

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’નો નિત્યસંદેશ :

“જીવન ધોડા.”

॥ ૩૦ શ્રી ॥

વે શક્તિઓ.

જીવન સુખી અને આનંદી બનાવવું છે ? જો બનાવવું હોય તો કેળવો એ શક્તિઓ, સ્મરણશક્તિ અને વિસ્મરણ શક્તિ, આસ્ત્રિય ઘડવા માટે. સહજમાં સધાશે આ શક્તિઓ. વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં સ્મરણમાં રાખો એકાગ્રતા-પૂર્વક વાંચેલાં પુસ્તકો અને ભૂલી જાઓ જીવનને નિરુપયોગી જે કાંઈ નાટક, સિનેમા અને નૌવેલમાં જોવામાં આવ્યું હોય તે.

સ્મરણમાં રાખો અધ્યાપકનાં શાન્તિથી ધ્રુવણ કરેલાં વ્યાખ્યાનો અને ભૂલવા મથો શિક્ષકોના અયોગ્ય ઠપકો.

નિત્ય સ્મરણ કરો મહાપુરુષોના ઉપદેશોને અને ભૂલી જાઓ કોઈનાં મર્મ વચનો.

આપણા તરફ કરેલા ઉપકારનો ખદલો વાળવાને ભૂલવું નહિ, કોઈ તરફ આપણે કરેલા ઉપકારનું સ્મરણ ન કરો.

સારી વાતો સાંભળી હોય તે હંમેશા યાદ રાખી બીજાને કહી તેની ચર્ચા કરો. વિસ્મરણ કરજો લપ અને ટીકાની વાતો. ન હોય તેને માટે સ્થાન તમારા ચિંતનમાં. આશ્રમમાં પગ મૂકતા પહેલાં એને દૂર કરી આવજો.

ઉપાસનામાં ઉપાસ્યતરફ અભિમુખતા રાખવાનું સ્મરણમાં રાખજો અને વિસ્મૃતિપટમાં નાખજો તમારા ધ્યેયમાં વિઘાતક બીજા વિચારો.

વિદ્યાર્થી બંધુઓ ! કેળવજો આ એ શક્તિઓ. વિકાસ થતો જોશે જીવનમાં. આગળ વધેલા જણોથી તમે.

જણાય છે જો કે આ સામાન્ય વસ્તુઓ, પણ એની વસ્તુઓથી જ જીવન બગડે છે અગર સુધરે છે. સુખી-આનંદી થવા માટે સ્મરણમાં રાખો આ વાત. આશ્રમમાં રહીને આ કેળવજો તો અનેરો આનંદ અનુભવજો તમારી આ અવસ્થામાં.

શ્રી ગુરુદેવ.

વર્ષ : ૫ અંક : ૩

સં ૧૯૬૪, આવણ કૃષ્ણ &

શનિવાર

તા ૦ ૨૦ : ૮ : ૧૯૩૮

પત્રવ્યવહાર :

અવસ્થાપક, આરિયમન્દિર

વડોદરા.

વાર્ષિક લવાજમા—

દિનમાં : રૂ. ૪-૦-૦

દિન બહાર : દશ શિલિંગ.

શ્રી આરિયમન્દિર :

વિદ્યાર્થીને ભણવા મૂકવા-

યોગ્ય સંસ્થા.

દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.

સહાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.

વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-

નાર સંસ્થા.

વિદ્યાર્થીમાં આસ્ત્રિયમાટે

મયતી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.

આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી ઇલેક્ટ્રીક

પ્રિં. પ્રેસ, રાવપુરા, ભાડ

કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં

છાટાવાલ લાલભાઈ પટેલ,

શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગ-તરફથી

પ્રકાશક :

ગોવિન્દલાલ અં ૦ ત્રિવેદી

માટે કાંપ્યુ અને પ્રકાશક

શ્રી વિશ્વવંદ-ઉદ્યાન,

વડોદરા, જે સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ

કર્તું. તા ૦ ૨૦ : ૮ : ૧૯૩૮

પુણ્યસ્મરણ. (શ્રી. જન્મ દેવી.)

જન્મના દર્શનનો લઘાવ લીધે આજ એક વર્ષ વીતી ગયું. પુનઃ ન થયું એ મંગલમય દર્શન. પરમ પૂજ્ય ભક્તવત્સલ શ્રી માણશ્રીના દેહતિરોધાનની સાથે અનેક માનુષી અમાનુષી શુભોનું પણ થયું અદર્શન.

આપણા ધુણે ચોગે પ્રાપ્ત થયેલો સુયોગ આજે વિલાઈ ગયો.

મનુષ્યે જે જે સદ્ગુણો ધારણ કરવાના છે, તે જો અંશે વાંચીને ધારણ થઈ શકતા હોય તો તો ઈશ્વરાવતારની આવશ્યકતા ન રહે, પણ તેમ થતું નથી. અધિકારી જનોને પોતાનો ઉત્તમ આદર્શ દર્શાવતા પરમાત્મા વા પ્રકૃતિ પ્રસંગે પ્રસંગે લીલાવિમલને ધારણ કરી મનુષ્યને પ્રગતિના માર્ગમાં સ્થાપે છે. એનું આદર્શ તનુ આજ દષ્ટિથી દૂર સરી ગયું.

પરમ પૂજ્ય માણશ્રી એટલે તિતિક્ષાની એક રમ્ય મૂર્તિ. દેહાધ્યાસનો જેમાં કેવલ અભાવ.

મધ્ય રાત્રિ હોય કે દિવસ હોય ગમે તે કાળમાં કંઈ પણ કાર્ય કરવાનું આવે તો પ્રસન્નતાથી પૂ. માણશ્રી કરતાં એ અનેક પ્રસંગે જોયું છે. પોતાના સ્વભાવરૂપ તિતિક્ષા હોય એમ પ્રતીત કરાવતા હતા, આવા ઉત્તમ તિતિક્ષામય જીવનનું થયું આજે અદર્શન.

સ્વેચ્છ સેવક બને છે, એનું પણ દર્શન આ પરમ શક્તિમાં થયું. યત્કિંચિત્ સત્તા કે માન પ્રાપ્ત થઈ હોય તોપણ મનુષ્યને અન્યની સેવા કરવી કઠિન થઈ પડે છે. શી રીતે કરે? જે વિકારથી પરવશ નથી, તે જ કરી શકે. પૂ. માણશ્રી સાધકનાં સેવક બન્યા હતા.

કોઈની સરીર પ્રકૃતિ શિથિલ જાણે તો પોતે તત્કાલ ત્યાં પધારે. જે કંઈ કરવા જોયું હોય તે કરી લે. અંતિમ કાસે કોઈ કોઈને કંઈ કંઈ ખાવાના પદાર્થની ઇચ્છા ઉઠે છે તેના સમયે એ જે વસ્તુ હાથે તે બતાવીને તેને ઘેર પૂ. માણશ્રી મોકલાવતા. કદી કદી શિથિલ પ્રકૃતિવાળા સાધક ભગિનીનાં વસ્ત્ર પણ ધોઈ નાખતાં, આ પ્રકારની વિવિધ શુશ્રૂષા સેવક બનીને પૂ. માણશ્રીએ કરીને અભિમાનરહિત રહેવાનો મૌનપણે ઉપદેશ આપ્યો છે. આવા ઉત્તમ શુશ્રૂષાના પદાર્થ પાકું થયું આજે અદર્શન.

જન્મભ્રમો જે મહાન પદે વિરાજે છે તેમાં વાત્સલ્યભાવ સદા તરતો રહે છે. પૂ. માણશ્રીએ તે પણ દષ્ટિએચર થયો છે. ચોગમ માર્ગે સાધકબાલકોનું વહન થાય તે અર્થે કદી કદી ઉચ્ચત પ્રતીત કરાવતાં, પણ પુનઃ બીજી જ દાણ તેના પ્રતિ વત્સલ દષ્ટિ પ્રસારતાં, એ ભાવ દર્શાવવામ પોતાને કંઈ સહન કરવાનું આવે તો સહન કરી લેતાં, ઉત્તમમાં જે કોઈ આવે તેમને સૂતાબેસવા માટે પૂ. માણશ્રીનાં દ્વાર સદાને માટે ઉઘાડાં રહેતાં પોતે ગમે ત્યાં શયન કરે, બેસે, પણ અતિથિને તે કોઈ પણ પ્રકારનો સંકેત ન રહે એવી પ્રવૃત્તિ સેવતાં, આ સમયે આ વ્યવસ્થા કરવાનું કાર્ય પૂ. માણશ્રીનું નહોતું, છતાં મોટાએ મોટાપણું કેવું શખણું જોઈએ એ શિખરનાં એવી વાત્સલ્ય મૂર્તિનું થયું આજે અદર્શન.

નિત્યક્રમમાટે પૂ. માણશ્રીના આગ્રહ અદ્વિત હતા. પૂ. શ્રી ગુરુદેવ પશુ એ સંબંધમાં વારંવાર જણાવતા કે ' મારામાં સંખ્યા વગરે કરવાનો આગ્રહ પ્રકટયો હોય તો માણશ્રીને લીધે જ. એમનો એ સંસ્કારો કંઈક અંશમાં મારામાં સ્થપાયા છે. ' પોતાનામાં સર્વ સ્વતઃસિદ્ધ હવું છતાં આ વચ્ચેની કઠીને સાધકની દૃષ્ટિ પૂ. માણશ્રીપ્રતિ વાળતા.

પૂ. માણશ્રીનું વૃદ્ધ ચરીર, કદી દિવસથી રાત્રિપર્વત કાર્ય કયું હોય, એક એ કલાક નિદ્રા લીધી ન લીધી હોય, પરંતુ પ્રાતઃકાલે ચાર પાંચ વાગે ઉઠી જવું, એ તેમનું જીવનભરતું વ્રત. ધર્મ વર્ષોપર્વત એમની સાથે રહેનાર મનુષ્યે એવું જોયું નથી કે એમણે કદી સૂર્યોદય પછી સ્નાન કયું હોય.

શ્રી ગુરુદેવે સાધકોને નિત્ય સાષ્ટાંગ કરવાનું સચબું હવું, ત્યારે પૂ. માણશ્રી પોતે આ અવસ્થામાં પ્રાતઃકાલે નિત્ય એક સો આઠ સાષ્ટાંગ કરતાં. આ જોતાં સદસા વૃત્તિ તેઓશ્રીપ્રતિ અહોભાવમાં લીન થતી. આટલા બધા સાષ્ટાંગ કરે છે એ જાણી શ્રી ગુરુદેવને પશુ એમ યદ્વં કે ' માણશ્રી આ સાષ્ટાંગનું કષ્ટ શા માટે વેઠે છે ? એમને શું કરવાનું છે ? ' અને કહેતા કે ' શીખી સો આ જીવનમાંથી કંઈ કંઈ. અવસ્થા કે યિયિલ પ્રતિનું વ્યર્થ બઢાવું ન કાઢશો. એ સર્વ આ દેહમાં વિવર્ધન છે. જેને કરવાનો આગ્રહ છે તે તે મમે ત્યારે મમે તે પરિરિથિતમાં પશુ કરી શકે છે.

નિત્યક્રમમાં અખંડ આગ્રહ જે મેષ પશુ માનવચરીરમાં જોવામાં આવ્યો હોય તો આ ઉભય લીલાતનુમાં જોવામાં આવ્યો છે.

માણશ્રી એટલે નિત્યક્રમની આદર્શમૂર્તિ. એવી આદર્શમૂર્તિનું યદ્વં આજે અદર્શન.

જોગનથી તૃપ્ત થયેલો મનુષ્ય સર્વ કંઈ કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે, જૂઞ્ઘાને કાર્ય કરવાનું સજ્જતું નથી. અને તેથી જ અભ્યાસની મદત વર્ણાં છે.

પૂ. માણશ્રીમાં એ દાનવૃત્તિ ધણા સારા પ્રમાણમાં હતી. જન્મવાના સમયે કોઈ માંત્રના આવી ચડે તે તત્કાલ રસોઈમાંથી આપી દે. અમારાં જેવાં બાળકો જન્મનાર હોય તેને જમાડી સઉથી ઉદ્ધાર પોતે જમે. અમે કહીએ કે આપ જમી લો. પછી અમે જમીશું. આપને વારંવાર ઉઠવાનો શ્રમ પડે છે. પશુ પોતે એ વાત કદી ન સ્વીકારે. પાછલી અવસ્થામાં ઉઠતાં હાથ પગ ધૂંજી જતાં છતાં પોતે સર્વને તૃપ્ત કરીને જ જોગન લેતાં. અમદથી કેવી રીતે જમાડતાં એ તો ધણા ખરાને અનુભવસિદ્ધ છે. કોઈ નવી વસ્તુ કરી હોય તો આસપાસ રહેનાર સર્વને ત્યાં પ્રસાદરૂપે મોકલાવે. સ્વદેશમાં એ જ કહીશું કે તુમ્હિ કરાવનાર એક વિશુદ્ધ હાથનું યદ્વં આજે અદર્શન.

અનેક ગુણરૂપ આ દિવ્ય શક્તિનું જીવનમૂલ્ય આપણી અદ્યદૃષ્ટિ કેટલું આંકી શકે ? છતાં જે કંઈ આપણી દૃષ્ટિમાં આવ્યું છે તે જીવનમાં આચારસિદ્ધ કરવા પ્રવૃત્ત કરીશું તે અવશ્ય તેઓશ્રીની ઠરુણદૃષ્ટિ આપણા પ્રતિ ઢગશે.

શ્રી ગુરુદેવનાં પ્રીતિનાં વિષયરૂપ પૂ. માણશ્રી આપણા પશુ પ્રીતિના વિષયરૂપ છે. વળી શ્રી ગુરુદેવો અનુગ્રહ થવામાં આ સ્મરણ મુખ્ય હેતુરૂપ છે. તેથી પશુ આજે કરી કરીને એ પુણ્ય સ્મરણ કરવું જોઈએ.

શ્રી ગુરુદેવનો માહાશ્રીપ્રતિ કેવો ભાવ હતો તે સંબંધમાં એક પ્રસંગ માદ આવે છે. સમારંભમાં એક સાધક બહેનને આવવાની ઇચ્છા હતી, પરંતુ તે સમયે માહાશ્રી એકલાં હોવાથી પૂ. ભગવાતશ્રીએ એ બહેનને એમની સેવામાં રાખ્યા હતાં. ત્યારે પોતે જણાવતા કે, 'માહાશ્રીની સેવા કરતાં સમારંભમાં શું વધારે પ્રાપ્ત થવાનું છે ? જે કંઈ થવાનું હશે તે આ સેવા કરતાં સત્વર થશે.' આ વચનાનુસાર પૂ. માહાશ્રીનિમિત્ત અસ્પર્શવસ્ત્ર પશુ સ્પર્કાયે' કરી તેઓશ્રીનું પુણ્ય રમરણ કરી સાચા ભાવની અંજલિ અર્પીશું, તો એકારા એ અંજલિ આપણા પ્રશુ સ્વીકારી અવસ્થ આપણને કૃપાથી કરશે

આ અંજલિ અર્પતા અંતર્માં પ્રાર્થીશું કે,

હે શ્રી નૃસિંહતી દિવ્ય સક્રિત ! અમારી દિવ્ય માતા !

આપનું અદર્શન થયે આજ એક વર્ષ વીતી ગયું. આપ આજે અમારા હાથમાંથી છટકી ગયાં પરંતુ હૃદયમાંથી ન છટક્યો. છત્વતનું અતિક્રમણ કરેલા આપ સદા સદાય અર્પીને. આપના પ્રદેશરૂપ આ જગતમાં વહેતી અમારી વૃત્તિ અમારા કષ્ટપ્રતિ વાળી એ દિવ્યમૂર્તિનો અંતરમાં અખંડ સંયોગ રહે એવું બલ પ્રકટાવળે; અને પરિણામે આપ તમા કષ્ટ ન્યાં વિરાળે છે। ત્યાં અમને આકર્ષી અમારા છત્વને ધન્ય કરળે.

જય જય.

૫૬ (તનુ આ મંદિર દિશનાથનું ૨, એ લય.)

પરમકલ્યાણિનિ । જય રુકિમણિ । હો, જય જય જય
નૃસિંહથી અનન્ય હો પ્રસન્ન; ધરી ભાવને,
વિષ્ણોદારિણિ । દુઃખનિવારિણિ । હો, જય જય જય,
પ્રબલ સખલ વિવિધરૂપધારિણિ । હો, જય જય જય,
અભયપદે રથાપી હરજે દેવ; ધરી ભાવને; વિશ્વે।
સકલમલ ત્રિલાની ઈષિતાદારિણિ । હો, જય જય જય,
વિખેર અમ હરેથી નિકારસૈન્ય; ધરી ભાવને; વિશ્વે।
હૃદયધ્યાન્તદારિણિ । હૃદયધારિણિ । હો, જય જય જય,
આપજે સુશાંતિ સ્વપ્નજન્ય; ધરી ભાવને; વિશ્વે।
જનનમરણદારિણિ । સુખદારિણિ । હો જય જય જય,
આજ વર દહને કરી દે ધન્ય; ધરી ભાવને; વિશ્વે।

॥ ૪૦ ૪૧ ॥

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(શ્રી૦ જયન્તીદેવી.)

(અનુમધાન મર્તાક ૨ ના ૫૦૬ ૧૨ થી)

વીરેન્દ્રનું અંતર ધણું કામળ હતું. આ જોઈને તે તત્કાળ ઉઠ્યો અને પોતાના જલ-પાત્રમાંથી તેના મુખમાં થોડું જલ રેડ્યું, અને વચ્ચેથી પવન નાંખવા માંડ્યો. થોડી વારમાં આવનાર પ્રવાસીમાં જાન આવતું મધુ અને પૂણું શુદ્ધિ આવતાં જામત ધર્ષ બેઠો થયો. પોતાની પાસે વીરેન્દ્રને બેઠેલો જોઈ અને તે બાગ્ધવાન હોય એમ લાગતાં તેના પ્રતિ જોઈ બોલ્યો, અરે બાઈ ! તમે કેણુ છો ? તમે માર્ક મોટા પુરુષ હો એમ લાગે છે. તમે મારે માટે આટલી બધી મહેનત લીધી એ જોઈને મને ધણી દિલગીરી થાય છે. માર્કમાં મને પાણી ન મળવાથી મારો જીવ ગભરાયો તેથી અહીં આવી છું એકદમ બેજાન ધર્ષ થયો; ત્યાર પછી હવા લાવીને તમે મને બચાવ્યો. તમારો બહોલો હું મરીબ માણસ થી રીતે વાળીશ !

વીરેન્દ્રે કહ્યું કે અરે બાઈ ! તું શું કરવા મહારામ છે ? મેં કંઈ જ ક્યું નથી. પરમેશ્વર જ સહનું રક્ષણ કરનાર છે. વિપત્તિના સમયે સદાય કરવાનો મનુષ્યનો ધર્મ છે. ઉપકાર કર્યા કર્યો છે, કે તારે તેનો બહોલો વાળવો જોઈએ.

પ્રવાસી એ કહ્યું, બાઈ ! તમે તો સારા ભલા માણસ છો તેથી આટલું ક્યું છે; નહિ તો મેં એવાં ધણા માણસો જોયા છે કે આવા વિપત્તિના સમયમાં પણ અંધારામાં ફેરે. અનેક ઉપકારો કર્યા હોય તોપણ તે અણીના સમયે વિસરી જાય છે, તો તમારા જેવા રસ્તે ચાલનાર મનુષ્ય આટલું યાતનું કરે ? તમે ધણા હયાળુ છો. તમારું વેગમારતું લગાટ કહી આપે છે કે તમે ધણા પ્રતાપી તથા બાગ્ધવાન છો. તેવા પાસે કામ કરાવી કંઈ પણ બહોલો ન વાળું તો મારા જેવા પામર પ્રાણી કેણુ હોય ! અને ઈશ્વર પણ મારા ઉપર રાજ કેમ રહે ? પણ મરીબની તે કંઈ જિંદગી છે ! દરિદ્રીના સ્વર્ગનો પણ ચતુ બની જાય છે. દરિદ્રીને સારા જગત્ની સ્પૃહા ધરવી પડે છે. પોતે શુદ્ધિમાન તથા સદૃશ્યવાળો હોય છતાં તેના પ્રતિ કોઈની દૃષ્ટિ દળતી નથી. શીષ્યશ્રદ્ધામાં જેમ નાની નદીઓનું જળ સુકાઈ જાય છે તેમ અન્ય હૃદયની શુભ બાવનાઓ દરિદ્રીને જોતાં નાશ પામે છે. અસ્પૃશ્યતાવાળો ધનવાન વખંજીય છે. એક વિદ્વાન પુરુષ મોઠક બોલતા અને મને સમજાવતા કે

દારિદ્યાન્મરણાદ્વા મરણંસંચિતે ન દારિદ્યામ્ ।

અત્ય દેશં મરણ દારિદ્યમનન્તકં દુઃખમ્ ॥

એ વાત સત્ય છે. બાઈ ! દારિદ્ય કરતાં તો મૃત્યુ સારું છે એમ બોલતાં એવું હૃદય બારાઈ આવ્યું.

વીરેન્દ્ર આને આમ શાથી યશું એ વિચારતો એના પ્રતિ જોઈ રહ્યો. ચાર પાંચ ક્ષણ નીતતાં પ્રવાસી સાવધ થયો.

વીરેન્દ્રે પૂછ્યું, ભાઈ ! તને એકાએક શું યઈ આવ્યું કે આમ રિયર થઈ ગયો. પેલા મનુષ્યે કહ્યું કે મને કોઈ પણ નિકાર થયો નથી, આ વૃક્ષના ઘડમાં બે રત્નો છે તેની કોઈને ખબર નથી. તમારા નસીબનાં એ રત્ન હોય એમ લાગે છે. તેના વિચારમાં હું રિયર થઈ ગયો હતો.

વીરેન્દ્રે કહ્યું, ભાઈ ! તને આ વાતની શી રીતે ખબર પડી ? તું પ્રથમથી આ વાત જાણતો હતો તો આવી દરિદ્રસ્થ કેમ લોગવી રહ્યો છે ?

પ્રવાસીએ કહ્યું, હે ભાગ્યવાન ! હું આ વાત જાણતો નહોતો. આ જગાએ હું આવે જ આવ્યો છું. તમારી સાથે વાત કરતો હતો ત્યાંસુધી પણ મને આ વસ્તુની ખબર નહોતી, પણ એકાએક મારા હૃદયમાં કોઈએ આ વાત કરી અને તે સંભળવામાં હું રિયર થઈ ગયો હતો.

વીરેન્દ્રે કહ્યું, હે પ્રવાસી ! હૃદયની વાત સંભળવાની તારામાં શી રીતે સક્રિય આવી ? એવી વાત તે અધિમુનિએ સંભળી યો. તું તો કુપરથી સાધારણ દેખાય છે અને આવી વાતો કહે છે તેથી મને અશ્ચર્ય થાય છે. હરિત ન હોય તો તે શી રીતે જાણ્યું તે મને કહે.

પ્રવાસીએ કહ્યું, ભાઈ ! મેં મારા બગથી જાણ્યું નથી પણ કૃપાના બગથી જાણ્યું છે. હું જાણ્યો છું મારા માતાપિતાને ત્યાં મારો જન્મ થયો ત્યારથી તેમની રંક સ્મિતિ ઘઈ હતી, પણ તેનામાં ધર્મની વૃત્તિ સારી હતી, જ્યારે ત્યાં જે કોઈ અતિથિ આવે તેમની બનતી સેવા મારા માતાપિતા કરતાં હતાં. બાળપણથી એ જોતાં મારામાં પણ કોઈની સેવા કરવી એ વિચાર દૃઢ થઈ ગયો. સમય જતાં માતાપિતા કાલને યરણ થયાં અને હૃદયનિર્ગોહ્યથી મારે બધાર નીકળવું પડ્યું. મારાથી બનવું કોઈનું કામ કરતો. કરતાં કરતાં એક વખતે એક મહાત્માના આશ્રમમાં જઈ ગયો. ત્યાં મને ત્રીજા જાણી આશ્રમ આવ્યો. હું પણ ત્યાં રહી ભાવથી તેમની સેવા કરતો. વિદ્યા શીખવાનું મારામાં બલ નહોતું. બે ચાર વર્ષ હું ત્યાં રહ્યો. પછી એક સમયે મહાત્માએ કહ્યું, હે બાલક ! તારે શું જોઈએ છે ? મેં કહ્યું, મહારાજ ! મારું કલ્યાણ કરો અને તમને કીક લાગે તો મારું બરણપોષણ થાય એટલું ધન આપો.

મહાત્માએ કહ્યું, તારી હૃદયપ્રમાણે યશો પણ દલ્લ તેમ યતાં સમય જશે. તારાપ્રતિ કોઈએ ખરી અર્પના સમયે ઉપકાર કર્યો હોય તેનો ખરો જ્યારે તું વાળીય ત્યારે તને દ્રવ્ય મળશે. તારા પૂર્વજન્મમાં તે કૌલ સ્વામી સાથે છે તે કર્મના ફલરૂપે તું આ વખતે દુઃખ જોયે છે. મેં કહ્યું, મહારાજ ! હું ત્રીજા માથુસ રેવી રીતે બચ્ચો વાળી રાકીય !

મહાત્માએ કહ્યું, બાલક ! તેની ચિંતા તારે કરવાની નથી. આ સમયે તે શુદ્ધ ભાવથી સતપુરુષોની સેવા કરી છે તેથી તે તેમની પ્રસન્નતા મેળવી છે. એવા પુરુષો જન્મવા કોઈ પદાર્થથી રિજાતા નથી કારણ કે તેમની દૃષ્ટિમાં તેના પદાર્થો કાકિવિષ્ટાત્મક જણાય છે, તેથી

કોઈ પણ વસ્તુપ્રતિ તેમને મોહ રહેતો નથી. જો રિઆય છે તો માત્ર સાચા ભાવથી વા એવાથી. કોઈ પુણ્યકર્મના થોડે તારાથી એ સનૂકાય થયું છે તેથી તું અહીં વાળવા સમર્થ થઈશ. એવો સમય આવશે ત્યારે ઈશ્વરસત્તા તારા હૃદયમાં સ્પુરાવશે તે પ્રમાણે તું કરજે. એમાં ઇંકાને સેવીય નહિ. દેવે તારી ઇચ્છા છે તો પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરી તું અહીંથી જા. ઈશ્વર તારું બધું કરશે. આ પ્રમાણે કહી મહાત્મા ઈશ્વરોપાસનામાં બેઠો અને કું તેમને નમસ્કાર કરી માર્ગે ચાલ્યો. ત્યાંથી ફરતા ફરતા આજ તમારી પાસે આવી ચડ્યો. ગ્રાણ જવાની બગી આવી પહોંચી. તમે મને બચાવ્યો અને મારા અંતરમાં આ વાત મને કોઈએ કહી તેથી કું મારું છું કે એ વાત મારી જ છે. મહાત્માના વચનો કહી પણ મિથ્યા ન હોય. તમે પ્રવૃત્ત કરી જુઓ એટલે આ વાતની ખાતરી થશે.

(અર્થ.)

આટલું તો કરી શકું.

પ્રાતઃકામે શ્વાહમુહર્તે ઉઠી ન શકું, પણ સર્વોદયપૂર્વે તો ઉઠી શકું.
પ્રાતઃકાલના સુંદર સાત્ત્વિક સમયે ખેંચણી સંલગ્ન ન જાતી શકું, પણ નિયમપૂર્વક સંખ્યા કરી શકું.
ઈશ્વરોપાસનામાં સંકલ્પોને ન સમાવી શકું, પણ ચિત્તની મોટી અંચળતા ત્યજવા મંથન કરી શકું.
નિર્નિમેષ દષ્ટિએ ત્રાટકે ન આપી શકું, પણ કાણુ કાણુ જ્યાં ત્યાં બટકની નેત્રેંદ્રિયને પ્રતિમાપ્રતિ રચાવવા ચલત કરી શકું.
એક પ્રદરપર્વત આસન ન રાખી શકું, પણ સ્વચર્યાત્મક સિંધરતાથી બેસી શકું.
વિધિપુરઃસર પુઃશ્રમજી ન કરી શકું, પણ નિત્ય સદસત જપ તો કરી શકું.
સ્વાદેન્દ્રિયનો સંપૂર્ણ જપ ન કરી શકું, પણ મિત્રાદારી તો રહી શકું.
તનમનની શુદ્ધિઅર્થે કેવલ ઉપવાસ ન કરી શકું, પણ પંદર દિવસે એકાદ તો કરી શકું.
સ્વાધ્યાયમાટે વધારે સમય ન આપી શકું, પણ નિત્ય પા કલાક તો કરી શકું.
અનેક પ્રકારના પ્રાણાયામો ન કરી શકું, પણ દીર્ઘશ્વાસપ્રશ્વાસ તો કરી શકું.
ઉચ્ચ પ્રકારની યાનચર્યા ન કરી શકું, પણ તેની ચર્યા શાસ્ત્રપૂર્વક થવજી કરી શકું.
વ્યવહાર સેવતાં નિરાસક્ત ન રહી શકું, પણ શુદ્ધ વ્યવહાર સાધવા પ્રયાન કરી શકું.
આરોગ્યાર્થે જસો પાંચસો દંડ ન કરી શકું, પણ નિયમિત પચીસ સાષ્ટાંશ કરી શકું.
કોઈને મોટી સદાય ન આપી શકું, પણ સમયે કોઈની સેવા કરવા તત્પર થઈ શકું.
સેવાના ઉચ્ચ મર્મે સમગ્ર સેવા ન કરી શકું, પણ ભાવથી પછીનું પાકું તો પાઈ શકું.
બાધિમાને 'દેહથી કું મિત્ત છું' એટલું માનવાનું બળ તો ન પડી શકું, પણ કુઝોની જૂઓ ન પાડતા પ્રયત્ન થયું રાખી શકું.
કોઈને વિશેષ દ્રવ્ય ન આપી શકું, પણ પ્રાસ બેઝનની ચળોમાંથી એક મોટલી તો આપી શકું.

અર્થે સદ્વિચાર ન કરી શકું, પણ દિવસના થોડા ભાગમાં અશુભ વિચારને રોકી શકું.
પ્રપત્નમાં પાછા પડતાં તેટલા જ વેગથી ચલન ન કરી શકું, પણ પ્રપત્નથી જ સર્વ મળશે એ
નિશ્ચય સેવી શકું.

નિત્ય સત્પુરુષની સત્સંગતિ ન કરી શકું, પણ સત્પુરુષના ગુણોનું ચિંતન કરી શકું.
ધર્મપ્રાપ્તિમાટે ધણો સમય ન કાઢી શકું, પણ નિત્યનો એક કલાક તો કાઢી શકું.
અભ્યન્ના હૃદયમાં હૃદય વિચાર ન રચાવી શકું, પણ કિંતુ વિચાર કહેતાં વાણીને રોકી શકું.
નિંદાનું મદાવ્યસન સર્વ રીતે ન તપજી શકું, પણ એકાદ વ્યક્તિમાટે નિમજ્જ રાખી શકું.
પરમાત્મા જે કરે છે તે યોગ્ય જ કરે છે એ નિશ્ચય ન સેરી શકું, પણ પરમાત્મા અયોગ્ય કરે છે
એ વિચાર કંઈક અટકાવી શકું.

સર્વોચ્ચથી સર્વોત્તમભાવ ન રાખી શકું, પણ ગુરુગણુપ્રતિ તો રાખી શકું.
પ્રતિકૂલ યત્ના પ્રચલિત ન રહી શકું, પણ પ્રતિકૂલ યત્ના પ્રપત્ન કરી શકું.
હૃદયબોદક કડગ વચન સાંભળતાં સ્થિર રહી શકું, પણ કંઈક અંશમાં ગમ ખાઈ શકું.
સર્વ રીતે કર્તવ્યપરાયણ ન બની શકું, પણ એક કર્તવ્ય શુદ્ધ બાળથી કરી શકું.
એકાંતમાં ન રહી શકું, પણ કારણવિતા જેની તેની સાથે મિથ્યા સંબંધ થતો રોકી શકું.
જન્મમરણને આપનાર અહંને નિમૂલ ન કરી શકું, પણ વારંવાર ઉઠતા અહંને ઘમાવી શકું.
પ્રત્યેકમાં કેવળ ગુણુદયન ન કરી શકું, પણ તેનામાં એક પણ ગુણુ શોધવા ચલન કરી શકું.
સર્વોચ્ચથી ધરણ્યાગત ન બની શકું, પણ ધરણ્યપ્રતિ અભિમુખ ધર્મ પ્રાપ્તિનાં કરી શકું.
હૃદય સાધક જેવું ઉચ્ચ સત્યવત ન સાધી શકું, પણ વિનાશકારણ અસત્ય બોલવાનું છોડી શકું.
આત્માનંદ ન અનુભવી શકું, પણ શુદ્ધ વિચારનો આનંદ લઈ શકું.
હૃદયતમ જીવન જીવી ન શકું, પણ પ્રતિશ્ણે હૃદય જીવનપાથે પગલાં તો ભરી શકું.

પ્રત્યં બહેન.

આવણુમાસનું મુંઢર કર્તવ્ય:—આવણુમાસનિમિત્ત સુંદર સત્કાર્ય આત્રી રહ્યું છે.
નૈમિત્તિક ઉત્સવનું પણ ઉત્તમ પ્રકારે પાલન થયું.

ચિતિપ્રદીપપ્રકટીકરણોત્સવ અમદાવાદ તથા કપડવંજના મંડળે સુવિધિપૂર્વક ઉજવ્યો.

આ માસમાં કપડવંજનું મંડળ પ્રાતઃકાલે આઠ વાગ્યાથી મધ્યાહ્નસુધી નિત્ય જપ,
કીર્તાન, શ્રી હરેન્દ્રમંગલસ્તોત્રના પાઠ, આરતી વગેરે સત્ક્રિયા કરે છે.

વડોદરાનું મંડળ પણ સત્ક્રિયા નિત્ય દોઢ કલાક કીર્તન, સદ્ગ્રંથનું વાચન શ્રી વિશ્વવંશો-
દાનમાં એકત્ર ધર્મ કરે છે. ૫૦ ગુરુદેવ રચાયેલા સત્સંસ્કારોની અધિક વૃદ્ધિ સર્વ બંધુબહેનોના
હૃદયમાં થતી રહે છે બાણી પરમ સંતોષ પ્રકટે છે. હજી આ પુણ્ય માસના પાંચ જ દિવસ શેષ
રહ્યા છે તેમાં સહ કોઈ અધિક વેગથી સત્ક્રિયા સાધી લે.

શ્રેયસ્સાધક

‘શ્રેયસ્સાધક’ એ નિત્યસન્દેશ :
“જનન ધોડા.”

એટલે
માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

વર્ષ : ૫ અંક : ૫
સં ૧૯૬૪, બાદપદ ૧૫૫ &
શનિવાર
તા ૩ : ૬ : ૧૯૬૮

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લાભાનુભવ :—
દિનમાં : ૧.૪-૦-૦
દિનજલદાર : ૨૪ ધિવિત્ર.

શ્રી આરિયમન્દિર :
વિવાધીને અલગ મૂકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાચ કરવાયોગ્ય સંસ્થા.
વિવાધીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિવાધીમાં આરિયમન્દિર
મળતી સંસ્થા.

સ્વલ : વડોદરા.
આ મન ધીવરની ધરેકીક
પ્રિ. પ્રેમ, રાજપુરા, બાગ
કાનેની કીકીમાં-વડોદરામાં
પાસાલાવ લાવભાઈ ખરેખે,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકને વરફાવી
પ્રસાદક :

પ્રાચિનતાલ અં ૦ વિવેકી
મદિ જાણી અને પ્રસાદક
શ્રી વિવેક-વિદ્યાન,
વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
કુપું. તા ૩ : ૬ : ૧૯૬૮

॥ ૐ શ્રી ॥

આગળ વધારનાર અને પાછળ પાડનાર એક જ મંત્ર. કયો ? ધીમેધીમે.

મનુષ્ય શી રીતે આગળ વધે છે ? ધીમે ધીમે.
તે અભ્યાસ શી રીતે આગળ વધારી શકે છે ? ધીમે ધીમે.
કરીરજીવન, જીવનજીવન અને મનના જીવન શી રીતે વધારી
શકે છે ? ધીમે ધીમે.

મનુષ્ય સંબંધીય શી રીતે ધર્મ શકે છે ? સદાચીય શી રીતે
ધર્મ શકે છે ? ધીમે ધીમે.

મનુષ્ય વિવેકી અને છે, સંબંધીય શી રીતે છે, સદાચીયને પારખ
કરે છે, કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે

આગ્રહી શી રીતે ચલાવે છે ? ધીમે ધીમે.

વ્યવસ્થા સંબંધીય સંસ્થા, સંસ્થા નોતવાની દિમન, રાજાખી
રહેવાનું બગ, એ સમજી શી રીતે વધે છે ? ધીમે ધીમે.

મનુષ્યોને રવભાવ સુધરે છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

સાચો નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ, પ્રભુભક્તિ, ઉડું જાન, ઉચ્ચ મનુષ્ય
અને નીતિ વધે છે કેવા પ્રકારે ? ધીમે ધીમે.

ઈશ્વરભિયુક્તા, શ્રદ્ધા અને યોગ્ય પ્રકારનું દંડ નિયમ બગ
સિદ્ધ થાય છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

ઈન્દ્રિયજન્ય અરિયમન્દિર શી રીતે થાય છે ? ધીમે ધીમે.

અને તે જ પ્રજાને મનુષ્યને વ્યવસ્થા જોવાય છે કેવી
રીતે ? ધીમે ધીમે.

મનુષ્યમાં કુટુંબ પેસે છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

જુડું નોતવાની રેવ, અમિત નોતવાની રેવ, નોતવા વગના
કરવાની રેવ વધે છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

... હિંધરાની ટેવ, પરાવક્ત્રીયતાની ટેવ, બહાનાં બતાવવાની ટેવ, કોઈને હસી કાઢવાની ટેવ, બીજાને દલકા અણવાની ટેવ, આ સર્વ પશુ પડે છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

ક્રોધ, દ્વેષ, ભય, ચિંતાઆદિ વિકારો, અવિવેકભર્યા અથવા અશીલ શબ્દો, બીજામાં દોષ જોવાની વૃત્તિ, આ સર્વ વધવાનું પત્રથિયું ? ધીમે ધીમે.

... શરીરની, વસ્ત્રની, પદાર્થની મલિનતા વધે છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

મલિનતા પ્રસરે છે કેવી રીતે ? નાસ્તિકતા ઉત્પન્ન થાય છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

... મનુષ્યનો અયોગ્ય પ્રકારનો આહાર વધે છે કેવી રીતે ? દલકા પ્રકારનો સ્વભાવ બંધાય છે કેવી રીતે ? જીકું બોલવું, પોતાની ભૂલ દાંકવી અને પારકાની ઉપાડી પાડવી, ક્ષણે ક્ષણે ઉરેકાઈ જવું, બોલવામાંથી હાથ ઉપાડવામાં અને તેમાંથી હિંમત વેરને મનમાં પોષી રાખી અને તેટલે વખતે કોઈ મનુષ્યનું અદિત કરવાની ટેવ રચાય છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

... મનુષ્ય, મનુષ્યમાંથી આરિગ્ધીન થઈ, વિવેકબદ્ધ બની પશુ થાય છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

કેવળ કરવાનો સ્વભાવ, ચિંતા સેવવાનો સ્વભાવ કેળવાય છે કેવી રીતે ? ધીમે ધીમે.

... તો આ સિદ્ધમંત્રનું, સાધક ! અનુધાન કેવી રીતે કરીશું ? ધીમે ધીમે.

શ્રી ગુરુદેવ.

॥ ૐ શ્રી ॥

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન મ્તાક ૩ ના ૫૪૪૨૫ થી)

... આ સાંભળી વીરેન્દ્ર વિચારમાં પડી ગયો, આમતેમ જોવા લાગ્યો. આ જોઈને પ્રવાસી બોલ્યો, શું શોધો છો ?

વીરેન્દ્રે કહ્યું કે યા સ્નાયી ચીરવું ? તરવાર કંઈ ઉપયોગની નથી. પ્રવાસીએ કહ્યું કે મારી પાસે એક કુહાડો છે. મારામાં કાઠ કાપી લેવા માટે મેં એ સાધન રાખ્યું છે.

પરમેશ્વરને આપનું હોય છે ત્યારે બધું જ આપે છે. નહીં તો બ્રહ્મણ્યપાસે કુહાડો જાતો હોય ના એમ કહી કુહાડો વીરેન્દ્રને આપે છે, તે લઈને ઉભય વૃક્ષપાસે ગયા. પછી બ્રહ્મણે જે જિંજા બત વી ત્યાં વૃક્ષનો થોડો ભાગ ગોળ્યો. અંદર એક દાખડી ચૂંકેલી જણાઈ. વીરેન્દ્રે તેને હિંમતીલીધી એ દાખડી ઉપાડીને જોયું તો તેમાં અત્યંત વૈરાગ્યભર્યા એ રસો હતો. તેનું તેજ એટલું બધું હતું કે સાંપકાલ ચર્ષ થયો હતો તેથી સહજ અંધારું હતું તોપણ એટલી જગ્યામાં પ્રકાશ થઈ જાયો. તેનું મૂલ્ય અંધારાં એવું નહોતું. આવી અમૂલ્ય વસ્તુને જોઈને પશુ વીરેન્દ્રને 'જર કેપાને મુનિવર ચળે' એ કહેવત પ્રમાણે ન ચર્ષ. એનું હૃદય નિર્મોહી રહ્યું.

આ રત્ન જોઈને તે વિચાર કરે છે કે આ મારે સેવા કે આ આહ્વાજને આપવા. મારા પ્રારબ્ધના છે એમ એણે કહ્યું. પણ ન કહ્યું હોત તો હું શી રીતે જાણી શકતો છું? મારે તો એને જ આપવા જોઈએ.

પ્રવાસીએ કહ્યું: ભાઈ! શું વિચાર કરો છો?

વીરેન્દ્રે કહ્યું: કંઈ નહિ. આ રત્ન લઈને હું તારે માર્ગે જા અને હું પણ જ્યાં જાએ સર્વજન્ય ત્યાં ગતિ કરું.

પ્રવાસીએ કહ્યું: અરે! તમે આ શું જોયો છો? રત્ન મારા નસીબના છે કે તમારા? મને તો ઘણો આનંદ થાય છે કે મેં સાંભળેલી હૃદયની વાત સાચી પડી અને તમે કરેલા ઉપકારનો બદલો આ ગરીબ આહ્વાજપાસે ઈશ્વરે અપાવ્યો. જો કે રત્ન તમારા જ છે અને તમે લો છો; પણ એટલું તમને જણાવવામાં નિમિત્તરૂપ ઈશ્વરે મને કયોં એ જ મારું અહોભાગ્ય છે. હું જાતી વિદ્યા ભણ્યો નથી, પણ જેમને ત્યાં હું રહેતો હતો એ મહાત્મા અનેક મનુષ્યને ઉપદેશ આપતા હતા, તેથી મેં જાણ્યું છે કે નિમિત્તરૂપ યત્રમાં પણ પુણ્યની વૃદ્ધિ થાય છે.

એ મહાપુરુષ વારંવાર સર્વને જણાવતા કે તમારાથી સ્વતંત્ર કાપ ન થાય તો કોઈના શુભ કાપમાં નિમિત્તરૂપ બને. ઈશ્વર મનુષ્યનું દિત વિવિધ રીતે સાધે છે; તમારા આજ્ઞા એવા પ્રસંગો લાવે છે, તેનો જે લાભ લઈ લે છે તેનું કષ્ટપાણ થાય છે. એવે સમયે જે પ્રમાણે સેવે છે, તે પ્રાપ્ત થયેલો શુભ અવસર ગુમાવે છે. આજ્ઞા દેખાડવામાં પણ પુણ્ય રહેલું છે એ જ્ઞાન સત્ય છે. વ્યાવહારિક કાર્યો જેવા કે કોઈને વિદ્યા ભણાવવી, કોઈને તોહરી અપાવવી, એવા સામાન્ય જીવતા કાર્યોમાં પણ જે અનુકૂલતા કરી આપવામાં નિમિત્તરૂપ બને છે, તે પોતાનું દિત સાધે છે, ને અનેક આત્માનો શુભાશીર્વાદ મેળવે છે. તો પછી હિંમતી વસ્ત્રમાં નિમિત્તરૂપ થાય તેનું તો કષ્ટપાણ સધાય એ સિદ્ધ જ છે. આવો ઉપદેશ આપતા તે મેં જાણ્યું કયોં હતો અને તેવો પ્રસંગ મને પ્રાપ્ત થયો તે હું ગુમાવું તો મારા જેવો મૂખ કોણ? ગરીબપાસે આપવાનું તો કંઈ જ નહોતું તે આજે ઈશ્વરે અજીબાણું અપાવ્યું. મારી આતરડી ફરી છે. પરમેશ્વર તમારું લાકું કરો એમ કહી કુદાડો દાયમાં લઈ નીકળવાની તેજારી કરી.

વીરેન્દ્રે અતિથય આમલ કયોં અને કહ્યું કે ભાઈ! મારી પાસે રત્ન જોઈને મને કાંઈ ચોર દેરવશે અને ઉછેટો હું દુઃખી થઈશ.

આહ્વાજે કહ્યું: આવી મિત્રતા વાત શું કરો છો? તમે પ્રતાપવાન રાજવીશી જેવા જણાઓ છો. એ કાપ તો મારે ધરવાનો છે, માટે નિર્ભયતાથી રત્ન લઈને પ્રવાજ કરો. ચાલો રથારે રામ રામ. એમ વખડે ઉચ્ચારતો આહ્વાજ એને માર્ગે આલવા લાગ્યો, અને વીરેન્દ્રે પણ પોતાની દિશામાં આલવા માંડ્યું.

અહો! આ આહ્વાજની નિરપૂલતા, તથા હિદય હૃદિ જોતાં મને મારા પોતાને માટે સંજ્ઞા પ્રકટે છે. આજ્ઞાના પ્રવાહમાં જે ચાલો હું વહી રહ્યો છું, અને આ પ્રવાસી પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુ

ક્રિયામાં, સર્વ આચારમાં, સર્વ સંજોગમાં હૃદય અત્યંત મહત્વની વસ્તુ છે. તે હોય તો જ તે સર્વની સાથે ક્રિયા છે, નહિ તો આક્રિયું સર્વ ધૂળ, કચરાસંભાન છે.

આ પ્રમાણે હૃદયમાં સર્વ વિચાર અને એકતા હોવા છતાં આજ આપણે હૃદયને કંઈ ભાવનાથી નોંધીએ છીએ ? હૃદયમાં શું બરીએ છીએ ? હૃદયના વિકાસમાં કંઈ કરીએ છીએ કે હૃદયને ચીમળાવી, શુદ્ધ બનાવી, પાપાણ્યજેતું કરવા બાબતે કે અભ્યુત્પત્તિ પ્રયત્ન કરીએ છીએ ? હૃદયની કિંમત શું આક્રિયે છીએ ? હૃદય એક માંસનો લોચો-એક જીવંત રથૂલ અવયવ છે કે તેથી વધારે કંઈ જીવંતના અવકાશમાં પ્રભુને રહેવાનું અને પ્રભુતા પ્રસારવાનું દિવ્ય જીવન છે ? તેની પૂજા માત્ર શરીરસ્થાનમાં છે કે તેથી પર માનસ અને અપમાન સુખ, સંપત્તિમાં છે ? હૃદય માત્ર એક રથૂલ અવયવ છે કે સદૃશ અનંત દૈવી ચક્રિતએને રહેવાનું ઘર છે ?

હૃદયકમળની ભાવના એક ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ વિકાસ, સૌંદર્ય ચક્રિતની ભાવના છે. તે પ્રેમક અને હૃદયક છે. તે પવિત્રતા, શુદ્ધિ, સ્વતંત્રતા, સંપત્તિ અને જીવનની ધોતક છે. ચેત્તી-જનોની તે પ્રેમચુદા છે. હૃદયની ક્રિયા જોતાં જડનાદીઓ પણ આશ્ચર્ય પામી નાચ છે. ત્યાંની રંગવાદિનીઓ, ત્યાંનું રશ્મિરાશિસરણ, ત્યાંની અખંડ જાતિ, ત્યાંની નિયમિત સંચાલક શક્તિ વગેરે જોતાં માનવશુદ્ધિ રિધાર યર્ષ નાચ છે, અને કુદરતની અમરકારિક રચના જોઈ જોઈ ધ્રુવ અને છે. અને આ તો રથૂલ દષ્ટિ ! સદૃશ દષ્ટિથી વિચારતાં, ઇતિહાસ, પુરાણ, કથા, યજ્ઞા, વિષ્ણુ, શંકર, સરસ્વતિ, લક્ષ્મી, બુદ્ધ, કાર્તિક વગેરેએ હૃદયકમળની ઉચ્ચ ભાવના પ્રકાશિત કરી છે.

માનવ શરીરમાં હૃદય એક શ્રેષ્ઠ, સંભાળવા જેવું, વિચારવા જેવું સ્થાન અનેક દષ્ટિથી મનાયું છે તો આપણે તેની વર્તમાન દશા, કેળવણી, વિશાસ વગેરે તરફ જોઈશું.

સમગ્ર જનસમાજના હૃદયમાં આજે અર્ધા ત્યાં શું બ્યાપી રહ્યું છે ? વર્તમાનપત્રો આપણને તે રપટ મોટા અક્ષરે જણાવે છે. પ્રાતઃકાલ યથું કે, 'વચનભંગ' 'અધિક સ્થલે ભયંકર ઉત્પાત', 'કોટકોટીનો મામલો, અંબીર પરિસ્થિતિ, વૈપવસ્ય, લૂંટ-મારામારી-ખૂન વગેરે', અર્ધે ખરી અને અર્ધે ખોટી ખાતમી આપનાર મોટા ચોકાવનારાં મથાળાનીચે અનેક વાતો છાપે છે અને જગતનો સુધારો, નીતિ, ધર્મ સર્વ તળાએ ઝળે છે એમ જણાવે છે. જનતાનું આ સામાન્ય હૃદય, એક એક વ્યક્તિના હૃદયનો સરવાળો છે. એક એક વ્યક્તિના હૃદયનો યડધો છે. એક એક વ્યક્તિ ઉચ્ચ કોટીનો હોય તો તેના હૃદયના ભાવો અને બહાર પ્રકાશનો ઉચ્ચ જ હોવા જોઈએ. પણ આજે નવી વાતો, જઠાણની નવા વિચાર, સમાજવાદના અને કાલે માલકસના મતના, એક વ્યક્તિના ચારિત્ર્યની દરકાર રાખ્યા વિના સમાજકલિતની મોહક અને મીઠી વાત પ્રથમ આત્મક વેર છે, અને તેની ખતર સર્વ ધર્મ, કર્મ, નીતિ અંત વ્યક્તિના દરેકેકી દેવા બલામણુ કરે છે. સમાજકલિત આત્મક મરી, મનુષ્ય અને હૃદયરનો સંજોગ, શુદ્ધ વડિલ જનોનો -

સંબંધ, ધન અને સત્તાનો યોગ્ય સંબંધ સર્વ તથ્ય દેગ અને એક વિચિત્ર ખેતોરાજ્ય સ્થાપવાનો દૈદ્ય જણાવે છે, આ પ્રજાની અંધેર અને અધાર્મિક રિયતિનું કારણ છે.

નાસ્તિક સમાજવાદ પ્રજામાં ઉચ્છૃંખલતા લાવે છે, ચિંતનની તાનો બૂલાવો દે છે. એક વ્યક્તિ પોતાનું જીવન-શુદ્ધ અને ઉચ્ચ રાખવા સાવધાન ન રહે અને સમાજકલિતની ખોટી વાતો કહે તે જનવા જેવું નથી. ક્ષણિક, થોડા સમયમાટે ચોરીને, લૂંટીને, દગો દબને મેળવેલું પોતાને મારે હોય કે દેશના નામે હોય તે કેટલો સમય ટકે છે અને તે જેટલો સમય રહે તેટલા સમયમાં કેટલી અધાર્મિક અને સાચી રાખવાની કાવાલગામી ભરેલી નીતિ અખતાર કરવી પડે છે ? હાલને કેટલું ચીમળાનું પડે છે ? ધણાના મુખઉપર આજે ચીમળાચેલા હાલની ઝાપ નથી જણાતી ? કમળસરખા સોદા અને તેજી ભરેલાં મુખ કેટલાં જુઓ છે ?

સમાજવાદને ખાતર જુઠાણાનો પ્રચાર કેટલો વધ્યો છે ? વર્તમાનપત્રોમાં આવેલી ધણી બાબતો, હાલની કામગીરી લાગણીઓને દાખી દર્ષ, અનેક ખોટા આભાસ ઉભા કરવામાં મોટા ફાળો આપે છે. એક દવાઓની જરૂરખતને દર્ષાત દવા, કેટલી વગર વાપરે, વગર તપાસ કયે, અનેકનાં મોટાં નામનિશાનથી પ્રસિદ્ધિમાં મૂકવામાં આવે છે ! જેમણે વસ્ત્ર પૂરી ભોળું નથી, ભણી નથી તે અનુભવનાં મોટાં પ્રમાણપત્રો આપે છે, અને તેનાં મુજુમાન કરી પ્રખતે ખોટા આભાસતલે ઉતરાવવાનો માર્ગ કરી આપે છે. કેટલા ઝંઘે કાંઈ એ વંધ્યા નથી, કેટલી સંસ્થાના કામકાજની અને વહિવટની સ્વરૂપ પથ સાચી માહિતી નથી, તેનાં વખાણ બોખે સાકર પીરસી કરવામાં કાંઈ મથા રહેતી નથી, તેમ તે તે વસ્તુવિરુદ્ધ પ્રચારકાર્ય કરવામાં અને ભણી ભોળું અનેક અસંભવે દેલાવવાને કાંઈ ઓછું કાંઈ થતું નથી ! બગી સારો બાળનેને દાંડી દેવામાં આવે છે, નેત્રે આત્રજ આવતાં અટકાવવામાં આવે છે અને તે નિરુપયોગી હોય એમ ખૂણામાં ખસેડી દેવામાં આવે છે. આ સર્વ રીતભાત હાલની કામગીરીનો દુસ કરવા સરખું છે.

વ્યક્તિનો વિકાસ, વ્યક્તિના હાલની લાવના, સ્વતંત્રપણે, કાંઈની ઝામામાં તજાર્થ તથા વિના કે સ્વાર્થ વૃત્તિથી દાખા વિના, પ્રકટ થવા દેવામાં આવે તો જ માનવતાની ઉન્નતિ છે. સ્વતંત્ર દેશ અને સ્વતંત્ર વિદ્યાલય, ઉલોમ વગેરે વ્યક્તિહાલને કમળની માફક ખીસવા દેવામાં આવે તો જ યાચ છે. સંસ્થાના નામે કે દેશના નામે વ્યક્તિના હાલ અને વિકાસઉપર અંકુશ, પ્રજામાં અધાર્મિક અને અસુખ ઉપજાવે છે. નર્મ ત્યાં પ્રજા આજે બૂબે મરે છે. રોજ, લગાઈ, કજીઆંકાસથી કંટાળ્યાં છતાં તેની બાણીમાં ખીલાવા કરે છે, અને સ્વતંત્ર સુખની આયા દર અને દર દેખાય છે તે સર્વ વ્યક્તિવિકાસવિના છે. બાળપણથી હાલને લાગણીશુન્ન બનાવવાની કેળવણી ધણી વેળા અપાય છે. કોષ કરવો, ચીમણું, કાંઈનું લઈ મેલું, કાંઈનો તિરસાર કરવો એ અભણતા બતાવવામાં આવે છે પણ મોટપણે તે વૃત્તિ ધરમાં, સમાજમાં અને દેશમાં બગ કરી બહાર પડે છે અને પરિણામે આજે જે ભોળું છે તે વર્તમાનપત્રોમાં દેખાય છે.

રાજકારણના નામે અસંખ્ય માણસોના હાલની અંધારે રસ્તે વહેવાવવામાં આવે છે.

અંતરના સાચા નિશ્ચયને દાખી દઈ જોતા પ્રચારમાં અને કાર્યમાં અમંજ્ય જનતાને કૃત્ય કરવાં આદેશ કરવામાં આવે છે. ધણાં દરેક સુદો અને માનસિક સુદો હૃદયની કેળવણીવિના વિગતો થયાં છે. બૌદ્ધિક કેળવણી અને વાદવિવાદથી કેઈને સંતોષ થયો નથી. તે વિશેષ પ્રપંચ અને હળ રચવામાં કુશળતા બતાવે છે. સમતોલપણ, જગતસુંખ અને વ્યક્તિમુદ્દિન, સતતંત્રતા, ભુક્તિની કેળવણીસાથે હૃદયની ઉચ્ચ કેળવણીનો યોગ કરવાથી મળે છે.

હૃદય નવનીતથી પણ વિશેષ મૃદુ છે. તેના ઉપર પ્રત્યેક લાગણી અને ચિત્રની છાપ તરત જ પડે છે. પ્રેમ, ભક્તિ, દયા, શૌચ, આનંદ, નિઃકામ સેવા વગેરે હૃદયને હિંસુ બનાવે છે અને જગત આખા સાથે અંધુભાવ, આત્મભાવ આપી આવે છે; તેથી ઉલ્લસ, દોષ, લોભ, હિંમુખતા, સ્વાર્થની મહિન વૃત્તિઓ હૃદયને નિષ્કુર, જડ પાષાણવત્ બનાવે છે અને જગત આખા સાથે વેર અને અમાનુષી રીતભાત ચલાવે છે.

પરમાત્માએ, પ્રભુએ હૃદય સૌને આપ્યું છે. મનુષ્યને વિવેકભુક્તિ આપી છે, સુખી થવા અને સુખી કરવાનાં સાધનો આપ્યાં છે. તેનો ઉપયોગ પ્રથમ વ્યક્તિના વિકાસમાટે આગળપણથી, બેરે જન્મ થતા પહેલાં સત્સંસ્કારથી કરવાની સાવધાનતા રાખવામાં આવે. તેને અનેક દુઃખથી પીડાતી પ્રજા, રૌંદ સુખના સંદેશ વણે અને સુખના દરયો બુદ્ધિ. કંઈકળી રહેલું જગત વ્યક્તિના સ્વાર્થથી કે વ્યક્તિનો સ્વાર્થ છુપો રાખી સમાજનો સ્વાર્થ બતાવી, નિષ્કુર માથે વડે તો સર્વની અધિકારિ છે. સાચું સુખ, સાચી ઉન્નતિ અને સાચી સતતંત્રતા અથવા મુક્તિ વ્યક્તિના પરમ વિકાસમાં છે; નહિ તેને દાખી દેવામાં કે ચીમળાવામાં. જગતનો અખમરો, હૃદયની કેળવણી વધારનાર સાચાં ધર્મ, મંદિર, શાળા કે સંપત્તિના નાશથી ટળવાનો નથી પણ તે સામાન્ય જનતાને એકંદરે વિકાસના માર્ગે વાળવાથી જાય તેમ છે. ધરમાં અને બહાર, સમાજમાં કે દેશમાં, એક મનુષ્યનું હૃદય એક ઉચ્ચમાં ઉચ્ચી વસ્તુ છે. તેની અવગણના મોઢ પણ બીજા લાભની પાતર થઈ શકે તેમ નથી. તે અનેક રત્નોની ખાણ છે. ઉંડા ઉતરી તેના અવકાશમાં રહેતાં નિર્મળ અમૃતજળ સત્ય, પ્રેમ, દયા અને નિઃકામ ભાવથી પીવામાં અને પાવામાં આવે તો જગત ટાલિતો અનુભવ કરે, તે વિનાના બીજા જડવાદના મોઢ પણ વિચાર જગતની શાંતિ સ્થાપવા કામ સાથે તેમ નથી. પરમાત્મા સૌના હૃદયમાં સ્નેહની નદીઓ અમનંકારથી વહેવડાવે, અને જડ દેહપૂળ બોલી કરી ચૈતન્ય હૃદયની અંતરપૂળ વધારો !

લોકો ૧૦ બોચા.

અમંદાવાદમાં એ બેલીસ કલાક શ્રી મનવસ્તોત્રના પાસખળથી આવજી માસના સંક્રામની પૂર્ણીકની કરી. સાધકોને શ્રી મંદોરભાષ્યે પાઠકાપર મંદીમુરખનાં સહસ્ર પુષ્પ ચડાવ્યાં.

કુપેડવજ્રમંડલે ત્રણ લાખ શ્લોકો વિજયે નમઃ મંત્રની આદુતિ યજ્ઞનારાયણને અર્પી અંવજ માસના વિધિની સમાપ્તિ કરી.

રણાસજ્જના કારભારી બંધુમી હરિલાલભાઈએ પણ આવેલું માસ સંક્રામમાં ગળ્યો.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

શ્રેયસ્સાધક ને નિત્યસન્દેશ :
“ જીવન ધર્મ. ”

વર્ષ : ૫ અંક : ૧
સં ૦૧૬૬૪, બાદપદ ફાગુ ૧
રાનિવાર

તા ૦ ૧૦ : ૬ : ૧૯૩૮

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક ભાગનામ :—
દિનદર્શી : ર. ૪-૦-૦
દિનબદાર : દય યિતિં.મ.

શ્રી આરિયમન્દિર :
વિદ્યાર્થીને ભણવા માટેના
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાચ કરવાયોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં આરિયમન્દિર
મળવી સંસ્થા.

સ્વત્વ : વડોદરા.
આ પત્ર વડોદરામાં ઇલેક્ટ્રિક
પ્રિ. પ્રેસ, સરપુરા, બાંડ
આનેની બચીમાં-વડોદરામાં
છાદ્યલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકના તરફથી
પ્રકાશક :
આરિયમન્દિર અં. ત્રિવેદી
મદિ હાથે અને પ્રકાશકે
શ્રી વિષ્ણુ-વિદ્યાન,
વડોદરા, એ રાજ્યેથી પ્રસિદ્ધ
કૃતિ. તા ૦ ૧૦ : ૬ : ૧૯૩૮

॥ ૐ શ્રી ॥

સહજનો.

જે માણસ પોતાને આવી પટેલી વિપત્તિ કે વિત્તેથી
હરીને ગભરાઈને દૂર ભાગવાનો પ્રયત્ન કરે છે તે મનુષ્ય
પોતાના આગળના પગલે વધારે વિપત્તિ અને વિત્તને
ભુજે છે.

× × × × ×
‘ અમુક ન બને ’ એવી તમારી જેને માટે ઇચ્છા
હોય તેને માટે કદાચિ વિચાર પણ કર્યો નહિ કે કદાચ
આગળ જોઈશે પણ નહિ.

+ + + + +
તમારા પોતાને માટે જેવા પ્રકારનું તમારું માનવું
હોય છે તેવા પ્રકારના વિચારો તમારામાં સુખ્યપણે
રહે છે.

+ + + + +
ખરેખર જગતના પદ્મ એક જ છે કે અન્તાકરણની
નિર્વિદ્યોત અવસ્થા.

+ + + + +
મુખની ઇચ્છા એ જ મુખને આપનાર છે.

× × × × ×
તમારા પોતાનામાં જ્યારે પહેલું દુઃખ ઉપજે છે
ત્યાર પછી જ જગત દુઃખરૂપ થઈ પડે છે.

શ્રી મુરદેવ.

તેમના દુઃખનિવારણાર્થે વિનવે છે, કે જેથી આપના ઉપકારનો અધિક ભાર તેમને પ્રાપ્ત થાય છે. આપનો અત્યંત સમર્થ એવો જે અનુગ્રહપ્રભાવ આ જીવેના સાક્ષાત્ દુઃખરૂપ એવા જીવત્વનો લય કરવા સમર્થ છે, તે અનુગ્રહપ્રભાવને જીવે જીવત્વના નિવારણાર્થ ન વાચતાં કુદૃશક દુઃખની નિવૃત્તિઅર્થે યાચે છે, એ અહીં તેમનું દેટલું અગ્નિ છે ! જેમ કોઈ દરાજરાનો મનુષ્ય, પોતાનાં મુદ્દને પ્રસન્ન કરી દરાજનો લય કરવાનું ન માગે, અને દરાજઉપર રેડવાથી ક્ષણિક સુખ પ્રકટે એવું ઉજ્ય જલ માગે, એ જેવું વિવેકીને હારણ પ્રકટાવનાર છે, તેમ આપ મુક્તિપ્રદાતાસમીપે જીવે જીવત્વના લયને ન વાચતાં તે જીવત્વ અધિક સ્થિર રહે તેવા અન્ય વિષયો યાચે છે, એ જેમ છુદ્ધિમાનને કેમ આશ્ચર્ય ન પ્રકટે તે હે વિશ્વાત્મન ! માયાના મોહમાં પરવશ બનેલા આ જીવે પોતાનું વાસ્તવ હિત કેવે પ્રકારે સંધાય, તેનો તેઓ વિચાર આણુના નથી, અને જે વિષયમાં તારકાલિક સુખનું જ્ઞાન થાય તેવા માટે કોં તો તેઓ પ્રવૃત્ત સેવે છે, વા આપને પ્રાર્થના કરે છે.

અને અન્યને આપનું એ જ જેમનો સ્વભાવ છે. એવા આપ તેમની ઈચ્છાનુસાર તે તે વિષયો તેમને પ્રાપ્ત કરાવે છો. પુનઃ તે મંદધી તે ત્રિપયથી દુઃખાનુભવ કરે છે, ત્યારે પુનઃ આપને અન્ય વિષયની પ્રાપ્તિઅર્થે તે પૂર્વના વિષયની પ્રાપ્તિથી વર્તમાન કાસમાં પ્રકટેલા દુઃખના લયઅર્થે તેઓ સતેવે છે. વારંવાર અદ્ય એવી સ્વમતિના નિશ્ચયને વશ વર્તી તેઓ દુઃખાનુભવ કરે છે, છતાં પોતાના સ્વાભિમાનનો તમામ તેઓ કરી આપને યોગ્ય જણાય તે પ્રકારે તેમનું હિત કરવા આપને પ્રાર્થના કરતા નથી. હે સર્વજ્ઞ ! દુઃખઅદ્યમતિ મારું હિત આપ દરનાર જાણી મારા સ્વાભિમાનને તદર્થ પ્રકટાવતો નથી.

હે કૃપાનિધિ ! સારાસાર તથા દિતાદિતના વિચારથી રૂઝ એવો દુઃખ આપને જ સરજ્ય છે. મારું સર્વ આપને જાત છે. મારું સર્વ પ્રકારનું રહું છોડના આપ જ સમર્થ છો. હે દયાસાગર ! મારા દેનોપ્રિય ન જોશો, અને આપના અનવધિ માહાત્મ્યનું સ્મરણ કરી મને સત્વર સંખ્યાશિતિ અર્પણો.

પ્રાર્થનાના અંતે અગ્રી કલાક છઠ્ઠાંત્રથી જપ કરવા. આ સર્વ વિધિ અત્યંત ભાવપૂર્વક અને સાંત વૃત્તિથી કરવો. આ વિધિ પૂર્ણ થતાં છઠ્ઠીની પાદુકા કે મંડળ એક સુંદર પાત્રમાં રથપર્ણ, મંડળ કે પાદુકા ન હોય તો સોપારી રથાપી તેમાં ચુકનું આલ્વાન કરી પૂજનો આરંભ કરવો. શ્રી ભગવદ્ભગવાન્ સ્તોત્ર ના અગ્રિયાર આવર્તનથી સુત્રપ્રયુક્ત જલવડે અભિષેક કરી પછી પંચામૃતથી યથાવિધિ પૂજન કરી પ્રાતઃકાલના કાપને પૂર્ણ કરવું.

બ્રહ્મજીનોજન તો સહકારી કરાવશે પણ આ નિમિત્ત યથાસક્તિ કંઈ પણ દાન કરવું. ક્રિયા પૂર્ણ થતાં સુધી અખંડ દીપક રાખવો.

પુનઃ સાપ્તકાલ પછી સર્વજ્ઞ એ જ સ્થાનમાં એકત્ર ચર્ધ આરંભમાં એક બે પ્રાર્થનાનાં કીર્તન ગાસ 'શાહની આરવરકતા' નામનો ચૈવરગાથક ના ચોથા વર્ષમાં છપાયેલો છટ્ટી-રૂચિત લેખ સાંત ચિત્તથી વાંચવો, શ્રવણ કરવો, સમાપન થયે પાંચ મિનિટ હરિ ઐ ની ધૂન કરી દિવસભરનું સત્કાર્ય શ્રી ચુરચરો મમર્ષી વિધિની પૂર્ણતા સાધવી.

અમરપાદ, ૬૫૩૩જ, દરાંગી. કાલોસ રંગે રથમાં મંડળનો સમૃદ્ધ એકત્ર ચર્ધ સો છે ત્યાં અમૃદમૃથે કરવાનું અનુદૃશ પડે તો ન પ્રકારે વ્યવસ્થા યોગ્યવી.

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ।

(ગીતા ય. ૨. ૬૮.)

કાંઈ નગરમાં એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે ધર્મિય, ઈશ્વરભક્ત, સદાચારી અને મહાગુણ-સંપન્ન હતો. તે યથાશક્તિ ઈશ્વરભરણ્યમાં કાળ ગાળતો, સ્વભાવને દાન આપતો અને સ્વાધ્યાય આદિ પશુ કરતો. રાજ્યભેગોદ્ધાર પ્રમંથે પ્રમંથે મહાપુરુષોની શોધ કરાવતો અને તેના મહાપુરુષો મળી આવે તો તેના રત્નમંડપને લાખ પ્રાંત દાપ તેની ચેતના પશુ કરતો. એક પ્રમંથે ત્રિવેંકયેશ્વરવિશ્વપિત કાર્ત્તિકદ્રવિનિમદ મહાપુરુષ તીર્થાટનનિમિત્ત વિચરતા આ નગરમાં આવી ચઢવા. મત્સંગના લાભની પ્રાપ્તિમાં રાજાત-કર્ષા આશ્વદપૂર્વક ભાવપૂર્ણ પ્રાર્થના થવાથી તે મહાપુરુષે રાજાની પ્રાર્થના સ્વીકારી, થોડા દિવસ તે નગરમાં રિધિત કરી, રાજ્યમહેસની સમીપ કથાનિમિત્ત રમેલા સંદર ભવ્ય મંડપમાં પ્રવચનનો આરંભ કર્યો. આ પ્રવચન સાંભળું હતું તેવામાં એક દિવસ ઇન્દ્રિયનિમદવિષે તે મહાપુરુષે સુદર વિવેચન કર્યું અને ઈશ્વરપ્રાપ્તિની મંચાચાળાને એ સાધનની પટ્ટી અનિર્વાપ અમત્ય છે તે દર્શાવ્યું. રાજાએ દરન જોડી ચિન્તયથી તે મહાપુરુષને કહ્યું, ભગવન ! આપનું કરેલું યથાર્થ છે. ઇન્દ્રિયનિમદવિના મનની સ્થિરતા ન થાય અને મનની સ્થિરતાવિના જ્ઞાન કે સંયમની શી આશા ? મનમાં નિશ્ચય કરીએ મારું નિશ્ચયનું પાલન ધર્મ સકલ નથી. કેપામ કર્યો દોષ જનાં જિહ્વા સ્વાદિષ્ટ વસ્તુ અવગ્રાવી તે તોડાવે. આજે મિષ્ટાન્નથી તૃપ્ત થાય પણ બીજે જ દિવસે પાછી તેની ને લેવી, બીજે દિવસે તે જ સ્વાદિષ્ટ પદાર્થો જોનાં આનન્દેમ રાજી થનાં પછડી પટપટાવે તેમ એ પશુ મગવજ. દૃષ્ટિ સ્થિર રાખાર નિશ્ચય કર્યો દોષ પશુ જી આદિ મોહાર્પનાં દર્શન થનાં થનાં તેપ્રતિ દોડી જાય છે, અન્ય ઇન્દ્રિયેનું પશુ તે જ ભાવે છે. મનુષ્ય તેમનો માસિક-રોક જનાં ઇન્દ્રિયોએ તેને ગુસાત્મ બનાવ્યો છે. માટે આજ કૃપ કરી કાર્ત્તિકસાધન દર્શાવો કે જોવી કુર્જાન મનુષ્ય તે સાધનદ્વારા ઇન્દ્રિયનિમદ કરવા સમર્થ થાય.

રાજાની પ્રાર્થના શ્રવણ કરી રાજાના મનનુ મમાવાન કરવા તેમ જ ઇન્દ્રિયનિમદનું સાધન દર્શાવતા તે પ્રમંથે એક સુદર ભોલપણું રાત્રી ૧ મહાપુરુષે મરને શ્રવણ કરાવી. " હ નૃપતિ ! તમારા નગરની પૂર્વ દિશામાં કુંદરપુર નામે નગર હતું, તે નગરમાં ધર્મસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, આ રાજાને ઈશ્વરાનુમદથી તેમજ પૂર્વના પુરથી ધા, વઘ, તેમજ મુખ્ય વેગેરે સારા પ્રકારનું સુખ પ્રાપ્ત હતું. મરંદ તેની પ્રાપ્તિ સદાજ નરમ રહેતી દેવાથી કેઈ આપુર્વદનિષ્ણાત વૈદ્યગણે તેને જકરીના દૂધનું સેવન કરવા કહ્યું તેથી તેને દૂર દૂર દેશમાં તત્કાલ કરાવી એક મૃત્યુવાન જકરી પોતાને મટે મંગાવી હતી. જકરી દેખાવમાં પચી સંદર અને તેનું દૂધ સ્વાદમાં તેમજ પ્રમાણમાં અન્ય જકરીના દૂધ કરતાં અત્યંત શ્રેષ્ઠ હતું.

આ દૂધથી રાજાની પ્રૃતિ સુધરવાથી રાજાનો પ્રેમ પશુ જકરીપ્રતિ ગમતો હતો. આથી દિવસમાં એકવાર કે ત્રિશોધ વખત તે જકરી પાસે જાય, તેમજ પર દરન ફેરવે અને સંદર લીડું ધામ વેને તેને ધરે. જકરી આનંદથી ઘાસ ખાય. કાર્ત્તિક વાર તેને ગિરાંને મહાવેગે વેગેરે ખાધું દોષ જનાં પશુ રાજા ધામ ધરે કે એાં લાંબુ કરે. આથી રાજાને લગતું કે શું આ જકરી

હડી ધરાતી નહિ હોય-તુપ્ત થતી નહિ હોય ! જ્યારે જ્યારે ધાસ ધરું છું ત્યારે એ બૂખી હોય એમ મોં લાંબું કરે છે અને ધાસ ખર્ચ જાય છે. બકરીની દેખરેખ રાખનાર નોકર તેની બરાબર દેખરેખ રાખે છે અને તેને પેરપૂર ખાવાનું આપે છે કે કેમ તેવિધે પણ સમજે બરાબર તપાસ કરી, તપાસમાં જણાયું કે નોકર તેને ખાવાને ધાસ વગેરે સારી રીતે આપે છે અને સારી સંભાળ રાખે છે.

પરંતુ રાજ્યને વિચાર આવ્યો કે એ પૂછ્યું તુપ્ત કેમ ન થાય ? આથી તેણે નગરમાં હાંડી પીટાવી કે બકરીને જે પૂછ્યું રીતે તુપ્ત કરશે તેને દસ દાંડર ફેરિયા ઈનામ આપવામાં આવશે, પરંતુ જો તે તુપ્ત કરવામાં નિષ્ફળ નિવડશે તો તેને કારાગૃહમાં દેઢ કરામાં આવશે. બકરીને તુપ્ત કરવાની વાત સંભેલી જણાવાથી, તેમજ ઈનામની લલચણા કાઢી કાઢી પુરુષોએ બકરીને તુપ્ત કરવાનું ખીકું ઝડપ્યું, આ લોકો બકરીને ખેતરમાં રાખી થોડા દિવસ લીકું છમ લિતમ પ્રકારનું ધાસ ખવરાવે, ખેતરમાંનું તાણું વૃણુ તેમજ સિંમ ચરાવે અને નિર્ણીત દિવસે અને નિર્ણીત મુઠમે બર દરબારમાં બકરીને લઈ આવે. આ કુતુહલ જોવા દરબાર પણ પૂરેપૂરી ભૂમે. થેડા જ કલાક પૂર્વે તુપ્ત કરેલી પેલી બકરીને દરબારની મધ્યે લાવે ઝંટસે, રાજા પોને રત્નદરતે લીકું તાણું ધાસ ફરથી ખતલાવે, બકરી રાણી થતી ફૂટતી ફૂટતી ધાસ લેવા દોડતી રાજાજસમીપ આવે અને ધાસ ઉઠાવે આ પ્રમાણે ઈનામ મેળવવા જતાં ધણા કારાગૃહમાં સંપડાયા. હવે એક છુદ્દિમાનુ પુરુષે બકરીને તુપ્ત કરવાનો મનમાં વિચાર કર્યો અને રાજાજસમીપ પોતાનો વિચાર નિવેદન કર્યો. રાજાએ જન્ય પુરુષોની નિષ્ફળતાવિરે તથા ઈનામને જાહેરે સખ થએલી તેવિધે તેને વારફ કર્યો. પરંતુ પોતે છુદ્દિમાનુ અને યુક્તિવાજો હોવાથી તેણે બકરીને તુપ્ત કરવાનું ખીકું ઝડપ્યું. આ વાઈશું કરે છે ને જોવાને પણ સર્વ ઉત્સુક હતો. તે જ દિવસે એ પુરુષને બકરી સોંપવામાં આવી અને તેને પુનઃ કપાદે અને ફટકે વાગે પાછી દરબારમાં લાવવી તેનો પણ સર્વની સમક્ષ નિર્ણય થયો.

યેલો પુરુષ રાજાના નગરથી ચારેક માઈલ દૂર આવેલા પોતાના ઉપવનમાં તેને લઈ ગયો. ત્યાં બકરીને તેને માટે તૈયાર કરેલા રયાનમાં રાખી. બકરીને પ્રાતઃકાલે તેમજ ત્યાર પછી ચોગર સમયે લીધી દુધ તેમજ પોતાના દેવમંદિર રાખેલા ખેતરના શેડાનું તાણું કુમળું ધામ, ખવરાવે, પાણી પાય અને ખરદામ કરે. પરંતુ આ પ્રમાણે ધાસ ખવરાડ્યા પછી જો કલાકે તેને ઉપવનના મધ્ય ભાગમાં લાવે અને પોને દૂર ઉભે. રહી દરતમાં લીકું ધાસ રાખી તેને તે લેવા ધાસ ખતાવી લલચાવે, કહેવત છે કે " જીટ મેલે આકડો ને બકરી મૂકે કાકરો." તદનુસાર બકરીમાઈ જો જો કરતાં તેના દરતમાંનું ધાસ લેવા આવે કે તરત જ પેલા લાઈ તેના મુખપર સોડીના એ ચારે અપાટા સડસડ લામાવે, થોડા દિવસ તો અપાટા પડવા છતાં પણ મહાજ અચકાતાં અચકાતાં પણ બકરી આવે અને પેલા ઉંચાઉપરી લામાવે. ચારેક દિવસ આ અંદરે બકરીમા થોડો ફેરફાર થયો. પૂરની માફક ધામ જોઈું કે અંદર ઈનામ ન આવે પણ વિસ ન થાય. દિનપ્રતિદિન વિજંબ વિશેષ થયો ગયો. પરંતુ જેન જેમ અપાટા પડતા ગયા તેમ તેમ બકરીખર્ષ બદલાયા. સાતમે દિવસે તો પેલાએ મમે તેડા પ્રપલ્લ કર્યો પણ કિંચિત્ત અમર થઈ નહિ. દરે દરબારને ત્રણ દિવસની રાર હતી, પણ દિવસમાં તો બકરીના રવજાવમા પતયો થયો. કેઈ પાછળથી ધકેલે તે પણ ધાસ લેવા ગય નહિ. જાણે કે રમનાનો નિઝદ ન કર્યો હોય એવું લાગે. વચ્ચે વચ્ચે એ

બાઈ પોને ફરતમાં ધાસ અર્ધ ઉભા ન રહેતા, પરંતુ અન્ય મનુષ્યને ઊભો રાખતા. આ પોને ને મનુષ્યની સમીપ પોતાના હંડસદ ઉભા રહેતા, પરંતુ આ ચોદમા રત્નની એવી મારી અદર ધર્મ કે બકરી ફરથી પણ મોં લાંબું દરે નદિ તો પછી ધામ લેતા આવવની ને વાત જ રી કરતી !

નિર્ણીત દિવસે નિર્ણીત સમયે દરબાર ભરાયો. આ પ્રમંત્રે દરે મારીઓ ઉપરાંત નમરના અનેક પ્રેક્ષકો પણ ત્યાં ગાળ્યા હતા. દુકમ થતાં પેલા ભ્રમણે બકરીને દરબારની મંચે લાગર કરી. રાગના સિંદામનની માએ ફર બકરીને પકડી નોકર ઊભો રહ્યો. આરંભમાં પ્રધાન તેણે અન્ય દરબારીઓએ સુંદર લીધુંછમ ધાસ બનાવી બકરીને લગ્નચાવના ધણે પ્રવલ કયો પણ તે પોતાના સ્થાનથી ખસે જ શાની ? બકરીને તુલ કરનાર બાઈ ધાસથી બકરીને લગ્નચાવનાર મનુષ્ય તેમજ બકરીના થોડે અંતરે પોતાના મનુષ્યહંડમહિન ઉભા હતા. મનુષ્યહંડના દર્શનનો મનુષ્ય અજાણ દગે. હવે રાગ પોને મિદામનથી નીચે ફેલ્યા અને તેમણે પણ ધાસ તેમજ વાણીનો ઉપયોગ કયો પણ બકરીનાઈ થતાં કહે ? આમનમ છુલે ખરાં પણ ' તુલ થયેમા ' એટલે ધાસપ્રતિ તો નમર પણ શાની કરે ? આથી રાગ ધણે પ્રમન્ય થયો અને પેલા બાઈને દરબારમાં જ ધનિમ આપ્યું અને જેની કુક્તિનો બેદ શ્રવણ કરી તેને ધનવાદ આપ્યો, અને આ નિમિત્ત સગ્ન પામેલા કેદીઓને કારામુદથી મુક્ત કર્યા.

સારે:

પછી આ વાતાઉપરથી મદાપુરને મળને સમજાવ્યું કે હંદિયોને જેમ જેમ બોમ આપવામાં આવે છે તેમ તેમ તે વધારે ઉત્તેજિત થાય છે. જેમ અગ્નિમાં ઘુન દોમવર્ણી તે વિશેષ પ્રજ્વલિત થાય છે તે જ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયો બોમ બોમવર્ણી થાંન થની નથી પણ વિશેષ ઉગ્ર બને છે, આખી જિમરમાં આ ગિદ્વા કેટલીએ વાર બાન બનનાં મિષ્ટાન્ન ખાય પરંતુ પુનઃ જ્યારે મિષ્ટાન્ન દોષ ત્યારે જળે ઠાઈ દિવસ એ મિષ્ટાન્ન ચાખ્યું કે જોયું ન દોષ એવી આખી ઉગ્રમાં નાની તકાવડી ભરાય એટલું ફૂંક પી જાય છતાં પણ જ્યારે મત્રાસાવાળું મિષ્ટ ફૂંક મળે ત્યારે જળે પૂરું કદી ફૂંક પીધું ન દોષ એવી રીત પીરા તપત્ત ધર્મજન. વળી મંદવાડ આવે ત્યારે એવી એ જ ખૂમા રિપે કે કટગને ચાડી કરે. (ડાક્ટર ફરીની જીભરથી ચિદિમા કરે છે) એવી હામખોર ! સર્વ ઇન્દ્રિયોની જાગૃતમાં પણ અ જ પ્રમાણે છે. મારે એમને તો સહિચારરૂપી હંડના ઉપરાઉપરી સપાટા લગાવવાની જરૂર છે. સહિચારરૂપી હંડના પ્રદારરૂપ સાધન વિના તેનો નિમગ્ન કહિન છે. વિષયો ક્ષુદ્રિક છે, ઉપરથી મનગેવા કાસે છે છતાં એ અંતરા જેવા છે. એ પ્રમાણે દોષાઈનમાં સહિચારના હંડનો ઉપયોગ વારંવાર થતો જોઈએ. યાજ કહે છે કે વિવશાન્ વિવરત્ત્વજ તે સધાર્થ છે. હંદિયો વિષયોને જ્યારે અમુક નદિ પણ એ સમજશે ત્યારે જ તેપ્રતિ ધાવન કરતી બટકશે. મારે મંગર લેઈ રોગદવ દુરિયરો મરીવાન્ એ મુતાનુસાર સુવિચરરૂપી હંડનો વારંવાર—જ્યારે જ્યારે ઇન્દ્રિય બકરી લનચાવ ને પ્રમંત્રે ઉપયોગ કરવાથી ઇન્દ્રિયનિમગ્ન મિદ થશે અને એ મિદ થતાં પરમતમાના અનુમદરૂપ ધનિમની પ્રાપ્તિથી ફતહરૂપ થવાશે.

કમીર કબીર તુમ કયા કરે, બોલે આપ મુગીર,

પમે ઇદિવ બલ કરો, આપે રંગ કરીર.

શ્રી ઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય—સં ૧૯૮૬.

(હત્તીણું લેખો.)

(લેખક: સૌં શાંતાબહેન.)

શ્રી વિભાગ:—કૃષ્ણ કે પાણીપિત્તા બનતી વસ્તુઓ.

ગાળપાપડી	બીરજ બટાકાનો.
મમજ	પાક-કુધીનો
કાચા કેળાનો શીરા	પાક-જુરા કેળાનો
રાષવ સાકુ	ચનારસા
કુસેર ચોખાના સોટની	ચેરડો
કુસેર બાજરીના સોટની	અથાણું બોરનું
ચીકી શેકેલા ધડેની	મેથબો કેરીનો
ચીકી મમરાની	લીંબુનું અથાણું
ચીકી મમરણીની	મેથિયાકેરી
ચીકી દાગિયાની	પાપડ પહુંબા
દળ સીંગોળાના સોટનું	ચેરડો બટાકાનો
સાકુ બટાકાનો	મમરણીનો સાકુ
" સુરજનો	મમદળ
" રતાળનો	ચટણી મેમરણીની
" કેળાનો	" કોળુની
સાકુ બટાકાના ખાસ	" બદામની
" રતાળના	" પિસ્તની
શીરા બટાકાનો	પાક બદામનો
" શક્કરિયાનો	" પિસ્તનો
દળ રાજમરાના સોટનું	પેંડા
ગાળપાપડી રાજમરાની પાણીની	દલલો દુધનો
મુઠિયા, (બાણ, કુધી, કોંઠા, કેળું વગેરેના)	કચેરી બટાકાની
વેંચણની બાખરી	ન.ન.ખટાઈ
મૂળાની "	ગિરફીટ
કેળાની " ખારી-ચણા	જેલી જમરણી
કાચા કેળાની પૂરી	" રામેટની
આજી તલેખાં ખાસ-ચણા	કાતરી બટાકાની
રામેટની	ચણાના સોટની ન.ન.ખટાઈ

શ્રેયસ્સાધક

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ :
“ જીવન ધોડા. ”

એટલે
માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

॥ ઓ શ્રી ॥

મૂલ્યવાન વિચારો.

કલ્પનાશક્તિ એ મનની સર્જનશક્તિ છે, જે જે શક્તિ વિચારોને ઉત્પન્ન કરનારી છે. તેથી ને આપણે ઉચ્ચ વિચારોને સળવા હોય અને કાંઈ પધારે વિચારો વંચુઓની રચના કરવી હોય તો કલ્પનાશક્તિ નિર્મલ, દિતકારક તથા સ્વપ્રસારણાત્મક હોવી જોઈએ.

શરીરમાં સર્જનશક્તિનો દેહાવ કરી રાખવાથી શરીરમાં બળ પ્રકટે છે, નેત્રમાં તેજ પ્રકટે છે અને મગજમાં પ્રતિકાશક્તિનો વિકાસ થાય છે.

પણી ખરી નિષ્ફલતા અગોચર વિચારોથી પ્રકટે છે, અને અગોચર વિચારો રાખવાથી અથવા અપૂર્ણ કલ્પનામાંથી પ્રકટે છે. કલ્પનાશક્તિને પૂર્ણ નિરામય રિધનિવાળી રાખવાને માટે આપણે ક્રોધ, જાળ, નિરક્ષાર, ચિંતા, અર્થ, નિસ્ત્યાદ, દુર્બલતા, શંકા અને મનની એવી જ જનની રિધનિઓને ત્યજી નેઈએ.

નિરંતર અગિજદિ તથા અખંડ પ્રગતિના નિયમનું પાલન કરવાથી અખંડ શક્તિ કરનાર જે વસ્તુ છે તેમાં મનુષ્યનો પ્રવેશ થાય છે.

મનની નીચી અને નીચી અગિજના વિચારો જે કોઈ નીચામાં નીચું છે તેમતિ મુસ્તવચાળ હોય છે.

શ્રી મુસ્તવ.

પૃષ્ઠ : ૫ અંક : ૭
સં. ૧૯૯૪, બો. ૧૯૫૯ પૃષ્ઠ ૮
શ્રી. નિવાર
તા. ૧૭ : ૬ : ૧૯૩૮
પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિઝમન્દિર
જોડાદરા.
વાચિક લિખાનું :
દિનમાં ૬ : ૧ : ૪-૦-૦
દિન બહાર : ૬૪ ચિલિન.
શ્રી આરિઝમન્દિર :
વિવાહીને બહુવા મૂલા-
શિષ્ય સંસ્થા.
દાન દેવોશિષ્ય સંસ્થા.
સહાય કરવા શિષ્ય સંસ્થા.
વિવાહીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિવાહીમાં આરિઝમન્દિર
મુખની સંસ્થા.
સ્થા : જોડાદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, બાક
કામેની ગલીમાં-જોડાદરામાં
ઉપાસાલ લાલબાઈ ખંડેલે,
શ્રી સેવરસાધકજી તરફથી
પ્રકાશક :
આવિન્દલાલ અં. ત્રિવેદી
ખાંડે બાપુ અને પ્રકાશક.
શ્રી વિશ્વવંશ-દવાન,
જોડાદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
કર્ણ. તા. ૧૭ : ૬ : ૧૯૩૮

॥ ૩૦ ॥

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન મતાંક ૫ ના પ્રશ્નઃ ૭૯: ૩૧) ૧૧: ૨: ૨૦ ૧૯૪૭ ૧૧: ૨:

પ્રવાસમાં અનેક સ્થાને એ વિચર્યો હતો પણ આવો અનુભવ થયો નહોતો. આશ્ચર્યના આસપાસ એવી સુંદર રચના હતી કે કુલ્યુબર એને એમ થયું કે આ તે સ્વર્ગનું નંદનવન છે કે શું. ઇશ્વરના મહિમાને વિચારતાં પ્રાર્થના કરતો કે પ્રભો ! આજની રાત્રિએ આપે પૂર્ણવતાર રૂપે માનવ અમુને પ્રતીત થયા હોય. એક અદ્ભુત અતિકરુની રાત્રિએ આપે મને અહીં આપણો છે કે ન્યાં મારી કલ્પનામાં પણ જે નહોતું ત્યાં તે અત્યંત અનુભવું છું, અને તેથી ધારું છું કે આ કુલ્યુબર કાઈ દેવ સત્તાનું વિહારસ્થાન હશે. હું તો આપના જ સત્તાનું અહીં આવ્યો છું, તેથી સદા નિર્ભય છું. આપને જે અનુભવ કરાવવો હોય તે કરાવો. ત્યાં પ્રાર્થના કરે છે. એ દલામાં આશ્ચર્યના અંદરન ભાગમાં એક સરખો આસમાની પ્રકાશ થયો. જણાયો. વીરેન્દ્ર કંઈક આશ્ચર્યભાવથી એ પ્રતિ જોઈ રહ્યો. ધીમે ધીમે મનુષ્યનો સમૂહ ત્યાં એકત્ર થતો હોય એમ ભાસ્યું. મંથરાત્રિનો સમય થયો હતો.

વીરેન્દ્ર વિચાર કરે છે કે આ મનુષ્યો. ક્યાંથી આસ્યાં તે તો મને જણાયું નહિ. અદસ રીતે આ સમૂહ એકત્ર થયો છે અને તેથી જરૂર. એ દેવ, દેહી, કે સિક્કો હોવા જોઈએ. આશ્ચર્યનાં વાતાવરણથી તો નિશ્ચય થાય છે કે મહિન સત્તા તો અહીં પ્રવેશી રીકે નં નહિ. જો તે હોય સર્વથી સર્વોપરી સત્તા જ પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરતો જોઈ છે. એમને એમ કરવું હોય તેમ કરે આ પ્રકારતા વિચારમાં તે લીન થઈ ગયો છે એવામાં મધુર ધ્વનિ સંભળાયો. ઉઠીને આસપાસ જોઈું પણ કંઈ જણાયું નહિ. પછી વધારે એકાગ્ર ધર્મ ધ્રુવણ કરતાં લાગ્યું કે આશ્ચર્યનાં જ કાલ ગાન દરે છે. એ પ્રતિ લક્ષ આપતાં સમગ્ર ધર્મ કે આ સમૂહ કાઈ દેવી સત્તાનું આવાહન કરે છે ને કેવિલોક વળુવે છે કે જેમ દૃષ્ટ્યની વાંસળીથી વન્દાવનનાં વક્ષો પણ હલનચલનરૂપ પોતાનાં દિશાતે છાડીને યિથર થયાં હતાં તેમ વીરેન્દ્રને પણ આ રથે દષ્ટિગોચર થયું. સર્વ કાલ એ મધુર ધ્વનિ પ્રતિ અભિમુખ ધર્મ જતાં હોય એમ લાગ્યું.

આ પ્રમાણે આ દિવ્યગાન થવણ કરતો વીરેન્દ્ર જોઈ છે; હવે આ આશ્ચર્યની અંદર શું થાય છે તે પ્રતિ દષ્ટિને વાળાએ.

આ રમણિય સ્થાન સિદ્ધોની વિહારભૂમિ હતી. વર્ષમાં એક વાર આ રથે સિક્કો એક થયાં હતા તે પુષ્પરાત્રિ આજની હતી.

વિશ્વવ્યવસ્થાપક સત્તાએ સિદ્ધોને કંઈ કંઈ કાર્ય સોંપ્યાં હોય છે. તેટલો વિચાર કરતાં સર્વ મેળમાં આ વિશ્વવ્યવહાર ચાલી રહ્યો છે, તે મનુષ્યથી જ ચાલે છે એમ નથી. અદસ સત્તા પણ અપ્ત રીતે કાર્ય કરે છે, કાંઈના દ્વારા કરાવવું હોય તો તેને પ્રેરણા કરે છે, પોતાને કરવાં હોય તો પોતાં કરે છે.

ભારતવર્ષમાં પ્રાચીન કાલમાં દેવાદિક આવતા અને અનેક કાર્ય કરતા એ આપણાં રાજ્ય

દસાંવે છે. મૃત્યુબોધને સ્વર્ગાદિક દેવો સાથે પ્રકટ સંબંધ હતો એમ જણાય છે. કાષ્ટ વિવક્ષણ કાલઅસથી એ વ્યવહાર દષ્ટિએ આવતો નથી. તેથી સિદ્ધ સંબંધ ન હોય એમ નિર્ણય થતો નથી. પ્રકટપણે 'કાષ્ટ' કરતું ચોક્કસ ન લાગે' તો મુદ્દમુદ્દે કરે છે. એ 'નિવર્તનગાર કંઈક કાષ્ટનો વિચાર કરવા આ 'સિદ્ધમંડળ' મળતું હતું. કાષ્ટનો આરંભ કરતાં પૂર્વે સર્વ થી સિદ્ધિવરનું આદવાન કરતા તે પ્રમાણે આ 'પણ' થઈ શકે. પછી આરંભક પદો પદો વાર્તાલાપ થયો. ત્યારપછી અત્યંત અર્થથી રસવિદ્યાસંબંધી વાર્તાને આરંભ થયો. એવામાં એકાએક એક સિદ્ધ કન્યા કે આ આશ્રમની બહાર આપણી વાત જવળ કરતું કાષ્ટ હોય એમ મને લાગે છે માટે એની સંપાસ કરી તેને આ રથદરથી વિદાય કરી પછી આ વાર્તાને ચર્ચના ચોક્કસ છે.

આમ સિદ્ધ સદગ્ધ એકામ થઈ પછી કન્યા કે તમે કહો છો તે વધારે છે. પણ એનો અધિકાર કંઈક કાષ્ટ છે તો ભરે વિચારિત લેવા બેઠો છે તો બેસી રહે. ત્રીજા સિદ્ધ કન્યા કે એનો કૃત નિર્ભય જિન્ન પ્રકારનો છે, તેથી આ વાર્તાપ્રતિ તેનું લક્ષ્ય નહિ એવાય માટે એને કાષ્ટોએ તોપણ કંઈ પ્રતિજ્ઞા નહિ આવે.

ચોથા સિદ્ધ કન્યા કે આ વિદ્યા અત્યંત ગુપ્ત રાખવા જેવી છે, તેથી એની નિયમે પ્રમાણ ને વર્તવું એક એ.

આ રીતે પરંપરા વિચાર કરતાં મુખ્ય પુરુષને પછી, એ જેમ કહે તેમ કદીયું. આ પ્રકારે નિર્ણય કરી સિદ્ધધિપતિને પૂછતાં તેમણે કન્યા કે એને અદ્વાયી વિદ્યાપ કરા. ચોથા અધિકારીને આ વિદ્યાને જણે તો તેમાં તેનું દિત છે. આ ગુપ્ત વાત સમિતગંધર્વો કાલે એને અધિકાર નથી. આપણે તો વિવેચના જેવી ચોક્કસ હોય તેના જ હૃદયમાં મુદ્રાવવાનું કામ છે. ને કે અવળું મૂકતાં ને એ એનું રક્ષણ નહિ સમજે; કારણ કે જ્યારે ખાન કે સંપૂર્ણના અનુમદદારો અંતઃકરણ નિર્મલ માંય છે ત્યારે જ આ વિદ્યાની સિદ્ધિ થાય છે. સદગ્ધમાં પ્રાપ્ત થવી હોય તો સહે કાષ્ટ કરે. આપણે એક રથને ગયા હતા ત્યાં તમે સર્વે એ જોયું છે કે ઉપર ઉપરથી એવાસ કરનારને પેરેતું મોંને કુકુ નહોતું અને જેમના ઉપર ગુસ્સો અનુમદ દતો તેવા કાષ્ટ કાષ્ટને વધીયું પંદાયેતું જોઈને કન્યા હતું.

આ આવનાર પ્રવાસી સોમાન્ય મનુષ્યો કરતાં ઉચ્ચ અધિકારને પ્રાપ્ત છે અને તેથી જ એ આ રીતે આવી કાષ્ટો. આપણે જાન એણે અવળ કયું છે, જ્યાં આ વિદ્યાને પ્રાપ્ત કરવાનો હોય એને અધિકાર નથી. સમય આવ્યો એ વ્યવસ્થા આ વસ્તુનું જાન મેળવશે. 'પણ' કાલે તો આ આસિદ્ધ એને વિદાય કરી દે.

અધિકારીની શુદ્ધ કામનાને સિદ્ધ કરવામાં સંદાય અર્થથી એ પણ આપના કાષ્ટો એ વિચારે છે તેથી આ મનુષ્યને બનતી શ્રદ્ધા આપના રહેશે. પ્રવાસી દર નિર્ભય અંધારામાં એને નિર્ભય છે તેથી ને જય તો એને અંદર જોવાની લાગે. હું એને મળીશ અને કરાચીન્ય કરી લઈશ. આ પ્રમાણે સિદ્ધધિપતિની આજ્ઞા થતાં આસિદ્ધ બહાર આવતો વીરેન્દ્રને કન્યા કે તે પ્રવાસી તો જાય છે. આ માટે આ રથને બાંધે. હું કાષ્ટ નિર્ભય રથાંતમાં જઈને નિવાસ કરું.

શ્રી યોગસાર.

(અનુસંધાન ગત વર્ણના અંક ૪૬, પૃષ્ઠ ૪૧૯ની ૨૩ લીટીમાં “ધર્મમાંથી” શબ્દ પછી.)

* જ્ઞાન પાદ કરીએ તો ધર્મ સાતેમાં રજસુની પણ અપેક્ષા રહે છે. આમ હોવાથી રજસુની બુદ્ધિના આ સાતે ધર્મો હોવાથી તેને પૃથક્ પૃથક્ યોગસાર જણાવવું નથી.

લિંગ શરીરનો બીજો અવયવ તે અહંકાર છે. જે વસ્તુ સાત યજ્ઞ છે. અધના સંકલ્પના વિષયરૂપ યજ્ઞ છે તેમાં “હું-અધિકૃત છે. મારા આમાં અધિકાર છે, હું અમુક કરવા સક્તિમાન છું, આ આ વિષયો મારે અર્થ છે, હું છું,” ઇત્યાદિ પ્રકારનો જેનો અભિમાનરૂપ જ્ઞાપાર છે. તે અહંકાર છે. આ અહંકારનો આશ્રય કરીને જ બુદ્ધિ નિઃસ્વરૂપ પોતાના કાર્યને પ્રકટાવે છે. એ અહંકારના બે કાર્યો છે: (૧) એકાદશ ઇન્દ્રિય અને (૨) તત્ત્વાત્ત્વાદિ ભૂતસમૂહ. ત્યાં સાંપ્રતિક અહંકારમાંથી એકાદશ ઇન્દ્રિયો થાય છે. અને તામસ અહંકારમાંથી તત્ત્વાત્ત્વા થાય છે. યદ્યપિ અહંકારનું અણુ એક છે તોપણ એમાં સત્ત્વનો ઉદ્ભવ થયે એ ઇન્દ્રિયોને ઉત્પન્ન કરે છે. અને તમસનો ઉદ્ભવ થયે તત્ત્વાત્ત્વા ભૂતસમૂહને ઉત્પન્ન કરે છે. રજસુની સહાય તો બંને પ્રકારનાં કાર્યો કરવામાં અપેક્ષિત જ છે. કારણ કે રજસુવિના ગતિ નથી, નિશ્ચયમાં જે જે ગતિ થાય છે, તે સર્વ રજસુનું જ કાર્ય છે. આથી સત્ત્વપ્રધાન અહંકારમાં રજસુથી પ્રેરાય છે ત્યારે જ એકાદશ ઇન્દ્રિયને ઉત્પન્ન કરે છે અને તમસપ્રધાન થયેલો અહંકાર પણ રજસુથી પ્રેરાય છે ત્યારે જ તત્ત્વાત્ત્વાને ઉત્પન્ન કરી શકે છે. તેથી રજસુનું પૃથક્ કાર્ય નથી. કાંઈ કાંઈ સ્થળે એકાદશ ઇન્દ્રિયની ઉત્પત્તિમાં સત્ત્વપ્રધાન અહંકારમાંથી જ્ઞાનેન્દ્રિય પંચકની ઉત્પત્તિ થાય છે અને રજસુપ્રધાન અહંકારમાંથી કર્મેન્દ્રિય પંચકની ઉત્પત્તિ થાય છે તથા ઉભય પ્રધાન અહંકારમાંથી મનની ઉત્પત્તિ થાય છે એમ પણ કહેવામાં આવે છે અને કાંઈ સ્થળે અત્ર જણાવ્યું તેમ ઉત્પત્તિ કર્મે જણાવાય છે. આ દ્વિતીય કરતાં પ્રથમનો પક્ષ બહુ સંભત છે.

લિંગ શરીરના ત્રીજા અવયવરૂપ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય—ચક્ષુ, શ્રોત્ર, ઘ્રાણ, રસન અને ત્વચ્છ અને વાક, પાણિ, પાદ, વાયુ અને ઉપરચરૂપ પાંચ કર્મેન્દ્રિય તથા મનરૂપ અંતર ઇન્દ્રિય છે. સાંખ્યશાસ્ત્ર પ્રમાણે સાંપ્રતિક અહંકાર જેનું ઉપાદાન કરણ છે, તે ઇન્દ્રિય છે. જે ઇન્દ્ર એટલે આત્માનું ચિહ્ન એટલે કરણ થાય છે તે ઇન્દ્રિય છે. રૂપજ્ઞાનમાં ચક્ષુ કરણ થાય છે, સ્પર્શજ્ઞાનમાં શ્રોત્ર, ગંધજ્ઞાનમાં ઘ્રાણ, રસજ્ઞાનમાં રસન અને રસજ્ઞાનમાં ત્વચ્છ કરણ થાય છે. આ જ પ્રમાણે વચન (બોલવું), આદાન, (લેવું), વિહરણ (હરવું ફરવું), ઉત્સર્ગ (મૂલત્યાગ) અને વિપયાનંદ એ પાંચમાં અનુક્રમે વાક, પાણિ, પાદ, વાયુ અને ઉપરચ્છ કરણ થઈ રહે છે. તેથી આ જ્ઞાનેન્દ્રિયસરૂ આપ્તમાં આવે છે. અગિયારમી ઇન્દ્રિય તે મન છે. મન એ જ્ઞાનેન્દ્રિયરૂપ અને કર્મેન્દ્રિયરૂપ બંને રૂપ છે. તેથી એ જ્ઞાનકર્મોભય ઇન્દ્રિય કહેવાય છે. જ્યારે ચક્ષુરૂપ જ્ઞાનેન્દ્રિય મનથી અધિષ્ઠિત

* જત વર્ણના ૪૬માં અંકના પૃષ્ઠ ૪૧૯ ની ૨૩ ઓ લીટીમાં “ધર્મમાંથી” શબ્દ પછી * આ જોખન અનુસંધાન થાય છે. ત્યાંથી શરૂ થઈ વર્ણના ૩૨ અને ૪ અંકમાં આવેલું જણાવ્યું નહતું કરનારની બુદ્ધિ બે વાર છપાયું છે.

થાય છે, મનની સત્તાનીએ આવે છે ત્યારે જ પોતપોતાના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે અને કર્મેન્દ્રિય પંચ મનથી અધિકૃત થાય છે ત્યારે જ વસનાદિ વ્યવહારને કરી શકે છે. આથી મન એ ઉભયેન્દ્રિયરૂપ છે. મનને અસંધારણુ-આસ-આપાર તે સંકલ્પ કરવાનો છે. સંકલ્પ એટલે સારી રીતે કરાતી કલ્પના એટલે વિચાર કલ્પના. પુસ્તકાદિ પદાર્થો આપણા ચક્ષુરાદિસમીપ થાય છે ત્યારે પ્રથમ “આ કંઈ છે” એવું અરૂપક ભાન થાય છે, એટલે પ્રથમ સંમુખ વસ્તુમાત્રનું “જાન થાય છે” એને જો ભાન થયા પછી તે વસ્તુથી આવતાં આદોષનોને લીધે આપણા જ્ઞાનવંતમાં જે ફેરફાર થાય છે તેવો ફેરફાર કર્મ વસ્તુના આદોષનોથી પૂર્વે થયો છે તે આદિના વિચાર થાય છે અને જો થયાથી એ સમીપગત પુસ્તકાદિ વસ્તુમાં રહેલા સામાન્ય અને વિશેષોનું જ્ઞાન થાય છે. સારાંશ કે જેમ આલોક આદિને પ્રથમ જ્ઞાન નિર્વિકલ્પક થાય છે તે જ પ્રમાણે આપણને પણ વસ્તુ-માત્રનું પ્રથમ જો રૂપરણ થાય છે તે “આ કંઈ છે” એ પ્રકારે જ થાય છે અને ત્યાર પછી તેના સામાન્ય વિશેષોનું જ્ઞાન થાય છે કે આ તો પુસ્તક છે, આ તો પાંદડાં છે, આ રક્ત છે આ માલો છે, છત્રાદિ. આ દ્વિતીય જ્ઞાન તે સર્વિકલ્પ છે. આ સર્વિકલ્પ જ્ઞાનરૂપ બુદ્ધિવૃત્તિ પ્રત્યક્ષ છે અને એના ઉદય મન દ્વારા થાય છે. એ બુદ્ધિવૃત્તિને ઉદય કરાવનાર જે આપાર તે સંકલ્પ છે અને એ મનના અસંધારણુ આપાર છે. એ મન પંચ ઇન્દ્રિય છે કારણ કે ઇન્દ્રિયનો વ્યુત્પત્તિસિદ્ધ અર્થ ઉપર સ્થાયી છે તે પ્રમાણે આત્માનું કરણ થાય છે અને મન એ આત્માનું કરણ છે, અને તે સાથે મન સાંસ્તિક અંદકારનું કાર્ય છે. અહિં જે આત્માનું કરણ થાય તે ઇન્દ્રિય એ ઇન્દ્રિયનું સંકલ્પ નથી કેમકે તેમ લેવામાં આવે તો મહત્ત અને અંદકાર પંચ આત્માનાં કરણરૂપ જ છે છતાં એ ઇન્દ્રિય નથી. સર્વ ઇન્દ્રિયો આત્માનાં કરણરૂપ છે પણ આત્માનાં સર્વ કરણ તે ઇન્દ્રિય નથી. પંચ આત્માનું કરણ હોઈને જે સાંસ્તિક અંદકારનું અર્થેના સાંસ્તિક અને રાગસં અંદકારનું કાર્ય છે તે ઇન્દ્રિય છે તેથી આ મન ઇન્દ્રિય છે. આ રીતે આ એકદિશ ઇન્દ્રિય તે ક્ષિત્ત સરીરના તૃતીય સ્તરવચ્ચે રૂપ છે. “ ” “ ”

(અંબુજી)

॥ શ્રી ॥
ભક્તિ:

૧૨. સર્વ સાધનોમાં ભક્તિ કૌંટ છે. છાત્રને આર્થીન કરનાર; તેમને પ્રસન્ન કરી તેમને અનુગ્રહ પ્રાપ્ત કરાવનાર, અલ્પ પ્રયાસે અધિક ફલ આપનાર, અદશ્યને દર્શિતોચર કરનાર, અજર્મણે ગેય કરનાર, છાત્રનાં તન્મયતા પ્રકટાવનાર અને પરિણામે છાત્રથી અમેદ કરી છાત્રાકાર કરનાર જે કોઇ સર્વ અને સર્વને સુલભ સાધન હોય તો તે ભક્તિ છે.

૧૩. પ્રથમ ભક્તિ એટલે શું ? કેવા ઉપાસની ઉપાસના કરવી અને કેવા પ્રકારે કરવી તેનો સદૃશ વિચાર કરીએ.

૧૪. “ભક્તિ” શબ્દનો અર્થ અતિ વિશાળ છે. તે અર્થની અંદર આસ્તિક નાસ્તિક સંમર્મ કે જે ભક્તિવાળું ગણાય. પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતપોતાની છાત્ર વસ્તુની ઉપાસના કરે છે અને

તેની પ્રાપ્તિ તથા સિદ્ધિ અર્થે પ્રયત્નિને સેવે છે. જે મનુષ્યોએ કલ્યાણપ્રાપ્તિ કરવી એ જ પોતાનો ઇષ્ટ-વિષય માન્યો છે, તેઓ તેની પ્રાપ્તિ અર્થે અખંડ ચલન કરે છે. અમને સેવે છે અને ક્ષણે ક્ષણે ધનનું જ ચિંતન કર્યા કરે છે. અદ્યપ્તમાં તેઓનાં મન, વાણી અને શરીરોદિ સમગ્ર તરવા ધનમાં જ તદ્દપ રહે છે. આવા લોકો ધનના ખરા ઉપાસક-લક્ષ ગણાય. આ જ રીતે યશની લાલસાવાળા કૃતિ અર્થે અનેક પ્રયત્નો કરે છે. તે માટે પોતાના સમયનો, ભોગ આપે છે અને તન, મન તથા ધનદારા પણ યશ મેળવવામાં નિમગ્ન રહે છે. વિવિધ કામનાઓની સિદ્ધિ અર્થે કેટલાક મનુષ્યો જન પ્રેતાદિની ઉપાસના કરે છે; તદ્દર્થે અનેક કષ્ટો સહન કરીને પણ પોતાના ઉપારયને વશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. આ પ્રકારે અનેક મનુષ્ય પોતાપોતાની ઇષ્ટ વસ્તુના ઉપાસક હોય છે.

ઉપર દર્શાવ્યા તેમ જ તેવા મંત્રર મનુષ્યોની પ્રતિતિ યથાર્થ લક્ષિત કહેવાય નહિ, કારણ કે તેમની ઉપાસ્ય અદિક તથા અનિત્ય છે. તેમ જ નીચ યોનિના છે. એટલું જ નહિ પણ તેમને તેમની ઉપાસનાથી મુખ્ય કરતાં દુઃખના વિશેષ પ્રતીતિ થાય છે. જે નિત્ય, અવિકારી, શુદ્ધ, ચેતન અને આનંદસ્વરૂપ છે તેમની જ ઉપાસનાને વારતવ લક્ષિતની સંગ્રા આપી શકાય. અને આવા શુણ્ણવાળા તો પરમાત્મા અને તેમના લીલાવિમ્લો તથા જીવનમુક્ત પુરુષો જ છે તેથી તેમની ઉપાસના એ જ યથાર્થ લક્ષિત છે. આમાં પણ પરમાત્માનાં લીલાવિમ્લો તથા જીવનમુક્ત પુરુષો અર્થાત્ સદ્ગુરુની ભક્તિ શ્રેષ્ઠ છે; કારણ કે પરમાત્મા અજોયર છે, અગમ્ય છે, મનુષ્યશ્રુદ્ધિથી અતીત છે અને નિશુણ્ણ નિરોધકર હોવાથી ઉપાસકને તત્કાલ પ્રત્યક્ષ લાભ તથા સાક્ષાત્ સુખને અનુભવ્યો નથી, અને તેમના લીલાવિમ્લો તથા તદ્દપ થયેલા જીવનમુક્ત મહાપુરુષો ચતુષ્પ્રત્યક્ષ હોઈ ઉપાસકને તેના અધિકારપ્રમાણે વિવિધ સાધનોદ્વારા પરમાત્મક વિષયનું જ્ઞાન કરાવે છે. એટલું જ નહિ પણ તેમના કૃપાકટાક્ષથી થતી અનેક કલેશોની નિવૃત્તિ, તેમના સામીપ્યથી થતો વૃત્તિમાં અપૂર્વ આનંદ, તેમની સુધાસવતી વાણીશ્રવણથી સહજમાં થતો જ્ઞાનનો ઉદય, તેમના સુમનોદર તનદર્શનથી તેમનામાં થતી વૃત્તિની તન્મયતા, આ આદિ અનેક કારણોથી શ્રી સદ્ગુરુ ભગવાન કે જેઓ પરમાત્માથી કેવળ અલિન્ન છે અને જેઓએ માત્ર સંકેતવશાત્ તથા જગત્ના કલ્યાણ અર્થે શરીરની ઉપાધિ ધારણ કરેલી હોય છે તેમની ભક્તિ મુમુક્ષુ સાધક કરવી એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. આ ભક્તિ જે યથાર્થ સાધે છે તે જ અતિ પરાભક્તિનો પ્રધિકારી યથા શકે છે.

સર્વમાં સદ્ગુરુ પરમાત્માની ભક્તિ કરવી સર્વોત્તમ છે એમ ઉપર આપણે પ્રતિપાદન કર્યું; તો તેમની ભક્તિ કેવી અને શી રીતે કરવી તે વિચારીએ.

ભક્તિનાં એ પ્રકાર છે; સકામ અને નિષ્કામ. સકામ ભક્તિમાં ઉપાસક કલ્યાણસુખની ઇચ્છાથી કે અન્ય કામનાને વશ કરી ભક્તિ કરે છે. નિષ્કામ ભક્તિમાં ઉપાસક કોઈ પણ કામનાની કે સુખની ઇચ્છાવાળો હોતો નથી. માત્ર મોક્ષની ઇચ્છાથી સદ્ગુરુ ભગવાનની ઉપાસના કરે છે. આ ઉભય ભક્તિમાં નિષ્કામ ભક્તિ શ્રેષ્ઠ છે.

શ્રી સદ્ગુરુ ભગવાનની નિષ્કામ ભક્તિ સરળ નથી; પ્રથમતો સદ્ગુરુની પ્રાપ્તિ થવી એ દુસ્તર છે અને કદાચ પૂર્વના સચિત્ પુણ્યના યોગે પ્રાપ્તિ થાય તો તેમનામાં અત્યંત શ્રદ્ધા રાખી તેમની ઉપાસના

ધેણીમાંનાં ઘોડા જે કરી શકે છે. કેટલાક સંયુક્ત પ્રાપ્ત હોવાનાં પણ તેમનાથી વિમુખ તાને સેવે છે. અને કેપેન્ડ્રમગવસ્તોમાં લીધું નહિ થઈતું, ને ખેતનાં દરમી " નામીયાં પ્રમોણે સંપૂર્ણ લાભ લઈ શકતા નથી. જેમના ઉપર શ્રી સંયુક્ત ભગવાનની સંપૂર્ણ કૃપા થઈ હોય છે તેવા મહાભાગી મનુષ્યો જ ઉપાસકો જ તેમની યથાર્થ ભક્તિ કરે છે. સંયુક્ત ભગવાન તે સદા સર્વદા કૃપાળુ છે અને સર્વ ઉપર કૃપાટિપ્ત કરતા જ હોય છે. પણ જેઓ તેમની કૃપાદિષ્ટને ઝીલવા પ્રયત્ન પણ કરતા નથી તેમની ભક્તિ કલવતી થતી નથી.

ઉપરના કારણથી યથાર્થ ભક્તનું ખોય શ્રી સંયુક્ત ભગવાનને પ્રસન્ન કરી તેમના કૃપાભાગને ધરાવું હોય છે અને તદ્દર્થે તેમની અનેક વિધિથી ભક્તિ કરે છે. શાસ્ત્રમાં નવંધો ભક્તિ કહી છે. અવશ્ય પ્રાપ્તને સ્મરણ છતાંદિ-આ સર્વનો પ્રકારો-તરે નીચે મુજબ ધરેનો હોવાથી કેટલું મુશ્કેલ વિવેચન કંયું નથી.

આપણા શ્રી સંયુક્ત પરમાત્મા પુનઃ પુનઃ કહેતા હતા કે અનુકૂળ સેવા સર્વની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરે છે. નાનાં તેમ જ મોટાં સેવાથી પ્રસન્ન થાય છે. સંયુક્તે વરા વર્તાવવા હોય, સંયુક્ત સર્વસ્વ આપણું કરેલું હોય, સંયુક્તે અભેદભાવને પામવું હોય, સેવક મૂડી સેવ્ય થવું હોય, તો નિષ્કામ અનુકૂળ સેવાને અન્ય ઉત્તમ સાધન નથી. શમરીની સાધારણ સેવાએ અધિષ્ઠાને પ્રસન્ન કરી શમરીને તેમની કૃપાપાત્ર બનાવી દૃઢકૃત્ય કરી હતી. શ્રીમાન વિશ્વવંદ્ય પણ પરમાત્મા સ્વરૂપ શ્રીમન્ નૃસિંહભગવાનને સેવાથી જ પ્રસન્ન કર્યા હતા. તેઓશ્રી નિષ્ક નિષ્કમિત મદિરે આવતા, વાસીદું વાળતા, પાણીની ગોળા સ્વચ્છ કરી, તેમાં પાણી ભરતા, શ્રી નૃસિંહભગવાનના લખેલા લેખોની નકલો કરતા વગેરે. આથી સુરુષ્ટ થાય છે કે ભક્તિનું મુખ્ય અંગ સેવા છે, અને તેથી પ્રત્યેક ભક્તે સેવાધર્મ સ્વીકારવો આપેલું છે અને અનિવાર્ય છે. સેવાઉપરાંત ભક્તિનું બીજું મુખ્ય અંગ શ્રદ્ધા છે. ન્યાં શ્રદ્ધાનો અભાવ છે ત્યાં, ભક્તિનું અનિત્ય હોવું નથી. આથી પ્રત્યેક પોતાના સંયુક્ત પરમાત્મામાં અચલ શ્રદ્ધાને દઢાવવી જોઈએ. શ્રી છાંદ ગમે તે કરે અગર આપણા દારાં કરાવે તેમાં અનુકૂળ ભાવ રાખીને જોઈએ. છાંદ જે કર્યું કરે છે તે આપણા કયાણુર્થે જ કરે છે, એવું દૃઢપણે માનવું જોઈએ અને શ્રદ્ધાથી વિમુખતાને ન સેવવું જોઈએ. શ્રી છાંદ પ્રાણ મારે તો પ્રાણ આપવા પણ તત્પરતા રાખીને જોઈએ. શ્રી છાંદ કેટલીક વખતે સાધકની કસોટીઅર્થે વિવિધ લીલાઓ કરે છે. આવા પ્રસંગે અર્ચક શ્રદ્ધા નથી હોતી તો તેમની ભક્તિથી વિમુખતાને પામીએ છીએ. તેથી તેવે પ્રસંગે સાવધાનતા રાખી તેમના પ્રતિની, આપણી ભક્તિમાં અખલન ન પામવું. શ્રીમાન વિશ્વવંદ્ય નંજીવે છે કે " શ્રદ્ધા સક્ષ્ય સુખ મુગ છે શ્રદ્ધાવિના બધું મૂળ છે, વગેરે." મારે ભક્તિમાર્ગમાં શ્રદ્ધા અગરયાન ભાગવે છે.

સેવા તથા શ્રદ્ધા ઉપરાંત ભક્તિનું ત્રીજું મહત્ત્વનું અંગ સ્વાર્પણ છે. આપણું જે કંઈ હોય તે શ્રી છાંદને ચરણે ધરવું. તન, મન, ધન, સ્ત્રી, પુત્રાદિક જે કંઈ આપણને પ્રાપ્ત છે તે સર્વ છાંદનું જ છે. આપણું કંઈ જ નથી. આપણે પણ છાંદના જ છીએ. આપણા અંદરે પણ શ્રી છાંદ

અરણ્યોમાં સમર્પી દેવું. જનક રામએ અષ્ટાવક ઋષિને પોતાનું રાજ્ય, પુત્ર, મન, ધન આદિ સર્વસ્વ અર્પણ કરી દીધું હતું અને તેના પરિણામે તેઓ વિદેહાવરથાને પ્રાપ્ત થયા હતા. શ્રીમાન વિશ્વવંશે પણ પોતાનું સર્વસ્વ શ્રી ઇષ્ટચરણે અર્પણ હતું અને તેથી તેઓશ્રી સર્વ સાધકોમાંટે આદર્ય દર્શીત છે.

ઉપર દર્શાવ્યાં તે અંગોઉપરાંત ભક્તિનું અતિ મહત્વનું અને આવશ્યક અંગ પ્રેમ છે. શ્રી ઇષ્ટમાં આપણે અનવધિ પ્રેમ પ્રકટવો જોઈએ. જો ઇષ્ટપ્રતિ આપણો પ્રેમ નથી હોતો તો ઉપર જીવ્યાવેલાં સેવા, શ્રદ્ધા વગેરે સિદ્ધ થતાં નથી. જોટલા પ્રમાણમાં આપણો શ્રી ઇષ્ટપ્રતિ પ્રેમ હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં આપણી ભક્તિની સિદ્ધિ થાય છે. હાલમાં આપણો પ્રેમ વિભક્ત છે. સ્ત્રી પુત્રાદિક તથા અન્ય વિષયોમાં આપણા પ્રેમની પ્રધાનતા છે, અને શ્રી ઇષ્ટપ્રતિ ગૌણતા છે તેથી પુનઃ પુનઃ શ્રી ઇષ્ટના ગુણોનું, તેમના અતંત સામર્થ્યોનું, તેઓશ્રીદ્વારા થતાં આપણાં દુષ્ટ અદુષ્ટ કલ્યાણનું ચિંતન કરીને તેમના પ્રતિ આપણા પ્રેમની અતંત અભિવૃદ્ધિ કરવી ઇષ્ટ છે. આ પ્રમાણે કરવાથી સ્ત્રીપુત્રાદિકમાંનો આપણો પ્રેમ ગૌણપણાને પામશે અને કમશઃ તે હુપ્ત થઈ જંગતતા ધૃતિર પદાર્થો તથા વિષયોપ્રતિ વિરાગને અનુભવીશું. પરિણામે ઇષ્ટપ્રતિનો આપણો પ્રેમ પરાગ્રાહ્યને થતાં શ્રી ઇષ્ટથીએ અભિન્ન થઈ રહીશું.

સાધકાણ.

શ્રી ઉપેન્દ્રજયંતીમહોત્સવનું સાહિત્ય—સં. ૧૯૮૪.

(ઉત્તીર્ણ લેણો.)

સામાન્ય વિકાસ—પાદપૂર્તિ.

હરિગીતછંદ.

હતી નીચ મકંટ જાત શ્રી હનુમંત રામાશ્રય ધરો,
મહાવીરની પદવી રખ્યા આપું જગત આજે રમશે,
આશ્રયપ્રભાવ અતિ સુણો સાક્ષાત્ શ્રી મુખ ધિરચરે,
સત્પુરુષના આશ્રયવડે આ જીવ ભવસિંધુ તરે,

વળી જાત વાલ્મિકિ લિલ્લ લુટારા મંદાં પાંખી અરે,
પળ એકમાં પલટાઈ ગયો કારણ મદદ આશ્રય અરે,
છે શ્રેષ્ઠ સાધન મદદ આશ્રય પતિતને પાવન કરે,
સત્પુરુષના આશ્રયવડે આ જીવ ભવસિંધુ તરે.

શ્રેયસ્સાધક

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસંદેશ
“ હંતન ઘેડો. ”

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

વર્ષ: ૫ અંક : ૮
સં. ૧૯૯૪, આશિન શુક્લ ૧
શનિવાર
તા. ૨૪ : ૯ : ૧૯૯૮

પરમપદાર :
અવસ્થાપક, આરિન્દ્યમન્દિર
વડોદરા.

વાચિક લેખક—
દિનમાં : ૧. ૪-૦-૦
દિનલઘ્વાર : ૬૫ શિલિંગ.

શ્રી આરિન્દ્યમન્દિર :
વિદ્યાધીપે ભણવા મૂકવા-
ચોખ્ખ સંસ્થા.

દાન દેવાચોખ્ખ સંસ્થા.
ઠઠાવ કરવા ઇચ્છા સંસ્થા.
વિદ્યાધીપે સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાધીપે આરિન્દ્યમન્દિર
મથળી સંસ્થા.

સ્થળ : વડોદરા.
આ પત્ર ધીલવડી ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, આઠ
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
પાટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગ તરફથી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ ત્ર્યંબકે
મદિ છાપું અને પ્રકાશક
શ્રી વિષ્ણુ-વંદનાલ,
વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
કયું. તા. ૨૪ : ૯ : ૧૯૯૮

॥ ૩૪ શ્રી ॥

સદ્વિચારો.

અંતઃકરણની કેળવણીકેપર જ આનંદનો મુખ્ય આધાર
રહ્યો છે. મને તો એક પાઈ પળ તમારી પાસે ન હોય તેમ જાણ
અંતઃકરણને કેળવણી મળી હોય છે તો તે નિત્ય આનંદમાં જ
રહે છે. જો તેની કેળવણી નથી મળી તે પૈસા છતાં આનંદ વગરના
રહે છે. એ જ આનંદ ઉપભવવાને માટે કેળવ પૈસા જ ઉપયોગનો
નથી, એ જાણવી આવે છે.

+ + + + +

અંતઃકરણની કેળવણી એટલે અંતઃકરણની ઉચ્ચ સ્થિતિ થવી
તે. મનુષ્યમાં અંતઃકરણની જેમ જેમ ઉચ્ચ સ્થિતિ થાય છે
તેમ તેમ તેનામાં આનંદ આનંદ રહે છે, તેમ તેમ તે મનુષ્ય અધિક
જીવનવાળો અને અધિક સાંનિવાળો અને છે. ઉચ્ચાત, ધૈર્ય, અપ્રમાદ
વગેરે તેનામાં નિત્ય રહ્યા કરે છે. જે કામ તેણે કરવું ધાર્યું હોય છે,
તે બહુ સરળપણે અને વિત્તમ પ્રકારે કરી શકે છે.

+ + + + +

અંતઃકરણને આનું હિંચા પ્રકારનું શી રીતે કેળવી શકાય છે ?
તેને માટે એક જ માર્ગ છે કે મનને હમેશાં હિંચામાં અને હિંચામાં
રખાવ્યા કરવું. દલકા વિચારમાં, દલકા સંકલ્પમાં, દલકા નિશ્ચયમાં
કે દલકા ક્રિયામાં તે બધું હોય ત્યાંથી અટકાવીને હિંચા વિચારમાં,
હિંચા સંકલ્પમાં, હિંચા નિશ્ચયમાં અને હિંચા ક્રિયામાં લેવું.

શ્રી ગુરુદેવ.

નવરાત્રિકર્તવ્ય.

નવરાત્રિનો પુણ્યકાલ આવી પહોંચ્યો. નવરાત્રિના દિવસોમાં સર્વ કાર્મ સવિશેષ શુભ ક્રિયાને સાધે છે. કોઈ દેવદર્શને જાય છે, કોઈ ક્ષત્રાદાર કરે છે, કોઈ ઉપાસનામાં પ્રવૃત્ત થાય છે. પ્રત્યેક ગૃહમાં કંઈ કંઈ સંવ્યાપાર ચાલે છે. ઇષ્ટ સાધનમાટે જે સમય વિશેષ અનુકૂલ ગણાયો છે તે સમયમાં વિશેષ સત્કર્મ સાધી લેવું એ અધિક હિતકર છે.

શ્રી ગુરુદેવ આ પુણ્યકાલમાં સવિશેષ સાધનો સંપાદતા એનું ધરણ કરી નિત્યકર્મ ઉપરાંત કંઈ સવિશેષ સાધી લેવું એ કર્તવ્યરૂપ છે.

આશ્વિન શુક્લ પ્રતિપદાએ આ અંક પ્રસિદ્ધ થાય છે તેથી આરંભથી સવિશેષ ક્રિયા સંધી શકાય તેમ નથી. તેથી પંચમીથી આરંભ કરી દશમી મંગલવારે તેની સમાપ્તિ કરવી.

ઉપાસનાસ્થાનને સ્વચ્છ સુંદર વ્યવસ્થિત કરી પ્રભાતમાં જ વાગે ક્રિયાનો આરંભ કરવો. આસનઉપર સ્થિરતાથી બેસી ઇષ્ટ પરમાત્માનું માનસોપચારથી પૂજન કરી નિરંતર અનુમદવર્ષણ કરવા ઇષ્ટને આર્ચના કરવી. પશ્ચાત્ પૂજન કરી “ૐ શ્રી હૃં શ્રી હ્રીં શ્રી હ્રદ્યગુરવે નમઃ” એ મંત્રથી એક કલાક જપ કરવા. તે થઈ રહ્યા પછી ઇષ્ટશક્તિઓનું માનસિક આહવાન કરી નીચેનું પદ આત્મંત લાવપૂર્વક ગાવું.

પદ. (જપ જપ હરિહર, જપ નિધિગર, એ લય.)

જપ જપ વિધિમ્ । જપ જપ નિધિમ્ ! કંઠવાસિ ! વૈકુંઠવાસિ ।

જપ હૈં બીજરૂપા । શ્રીં બીજરૂપરૂપા । સ્તવીએ યદ્ ઉર ઉલ્લાસી,

જપ હંસારૂઢા વારુ, ગરૂઢા હો આરુ,

મુક્તાકિરી માલ ધારી, ચંપકગાગ્રધારિ,

સાહિત્યપ્રસારિણિ ! દારિદ્ર્યવિદારિણિ ! વીણાવિલાસી ! મૃદુહારી:-

સ્તવે નિત્ય વિદ્યાબ્યાસી, સ્તવે વિભવાલિલાપી,

જપ વાણિઅધિષ્ઠાત્રિ, વિભવની દાત્રિ,

જપ જપ શુભ્રાંગિ । જપ સ્વર્ણાંગિ ! ઉભયને રહીએ ઉપારી:-

કરી કૃપા ઉભય વરદાયિની । વરને દેજે,

અમઉપર સદાય પ્રસન્ન, આપ ઉભય રે'જે;

અમે ત્રેયસ્ ત્રેયસ્ પામીએ, એવું બલ દો,—

કરવા સાર્યક અવતાર, કંઈ કંઈ સત્કલ દો,

સંપત્તિ તમારી બેઢીની, અમે પામીને,

શદ્ રહીએ આપ સ્વરૂપ, વદીએ (એ) નામીને.

[શ્રી જગન્નાથપદ્મપીઠાચાર્ય.]

એ યર્ષ રહ્યા પછી પુનઃ થી છટપરમાત્માપ્રતિ અભિમુખ યર્ષ શાંતિથી હૃદયે વિષ્ણવેનમઃ મંત્રની એકાદશ માળા કરી વિધિની સમાપ્તિ કરેલી. કાર્યક્રમ ચાલે ત્યાંસુધી અખંડ ધૂપદીપ ગ્રાહવાં. નૈવેદ્યમાં નિત્ય કેસરવાણું દૂધ ધરાવવું. આ પર્વે દિવસ પ્રત્યેક વ્યવહારમાં બનતો સંયમ નળવવો.

બાલકોએ પ્રાતઃકાલમાં નિત્ય ભારતીસ્તોત્રના એકાદશ પાઠ કરવા. શ્રી સરસ્વતી મને વિદ્યા અર્પે છે એવા ભાવપૂર્વક સ્તોત્રનાં આવર્તન કરવાં.

પુણ્યવાન્ કેમ થવાય !

‘જ્યાં ઘણી સ્વાર્થહાનિ છતાં, પરહિતવૃત્તિ છે.

[પૂર શ્રી ગુરુદેવ.]

ઉપરના રહસ્યમય વચનને અર્થિતાર્થ કરનાર મનુષ્ય જ.

ઉપરના વચનાનુસાર વર્તન કરી પુણ્ય રળનાર તે મનુષ્ય જ.

પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાના અનેક માર્ગો સતપુરુષોથી, સત્ચારોથી નાણુવામાં આવ્યા છે, અને અદ્યાપિ આંધ્ર પણ છે. તે માટે અનેક પ્રકારના યત્નો કરાયા છે-કરાય છે. જપથી, તપથી, દર્શનથી, ભક્તિથી, અનુષ્ઠાનથી, સેવાથી, ખ્યાનથી, દાનથી, સ્વાધ્યાયથી, સત્સંગતિથી, તીર્થસેવનથી એમ અનેક રીતે સર્વે કોઇ પુણ્યવાન્ થવા આમદ ધરે છે.

પુણ્યવાન્ થવું એટલે ત્યાં સ્થિતિ છે ત્યાંથી કોઇ પણ રીતે વિકાસને અનુભવી સુખને પ્રાપ્ત કરવું. મનુષ્ય વિચારજળવાળો છે. જે જળવડે તે સારાસાર વિચારી પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવા વા ઉંચે જત્યા મંથન કરી શકે છે. યથાર્થ મંથન થતાં અવસ્ય તે ચરે જ છે. માત્ર એક જ તેનું કર્તવ્ય રહે છે કે તે યોગ્ય વિચારે છે કે નહીં.

તે ઉપર દર્શાવેલી વિવિધ ક્રિયા આચરે છે, છતાં સામાન્ય દોષોથી તે પાછો ત્યાંનો ત્યાં જ રહે છે, કદાચ અવનન દશાને પણ પામે છે. નાની કે મોટી ક્રિયા જો સમજણપૂર્વક કરી શકાય તો સરળ રીતે અંતરાયવિના ઈ પ્સિનાર્થ સિદ્ધ થઇ શકે.

અંતરના સાચા ભાવથી જો ક્રિયા થાય છે તો મનુષ્ય મહા મુન્યવાન્ પુણ્યવાન્ બની જાય છે. આ સર્વ યદ્યામાં પોતાનો સર્વ રીતે શુદ્ધ ભાવપૂર્વક ત્યાગ કરવાનો હોય છે. શરીરનો, મનનો, ધનનો સાચો ત્યાગ સર્વ કાંઈ મેળવી આપે છે. એ ત્યાગમાં લેશ પણ ખોટા વિચારો સિદ્ધ કરવાનો, કોઇનું અદિત કરવાનો, કોઇને છેતરવાનો, ફસાવવાનો ઉદ્દેશ ન હોવો જોઈએ. એવા વિચારવાળો ત્યાગ, પોતાનું તથા પરનું અદિત જ કરે છે. પરનું અદિત કરતાં પણ પોતાનું અદિત તો જરૂર થાય છે. તેથી સમજણપૂર્વક સર્વ કાંઈ કરવું.

આ આશયથી, ઉંચી ભાવનાથી, પ્રેમથી, નિઃસ્વાર્થ ભાવથી થોડું પણ સાચું કરવું. આ

કરવાનું. સંપૂર્ણ સામર્થ્ય-શક્તિ મનુષ્યમાં સ્વભાવથી સ્થપાએલી છે. પૂર્વે અનેક મનુષ્યોએ આવા જ પ્રકારથી હિંઆમાં હિંચી સ્થિતિ મેળવી હતી.

પૂ. શ્રી ગુરુદેવનું વચન છે તેમ 'ન્યાં ઘણી સ્વાર્થહાની છતાં પરહિતવૃત્તિ છે, તે ભવ્ય જીવન છે. સ્વાર્થવૃત્તિ આપણને સંકુચિત બનાવે છે. સ્વાર્થવૃત્તિ જ વિવિધ સત્ક્રિયા કરવા છતાં આપણમાં મૃત્વરાંશ વા દૈવી ગુણો પ્રકટાવવા દેતી નથી. આજે જગત્સમક્ષ જે કાષ્ટ સાચા સાધુરૂપે મહાત્મારૂપે ઝોળખાયા છે તે તેમની સ્વાર્થવૃત્તિના અભાવથી જ.

ન્યાં પારકાના હિનની શુદ્ધિ છે, ત્યાં સર્વ પ્રકારના સદ્ગુણો, દૈવી ગુણો, દૈવી સામર્થ્યો સહજ આવિર્ભાવને પામે છે. પરહિતવૃત્તિ છે ત્યાં પરમાત્માનો વાસ છે કેમકે તે વૃત્તિવાળાને 'હું મારું' ભાવ હોતો નથી; 'હું જ સુખી થાઉં', 'હું જ સર્વ બોગતું', 'કાંઈ પણ રીતે શ્રાધને માટે કશોય ભોગ ન આપું' આવી તુચ્છ શુદ્ધિ સ્વાર્થવૃત્તિનો પરિણામ છે. અને આવી ભાવના ન્યાં છે ત્યાંથી પરમાત્મા દૂરને દૂર રહે છે.

સ્વાર્થવૃત્તિવાળાને 'રખેને મારું સર્વ જતું રહેશે' એવો ભાવ રહે છે. એ ભાવથી તે જે પ્રકારે પ્રસન્ન રહેવું જોઈએ તેમ રહી શકતો નથી. દુઃખ, ભેષ, ચિંતા, તેને 'સદાચ આગળને આગળ જણાયા જ કરે છે. આવી સ્થિતિમાં પરમાત્મા મળતા નથી. અને પરમાત્માને મેળવવા એ પુણ્યનો પરાવધિ છે.

પરમાત્મામાં વિશાળતા છે. પરહિતમાં વિશાળતા છે, નિશ્ચિંતતા છે, નિર્ભયતા છે. પ્રશ-શક્તિ ત્યાં જ નિવસે છે.

સ્વાર્થવૃત્તિ પોતાનો અર્થ સિધ્ધ કરવા અનેક ખોટા ગુણોને પોષતી હોય છે. તે સિદ્ધ ન થતાં દુર્ગંધ બને છે; જીવનવિનાશને અનુભવે છે. ત્યારે પરહિતવૃત્તિ ક્ષણે ક્ષણે નવજીવનને પામતી રહે છે.

પુણ્ય રળવાના અનેક સાધનોમાંનું આ પરહિતવૃત્તિ પણ એક સખળ સાધન છે. એથી વિવેક, વિરાગ આદિ સર્વ સંપત્તિ એક પછી એક મળતી જાય છે. મનુષ્યનું જીર્ણો વહન થતું રહે છે.

પરમાત્માનું મુખ્ય લક્ષણ આનંદ, એ પરહિતવૃત્તિમાં જન્મેલો રહે છે, કેમકે તેમાં પોતાપણું જુલાયું હોય છે.

પરહિતવૃત્તિ સત્ત્વ છે કે જગત્સમાં ગણાતું આ સદ્ગુણ 'મારું જ-મારું પરિવારનું', એમ નથી. અને આ વિશાળ વિચારની તે સદાય પ્રસન્ન-મસ્ત રહે છે. એ વૃત્તિ પોતાને પ્રાપ્ત વિદ્યાથી, ધનથી, શરીરથી, સામર્થ્યથી, કુટુંબને, સંબંધીને, ગામને, જાતિને, દેશને કંઈને કંઈ આપ્યા જ કરે છે. તેને પોતાનો વિચાર હોતો નથી. આ તેનું આપવાપણું તેણે તે ધારેલી ઉચ્ચ સ્થિતિને મેળવી આપે છે. આ માટે એક નાનું દષ્ટાંત જોઈશું.

કાંઈ એક સતપુરુષ હતા, જેમણે જીવનવ્રત જ સ્વીકાર્યું હતું. કાંઈ રીતથી અન્યને સુખી

કરવા અને તે પછીથી પોતાનો વિચાર કરવો. આ નિઃસ્વપ્નમાણે તે ગૃહસ્થધર્મનું પાલન કરતા. પોતાના પોષણનો વિચાર બાળપર મૂકી ભુખ્યાને અન્ન, તૃષ્ણાતુરને જલ, નિર્ધનને ધન વગેરે આપતા. અતિથિને ભાવથી સત્કારતાં પ્રસન્નતા અનુભવતા. સમય જતાં મૃત્યુ થતાં તેમની આવી પરિતત્વચિન્તા પુણ્યબળે દેવદૂતો તેમને લાઇ આજ્યા. એકાદ દોષના પરિણામે એ દૂતોએ સીધો સ્વર્ગનો માર્ગ ન લેતાં અધમ જીવોનું ન્યાં રચાન હતું તે માર્ગથી માત્ર જવાનું રાખ્યું. એ રસ્તે જતાં પેલા દુઃખી જીવોનો કાકાદહ્મ આ સગપુરુષને કંને પડ્યો; જેથી પેલા દૂતને પૂછ્યું કે આ બધું અહીં શું છે ? એ વાતનો ઉત્તર આપવા દૂતો કંઈક અટક્યા અને કહ્યું કે અનેક પ્રકારના પાપ-કર્મ કરનારનું આ રચાન છે. તે જીવો આ આશ્રમ કરી રહ્યા છે. આટલી વાત કરવા માટે આ દૂતોનું તમા પેલા પુરુષનું શોકનું થયું અને પછીથી સાક્ષવા માંડતા પેલા દુઃખી જીવો વિશેષ પોકાર કરવા લાગ્યા. અને આ લોકને કહેવા લાગ્યા કે પેલા પુણ્યાત્માનું અહીં પધારવું થતાં તેમના નિરંતર વહી રહેલા પુણ્યપ્રવાહનો સ્પર્શ સૂક્ષ્મ રીતે અમને થયો છે. તેથી અમને સુખનું ભાન થાય છે. અહીંના વાતાવરણમાં ફેર પડ્યો છે. જેથી અમારા સુખને અર્થે આપ વધારે વખત અહીં શોકાઇ જાઓ.

પેલા સતપુરુષે દૂતોને કહ્યું મારે સ્વર્ગમાં નથી આવવું. જે મારાથી આ પ્રાણીઓને સુખ થાય છે તો તેથી અધિક સુખ મને સ્વર્ગમાં નહીં મળે. હું તેમને સુખ થવાથી અહીં જ વિશેષ સુખને અનુભવીશ. એમના સુખે હું સુખી જ છું.

આ પ્રકારની તેમની પરાપ્રકારવૃત્તિથી તેના પુણ્યમાં વધારો થયો. જે બળે સાક્ષાત્ સ્વર્ગના દેવ પોતે જ આ પુરુષને તેડવા પધાર્યા. આ બાળુ પેલા જીવોને અધિક અધિક સુખ થવા લાગ્યું.

દેવાધિપતિએ કહ્યું, હું તમને તેડવા આવ્યો છું. તમારા આ ક્ષણના વિચારથી તમારું પુણ્ય વૃદ્ધિને પામ્યું છે. પેલા પુરુષે વિનયથી ના કહી. દેવે અતિઆગ્રહ કરતાં તેમણે જાણ્યાનું કે આ જીવો ઉંચી ગતિને નહીં પામે ત્યાંસુધી મને અહીં રહેવામાં સુખ અને આનંદ છે. દેવે જાણ્યાનું, આ નિઃસ્વપ્ને તો હવે તમારું પુણ્ય અત્યંત વધી ગયું. આ જીવોના સુખમાટે તમે સ્વર્ગને પણ છોડતા નથી એવો તમારો બળવાન આગ્રહ બોલે હું પ્રસન્ન થયો છું. અને તેથી આ જીવો અહીંથી મુક્ત થઇ સ્વર્ગે આવશે. દેવનો આ પ્રકારે નિઃસ્વપ્ન થતાં પેલા જીવો સુખને અનુભવતા ત્યારે સ્વર્ગમાર્ગે જવા લાગ્યા ત્યારે પેલા સતપુરુષ એ દેવાધિપતિ સાથે જતા તૈયાર થયા.

આ એક ઉચ્ચ દૃષ્ટાંત છે, જેનો સુખ્ય ઉદ્દેશ એ જ છે કે પરિતત્વચિન્તા જેમ જેમ ખીણે છે તેમ તેમ દેવોને પણ આકર્ષાઇ આવવું પડે છે. ન્યાં સ્વાર્થવૃત્તિનો કેવલ નાશ છે, ત્યાં જ પ્રત્યક્ષ છે.

પરિતત્વચિન્તા આપણા સર્વ પદાર્થોના અન્ન-ભોક્તા કરીએકવા તેમને ભોગવાવીને આનંદ માનીએ તો ત્યાં પરમ શાંતિ, તૃપ્તિ, સુખ છે.

સામાન્યમાં સામાન્ય ક્રિયામાં પણ કેવલ સ્વાર્થ સ્વાર્થ ને સ્વાર્થ જ વિચારીએ તો ભણેને બીજાં અનેક સાધનો સાધતા હોઇએ, પણ તેના પરિણામે પુણ્યવાન થઇ શકાતું નથી.

પરહિત વૃત્તિવાળાનું જ જીવન ધન્ય છે, લભ્ય છે. તેમનું જન્મનું પણ ધન્ય છે. તેમનું મરણનું પણ શ્રેષ્ઠ છે. તેથી સ્વાર્થભાવ ત્યાગી, પરહિતપરાયણ રહેતાં પુણ્યવાન બનવું, એ જ કર્તવ્ય છે.

પ્ર૦. બહેન.

પુણ્યકર્તવ્યસમાચાર.

સર્વોત્તમ નિયામકથી કેાઇ અંતઃકરણમાં શુભ સંસ્કારો સ્થપાય છે, તે કોઈ અંતરમાં સુખ સંસ્કારો જન્મત યાય છે, તેથી જ સત્પુરુષ વા સદ્ગુરુની આવશ્યકતા શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલ છે. ઇષ્ટાનુગ્રહથી શ્રેયસ્સાધકને તો આ વાત અનુભવગમ્ય છે. ઇષ્ટના અનવધિ કૃપાબલથી સાધકના અંતરની ઉંડાણમાં કેવા શુભ સંસ્કારો સ્થપાયા છે, અને જન્મત યયા છે તે પ્રત્યક્ષરૂપે પુણ્ય કર્તવ્યના સમાચારથી સ્પષ્ટ યાય તેમ છે.

શ્રી સદ્ગુરુનો અનુગ્રહ તથા શ્રમ કદી પણ નિષ્ફળ જતો નથી એ આપણે અનુભવીએ છીએ. અપૂર્વ શાંતિપૂર્વક સર્વ કોઈ સત્ક્રિયા સાધી રહ્યા છે. સર્વ ક્રિયાસમયે શ્રી ગુરુદેવ પ્રત્યક્ષ જ છે, એવું લાન સર્વને યયા કરે છે. કોઈ વિલક્ષણ વેગથી શુભ પ્રવૃત્તિ થતી રહે છે એ જ ઇષ્ટશ્રીની કૃપાનો મહિમા છે. કરાંચી, ધારવાડ જેવા દૂર દેશના બંધુઓમાં પણ શુભ વેગ જન્મત થઈ રહ્યો છે, તથા સર્વના આજુ આજુમાં ઇષ્ટશ્રી રમી રહ્યા છે, એ નિહાળતાં આનંદ યાય છે. ઉત્તરોત્તર સત્ક્રિયા સાધવાનો વેગ વધારવો અને ઇષ્ટશ્રીમાં નિરંતર સંલગ્ન રહેવું એ જ આપણું કર્તવ્ય છે. પરમાત્મા આ કર્તવ્યને સત્તર સુસિદ્ધ કરે એ પ્રાર્થનાપૂર્વક વિધિપ્રવર્તકની સચના-નુસારમાં જાળીના શ્રાદ્ધનિમિત્ત શ્રેયસ્સાધકમંડલે સુંદર ધર્મકૃત્ય કથું તેના સમાચાર આલેખવામાં આવે છે:

આ વર્ષની ભાદ્રપદ કૃષ્ણ જાળીએ શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રભગવાનનો પ્રથમ શ્રાદ્ધદિન હતો. કૌટુંબિક જનોનું-માતાપિતાદિ વગેરેનું શ્રાદ્ધ કરનાર તે તે વ્યક્તિને લાભ કરે છે અને તેના પ્રતિકૂળરૂપે પોતે પણ લાભ મેળવે છે. પરંતુ મહા પુરુષો, અવતારી પુરુષો કે જેઓ નિત્યમુક્ત છે, તેમનું શ્રાદ્ધ કરનાર અનેકગુણ વિશિષ્ટ પ્રતિકૂળને મેળવે છે. શ્રેયસ્સાધકઅધિકારીવર્ગના આચાર્ય શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રભગવાનના શ્રાદ્ધદિનને આથી ઉત્તમ પ્રકારે પાલન કરવાની યોજના અમદાવાદના શ્રેયસ્સાધકોએ રાખેલી હતી અને જાળીને દિવસે પ્રાતઃકાલના નવ વાગતાથી તેનો આરંભ કરવામાં આવ્યો હતો:

પ્રાતઃકાળે ૬ થી ૧-૧૧ સુધી ભગવત્સોત્રના પાઠસાથે તેઓશ્રીની પાદુકાઉપર અભિષેક.

૧૧ થી ૨ સુધી લઘુરુદ્ધાભિષેક.

૨ થી ૩ આરતી, લજ્જન કીર્તન.

૪ થી બ્રાહ્મણભોજન.

શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રભગવાન્તા હૃદયમાં ગૃહસ્થાવો જ વિશેષ રૂપે પ્રતીત થતા હતા. પ્રત્યેક વસ્તુ ઉત્તમમાં ઉત્તમ અને અને તેટલા વિશાળ રૂપમાં કરવાનો તેમના હૃદયમાં અખંડ ભાવ ગચ્છત રહેતો અને અમદાવાદના સાધકમંડલે તે પ્રેરણા ઝીલી હોય તેમ તેમના નિમિત્તના ઉત્તર પ્રસંગોમાં તેમણે પણ ગૃહસ્થાવ દર્શાવ્યો છે.

આ પ્રથમ શ્રાદ્ધદિનનિમિત્ત આશરે એક સદસે આઠાણો વગેરેને બોળન આપવામાં આવ્યું હતું અને તન્નિમિત્ત શ્રી મગનભાઈએ અન્ય બંધુઓના સહકારપૂર્વક પરિશ્રમ લઈ એ કાર્ય ખડું વ્યવસ્થિત અને ઉત્કૃષ્ટરૂપે પૂર્ણ કર્યું એ જોઈ સર્વ ક્રેમસાધકો પણ સુપ્રસન્ન થયા હતા.

બોળન દક્ષિણા તથા લઘુરૂદનિમિત્ત એકાદશ આઠાણોને એક એક રૂપિયો દક્ષિણા આપવામાં આવી હતી. આ રીતે એ કાર્ય સર્વાંગ સાધવામાં આવ્યું હતું.

સદ્યુસ્તેવાનો પરમ લાભ મહદ્દુપારૂપે અમૃતવર્ષણ કરશે જ અને સાધકચિત્તમાં ઉત્તમ પ્રસાદ પ્રકટાવે એ નિર્ધિવાદ છે. અશ્વ. સુ. ૪૦ ઓઝા.

અમદાવાદમાં સૌ. બહેન મધુકાન્તાએ પોતાના ગૃહમાં પ્રાતઃકાલથી ભેપોરના બે વાગ્યા સુધીમાં ધી ડબ્બેન્ત્રમગવત્ સ્તોત્રના બાવન આવર્તન કર્યાં. બંધુ કાલાભાઈ દશે સુડાલીસ આવર્તન કર્યાં.

કપડવંજના સાધક બંધુઓએ ત્યાં સ્થાપેલા મંદિરમાં પ્રાતઃકાલથી રાત્રિપર્યંત દર્શાવવામાં આવેલો વિધિ સારી રીતે સાધ્યો. વિશેષમાં કમલપુષ્પથી પૂજન કર્યું હતું. આઠાણબોળન પણ કરાવ્યું હતું.

કાલોદયમંડલે યથાવિધિ દિવસભરનું કર્તવ્ય સાધ્યું. મર્ચએ પૃથક્ ખાલબોળન કરાવ્યું. દાન પણ કર્યું.

આણંદમંડલે પ્રાતઃકાલનો વિધિ પોતપોતાના ગૃહમાં કર્યો, અને સાયંકાલે ત્યાં સ્થાપેલા આશ્રમમાં સર્વએ એકત્ર થઈ કીર્તન વગેરે સક્રિયા કરી.

વડોદરામંડલે શ્રી વિશ્વવંશીદાનમાં પ્રાતઃકાલના વિધિનું પાલન કર્યું. ઉમરેકનિવાસી એક સાધક બંધુએ સ્મારકનિમિત્ત દ્રવ્ય અર્પવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો તે ઝણ પનાવવા સ્મારકનું દ્રવ્ય અર્પણ કર્યું, તે કાષ્ઠ કાષ્ઠ બંધુભિન્નીએ શ્રી ગુરુદેવના લેખના ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ યાપ એનિમિત્ત દાન કર્યું. ત્રણસો મનુષ્યનો બોળનવિધિ યથો.

છોટાઉદેપુરના મંડલે પણ આ સત્કાર્ય સાધ્યું. પરમ પૂજ્ય શ્રી ગુરુદેવ ત્યાં જ મહાનમાં પધાર્યા હતા તે સ્થલમાં એકત્ર થઈ સર્વએ લગભગ રાત્રિના દોઢ વાગ્યા સુધી કાર્યક્રમ કર્યો. તન્નિમિત્ત આઠાણબોળન તથા સ્નેહીમંડલ મળી ત્રીસેક મનુષ્યને બોળન કરાવ્યું.

જળપ્રિયામાં બે જાહેનોએ પોતાના ગૃહમાં ધર્મકૃત્ય સાધ્યું.

ખંભાતમાં ભાઈ છોટાલાલે પોતાના કુટુંબસદ યથાવિધિ સર્વ કર્મનું પાલન કર્યું.

અમરાવતીમાં ભાઈ પ્રભુશંકરે એકાદિકે હોવા છતાં અનિ ઉત્પાદપૂર્વક ધર્મવિધિ સાધ્યો.

ધારવાડમાં લાઇ ચંદુલાલે દર્શાવેલા વિધિ કરતાં પણ કંઈ કંઈ અધિક વિધિનું પાલન કર્યું. લગભગ આખો દિવસ ગુરુચિંતનમાં ગાળ્યો.

આતરસુંબાના ઐયરસાધકાએ ઉત્સાહપૂર્વક સર્વ વિધિ કર્યો. શ્રી વલ્લભભાઈને ત્યાં એક મુંદર મંડપ તૈયાર કરાવી સર્વએ એકત્ર થઈ કાર્યક્રમ પૂર્ણ કર્યો. પ્લાંટાણુભોજનની વ્યવસ્થા કરી હતી. લગભગ સો પ્લાંટાણુને ભોજન કરાવ્યું. ઇષ્ટશ્રી પ્રત્યક્ષ જાણે આ અવલોકી રહ્યા હોય એમ સર્વને પ્રતિતી થતી હતી.

પરમાત્મા સર્વને સત્ક્રિયાનું પ્રતિક્ષ સત્વર આર્પો એ જ તેઓશ્રીપ્રતિ પુનઃ પુનઃ પ્રાર્થના.

પ્રસાદ.

[વહેંચનાર:—શાન્તાબહેન દેસાઈ:]

આપત્તિથી વિકલ થઈ શરીર કે સંસારપ્રતિ દ્રેષ ધરશો નહિ.

કાલનો અને જગતના કાર્યનો અવધિ નથી, અને શરીરનો અવધિ છે, મોટે શરીરવડે સાધવા યોગ્ય સત્વર સાધી લેવું જોઈએ.

વર્ણ અને જાત એ તો વસ્ત્ર ઓઢેલાં છે, મોટેરા છે માનવીમહિમા.

સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થતાં સુધી મુમુક્ષુએ સત્સંગ અને સત્સાત્ત્ર એ બેનો અભ્યાસ કરી પણ છોડવો યોગ્ય નથી.

ઈન્દ્રિયો દગલો એનું નામ સંસાર.

જ્ઞાનસાથે મહિમા સમગ્રજ ત્યારે જ સાચી લક્ષિત જન્મે છે.

પદાર્થ મળે તો પણ ઠીક ને નહિ મળે તો પણ ઠીક એવી અસ્પૃહા ઉપગમીને દૃઢ કરી લેવી, કારણ કે વિવેકના દ્વલરૂપ બીજું સાધન અસ્પૃહારૂપ. વૈરાગ્ય જ શાસ્ત્રમાં પ્રભુ કહ્યું છે.

વિરાગ અને અભ્યાસવિના મનનો ત્યાગ કરકિન છે, કારણ કે મન પૂર્વ મનુષ્યાણાં કારણ વંધમોક્ષયોઃ ॥

શ્રેયસ્સાધક

એડે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક નિ નિત્યસંદેશ’

“જીવન ધરો.”

વર્ષ : ૫ અંક : ૧૦
 સં. ૧૯૨૪, આશ્વિન શુક્રવાર
 રાત્રિવાર
 વા. ૮૪ ૧૦ : ૧૯૩૮
 પત્રવ્યવહાર :
 અવસ્થાપક, આરિયમંદિર
 વડોદરા,
 વાર્ષિક લવાજમા :—
 દિનદર્શી : રૂ. ૪-૦-૦
 દિનદર્શક : રૂ. ૧૦-૦-૦
 શ્રી આરિયમંદિર :
 વિદ્યાર્થીને ભણવા મુજબ
 યોગ્ય સંસ્થા,
 દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા,
 સંદાય કરવી યોગ્ય સંસ્થા,
 વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
 નાર સંસ્થા,
 વિદ્યાર્થીમાં આરિયમંદિર
 મુજબ સંસ્થા,
 સ્વતઃ વડોદરા,
 આ પત્ર શ્રી હરમો ધર્મકીર્તિ
 પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, લાલ
 કામેની જહીમાં-વડોદરામાં
 ડાહ્યાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
 શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગ તરફથી
 પ્રકાશક :
 શાન્તિનિવાસ ૩૪૦ ત્રિવેદી
 માર્ગે હાથે અને પ્રકાશક
 શ્રી વિશ્વંતર-ઉદ્યાન,
 વડોદરા, એ સ્વયંથી પ્રસિદ્ધ
 હશે. વા. ૮૪ : ૧૦ : ૧૯૩૮

॥ ૐ શ્રી ॥

સદ્વચનો.

શુદ્ધ વિચારોનું સેવન મનને અદ્વતી શુદ્ધ કરે છે અને શુદ્ધ
 ક્રિયાઓનું સેવન મનને બહારથી શુદ્ધ રાખે છે.

+ + + + +

તમે પવિત્ર ક્રિયાઓ કરો તો શુદ્ધ વિચારો જન્મી જશે અને
 શુદ્ધ વિચારો કરો તો તમારાથી પવિત્ર ક્રિયાઓ થશે. વિચાર
 અને ક્રિયાની શુદ્ધિની આ ક્ષેત્રી છે.

+ + + + +

કેવળ પશુ યોગ્ય કામમાં વિશ્વંતર કરવાથી કશું ફળ મળતું નથી.
 એમ નથી, પણ મનુષ્યને સારું ફળ ઉપરથી મુખ્યપણું પડે છે.

+ + + + +

કોઈને નિમૂણ કરવામાં મનનું પોષણ અને હૃદયની કેળવણી છે,
 કોઈની જડ ઉપાસનામાં શાન્તિ અને આનંદના સામ્રાજ્યની
 પ્રાપ્તિ છે, કોઈની જળ કરવામાં આત્માનો ઉદ્ધાર છે.

+ + + + +

કોઈ પણ વસ્તુનો અમુક ઉપયોગ એ અન્યાય છે, અને
 અન્યાય સદા ત્યાગ્ય છે.

શ્રી ગુરુદેવ.

શ્રી યોગસાર:

(અનુસંધાન ગતર્ક ૭ ના પૃષ્ઠ ૫૫ થી.)

આ એકાદશ ઇન્દ્રિયમાં જે પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય છે તેનો અસાધારણ વ્યાપાર તે શબ્દાદિ વિષયનું આલોચન કરવું-સંમુદ્ધ ભાન કરાવવું-એ છે અને દર્મેન્દ્રિયનો અસાધારણ વ્યાપાર તે વચનાદિ ક્રિયા છે. મન, બુદ્ધિ અને અહંકાર એ ત્રણ અંતઃકરણ કહેવાય છે અને આ દશ બાહ્ય કરણ કહેવાય છે. બુદ્ધિની અસાધારણ વૃત્તિ (વ્યાપાર) તે અધ્યવસાય છે, અહંકારનો અભિમાન-રૂપ વ્યાપાર છે અને મનનો સંકલ્પરૂપ વ્યાપાર છે. એ ત્રણેની સાધારણ વૃત્તિ (વ્યાપાર) તે જીવન છે એટલે પ્રાણાદિ પંચ વાયુ છે, પ્રાણાદિ એ આ અંતઃકરણની વૃત્તિરૂપ છે કેમકે એ અંતઃકરણ સ્થૂલ શરીરમાં હોય છે ત્યાંસુધી જ એ જીવનરૂપ પ્રાણાદિ વાયુની સ્થિતિ હોય છે અને એ અંતઃકરણ સ્થૂલ શરીરને ત્યજે છે એટલે એ જીવનરૂપ વ્યાપારનો અભાવ થાય છે. તેથી અંતઃકરણની સ્થિતિના સંભાવે જીવનનો સંભાવ હોવાથી અને તેના અભાવે એનો અભાવ થવાથી પાંચ વાયુરૂપ જીવન ને આ અંતઃકરણનો જ સામાન્ય વ્યાપાર છે. પાંચ વાયુમાં પ્રાણ, અપાન, ઉદાન, સમાન અને વ્યતિનું ગ્રહણ થાય છે. પ્રાણવાયુની સ્થિતિ નાસા, હૃદય, નાભિ, પાદ અને અંગુલમાં છે. અમાનની ગ્ચિતિ કૃકાટિકા (ગરદનની પાછળનો ભાગ), પૃષ્ઠ (પીઠ), પાદ, પાયુ, ઉપરથ અને પાશ્વ (પાંસળાં) માં છે. સમાન હૃદય, નાભિ, અને સર્વ સાંધામાં રહેલો છે. ઉદાન હૃદય, કંઠ, તાલુ, મૂર્ધા અને બ્રૂમધ્યમાં રહેનાર છે અને વ્યાન ત્વગ્માં રહેનાર છે. આ પાંચ પ્રાણરૂપ જીવન તે આ અંતઃકરણની સાધારણ વૃત્તિ છે, અને અધ્યવસાય આદિ અસાધારણ વૃત્તિ છે. બાહ્ય કરણ તથા અંતઃકરણના જે અસાધારણ વ્યાપારરૂપ આલોચન, અધ્યવસાય, અભિમાન, અને સંકલ્પ તેની પ્રવૃત્તિ આ પ્રમાણે થાય છે. જે વિષય દષ્ટ હોય છે તે ત્યાં એ સર્વ કરણની પ્રવૃત્તિ થાય છે અને તે બે રીતે થાય છે-કાષ્ઠક વાર યુગપત્ થતી હોય તેવું ભાન થાય છે અર્થાત્ અત્યંત ત્વરાથી થાય છે, તે એટલે સુધી કે એમાંના ક્રમનું ભાન થતું નથી અને કાષ્ઠક વાર ક્રમપ્રમાણે થાય છે અધિકારમાં એક વ્યાધિ ઉભો છે અને પુરુષ તેની સમીપમાં ઉભો છે. એટલામાં વિભુતનો પ્રકાશ ચવાથી એને વ્યાધનું દર્શન થાય છે તેા અહિં વ્યાધાનું આલોચન, સંકલ્પ, અભિમાન અને અધ્યવસાય એ ચતિત્વરાથી-યુગપત્ હોય તેમ થાય છે કેમકે એ દર્શન થતાં જ તે પુરુષ ઉભો પુછછીએ નાશી જવા માટે છે. આ વ્યાધ છે, એનાથી મને હાનિ થશે, મારે જયવા માટે નાશી જવું જોઈએ છત્યાદિ સર્વ વ્યાપારો અતિત્વરાથી એ પુરુષમાં થઈ જાય છે અને તેથી તેના પરિણામમાં એ જાણે વિચાર ક્યાં સિવાય જ વ્યાધદર્શન સમકાલે જ નાશી જતો હોય તેમ દેખાય છે. જ્યારે સામાન્ય પ્રકાશમાં કાષ્ઠ ઉભેલું દેખાય છે ત્યારે પ્રથમ તે બે મારેને આલોચન-આ કાષ્ઠ છે એવું ભાન-સ્ફુરે છે. પછી તેના હાયમાં ધનુષ્યાણાદિ

જોવામાં આવે છે તે વગેરે ઉપરથી એ કુંડારો છે એમ સ્પષ્ટ જ્ઞાન થાય છે. પછી મારી તરફ એ તરફ છે એવું અભિમાન સ્ફુરે છે અને ત્યાર પછી “ મારે નાશી જવું નોઈએ ” એવો નિશ્ચય થાય છે. અહિં આ ચારે વ્યાપારનો ક્રમ સ્પષ્ટપણે દેખાય છે. તેથી એ રીતે આ વ્યાપારો થતા દેખાય છે. ત્યારે વસ્તુ પરીક્ષ હોય છે ત્યારે ત્યાં ઇન્દ્રિયોની ગતિ થતી નથી તેથી તેમાં અનુમાન, આગમ અને સ્મૃતિરૂપ જ્ઞાતિઓની જ પ્રવૃત્તિ થાય છે અર્થાત્ આંતર કરણની જ આ ત્રણ સાધનથી પ્રવૃત્તિ થાય છે. આ સર્વ કરણોની પ્રવૃત્તિ થવાનું કારણ પુરુષના ભોગ અને અપવર્ગની સિદ્ધિ છે એ સ્મરણમાં રાખવું ઘટે છે. આ સર્વ કરણો પ્રકૃતિના પ્રદેશનાં જ દ્રવ્યો છે અને તેથી પરત્વે છે, એમની પ્રવૃત્તિ પ્રકૃતિની માફક પુરુષના ભોગ અને અપવર્ગને માટે પોતાના સ્વભાવથી જ થાય છે અને એને કોઈ બહાલકારથી એ પ્રવૃત્તિમાં નોંડવું નથી. કેટલાક મનુષ્યો તરવાર વાપરી શકે તેવા છે, કેટલાક શક્તિનામનું આયુધ વાપરી શકે છે, કેટલાક ધનુષ્યાણુનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને કેટલાક માત્ર દષ્ટિથી જ યુદ્ધ કરે તેવા છે. એવા પુરુષો પરસ્પર સંકેત કરી ભેગા થાય અને પછી સ્વામીના જળને અર્થે, સંજ્ઞા મળનાં યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ જાય ત્યારે સૌ પોતપોતાનાં આયુધ લઈ પ્રવૃત્ત થઈ જાય છે તે જ પ્રમાણે સ્વામીરૂપ પુરુષના ભોગ અને અપવર્ગ સાધવાના છે. એ આશય આ સર્વ કરણોનો છે. એ આશયને અવલંબી આ સર્વ કરણો પોતપોતાના વ્યાપારમાં પોતાના સ્વભાવથી જ પ્રવૃત્તિ કરે છે. દશ બાહ્ય કરણ અને ત્રણ આંતઃકરણ એ પ્રકારનાં આ તેર કરણની સર્વ પ્રવૃત્તિ આહરણ, ધારણ અને પ્રકાશ એ ત્રણ પ્રકારની હોય છે. કર્મેન્દ્રિયની પ્રવૃત્તિ વિષયનું આહરણ કરવાની પ્રસિદ્ધ છે. આંતઃકરણની સામાન્ય પ્રવૃત્તિ ધારણ-જનનની છે અને જ્ઞાનેન્દ્રિયની પ્રવૃત્તિ પ્રકાશ કરવાની છે. આ ત્રિવિધ પ્રવૃત્તિના કાર્યકૃપ જ કર્મ તે પણ આ નિયમથી ત્રણ પ્રકારનું થાય છે: આહાર્ય, ધાર્ય અને પ્રકાશ્ય. ત્યાં વચનાદિ પાંચ કર્મ તે આહાર્ય છે અને એ પ્રત્યેક દિવ્ય અને અદિવ્ય એ બે ભેદવાળાં છે તેથી એ આહાર્ય કર્મ તે દશ પ્રકારનું છે. આ જ પ્રમાણે પ્રાણાદિ જીવિત્ત્વડે જે ધાર્યરૂપ કાર્ય છે તે સ્થૂલ શરીર છે અને એ સ્થૂલ શરીર પાંચ ભૌતિક છે અને તેમાં જે પાર્થિવાંશ છે તેમાં શબ્દાદિ પાંચે રહેલા છે. એ શબ્દાદિ પાંચ વિષય દિવ્ય અને અદિવ્ય એ બે ભેદવાળા હોવાથી એ શરીર પણ દશ પ્રકારનાં થાય છે અને તેથી ધાર્યરૂપ કાર્ય પણ દશ પ્રકારનું ગણાય છે. પ્રકાશ્ય વિષયમાં એ શબ્દાદિ પાંચ છે અને તે દિવ્ય અને અદિવ્ય ભેદવાળા હોવાથી પ્રકાશ્યરૂપ કર્મ પણ દશ પ્રકારનું છે. તેથી આ ત્રણે પ્રકારનાં કાર્ય દશ પ્રકારનાં માનવામાં આવે છે.

(અપૂર્ણ.)

પ્રગતિ.

(લેખક : મ૦ ય૦ શેક્ષત.)

કુદરતપ્રતિ દષ્ટિ કરતાં જણાય છે કે આગળ વધવું-પ્રગતિ કરવી એ કુદરતનો નિયમ છે. નાનકડું બીજ વૃક્ષ થાય છે અને ફૂલફૂલ આપે છે, નાની વેલ પથરાઈને તેનો મોટો મંડપ બને છે. ખેડુતે વાવેલા બાજરી કે જીવારના દાણાનો મોટો છોડ થાય છે અને અનેક મોતીના દાણા જેવા કણનું ઢુંકું તેની પર આવે છે. ખાણમાંનો કોલસો હીરા થાય છે, મોટા મૂંઝે વેચાય છે. નદી પોતાના મૂળ આગળ ઘણી નાની હોય છે અને તેનો વેગ પણ ધીમો હોય છે, પરંતુ જેમ જેમ તે આગળ વધે છે તેમ તેમ તેનો પ્રવાહ, પટ અને વેગ વધે છે અને છેવટે સાગરને મળતાં સાગરરૂપ થાય છે.

તે જ પ્રમાણે મનુષ્યે પણ પ્રગતિ કરવાની છે. દર માસે અને દર વર્ષે પણ આપણામાં વિશેષ ફેરફાર થવો જોઈએ. નવું થવું એ પ્રગતિ છે-વિકાસ છે. આથી આપણું જીવન નવતાને ધારણ કરે તો જ જીવન સાર્થક ગણાય. આપણા જીવનને જલના પ્રવાહની ઉપમા આપી શકાય. જલ પ્રવાહિત ન રહે તો ગંધાધ ઉડે-બગરી જાય અને સુકાઈ જાય. જો વહેતું રહે તો શુદ્ધ થાય, વિસ્તાર પામે અને અતિ સમૃદ્ધને મળે અને અનંતરૂપે થાય. તે જ પ્રમાણે સંકુચિત જીવનરૂપી નાનું ઝરણું પણ વહેતું ન રહેવાથી સુકાઈ જાય-વિકાસ પામે નહિ. જે ઝરણાં વધતાં નથી તે સુકાઈ જાય છે. તેમ જ જીવન વહેતું નથી-પ્રગતિશીલ હોતું નથી તે પણ શુષ્ક થઈ જાય છે; ઓટલે કે વિસ્તાર પામતું નથી અને તત્ત્વસાગરમાં ભળતું નથી.

આપારીઓ વર્ષઆખરે સરવૈયું કાઢે છે, તે જ પ્રમાણે મનુષ્યે પોતાના જીવનનું સરવૈયું કાઢવાની અગત્ય છે. પૂર્વના કરતાં આપણામાં ક્રોધ, ભય, ચિંતાદિ કેટલા પ્રમાણમાં ન્યૂન થયાં ? તેમનો વેગ પૂર્વના કરતાં કેટલો ઓછો થયો ? પૂર્વના કરતાં શાંતિ, આનંદ, સમભાવ, નિર્ભયતા, પ્રેમ વગેરે દૈવી ગુણોનો કેટલો વિકાસ થયો ? દાનાદિ સત્ક્રિયા કરવામાં મનનો પૂર્વ કરતાં કેવો વિકાસ થયો ? મમત્વનો થોડો ધણે અંશે ક્ષય થાય છે કે કેમ ? મને શ્રેયસ્સાધક થયે કેટલો સમય થયો ? તે સમયમાં શું શું સાધ્યું-કેવો વિકાસ કર્યો-જીવન કેટલું ઉચ્ચ થયું, તે વિષે પરમ કૃપાળુ શ્રી ભગવાન્શ્રીના સૂચના પ્રમાણે સ્વયં પોતાને પ્રશ્ન કરવો.

‘કહો તમે કર્તવ્યમાં શું શું ધાધું,
જ્ઞાતવ્યને પ્રાપ્તવ્યમાં શું વિચાધું,
તમારું જીવન તે જીતે છે કે હાધું ?’

આ પ્રમાણે આત્મનિરીક્ષણ સિવાય પ્રગતિ સાધી શકાતી નથી. જેમણે જીવનવિકાસ સાધવો

છે તેમણે ડૉક્ટર જેમ ચરમોચિત્રથી જ્વર માપે છે, તે જ પ્રમાણે જીવનને પણ માપવાનું છે અને તેના વિકાસમાટે સાધન સાધવાની જરૂર છે.

આરંભમાં જણાવ્યું તેમ પરમાણુમાત્ર ગતિ કરી રહ્યાં છે, પરંતુ આપણી દૃષ્ટિમાં તે ગતિ જણાતી નથી. વળી જે જે સ્વતંત્ર રીતે ગતિ કરે છે તે અન્ય કરતાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. આપણે મનુષ્ય સ્વતંત્ર રીતે ગતિ કરનાર છીએ અને તેથી મનુષ્યની ગણના સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે અને આથી જ મનુષ્યજન્મ સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. દેવતાઓ પણ મનુષ્યજન્મ ધર્યે છે એટલું જ નહિ પણ તેની અદેખાઈ કરે છે. આવું સાધન પ્રાપ્ત હોવાથી આપણે ગતિ કેવા પ્રકારની કરવી ?

દેવે ગતિ બે પ્રકારની છે. (૧) ગતિ. (૨) પ્રગતિ (Progress). ઘાણીમાં બગદારે છે તે કંઈ માર્ગ કાપતો નથી, પરંતુ ઘોડો દોડે છે તે માર્ગ કાપે છે અને આગળ વધે છે, એટલે તે પ્રગતિ કરે છે.

મનુષ્યને બે પ્રકારનાં સાધન પ્રાપ્ત છે. સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ. આ બે સાધનદ્વારા આપણે કેવા પ્રકારની ગતિ કરીએ છીએ. જો આપણે આપણાં સાધનોનો દુરુપયોગ કરીએ તો આપણે જેવા હોદ્દાએ તે જ સ્થિતિમાં રહીએ એટલું જ નહિ પણ અવનતિને પામી નીચે નીચે. અધોગતિને પામીએ. માટે આપણે પ્રાપ્ત સાધનથી પ્રગતિ કરવી જોઈએ.

આપણાં સાધન તે ઇન્દ્રિયો અને મન છે. પૂર્વે જે જે પુરુષોએ પોતાનો જીવનવિકાસ-પ્રગતિ સાધી છે તેમણે પણ આ જ સાધનદ્વારા પ્રગતિ સાધી હતી. આપણે પણ તે જ કરવાનું છે.

આપણે આગળ વધવું છે. આને માટે આ સાધનોદ્વારા સક્રિયા કરવાની છે, પરંતુ બળ-સામર્થ્યવિના કાંઈ પણ ગતિ કે ક્રિયા કેવી રીતે થઈ શકે ?

ગતિશાસ્ત્રનો અમલ નિયમ છે કે જ્યાં બળ ત્યાં ગતિ. પછી તે ગતિ ઉઃશૂન-સ્પંદ કે અનુઃશૂન-શ્વસપટ હોય.

મુખના વ્યાપારથી-બળથી અન્નનું સર્વજી અને જરૂરપ્રતિ ગતિ. હસ્તના બળથી ઘંટીને ગતિ મળે અને પગના વ્યાપારથી ચાલવાની ગતિ મળે. આમ હોવાથી બળની પ્રાપ્તિમાટે બળ-સામર્થ્યના કેન્દ્ર મધ્યગિંદુ આત્મા છે તેની સમીપ જવું જોઈએ.

મધ્યગિંદુપ્રતિ લઘ જનાર ક્રિયા લાભકારક છે અને મધ્યગિંદુથી દૂર લઘ જનાર ક્રિયા નુકસાનકારક છે. મધ્યગિંદુ એ સુખનો સાગર હોવાથી તેપ્રતિ ગતિ કરવામાં જ લાભ છે.

ઇન્દ્રિયોનો મધ્યગિંદુથી દૂર જવાનો-અદિર્મુખ થવાનો સ્વભાવ છે તેને આપણે અંતર્મુખ કરવાની જરૂર છે. ત્યારે ત્યારે ઇન્દ્રિયોદ્વારા પ્રવૃત્તિ કરીએ ત્યારે ત્યારે તે વિચારપૂર્વક કરવી જોઈએ. જો તે મધ્યગિંદુપ્રતિ લઘ જનાર હોય તો તે પ્રવૃત્તિ સેવથી, નહિ તો તે નહિ સેવવા સાવધાન રહેવું.

શુદ્ધિપૂર્વક ક્રિયા-પ્રવૃત્તિ કરવાથી ઇન્દ્રિયોને મધ્યગ્નિદુષ્ટિ વાળવામાં ઘણી સહાય મળે છે. લાંબા કાળસુધી જપ કે સંયમની ક્રિયા થાય છતાં સાધન સિવાયના બાકીના સમયમાં ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિપ્રતિ લક્ષ ન અપાય, શુદ્ધિપૂર્વક તે મધ્યગ્નિદુષ્ટિ લક્ષ જનાર ક્રિયા છે કે કેમ તેનો વિચાર કરી તે પ્રવૃત્તિ ન થાય, તો જપ કે સંયમની ક્રિયા ઉત્તમ કૃણ પ્રકટાવી શકે નહિ.

૫૦ શ્રી વિશ્વવંદના જીવનનું જેણે અવલોકન કર્યું હશે તેને આ વાત સહજમાં લક્ષમાં આવશે. એમણે દીર્ઘકાલ સુધી તપ, સંયમ કે જપનાં સાધન સાધ્યાં નથી પરંતુ તેઓ ઇન્દ્રિયો તેમ જ મનની દરેક ક્રિયા પછી ભણે તે નાનામાં નાની ઢોલ પરંતુ શુદ્ધિપૂર્વક તે મધ્યગ્નિદુષ્ટિ લક્ષ જનાર છે કે કેમ તેનો વિચાર કરી કરતા. તેમની આપણને સામાન્ય જણાતી બેસવાની, ચાલવાની, પૂજનસમયે ચંદન કરવાની, વાર્તા કરવાની, વસ્ત્ર ધારણ કરવાની, પેનસીલ છોલવાની કે પુસ્તકનું બંડલ બાંધવાની, નાની નાની ક્રિયા પણ કેવી સુંદર ગૌરવવાળી અને ચૈતન્યાત્મક હતી તે તો આપણામાંના અનેકને સુવિદિત છે. તેનું કારણ તેમની સર્વ ક્રિયામાં વિચાર ભળતો-શુદ્ધિપૂર્વક તે થતી અને તે ક્રિયા તેમને મધ્યગ્નિદુષ્ટિ લાવવામાં વિશેષ સહાયરૂપે હતી.

આપણે પણ એ મહાપુરુષનું દૃષ્ટાંત દૃષ્ટિસમીપ રાખી પ્રગતિ સાધવાની છે. જેમ જેમ શુદ્ધિપૂર્વક ઇન્દ્રિયોદ્વારો શુભ પ્રવૃત્તિ સંધાય છે તેમ તેમ મધ્યગ્નિદુષ્ટિ જવાનો આપણો વિશેષ અધિકાર થાય છે.

ઇન્દ્રિયોની શુભ પ્રવૃત્તિ થતાં સાત્ત્વિક જલનો સચ્ચ થાય છે અને અશુભ પ્રવૃત્તિ થતાં તે જલનો ક્ષય થાય છે. આ પ્રમાણે સત્ક્રિયાદ્વારા પ્રાપ્ત કરેલા થોડા ઘણા જલનો અશુભ પ્રવૃત્તિદ્વારા ક્ષય થવાથી સમજેલું મધ્યગ્નિદુષ્ટિ લક્ષ જનાર ઉત્તમ સાધન કેવી રીતે સાધી શકાય ? થણાં મનુષ્યોને જ્યાંદિ સાધન લાંબો કાળ સાધવા છતાં વિશેષ લાભ ન થવામાં, તે સત્ક્રિયા પછી વ્યવહારમાં પ્રવેશ કર્યા પછી પોતાની ઇન્દ્રિયો કે મનની શુભ પ્રવૃત્તિપ્રતિની અસાધ્યતા જ કારણ હોય છે. આથી સત્ક્રિયા પછીના સમયમાં આ સાધનતાપ્રતિ વિશેષ લક્ષ આપવું ઘટે છે.

આવા પ્રકારની સાધનતા સેવવાથી સાત્ત્વિક જલની અભિવૃદ્ધિ થાય છે અને તેથી તામસરાજસ જલનો ક્ષય થાય છે. અને તેમ થવાથી ઇન્દ્રિયનિરોધ કે સંયમમાટે વિશેષ યોગ્યતાવાળી ચર્તા મધ્યગ્નિદુષ્ટિ જવા વિશેષ યોગ્ય થાય છે.

મધ્યગ્નિદુષ્ટિ ગતિ કરવામાં ઇન્દ્રિયોની શુભ પ્રવૃત્તિ ઉપરાંત અન્ય ઉપયોગી અને જલવાન સાધન તે ઇન્દ્રિયનિરોધ-ઇન્દ્રિયસચ્ચ છે. કોષ કટુ વચન કહે છતાં વાણી વિકારવશ થઈ ગમે તેવાં કોષનાં વચન ન કહે, આવેશવશ ન થાય, કંઠસુધી વાણીનો વેગ આવે છતાં તેને ત્યાં ત્યાં સદ્વિચારદ્વારા દબાવાય તો જાણવું કે તે પ્રસંગે વાણીનો સંયમ થયો. ભોજન ગ્રહણ કરતાં સુંદર ભોગથી રસના ન લલચાય અને મિતાહાર થાય, શુધ્ધાનિવૃત્તિમાટે જરૂર હોય તે કરતાં એક પણ આસ વિશેષ ન લેવાય, તો જાણવું કે જલનો સચ્ચ સ્થાયો. નાના નાના પ્રસંગે આ પ્રમાણે

સંયમ સાધવામાં સફળ થતાં ક્રમે ક્રમે ઇન્દ્રિયો સંયમમાં વિશેષ ટેવાય છે, અને પછી તે અન્યાસથી વિશેષ અને વિશેષ સંયમી થાય છે. યોદ્ધાને રણક્ષેત્રમાં યુદ્ધના વિશેષ પ્રસંગો પ્રાપ્ત થતાં તે બ્રેમ શરવીર અને નિર્ભય થાય છે, તે જ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયો પણ સંયમના અભ્યાસથી ગમે તેવા વિકારપર સંયમ મેળવવા યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે છે.

ધણા કેળવાયલા અને વિદ્વાન પુરુષોમાં પણ સામાન્ય સંયમની ખોટ જણાય છે. ધણા મનુષ્યો ખેડા હોય ત્યારે હાથથી તણખલાં તોડે, પગ દલાવે, જરૂર વિના આમતેમ દબિતે ફેરવે, ચીરીને અગત્ય વિના મરડ્યા કરે એ શું મુયવે છે ! એ જ કે એમને ઇન્દ્રિયોના સંયમસંબંધી વિચાર જ કર્યો નથી. આવી નજીક ક્રિયા પણ સાત્ત્વિક બનતો કેવી રીતે ક્ષય કરે છે તે તો કોઈ સંયમી કે યોગી જ સ્વાર્થ સમજી શકે છે. આમ હોવાથી મધ્યમિ દુષ્ટાનિ ગતિ કરવાની ઇચ્છાવાળા મુમુક્ષુ કે સાધકે ઇન્દ્રિયસંયમમાટે ખાસ સાવધાનતા સેવવી પડે છે. આપણે સ્વામી જીનાં ઇન્દ્રિયોના ગુલામ બન્યા છીએ.

બોજનમાં કોઈ દિવસ બૂઝથી સહજ મીઠું, મરચું વિશેષ પડી જાય તો મિત્તજ ખસી જાય અને તેથી તે સમયે ગમે તે બોલવા સાવધાનતા ન રખાય એ ચાથી ? રસનાને વશ થઈ પાણીની પેઠે પીસતો ખર્ચ કરાય અને છુપાથી ખોડિત દરિદ્રનારાયણમાટે પૈ પણ ન ખર્ચાય તે ચાથી ? માત્ર ઇન્દ્રિયોના ગુલામ થવાથી.

ધણા મનુષ્યો પરરાજ્યના દાસત્વની ઝુંસરી દૂર કરવા અનેક પ્રકારના પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ પોતાના મન તથા ઇન્દ્રિયોના દાસત્વથી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરનાર કોઈ વિરલ જ હોય છે. પરંતુ સાધક થઈ ઇન્દ્રિયોનું દાસત્વ કરે તો તેને માટે તે અત્યંત લગ્નલગ્નદ ગણાય.

શાળામાં પ્રવેશ ન પામેલા છોકરા ગમે ત્યાં રખડે, રમે, ફરતા ફરે તે સાથે, પરંતુ વિદ્યાર્થી તે પ્રમાણે કરે તે સાથે ?

વિદ્યાર્થીએ તો શાળામાં નિયમિત જવું જોઈએ અને શાળાના નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ. આ પ્રમાણે કરે તો જ તે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી શકે અને તેનું વિદ્યાર્થીપદ સાર્થક થાય.

એકરસાધક એ રખડો છોકરો નથી પણ અધ્યાત્મશાળામાં પ્રવેશેતો વિદ્યાર્થી-સાધક છે. એને સાધનરૂપી અભ્યાસ કરવાનો છે અને સદ્ગુરુરૂપી અધ્યાપકને અધીન રહી તેઓશ્રીનો અનુગ્રહ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. એ પોતાની ઇન્દ્રિયો અને મનને ન દલાવે, તેને વશ વર્તાવવા પ્રયત્ન ન કરે તો પછી અન્ય કોણ કરે ? એનાં જીવ સંયમાદિ સાધન વિચારો દબાવવામાં કામ ન આવે તો પછી તે સાધન સાધવાનું પ્રયોજન શું ? રણક્ષેત્રમાં તરવાર કામ ન આવે તો કમરે તરવાર શા માટે લટકાવરી ? પરંતુ શ્રેષ્ઠસાધક એટલે સિદ્ધ નહિ પણ સાધક વિદ્યાર્થી; એટલે એ પડે પાનું ખરો, પણ તેથી શું ? અધ્યાત્મમાં કેળવાનાં ક્રમેક્રમે પહેલવાન થવાય, તેથી સાધક પણ કોઈ સમયે દારે, કોઈ સમયે વિજય પામે પણ પ્રયત્ન તો કદી ત્યજે નહિ. અને ક્રમે ક્રમે ઇન્દ્રિયવત્ત્વ સાધી શકે. કહે છે કે 'Heaven helps those who help themselves.'

જેઓ સ્વાશ્રયી હોય છે તેમને ઇશ્વર સહાય કરે છે. સાધકને શીર્ષે સમર્થ સદ્ગુરુ સહાય અર્પવા તૈયાર છે તો પછી તેના વિનયમાં શું કહેવું ! એણે તો અભ્યાસની લાકડી ઉઘાડી કરવાની; તેમ કરતાં ગિરિતોલનાર ગિરિધર—સદ્ગુરુ સર્વ કરી લે છે માટે મધ્યાગ્નિદ્રાપ્રતિ ગતિ કરવા અને જાગ્રત પ્રાપ્ત કરવા ઇન્દ્રિયોની શુભ પ્રવૃત્તિ અને ઇન્દ્રિયસંયમ ઉભય સાધન સાધવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે. (અપૂર્ણ.)

ઉત્સવસંબંધી :

સ્ત્રીવિભાગમાં—‘ વડી ’ પ્રાસમાં ‘ રખડી, ‘ જડી ’ વગેરે શબ્દો લખી શકાય; કઠી, સખી, કદી નહિ ચાલે.

શ્રી ઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય—સં ૧૯૮૬.

(ઉત્તીર્ણ લેખો.)

ધ્રુવકવિભાગ—

‘ પાદપૂર્તિ ’

[લેખક : પિનાકિન્ ત્રિવેદી.]

મંદાકિન્તા.

મૌઢે પાંખે જીવજનમરને, ખ્યાનપત્રે રૂસાવી,
નિત્યે તેને નિજ ગુરુ દોષા, મંત્ર દશે રૂસાવી,
જેણે જેણે શિવ અભયને, પામી જીવત્વ બાધ્યું,
તેણે તેણે જીવનભરમાં, સત્ય પૌરુષ સાધ્યું.

જેણે જેણે સુખનીં ક્ષણમાં, દુઃખને ના વિસાર્યું,
બલાલાં, દુઃખો, સુખદ પ્રભુને, (જે) લાન દૈયે ઉનાર્યું,
જીતી જેણે પરિપુ મહા, સંયમે નોર લાધ્યું,
તેણે તેણે જીવનભરમાં, સત્ય પૌરુષ સાધ્યું.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’નો નિત્યસન્દેશ:

“જીવન ધોર.”

વર્ષ: ૫ અંક : ૧૧
સં ૧૯૬૪, આશ્વિન કૃષ્ણ ૭
શનિવાર
તા ૧૫: ૧૦: ૧૯૩૮

પત્રવ્યવહાર:
અવસ્થાપક, આરિન્દ્યમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લઘુજમ:—
સિન્ધમાં : રૂ. ૪-૦-૦
સિન્ધ બહાર : દસ સિલિંગ.

શ્રી આરિન્દ્યમન્દિર :
વિદ્યાધીપે ભણના મુકા-
યોગ્ય સંસ્થા,
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા,
સદાચ કરવાયોગ્ય સંસ્થા,
વિદ્યાધીપે સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા,
વિદ્યાધીપે આરિન્દ્યમન્દિર
મથક સંસ્થા.

સ્થાન : વડોદરા.
આ પત્ર યોગ્ય સંસ્થા ધારકોની
પ્રિં. પ્રેસ, રાવપુરા, બાડ
કાળેની મથકો—વડોદરામાં
છોટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્તી તરફથી
પ્રકાશક :
આરિન્દ્યમન્દિર ૨૫૦ વિવેરી
માટે ધારણ અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વેશ-કેશન,
વડોદરા, એ સ્થાયી પ્રસિદ્ધ
કર્તા. તા ૧૫: ૧૦: ૧૯૩૮

॥ ૐ શ્રી ॥

નિત્ય સન્દેશ:

તા. ૨૩-૫-૩૧.

કાવતો સન્દેશ નમને મળ્યો હશે જ. સારી વસ્તુ સહને
અમે છે, તેથી આપણે પણ જો સારા હોઈએ તો ખીજાને અને
આપણને પોતાને પણ ખીજાએ. આપણે સારા થવા માટે આપણે
પોતે જ સારા થવાનો નિશ્ચય કરવો જોઈએ. આટલી વાત આપણે
કાલે જાણી હતી.

સારા થવા માટે આપણે આજે પણ ધન્ય તો રાખીએ છીએ;
જનાં કહેશે કે તમારામાંથી કોઈએ સારા થવાનો નિશ્ચય કરી
શક્યા હો ? ઘણી વખત આપણે એવો નિશ્ચય કરી
શકતા નથી, અને હતાય કરીએ છીએ તો તે ટકાવી શકતા નથી.
આમ ચાલી જતો છે ? એવું કારણ એ છે કે કોઈ પણ પ્રકારનો
નિશ્ચય કરવામાં આપણા મનમાં બળ જોઈએ છે. નિશ્ચય મન
નિશ્ચય ટકાવી રાખવું નથી. આપણા મનમાં બળ આવે તો આપણે
નિશ્ચય કરી શકીએ. એવું બળ શી રીતે આવે ? જે બળવાન હોય
તેનો સમગ્ર કરવાથી અને તેવા બળવાન તો સંપૂર્ણ દોષ છે.
સારા મનુષ્યોનો સંગ કરવાથી આપણા મનને બળ મળે છે; અને
તેવો સંગ જો આપણે કોઈ રાખીએ છીએ તો કોઈ આપણું મન
બળવાળું રહે છે, અને બળવાળું મન સારા નિશ્ચયને ટકાવી શકવું
દેવાથી આપણે સારા મનુષ્યોનો સંગ કરવાથી બળવાન નિશ્ચય
ટકાવી શકીએ છીએ. સારા પુરોષ કોને કહીશું ?

જેમની ક્રિયા અને વિચાર સારા છે, જેમનો કોષકપર
અંકુશ છે, જે અર્થક આનંદમાં રહે છે, જેમને સહિષ્ણુ સમાન
પ્રેમ છે, જે ખીજાના દોષોની ક્ષમા આપે છે, પોતાના મનથી કોઈ
તરફ વેર, દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, અભાવ રાખતા નથી. પોતે પણ સારા દેવા

છતાં જેમને પેતાના સારાપણાનું અભિમાન નથી, જે કોઈને પણ મદદ કરવા તૈયાર છે, જેમને ખીજને સુધારવાનો ખૂબ ઉત્સાહ છે, ખીજને ઉત્તમ કરવા જે આતુર છે તેમને સારા પુરુષ ગણવા. એવા પુરુષોને જોવાને તેમનો સમાગમ કરવાથી આપણે અવશ્ય સારા થઈએ છીએ. સારા પુરુષનો સમાગમ કરવો એટલે એમનું કૃત્યું માનવું, એમનું કહેલું કરવું, એમના વચનમાં વિશ્વાસ રાખવો, એમની સેવા કરવી, એમને પ્રસન્ન રાખવા.

આમ સત્પુરુષના અખંડ સમાગમથી આપણે ઉત્સાહમાં આવીએ છીએ, તેમનાથી આપણા મનને બળ મળે છે, અને તેથી આપણે સારા થવા નિશ્ચય કરી તે ટકાવી શકીએ છીએ, અને તે પ્રમાણે ધીરે ધીરે વર્તી શકીએ છીએ.†

શ્રી ગુરુદેવ.

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન ગતારક ૯ ના પૃષ્ઠ ૭૪ થી.)

વીરેન્દ્ર પણ ભોજન આદિથી પરવારી વિત્રાંતિ લેતાં વિચારે છે કે અહો ! મારે જીવનમાં કેવા વિસફળ અનુભવો લેવાના આવે છે. કાલ રાત્રિએ સિદ્ધાશ્રમમાં, આજે બૂપતિના જીવનમાં. પ્રારબ્ધ ત્યાં લઇ ગય ત્યાં અવિકલ થઈને વહેવું એ જ મારે હાલ તો કરવાનું છે. ઈશ્વરની માયા અહીં જે વેષ લગવશે તે ભોઈને આનંદ પામીશ. પ્રકૃતિના ખેતો જે તટસ્થ રહીને નિહાળે છે તેને કોઈ પણ પ્રતિબંધ નહોતો નથી. પ્રકૃતિ તથા પ્રકૃતિની રમતમાય મિથ્યા છે, એ નિશ્ચય કરી જનકજેવા ઉપાધિમધ્યે રહેવા છતાં બંધનરહિત રહ્યા છે, એ મેં અમ્બવનથી તથા કથાના અવલુથી જાણ્યું છે. ને કે હાલ તો હું પ્રકૃતિપ્રદેશમાં જ રહું છું, છતાં મારા મનમાં એ નિશ્ચય દૃઢ થયો ગય છે કે ઇષ્ટિત વસ્તુવિના મારે માટે સર્વ કંઈ હાલ મિથ્યા છે, એ વિચાર દૃઢ રહે તો ગમે તે સ્થિતિમાં હું આવી પડું તોપણ તેથી ઉપજતા વિકારોનો મને સ્પર્શ થશે નહિ. જગત્ અસત્ય છે એ નિશ્ચયને સેવી શકું, એવો મારો હાલ અધિકાર નથી, અને તેથી જ હું આ પ્રવાસ કરી રહ્યો છું; પણ એક વસ્તુવિના મારે માટે અન્ય સર્વ કંઈ મિથ્યા છે. એ વિચારમાં દૃઢ રહેવાનું બળ પ્રતીત થાય છે, તેને ક્રમે ક્રમે અધિક દૃઢ કરવું એ જ કર્તવ્યરૂપ છે. મનુષ્યને સદગતમાં સકામની સિદ્ધિ થતી નથી તેનું કારણ હૃદયતાની દુર્બળતા છે. તેની પ્રાપ્તિમાં પાત્ર વિકારોનો જય કરવો પડે છે, એ મને અનુભવસિદ્ધ થતું ગય છે.

પ્રકૃતિ પોતાની સત્તામાં મનુષ્યને પકડવાનો પ્રયત્ન કરે છે, પણ જે મનુષ્યે એ સમજતો ગય

†પરમ પૂજ્ય શ્રી ભગવાનશ્રી ચારિત્ર્યમંદિરના વિદ્યાર્થીમાટે નિત્ય એક સંદેશ લખીને વિદ્યાર્થીને આપવા કૃપા કરતા હતા. જ્યારે તેઓશ્રીની સ્થિતિ બદલ ગામ હોય ત્યારે ત્યાંથી પણ નિત્ય એક સંદેશ લખીને બાઇ સંકરજીસપર મોકલતા. આ નિત્ય સંદેશ વિદ્યાર્થીઓને હૃદયોને લખાયો છે છતાં તેમાંના વચનો વિકાસ સાધવાની ઇચ્છાવાળા પ્રત્યેક મનુષ્યને પણ અત્યંત ઉપયોગી હોવાથી નિત્ય સંદેશ પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

છે તે પ્રકૃતિને અધીન કરી યના નથી, અધીન વતવે છે. માનવપ્રયત્નઆગળ માયા હારે છે. આ પ્રકારના વિવિધ વિચારને સેવનો વીરેન્દ્ર વિધાનિ લે છે.

એકાદ પ્રદર વડી ગયા પછી મદારાજ્યએ એક ખાનગી જોરકામાં વીરેન્દ્રને જોવાથી કહ્યું કે હે વીર પુરુષ ! મારા પ્રયત્ન પુરુષના થોએ તમે મને પ્રાપ્ત થયા છો. તમારા સામુદ્રિક લક્ષણો સૂચવે છે કે તમે કોઈ રાજ્યવંશી છો. દેવની કૃપાથી જે વસ્તુ મળે છે તે સર્વોત્તમ હોય જ. શી ઇચ્છના અનુગ્રહથી મારા હૃદયમાં આમ સ્ફુરે છે તે પણ સત્ય જ નીકળશે.

થોડા સમયપર એક મદાપુરુષ આ સ્થાને પધાપો દતા, તેમને મેં મારી ઇચ્છા નિવંદન કરી હતી. તેમણે કહ્યું હતું કે હાલ તમારે આ વિશે ચિંતા કરવાની આવશ્યકતા નથી, પણ તમે જેની ઉપાસના કરના હો તેમાં અધિક કાલ નિર્માન કરો. ઉપાસનાદ્વારા અંતઃકરણની શુદ્ધિ સાધો. ઇચ્છાની સંપર સિદ્ધિ કરવાનું સાધન ઇશ્વરોપાસના જ છે.

ઉપાસનાના બે ભેદ છે. એક સકામ તથા બીજી નિષ્કામ. સકામ ઉપાસના કામનાંને સિદ્ધ કરે છે, નિષ્કામ ઉપાસના મોક્ષને અર્પે છે. હાલ તો તમે સકામના અધિકારી છો પણ તેને ઇશ્વરાભિમુખ રહીને સિદ્ધ કરો અને બહારથી તેને અનુકૂલ નીતિનિયમોનું પાલન કરો છો તેમ કયાં કરો. યથા સમયે સર્વ કંઈ અનુકૂલ થઈ રહેશે. સકામ ઉપાસના પણ જો યોગ્ય વિધિથી થાય છે તો તેની સાથે અંતરૂની પણ શુદ્ધિ સધાય છે અને એવું અંતઃકરણ પછી નિષ્કામ ઉપાસનાનું અધિકારી બને છે, માટે પ્રસન્નતાથી ઉપાસવે આશયો. આ પ્રકારનો જોય તે મદાપુરુષ આપ્યો હતો તે સમયથી મેં મારા ઉપાસ્યદેવ શ્રી રાદાશિવની આરધના કરવા માંડી હતી.

આ પ્રમાણે કરીને આ બૂખતિએ વ્યવસ્થામાં પોતાની ઇચ્છા જાણાવીને વીરેન્દ્રને પૂછ્યું કે તમે શા માટે આ પ્રવાસનુ કુખ સદન કરો છો ? નિઃસંકોચપણે સર્વ વાન કંઠો. મારાથી બનની સદાય કરીશ.

આ સર્વ શ્રવણ કરી વીરેન્દ્ર જોડ્યો. તે ધર્મશીલ બૂખતિ ! આપે કહ્યું તે સત્ય છે. હું અમરાવતીના મદારાજ્ય થોએન્દ્રનો પુત્ર છું. મારું નામ વીરેન્દ્ર છે. પિતાને સનનિમાં હું એક જ છું. દેવતા અનુપ્રાન પછી પિતાની મોટી વયે માટે જન્મ થયો હતો તેથી યજ્ઞ લાવન-પાત્રનથી મારા માતાપિતાએ મને ઉંઠ્યો છે. જ્યોતિષીઓએ મારી જન્મપરિણામ જાણેને કહ્યું હતો કે આ પુત્ર મદાપરાક્રમી થશે, પણ થોડો સમય એમને પ્રયાસનો યોગ આવશે. આ શ્રવણ કરી આનંદ તથા કંઈક ચિંતા ધરતાં માતાપિતા દિવસ નિર્માન કરેલા લાગ્યાં. જન્મના દેહાની પોં વહેતો કાલ વડી ગયો. મારું વય આઠ વર્ષનું થયું અને તેથી પિતા મારા સન્નિધિ વિચાર કરી તેની શોધમાં પ્રવૃત્ત થયા.

એવામાં એક રાત્રિએ હું સ્વેદ દત્તો ત્યારે મને જ્વળ આગ્યું કે 'કે શું થયું' તેની મને ખબર નથી, પણ મોઝે કહ્યું કે 'હે વીરેન્દ્ર ! તું આમ રાજદગ્ધથી અનંદ માનતો વર્ષ શું રહ્યો છે ? તું સાચો મનુષ્ય અને વીર હવિષ હોય તો જિજ્ઞવેદ મેળવી આવ.'

આ પ્રકારના ઇચ્છા શ્રવણ કરતાં મારાં નેત્ર ઉપડી ગયાં. હું જામળ થઈ રહ્યો. આમનેમ

એવું, પણ કોઈ જાણાયું નહિ. પરંતુ ત્યાર પછી મને કોઈ પણ રીતે મેન ન પડવા માંડ્યું. મનમાં એમ જ થયું કે શ્રવણ કરેલાં વચનો ખરેખર સત્ય છે. ખાઈપીને જીવન ગાળવું એ સાચા માનવીનું કામ નથી; એ તો પશુ પણ કરે છે. આજથી નિશ્ચય કરું છું કે મારે વિજયવંદ પ્રાપ્ત કરવો જ.

એ ત્રણ દિવસ પછી આ વાત માતાપિતાને કહી. આ સાંભળી એમણે હાસ્ય કર્યું અને કહ્યું કે વીરેન્દ્ર ! સ્વપ્ન તો અનેક પ્રકારના આવે છે અને તે મિથ્યા છે. સ્વપ્નની વાત ઉપર તું આટલો વિશ્વાસ રાખે છે એ તારા જેવા વિચારવાનને ઘટતું નથી. એમ વદી અનેક રીતે મારી વૃત્તિ પક્ષટવાનો પ્રયત્ન આરંભ્યો. મને આનંદ પ્રકટે એવા પ્રકારના વિવિધ સાધનો રચી આપતા. સ્વપ્નમાં એમણે ઘણો ઘણો પરિશ્રમ કર્યો પણ તેથી મારો વિચાર પક્ષટાયો નહિ અને મેં પ્રવાસે જવાની માયના કરી અને કહ્યું કે પિતા ! આપ શરતીર ક્ષત્રિય છો. આપે પણ યુવાવસ્થામાં ધણું પ્રવાસો કરી વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે. આપ જેવાનો પુત્ર થઈ હું કેવલ વિષમની મોજ ભોગવતો એસી રહું, એ મને કેમ શોભે ? અને તેથી આપને પણ લાંછન ન લાગે માટે આપ પ્રસન્નતાપૂર્વક આજ્ઞા આપો. આપની પ્રસન્નતા એ પ્રવાસની સફલતા આણતાર છે.

આ શ્રવણ કરી પિતાએ કહ્યું કે હે પુત્ર ! વિજયવંદ ક્યાં હશે તેની શી ખબર ? પુરુષાર્થો જીતોએ એ પ્રાપ્ત કર્યો છે એવું મેં શ્રવણ કર્યું છે પણ કેવી રીતે અને ક્યાંથી તે મેં જાણ્યું નથી. વળી તું અત્યંત સુખમાં ઉછરેલો વિકટ પ્રવાસ શી રીતે કરી શકીશ ? મને પ્રવાસના દુઃખનો અનુભવ છે; વળી તને બહાર નીકળવું પડે એવું કાંઈ પણ કારણ ઉપરિચિત થયું નથી; થાય ત્યારે પાછી પાની કરવાની નથી. વળી મારી ઉત્તરાવસ્થા થઈ છે. મેં જગતમાં આવીને કંઈ કંઈ સુખદુઃખ અનુભવ્યાં છે અને તેના પરિણામે કહું છું કે આ પ્રકારના સાહસને ખેડવાની હાલ જરૂર નથી. વૃદ્ધનાં વચનો અનુભવનાં છે. અને તમારા જેવી વયના વિચારો પરિપક્વ નથી. ઇન્દ્રકુપાથી આપણો રાજ્યભંડાર વિપુલ છે. અનેક રાજ્ય મહારાજાઓપર આપણી સત્તા પ્રવર્તે છે. આપણા ઇષ્ટદેવ આપણા ઉપર પ્રસન્ન છે તેથી કાંઈ વિપત્તિ આવે છે તે તો સહજમાં અળપાઈ જાય છે. પ્રવાસથી મનુષ્યનું જીવન ઘડાય છે એ વાત સાચી છે પણ હું તો સક્ષમ દૃષ્ટિથી તારું અંતઃકરણ જોઉં છું તો મને સ્પષ્ટ થાય છે કે તારામાં સર્વ સંસ્કૃષ્ટો તથા બળનો આવિર્ભાવ થયો છે. રાજ્યવહીવટ કરવાનું તારામાં સામર્થ્ય છે તો વિજયવંદ પ્રાપ્ત કરી તારે કંઈ પણ મેળવવાનું શેષ રહ્યું નથી, માટે આવા સ્વપ્નના વિચારતરંગને શમાવી દે.

મેં કહ્યું, પિતા ! આપની વાત સત્ય છે; પણ આપ મને ના કહો છો તેનું કારણ માત્ર મારો પ્રતિનું આપનું મમત્વ છે. પણ વિચાર કરતાં મને લાગે છે કે ભક્તિ અને ભોગ સદાકાલ સાથે ટકતાં નથી. આ આપણા રાજ્યને ભોગવનાર અનેક પુરુષો પૂર્વે થઈ ગયા અને હું કે આપ પણ એ જ નિયમે કોઈ કાલે ભોગથી જીદા પડીશુ તો એવા પદાર્થોપ્રતિ કેવલ મોહદૃતિથી હું એસી રહું એ આપ જેવા શરતીરતા પુત્ર થઈ ને મને શોભતું નથી.

આપની વાત્સલ્યદષ્ટિ મારામાં ગુણને જુએ એ સ્વાભાવિક છે, છતાં મને એમ લાગે છે કે હજી મારે કંઈ કંઈ પ્રાપ્ત કરવાનું શેષ રહેલું છે. ઉત્તમ પ્રકારે રાજ્ય ચલાવવું એ જ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે, એ પ્રકારનો નિઃશય મારી મતિમાં હદ થતો નથી. એ જ કર્તવ્યરૂપ હોત તો આ સુચના મને મળત જ નહિ. અમાનુષી સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરવાની મને ઇચ્છા છે તેથી પ્રવાસ કરવાનો હતિ આમલ સેવે છે. તેથી અસ્પષ્ટાલ આપ રાજ્ય કારભાર ચલાવજો. ઇન્દિરચ્છા તો હું કાર્યસિદ્ધિ કરી સત્વર આવી પહોંચીશ. આપ તો ધારણો તો એક ઘણામાં સર્વ વિપવને અંતરૂપી દૂર કરી શકેશો માટે મારી ચિંતા મુકીને મને આજ્ઞા આપો. મને અગમ્ય સત્તાએ આ સુચનું છે ત્યારથી મારા અંતરમાં નિઃશય થયો છે કે આ કાર્ય મારું પરમ ઇચ્છાલુ સાધનાર છે.

(અપૂર્ણ.)

પ્રગતિ.

(અનુસંધાન મનોક ૧૦ના પૃષ્ઠ ૮૨ થી.)

હવે ત્રિતીય સાધન-મન વિષે વિચાર કરીએ. શ્રી. ભ. ગીતામાં કહ્યું છે કે : 'આર્મય જ્ઞાનનો વેપુરામૈવ વિદુષામનઃ' મન જ પોતાનો અધુ-કેટલાં કરનાર અને મન જ પોતાનો શત્રુ-અકેટલાં કરનાર છે. કીટમાંથી દેવ બનાવનાર પશુ મન અને દેવ કે મોટા તપસ્વીને શિખર-પરથી રસાતલે લઇ જનાર પશુ મન. જગત્તો અર્ગ બનાવનાર પશુ મન અને ન બનાવનાર પશુ મન. સર્પમાં દોષદર્શન કરાવનાર પશુ મન અને હિતદર્શન કરાવનાર મન. પશુ વૈભવયુક્ત રાગને રક્ષેયો દુઃખી કરનાર પશુ મન અને નિષ્કલ્પન છતાં ઇંદને સિદ્ધિયુક્ત લેખને એવા અવધૂતપદે સ્થાપનાર પશુ મન. આપણી વર્તમાન ગિચિનિતુ કારણ પશુ આપણું મન. રાજ્ય કહે છે કે : જિત્વ જગત્ જન મનો હિંચત તે ચયાય છે. સિકંદર ડાગેઝનીસ સાધુસમીપ રહેવા શાથી બને છે ? કારણ તેણે અનેક દેસોપર વિજય મેળવ્યો હતો, મદાન નરેશો અને ચોદાઓને તેણે નમાવ્યા, પરંતુ મનપર વિજય મેળવ્યો નહોતો.

વસ્તુને જેવા રંગમાં જ્યકાળાંએ તેવા તેનો રંગ થાય છે, તે જ પ્રમાણે મન જેવા વિચાર સેવે છે, જેવું ચિંતન કરે છે, તેવું તે થાય છે. કારણ કે ચિંતન એ જ સર્જન છે; મન ચિંતનદારા અનેકાકાર થાય છે. કોપના કે રાગદંપના વિચારચિંતનમાં મન જોડાય છે ત્યારે આપણમાં ક્રોધ અને રાગદંપાદિ વિકારોની વૃદ્ધિ થાય છે અને મનપર રાગસનામસ સંસ્કારોના ધર જામે છે. આ પ્રમાણે ઘવાયેલી આત્મપ્રકાશ-આત્મસામર્થ્યના અનુભવમાટે મન વિશેષ મહિન થાય છે. મનની શુદ્ધિ વિના તે મધ્યગિંદુ કે આત્મપ્રતિ કેવી રીતે મતિ કરી શકે ? માટે પ્રાતઃકાલે સન્ધ્યાદ્વારા પ્રાપ્ત કરેલા બ્રહ્મનો સંચય થવા અને વિશેષ ગત્ય પ્રાપ્ત કરવા આપણે આત્મા જે બ્રહ્મનો મહામાગર છે તેના પ્રતિ દષ્ટિ રાખીને આવશ્યક કાર્યમાં જોડાવું જોઈએ.

એક પ્રમગે કાષ સાધક બધું મુશ્કેલ તરફ જતાં પરમ પૂન્ય આપણીના દર્શનાર્થે વડોદરે ઉતરેલા. વડોદરેથી પ્રયાણ કરતી વખતે તેમણે પરમ રૂપાળુ બાપડશ્રીને એવા ભાવનું

પૂજ્યું કે શ્રી કલિયાણને કંઈ કહેવું છે ? ત્યારે કૃપાળુ ગાપત્રીએ કહ્યું, કે એમને કહેજો કે જેમ દ્રૌપદી મુક્ત પૂર્ણ થતાં અન્ય પતિનું પતિત્વ સ્વીકારતા પૂર્વે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી શુદ્ધ થતાં, તે પ્રમાણે આપણે પણ પ્રત્યેક વ્યવહારને-પ્રવૃત્તિને અતિ ધ્વજાગ્નિમાં પ્રવેશ કરી લેવો અને પછી અન્ય પ્રવૃત્તિમાં પ્રવેશ કરવો. આ ધ્વજાગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો એનું જ નામ આત્મચિંતન-સર્વોત્તમ સહિયાર.

ક્રોધ ઉઠવાને પ્રસંગે વિચાર કરવો કે ' હું આત્મા છું- સમ્યક્દાનંદ છું. મારામાં વિકાર કેવી રીતે હોઈ શકે ? ' પરંતુ વિકારને ઉઠતાં જ આ આત્મચિંતનથી દબાવેો નોંધજો. આરામપુરશીપર એસી રામતીર્થ કે વિવેકાનંદના ' હું ધ્વજ છું-આત્મા છું ' એવા સુદર વિચારોનું પુસ્તક વાંચીતે બહાર નીકળ્યા. રસ્તે અજાણતાં કોઈ આપણા પર કચરો નાંખે કે પાણી રહે તે વખતે કોઈની ત્યાગી ભજૂકે અગર જીલ્લામાંથી ઉપરાઉપરી બાણ છોટે તો શું સમજવું ? તો એમ જ સમજવું કે આપણે વિકારોની જ ભાવના કરી છે અને ધ્વજભાવના કરી નથી. પરંતુ કોઈ પૂછે છે કે આમ થવાનું કારણ શું ? કારણ એ કે આપણું ચિંતન ઉપશ્લેષિયું. ઉંડું કે એકાગ્રતા-પૂર્વકનું નહીં જ. વૈરાગ્યનો અભાવ. વૈરાગ્યના સરંકાર હોય તો આ પ્રમાણે વિકાર પ્રકટે નહિ. સ્વામી વિવેકાનંદજી કહે છે કે :-

" There are tremendous temptations. To deny them, and not to allow the mind to come to a wave-form with regard to them, is renunciation "

" અતેક પ્રકારનાં મહાન્ પ્રલોભનો હોય છે. તેમનો ત્યાગ કરવો અને તેમના સંબંધથી ચિત્તમાં વિકારનું મોજું-આહોલન ન ઉઠવા દેવું તે જ વૈરાગ્ય છે.

" Each time we suppress hatred or a feeling anger, it is so much good energy stored up in our favour; that piece of energy will be converted into higher powers. "

ભાવાર્થ : " તિરસ્કાર કે ક્રોધની લાગણીનો આપણે નિરોધ કરીએ છીએ તે પ્રત્યેક સમયે આપણા લાભમાં ઉચ્ચ સત્ત્વનો (શક્તિ) સંચય થાય છે અને તે સત્ત્વનું દૈવી શક્તિમાં રૂપાંતર થશે. "

ક્રોધ, મોહ, ચિંતાદિના પ્રસંગે પ્રાપ્ત થતાં તે સમયે વિકારોનું મોજું ચિત્તમાં ઉઠતા પૂર્વે જ તે દબાવી શકાય એવું સાધન તે જ વૈરાગ્ય. આ પ્રમાણે વિકારના ઉઠતા અંકુરને દાબતાં સત્ત્વબલનો (યોગબલ) સંચય થાય છે અને ક્રમે ક્રમે અજ્ઞાસહી સત્ત્વબલનો વિશેષ સંચય થતાં ચિત્તની ચંચલતાનું શમન થાય છે. સંકલ્પવિકલ્પનું બલ ન્યૂન થાય છે અને ચિત્તસ્થૈર્યની વૃદ્ધિ થાય છે. વળી આત્મચિંતન રસપૂર્વક થવું નોંધજો. જે વિચારો રસપૂર્વક થાય છે-એકાગ્રતા-પૂર્વક થાય છે તેનું બળ વિશેષ અને તેની અસર પણ વિશેષ. આથી આત્મચિંતન ઉંડાણથી રસપૂર્વક થવું નોંધજો.

આત્મચિંતાને ઉપકારક સ્વાધ્યાય, સત્સંગ, અને યોગ્ય પરિવેષનની પણ અગત્ય છે. જેની રીતે કિંદલાથી નગરનું રક્ષણ થાય છે તે પ્રમાણે આપણી આસપાસ શુભ વિચારો અને શુભ ભાવનાના વાતાવરણનો એવો કિંદલો રચવો જોઈએ કે લગ્ન, શોક, ચિંતાદિ અનાત્મવિચારો આપણામાં કદિ પણ પ્રવેશ કરી શકે નહિ.

(અપૂર્ણ.)

સદ્બોધસુધાસ્તવણ.

(ભાઈલાલભાઈની નાંચોધીમાંથી.)

તા. ૪ : ૬ : '૧૬. વડોદરા.

[પરમ પૂતળ થી ગુરુદેવ પચીસેક વર્ષપૂર્વે નિત્ય રાત્રીએ પ્રવચન કરતા હતા. તેમાંથી હું કે સારની તોષ આ બધુંએ લીધી છે, તે આલેખવામાં આવે છે.] તા. ૪ : ૭ : '૧૬. વડોદરા.

યોગ્ય માર્ગે જવાથી જે વસ્તુની આપણે પ્રાપ્તિ કરવી છે તે વસ્તુ આપણી અત્યંત નિકટ છે. અયોગ્ય માર્ગે જવાથી તે જ વસ્તુ આપણને અત્યંત દૂર છે. મત્સ્ય અને ઉદધિ.

જેમ ઉદધિના મોળાં તટપ્રતિ આવે છે તેમ આપણે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની છે—અધ્યાત્મ-બદ્ધ પ્રાપ્ત કરવાનું છે—તે આપણી નિકટને નિકટ આવે છે.

આપણે એવો પ્રયત્ન સેવવાનો છે કે આપણી વૃત્તિઓ બદ્ધિર્મુખ છે તે અંતર્મુખ થાય.

અશુદ્ધ વિચાર સેરી અશુદ્ધચરણ કરનાર મનુષ્ય અગાની.

અશુદ્ધ વિચારનું સેવન અગાન છે.

હૃદયપ્રદેશમાં રહેલા અગાનનો લય કરવાનો છે. બહારનું આકર્ષણનું જ્ઞાન આપણને આત્માની પ્રાપ્તિ કરાવતું નથી.

હૃદય આપણું નિરૂત્તિવાળું સ્થાન છે.

સુખનો ઉપાય આપણા હૃદયમાં છે અર્થાત્ આપણા હૃદયમાં છે; જે શુદ્ધ વિચાર કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

જે વસ્તુનું મુક્તત્વ આપણા હૃદયમાં હોય તો તે ગમે તેવું દુઃખરૂપ હોય તોપણ તેનાથી આપણે લેશ પણ દુઃખાનુભવ કરતા નથી. જે વસ્તુનું મુક્તત્વ આપણા હૃદયમાં નથી તો તે ગમે તેવું સુખરૂપ હોય તોપણ આપણને તે સુખરૂપ ભાસતી નથી.

બંધન વિનાશને કરનાર છે. મુક્તત્વ જીવનને આપનાર છે. જીવન છે ત્યાં આત્મા છે; ત્યાં જ જીવન છે.

x x x x x x x x
શુદ્ધ વિચારની જગ્યાતી કલિનતા.

જેમ સિંદુરભીષ સસડું પોતાનું સામર્થ્ય જતાવી શકતું નથી, તેમ આત્માસમીપ અવિદ્યાનું સામર્થ્ય ચાલી શકતું નથી. અનુભવી પુરોહિત કહેવું છે કે આત્મા આપણી સમીપ છે તો આપણે શા માટે અવિદ્યાથી લય ધરવા જોઈએ અર્થાત્ શુદ્ધ વિચારની કલિનતા શા માટે માનવી જોઈએ ? શુદ્ધ વિચારની કલિનતા ધારીએ તો તે આપણી

ભાંતિ જ છે. આપણું કર્તવ્ય આપણા આત્માનું બંધન તોડવાનું છે. જેમ પાંજરામાં પૂરેલા સિંહનું બહિર પ્રદેશમાં કાંઈ સામર્થ્ય ચાલતું નથી તેમ અવિદ્યાના બંધનથી બંધાયેલા આત્માનું બહિર પ્રદેશમાં સામર્થ્ય ચાલતું નથી. આત્માનું બંધન તોડવાથી આપણે આત્માનું બળ અનુભવીએ, આત્માને આગળ રાખીને આપણે પાછળ રહીએ છીએ ત્યારે જ સુખનું ભાન થાય છે. આત્માને કશી કંઈનતા છે જ નહિ. આપણે આત્માને ત્યારે મુખ્ય પદ આપીએ છીએ ત્યારે ગમે તેવું કંઈન કાર્ય સિદ્ધ કરવાનું આપણામાં સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ આત્મા આપણી આગળ હોવાથી તે કાર્ય તેને કરવાનું હોય છે, અને આત્માને કશું જ કંઈન ન હોવાથી તે આપણને કંઈન ભાસતું નથી.

આત્મા સમગ્ર સુખનું નિકેતન હોવાથી આત્માસમીપ જવાનું આવશ્યક છે. આત્માસમીપ આત્માનું ચિંતન કરવાથી જવાય છે.

સ્થિરતા અંદરની વસ્તુ બહાર દર્શાવી શકે છે, તેમ જ બહારથી આકર્ષણ કરી શકે છે. સ્થિરતાથી આપણામાં રહેલો આત્મા બહાર પોતાનો પ્રકાશ પ્રદર્શિત કરે છે. સ્થિરતા ધારણ કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યે શ્રદ્ધાને પ્રથમ ધારણ કરવી આવશ્યક છે.

જે સ્થિતિની આપણે આવશ્યકતા છે તે સ્થિતિના સ્વરૂપક્ષણનું ચિંતન કરી તેમાં સ્થિર થઈ જવું, તે સ્થિતિનાં વિશ્લેષ લક્ષણોનો પરિત્યાગ કરવો, તે કદાચ સેવાયા હોય તો તે પ્રતિ અલક્ષ સેવવો.

સ્વભાવ મનુષ્યને રચનાર છે માટે જેવા થવું હોય તેવો આપણે આપણો સ્વભાવ રચવો જોઈએ. જે ક્રિયાની વારંવાર પુનરાવૃત્તિ થાય છે, તે ક્રિયા આપણને સ્વભાવરૂપ થઈ જાય છે. વિચાર અને ક્રિયા સ્વભાવને રચે છે. ત્યારે આપણે શુદ્ધ વિચારનું પુનઃ પુનઃ ચિંતન કરીએ છીએ ત્યારે આપણને તે સ્વભાવરૂપ થઈ જાય છે. આત્માને અનુકૂલ આપણું વર્તન થાય છે ત્યારે જ આપણને આત્માનું દર્શન થાય છે. જે જે સાધનો આપણને પ્રાપ્ત થયાં છે તે તે સાધનોનો અશુદ્ધ ઉપયોગ નહિ કરતાં શુદ્ધ ઉપયોગ કરી આત્માના વર્તનને અનુકૂલ થવું.

સમાચાર.

નવરાત્રિનું પુણ્ય કર્તવ્ય અનેક સ્થલે સર્વેએ ઉત્તમ પ્રકારે સાધ્યું.

ગયા શનિવારે મુંબઈમાં શરદુત્સવ સુંદર અને આકર્ષક રીતે ઉજવાયો. શ્રી રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ, શ્રી ભાનુશંકર (બાદશાહ), તથા પ્રમુખ શ્રી હરસિદ્ધલાલ દિવેટિયાનાં વ્યાખ્યાનો થયાં. આ સર્વ સન્નિવેશોએ શુભ દૃષ્ટિથી વ્યાખ્યાન કરી પોતાની ઉદાર તથા ન્યાયી વૃત્તિનું શ્રોતૃ વર્ગને ભાન કરાવ્યું.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગુરુદેવના રચેલા ગરબા, રસનર્તન વગેરે કાર્યક્રમ બહેન પદ્માવતીની અદ્ભુત કળાથી સુંદર રીતે પૂર્ણ થયો.

મુંબઈના સાધક બંધુઓએ પરસ્પર સારો સહકાર આપ્યો.

કૃપાલુ ગુરુદેવે અદર્ય રહીને પ્રતિજ્ઞા સહાય અર્પી તથા પરમ પૂજ્ય દેવીશ્રીએ શ્રી ભગવાનશ્રીનાં કાન્ધો પ્રસિદ્ધ કરવાની આજ્ઞા આપી તેથી જ આ ઉત્સવની સફળતા અમે અનુભવી.

ભાસવંદ્ર ગાંધી.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

‘ શ્રેયસ્સાધકો નો નિત્યસન્દેશ
“ જીવન ધોરો. ”

વર્ષ : ૫ અંક : ૧૨
સં ૧૯૯૪, આશ્વિન કૃષ્ણ ૧૪
શનિવાર
તા ૦ ૨૨ : ૧૦ : ૧૯૩૮

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિન્દ્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લપાનમ :—
હિન્દમાં : રૂ. ૪-૦-૦
હિન્દબહાર : દસ શિલિંગ.

શ્રી આરિન્દ્યમંદિર :
વિદ્યાર્થીને બાળવા મૂકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા
સહાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં આરિન્દ્યમંદિર
મક્ષતી સંસ્થા.
સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી કૃષ્ણકૃષ્ણ
પ્રિં. પ્રેસ, રાવપુરા, ભાડ
કાળેની ખડીમાં-વડોદરામાં
છાટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ષ તરફથી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ ત્ર્યંબક ત્રિવેદી
માટે કાપ્યું અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંદ-ઉદ્યાન,
વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
કયું. તા ૦ ૨૨ : ૧૦ : ૧૯૩૮

॥ ૩૦ શ્રી ॥

નૂતનવર્ષનો સન્દેશ.

નવીન વર્ષ શાને માટે હોય છે ? જે જૂનું-જીવું ધઈ
ગયું હોય તેને કાઢી નાંખવા માટે, અને નવીન, વસ્તુને
પ્રકટાવવા માટે. કુદરત દર વર્ષે પોતાની સૃષ્ટિમાં આ કાર્ય
કરે છે, તે જ પ્રમાણે મનુષ્ય પોતાની જીવનસૃષ્ટિમાં
અશુભની નિવૃત્તિ અને શુભની પ્રાપ્તિને સાધે છે તો જ તે
નવા વર્ષને સાર્થક કરે છે. તેને માટે જ નાનું વર્ષ સફળ છે
જે તે કાલમાં પોતાનામાં શુભનું સર્જન કરે છે. અહંતાની
નિવૃત્તિ અને સત્પ્રયત્નની પ્રવૃત્તિ એ નવીન વર્ષના
સિદ્ધિમત્ર છે; તને સાધતા જીવનની પ્રગતિ અનુભવશે.
પરમાત્મસ્મરણ એ જીવંતામાંથી નવીનતા યજવા સમર્થ
છે. તે સેવતા સુખાનુભવ કરશે.

સ્મરણ કરનાર સર્વને જય જય.

શ્રી ગુરુદેવ.

તૈયારી કરો.

આગામી ઉત્સવમાં આવવાની.
 ધર્માત્મી સાહિત્ય લખવાની.
 જીવનપોષક શુભ આવેશ વધારવાની.
 નિર્વિષયાનંદને અનુભવવાની.
 પરસ્પરના સહભાગી થવાની.
 કુટુંબમાં હિસાબ પ્રકટાવવાની.
 પુણ્યપ્રાપ્તિ કરવાની.
 સન્નિવૃત્તિને લાવવાની.
 શુરુદિપકૃતિનો નિષ્કૃપ અર્પવાની.
 સત્કાર્ય શ્રદ્ધાભક્તિદ્વારા સાધવાની.
 શ્રી લંગવાનમાં ભાવથી ભિન્નવાની.
 સત્સંસ્કારી આત્મવર્ગને બિભવવાની.
 શુરુપ્રેમની વ્યવસ્થા કરવાની.
 પરમ હિતના ભાવપૂર્વક ભજનની.
 શુરુઅનુબ્રહ્મ ઝીંસવા ને ઝિલાવવાની.
 અતરબદ્ધિર સુગુણધી શોભાવવાની.
 કંઈક કંઈક જગતને વિસારવાની.
 શ્રી ઇશ્વારપ્રતિ પગલાં ભરવાની.

નવીન વર્ષની સફલતા.

જીવનખલ પ્રાપ્ત કરવામાં.
 સત્કર્તવ્યમાં પ્રતિક્ષણ ગાળવામાં.
 સહવસ્તુપ્રતિ ઉત્સુકતા વધારવામાં.
 ઇષ્ટસંતાને અનુકૂળ વર્તવામાં.
 જીર્ણ વસ્તુને કાઢી નાખવામાં.
 સર્વોત્તમ વિકાસ અનુભવવામાં.
 બલવાન બનવામાં.
 નિરર્થક વ્યવહાર પરિત્યજવામાં.
 અધિક પ્રવલ્નશીલ રહેવામાં.
 અયોગ્ય ચિંતન વિસરવામાં.
 મુદ્દર કર્તવ્ય વિચારવામાં.
 ઇષ્ટાભિમુખ રહેવામાં.
 સાવધાનતા રાખવામાં.
 અંતઃકરણના દ્રષ્ટા થવામાં.
 શુભ કૃતિ આચરવામાં.
 મોનાપમાન બૂઝવામાં.
 નૂતન વ્યવસ્થા લાવવામાં.
 શ્રી ઇશ્વાનુગ્રહની પ્રાપ્તિમાં.

શ્રી વિશ્વવંદ્ય-ઉદ્યાનમાં કાર્તિક શુકલ પ્રતિપદા મોમવારે પ્રાતઃકાલે દશ વાગે આરતી, કીર્તન, વગેરે થશે.

કાર્તિક શુકલ વણીએ શનિવારે પૂજ્ય શ્રી જયંતી દેવીનો જન્મ દિવસ હોવાથી તે દિવસે રાત્રિએ સાકાશન વાગે શ્રી ભાઈલાલ તરફથી આરતી, પૂજન કીર્તન થશે.

શ્રેયસ્કાંધકના ગાર અંક પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે તેથી લવાજમ મોકલી આપવા દૃષ્ટા કરશે.

વ્યવસ્થાપક, આરિય-મંદિર.

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન મર્તાંક ૧૧ ના પૃષ્ઠ ૮૭ થી.)

વળી અવદારદષ્ટિથી પણ પ્રવાસમાં આવતી વિષત્તિઓથી મારું હૃદય ઘડાશે, અવવાન થશે. આવી શુભ ક્રિયાને વેગ આપવો એ બાલકના હિતને સાધનાર આપનો ધર્મ છે.

આ પ્રકારનાં વિનયવચનો શ્રવણ કરીને તથા મારો આગ્રહ બેઠેને પિતાએ આજ્ઞા આપી. પ્રવાસમાં થોડા મનુષ્યોને સાથે રાખવાનું મુશ્કેલું પણ મેં ઝોકાફી વિચરવાનું કર્યું. પછી એક દિવસ શુભ મુહૂર્ત બેઠેને માતાપિતાને પ્રણામ કરીને હું નીકળ્યો અને મનમાં આ પ્રકારનો નિઃશ્વસ બાંધ્યો કે,

૭૫૬.

હાતી વિજયનો દંડ, હવે નિજ ભુવને ગેમું,
હાતી વિજયનો દંડ, હું રાજ્યાસન પર બેઠું,
હાતી વિજયનો દંડ, મૃદરથાશ્રમને સેવું,
હાતી વિજયનો દંડ, નિરાતે શુભ સદુ લેવું.
વિજયદંડ હાતું હવે, સન્નિશ્ચયમાં ડગી ના કદી,
પ્રવાસમાં આજે વઢું, રમરનાં રમરતાં શ્રીપતિ.

આ પ્રમાણે મનમાં પ્રનિતા લખીને એક દિશા સાધીને મેં યાત્રાવા માંડ્યું.

પ્રવાસ કરતાં લગભગ ત્રણ વર્ષ થવા આવ્યાં છે. પ્રવાસમાં પ્રારંભાનુસાર શુભદુઃખને ભોગવતો આપના સમીપ આજે આવી ચડ્યો છું. પ્રવાસનો સર્વ કૃતંત્ર વર્ણવનાં સમય ધોળો વડી જાય અને આપને તે ઉપયોગી નથી માટે જે આપે પૂછ્યું તેનું કારણ મેં આપને નિવેદન કર્યું, અને આપના વિચારો પણ મેં જાણ્યા, પરંતુ એ વાત હાલ મારાથી સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. પ્રાણુ જતાં લીધેલી પ્રનિતા ક્ષત્રિયો કદી હોડવા નથી એ આપ જાણો છો, તેથી અહીંથી નીકળવાનો આજ્ઞા આપો એટલે હું મારે માર્ગે પ્રવાણ કરું.

પ્રશ્નોત્તરદેવે કર્યું રાજપુત્ર ! તમારી વાતથી અને અતિ આનંદ થયો. પુત્રપથાલી મહારાજા યોગેન્દ્રના તમે પુત્ર છો જાણી અત્યંત દર્શ થાય છે, પણ તમારી પ્રનિતા શ્રવણ કરી ખંદ થાય છે. હું રાજ્યભાર હોડવાની ઇચ્છા કરું છું અને તમે આમ કહો છો એ શ્રવણ કરી ચિંતમાં આવ્યાનિ પ્રકટે છે. તમે ઉલ્લાસપ્રાપ્ત કરી અખૂટ ભંડારના અધિપતિ થશો માટે મારી કન્યાનું પાણિપ્રદણ કરી તમે મૃદપ્રતિ પાછા વલો. તમારે વિજયદંડ ભોગવવાની શ્રી આવશ્યકતા છે કે મેં પણ એ સંજોગી ઘણી વારો માંગ્યી છે, પણ તે મેળવવાનું કાર્ય અત્યંત કઠિન છે.

વિશ્વના પ્રમોદ પદાર્થપ્રતિ જે મોદરદિન રહે છે તેને એ પ્રાપ્ત થાય છે. જો કે એ મેળવનાં મનુષ્યમાં અઘોરિક સંક્રિતઓ આવે છે, પણ એવા કુહર કાર્યમાં પડવાની તમારે શ્રી જરૂર છે ? તમારે કોઈ પ્રકારની ન્યૂનતા નથી, તેથી તમે આ આગ્રહને વશ થાઓ ના.

વીરેન્દ્ર કહ્યું, હે નરેશ ! કઠિનતાના ભયથી પાછા હસવું એ શું આપણે ધર્મ છે ? વિપુલ સંપત્તિના હું ભોક્તા યદ્યપિ; તેથી મને અલૌકિક શક્તિની પ્રાપ્તિ થશે ? નહીં જ. હું સમજું છું કે મનુષ્યે ઘણું મેળવવાનું છે. સ્વપરાક્રમથી જે મેળવે છે તે પુરુષ છે. પિતાની સંપત્તિ ભોગવીને ખેસી રહેનાર મનુષ્ય નિરુદ્ધ છે. મારી યુવાવસ્થા છે, પિતાના શુભ સંસ્કારથી થોડા ઘણા સદ્વિચારો મને પ્રાપ્ત છે, તો મારે શા માટે પાછાં હસવું ? મનુષ્ય ઈશ્વરસદૃશ બની શકે છે; તો હું શું વિજયવંદ નહિ મેળવી શકું ? ભલે, એ કામ કઠિન હોય, તોપણ મારે તેને માટે પ્રયત્ન કરવો એ નિઃશય જ છે. માટે આપ કૃપા કરીને મને આજ્ઞા આપો. આપે મારો સત્કાર કર્યો છે તો આપની પ્રસન્નતા મારે હૃદયની એ માથે ધર્મ છે. આપ જૂદા વડીલજન છે, તેથી આપનો આશીર્વાદ ઇચ્છું છું. ઈશ્વરે આ તો હું ઈસિતાર્થ પામીને સત્વર પાછો વળીશ. પરમાત્મા આપને દાધાંયુષી કરે એ પ્રાર્થના છે.

આ પ્રકારની રાજપુત્રની સગલ ઇચ્છા જોઈ, ત્યારે મહારાજને કહ્યું કે, હશે, તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરો. કાલે પ્રાતઃકાલે બ્રાહ્મમુહર્તે પ્રયાણ કરજો. પછી આનંદ વાર્તા કરતાં દિવસ પૂરો થયો.

નગરનાં જોવા યોગ્ય સ્થાનો રાજપુત્રને બતાવ્યાં. રાત્રિ પછી સર્વસાથે આનંદમાં વ્યતીત થઈ જ્યાં આવી. પ્રયાણ કરવાનો સમય થવા આવ્યો તે સમયે પ્રદ્યોતનદેવે એકાંતમાં વીરેન્દ્રને ઘોડાપાંચી કહ્યું કે, હે રાજપુત્ર ! આ મારી પાસે એક દિવ્ય અંજનની દાળડી છે; એક સાધુ પુરુષે મને આપી છે. આ અંજન નેત્રમાં આંજવાથી અધિકારમાં જોઈ શકાય છે, અને તેથી ભૂતપ્રેતાદિકે મહિન સતા નિકટ આવી શકતી નથી. તમારી પાસે તેને રાખો. પ્રવાસમાં અનેક વિદેશો આવશે, ત્યારે આ અંજન ઉપયોગી થઈ પડશે. આવી દિવ્ય વસ્તુ ઉચ્ચ અધિકારીને પ્રાપ્ત થાય છે. તમારી દિવસભરની ચેષ્ટા તથા તમારા વિચાર જોતા અને મારા અંતરમાં આ આપવાની ઇચ્છા સ્ફુરતાં લાગે છે કે તમે આ અંજનના અધિકારી છો, અને અધિક થશો, એવો મારો નિઃશય ધર્મ ગયો છે. તમે ગમે તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છતાં તેનાથી નિરુદ્ધ રહો છો, એ મને જણાયું છે. જે મનુષ્ય કોઈમાં અહોભાવ ન પામતાં નિર્હિંત વસ્તુપ્રતિ વહે છે તેને પરમાત્મા અનુકૂલતા કરી આપે છે. તે નિયમે આ અંજન તમને તમારા અધિકારથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. માત્ર નિમિત્તરૂપ હું બનું છું. આ તમારી પાસે રાખો, એમ કહેતાં વીરેન્દ્રના હસ્તમાં દાળડી આપે છે.

વીરેન્દ્ર કહે છે કે, હે મહારાજ ! આ અંજનની આપને જરૂર પડશે, ત્યારે શું કરશો ? વળી ઈશ્વર નિર્વિદેશ લાંશે તો તો આ દાળડી પાછી આવશે, નહીં તો કદાચ એ ચાલી જાય માટે આપની પાસે જ રાખો. આવી અમુક વસ્તુપ્રતિ પણ રાજપુત્રનો નિર્મોહ જોઈ ને મનમાં આનંદ પામતા પ્રદ્યોતનદેવે કહ્યું, બાઈ વીરેન્દ્ર ! એ અંજન મારે હાથ ઉપયોગનું નથી. પરમાત્માની કૃપાથી મહિન સત્તાના પ્રદેશનું મેં ઉદ્વચન કર્યું છે. હવે તો માર સર્વિશેષ જીવનમુક્તિના આનંદને લેવાની જ ઇચ્છા છે. પરમેશ્વરની ઇચ્છા દર્શો તો તમે એ ઇચ્છા પૂર્ણ કરશો જ. વળી અધિકારથી પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુ કદી એવાની નથી, માટે તમે એ વિષે નિશ્ચિંત રહેજો.

આ પ્રકારનાં વચનો સુણી આગ્રહ થતાં વીરેન્દ્રે દાઝડી લીધી અને મહારાગ્નને પ્રણામ કરી બહાર નીકળ્યો. ભૂપતિને થણી ના કહી છતાં મહારાગ્નએ નમસ્તા દ્વારસુધી વળાવવા પ્રધાન વગેરેને મોકલ્યા. વીરેન્દ્ર રોહથી સર્પને વંદન કરતો પૂર્વ દિશાપ્રતિ ચાલ્યો.

ચાલતાં વિચાર કરે છે કે અહો ! વિચાર એ જ મનુષ્યને શુભ, દુઃખ, શાંતિ તથા બંધ ઉપજાવનાર છે, એનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ મને આ પ્રવાસમાં થયો છે. વિચારમાં રહેલું અદ્ભુત સામર્થ્ય સમગ્રજ છે. વિચારથી જ એક ક્રોધ, એક દાનવ અને એક દેવ બને છે. વિચારથી જ દેશની, પ્રજાની, માનવની પ્રગતિ વા અવનતિ થાય છે. એક દષ્ટિએ જોતાં સરળમાં સરળ સાધન અને એક દષ્ટિએ કઠિનમાં કઠિન સાધન વિચાર છે. દેહદમન કર્યા વિના પણ વિચાર પદાર્થ જન્ય છે તેથી એ સરળ છે; અને વાસનાગ્રાસમાં પડેલા સંસ્કારાનુસાર પ્રકટતા વિચારને કાપવા એ તેટલું જ કઠિન છે. પરંતુ પ્રયત્ન કરનાર સર્વ કંઈ કરી શકે છે. જગતના જડ પદાર્થમાં વા બનતા અતિકરમાં એવું બળ નથી કે તે માનવ હૃદયને અસર કરી શકે; પણ મનુષ્ય વિચારથી જઈ જઈ ને તેને સ્પર્શ કરે છે ત્યારે જ તેની અસર હૃદયપર થાય છે. એમાં જે સાધક રહે છે તે તો સર્વમાં રહેલા છતાં કમલપત્રવત્ અદ્વિત રહી શકે છે.

એક છુપ ' હુ ' બ્રહ્મ છું, ' એવો દઢ નિઃશ્ચય કરે છે, બ્રહ્મરૂપ થાય છે. અહો ! વિચાર શું શું કરે છે ! વિચાર જગતપ્રયાદમાં ખેંચે છે ને બ્રહ્મત્વના કિનારે પણ ઉનારે છે. મારા વિચારના જ પરિણામે આ સર્વ બનવાનો યોગ આવ્યો છે. સિદ્ધાશ્રમમાંથી જો બચના વિચારથી ચાલ્યો મયો હોત તો ત્યાં થયેલા પુણ્યદર્શનનો યોગ ગુમાવત. દિવ્યપુરુષદ્વારા હું અલકાપુરીમાં આવ્યો, ત્યાંથી દિવ્ય અશ્વનની પ્રાપ્તિ થયી એ સર્વ લાભ ન મળત. માત્ર વિચારના બલથી જ હું આ સર્વ કંઈ પામી શક્યો છું. સર્વના શ્રદ્ધા કારણરૂપ તો પરમાત્માનો અનુગ્રહ જ છે. છતાં દષ્ટકારણ તો વિચાર જ છે. આ વિલક્ષણ પ્રસંગે જોતાં નિશ્ચય થાય છે કે સર્વના ગર્ભ-ભાગમાં શુભ જ રહ્યું છે. પરમેશ્વર અનુકૂલ પ્રતિકૂલ લાગીને શુભ વસ્તુ મનુષ્યની દષ્ટિએ આણે છે.

(અપૂર્ણ)

પ્રગતિ.

(અનુસંધાન ગ્રંથ ૧૧ના પૃષ્ઠ ૮૯ થી.)

આ પ્રમાણે ઉપકારક સાધનસદ્ આત્મચિંતન વિશેષ રસપૂર્વક ઊંડાણથી થાય છે તેમ નેમ આપણે મધ્યગિંદુની વિશેષ નિઃકટતર જાગ્રે છીએ; આપણા અંતઃકરણમાં પરમાત્માના સ્વરૂપધર્મો અદ્વિત થવાનો આરંભ થાય છે. પરંતુ માત્ર વૈષ્ણવીથી પોષણની માફક હું બ્રહ્મ છું, હું સચ્ચિદાનંદ છું, બોલ્યું એ મુખ્ય સાધનનો ઉપકારક કે પરપરા સાધનરૂપ માનવા, પરંતુ તે આરંભક પ્રથમ પગથિયું કહેવાય. શબ્દના ઉચ્ચાર સાથે જતિ અર્થાકાર થાય તો જ વચાર્થ લાભ થાય; જતિ આત્મા શબ્દના અર્થના આકાર રૂપ થાય-આત્માકાર થાય તો જ વચાર્થ આત્મચિંતન મળ્યા.

લક્ષણાવૃત્તિ અને શબ્દવૃત્તિનો સયોગ થવો જોઈએ. લક્ષણાવૃત્તિ જ વ્યથાર્થ છે અને ત્યારે જ વ્યથાર્થ ફલ ઉત્પન્ન થાય છે. આપણી કોઈ પ્રેમાસ્પદ વ્યક્તિનું ચિંતન કરતાં તેનું ચિત્ર-મૂર્તિ આપણા હૃદયમાં ખરી થાય છે. રાત્રિએ ચોરનું ચિંતન કરતાં આખા શરીરમાં અણુઅણુમાં ભયનું ભાન થાય છે, કારણ કે એ ચિંતન લક્ષણાવૃત્તિથી થાય છે. આ પ્રમાણે લક્ષણાવૃત્તિ દ્વારા આત્મચિંતન થતાં આપણામાં આત્માના ગુણધર્મો પ્રકટે છે, અને તેથી સ્કૂલ સૂક્ષ્મ અને કારણ-શરીરમાં પણ તેથી મહાન ફેરફાર થતાં આપણું રૂપાંતર થાય છે. આપણા જીવત્વના સંસ્કારોનો ફલ થાય છે અને જ્ઞાતવના સંસ્કારોનો ઉદય થાય છે. જેની રીતે જપના, વાચક, ઉપાંશુ, વગેરે પ્રકાર છે, અને તે ઉચ્ચ પ્રકારના થતાં વૈખરી, મધ્યમા, અને પથ્યની વાણીદ્વારા થાય છે તે જ પ્રમાણે આત્મચિંતનમાં પણ થાય છે. જ્યાં સુધી લક્ષણાવૃત્તિ શબ્દવૃત્તિ સાથે ન લગે ત્યાં સુધી લક્ષણાવૃત્તિ વિગ્નતીય ચિંતન કરી શકે છે, પરંતુ આત્મચિંતનમાં સમ્મતીય વૃત્તિનો 'હું' જ્ઞાત છું' એવી વૃત્તિનો પ્રવાહ તૈલધારાવત્ આલંબો જોઈએ. અને ત્યારે જ વ્યથાર્થ આત્મચિંતન થવું જોઈએ.

તુલસીદાસજીને પોતાની પ્રિય પત્નીના વિચારમાં સર્વ કે મુકદ્દાનો કિંચિત્ ભંય કે વિચાર અંતરાવરૂપ થયો નહિ કારણ કે તેમના અણુઅણુમાં તેમની પ્રિયતમાનું જ ચિંતન હતું. તે જ પ્રમાણે આત્મચિંતન થતા સાધકના અણુઅણુમાં આત્માના વિચારો વ્યાપે છે અને ત્યારે જ તેને આત્મ વિશ્વ જ્ઞાતરૂપ ભાસે છે. સર્વાત્મભાવના જાગે છે. શબ્દ તથા મુરતોનો સયોગ કહે છે તે જ શબ્દવૃત્તિને લક્ષણાવૃત્તિનો સયોગ છે.

શાસ્ત્ર આ સંબંધમાં કહે છે કે :

સ તુ દીર્ઘકાલ નૈરત્યયં સત્કાર લેલિતો દદ્ધ મૂમિઃ માટે આત્મચિંતનરૂપી સાધનનું દીર્ઘકાલ પ્રસન્નતાથી સેવન કરવું જોઈએ. તેમ કરવાથી કર્મે કર્મે આવરણ અને વિશેષ શક્તિનું બલ હણાય છે. વૃત્તિ તદાકાર થાય છે.

નાટકમાં સ્ત્રી પાત્રનું કાર્ય કરનાર પુરુષનામાં સ્ત્રીના હાવભાવ આવી જાય છે અને તેની વાણી તથા બોલવા આલવાની શૈલીમાં સ્ત્રીના ભાવા સ્વભાવસિદ્ધ હોય તેમ થઈ જાય છે. તો આવા દૃશ્યિતનથી-ભાવનાથી જીવત્વને રચાતે જ્ઞાતવનો આવિર્ભાવ થાય 'એમાં શું આશ્ચર્ય ! કહ્યું છે કે : દર્શ્ય જ્ઞાનમર્મી કૃત્વા પર્યેચ્છદ્ધમયં જગત્ । શમ, દમ, પ્રત્યાહારાદિ શસ્ત્રો યુક્ત અને પરમ કૃપાળુ શ્રી ઉપેન્દ્ર ભગવાનના અનુગ્રહ અને વરદહરના પ્રભાવથી વિભૂષિત સાધકશ્રીર 'જ્ઞાતારિમ' નું ગર્જન કરતો અધ્યાત્મતાનગિરિશુભે સ્થિત થઈને 'અથ મેં ભી ભયા જગરાયા' ની બંસરી ન બગ્નવં તો પછી અન્ય કાણુ બગ્નવે ? અત્યારે ચુરહેવનું અદર્શન છતાં પોતે અત્યંત રૂપે કૃપાવર્ષણુ કરી રહ્યા છે. પોતે દશાવેલા પંથમાં આપણને પગલાં ભરતા જોઈ પોતે પ્રસન્ન થાય છે અને તે પ્રસન્નતાથી આપણો પિપીલિકા જેવો વેગ પોતાઓના શક્તિપ્રપાતથી વિદુત્ભગમાં પહોંચાય છે અને પ્રતિદિન વિશેષ પ્રગતિ થાય છે ।

બંધુઓ ! ત્યારે ત્યારે વિગ્નતીય વૃત્તિના આદાલત-સકલ્પ હોઈ ક્રોધ, અસુખા, ભય, ચિંતા, કુર્બલતા, બિદિમ્બિતતા, કે કોઈ પણ વિકાર પ્રકટે ત્યારે શુ કરવું ? કૃપાળુ ચુરહેવના ચંમત્કૃતિપૂર્ણ વચનામૃતનું સ્મરણ અને વચન શુ કહે છે ? શ્રવણ કરે, પુનઃ પુનઃ શ્રવણ કરે

‘આત્મનિમગ્નત્વ, આત્મનિમગ્નત્વ, આત્મનિમગ્નત્વ.’ એવરસાધક માટે જ્ઞાન. આંદ્રેશ. ।
જ્ઞાન ઉપદેશ : । જ્ઞાન વેદોપનિષત્ । જ્ઞાનવૃદ્ધિમયમ્ । એ નિમગ્નત્વ ગું કરશે ? આત્મનિમગ્નતાં ચૈતન્ય
પ્રકટાવશે, હૃદય ચૈતન્યથી ખીલાવશે, વિચાર અને ક્રિયામાં ચૈતન્ય લાવશે, સર્વન ચૈતન્ય દર્શન
કરાવશે, અને અતે ગુરુપાથી ગુરુપદે-સિદ્ધપદે ચલાવશે. અને એજ સા કાષ્ટા મા પરાગતિ : ।
જ્ઞાન કર્તવ્યમાત્રિ । જ્ઞાન પ્રાપ્તિમાત્રિ : હિતિ.

(મ. ય. શેષત.)

શ્રી ડોનેન્ડ્રજયન્તીમહોત્સવનું સોહિત્ય— (સં : ૧૬૭૭)

(ઉત્તીર્ણ લેખો.)

પુરુષવિલાસ— ‘જ્ઞાન સૌન્દર્ય.’

(લેખક : દલપતરામ.)

હરિગીત.

વધતી જતી દીન પ્રતિદીન, શુભ પ્રભાથી જેની દયા,
અંશુ સુધામયથી ખીલી, કમનિષ ચલા નિર્મલા.
રજની અદા ! શરદે-દુની, રસમૌલિનિદા પ્રકટાવની,
ને એ જ્ઞાન સૌન્દર્યની, નૌનમ છતા જ અનાવની.

વિરમી ગઈ તે માત્ર તમસા ને ઉદય પામી ઉપા,
વેરી બધે કુમકુમ અલ્પ. અજ્ઞાણી પ્રાપ્તો દિશા,
આ નિલ વર્ણુ અનનસ, ધારણ કરે કર્મ શુભતા.
ના ના ઉપા એ ચમકતી, મુંદર જ્ઞાનની સુપ્રભા.

દાદશ કલાથી સૂર્ય જ્યોમે પ્રખર આ રો પ્રકટતો,
વેગે વહે નહ માર્ગમાં, પદપાત્ર ખલુ ના અટકતો,
નિજ દિવ્ય રશ્મિ પ્રેરી એ, એવન બધે પ્રસરાવતો.
દીપતું જ્ઞાનસૌન્દર્ય મુજસમ જાણુ એમ અખાવતો.

પ્રાનર સમે હું એક દિવસે, વિદરેતો દેહાનંતમાં,
લખને પરિમલ વૃષ્ટ અનતો, ડોલતો જાનુ તાનમાં,
કુસુમો અને ફલથી લયેલાં, અનવપિ ત્યાં તરતતા,
પખી કરે કિલકાર, મુંદર જ્ઞાનની એ દિવ્યતા.

રમણીય ઝરણાં ધનવને, ખલખલ વહી શાં ગય છે,
અતિ સ્વચ્છ સુંદર નિર્મલાં જલ, ગીત રૂડાં ગાય છે,
નાચી રજા ધન્યન તટે, મધૂરો કલા કરતા અહા !
છલકાતી એ સરી ગય ગયે જીવનની સૌન્દર્યતા.

સ્ત્રી વિભાગ.— ‘સ્ત્રીઓનું સ્ત્રીત્વ.’

(લેખક : પ્રમિલા બહેન.)

સંસારમાં પુરુષ જીવનની જેટલી ઉપયોગિતા છે તેટલી જ સ્ત્રી જીવનની છે. કોઈપણ અંશથી સ્ત્રી જીવન નિરુપયોગી નથી. પુરુષ અને સ્ત્રીમાં જુદી જુદી શક્તિઓ રહી છે, એ એનું એકીકરણ થતાં સંસારિક જીવન, ઉત્તમ, મૃસિક, સુખપ્રદ અને આનંદમય થઈ શકે છે. આજે ઘણે ભાગે આવાં મુખોત્પાદક સંસારિક જીવન સર્વત્ર જણાતાં નથી. તે ન જણાવામાં સ્ત્રી તથા પુરુષ કારણરૂપ છે. પરંતુ આજે આપણે સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્યનો વિચાર કરવાનો છે તેથી તે સંબંધી જ યથામતિ વિચારીશું.

સંસારમાં સ્ત્રીત્વયુક્ત એક સ્ત્રી શું નથી કરી શકતી ? ગૃહિણી ગૃહનો સ્તંભ છે. ઘૃણી ગૃહગુચ્ચતે । આદિ વચનો એક સ્ત્રીને અર્થે ચર્ચાયાં છે, સત્ય જ છે. સંપૂર્ણ સ્ત્રીત્વને જેણે વિકસિત કર્યું છે એવી એક સ્ત્રી શું નથી કરી શકતી ? જેનામાં સ્ત્રીત્વનો આધિષ્ઠાર થયો છે, તે ગૃહ સ્વર્ગસદન છે, ત્યાં જ ધંદલું નંદનવન છે, ત્યાં જ સર્વ દેવો નિવસી રહે છે.

જે સ્ત્રી શરીરમાં સંપૂર્ણ સ્ત્રીત્વયુક્ત છે તે સંસારમાં શું શું કરે છે ? તે જડમાં ચેતન્ય પ્રકટાવે છે. તે સ્ત્રી સાક્ષાત ચેતનાશક્તિરૂપ છે, શુદ્ધ અરણ્યસમ સંસારનું તે એક સુંદર શીતલ ઝરણું છે, ઉન્દાળાના પ્રખર તાપમાં તળીત મનુષ્યને આનંદ, સુખ, અને આમૃત સિન્ધનારી શરદ પૂર્ણિમા છે. ગૃહને ઉગ્મજનારી સૌમ્ય દીપ્તિ છે. ગૃહવાટિકામાંની નવપદ્મવિત રસમયલેહી છે.

હવે પ્રશ્ન એ રહે છે કે સ્ત્રીત્વની પ્રાપ્તિ એવા કયા મુખ્ય સહયુક્તો વડે વા મુખ્ય વિચાર વડે થઈ શકે ?

સ્ત્રીત્વની પ્રાપ્તિ કોઈ પણ પ્રકારના બાહ્યસાધનો વડે થઈ શકતી નથી. સ્ત્રીત્વ એ બહારથી મેળવવાનું નથી પરંતુ અંદરથી બહાર આણવાનું છે. આપણે પોતે જ વિધાતક વિચારો તથા ક્રિયાઓ વડે આવતું અટકાવ્યું છે. કદી કદી સ્વભાવથી તેવું સ્ફુરણ થાય છે છતાં પ્રતિકળ વર્તનથી તેવું સત્ય સ્ફુરણ લાંબો કાળ ટકી શકતું નથી. અને તેથી જ આપણે આપણને ઘણી જ નીચી ભૂમિમાં અટવાતાં આજે જોઈએ છીએ.

સ્ત્રીત્વ એ માનસ પ્રદેશમાંથી પ્રકટે છે. આપણું ચારિત્ર તે તેનું પ્રતિબિંબ છે. જેવું આંતર બિંબ હોય છે તેવું બહાર પ્રતિબિંબ પડે છે. આથી મૂળ બિંબ અવાંતમ કરી શકાય તો પ્રતિબિંબ તેવું સર્વોત્તમ થાય.

(અપૂર્ણ,)

આરંભમાં અકિન થયેલાં તે સ્મરણો સમય આવતાં મનપ્રત તો થવાનાં ન. પણ તત્કાળ બળવાન વિચારોનો પ્રવાહ વહેવારવાથી તે વિલક્ષ્ય જ્યોત્ને આંખમાં પડી જાય. દેખાયો તો દુર્બળ રૂપમાં જણાયો. આ રીતનો વારંવાર થતો પ્રયત્ન ધાર્મ્ય સિદ્ધ કરાવી આપે છે.

આટલો કાલ તો એ સ્મૃતિશક્તિને તેને અનુરૂપ ચિંતન કરી પુષ્ટ બનાવી છે, અને તે જ ક્રિયા હજી કરવાની રહે છે પણ વિચારના પરિવર્તન સાથે.

દરવાનું-વિચારવાનું એક જ રહે છે કે આપણે કેવા બનવું છે. તેનો સંપૂર્ણ નિર્મય કરવાથી માર્ગ સરળ બની જાય છે.

કાંઈને પણ અપૂર્ણતા પ્રિય નથી. સર્વ કાંઈ સંપૂર્ણતાને જ હૃદયી રવાં છે. આવી મંપૂર્ણતા શાથી મળે ? સંપૂર્ણને સ્મરવાથી, સંપૂર્ણને સ્પર્શવાથી, સંપૂર્ણને હૃદયમાં સમાવવાથી. અત્યુ સંપૂર્ણ સ્વરૂપ તો શ્રી હરિનું જ છે, જેમાં સર્વ કાંઈ રહેલું છે. ત્યાં કલેશ, ચિંતા, ઉદ્વેગ, નિરાશા, બપ, દુઃખ, મૃત્યુ કંઈ જ નથી. ત્યાં સર્વ પ્રકારે શાંતિ, આનંદ, સતોષ, મુખ, વિશાલતા, ઔદાર્ય અને અમરત્વ જ નિવસેલાં છે. આ સર્વમાંથી જેની પ્રાપ્તિ કરવી શીક લાગે તે માર્ગે જતાં સપથનું અનુકૂલ યતાં બળ મળવા માટે છે અને તે માર્ગનો સીધો ઉપાય શ્રી હરિ-સ્મરણ જ છે, જેમાં જે ભોમ્બે તે મળી રહે છે. બીજા ત્રીજા ઉપાયો ન કરતાં આ માર્ગ વિદ્વાન કે અજ્ઞાન, રોગી કે નીરોગી, નિર્ધન કે ધનવાન, વિચારવાન કે મૂઢ સર્વને માટે સરલ છે.

આરંભમાં તો બીજા ત્રીજા તર્ક વિનકમાં ન પડતાં દરબના સાચા જાવથી, પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી પૂર્ણ ઉત્સાહથી હરિનું નામ સ્મરણ કર્યા કરવું, જે અનેક પાપોને નાશ કરે છે. વારંવાર આ પ્રમાણે યતાં સ્મૃતિશક્તિમાં તેની છાપ પડતી જાય છે. અને તેના બલે બીજાં દલકા ચિંતનો બૂઝવા માટે છે. શીઘ્રઉપદિષ્ટ મંત્રનું અમુક કાલે ઉચ્ચારણ કરવું એ હરિસ્મરણ જ છે, પણ આટલેથી જ આપણે જે મેળવવું છે તે મળી શકે તેમ નથી. દિવસમરમાં કલાક બે કલાક આવું જાગૃત્વરૂપ હરિસ્મરણ પાપથી ઉચ્ચારનાર થતું નથી. કામ, ક્રોધ, મંધ્યા અમૃષા, રાજદેવાદિ વિકારો વડે અનેક પ્રકારનાં પાપ નિત્ય સંજનાં જ હોય છે, તે સર્વ નાષ્ટ થવા અર્થે વારંવાર હરિસ્મરણ કરવાનું છે.

પરી પરી હરિસ્મરણ કરવાથી થોડરિમાં જે જે સર્વોત્તમ રહ્યું છે. તે સર્વ આપણને પ્રાપ્ત થઈ રહે છે. એ આપણી ચેતાની જ સંપત્તિ છે. તેની પ્રાપ્તિમાટે સર્વાંશથી હરિસ્મરણમાં નાદીને સર્વાંશથી શુદ્ધિ સાધી લેવી.

સાચા હરિસ્મરણાનુસારીનાં જીવન આપણે જોવા છે, વાંચ્યાં છે. તે પ્રકારનો જીવન સમય અંશથી પડવાઈ મળે છે. એવો જીવનપત્રો ન આપ તાંમુની સમજવાનું કે વધાર્થે હરિ-સ્મરણ થતું નથી.

હરિસ્મરણનો નીશો ચલાવવાનો છે. નીશો કરનાર મનુષ્ય એક જ વિચારમાં તટ્લીન તૈલીન રહે છે. તેમ આ હરિસ્મરણની ખુમારી અમઠ અમેલી રહે તદ્દર્થ દરતાં, ફરતાં ખાતાં, પીતાં, સૂતાં, એક બસ હરિ, હરિ, હરિ સિવાય બીજું ચિંતન ન બેઠે તો જ તેનાં બોડા સંસ્કાર પેલી સ્મૃતિવૃત્તિમાં પડશે. ત્યારે ત્યારે અવકાશ મળે ત્યારે પણ હરિસ્મરણની અનુસ્મૃતિ રહે છે, ત્યારે શ્રીહરિ હૃદયમાં જગૃત થાય છે. અને તે માટે તેને અનુરૂપ ચિંતન, વર્તન થવું રહે તો જ શ્રી હરિસ્મરણ કર્યાનો મહિમા છે.

પૂર જોશથી ચાલતું હરિસ્મરણુચક બીજા વિગતીય વિચારોને છિન્ન લિન્ન કરી નાંખે છે તેમ તેમ શ્રી હરિ આપણામાં રમી રહે છે. વાણી, મન, ઇન્દ્રિય, વૃત્તિ હરિમય થતાં જન્મમરણુ આપનાર જીવત્વનું અભિમાન વિલાય છે. હું હું ને સ્થાને હરિ હરિનો ધ્વનિ જાગી રહે છે.

આ પ્રકારે વિચાર, વર્તન પલટાતાં આપણે ન ધારેલે સમયે પણ આપણી સ્મૃતિવૃત્તિ હરિના જ દર્શન કરાવે છે. આપણે આપણામાં રમાડેલા, -ચિંતન કરેલા શ્રી હરિના ગુણો-લક્ષણો તેમજ મનોરમ લાવો આપણા સમક્ષ હિપ્તચિત્ત કરી દે છે; જેથી આપણે હિચુણ પ્રેમથી 'હરિમ' સંલગ્ન થઈ રહીએ છીએ.

પ્રતિલક્ષ સાવધ રહેનાર વિરલ સાધક આવું હરિસ્મરણ સાધી શકે છે. બીલા પોંચ્યાં મનથી આ સધાતું નથી. આજ સુધી જેમાં અપૂર્વ રસ સમજાયો હતો તેવી અનેક ધાતોને બૂલતાં આ મળી શકે તેમ છે. આ ધડી બે ધડીનું બે ચાર દિવસનું કામ નથી, અષ્ટ પ્રહરની સાવધાનતા વડે જ આ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

“હરતાં ફરતાં રે ધરમાં મન હેળીએ વર હરિવરમાં, સર્પ જેમ સીધો રે દરમાં.”
આ શ્રીઘટવચનાનુસાર આગળ પાછળનું કંઈ પણ ન વિચારતાં આ કાર્ય સિદ્ધ કરી શકાય છે.

શ્રીહરિ પ્રેમવાળા છે, પ્રયાંત છે, નિર્ભય છે તો તેમનું સ્મરણ કરનાર આપણે પણ તદ્દર્થ ન થઈ શકીએ ત્યાંસુધી હરિસ્મરણમાં અપૂર્ણતા છે એ સ્પષ્ટ ન છે. ત્યાં સુધી આપણામાં વિવિધ પ્રકારના દોષો જળાય ત્યાંસુધી જાણવું કે આપણાથી થતું હરિસ્મરણ માત્ર વાણીનો ફૂંકાટ જ છે, જેનું યથાવિધિ ચિંતન થાય છે તે તદ્દર્થ બને જ છે, એ એક અત્યાધિત નિયમ છે. આપણે આપણી જ પરીક્ષા કરી લેવાની છે.

હૃદયથી બોડા ભાવલયુક્ત હરિસ્મરણ શ્રીહરિને પોતાને આપણાપ્રતિ આકર્ષી લાવે છે. પોતાનું સ્થાન ત્યજી તે આપણને ભેટવા દોડી આવે છે, આપણામાં તે લોભાઈ જાય છે. આવું થવું તે હરિસ્મરણની પરાક્રમ છે. પરિણામે તે આપણને તન્મય બનાવે છે. આ પ્રકારે હરિથી સંધર્માં એક સ્મરણુંતું જ સાધન છે. સામાન્ય સરખું જણાતાં છતાં સર્વોત્કૃષ્ટ, સુદર અને રસમય છે.

સર્વ ક્રિયા કરતાં આપણા હૃદયેવલમાં દરિ રમરણુનો રણુકારો- સંભળાયા નં કરે તેો બીજી આવિદિન ક્રિયા કરવા મન દોડનું નથી; તેથી જ આગ્રહ અને પ્રયત્નપૂર્વક રમ્ભતિશુભિમાં આવા સંસ્કારો પાડનાં અને એ જ રમ્ભતિના જગવડે એક જ દર્શન સાધવા તરફ મર્થ શ્રી ગુરુદેવની આજ્ઞા પ્રમાણે

નાચા કરો, નાચા કરો, દરિરમરણુમાં નાચા કરો.

પ્રેમ બાહેનં.

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય—(સં ૧૬૭૭.)

(ઉત્તીર્ણ લેખો.)

શ્રીવિભાગ—શ્રીજાતિનું શ્રીત્વ.

લેખક : મુલોચના બહેન.

એક રમણીય રાત્રે હું મારા જમીયામાં બેઠી હતી. જેનાના યાંત્રણાની દારો આસપાસ ફેરવેલી હતી. તેના ઉપર મુંઝર જગાંની ભૂમો લમી રહી હતી. એ બાજુ ઘોડી ઘોડી દારો મૂખને વચ્ચે એક કામડાથી બનાવેલો માંડપો હતો. તેની વચ્ચે નાના દોંયકા ઉપર નું બેઠી હતી.

દોંયકાના સળિયા ઉપર માથું રાખી ન્તારે હું સામી નાટ નાખીને જોતી હતી, તેા મ્હાંની લદ્દન સામે ચંદનું નિમ્બ આવી રહ્યું હતું. તે તેના ધીનલ ફિરજોથી વનરખનિને રમમાં તરબોળ કરી રહ્યો હતો.

મ્હારા હૃદયપટને પાનુ બેઠીને તેનાં ફિરજોએ ઠાંનિનો પ્રસાદ આપવામાં પોનાની માત્રિક ઉદારના વાપરી હતી.

આનાથી પ્રસાદ બનેલા મ્હારા હૃદયમાં એક વિચાર બ.બો. કે શું આનું હૃદય એ પવુ શ્રીચોનું શ્રીત્વ દરો ? શ્રીત્વ તરિકે આવા હૃદયની ઉપયોગિતા દરો ?

ઓન પોને હરેનું એ મંજરી વિચારોની આગે મ્હારે જરૂર હતી. આજ દરવણિમાં દોવાથી કેટલાંક બંદોનો આનંદ મેવાને મારે આ જમીયામાં આવનાર હતાં, અને તે વખતે આ વિષય ઉપર કાંઈક વિચારોની આપ લે કરતી, એ મ્હારો ઉદ્દેશ દોવાથી હું તેનું ચિંતન કરતી બેઠી હતી.

સમય પનાં સર્વ બંદોને આવી પડેઆં નેમને મારે નક્કી કરી ગમેલી મુંઝર બોધમ્ સર્વ મોંમાં.

એક બીજાની સાથે દળતાં મળતાં સદૃશ વિનોદ કરી લીધો. એટલામાં 'મહે' કહ્યું કે આજની શરતપૂર્ણિમાએ આપણે અહીં ભેગાં મળવાનો જે વિચાર કર્યો હતો તે અરેબર પ્રજાએ કાઠી શબ. સંકેતને માટે જ કરાવ્યો હોય તેમ મને તો જણાય છે.

આજે મહારી નજરે એક નાનો "ગોટા" (મુદાલેખ) પડ્યો છે. તે સંબંધી હું વિચારમાં છું. અને તમને બધાંને પણ તેમાં ભેળવવા માગું છું. એના અક્ષરો આ પ્રમાણે છે. :-
 "સીમ્લતિનું સ્ત્રીત્વ."

બહેન ! સ્ત્રીત્વ જેનામાં હોઈ શકે છે, તેને જ સ્ત્રી નામ આપવામાં આવે છે. ઉષ્ણતા જેમાં રહેલી છે, તેને જ અગ્નિ કહેવામાં આવે છે. શીતલતા જેમાં રહેલી છે, તેને જ ચંદ્ર કહેવામાં આવે છે. મિષ્ટતા જેમાં રહેલી છે, તેને જ સાકર કહેવામાં આવે છે. પ્રોષકદ્રવ્ય જેમાં રહ્યું છે, તેને જ અન્ન કહેવામાં આવે છે. ચરમીરપણું જેમાં રહ્યું છે, તેને જ યોદ્ધો કહેવામાં આવે છે. જ્ઞાન જેમાં રહ્યું છે, તેને જ જ્ઞાની કહેવાય છે. તેવી જ રીતે 'અરુ' જેતાં સ્ત્રીત્વ જેનામાં રહેલું હોય છે, જેની રંગેરંગમાં-જેના અણુએ અણુમાં સ્ત્રીત્વ હોય છે, નખથી શિખપર્ચત જેનામાં તે જ દ્રવ્ય આપી રહેલું છે, તેને જ 'સ્ત્રી' કહેવામાં આવે છે.

છતાં પણ જેમ શક્તિ અને તેના ધરનાર જુદાં ન હોવા છતાં અગ્નિની ઉષ્ણતા, ચંદ્રની શીતલતા, સાકરની મીઠાસ, અન્નનો રસ, યોદ્ધાનું ચરમીરપણું, જ્ઞાનીનું જ્ઞાન, જેમ જુદાં પાડીને કહેવામાં આવે છે; તેવી જ રીતે "સીમ્લતિનું સ્ત્રીત્વ" એ શબ્દો પણ તેની શક્તિના સ્વરૂપને જુદું દેખાડવા માટે આપણે વાપરી શકીએ છીએ.

બાકી 'અરુ' તો જેમ 'મંદિર' શબ્દ વાપરતાં તેના દરવાજાથી દેવમૂર્તિ સુધીની જગા, તેની અંદરનાં સાધનો, તેમાં પ્રાર્થના કરનાર ભક્તો, અને તેનાં પણ હૃદયો એ બધું જ આપણી નજર આગળ ખડું ચાય છે; તેમ 'સ્ત્રી' એ શબ્દની સાથે જ આપણી આગળ તેવું એક પ્રતિબિંબ-તેવી આકૃતિ ખડી થવાની જરૂર છે. અને કાઠપણું સ્ત્રીને જેતાં જે આપણા હૃદયમાં આવી આકૃતિ ખડી થતી હોય તો જાણવું કે આ ચચાર્ય સ્ત્રીત્વવાળી-સ્ત્રી-એ નામ ધારણું કરેવાવાળી વ્યક્તિ છે.

ત્યારે આપણે તેનાં એ સ્ત્રીત્વનાં દ્રવ્યને જુદાં પાડવાની જરૂર છે. સાયન્સવાળા જેમ દરેક વસ્તુમાં રહેલા દ્રવ્યને છૂટક પાડે છે, અને પછી તેને જુદા જુદા નામોથી ઓળખી લે છે, અને છેવટે તે બધાં દ્રવ્યોનું બનેલું આ અમુક છે એમ નિર્ણય કરે છે; તેવી જ રીતે આપણે પણ દરેક દ્રવ્યને અથવા તો તેના ચુલ્કા ધર્મને જુદા જુદા રૂપે-જુદા જુદા નામથી જાણવાની જરૂર છે.

લીલા—આ વનરપતિ જુએને કેવી ચંદ્રની ચાંદનીમાં લહેકતો જણાય છે !

સુમતિ—હા, એ પણ આજે આપણા કાર્યમાં સદાનુમૂલિ દર્શાવવા આવી છે.

કલા—એ તે આપણા કામમાં શું સદાનુમૂલિ આપી શકે ?

સુમતિ—એમ એ શું આપી. શકે ? એ એની કૃતિથી આત્મારે આપણે જે વિચાર કરવા તૈયાર થયાં છીએ, તેના આદર્શનું એક અંત્ર મૂકી રહી છે. એ સંક્રમાં પોતાની, તેના રસમાં હૂબની, બાળે તેનામાં પોતાનું આધીનપણું ન દર્શાવતી હોય તેમ તેના તરફ ઢાળીએને મુકાવી રહી છે.

હતા—શું આધીનપણું ન હોય તો સ્ત્રીઓનું સ્ત્રીત્વ ન કહેવાય ? જો એમ હોય તો એ પોતાનાં વિચારમાં ખીલે કેવી રીતે ? એમ બધામાં જ આધીનપણું જોઈતું હોય, તો અમારે માથે મોટાં હોય અને તે “ સોયના નાકામાંથી દામી નીસરી ગયો ” જેવી વાત કહે, તો શું તે પળુ અમે દા ને દા જ કહીએ ? અમારે મને તો એ વાત ન જાનરે. અમે તો આગતા વીસમી સદીના જમાનામાં ઉછરનારાં રહ્યાં, તે પ્રત્યક્ષપ્રમાણુ ત્યારે જોઈએ, ત્યારે જ બધું સાચું માનીએ. અમને તો નિઃશ્યામમાં શિક્ષક દરેક વસ્તુ એવી જ રીતે સીખવે છે. દિસાખતો એક દાખવે એ સિદ્ધ મોરેથી સમજાવે, તો અમે તો તરત કહીએ કે નહીં, અમને તો પાટિયા ઉપર ગળીને બરાબર બનાવે, તો જ અમે એ રીતે કરીએ, બાકી નહીં.

સરખૂ—હા, અમારા સાયન્સના માસતર છે, તે પણ અમને એવી જ રીતે બધી વસ્તુનું પૃથક્કરણ કરીને સમજાવે છે. અમે દરેક દરેક ચીજ અમારી આમળા ધરીને અથવા તો મેજ ઉપર અમે વારાફરતી ઊઠીને જોઈએ, અને પછી કહીએ કે હા, સમજાવ્યા.

સુમતિ—બહેનો ! તું તમારું કહેવું સમજ. જરા યાંત્રિકી શાંતિયો. તમે કહો છો તેમ જ છે. હું પણ કંઈ અર્થજાનિક નથી. પણ એ આપણા મગજમાં જે જે પ્રકારની ઇન્દ્રિયો ખીલી રહી છે, તેના બનાવનારમાં પણ એ શક્તિ દરેક એમ તો તમે માનો છો ને ! જો હા, તો આ બધું આવી જ રીતે પ્રત્યક્ષ થાય તેમ છે.

આધીનપણું એ સ્ત્રીત્વનું એક તરફ છે. તમે આજે માનો છો કે એ તરફને આપણે દર્શાવી ચક્રીએ તેમ છે. એ તો આપણે કૃદિના બંધન તરીકે ધણા વખતથી એ રીતે ચાલનાં આવેલાં, તેથી આપણામાં હોયું જોઈએ એમ માનીએ છીએ—મારીએ તો તેને દૂર કરી ચક્રીએ. પણ તેના તરફ જરા ઊંડાણથી જોઈએ છીએ, ત્યારે બેદોશા અનુભવમાં આવીએ છીએ, ત્યારે સમજાય છે કે આ શુભ તે આપણા પોતાનો કુદરતી શુભ છે.

એક બાલિકા ત્યારે કોમાર અવસ્થામાં માન્યપિતાને અધીન નથી વળતી, ત્યારે તે સાસરાના કુટુંબમાં જતાં, તેના તે જ શુભને બહાર પાડતી જોઈ ચક્રીએ છીએ.

એક સ્ત્રી તેને પણ બાલુ ઉપર ચક્રી, બીજા બાલુ હોય છે. આપણે જોઈએ છીએ, કે તે જે મામે વળે છે, તેના નેતાને તે આધીન થાય છે.

અને આ રીતે ને પોતાના કુદરતી શુભ તરફ વળે છે. બધા ત્યાં થાય છે, કે એ આપણા કુદરતી શુભ છે એવું નથી અમજાવે તેથી તેનો વિશ્લેષ, મેને ખીલવવાને પ્રયત્ન કરતાં નથી.

સરખું—આજે તો શરત્પૂર્ણિમાએ આપણામાં—આપણાં હૃદયમાં—આપણા આખા જીવનમાં નવો પ્રકાશ પાડ્યો છે. નવું ચેતન સ્પુરાર્થ્યું છે.

શરત્પૂર્ણિમા અમારી 'ગુરુ'બનશે; અને તમે બનાવેલા 'મોટા' (મુદ્રાલેખ)એ અમારા મંત્ર બનશે. આજથી અમે અમારા ઝોરડામાં એ મંત્રને લખી રાખીશું.

તમે કહેલા અમારા કુદરતી ગુણોને, એ મંત્રને રટતાં, જીવનમાં ઉતારીશું. હરતાં ફરતાં અમારી નજરે એને જ જોઈશું. અને જ્યાં સુધી અમારામાં સ્ત્રીત્વ નથી આવ્યું, અંમને સલકાઈથી મળેલી બક્ષિસોને ભોગવતાં નથી આવડી, ત્યાંસુધી અમે અમને સ્ત્રીનરીકે નહિ કહેવડાવી શકીએ એ યાદ રાખીશું.

સ્ત્રી થવાને પ્રયત્ન કરીશું, અને જેમ આ વનરૂપિણી કહે છે કે અમે અમારા કુદરતના સૌંદર્યમાં ખીલીએ છીએ, ખૂલીએ છીએ, અને તમ સરખાને ખુલાવીએ છીએ, તેમ જ અમે પેણું અમારી સંસારવાટિકામાં કુદરતી ગુણોને સાથે લઈને દીપીશું—દીપાવીશું.

ખીજી શરત્પૂર્ણિમાએ કેટલીક બહેનોના ગૃહમંદિરમાં 'સ્ત્રી જાતિનું સ્ત્રીત્વ' એ મુદ્રાલેખ દર્શાઈ રહ્યો હતો, અને જીવનમંદિરમાં રમી રહ્યો હતો.

સમાચાર

માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણ ૦ પંચમી (તા. ૧૧-૧૨-૩૮, રવિવાર) શ્રીમાન્ વિશ્વવંદનાં સ્વરૂપાવસ્થાનનો પુણ્યદિન હોવાથી વડોદરામાં શ્રી વિશ્વવંદ ઉદ્યાનમાં કીર્તન, પૂજનાદિ સત્ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. મહામાયાસ્વરૂપ ૫૦ પૂજ્ય દેવીશ્રી અમદાવાદમાં બિરાજતાં હતાં, છતાં સર્વ બંધુઓએ ઉત્સાહપૂર્વક આ સત્ક્રિયામાં ભાગ લીધો હતો. સ્થાનને પુષ્પ, પત્ર, છોડનાં ફૂંડાં તેમજ રંગિણીથી બંધુ ડાહ્યાભાષ્યએ સુંદર રીતે સુશોભિત બનાવ્યું હતું અને શ્રીમાન્ વિશ્વવંદની પ્રતિમાને સુંદર આસન રચી તે પર પધરાવી હતી.

પ્રાતઃકાળે નવ વાગતાં સત્ક્રિયાનો આરંભ થયો. આ સંમેલનનિમિત્ત રચાયેલાં પૂર્વનાં પદોમાંથી વિવિધ પદો ગવાયાં હતાં. પદોની એવી સુંદર પ્રસંગી યાદ હતી કે તે શ્રવણ કરતાં શ્રીમાન્ વિશ્વવંદની ગુરુભક્તિ, વર્ગસેવા, ત્યાગ, સંયમાદિ, દેવી ગુણોનું ચિત્ર આંતરનાની દષ્ટિ-સમીપ ખડું થયું હતું.

કીર્તનો પૂર્ણ થતાં શ્રી મહાકાલમાંથી. તેઓશ્રીની અદ્ભુત લેખિનીથી લખાયેલાં "અમ્યુદય પ્રાપ્ત કરવાનો રાજમાર્ગ" તથા "આસુરી વાણી" એ બે લેખો વાંચવામાં આવ્યા હતા. લેખ વંચાયા પછી પૂજન અને પ્રસાદ વહેંચવાનો વિધિ થયો; અત્રે આ સત્ક્રિયાની સમાપ્તિનિમિત્ત બે કીર્તનો ગવાયાં અને શ્રી વિશ્વવંદની ગુતિ કરતાં સર્વ બંધુઓ તથા બંને સ્વસ્થાને ગયાં.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્ય સન્દેશ.

“જીવન ધર્મ.”

॥ ૐ શ્રી ॥

નિત્ય સન્દેશ.

વર્ષ : ૫ અંક : ૧૩-૨૪

સં ૧૯૬૫, ક્રાંતિક શુક્લ ૧૩

શનિવાર

તા ૫ : ૧૧ : ૧૯૩૮.

પત્રવ્યવહાર :

વ્યવસ્થાપક, આરિયમન્દિર

વડોદરા.

વાર્ષિક લગાજમા :—

દિનદ્વાર : રૂ. ૪-૦-૦

દિનદ્વાર : દસ શિલિંગ.

શ્રી આરિયમન્દિર :

વિદ્યાધીપે જાણવા મૂકવા-

શીખ સંસ્થા.

દાન દેવાથીય સંસ્થા

સદાય કરવા થીય સંસ્થા.

વિદ્યાધીપે સંસ્કાર આપ-

નાર સંસ્થા.

વિદ્યાધીપે આરિયમન્દિર

મથલે સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.

આ પત્ર શીલિંગી ઇલેક્ટ્રીક

પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, જાડ

કાળેની જાણીમાં-વડોદરામાં

જોડાણ લાલભાઈ પટેલ,

શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગ તરફથી

પ્રકાશક :

જોડિયદાસ અં ૦ રિચેડી

માટે જાણું અને પ્રકાશક

શ્રી વિશ્વંદ. ઉવાળ,

વડોદરા, એ સ્વયંથી પ્રસિદ્ધ

કૃતિ. તા ૫ : ૧૧ : ૧૯૩૮

શુક્રવાર. તા. ૨૪-૭-૩૧.

જે દિવસથી આપણે કાંઈક સાંભળીએ છીએ. સાંભળવું એટલે ? કાને કંઈ અવાજ અપાયો તે ? ના. કાનમાં પેસી ને મન મુઠી મળ્ય-અને મન ત્યારે સાંભળે ત્યારે સાંભળ્યું એમ ખરી રીતે કહેવાય. જે દિવસની વાતો આપણે આવી રીતે સાંભળી છે ખરી ? આપણા શરીરના કાને નહિ પણ મનના કાને સાંભળી છે ? જે વાત મનનો કાન સાંભળે છે તે વાત આપણને ધડીએ ધડીએ સાંભળે છે; તે વાતનો આપણને વારંવાર વિચાર આવે છે. જે દિવસથી ને આપણે સાંભળીએ છીએ તેનો આવો પરિણામ આવ્યો છે ? નો ના, તો આપણે મનના કાનથી સાંભળ્યું નથી. હવેથી મનના કાનથી સાંભળવા પ્રયત્ન કરો. સાંભળો :

જે વસ્તુમાં બળ નથી હોતું, તે વસ્તુ બગડી જાય છે. કેરીમાં બળ નથી રહેતું ત્યારે તે બગડી જાય છે. રાંધેલાં ધાનમાં બળ નથી રહેતું ત્યારે તે પણ કાલી-બગડી જાય છે. તેમ આપણામાં પણ ત્યારે બળ નથી રહેતું ત્યારે આપણે બગડી જઈએ છીએ. આપણે સારાં રહેવું હોય તો આપણી દરેક વસ્તુમાં નાક, કાન, આંખ, હાથ, પગ, મન, શુદ્ધિ, વિચાર, ક્રિયા, એમ બધામાં બળ રહેવું જોઈએ. જેવું બળ જતું રહે છે તે બગડી જાય છે. આપણે સાવધ રહીએ છીએ તો દરેક વસ્તુમાંથી બળ મેળવીએ, અને અસાવધ રહીએ છીએ તો આપણી દરેક વસ્તુ મારફત બળ ગુમાવીએ છીએ. આપણે બહુ ખોલીએ તેથી બહુ બળગાળા છીએ એમ ન સમજવું; આપણે બહુ ખોલીને ઉઠવું બળ ગુમાવીએ છીએ. જે કંઈ જરૂર છે એટલું જ માનીએ, શાન્તિથી અને વિવેકથી ખોલીએ

છીએ તો આપણા બળને વધારીએ છીએ. આમ કરીએ છીએ તો આપણે બગડતા નથી. રમતી વખત, ખાતી વખત, નિશાએ જતી વખત, રમવામાં, રસ્તામાં, મિત્રાને મળતાં, એમ દરેક વખતે આપણે જરૂરપૂરતું, સાચું, રેતડવાળું, વિનયવિવેકવાળું બોલીએ છીએ તો આપણા બળને વધારીએ છીએ. આવી જાતનું વાણીનું બળ આપણામાં નહિ હોય તો જરૂર જાણ્યે કે આપણે બગડી જવાના. જે બગડતું જ રહે છે તે છેવટે વિનાશ પામે છે. આપણે વાણીવડે બગડીએ નહિ પણ સુધરીએ તો કેલું સારું !

શ્રી મુરદેવ.

શ્રી યોગસાર.

(અનુસંધાન ગતાંક ૧૦ ના પૃષ્ઠે જાંચી.)

અંતઃકરણ અને બાહ્યકરણોમાં અંતઃકરણ મુખ્ય છે, પ્રધાન છે. અને બાહ્યકરણ એના વિષયરૂપ કહેવાય છે અર્થાત્ ગૌણ છે કેમકે અંતઃકરણ ચોતાનો વ્યાપાર કરે તેમાં એ દ્વારબંધ થઈ રહે છે. જ્ઞાનેન્દ્રિય બાહ્યોચન કરી અંતઃકરણને ચોતાનો વ્યાપાર કરવાનો અવકાશ આપે છે અને કર્મેન્દ્રિયને તે ચોતાનો વ્યાપાર કરો સંકલ્પ, અધ્યવસાયોદિ કાર્ય કરવાનો અવકાશ આપે છે. જ્ઞાનેન્દ્રિયના વિષયોમાં શબ્દાદિ પાંચ અને શબ્દતન્માત્રાદિ પાંચ છે. લૌકિક પુરુષોત્તમ જ્ઞાત સ્થૂલ જે શબ્દ તેનું જ માત્ર ગ્રહણ કરે છે અને યોગી પુરુષનું જ્ઞાત શબ્દ તથા શબ્દતન્માત્રા એ બેનું ગ્રહણ કરે છે. તે જ પ્રમાણે લૌકિક પુરુષોત્તમી ચક્ષુ, ત્વગ્, રસન, અને ઘ્રાણરૂપ ઇન્દ્રિય તે સ્થૂલ જે રૂપ, રસ, રસ, અને ગંધ તેનું જ ગ્રહણ કરે છે અને યોગી પુરુષની એ જ ઇન્દ્રિયો એ સર્વનું ગ્રહણ કરવા ઉપરાંત રૂપતન્માત્રાદિ સદૃશ જૂતને પણ ગ્રહણ કરે છે. વાચનો વિષય સ્થૂલ શબ્દ જ છે અને બીજી ચાર કર્મેન્દ્રિયના શબ્દાદિ પાંચે વિષય થાય છે. અને એ યવાધી જ અંતઃકરણ ચોતાનો વ્યાપાર કરી શકે છે તેથી એ દરે ઇન્દ્રિય તે દ્વારરૂપ છે અને અંતઃકરણ એની અપેક્ષાથી દ્વાર છે, અર્થાત્ પ્રધાન છે. ત્રણ અંતઃકરણમાં પણ શુદ્ધિ એ પ્રધાન છે અને ઇતર બે ગૌણ છે. ત્રિયુણાત્મક પ્રકૃતિના વિકારરૂપ આ સર્વ કરણો પરસ્પર મળતા સ્વભાવના નથી પણ જ્ઞેમ વર્તિ (વાર), તેલ આદિ વિરુદ્ધ સ્વભાવના છતાં પ્રદીપરૂપ કાર્ય સર્વ મળીને કરે છે તેમ આ સર્વ કરણો પુરુષના ભોગ અને અપવર્ગ સાધવા માટે પ્રવૃત્ત થયેલા છે તેથી એ કાર્ય સર્વ હજી મળીને ઠરે છે તેમ જ્ઞેમ રૂપરૂ રૂપરૂ રૂપરૂ આસેધી દર ઉચ્ચાધી આમાધ્યક્ષ દેશાધ્યક્ષને પહોંચાડે છે અને દેશાધ્યક્ષ તે નરપતિને પહોંચાડે છે તે પ્રમાણે બાહ્યકરણો બાહ્યોચન કરી મનને વિષયવેદનરૂપ ભોગ પહોંચાડે છે. મન તેને સકલ્પે છે અને અહંકારને સ્વાધીન કરે છે અને અહંકાર અભિમાન કરી તેને શુદ્ધિને પહોંચાડે છે અને શુદ્ધિની વૃત્તિઓ જ આત્માને સાક્ષાત્ દસ્ય યવાધી શુદ્ધિ જ પુરુષના ભોગને સાધે છે. તેથી શુદ્ધિનો પુરુષસાધે સાક્ષાત્

સંબંધ છે અને તેથી એ સર્વમાં પ્રધાન છે અને છતર સર્વ કરણો બુદ્ધિદારા જ પુરુષની સેવા કરવાના અધિકારવાળાં છે તેથી તે ગૌણ છે, બુદ્ધિ જ સાક્ષાત્ આત્મતમ સેવક છે, અને છતરની મુલાકાત રાગમરૂપ પુરુષ બુદ્ધિદારા જ લે છે. બુદ્ધિ એ પુરુષરૂપ રાગની પત્ની છે અને એના દ્વારા જ બીજાં કરણોરૂપ સેવકોની શુદ્ધિ રાગ સ્વીકારે છે. તેથી બુદ્ધિ આંતર કરણોમાં, પણ પ્રધાન છે, અને છતર સર્વ કરણો એની અપેક્ષાથી ગૌણ છે.

લિંગશરીરના ત્રણ અવયવરૂપ આ રીતે બુદ્ધિ, અહંકાર અને એકાદશ ઇન્દ્રિય છે. ચતુર્થ અવયવ તે સૂક્ષ્મ શરીર છે. પ્રકૃતિના વિકારોના પ્રતિપાદનમાં વિસ્તારથી જાણ્યા પ્રમાણે તામસ અહંકારમાંથી પાંચ તન્માત્રા ઉત્પન્ન થાય છે કે જે ભૂતસૂક્ષ્મ કહેવાય છે. એમાંથી આકાશાદિ પાંચ સ્થૂલ ભૂતોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તન્માત્રામાં, શાન્ત, ધોર અને મૂઢ અવસ્થા અભિવ્યક્ત થયેલી મહિ હોવાથી એ અવિશેષ કહેવાય છે અને આકાશાદિ પાંચ ભૂતોમાં કેટલાક અણુઓ સત્વપ્રધાન હોય છે તે શાન્ત કહેવાય છે, કેટલાક રજસ્વપ્રધાન હોય છે તે ધોર કહેવાય છે અને બીજા તમસપ્રધાન હોય છે તે મૂઢ કહેવાય છે. શાન્ત, ધોર અને મૂઢ અવસ્થા આ આકાશાદિ ભૂતોના અણુઓમાં અભિવ્યક્ત થયેલી હોવાથી એ પાંચે ભૂત તે વિશેષ કહેવાય છે. એ ભૂતોની ત્રણ રૂપે સ્થિતિ હોય છે: (૧) સૂક્ષ્મ શરીરરૂપે, (૨) સ્થૂલ શરીરરૂપે અને (૩) પ્રભૂતરૂપે. ત્યાં માતાપિતાના સંબંધથી જે દેહની ઉત્પત્તિ થાય છે તે સ્થૂલ દેહ છે. માતાના રેતસુદ્વારા લોમ, લોહિત અને માંસ રચાય છે અને પિતાના શુક્રદ્વારા સ્નાયુ, અસ્થિ અને મગ્ગ થાય છે. આ જ-લોમ, લોહિત, માંસ સ્નાયુ, અસ્થિ અને મગ્ગના સંયોગીકરણથી થતાર હોવાથી સ્થૂલ દેહ તે પાદકૌશિક (છંદાસવાળા) કહેવાય છે. આ દેહમાં કેટલાકે રસાન્ત, કેટલાકે ભરમાન્ત અને કેટલાકે વિઙ્ગાન્ત હોય છે એટલે આ રીતે દેહોનો વિલય થાય છે, જે શરીરે ભૂમિમાં છાટવાથી, અથવા જલમાં સડી જઈ વગેરે પ્રકારે નિવૃત્ત થઈ રહે છે તે રસાન્ત સ્થૂલ દેહ છે; જેનો દાહ કરવામાં આવે છે તે ભરમાન્ત સ્થૂલ દેહ છે અને જે સ્નાન યજ્ઞઆદિથી ભણ્ણુ કાષ્ઠ તેમની વિષ્કામાં અવસાનને પામે છે તે વિઙ્ગાન્ત સ્થૂલ દેહ છે. આ ત્રણ રીતે આ સ્થૂલ દેહનો નાશ થાય છે. એથી ઉચકું એ ભૂતનાં જ જે સૂક્ષ્મ શરીર થાય છે અને જે લિંગદેહના અવયવરૂપ રહે છે તે નિવૃત્ત રહે છે એટલે તેમનો આમાંથી કાષ્ઠ પણ રીતે નાશ થતો નથી. એ સૂક્ષ્મ શરીરે પણ પાંચ ભૂતના વિકારરૂપ જ છે પણ પાદકૌશિક દેહથી ભિન્નરૂપ, સૂક્ષ્મરૂપ હોય છે જેમ એરણના ઉપર વિવિધ ઘાટો ઘડાય છે. તેમ આ સૂક્ષ્મ શરીર વિઘમાન રહી તેનો અનેક સ્થૂલ શરીરે સાથે સંબંધ થાય છે અને છૂટે છે. ઘટ, પર્ત, પાપાણુઆદિ સર્વ પણ આકાશાદિ ભૂતોના જ વિકાર છે પણ તે શરીરરૂપ નથી અને તેથી આકાશાદિ ભૂતોની એ સ્થિતિ તે પ્રભૂતરૂપ સ્થિતિ કહેવાય છે.

અત્ર જાણવું સૂક્ષ્મ શરીર તથા બીજા લિંગદેહના અવયવો એ સર્વ એટલે આખું લિંગશરીર પ્રત્યેક પુરુષને એક એક પ્રાપ્ત થયેલું હોય છે, પ્રત્યેક પુરુષને વગણેલું હોય છે. એને લીધે જ એને પુરુષ એવું નામ આપવામાં આવે છે. સર્ગના આરભથી આ શરીર પુરુષસાથે

રહે છે તે છેક પ્રલય સુધી એનું એ રહે છે. ત્યારે પ્રલય થાય છે ત્યારે એ પ્રકૃતિમાં વિલય પામી ક્રમ છે અને તેથી એ લિંગ કહેવાય છે. પુરુષની સાથે એ લિંગશરીરનો સંયોગ થવાનું કારણ એ છે કે એ શરીરદ્વારા પુરુષના અર્થભોગ અને અપવર્ગ-સિદ્ધ થાય છે. ભોગ અને અપવર્ગની સિદ્ધિમાંટે જ આ લિંગશરીરની સ્વભાવથી જ પ્રવૃત્તિ થાય છે. તેથી જ પુરુષના ભોગ અને અપવર્ગરૂપ અર્થ એ લિંગશરીર સિદ્ધ કરી આપે છે તે પુરુષના સંબંધમાં એ શરીરને કર્તૃત્વ દ્રવ્ય રહેતું નથી, તેથી તે લિંગશરીર અસ્થિતાર્થ થાય છે અને તેથી એની સ્થિતિમાં નિમિત્ત રહેતું નથી, તેથી આવાં લિંગશરીરો કે જેણે પેતાદ્વારા સિદ્ધ કરી આપવાના અને પુરુષાર્થની સિદ્ધિ કરી આપી છે તે શરીરો સર્ગ અને પ્રલયના મધ્યકાલમાં પણ-ત્યારે એ ઉભય પુરુષાર્થની સિદ્ધિ થઈ રહે છે કે તરત-એ પ્રકૃતિમાં લયને પામે છે. પણ ધૃતર સર્વ લિંગશરીરો પ્રલયસુધી એવાં ને એવાં અર્થાત્ નિયતરૂપે પુરુષસાથે સબદ્ધ થયેલાં રહે છે અને એ જ સ્થૂલ શરીરને લે છે અને છોડે છે, વળી અન્યને લે છે અને તેને છોડે છે અર્થાત્ સંસરણને પામે છે અને ન્યાં ન્યાં એની પ્રેતિ માય છે ત્યાં ત્યાં પુરુષ તો વિબુ હોવાથી એની સાથે સંબંધવાળો રહે છે. જે પુરુષનું જે લિંગશરીર સ્વ યોગે હોય છે તે પુરુષનો જ તે લિંગશરીરસાથે સદા સંબંધ રહે છે, એ લિંગશરીર વિલય જતું નથી, નિરીય લયને પામી જતું નથી ત્યાંસુધી સંબંધ રહે છે. એ સ્વરૂપ ક્રિયા કરાવનાર એ લિંગશરીરમાં રહેલી જે બુદ્ધિ તેમાં રહેલા ધર્મ, જ્ઞાન, અંશવર્ષ, વિરાગ, અધર્મ, અજ્ઞાન, અવિરાગ અને અનૈશ્વર્યના સંકેશો છે. એ સંકેશથી બુદ્ધિ વાસિત માય છે અને બુદ્ધિનો આખા લિંગદેહસાથે સંબંધ છે તેથી એ સંકેશોનો વાસ-પાસ આખા લિંગદેહને રહે છે અને તેને લીધે એનું સંસરણ થાય છે. એ સંસરણ થવા માટે સૂક્ષ્મશરીરની આવશ્યકતા છે. જેમ આશ્રયવિના ચિત્ત હોતું નથી, જેમ રથાણુઆદિ આશ્રયવિના ઊભા પડી શકતી નથી, જેમ સ્થૂલ શરીરવિના ભોગની સંપત્તિ યથા શકતી નથી, તે જ પ્રમાણે બુદ્ધિ, અદ્વંકાર અને ઇન્દ્રિયો પણ આશ્રયવિના રહી શકતાં નથી. જનમસમયે તો કદાચ સ્થૂલ દેહને પણ કોઈ આશ્રયરૂપ માની વ્યવસ્થા કરવા પ્રયત્ન કરે, પણ મરણ પછી સ્થૂલ દેહ નહિ હોવાથી એ બુદ્ધિઆદિની નિરાશ્રય સ્થિતિ યથા શકતી નથી. તેથી મરણ પછી અને જનમપૂર્વેના સમયમાં સૂક્ષ્મ શરીરની ખાસ આવશ્યકતા રપટ માય છે. ખરું જોતાં તો જનમસમયે પણ સ્થૂલ શરીરને આધારે લિંગદેહની સ્થિતિ નથી. સ્થૂલ દેહ તો માત્ર આ સૂક્ષ્મ શરીરની સત્તાનો જ વિકાસ છે, અને જનમકાલે પણ બુદ્ધિઆદિ સર્વ સૂક્ષ્મ શરીરને આશ્રયે જ રહે છે. તાત્પર્ય કે આ સૂક્ષ્મ શરીર વિના બુદ્ધિઆદિનું સંસરણ યથા શકતું નથી તેથી બુદ્ધિઆદિના નિવાસસ્થાનરૂપે, વિશ્રામ-સ્થાનરૂપે આ સૂક્ષ્મ શરીરની લિંગદેહમાં ગણના કરવી આવશ્યક છે. એ સૂક્ષ્મ શરીરના સંબંધમાં તત્ત્વઃ સ્પષ્ટતઃ કાવાપ્તાનવદ્ ધર્મગતઃ । મંજુષ્ટમાર્ગ પુણં નિષ્ચકરં ચલ્લિયમઃ ॥ આ શાસ્ત્રવચન છે કે " પંડી સત્યવાનના સૂક્ષ્મ શરીરમાંથી અણુપરિમાણ પુરુષ જે પાશવડે બંધાયેલો હતો અને જે યમને વશ પડેલો હતો તેને યમે બદાર એવી કાઢ્યો । અર્થ પુરુષનો અર્થ સૂક્ષ્મ શરીર

છે. એ મુદ્દમ શરીર રચ્ય શરીરરૂપ પુરમાં સ્થળ કરે છે માટે એને અહિં પુરપનામ આપ્યું છે. તેથી મુદ્દમ શરીર શાસ્ત્રસંમત છે અને બુદ્ધિઆદિના આશ્રયરૂપે આવસ્યક છે. એ મુદ્દમ શરીરપર આરૂઢ થઈ બુદ્ધિઆદિ કર્મો સંસરણને પામે છે. સંસરણ થવામાં પુરુષાર્થની સિદ્ધિ કરતી એ ફલહેતુ છે, નિમિત્ત છે અને વિવિધ રચ્ય શરીરનું મદલુ કરવું એમાં નિમિત્તકારણ તે ધર્માધર્મ છે. જે ધર્માધર્મના સંસ્કાર સિંઝેદમાં પડેલા હોય છે તેનાથી પ્રેરાઈને એ સિંઝેદની તે તે અક્ષ શરીરમાં ગતિ થાય છે. જેમ નદ્ર તે તે નિમિત્તવચાત્ પરશુરામ, વત્સરાજ, અમ્બતનયનુઆદિ વિવિધ જૂમિકા (વેપ) ને ધારણ કરે છે ને પ્રમાણે સિંઝેદ વિવિધ ધર્માધર્મથી પ્રેરાઈ તે તે રચ્ય શરીરરૂપ વેપને પ્રતીત કરાય છે. સિંઝેદશરીર પ્રકૃતિનું કાર્ય હોવાથી એમાં પ્રકૃતિનું સંપૂર્ણ સામર્થ્ય રહેતું છે અને એ સામર્થ્યને લીધે જ એ સર્વ-શક્તિમાન છે અને તેથી વિવિધ રચ્ય શરીરને ધારણ કરવા પણ એનું સામર્થ્ય હોય એમાં આશ્ચર્યજેપું કોઈ નથી. આ રચ્ય શરીરને વારાફરતી મદલુ કરનાં અને છોડનાં આવતું એનું નામ જ સંસાર છે, એ જ સંસાર છે. એ થવામાં હેતુરૂપ બુદ્ધિમાં રહેલા ધર્મ, અધર્મ, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, વિરાગ, અવિરાગ, ઈર્ષ્યા અને અર્નેર્ષ્યરૂપ મુખ્ય આઠ ભાવો છે. એ આઠ ભાવો સાંસિદ્ધિક અને નિમિત્તિક એવા બે બેદવાળા છે. શ્રી પરમાત્માના લીલાવિમલો જે થાય છે તથા જે અદ્વૈતવ્ય તનુઓ થાય છે તેમનામાં એ આઠમાંના જે ભાવો રહેલા હોય છે તે તેમણે કરેલા કાર્મ કર્મના ફલરૂપ નથી, પણ સ્વભાવ-સિદ્ધ જ હોય છે અને તેથી તે સાંસિદ્ધિક કહેવાય છે. ક્રંતરમાં યજ્ઞવાશ્વિના અનુક્રાનના ફલરૂપે એમાંના ધર્મો હોય છે તેથી એ નિમિત્તવચાત્ ઉત્પન્ન થયેલા હોવાથી નિમિત્તિક કહેવાય છે. એમાં જે ધર્મ છે તે જર્ણ્ય લોકમાં મળનાં હેતુ છે એટલે જે સુખપ્રધાન ભૂલોકઆદિ લોકો છે તેમાં સિંઝેદને લાભ જનાર છે; જે અધર્મ છે તે મુળત્રાદિ અધોલોક એટલે ન્યૂન સુખવાળા અને અધિક દુઃખવાળા લોકો છે તેમાં લાભ જનાર છે.

(અપૂર્ણ)

સ્ત્રીજ્ઞાનું સ્ત્રીત્વ.

(અનુસંધાન ગ્રંથ ૧૨ ના પૃષ્ઠ ૬૮ થી.)

આપણે સ્ત્રીજનનના બે વિભાગ પાડીશું. એક આંતર જીવન અને બીજું બહિર જીવન. આ બે જીવનની સંકરતા, મનોદરતા, આકર્ષકતા મુખ્ય બે ગુણોવડે મેળવી શકાય છે. આ બે ગુણોનો વિશાળ ક્ષેત્રવામાં જ સ્પર્શનું સ્ત્રીત્વ પામી શકાય છે. એક સંપૂર્ણ કેજવાએલી સ્ત્રી પણ આ મેળવી શકે છે. તેમ એક અમજ સ્ત્રી પણ તે મેળવી શકે છે. કારણ કે તે અંતરની જ પ્રકટના ગુણો છે. તે અતરની પ્રક્રિયા છે અને તે સર્વને પ્રાપ્ત જ છે. માત્ર તેનો પ્રકાશ કરવાનો છે. તેને યોગ્ય રૂપમાં કેજવવાની છે.

સ્ત્રીત્વની પ્રાપ્તિમાં સદાયક બે મુખ્ય ગુણો તે મનોનિબ્રદ અને પ્રેમનો પ્રન્નાર છે. આંતર

જીવનના વિભાગનો ગુણુ' મનોનિગ્રહ છે. બહારના જીવનનો ગુણુ પ્રેમનો પ્રસ્તાર કરવો તે છે. આ બે લક્ષણો જે સ્ત્રીચરિત્રમાં પ્રકટ હોય છે, પૂર્ણ વિકાસને પામ્યા હોય છે, તેવી સ્ત્રીમાં અદ્ભુત પ્રકારનું વર્તીકરણ હોય છે, તે સર્વને વશ વર્તાવી શકે છે. પ્રત્યેક પ્રકારની પ્રતિકૂલ સ્થિતિનું રૂપાંતર કરવાની તેનામાં શક્તિ હોય છે, તે સર્વની દૃષ્ટિના વિષયરૂપ હોય છે.

આ બે લક્ષણોથી મુક્ત સ્ત્રીઓને જ 'કાર્તિક મંત્રી' આદિ વચનો સંબોધવામાં આવ્યાં છે. આ બે ગુણો જીવનમાં વાણીતાણરૂપે ત્યારે વણાઈ રહે છે ત્યારે જ સ્ત્રીત્વ પ્રકટી શકે છે.

કેવલ મનનો નિગ્રહ પણ ન જોઈએ તેમ કેવલ પ્રેમનું પ્રસ્તારણ પણ ન જોઈએ, પણ યોગ્યમોગ્ય કાર્યનો નિર્ણય કરી જે અયોગ્ય કાર્ય છે ત્યાં મનનો નિગ્રહ કરવો ધરે છે અને જે યોગ્ય કાર્ય છે ત્યાં પ્રેમનો પ્રસ્તાર કરવો ધરે છે.

દંવ યોગ્ય શુ અને અયોગ્ય શુ' આ પ્રશ્ન થાય છે.

જે જે ક્રિયાથી વિચારથી પરિણામે દુઃખનો અનુભવ થવો તેને અયોગ્ય કાર્ય કહીશું. જે જે ક્રિયાથી વિચારથી પરિણામે મુખનો અનુભવ થવો તેને યોગ્ય કાર્ય કહીશું. કાંઈકમાં કાંઈકમાં ક્રોધ થવો, કાંઈકમાં તપી જવું, કાંઈકમાં દંવભાવને ધરવો, કાંઈકમાં ધારણ કરવી, કાંઈકમાં મિથ્યાભિમાનને વશ વર્તવું, કાંઈકમાં મર્મ વચનોના પ્રદારમુક્ત વાક્યો બોલવાં તથા અવણ કરનારના હૃદયને દંધ કરવું. આ આદિ લક્ષણોને અયોગ્ય કાર્યરૂપે ગણીશું.

દંવ દુઃખના કુંગરો અને કુંગરોમાં દટાઈ જવા જેવી સ્થિતિસમયે અપૂર્વ સદનશીલતા, પૂર્ણ આનંદપૂર્ણ શાંતિ, અવિકલતા, અપૂર્વ ધૈર્ય, મિષ્ટ વચનવાળી વાણી હૃદયનો ઉદાત્તભાવ, દોષો કરનારપ્રતિ ઉપેક્ષા ભુક્તિ, આદિ ગુણોને યોગ્ય કાર્યરૂપે ગણીશું.

ત્યાં ત્યાં અયોગ્ય ક્રિયા, વિચારો થાય ત્યાં મનોનિગ્રહ કરવો તેમાં સ્ત્રીત્વ છે. એ મનના નિગ્રહની સાથે જ પ્રેમનો પ્રસ્તાર થતાં સ્ત્રીત્વ પૂર્ણ ક્ષણથી પ્રકાશી રહે છે.

સસારમાં પ્રતિકૂલ પ્રસંગો વારંવાર આવે છે. એવા પ્રતિકૂલ પ્રસંગોની મધ્યમાં રહીને તેથી અવિકલ રહેતાં જે સ્ત્રી સંસારચંચળે મુંઝે રીતે ચલાવી શકે છે તેમાં જ તેની કુશલતા, તેમાં જ તેની રમણીયતા, તેમાં જ તેની સાર્થકતા છે. પરંતુ આ પ્રમાણે યત્રમાં ઉપરનાં બે લક્ષણો જેણે કંગળાં નથી હોતાં તેનામાં કદી આવી અપૂર્વતા આવતી નથી.

સ્ત્રીઓનું ધ્યાન એવી રીતે ગોઠવાયુ છે કે તેમાં જ તે જ્ઞ, તપ, વ્રત, ઉપવાસાદિ કર્મોપના અનાયાસે ઉચ્ચ પદાધિકારિણી બની રહે છે. પુરુષો જે નથી કરી શકતા તે એક યોગ્ય સ્ત્રી કરી શકે છે. પણ ક્યારે ? ત્યારે તે મનનો નિગ્રહ કરે છે અને પ્રેમનું પ્રસ્તારણ કરે છે ત્યારે જ.

આજે રથજે રથજે પતિપત્નીમાં વિરોધ, સામુદયમાં વિરોધ, પુત્રનો અને માતાનો વિરોધ, ભાઈને બહેનથી વિરોધ. નવરૂપમાં સર્વ મંત્રમમાં વિરોધરિતા અન્ય જગતનું નથી. આવા વિરોધોનું શમન એક સ્ત્રીત્વમુક્ત સ્ત્રી સદન્તમાં કરી શકે છે.

મનનો નિમદ કરવા એટલે એમ સમજવાનું નથી કે એકાંતમાં બેસી રહેવું કે કોઈનાથી દળનું મળવું નહિ કે જ્યાં જ્યાંમાં રહેને કોઈ સાથે વાત્સલી કરીશું તેા તીચી બુધિશામાં ઉતરી પડીશું, એવા એવા ઉપાધિ વિચારો વચ્ચે સમન્વે કરી ખોટી જાંલીમાં ગાખતી. સર્વથી અવગ રહવું તેને મનનો નિમદ કરી શકતા નથી. આ રમતે મનનો નિમદ જ થતો નથી.

સર્વ અવધારો કરવા, પ્રતિફલ પ્રસંગો સમયે બહાર ન જતાં તેનું ધ્યાનિધી વદન કરવું એને સાથે જ પ્રેમનો પ્રવાદ વહેવડાવેલા. કેવલ મનનો નિમદ, આશંકતા, મુંઝવણ, રમણીયતા જે ઓનાં મુખ્ય લક્ષણો છે તે ઉપાત્તી શકતો નથી; ને તેા પ્રેમરહે જ ઉપાત્તી શકાય છે, અને આ બધાં લક્ષણો પ્રત્યેક ઓછવતમાં દોષાં જ પડે છે.

પ્રેમને પ્રસારનારી બી જ મનોદાદિની શર્ત થયે છે. અને એનું મનોદાદિત્વ પ્રાપ્ત થઈ મનનો નિમદ કરવા જ પડે છે. પ્રત્યેક પ્રતિફલ જાગૃતાં કાંપો, વિચારો, પ્રતિફલ પરિસ્થિતિ આવતાં ત્યારે હૃદયના ઉદાત્તપૂર્વક હૃદયને સમગ્રિયિતમાં શખનાં, અનંદસદ્ પ્રેમને પ્રગારી શકાય ત્યાં જ મનનો નિમદ કરવાનો આવે છે. કેમકે અનુકૂલ સુગોષામાં તેા સવશું અનુકૂલ જાગૃત છે પણ પ્રતિફલ સગોષો આવતાં પ્રેમને અશૂન શખવો; એ મનની નિમદ વિન ની ધિયનિ સિવાય બનવું અશક્ય જ છે. મનની નિરંકુશ ધિયનિ ને જ વિરોધનું, રોષનું, કંપનું, કળાનું મૂલ છે. આવી નિરંકુશતાને વશ થતાં જ આજે અનેક પ્રસારના દુષ્પણો ભોળા થઈ પડેલાં છયો ત્યાં ત્યાં જાગૃત છે. અને આવી નિરંકુશતા મનના નિમદરહે જ દબી શકાય, પડવું મનનો નિમદ એકસો નકામો છે. સ્ત્રીઓનું સૌદર્ય તેમાં શમાયવું નથી. આ મનનો નિમદ આંતર હૃદયનો યુગ્મ છે પણ ખાલ હૃદય કે જેમ્મ પણ સ્ત્રીત્વ રહ્યું છે તરફ પ્રેમનો આશ્રય લેવો પડે જ.

આ બે મુખ્ય લક્ષણો નિવાય નીતનાં અર્થાંતર શાંત્વો જેવાં કે, મિત્ર, મિત્રતા; મૃદુતા, આદિમાં સ્ત્રીઓનું સૌદર્ય વળીયું છે તે પ્રેમ સિવાય પ્રકટારી શકાય તેમ નથી.

કેવલ મનની નિમદવાળી અવસ્થા તે તંજ અવસ્થા છે. આવી અવસ્થા શરૂમાં એક પ્રાચી શકતી નથી. અને એકવિનાનું ઓછવત કેવલ નિરૂપણોથી જ છે. જેથી આંતર અને બહારથી સ્ત્રીત્વ પ્રકટાવવા મનોનિમદ અને પ્રેમનો સમાન ગતિ ઉપેયોગ કરવો પડે છે.

મનનો નિમદ વિરોધને સમાવે છે, પ્રેમ વિરોધને પ્રકટવા રહે જ નથી. પ્રેમ નિમદ મર્મ વચ્ચે ભોળાનાં અટકાવે છે, પ્રેમ મર્મ વચ્ચે ભોળાની શકતા જ નથી. મનનો નિમદ યોગ્ય માંબીવું લાગે છે, પ્રેમ એ માંબીવમાં મૃદુતા પ્રકટાવે છે. મનનો નિમદ એટલા અવગને રહે છે, પ્રેમ મશિમતા અર્પે છે. મનનો નિમદ પ્રવાય પડી શકે છે, પ્રેમ આશાઈ શકે છે.

સંસારવાયના પ્રવાસમાં સોમિ કેવા પ્રકારે હૃદય અટીક કરવું એ જાણી અજ્ઞ થઈ શકે છે. જાતન ઓસમણથી આજે પ્રત્યેક મૃદમંથી પ્રેમનું રજવું મુલાક થયું છે. જ્યાં ત્યાં કંઈક, કંઈક, વિરોધ પ્રસરી રવા છે. પણ અંકુશરહિત રહ અગિનીત અપાંગોને રી રજી રા. કેમની

પણ એવી નિઝદવાળી ઉપેક્ષાયુક્ત જુદી જોવામાં નથી આવતી; જેથી સામાન્ય વાતવિચારમાં અર્થ ન જળવાતાં પ્રેમ ટકી શકતો નથી. પ્રેમ હોય છે તો નાશ પામે છે અને સુખને સ્થાન દુઃખનો અનુભવ પરિણામે રહે છે.

આવા શુષ્ક સંસારને નવપલ્લવિત કરનાર એક મનોનિઝદ અને પ્રેમને પ્રસારનારી સ્ત્રી જ છે. આવી એક મુશ્કેલ સંયુક્તસંપન્ના સ્ત્રી જ તેને રસમય બનાવી શકે છે. આ સંસારનો પ્રવાસ ઘણો દુષ્કર અને કષ્ટપ્રદ છે. વિવિધ પ્રતિકૂલતા હોવી એ તો તેનું સ્વરૂપ જ છે. એવી પ્રતિકૂલ પરિસ્થિતિમાં મનના નિઝદપૂર્વક રહેવાની સ્ત્રીઓની તે તપોબુદ્ધિ છે.

યથાર્થ સ્ત્રીત્વયુક્ત સ્ત્રીઓને ઉદ્દેશીને જ એક રથલે એક કવિએ લખ્યું છે:

‘ગોરી કુલ ગુલાબનું સુકે કે કરમાય.’

‘કે કાહે વિલુ કાળજી, તોએ જાતિ સુગંધી ન જાય’.

વિવિધ વિપત્તિ આવે પણ એક સહૃદયા સ્ત્રી પોતાનું સ્ત્રીત્વ શું ત્યજી શકે છે? સીતા, દમયંતી, સાવિત્રી આદિનાં દર્શાવેલા શુભચરિત્રો છે?

એમની પ્રેમની જ્યોત સદાકાળ એક સરખી ઝગઝગતી રહી છે અને મનની નિઝદવાળી અવસ્થાથી ક્ષણ પણ ચ્યૂત થયાં નથી.

આવાં જ સ્ત્રીજીવને આજે આદર્શરૂપ છે. આવાં જ જીવનો આજે અંમર છે, આવાં જ જીવનો આજે ધ્યેયરૂપે સ્થાપવા યોગ્ય છે.

કેટલાક મહાપુરુષોએ આવાં અલૌકિક સ્ત્રીરત્નોના શુભગાન કરતાં કહ્યું છે કે રામજેવા ઘણા યશી પણ સીતા તો એક જ. સીતાદેવીના જેવી આંતર બુદ્ધિ સર્વ સ્ત્રીઓ યત્નવટે પ્રાપ્ત કરે તો આ ભારતભૂમિ પુનઃ નવચેતન બની શકે.

પરમાત્મા સ્ત્રીમતિમાં યથાર્થ સ્ત્રીત્વ પ્રાપ્ત કરવાનું બળ પ્રકટાવે એ જ અભ્યર્થના,

પ્ર૦ બાહુન.

સુખરૂપ વૃદ્ધાવસ્થામાં સત્ય આધાર.

આજ વૃદ્ધાવસ્થાની તૈયારી કરી ચૂકી, એટલે મોટે ભાગે દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરી રાખેલા એવો અર્થ ઘણા માણસોના સમજવામાં આવે છે. એ વાત એકના સેવિગ્નપ્રાતાને અને વિમાકપ્રતીઓને એક રીતે સોંપી દઈ, આ રથજે આપણે તેનો બીજી રીતે વિચાર કરીશું. જે રીત બંદારના દિસાબ અને લેવડદેવડાથે સંબંધ ઓછો ધરાવે છે, પરંતુ અંતરના જીવનસાથે નિઝદનો સંબંધ ધરાવે છે. બંદારના ફેરફાર અંતરની તે વસ્તુઉપર અસર કરી શકવા નથી. એક ચિયર દદ વસ્તુ છે. જીવનનો અંશ આધાર છે.

આ વાતનો વિચાર, એક દિવસ મંગળકાકા રસ્તામાં ટાવર આગળ મળ્યા તેમને જોઈને રહુરવા લાગ્યા. તેમણે હાથ ઝાલી મને ઉભો રાખ્યો અને કહ્યું; “આ દિવસો મને બહુ લાંબા લાગ્યા છે. તે કેમ કરી ખૂટતા નથી. દિવસ વહેલો ઊગે છે અને રાત મોડી પડે છે. આ જરા અવસ્થાના દિવસ બહુ દુઃખના છે.”

અત્યારે મને તો દિવસ કુંકા લાગ્યા છે. રાજનાં કામ રાજ પુરાં થતાં નથી. કેટલાને મળવાનું રહી ગય છે. કેટલી સજાઓ, મેળાવડાં અને જલસામાં ભાગ પુરો લઈ શકેતો નથી. ધણી ધણી નવી વાતો લાજવાને અને જોવાને અવકાશ મળતો નથી. દિવસ ચોપીસ કલાકનો મટી અડતાલીસ કલાકનો થાય તો પણ કામ ખૂટે તેમ નથી. આજે રસભરી અનેક બાળતો નજરે પડે છે, અને તે પુરી ભોગતી શકતી નથી. પણ આજળઉપર સમય આવે મારા દિવસ આ મંગળકાકાની પેઠે કેમ કરી ગય નહિં અને દિવસ લાંબો થઈ પડે તો શું કરવું? તે માટે કાંઈ વિચાર કરવો કે કેમ? આ વિચાર આજે મને આવે છે.

કેટલાક કહેશે, “અરે તે સમયે તમારે અનેક જન્મજા છોકરાં અને તેનાં છોકરાંની હશે; તેમનાં પાછળ તમારો સમય ચાલ્યો નહીં” પણ આવું બાળકોઉપર તાબેદારીનું જીવન નકામું છે. તેમની સાથે રહે અને મિત્રતાભર્યા જીવનની વાત જૂદી છે પણ તેમના આધારે મારા જીવનની સુખદુઃખની પળો ગળ્યી પડે એ જરા પણ વ્યાજબી નથી. મારે સ્વતંત્ર વિચાર, સ્વતંત્ર કર્તવ્ય, મન, શુદ્ધિ અને આત્માના ઉચ્ચ વિચાર અને ક્રિયામાં જોડાવું જોઈએ. પરાધિનતા શા માટે જોઈએ? હું મારા જ્ઞાન, વિચાર અને ક્રિયામાં સર્વના ભાગીદાર થાઉં પણ મારે સર્વના ઉપર આધાર રાખી ટકાર ટકાર જોવા કરવું અને વેડ થઈ પડવું એ નથી જોઈતું. બાળકો મારી સાથે રહેલથી આવે, મને તેમનાં જોવાં મુલાન, આનંદો, જ્ઞાન અને મમતની વાતો કરનાર મધુ દોડતા અને દસતા આવે એ મારે જોઈએ છે.

વૃદ્ધાવસ્થાની તૈયારી એટલે મને ત્યારે મને તે રિચતિમાં સર્વના સાથે દળી મળી ચાલવાની શક્તિ. સર્વ પ્રસંગમાં આનંદથી સ્વકર્તવ્યને કરતાં રહેવાની ટેવ. આ ટેવ કાંઈ વૃદ્ધાવસ્થામાં સાંઠ વર્ષે કેળવાતી નથી. તે માટે અગાઉથી, આજથી યુવાવસ્થામાં વીસ વર્ષથી તૈયારી કરવી પડે.

સુરૂપ વૃદ્ધાવસ્થા, મનનો પ્રસન્ન સ્વભાવ, જ્ઞાન અને કર્તવ્યનિષ્ઠા, આ સર્વજોડી વગે ન આવે. તે માટે સમજીની શરૂઆતથી, યુવાવસ્થામાં તૈયારી કરવી પડે. અત્યારે અનેક પ્રકારની વૃત્તિવાળા માણસો મળે, ગમે તે સુખદુઃખના પ્રસંગો આવી પડે, ગમે તે મિત્ર, સગાસંજની બોલાવે કે ના બોલાવે, ઉપકાર માને કે અપકાર કરે, તોપણ મનને ઉદ્વેગથી દબાઈ જતા ન દેતાં, મનમાં ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, દંભ વગેરેનો ઉલ્લેખ થવા ન દેતાં, પ્રસન્નતા કેળવવી અને સર્વમાં શુભ જોવાની ટેવ પાડવી, એ અત્યંત જરૂરનું છે, અને એ જ વૃદ્ધાવસ્થાની તૈયારી અને સદ્ગતિ આધાર છે.

સાધારણ જાણતા માણસો પણ કેટલીક વેળા અનેક અનુભવની રસમય વાતો કહેતા

હોય છે, એક ગાડીવાળો હોય, એક દરજી, મોચી કે કુંભારગતિનો હોય અને લાંબી કેળવણી લીધી ન હોય તોપણ તેની વાત કેટલીક વાર મહત્વભરેલી અને આનંદ આપનારી હોય છે. તેમના જીવનના અનુભવ અનેક હિંમત, સમયચક્રતા, સેવા અને આફતોમાંથી બચી જવાના આવીજેવા હોય છે. સામાન્ય માણસ ગણી ઉપેક્ષા કરીએ તો જીવનમાં ગણુવા સરખી સરળ ઘણી બાબતોને આપણે બૂલીએ. માટે ત્યારે ત્યારે તેવા કાષ્ટના પરિચયમાં આવવું પડે, મુસાફરી, મેળા વગેરે પ્રસંગમાં એકલા થવાનો સમય આવે ત્યારે આવા માણસોના સહવાસમાંથી જીવન કેમ મુખરૂપ બનાવવું તે શીખવાની એક કલા પ્રાપ્ત થાય છે અને તેમનો ઉપયોગ કિમતી થઈ પડે છે. સમય આવે વૃદ્ધાવરણનાં બહારનાં ચિન્હો આંખ્યા વિના રહેતાં નથી. તેની અવગણના કરીએ તે ચાલે નહિ. પણ આજકાના જેવું પ્રસન્ન વદન અને ખુશ, નિષ્પક્ષપાત હૃદય, એ બે તો રાખી રાખાય, તેથી આજે પણ યુવાનો સાથે કાળવું, તેમનો બાદશાહી સ્વતંત્ર સ્વભાવ, કાષ્ટના ખાંનગી કે નંદેર અભિપ્રાયની દરકાર વિના સંભાળવો, અને વચમાં વચમાં સાહસ અને વિરમ્ય પમાડનારા પ્રસંગોનો લાભ લેવો, એ લાંબા દિવસ માત્ર વાસપ્રવાસ માણવાના આવે તે આગળ, બની રહે તેમ છે. કેટલીક વખત મોટી થયતા માણસો સામાન્ય હાસ્ય, વિનોદ, વિચિત્રતા જેઈ કીધે ભરાય છે અને મોં કટાણું કરે છે તે વાત મારા ભવિષ્યના સંદેર દેકામાં ફેલી જઈ છે.

ત્યારે નિવૃત્તિ ધર્મ વિશેષ એક સ્થળ બેસી રહેવાનો સમય આવે ત્યારે શું કરવું તેનો વિચાર આજથી ગોઠવતો જઈ છે. આજથી મારી પસંદગીના ઘણાં અને ચરિત્રો જોઈ છે. તે સમયે હું વિશેષ આરિકાધર્મી નૈર્ઘરિય અને ઉડા ઉતરીય, પણ મારો આનંદ તે સમયે પૂર્ણ રીતે તેમાં સંધાયા તે માટે આજે મારી યુવાન વયે કાળજી કરે છે અને તે તે અર્થો, લેખકો, સતપુરુષો વગેરેને માણવા પ્રયત્ન કરે છે. તે સમયે તો હું આજેવું એકલું કરેલું થતું ખુશીથી જોગવતો હોઈશ. આજે મારે તન મન તાણું, ગ્રહણ કરવા ચોખ્ખું અને જેમ વાળવું તેમ વળે તેમ હોવાથી તે માટે તૈયારી કરે છે. ભવિષ્યમાટે તે મુલતવી રાખતો નથી. શરીરના મુખદુઃખના નિયંત્રો, આજે આહારવિહાર નિયમમાં રાખી પાળું છું.

મારી આજુબાજુ ચોડી-જમીન મારા કબજામાં છે. તેમાં હું આજથી કેટલાક મન પસંદગીના ફલકાંડના નાના રોપા મૂકતો જઈ છું. તેની ચોડી ઘણી સંભાળ હાલ રાખું છું. પણ નિવૃત્તિ થઈ તેની વિશેષ કાળજી કરી તેમની પાસે બેસીશ, તેમની સાથે વાતચિત કરીશ અને તેમનો આનંદ હું લઈશ, અને બીજાને આપીશ. મારા ચેતનનાં ઉછેરનાં ફળ, ફલ, વનસ્પતિ હું ચેતે બીજાને આપી મારો આનંદના સહભાગી બનાવીશ ત્યારે મારો આનંદ કેટલો વધશે ? મારા દિવસ ફેંટાળા ભરેલા લાંબા ન થતાં કેટલી ત્વરાથી જશે ?

હું બીજાને આપવા તૈયાર છું અને તેમાં તેમને આનંદ, ઉત્સાહ, ડહાપણ અને મારી આજુબાજુની સામગ્રીનો લાભ મળે તેમ છે ત્યારે. આજકા અને યુવાનો જરૂર મારી પાસે દોડી

આવશે. તેમની સાથે મુદ્દુ બાવથી વાત કરવાની ટેવ મેં પાડી છે તે સાંભળવાને તે બધા બધારે ત્યારે વિસ્તુક જણાય છે. કાઈ કહેશે અમુક રાગની વાત કહો, કાઈ કહેશે અમુક મૂર્ખાની વાત કહો, કાઈ કહેશે અમુક મરઝારાની વાત કહો, કાઈ અમુક અશીષીની, અમુક સાધુ, સંત દેવ, રાક્ષસ વગેરેની વાત કહો. હું તે સર્વ મારી કલ્પના અને મારી, નહતન કહેવાની, દમ ઉમેરીને કહું તેં જાણી મારે ત્યાં યુવાનોની ભરતી ચાલી આવવાની. હસવા અને હસાવવા, નિર્દોષ આનંદ મેળવવા કાઈ કાઈ સમયે મોટી મોટી એકત્ર ધાવું. તેમાં કાઈ આતંક નથી, યુવાનો સાથે રહેવું, તેમનામાં એકમેક ધર્મ રહેવું એ એક મોટી સદર, સુખરૂપ વૃદ્ધાવસ્થાની જાગીરિની, છે. એકની જાગીરિઓ સંકટ થોડું બાજ આવશે પણ મારી જાગીર સાથેની મિત્રતા અને કેળવાએલા પ્રસન્ન સ્વભાવના જાગીરિઓ, જીવનનાં મોટાં રસમય ફળોનો ફાલ દરમી આપ્યા કરશે અને તેની વૃદ્ધાવસ્થા કરતાં તે ખુટશે નહિ. આ બાજ શું બોલું છું ?

મારી વૃદ્ધાવસ્થા કદી સુસ્ત એકલાપણાની અને અણગમે ઉપજાવનારી નહિ નીવડે. મારું ધોમ એક પરમ વિચારિત સ્થાન થઈ રહેશે. અનેક દુઃખીને દિલાસારૂપ ધર્મ રહેશે અને સુખી, પ્રસન્ન, નિરભિમાનીને વિશેષ ઉલ્લાસ અને પ્રીતિનું દોનદોનારો પાત્રભૂમિ થઈ રહેશે.

આગળને મારે કેમ તૈયારી કરવી, વૃદ્ધાવસ્થામાં કિંમતી જાગીરિઓ શું છે, સમ્પદ કેશની લાકડી કઈ છે એનો વિચાર પણ મોજાં સમયે કરતા નથી અને અકાળે દુઃખી ધર્મ મુલ્યના મુખમાં મેસવાની રાહ જોવા કરે છે. ધન, ધામ, પુત્ર વગેરેની વૃદ્ધાવસ્થા કરી જીવનને, પોતાના સ્વતંત્રને કેમ બળવાન કરવું અને તે કેમ દરેક ક્ષણે સાથે રાખવું એનો વિચાર નિત્ય કરું છું. હું મારા પોતાપણ સાથે રમું છું, રડું છું અને સમ્પદ રિયતિ મારે, મારાં કર્તવ્યો કરું છું. જગતમાં સર્વ રિયતિમાં રહેતાં મારાં મનજીવિને શાખવાડું છું અને તેમને આનંદ અને તેલથી ભરું છું. પરંતુ જીવન બાજે જીવું છું અને ભવિષ્યનો આધારસ્તંભ રચું છું. અને એમ કરતાં હું રિયતપ્રત્ન બનું તો પછી મારે શી ઉલ્લેખ છે ? શ્રીકૃષ્ણનાં જીવનને તેવા પુરુષ માટે નહીં સુખરૂપ કર્તવ્ય બાકી રાખું છે ? તે સર્વ કાળે, સર્વ રિયતિમાં જાળવે આનંદ અને જાનથી પરિપૂર્ણ રહે છે અને જગતને વંદનીય બને છે એ શું બોલ્યો આશા, વિશ્વાસ અને અદ્વાનું કારણ છે ? વૃદ્ધાવસ્થાની મારી તૈયારી, મારી જાગીરિઓ, મારી લાકડી રિયતપ્રત્ન, ધન, આત્મનિરીક્ષણ અને આત્મકેળવણીના સળંગ પુરુષાર્થની વાતમાં છે. જીવન તેણે જીવી અનંત્ય જોણું. જીવનભરનાં સર્વ નાનાં મોટાં કર્તવ્યોનો સરવાળો આત્મનિરીક્ષણની એક સદર-સંક્રિતમાં જોવા મળે છે. વૃદ્ધાવસ્થાની સાચી તૈયારી ધનમાં નથી, ધામમાં નથી, ભોજનમાં નથી. વિભવ કાઈને તારતા નથી. તેની સાચી તૈયારી એક સ્વધર્મનિષ્ઠ ધર્મ રિયતપ્રત્ન થવામાં છે, અને તે. માટે આજથી તૈયારી કરવી. વૃદ્ધાવસ્થાને આધાર ધરવર અને સ્વરૂપ થવામાં છે.

“તવ સાચો આધાર કે, જેને ઉર દરિ લાગે”

“મારે આપ તજો આધાર, પ્રભુ મારે આપ તજો આધાર!”

॥ શ્રી ॥

ઉત્પત્તિ.

ઉત્પત્તિ એટલે આગળ વધવું ; નાનામાંથી મોટા થવું. કુદરતનું અવસોકન કરીશું તો આપણને સહજ જાણાશે કે જડ, મનુષ્ય, પશુઆદિ સર્વ કાર્મ ઉત્પત્તિને માર્ગે વહી રહ્યું હોય છે. કુદરતનો સ્વભાવ સર્વને ઉત્પત્ત કરવાનો છે અને તેથી પશુ, પક્ષી, જડ વસ્તુઓ તેમ જ મનુષ્યાદિની પ્રગતિ કુદરતના નિયમાનુસાર ક્રમશઃ થયા જ કરે છે. પણ મનુષ્યને મન, બુદ્ધિ, ધર્મિયાદિ વિવિધ સાધનો પ્રાપ્ત હોવાથી, પોતાની પ્રગતિ યોગ્ય પુરુષાર્થથી તે સત્વરે સાધી શકે તેમ છે; પરંતુ ધણા મનુષ્યો પ્રાપ્ત સાધનોનો સફળપ્રયોગ નહિ કરતાં, પ્રમાદવશ રહી પોતાની ઉત્પત્તિપ્રતિ અસક્ષને સેવે છે.

અમેરિકા, ઇંગ્લેન્ડઆદિ પાશ્ચાત્ય દેશોની પ્રજા પોતાના દેશની ઉત્પત્તિમાટે પ્રમાદરહિત-પણે સતત પ્રયાસ કર્યા કરે છે અને તેના પરિણામે આધુનિક સમયમાં લૌકિક ઉત્પત્તિના શિખરે સ્થિત છે.

પોતાની ઉત્પત્તિઅર્થે મનુષ્યને પ્રત્યેક ક્ષણ ઉપયોગની છે, મનુષ્યોમાંનો ધણોખરો ભાગ પોતાના સમયનો દુરુપયોગ કરે છે, પ્રમાદવશ રહી નિરર્થક વ્યય કરે છે અને આ પ્રમાણે આખું જીવન કાર્મ પણ પ્રકારની ઉત્પત્તિને સાધ્યા વગર વ્યતીત કરી નાંખે છે. કાર્મ ધન્ય મનુષ્ય જ પોતાને પ્રાપ્ત સાધનોદ્વારા, પોતાની જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણનો સફળપ્રયોગ કરી, પોતાની શીઘ્ર ઉત્પત્તિ સાધી લેઈ કૃતકૃત્યતાને પામે છે.

ઉત્પત્તિના આદર્શ પ્રત્યેકના ભિન્નભિન્ન પ્રકારના હોય છે. કાર્મ દેશની ઉત્પત્તિ એ જ યથાર્થ ઉત્પત્તિ છે એમ માને છે અને તદ્વચ્ચે પ્રયાસ કરે છે; દ્રવ્યપ્રાપ્તિ એ જ ખરી ઉત્પત્તિ છે એમ કેટલાકનું માનવું છે; કાર્મની માન્યતા વિદ્યાસંપાદન કરવામાં જ હોય છે; વિજ્ઞાનની પ્રગતિ એ જ સર્વ ઐષ્ટ ઉત્પત્તિ છે એમ વૈજ્ઞાનિકો પ્રતિપાદન કરે છે. આ પ્રમાણે ઉત્પત્તિનાં લક્ષ્ય-સ્થાન વિવિધ પ્રકારનાં છે, પણ ઉપરોક્ત જાણાવેલી સર્વ પ્રકારની તેમ જ ધર્મ ઉત્પત્તિઓ નીચે દર્શાવેલી શારીરિક, માનસિક તથા આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિને ઉપકારક હોવાથી શારીરિક માનસિક, તથા આધ્યાત્મિક વિકાસસંબંધી આપણે વિચાર કરીશું.

શારીરિક વિકાસઅર્થે, શરીરને યોગ્ય વ્યાયામ, પ્રાણાયામ, અભ્યાસ્યાદિની આવશ્યકતા છે. દંડ, બેકક, પગેરે પ્રકારની કસરતો કરીને શરીરને જળવાન કરવું એટલામાં જ શરીરની ઉત્પત્તિ સમાયેલી નથી. ધણા મદ્યોએ પોતાનાં શરીરને વ્યાયામથી જળવાન કરેલાં હોય છે પણ તેમનાં શરીર વ્યાધિયુક્ત હોય છે. શરીરને જળવાન કરવા ઉપરાંત શરીરને સંપૂર્ણ આરોગ્યવાન રાખવું એ જ યથાર્થ શારીરિક વિકાસ કહી શકાય. માનસિક તથા આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિને શરીરની

આરોગ્યતાસાથે માત્ર સંબંધ હોવાથી સારીરને બળવાન તથા સંપૂર્ણ આરોગ્યવાન રાખવા માટે અધિક લક્ષ આપવું આવશ્યક છે.

શારીરિક બળ. ઉચ્ચ પ્રકારનું મનોબળ છે. યથાર્થ શારીરિક પ્રગતિ એ માનસિક ઉન્નતિ છે. પાથો છે. માનસિક બળવાળો શારીરિક બળવાળાપર સ્વામિત્વ બોળવે છે. મનુષ્ય અત્યંત બળવાન દ્વાર્યાં અંકુશમાં રાખે છે. એક સેનાપતિ અનેક સૈનિકોને વશ વર્તી શકે છે. દેશ તાઓ મહારાજ્યને ગૂચવે છે.

માનસિક પ્રગતિઅર્થે મનુષ્યે વિચારપ્રતિ અધિક લક્ષ આપવાની આવશ્યકતા છે. મન કેવા પ્રકારના વિચારોનું સેવન કરે છે, તેપ્રતિ ક્ષણે ક્ષણે દષ્ટિ નોંખવી જોઈએ. કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ ઇત્યાદિના વિચારો મનમાં નિરંતર રુદ્ધાં જ કરે છે. માનસિક ઉન્નતિ ઇચ્છનારે આવા મનમાં ઉદતા વિચારપ્રતિ અત્યંત-સાવધાનતા રાખવાની જરૂર છે. જે ક્ષણે મન ઉપરોક્ત વિચાર કરતું બાસે કે તરત જ તેની દિશા પલટી નાંખી, તેને ઉચ્ચ વિચારના પ્રદેશમાં નાખવું જોઈ છે. કેટલીક વખત મન અત્યંત દુર્બલતા દર્શાવે છે. આક કલાક નિદ્રા લીધા વગર આલે જ નહિ, કંઈ જળનું ત્યાન કરવાથી તાવ આવવાનો જ, બૂખ્યા રહેવાય જ નહિ વગેરે. આ તેમ જ કેટલીક અન્ય પ્રકારની દુર્બલતાઓ મનના અધ્યાસરૂપે યર્ષ મર્ષ હોય છે. મનનો વિદ્વાસ જેમણે કરવો છે તેમણે ઉપરોક્ત મનની દુર્બલતાઓનો અવશ્ય જ ત્યાગ કરવો જોઈએ; એને બદલે મનને હું સમર્થ છું, આનંદસ્વરૂપ છું, શર્વ સામર્થ્યોત્તો આગાર છું, હું સુખસ્વરૂપ છું, હું સત્સિદ્ધિઆનંદસ્વરૂપ છું, હું શિવ છું, વગેરે પ્રકારના ઉચ્ચ વિચારો કરવાનો અભ્યાસ પાડવો જોઈએ.

આ ઉપરાંત મનમાં જ્ઞાનપરે ત્યાગના ભાવો દદાવવાથી, ધ્યાનવટે મનને સ્થિર કરવાથી અને જ્ઞાનદ્વારા પોતાના ઇચ્છસ્વરૂપપ્રતિ મનને અભિમુખ રાખવાથી માનસિક ઉન્નતિ સર્વિશેષ મધ્યમ છે.

શારીરિક તથા માનસિક પ્રગતિ માત્રથી જ સંતુષ્ટ રહેવાનું નથી. જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય તથા મંતવ્ય પરમપદની પ્રાપ્તિ-મ્મી ઇષ્ટથી અબેદલાવને પામવું તે છે. અને નદઅર્થે અધ્યાત્મવિકાસની અપેક્ષા રહે છે. અધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કેવળ મનુષ્ય અપલની સિદ્ધ થતી નથી, પણ તેને માટે જીવનના નેતા શ્રી સદશુર પરમાત્માની કૃપાની અપેક્ષા હોય છે. તેથી તેમની કૃપા પ્રાપ્તિઅર્થે, નિષ્કામ જીવિથી તેઓથીની સેવા કરવી, તેઓથીએ નિર્દિષ્ટ કરી આપેલા માર્ગે ઉન્નતાદ્યપૂર્વક અને શીઘ્ર મતિથી વહેવું. પોતાની કોઈ પણ વાત તેમનાથી શુદ્ધ ન રાખવી, તેઓથીની પ્રત્યેક આજ્ઞાનું પ્રમાદરહિતપણે પાલન કરવું; અને નિરંતર તેમના પ્રતિ અભિમુખ રહેવું એ આધ્યાત્મિક પ્રગતિ ઇચ્છનારનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. અને તેમની કૃપા અપામન કરી ક્રમે ક્રમે વ્યકપનો અનુભવ કરવો એ ઉન્નતિ માત્રનું શિખર રમાન છે.

આપણી ઉપરોક્ત ત્રણ પ્રકારની ઉન્નતિઅર્થે આપણા પ્રિયતમ ગુરુદેવ અધ્યાન પ્રપન્ન મંત્રો છે. વિવિધ પ્રકારનાં પીર્નિ, લેખો, સંવાદો લખ્યા છે. નાના પ્રકારનાં હૃદયપર્થી

આખ્યાનોદ્વારા આપણામાં ચાતાચતુર્થ સિદ્ધિ કંઈ છે. આધ્યાત્મિક વિકાસ સત્વરે કરનારી અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ અધિકાનુસાર પ્રત્યેકને પ્રત્યેકી છે. તથા પ્રકારની ઉન્નતિ અનિ સરળ રીતે સધાય એવા રસભર્યા નૃત્યનાવાળા ઉત્સવોનું આપણા અર્થે પરિપાકન કંઈ છે. આપણી સાથે અનેકવાર ચર્ચાઓ કરી આપણી શંકાનાં સંમાધાન કર્યાં છે. અને અનેક રીતે આપણને ઉન્નત અને ઉન્નત વિધિતિમાં લેઈ જવા માટે સતત પ્રયાસને સેવ્યો છે. આથી સહજ સ્પષ્ટ થશે કે શ્રી સદ્ગુરુ ભગવાનની કૃપા આપણને આપણા પૂર્વસંચિત પુણ્યના બળે પ્રાપ્ત છે ન. માત્ર પુરુષાર્થની ન અપેક્ષા રહે છે. પ્રિયતમ ગુરુદેવ આપણને પુરુષાર્થ કરવાનું બળ તથા ઉત્સાહ આપ્યો, એ ન પ્રાર્થના કરતાં વિરોધીનું.

શાંતાં દેસાઈ.

દુઃખ દાળવા શ્રી ઇષ્ટને પ્રાર્થના.

પદ. (મારા પ્રીતમ પ્રાણુધાર, એ કથ.)

મારા જીવનના આધાર, વિનિ સ્વીકારશો,
જાણી દાઝ એા વિશ્વાધાર, વિપદ વિદારશો; મારા
દીનપર કમળા કંઈ લાવશો,
જાણી અજાત નવ તાવશો,
વિકટ પરિસ્થિતિ પરખીને કંઈ વિચારશો; મારા
વરદાથી રચનો ભાગશો,
દષ્ટિ દયાળથી દાખશો,
ઉદાર ભાવે દેવા ક્રમ દાય પ્રસારશો; મારા
નિર્જાત જાણી ન દાગશો,
ગુણદોષપ્રતિ નવ ભાગશો,
દાખી અમીરિ આપ આ અર્ચન સારશો; મારા
પાપના ઓઘ પ્રખળશો,
પોતાનો જાણીને પાળશો,
નિત્ય ગુણગાનમાં ગાખીને પાર દિતારશો; મારા
પ્રભુન્દારે વંશે પધારશો,
શરણાગતને દારશો;
સાચા ધણી શ્રી હરેન્દ્ર સદા સંભારશો; મારા

અંત નાં ત્રિવેદી.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

શ્રી ડેવેન્દ્રજયન્તીવદ્દોત્સવગ્રંથઃ

॥ ૐ શ્રી ॥

નિત્ય-સન્દેશ.

શનિવાર, તા ૨૫ : ૭ : ૩૧.

વર્ષ : ૫ અંક : ૨૫-૨૬
સં ૧૯૬૫, કાર્તિક શુક્લ ૧૩
રાત્રિવાર
તા ૧૯ : ૧૧ : ૧૯૩૮

પરમજીવનદાર :
અવસ્થાપક, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લઘુભૂમિ :
દિનદર્શી : રૂ. ૨૦-૦૦
દિનદર્શન દસ દિવસ.

શ્રી આરિયમન્દિર :
વિદ્યાધીને જાણવા મૂકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાચરણ યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાધીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાધીમાં આરિયમન્દિર
મથલી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી સરસ્વતી હસ્તિકીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, બાક
કાળેની ત્રણીમાં-વડોદરામાં
છાટાલાલ લાલભાઈ ખરેડે,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગ તરફથી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ ગ્રંથ વિવેચી
મદિદારી અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંદ-જીવાન,
વડોદરા, જે સ્થળેથી પ્રકાશક
કર્તુ'. તા ૧૯ : ૧૧ : ૧૯૩૮

આજના સદેશ વંચાતી વખતે હું તમારી સમક્ષ નહિ હોઉં;
છતાં-એને તો તમારું સ્મરણ રહેશે જ. તમે મારા તરફ કંઈક મમતા
બતાવવાની ઉદ્દેશ્યથી હો તેથી મને તમને કંઈક ને કંઈક કહેવાનું
મન થયું છે. તમને સાંભળવાનું મન થાય છે! તમને કદાચ
ન સમજાય એવું લાગે તોપણ શીકર ન કરો. તમારી જુદી ન
સમજે તેની ફરજ નથી. તમે જો પ્રેમથી મારી વાત સંભળશો તો
તમારું હૃદય એ વાત જરૂર સમજશે. તમને હમણાં તે નહિ સમજાય
પણ બેઠાં જોમ પસા જમા મુકીએ, તે અમુક વખત પછી બાજ
સાથે આપણને પાછા મળે છે તેમ તમારા હૃદયમાં મારી વાત
સ્થપાઈ હશે તો તેનો વખત આજે તે જરૂર તમને લાભ મળે એવી
રીતે તમારા હૃદયમાંથી તે પ્રકટી ઉઠશે.

તમને આજે એક પ્રયોગ કરવાનો કદું છું. મારા આ સન્દેશ
સાંભળી રહ્યા પછી તે પ્રયોગ કરજો. આપણું શરીર જેમ જનનથી
પોષાય છે. તેમ સારા વિચારથી મન પોષાય છે, સારા વિચારથી મન
શુદ્ધ થાય છે. સારા વિચાર કરવાથી મનમાં બળ આવે છે. આપણે
સારી રીતે-વખતે ઉત્તમ રીતે જીવવું હોય તો મનમાં સારા વિચાર
ઉપજે તેવું કરવું જ જોઈએ. સારા વિચાર શું તે હું તમને
નહિ કહું. હું જાણું છું કે તમે સારા વિચાર શું જો તે જાણો છો,
એક જાનના નહિ પણ પાણી જાનના જાણો છો. આ સન્દેશ વંચાત રહ્યા
પછી તમે જ્યાં શાંતિથી પાંચ મિનીટ બેસજો, એને દરેક પોતાના
મનમાં સારા વિચાર પ્રકટાવવા પ્રયત્ન કરજો. એક જ જાનના
પણ જાનજાનના સારા વિચારો તમારા મનમાં વિચારજો. માંચ

મિનીટ પછી... 'જેવું' જોલાવાય પછી... જાણું તમારામાંથી જેને પૂછે તેમણે પોતાનાં મનમાં જે જે સારા વિચાર : આપ્યા હોય તે કહી બતાવવા. પહેલેથી ગનમાં વિચારી રાખજો. એક, બે, ત્રણ, પાંચ, દસ જેટલા વિચાર આવે તેટલા કરવા, અને પૂછે ત્યારે કહી બતાવવા. કહેવામાં લખ-લખાટ કરશો નહિ. અને જે જે સારા વિચાર કહે તે બધા સાંભળજો. પીત્તળો. શું શું સારા વિચાર કહે છે, તે યાદ રાખજો. આમ તમે ખૂબ સારા વિચાર ગણી શકશો. આ પ્રયોગ વખતે હું તમારી પાસે હોત તો તમારા સારા વિચાર મને પણ સાંભળવા મળત. પણ હું આવીને સાંભળીશ, અને ત્યારે ગણીશ કે તમે કેવા ઉત્તમ વિચાર કર્યા છે.

શ્રી ગુરુદેવ.

કળાની ઉપયોગિતા.

કળા અદ્ભુત વસ્તુ છે. તેના મહાભાગમાં સામર્થ્ય, સૌન્દર્ય, જ્ઞાન, આનંદ રિયતિ કરી રહ્યા છે. કળાવિના ઉપરની કાંઈ વસ્તુ પ્રકટ થતી નથી. કળા જામિતકમાં દેશગતમાં છુપાએલી વસ્તુને આકર્ષી લાવે છે. જે દેશમાં વધારે કળાકાર છે તે દેશ સમૃદ્ધિવાન બને છે. કળાનું માહાત્મ્ય વાણીથી સમજી શકાય તેવું નથી. અનુભવથી જ તે સ્પષ્ટ થાય છે.

વિશ્વમાં કળાને ત્રણ વધાનું રચાનું માનવનું હૃદય તથા ઇન્દ્રિયો છે. એકાદા વિવિધ કળા સર્વત્ર પ્રસરે છે. વનસ્પતિ તથા ખનિજ સૃષ્ટિના વિકાસરૂપ ઉપરની કળામાં પણ મનુષ્યની કળાથી સૌન્દર્યની અધિક વૃદ્ધિ થતી રહે છે.

મનુષ્યનો પોતાનો વિકાસ તો કેવળ પોતાની કળાથી થાય છે. માનવ હૃદય જેમ કળામય થતું રહે છે તેમ તેમ તેની વિશુદ્ધિ તથા પ્રગતિ થતી જાય છે. ઉત્તમ કળાકાર અન્યના ઉપર અદ્ભુત છાપ પાડે છે.

કળા ક્યારે આકર્ષક બને છે ? ત્યારે મનુષ્યનું જીવન ઉચ્ચ વિચારથી વા. ધર્મથી ફળવાયેલું હોય છે ત્યારે.

કળાના બે બેઠ પડે છે. એક સારી કળા, ને બીજી ખોટી કળા. સારી કળા પોતાને તથા અન્યને સુખ આપે છે તથા સ્વાસ્થી શુભ અસર કરે છે, ને ખોટી કળા પરિણામે સર્વને હાનિ ઉપજાવનાર થઈ પડે છે.

કાંઈને ઉત્તરું, ખોટું સમજાવવું વગેરે ક્રિયામાં થતી કળાનો ઉપયોગ વાસ્તવ લોકને આપતો નથી. બહારની ખોટી કળામય ક્રિયા ઉપરઉપરથી નેતાં અત્ય સમય સામાનું ધ્યાન ખેંચે છે; પણ કળાનો આશય જાણતાં તેની અસર દીર્ઘકાલ ટકતી નથી. નદીકિનારે ઉમેલા ધ્યાનસ્થ બગલામાં જે વાસ્તવ સંઘમની કળા હોય તો એ સર્વને ચિંતનીય વિષય થઈ રહે, પણ તેમ થતું નથી. પણ ઉલટું બગલાકારે કાંઈને માટે એની ઉપમા અપાય છે. સાથી ? તેની ખોટી કળાથી. બગલાનેથી એકાદા રાખી સંઘમની કળાને સિદ્ધ કરતો એક યોગી અન્યના મન-

ઉપર સારા સંસ્કાર પાડે છે. ઉભયની સમાન ક્રિયા હોવા છતાં એકની અપેક્ષા રહે છે ત્યારે બીજાની ઉપેક્ષા થાય છે. આમ થવામાં સારી ખોટી કળાનો ભેદ જ મુખ્ય કારણરૂપ છે.

ઇન્દ્રિયાતીત વસ્તુ, ઇન્દ્રિયનિરપેક્ષ આનંદ કળાથી પ્રતીત થાય છે. જો કે, કળા બહારનું સાધન છે છતાં તેનામાં એવું અદ્ભુત સામર્થ્ય છે કે જે અગમ્યને અનુભવગમ્ય કરે છે.

જે વસ્તુનો સહજમાં જ્ય થતો નથી તેનો પણ કળાથી સહજમાં જ્ય થાય છે. એમુંકે પ્રકારે પ્રાણુવાયમ કરવાની કળા સિદ્ધ થતાં પ્રાણુનો જ્ય ધર્મ પ્રાણમાં રહેલા વિલક્ષણ બળનો અનુભવ કરી શકાય છે. વિધિપુરઃસર ચાટકની કળા સિદ્ધ થતાં નેત્રેન્દ્રિયમાં અદ્ભુત બળ પ્રકટે છે. આનની કળા ધ્યેયને પ્રત્યક્ષ કરે છે.

પ્રત્યેક કરંજો કળાથી પદાર્થ જન્ય છે. પ્રત્યેક ક્રિયામાં કળા ઐતપ્રેત ધર્મ રહી છે, એ સત્ય જગતના વિવિધ સ્થાને પ્રતિ દ્રષ્ટિ કરતાં સહજ સ્પષ્ટ થાય તેમ છે. મીઠામાં જાંબુને જ્વેશો તો જ્યારો કે ત્યાં સુતરનાં તાંતણું કાપડ બનાવવાની, કળા છે. રેડિયો ફેરવનારમાં ફને સુંદર કરવાની કળા છે.

એક સુંદર ઉપવનમાં જશે તો ત્યાં પણ કળાનું દર્શન થાય છે. એક છોડઉપર વિવિધ રંગી શુભાશ થાય છે, તે માળીની કળાથી જ. રમણીય ભુવનપ્રતિ દ્રષ્ટિ વાળશો તો ત્યાં પણ કળા આવી પહોંચેલી જ્યારો. મુનો, કાંકરી, રેતી જેવા સાધારણ પદાર્થમાંથી ક્રિયાની કળાથી ગળતમુખી મહાલય અણાય છે. લાકડામાંથી સુતારની શક્તિથી-કળાથી વિવિધ ઘાટ રચાઈ મકાન પૂર્ણ બાંધાઈ રહે છે. સોનીની કળાથી સુવર્ણના અનેક અલંકારો બને છે, ખેડુતની કળાથી જગતના પ્રાણીમાનવ પોષણ ધર્મ રજું છે. આ પ્રકારે જગતના આકૃષ્ટતા પ્રત્યેક વ્યવહારમાંથી કળાને ઉકાળી લઈએ તો સૃષ્ટિનું અસ્તિત્વ જ રહે નહિ. ઇશ્વરની કળાથી વિશ્વનું સર્જન થયું અને મનુષ્યની કળાથી જગતનો વ્યવહાર ચાલે છે. તેથી કળામય રહેવાની મનુષ્યને આવશ્યકતા છે એ સિદ્ધ થાય છે.

મન તથા ઇન્દ્રિયદ્વારા મનુષ્ય કળાનું જ્ઞાન મેળવે છે-અન્યને જ્ઞાન આપે છે, એ આપણે જગતનો વ્યવહાર જોતાં જાણ્યું. તેનાથી સુખ, આનંદ મળે છે એ પણ અનુભવ્યું છે; છતાં એટલાથી કળાની પૂર્ણતા થતી નથી. કારણ, આ આનંદ તથા સુખ ચરિત્રાથી નથી. એક સારો ચિત્રકાર કે કવિ જતાં તેનાથી મળતો આનંદ તે જ પ્રકારનો પુનઃ મળતો નથી.

કળાની જેટલી સંસ્કૃતિ તેટલી જીવનની સંસ્કૃતિ હોય છે. ઉત્તમ સંસ્કૃતિ ઉત્તમ વસ્તુને આકર્ષે એ સ્વાભાવિક છે. ભારતવર્ષના પૂર્વકાળના પૂર્વકો, ઉપાસકો, ત્યારે કળાકાર બન્યા ત્યારે એમણે ફેર ફેર સુંદર મૂર્તિઓ રચાવી. ઇશ્વરની કળા જેટલી રમ્ય તથા ભગ્ય છે તેનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું. પ્રલોરા, અગન્ટાજેની કંદરાઓ આજે પણ મનુષ્યની અભિરૂચીનો વિષય છે. જેનામાં ધર્મસંસ્કારો ભગ્ય છે તેને એ મૂર્તિઓ જોતાં તેના મૂળ સ્વરૂપ શિવ, રામ વગેરે પ્રસિદ્ધત્વનું રમરણ થાય છે.

૧. ઉત્તમ કળાકાર તો એવા છે કે જે પોતાની કળાદ્વારા પ્રેક્ષકને ઉંચા તત્ત્વપ્રતિ આકર્ષી શકે. જેની પ્રસા પ્રતિષ્ઠિત થઈ છે એવા કવિઓ પોતાના શબ્દોના સુંદર રચના કરી અત્યંત સ્થૂળતા ઓળખાણ આપે છે, સર્વોત્તમ આદર્શો મનુષ્યની કલ્પનામાં પ્રત્યક્ષ કરે છે. યુગોનું પરિવર્તન થયા છતાં મહાભારત, રામાયણ, ઉપનિષદ આજે પણ સજીવન છે. જ્યારે અન્ય કવિનાં કાવ્યો જગત વિસરી જાય છે. આપણે ઉપર જણાવ્યું તેમ તેની અસર સ્થાયી રહેતી નથી. પૂર્વ અથવા વાંચતાં કળાકારનું માનસ્ કેવું હતું તે પણ સ્પષ્ટ થાય છે.

એક કવિ સ્થૂળનું વર્ણન કરે, એક કવિ ચંદ્ર, તારલાલું કાવ્ય રમે, કોઈ કવિ કામલ, હંસ કે મધૂરપર શબ્દોની યુગલ્લી કરે. પણ તત્ત્વવેદા કવિ આ સર્વ વસ્તુઓને એવી રીતે વર્ણવે કે જેના પરિણામે ચેતન્યપ્રતિ સંલગ્ન થવાય. રસિક કવિઓ આ સંબંધમાં એવા શબ્દો ગોઠવે કે જેથી વિષયરસની અધિક અધિક વૃદ્ધિ થાય. આમ થવાનું કારણ જીવનસંસ્કૃતિ તથા માનસનો ભેદ છે. જે માનસ્ ધર્મસંસ્કારથી જાણ્યું છે તે તેની જ છાયા કાવ્યની કળાદ્વારા પ્રસારી શકે છે. વિષયાવૃત્ત માનસ્ વિષયરસને રેલાવે છે. મનુષ્ય એ જ પ્રમાણે સર્વ ઇન્દ્રિયોદ્વારા પોતાની અભિરૂચી અનુસાર કળાને તે પ્રત્યક્ષ કરે છે.

ઉત્તમ જીવનથી રચાયેલી કળા રસગંભીર તથા જીવનપોષક હોય છે. એનાથી આનંદ, શાંતિ, મહદભાવના ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. એક કળા વિરાગી કરે છે; એક કળા વિલાસી કરે છે. ઉભયમાં કળા રહી છે, પણ કળાકારના અંતઃકરણનો ભેદ હોવાથી કળામાં ભેદ પડે છે. તેથી જ શાસ્ત્રકારો આ લૌકિક કળાથી દૈવી કળાનું જ્ઞાન મેળવવા સચવે છે. એ કળા તે ઇન્દ્રિયોના સંયમ છે. પ્રત્યક્ષ કોઈ પણ વસ્તુના આધારવિના જે સુખ તથા આનંદ પ્રકટે છે તે સંયમની કળાથી જ.

સર્વોત્તમ કળાપૂજકોને આ કળા ગ્રણ્યવાની અત્યંત અગત્ય છે. આ કળા મંથના વાચનથી કે બહારના દશ્યથી સિદ્ધ થતી નથી. તેના સંસ્કારો અંતરમાં પડે છે. પણ કળાની સિદ્ધિ તો કળાકારના સહવાસથી જ થાય છે.

જેણે જન્મીને કળાથી વધાર્થ જીવી ગયો છે તે જ સંયમની અદ્ભુત કળા બીજાને સિદ્ધ કરાવી શકે છે. વાણ્ણીથી સંયમ કરો કે આમ કરો તેમ કરો ન કહેતાં પોતાની પ્રત્યેક સંયમી કળાથી જ અન્યના હૃદયપર સંયમની છાપ પાડે છે. સામાન્ય અધિકારી 'ટુએ તેવું શીખે' એ કહેવતઅનુસાર સામાની ચેટા જોઈને જ તેવું શીખે છે. દરેક મનુષ્યે આ જોઈને જ જોઈએ એમ નથી. જો એમ જ હોત તો પૂર્વકાળના પુરુષો શાસ્ત્રોને જનસમાજ સમક્ષ મુકત જ નહિ. પણ સમાજનો મોટા ભાગ સામાન્ય અધિકારનો હોય છે તેથી કળાકાર પોતાની જીવનકળાથી કળાનો વિગ્તાર કરે છે.

વસિષ્ઠ, યાત્રવલ્કય આજે પ્રત્યક્ષ નથી, છતાં મનુષ્યો ચોગવાસિષ્ઠ, ઉપનિષદ આદિના અધ્યયનથી પોતાની પ્રગતિ વા અચળની કળાને સિદ્ધ કરે છે, તેથી મનુષ્યના અધિકારને સમજનાર કળાકાર પ્રસંગે ઉપદેશથી ને પ્રસંગે ક્રિયાથી કળાનો ઉચ્ચ વિધિ દર્શાવે છે.

પ્રિય સાધકજી! આજે તો પરમપૂજ્ય ભગવાનશ્રીજેવા ઉત્તમ સમર્થ કળાકારને પ્રાપ્ત કરી ઉપરના સર્વ વિષયોને અનુભવજન્ય કર્યા છે. તેથી આ વિચારનું સત્ય આપણા મગજમાં તો સદગત ફરી શકે એમ છે. એને મારે સાત્ર ભોજવાનાં નથી કે સંયમની કળા સાત થવા કોઈ શકે જવાનું નથી. શ્રી છાંટના દિવ્ય જીવનમાં સર્વ પ્રકારની સર્વોત્તમ કળાનું દર્શન આપણા મુલાગે થયું છે. જે જે લૌકિક કળાઓ ગણાય છે તે પણ આપણે જોઈ છે. નવી નવી કળા છાંટશ્રીની કલ્પનામાં ફરી રમતી હતી તે આ શ્રી ઉપેન્દ્રજન્તી મહોત્સવોના સાહિત્યથી સર્વના લક્ષમાં આવે નમ છે. અનેક સમાજોમાં હાથ ગંગોળી, પાકકળા વગેરેની ધનામી યોજના થાય છે પણ તે સર્વ કહે છે કે ‘શ્રી ઉપેન્દ્રભગવાનથી જ આ કળાનો આરભ થયો છે.’

સામાન્ય-ઓછાં સાહિત્યથી રસદર્શનમાં ફરી સુંદર રચના થતી હતી તે સર્વના અર્થમુખ્યોએ જોઈું છે. વિશેષમાં આ દિવ્ય કળાકારમાં એવી અનન્ય શક્તિ હતી કે તત્કાળ સર્વ રચના કરી દે. ગરજમુખિપર સર્વજન્ય ત્યાંમુધી તેમને ક્યાં વંચો નથા ફરી રીતે પહોંરવાં તેની અપર ન હોય. કઈ કઈ વસ્તુ જોઈશે તેના નિર્ણય નહિ. તો પૂર્વપ્રયોગ (રીડીઅર્સલ) તો થાય જ શોનો ! આવી પરિસ્થિતિમાં સર્વ કંઈ હોય. પડો ઉચકવાનો સમય થવા આવે તે સમયે કળાકાર પોતાની કળાનું દિવ્યદર્શન કરાવે, ને રસદર્શનનો કાર્યક્રમ થાય. ઘણી જગ્યાએ નાટ્ય પ્રયોગો થાય છે પણ તેનો અભ્યાસ બે ત્રણ મહિના આગળથી શરૂ થાય છે ત્યારે તે કાર્ય બને છે. અને રસદર્શનમાં તો જે કાર્ય થાય તે તાત્કાલિક જ થતુ. અભિનય બતાવવા, વંચ પહેરાવવાં, સાહિત્યની ઓફવણ કરવી, ક્યાંથી કેમ નીકળતુ-જવું તે પણ દશાયવું-આ સર્વ સિદ્ધ કળાકાર-વિના તત્કાલ કોણ કરી શકે ! આ તો ઉપરની વાત થઈ પણ તેની સાથે જીવનથી કળા બતાવનાર કળાકાર તે પણ સાથે બતાવતા હતા. આરે તરફ બાળકો, યુવકો, સ્ત્રીઓનો સમુદાય નૈવાર થવાને તાલાવેલી કરે-ભગવાનશ્રીને મૂંછે. સર્વને પરમ શાંતિથી તઓથીઉતર આપે-શીખવે-ઉત્સાહ આપે. એ દરમ તો રસદર્શનના અતર્ગત મનુષ્યો જ મળી શકે એવું હતુ. સર્વ ભગવાનશ્રીની શાંતિ જોઈને આશ્ચર્યમુખ થતા.

પરમપૂજ્ય છાંટશ્રી કીર્તનો ગાતા-મવદાવતા તેમાં પણ કળા હતી. તે મારે એક બંધુ કહે છે કે “ભગવાન તો વાણીથી-આંખથી કીર્તન ગાતા હતા. કીર્તનો ન પાંચીએ પણ કીર્તનનો ભાવાર્થ તેઓશ્રીના નેત્રના ભાવથી સમજાઈ જતો.” આ પ્રકારનું જ્ઞાન કળાકારની દિવ્ય કળાથી જ થાય છે. સંજાનૂમડળને યમુક કીર્તન કરી રીતે ચાતું ને ઈશ્વરથી જણાવતા. શ્રીકૃષ્ણજન્મ-તી-નિમિત્ત તેઓશ્રી નવાં આખ્યાન રચના ને તેને કથારૂપે અત્યુ કરાવતા ત્યારે કથાના પાંચાના અંતરમાં પડાતા વિચારોએ જુદા જુદા ભાવો ત્રી મુદ્દેવ પોતાના નેત્રમાં લાવતા તેની અસર શ્રોતાપર અજબુત થતી હતી તેનું કારણ શ્રવણ કરાવવાની ઉત્તમ કળા હતી.

તેઓશ્રી પ્રવચન કરતા ત્યારે પણ જે વિષય અર્થ ને કરવાનો ઉત્સાહ સર્વમાં જાગતુ થતો. ફરક આપે તોપણ એવા પ્રેમભાવ તપ્પેથી આપે કે તેની અસર તેઓશ્રીપ્રતિ પ્રેમની વૃદ્ધિ

કરતી હતી. જે સમયે જે કહેવું થયે તે કહેવામાં પણ કળાનું ભાન થતું. ખેલવું, ચાલવું, ખેસવું, જમવું વગેરે સર્વ ક્રિયા ઇષ્ટની કળામય હતી. કોઈને સારી ક્રિયા શિખવવી હોય તો તે પણ હાસ્યમાં ઉંચા મર્મવાળી કળાથી.

ચારિત્ર્ય-મંદિરના એક વિદ્યાર્થીને સ્વચ્છ રીતે જમવાની ટેવ નહોતી. ઇષ્ટશ્રીની દૃષ્ટિ તે પર પડી. વિદ્યાર્થીને સાક્ષાત્ કંઈ ન કહેતાં સાથેના એક સાધક બાંધુને કહ્યું, કે 'ભુખ્યા આ યાળીમાં સુંદર નકશો ચિતરાયો છે.' પોતાનો કહેવાનો મર્મ જમનારના લક્ષમાં આવી ગયો. બીજા દિવસથી સ્વચ્છ રીત જમવાનો તણે પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો. શિક્ષણ આપવાની કળા પણ વિલક્ષણ હતી.

પરમપૂત્ય માણશ્રીની તુલા વિશ્વવિદ્યાલયમાં થઈ તે સમયે તેમની સર્માપ ઇષ્ટશ્રીએ હાથમાં કરતાલ લઈ અત્યંત ભાવપૂર્વક પૂત્ય માણશ્રીની પ્રદક્ષિણા કરતાં દરિ ઝૂની ધૂન કરી હતી. તે કાલે સર્વને ગૌરાંગ પ્રભુના નૃત્યનું સ્મરણ થયું હતું. સર્વ કોઈની વિચારપરંપરા અટકી ગઈ, ને એ જ દશ્ય જોવામાં વૃત્તિ લીન થઈ ગઈ હતી. પરમ સુભાગ્યે નૃત્યકળાનું પણ દર્શન તે સમયે થઈ ગયું. રસદર્શનમાં બાંહેધ પમાનનું ભાવભર્યું કળામય નર્તન થતું તે ખજી ભગવાનશ્રીની કળાથી જ.

સત્ત્વમાં-સમારંભમાં સંયમકાલે કેમ ખેસવું, કેમ ચાલવું એ વિધિ દર્શાવતા. આપણે ઉપર કહ્યું કે આલયુ' પણ કળામય હતું. તે આ સમયે સ્પષ્ટ થતું. સંયમશાસ્ત્રમાં એવી રીતે ચાલે કે પાદુકાનો સહજ પણ ખખડાટ સંભળાય નહિ. સંખ્યા આદિ કરે તેમાં આચમનીનો અવાજ થાય નહિ. સાધક ત્યારે પોતાનાં નેત્ર ઉઘાડે ત્યારે જ જાણે કે શ્રી ગુરુદેવ સંયમમાં ખેડા છે. એકાગ્રતાપૂર્વક શરીરની ક્રિયાર ક્રિયતિ રાખવાની કળા સયમમાં આરંભ થઈને બતાવતા. પોતાને સંયમની કળા નવી સિદ્ધ કરવાની નહોતી એ તો જેમણે ઇષ્ટશ્રીને ઝોત્રીસ વર્ષપૂર્વે તેર તેર કલાક આસન ગ્રામીને રચાણુવત્ બેઠેલા નિહાળ્યા છે તેમની મતિ તો આ વાત સહજ સ્વીકારી શકે એમ હતું, છતાં પોતે સયમના પ્રયોગદ્વારા સાધકના પ્રત્યેક કરણની સંયમમાં ખેડા પછી કેવી એટા હોય તે દર્શાવવા સાધકસમી એટાને બતાવતા ઉપાસકમાં સંયમની કળા જન્મત કરતા.

વાત કરવાની કળા તો અપૂર્વ હતી. આપણે વિદ્યાર્થીના દૃષ્ટાંતથી જોયું તે પ્રમાણે કળાથી પરાક્ષ રીતે બોધવું સ્વયં કરતા. સર્વ પ્રસંગોનું વર્ણન કરવાની આવશ્યકતા નથી. સ્વસ્થમાં એટલું જ કરી શકાય કે આવી વાત કરવાની સંવોત્તમ કળા અન્ય કોઈનામાં જોઈ નથી. વાત તો મનુષ્યમાત્ર કરે છે પણ એ વાતમાં, આત્મલાઘા, કોઈની રીક-નિહા, મિથ્યા પડિતાઈ, નિરુત્સાહ, વિષયાનંદ વગેરે મુખ્યત્વે આવી જાય છે. પરંતુ ઇષ્ટશ્રીની વાનની કળામાં ઉપરના કોઈ વિષયને સ્થાન નહોતું. નિરંતર એવી કળામય વાત કરતા કે જેથી શ્રવણ કરનારમાં ઉપરોક્ત વિષય જાયત હોય તો તે ખજી ન્યૂન થઈ જતા.

ઉત્સવમાં રંગોળીના મઝજા પૂરાતાં તેમાં પણ આ કળાકારની કળા પ્રકાશતી.

ઉત્તમ કળાકાર પોતાની દરેક ક્રિયાથી ઉચ્ચ વસ્તુનું જ્ઞાન કરાવે છે તે આપણને ગંગોળીનાં મંડળ જોતાં સ્પષ્ટ થયું છે. કયા દેવતાં કયાં બીજાં છે તે ગંગોળીના ચિત્રથી ગુરુદેવ દર્શાવતા. આ સંબંધમાં એક વાત સ્મરણમાં આવે છે તે જાણવું છું: આજથી ચોવીસેક વર્ષ પૂર્વે એક સમયે ઇષ્ટશ્રી મુંબઈમાં આવેલા કાશીબાગમાં પધાર્યા હતા. સાથે શ્રીમન્ ભારતર સાહેબ વગેરે સાધક-મંડળ હતું. ત્યાં નવીન વર્ષે એક સુંદર ગંગોળીનું મંડળ ઇષ્ટશ્રીએ પૂરાયું હતું. શ્રી ભારતર આહેમે વ્યાખ્યાન આપતાં તે સંબંધી સુંદર વિવચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે 'આ ગંગોળીનું મંડળ તમે જોયું ? એમાં શું બતાવ્યું છે ? ભગવાનશ્રીએ શોભાને માટે આ રચના કરી નથી. એઓશ્રીની પ્રત્યેક કળા રહસ્યસૂચક છે. આજે આ મંડળ પૂરીને આપણને યજ્ઞકોનું જ્ઞાન આપે છે. સદૃશ દૃષ્ટિથી સર્વનું અવલોકન થતું જોઈએ વગેરે.' આ પ્રકારની વિવિધ કળાની પાછળ રહેલું રહસ્ય શ્રીમન્ ભારતર સાહેબજેવા દૃષ્ટાતા દર્શમાં તત્કાળ આવી જતું. આપણે પણ યથાશક્તિ એ કળાને અવલોકી છે તેથી કળાકારમાં આ કળા પણ સિદ્ધ હતી તે સહજે માની શકાય તેમ છે.

વિતરાગી પ્રભાવિષ્ઠ સાધુપુરોજેવા અતિથિ આવતા તે પણ ગુરુદેવની કળામય પ્રતિષ્ઠા આનંદ પામતા અને વિનાશમાં કહેતા કે કેન્દ્રમગ્ન તો અમને અહિં એવી ટેવ પાડે છે કે અન્ય સ્થળે રહેતાં અમને લાગી પડશે. આ પ્રકારના ઉદ્ગારો નીકળતા તે ગુરુદેવની વ્યવસ્થાની કળાને લીધે જ.

પ્રત્યેક ઉત્સવમાં કંઈ કંઈ નવતન કળાનું દર્શન તો હોય જ. આજે જે પ્રકારની રચના હોય તે કાલે નહિ, એ જોતાં સર્વને એમ થતું કે ભગવાનશ્રીમાં દળ પણ કેટલી કળા શૂપાર્થ હશે તેનું માપ નીકળી શકતું નથી.

બકારની પ્રતિષ્ઠા તો ખાલે ખાલે એવી જિજ્ઞાસા પ્રતીત કરાવી છે કે જેને માટે સત્જનો પણ કહી શકા છે કે કેન્દ્રવાર્ષકી ઉત્તમ કળાકાર હતા. એક સમયે એ ત્રણ સત્જનોએ શ્રી વિશ્વવંદ્યાદ્યાનની વ્યવસ્થા જોતાં કહ્યું હતું કે 'આ બાગની રચનામાં તો અમને દરેક જગ્યા કળામય લાગે છે.' જે વસ્તુ સર્વત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે તેનો અધિક વિસ્તાર ન કરતાં અંતર્ગત કળાનો વિચાર કરીશું.

સામાન્ય અધિકારીને આરંભમાં દલકા વિવધનો રસ હોય છે. એવો અધિકારી જ્યારે ઇષ્ટશ્રીના હાથમાં ચડે તો ત્યારે તેનાથી ન અકળાતાં ધીમે ધીમે તેની દૃષ્ટિઆગળ ઉચ્ચ ઉચ્ચ વસ્તુ ધરતા. તેનો ઉત્સાહ મંદ પડે તો પ્રિય વચનોથી તેના ઉત્સાહને ગમત રાખતા.

પ્રવાસના રસવાળો કોઈ સાધક હોય તો તેને એવાં રચનામાં ફેરવતા કે એના ચિત્તમાં ક્રમે ક્રમે ધર્મના સરકારો ગમત થાય.

અદિષ્ઠુષ્ઠ વૃત્તિવાળો સહવાસમાં આવે તો પ્રથમ તેને અદિરંગ સાધનોદ્વારા કેળવતા. જેમ બાળકની પાસે વસ્તુ છોડાવવી હોય. તેના આગળ તેનાથી કંઈક સારી વસ્તુ ધરવામાં આવે ત્યારે તે હાથમાંની વસ્તુ છોડી દે છે. તે પ્રમાણે થોડા થોડા ઉચ્ચ વિચાર વા સાધનો આપીને તેનામાં સંપત્તિની કળાને ગમત કરતા. પ્રસંગે એની સાથે એના મમાન ઘડને અવધાર

કરતા. તે સમયે ક્રોધ કરવાં પડે એવું કારણ ઉપસ્થિત થાય. છતાં અક્ષોભ શ્રુતિ સેવતા, બૂલ કરે તો તેના પ્રતિ નિરંતર ક્ષમાનો ભાવ દર્શાવતા, દર્શાવીને પતાયે નહિ પણ સહુદયતાથી તેની સાથે વર્તે. સર્વ પ્રસંગમાં ચિત્તની અખંડ પ્રજ્ઞાંત રિયનિ પ્રતીત કરાવે. જેવો અધિકારી હોય તેવી રીતે તેને આચારથી કે ઉપદેશથી નિરોધની કળા બતાવીને તેનું હૃદય કળામય કરતા હતા.

પ્રાચીન આર્યકાળમાં આવા દિવ્ય કળાકારોનું અસ્તિત્વ હતું. શ્રી કૃષ્ણભગવાનમાં એસડે કળા હતી એમ શાસ્ત્રો કહે છે. શ્રીકૃષ્ણે પણ જે જે કાર્યો કર્યાં છે તે કળાથી જ. હીમજેવા ઉચ્ચ અધિકારી તો તરત સમજી જતા કે આ કાર્યમાં કૃષ્ણની છૂપી કળા છે. જે કાર્ય બળથી સિદ્ધ ન થાય એવું જણાય ત્યાં કૃષ્ણે પોતાની કળાનો ઉપયોગ કર્યો છે. માનુષી અમાનુષી કળાથી ભારતનું ગૌરવ તે કાળે વિલક્ષણ હતું. ઉચ્ચ વસ્તુને ટકાવી રાખનાર ધર્મ તથા અંયમ તે કાળના પુરુષોમાં બલવાન હતા. જેના પ્રભાવે પ્રજામાં સર્વોત્તમ કળાની જાગૃતી હતી.

આજે પણ આપણા વર્ગમાં સંયમ તથા ધર્મની કળા પ્રકાશે છે તે આપણા કળાકારના પ્રભાવથી જ.

કળા કેટલી ઉપયોગી છે તેનો વિવિધ રીતે વિચાર આપણે કર્યો. રાજ્યોનાં પરિવર્તન કળાથી થયાં છે. વિવિધ શોધો કળાથી શોધાઈ છે. શરીર મન કળાથી કેળવાયાં છે. અત્રૈકિક લૌકિક સમૃદ્ધિ કળાથી મેળવાય છે. ભક્તો, જ્ઞાનીઓ કળાથી પરિણામે ઈશ્વરમય થયા છે—થાય છે.

આવી જીવનઉપયોગી કળા પ્રાપ્ત કરવા શ્રેયઃસાધકે સદા સાવધાન રહેવું પડે છે. અવહાર તથા પરમાર્થમાં કળાનિવત બનવાની આવશ્યકતા છે. એ તો શ્રી ગુરુદેવે, વારંવાર અનેક પ્રકારની કળાથી બતાવ્યું છે. જેમ કૃષ્ણની કળાથી પાંડવોને વિજય મળ્યો—ધર્મની સંસ્થાપના થઈ તેમ ગુરુદેવની કળા જાગૃત કરતાં આપણાં સાધનો ફલપ્રદ થઈ દશે દિશામાં જય જય વિરનારો એ નિઃસંશય છે. કળાવિના કાર્ય સાધતાં દીર્ઘકાલ વહી જાય છે, છતાં ઇતિહાસાર્થની સિદ્ધિ અનુભવાની નથી. કાર્યમાં કળા ભજતાં તે સુગમ થઈ રહે છે.

હજી પણ આપણું કર્તવ્ય તો એ જ છે કે શ્રી ગુરુદેવે દર્શાવેલી નાની મોટી કળાનું ફરી ફરી સ્મરણ કરવું. આજના મંગલ દિવસે તો સ્વભાવથી જ આપણામાં એ કળાનું સ્મરણ જાગૃત થાય છે. પગલે પગલે કળાનું દર્શન કરાવતો આજનો દિવસ કળાનું વિસ્મરણ ન કરાવે એ સ્વાભાવિક છે. એ આજનો મહિમા છે. આ સ્મરણ અખંડ જાગૃત રહેતાં કળાની શ્રદ્ધિ થતી રહેશે. આપણું માનસ પલટાઈ જતાં સર્વોત્તમ સંયમી કળાકાર થઈ રહીશું ને પરિણામે જીવનની ધન્ય ક્ષણ આવતાં આપણામાં શ્રી ગુરુદેવને પ્રત્યક્ષ અનુભવતાં તેમાં વિરામ પામી ઇવન અનુભવીશું.

શ્રી ઇષ્ટ પરમાત્મા સર્વને આ સુયોગ સત્વર અર્થે એ ગુણેન્દ્રસદ આ મંગલ ક્ષણે તેઓશ્રીને વંદન કરતાં લેખિની વિરામ પામે છે.

શ્રી જન્મ દેવી.

॥ ૐ શ્રી ॥

પ્રાર્થના.

પરમાત્મનું !

આપના કૃતિ દેહના દર્શનને! હાલ હીંધે એ વર્ષ જેટલો કાળ વતી જ્યાં આપ્યો. આપ-વિદ્યાણી સર્વને આજના મહોત્સવના આનંદનું સ્મરણ થતાં વૃત્તિ બૃતકાલમાં પ્રવેશતાં ખેદને પામે છે. સ્થૂલ દૃષ્ટિવાળાં ભૌતિક તનુને ઇન્દ્રિય એ સ્વાભાવિક છે. સુદામાને અનેક વૈભવો પ્રાપ્ત થયા છતાં શ્રી કૃષ્ણવિના એ ભકતહૃદયને સર્વ કંઈ લુપ્ત લુપ્ત જણાયું. પ્રભો ! આપના અનુમદથી સર્વ પ્રાપ્ત થાય છે છતાં મન-વૃત્તિ સતોષ તથા આનંદ અનુભવતાં નથી. કંઈક પણ સમાધાનને પામીએ છીએ તો તે આપનાં પુણ્ય સ્મરણથી.

વૃત્તિ અસતોષને સેવે છે, તે પણ આપના સ્મરણથી અને સમાધાન પામે છે, તે પણ આપના સ્મરણથી. ઉભય પ્રકારની મનોદશામાં આપ અખંડ જનમ રહો છો. સંસારનું ચિંતન દૂર દૂર સરતું જાય છે. વિચાર પ્રણયો સંયોગ કરાવે છે, એ અનુભવ કરાવવા અર્થે-સૂક્ષ્મ સંબંધ બંધાવવા અર્થે જ આપે આપનું તિરોધાન દર્શાવ્યું છે, તો પ્રભો ! હવે આપની સાથે અમારો સૂક્ષ્મ સંબંધ અધિક હૈ થાય, આપના સૂક્ષ્મ આલંબનથી જ આવી પોરણ વ્યવહાર સંધાય, એ જ ઇચ્છીએ છીએ.

પરમાત્મનું ! આપના પ્રત્યક્ષ સંબંધના સમયે, અને અનેક પ્રસંગે આપને બૃહ્મા, વિપરીત ભાવનાઓ સેવી, આપના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જ્ઞાતિથી દોષો જોયા, તથાપિ આપ અમને નથી બૃહ્મા એ અનેક રીતે અમને સ્પષ્ટ થાય છે. અને તેથી જ આપના નિમિત્ત કાર્ય કરવા વૃત્તિ ઉત્સાહી બને છે.

શુરહેવ ! આજ આપનો મંગલજન્મમહોત્સવ. આજ આપને આપવાનું છે, અમારે વાચવાનું છે. પણ શું વાચીએ ? વગર માગ્યે આપ સર્વ કંઈ આપી રહ્યા છો, છતાં વાચકવૃત્તિ સદા વાચવાની ઇન્દ્રિય ધરે છે એ ન્યાયે અમે વાચીએ છીએ કે આપની સાથે અમારો સૂક્ષ્મ સંબંધ અધિક જનમ રહેવામાં જે કંઈ પ્રતિબંધક કર્મ હોય તો તે વિલાવો, એમાં વિધ્ન કરનાર શબ્દો અવણુ કરવા આ કલ્પેઈન્દ્રિય સદા બધિર હો. એવા સમાગ્રમાં અમારી વૃત્તિ તદ્દરથ રહો, ન્યાં આપનું નામસ્મરણ ન હોય; ત્યાં અમારી વૃત્તિ નિરંતર ઉપેક્ષાને સેવો.

પરમાત્મનું ! અનેક જૂલો થઈ છે અને કદાચ થાય તો તે પ્રતિ આપે અલક્ષ કરે છે તેમ કરીને અત્યાર સુધી જેમ નિભાવ્યાં છે, તેમ નિભાવશો. આપને ચોક્કસ લાગે તે પ્રકારે કાર્ય કરવા બળ પ્રેરજો. અમારું નેતૃત્વ હવે આપને શિરે નથી એમ ન સ્મરશો. કારણ આપના શરણાગતને પાર પાડવા એ આપનો ધર્મ છે અને તે આપે સ્વીકાર્યો છે. ન્યાંમુંદી અમને ઇતત્વના બંધનમાં રાખશો ત્યાંસુધી પ્રભો ! આપને પણ બંધનમાં રહેવું પડશે. સર્વને સત્વરે તારવા કે પરત્રવ

રાખવા, એ આપની ઇચ્છાનો વિષય છે. જેમ ચોગ્ય લાગે તેમ કરજો. આપના અનુગ્રહિત સાધક બાલકો અખંડ આપનું સ્મરણ કરી રહ્યા છે. આ બે વર્ષથી સર્વની સર્વોત્તમ ભાવપૂર્વક યતો પ્રવૃત્તિ આપને અજાણી નથી. માટે હે પ્રિયનમે પ્રભો ! કંઈક વિશેષ હક્રદાવાના સંબંધથી પ્રાર્થુ છું કે આપ ઉદાર ભાવે સર્વને સત્ક્રિયાનું સત્કલ સત્વર આપો. અધિક સૂક્ષ્મ સંખ્ય દ્વારા પરિણામે આપ આપના દિવ્ય સ્વરૂપમાં શમાવો એ જ આજની મંગલ પ્રાર્થના. *

શ્રી જન્મ દેવી.

શ્રી ઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું પાલન.

ઉપકાલ થાય છે, જ્ઞેતજ્ઞેતામાં સર્વોદય યર્ષ રહે છે, પુનઃ સાધકાલ જુલાય છે. પગલાં ભરતો રજની અંધકારને પ્રસારે છે. કાંઈ અજ્ઞાન ગતિથી કાલ સરી જાય છે. તે પ્રમાણે ઉત્સવ આગ્યો ને ગયો. કાલના મહિમાથી વર્તમાન જૂતકાલમાં સરવું જુલાય છે. પ્રાપ્ત થયેલા પ્રસંગો સરતાં સરતાં ગાનવહ્નિમાં સંસ્કારની છાપ પાડતા જાય છે. તે નિયમે વ્યતીત ઉત્સવમાં આવીને અનેક શુભ સંસ્કારી હૃદયે પોતાનામાં શુભ સંસ્કારને સ્થાપ્યા હશે તો એ સંસ્કારો સર્વ કાલ શુભ બલને પ્રેરશે એ નિર્વિવાદ છે. સત્પુરુષો પણ એ જ કહી રહ્યા છે કે સરી જતા જીવનકાલમાં કંઈને કંઈ સદ્વસ્તુને, સંસ્કારને ધારણ કરી લો.

વિવિધ કલાનું દર્શન કરાવનાર, વિવિધ રસાનંદને રેલાવનાર, અનેક સત્સંસ્કારને જન્ય કરનાર આ મહોત્સવનું શ્રી વિંચવંદ-ઉદ્યાનમાં પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. પૂર્ણિમાની રાત્રીએ મહાજી હોવાથી ઘણા સાધકસમુદાય રાત્રીએ આવી પહોંચ્યો હતો. મહાજીના કાલમાં કાંઈએ જ નહોતો કાંઈએ કાર્તનો ક્યાં.

ઉત્સવનો મંગલ પ્રભાતકાલ થતાં તન્નિમિત્ત રચાયલાં પ્રભાતકીર્તનો પ્રસાંત સ્થિતિથી ગાવા પછી શ્રીગુરુદેવનું મંગલમય પ્રભાતપૂજન કરી પરમપૂજ્ય શ્રી દેવીશ્રી વિરચિત અત્યંત હૃદયગમ પ્રાર્થના ભાઈ વિષ્ણુપ્રસાદે ભાવપૂર્ણ હૃદયે વાંચી સંભળાવી અને સર્વનાં હૃદયને ભાવભીનાં કર્યાં, આ કાર્ય સમાપ્ત થયે સઉ શાંતિથી વેરાયા.

થોડા સમય પછી સઉ પુનઃ અલિંગેક રચાનમાં એકત્ર થયા. પરમ પૂજ્યશ્રી ઇષ્ટશ્રીની પાદુકાપર પુરુષસુકત મંત્રના એક આવર્તનથી તથા શ્રી ભગવતસ્તોત્રના ત્રણ આવર્તનથી અલિંગેક કર્યો, આ સમયે સઉની વૃત્તિ શ્રી ગુરુદેવપ્રતિ અભિમુખ બની હતી.

આ વિધિ યર્ષ રહ્યા પછી મુરચ્ચ લખ્ય પૂજનમંડપમાં સર્વ એકત્ર થયા. આજુદવાસી તથા ઈતર જાંબુઓથી મંડપ કીર્તનના વાતાવરણે છવાયો.

શ્રી હાંપ્રીએ અનુગ્રહ કરી ગયા મહોદ્ધવમાં પોતાના અસુરદેહનું—ઓ સદ્ગોષ્ઠમંદારનું દર્શન કરાવ્યું હતું. આ સમયે ઓ હોમદિગ્ધામૃતનું દર્શન કરાવ્યું. આ દર્શન થવામાં કૃપાળુ શ્રી સુરદેવનો તથા તદ્દલિન્ન શ્રી દેવીશ્રીનો અનુગ્રહ જ હેતુરૂપ છે એ વિચારતાં તેઓશ્રીપ્રતિ અહોભાવમાં લીન થતાં સર્વેએ આ પુણ્ય પ્રાપ્તિ દર્શન કર્યાં.

અંધપ્રસિદ્ધિનો વિધિ યર્ષ રહે શ્રી કમળાબહેને ધંટર્યાપનનો પુણ્યવિધિ કર્યો. આ ધંટર્યાપન થવામાં પણ શ્રી સુરદેવની ઈચ્છા તથા કૃપા કારણરૂપ છે. ભક્તિભાવમાં તન્મય યર્ષ ને પ્રાર્થના કરી આ અહેને સુરદેવના ચરણે ધંટ ધરી મંગલ ધંટાતાદ કર્યો.

આ વિધિ પૂર્ણ થયે બધું અમૃતસ્રાવ વંદે ગદ્ગદિત હૃદયે સુરદેવના ઉપહાર અને વાત્સલ્યભાવપિળે ટુકે પિચેચન કર્યું. તે પછી શ્રી મણીભાઈ શેઠતે જ્યન્તીની મહત્તા, તેપરથી સાધકને પ્રાપ્ત થતા જીવન ધડવામાં અત્યંત સદાચક્ર કર્તવ્યના સદ્વિચારો તેમજ શ્રી સુરદેવના પુણ્યસ્મારકસંજ્ઞામાં આ મુખ્ય કર્તવ્યરૂપ છે, એ વિચારો દર્શાવતાં મુંદર આખ્યાન કર્યું. આ આખ્યાન પૂર્ણ થયે બધુથી સુનીસ્રાવ ઓગ્રાએ પોતાના પ્રતિ સુરદેવનો કેવો ભાવ હતો તથા સુરદેવના પ્રેમ તથા વિરિધ કથાપિળે આદ્ર્ હૃદયે ભાવપૂર્ણ સન્દેશમાં પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા.

ત્યાર પછી હંટપૂર્ણાદિ થયું. આરતી, પુષ્પાંજલિ વગેરે યર્ષરતા પછી અદ્ભુત વિદ્રતા અને ઉત્તમ સાદિયસર્જનશક્તિનું દર્શન કરાવતો સદ્ગુણ અને આખ્યાનિક કળા કેશી ઉપયોગી છે, એ દર્શાવતો ૫૦ પૂ. શ્રી દેવીશ્રીનો મુંદર લેખ ભાઈ વિષ્ણુપ્રસાદે સ્વરૂપ ઉપોદ્ધાન કરીને મુંદર સંલિધી વાંચી સર્વને શ્રવણ કરાવ્યો. પછી જ્યજ્ઞવલ્કા ધોષપૂર્વક પ્રાતઃકાલનો કાર્તિકમ પૂર્ણ થયો.

જયારે ત્રણ વાગે ઈનામી ચોળનાના કાવનો આરંભ થયો. બાલકોને આસનપ્રયોગો કરી બતાવવાનું જણાવ્યું હતું. પરંતુ એ પ્રયોગમાં ભાઈ રવિન્દ્ર ઓગ્રા એક જ હતા તેથી પ્રાતઃકાલે આસનપ્રયોગો કરાવ્યા હતા. આ બાલકે મુંદર રીતે તે કરી બતાવ્યા હતા. જે વસ્તુ શરીર તથા મનને કેળવે છે તેપ્રતિ માતાપિતાનો દુર્લભ હોવાથી વધારે કુશરો તૈયાર ન થયા એ શોચનીય છે.

શ્રી ભગવત્પ્રતોચના તેર શ્લોકો બાલશાસ્ત્રિકાઓએ શ્રવણ કરાવ્યા. પ્રમાણમાં સંખ્યા ઘણી નાની કહેવાય. શ્રી હાંપ્રા ગુણગ્રન્થમાં અધિક બાલકોએ ભાગ લીધો હોત તો તેમનું તથા તેમના માતાપિતાનું અધિક કન્યાલુ સંધાત એ નિઃસંશય છે. વાઝાશિનોરના બહેન ઉર્મિલાએ સર્વથી સારી રીતે શ્લોક શ્રવણ કરાવ્યા.

ત્યાર પછી પાદપૂર્તિ, તથા ધર્મ પર લખાયલા લેખોમાંથી ઊનીચું લેખો વાંચી શ્રવણ કરાવ્યા. સાવકાલે આન, સંખ્યાથી પરવારી પૂજનમંડપમાં ધૂન કરી સંવાદરથાનમાં સજી એકત્ર થયાં. બહારના દમરો મનુષ્યની મેદની એકડી ચઢ હતી. જ્યાં અપૂર્વ શાંતિ હતી.

ઉત્સવનિમિત્ત રચાયલાં કાંતાનો સંગાનુમંદો મુંદર રીતે ગાયાં. તે પછીનો કાર્તિક રસસ્પર્શનો. આરંભમાં સર્વમાં પ્રાણુજલ પ્રેરનાર દિવ્ય કથાધરને વદન કરી રસપદનું ઉદ્ગાન

કરવામાં આવ્યું હતું. આ સમયનું દૃશ્ય અપૂર્વ ભાવને જન્ય કરતું હતું. પછી ઇષ્ટશ્રીની પ્રતિમા-
 'સમીપ' પૂજન કરતાં વૃત્તિની તરલીનતાપૂર્વક 'ભાઈ નરેન્દ્રે સુંદર વૃત્ત્ય કર્યું.' શીરાંબાઈ તથા
 નેત્રસિંહ મહેતા જેવાં ભક્તો ભાવાવેષમાં જગતને 'વિસરી' વૃત્ત્ય કરતા હતા તેવી ભક્તિની
 તન્મયતા ભાઈ નરેન્દ્રે આપણને દર્શાવી હતી. એ પછી નાનાં બાલકોએ ગુરુની 'સ્તુતી' કરી હતી.
 ગામ્યજીવનને દર્શાવતું કીર્તન બાલિકાઓએ તેને અનુરૂપ વસ્ત્ર તથા અભિનયદ્વારા ગાઈને શ્રીતાનાં
 'ધન રંજન કર્યાં' હતાં. ગુરુદત્ત શકિતએ બહેન પદ્માનું યજ્ઞેશ્વર નર્તન તથા શાખરીનું કાર્ય આદ્યુત
 હોય એમાં તો શું આશ્ચર્ય. એના કાર્યને વર્ણવતાં શબ્દો ખૂટી પડે છે. "લગી મોહનકી તંત્રાશ"
 એ પદ ભાઈ વિપિને એવા ભાવપૂર્વક મધૂર સ્વરથી ગાયું કે જેને પુનઃ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા
 અનેકના અંતરમાં પ્રકટી હતી.

ઉપાનું વૃત્ત્ય પણ આકર્ષક હતું.

સંવાદમાં આવેલા સર્વ પાત્રો, ભાઈ વિષ્ણુપ્રસાદ, કેશવ, વિપિન, રૂષિકુમારો તથા
 શ્રી જગનલાલ ભટ્ટે પોતપોતાનાં કાર્યો ધણી સરસ રીતે કર્યાં તેથી અને ચંદ્રના તથા ઉપાના નવીન
 સુંદર આકર્ષક દૃશ્યથી પ્રેક્ષકવર્ગને સતોષ થયો હતો. પરમપૂજ્ય શ્રી દેવીશ્રી અત્યંત શ્રમ લઈ
 કૃપા કરી સર્વ પ્રકારનો ઉત્તમ લાભ અર્પી રહ્યાં છે. એ જેતાં ગુરુવિહોણા સાધક બંધુ પરમ
 આનંદ દર્શાવતા હતા. રાત્રિએ ઉત્સવનો કાર્યક્રમ પૂર્ણ થતાં ગુરુઅનુમંદને ઝીલતાં સર્વએ
 પોતાના સ્થાનપ્રતિ પ્રયાણ કર્યું.

અભ્યર્ચના.

જય જય જય શ્રી જયન્તીપતિ, જય મુજ શ્રી ગુરુદેવ,

જય જય આપનું સર્વ કાંઈ, જય મુજ અવશ્યમેવ.

પરમપ્રભુ ! પરમાત્મનું ! જય હો આપનો; જય હો આપનાનો.

જીવનની મહત્તા શી ! જગતમાં માનવ જન્મ પામી સાચા સદ્ગુરુને શરણ થવું. જીવનનું
 મુલાગ્ત્ય શું ? ભવસાગરમાં ઝોલાં ખાતા જીવનવદાણને સાચો, સમર્થ મુકાની મળવો તે. માનવીની
 ગલવાન, મુલાગ્તરેપા કર્મ ! સંસારમાંથી ઉગારનાર, ચોખ્ખા સાધનો દર્શાવનાર મહાપુરુષની પ્રાપ્તિ
 ધરી તે. જીવનની સિદ્ધિ શી ! ઈશ્વરસ્વરૂપ મહાપુરુષની કૃપા પામવી તે. આ સર્વ જેને પ્રાપ્ત
 હોય, તેના પ્રુણની શી ન્યૂનતા ? તેનાથી અધિક મુલાગ્ત્ય કયું !

ભગવન ! માત્ર સન્કર્મથી પણ સહસ્રા ન મળી આવે એવું આપનું શરણ મારા જેવી
 મંદ અધિકારીને ક્યાંથી હોય ? જ્યાં ને મળ્યું એટલે હું ઉચ્ચ છું, હું ધન્ય છું, હું જય
 પામનાર છું, એવી શ્રદ્ધા ધરું તો તમાં પરમાત્મનું ! આપની જ મહત્તા છે.

આપની મહત્તા કર્મ રીતે વર્ણવું ? કર્મવાણી આપના અનંત ઉપકારને ગાઈ શકશે ?

કરપના અને હૃદય પણ તે સમજવામાં પાછાં દડે છે. અનેક દોષો કરવા છતાં, આંખે તેને શાંત ભાવે ત્રાસસ્થથી જોતાં મારું નિર્વદ્યુ કરી રવા જા તેમાં પરમાત્મનું! આપની જ મહત્તા છે. અને ભગવન! એ પણ શ્રદ્ધા છે—આપની કૃપાકૃતાસજીથી દડ નિશ્ચય છે—કે. આજીવનમાં મારો નિભાવ કર્યો છે તેમ હવે પછી પણ નિભાવશે જ. મારા જીવનનો જીવકાલ નથી કહેતો કે મેં કોઈ પણ દીર્ઘકાલપર્યંત યથાવિધિ સન્કર્ષ કર્યો હોય. મારી સ્મૃતિ સાક્ષી નથી પૂરતી કે આજીવન મારા અંતઃકરણનો ભક્તિભાવ અવિનિષ્ક્રાન્ત ધારાકરે વહી રહ્યો હોય. શ્રીમાન કુટુંબની પ્રજા પિતાની સંપત્તિના દરદાર તરીકે પોતાને સારી રીતે સમજે છે, તેમ આપ પ્રજાની જાવાનીએ કર્તવ્યપરાયણતાની કોઈ પણ પ્રકારની જોખમદારી ન સમજતાં જગતમાં નિર્ભય ફરે છું. નથી જાણી માનવજીવનની હોય ઘટતી જવાબદારી, નથી જાણ્યું જીવન કેવી રીતે જીવવું, નથી જાણ્યું પ્રાપ્તિય કેવી રીતે મેળવવું, નથી જાણ્યું ખેડને કેવી રીતે વૃત્તિસમીપ ખડું રાખવું, નથી ખજાર કે પ્રભુને શી રીતે પોતામાં અને પરમાં અનુભવવા. અને છતાં મારું અતર માનવું રહે છે: સહી કાંઈ આપની કૃપાથી રીક જ થશે. પ્રસન્ન આગ્રે આપપામે આત્રી પ્રાર્થીશ તો આપ પ્રભુને અવસ્ય આપશો એ વિશ્વાસ છે. આપને અનુમદ કરવા માટે કાંઈ નિમિત્ત જોઈતું હશે, તો તે પણ આપ જ મારા દ્વારા ઉપગતી મને કૃતકૃત્ય કરશો એ ભાવ, મારા હૃદયનું આસ્વાસન છે. અનેક દુરિતોના સંસ્પર્શવાળા મુદામાનું દારિદ્ર્ય ફેડવા ધારનાર આપ પ્રભુએ સ્વયં તુચ્છ નિમિત્ત ઉપગતી અથવા સ્ત્રીકારી ધાર્યું કાર્ય કર્યું હવું, તેમ મારા સરખી સાધનદરિદ્રીનું દિન પણ મને તેને નિમિત્ત કરી કરવા આપ પ્રભુ સમર્થ છે એ વિશ્વાસ છે. ભાજના પોતરાને નિમિત્ત કરી છાત્ર અર્પનાર પાંચરાવિના પણ ધ્રુવ સાધે એ સંપૂર્ણ શક્ય છે.

જીવન છે ત્યાં સુધી સ્વાર્થસિદ્ધિની ઇચ્છા રહે છે. અને શા માટે આપપાસે સ્વાર્થસિદ્ધિની ઇચ્છા ન રાખવી? આપપાસેથી સ્વાર્થ સિદ્ધ કરવો એ માન્યકરું જૂથણ છે. માતાપિતાપાસે બાલક દહથી અને દહથી માગે છે, તેમ આપ પ્રભુપાસે આ વૃત્તિ દહથી અને દહથી માગે, અને તે આપ પરિપૂર્ણ કરો એમાં આપની જ મહત્તા છે. આપની એ જ વતસલતા છે.

પરમાત્મનું! આજે ઉપર જણાવ્યું તેમ આ વૃત્તિ કંઈકે દહથી અને દીનતાથી પ્રાર્થે છે કે મારા હૃદયમંદિરમાં અખંડ આપના નામઃમરણનો ઘંટ વગાડજો. એ વિના મારે કંઈ પણ વાચવાનું નથી.

કમળામહેન.

શ્રી ઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય— (સં ૧૯૯૫)
(ઉત્તીર્ણ લેખો.)

સાંવભાગ. —વિદ્યુતને જોઈ પ્રકટતા વિચારો.

૧૮ લેખક : કુન્ડાશ્રી પયસ્વિની બહેન. ઉ. વર્ષ ૧૫.]

વર્ષાનો સમય હતો. કુદરત પોતાની કળા વિસ્તારી રહી હતી. જ્યાં ત્યાં લીધું અને લીધું ન નજરસમીપ જણાતું હતું. જાણે કુદરતને પોતાના પ્રભાવવડે સમગ્ર સૃષ્ટિમાં લીલી વાડી બનાવી દેવાની ઇચ્છા થઈ ન હોય. વર્ષાના સમયતે ચિદ્ર અદૃશ્ય થઈ હતાં, અને થોડા જ સમયઉપર થએલી ગાજળીજ અને પાણીની રેલછેલ હતી ન હતી થઈ રહી હતી. હું મારા અભ્યાસગૃહની બારીપાસે એક જોખજોખું હતું તેમાં બેઠી હતી. અનાયાસ વાદળઉપર નજર પડી. વાદળોમાંથી પ્રકટતી વિદ્યુત એ શું હશે ! તેનો વિચાર રકુર્મો. વાદળાના કોઈ ખુણામાં એ ચીરા કે ફાટ ન હોવા છતાં તેનું પ્રકટવુ-સાથી કે કોઈ ચોગી કે મહાત્મા અથવા તો સાધકના હૃદયમાં ધ્રુવરતો સાક્ષાત્કાર થાય છે અને તે વખતે સાંભળ્યું છે કે તારા જેવો જ ચમકારો થઈતે દર્શન થાય છે. ત્યારે બાહ્ય વિજળીનો પ્રકાશ આંધાં બિલક્ષણ છે ત્યારે અંતરમાં ધ્રુવરદર્શનસમયે કેવો અદ્ભુત પ્રકાશ હશે ! અરે ! તેની અને તારી તૂલના હું શી રીતે કરી શકું ? એક દૃશ્ય અને એક અદૃશ્ય. હે પ્રભુ ! હવે તો તું મને તારાં દર્શનનો લાલ આપ. અને જેવા કે કે બેમાંથી કોણ ચંદે. ચિત્ત વિચારવમયે ચદ્યું. જાણે કે ધનધોર આકાશમાં હું ફરવા ગઈ છું. વરસાદ વરસે છે. પ્રકાશનું નામનિશાન નથી. દિસક પ્રાણીઓ ભળના માથો. પોતાની ભાષામાં ચીચિયાણું કરી મૂકે છે. રસ્તો કયાં તે સૂઝતું નથી. હું તો ભળતી મારી કેપુ છું. ત્યાં જાણે ધ્રુવરને મારી દયા આવી હોય તેમ વિજળી ચમકી. એ ચમકારે માર્ગ સૂઝ્યો અને મને તે વખતે દૃઢ વિચાર થયો કે જેની રીતે આજે તું મારી માર્ગનેતા બની તે જ પ્રમાણે જો હું મારા જીવનમાં બીજાની સહાયક બનું તો જ મારું જીવ્યુ સાર્થક. એક બીજાનાં સહાયકારી ન થવાય તો એ જીવ્યુ નકામું.

જેમ મેંધના ગર્જનસમયે મેંધરાગનું અભિમાનથી ભરેલું વર્તન જુઓ છે અને તે વખતે તેના અભિમાનનું મર્દન કરવા મુકાકે છે તું હાસ્ય કરે છે, અને ધડીના જદા ભાગમાં તેનું અભિમાન તોડી પાડે છે, નમ મનુષ્ય પણ જો અભિમાનમાં ખેંચાય તો ધ્રુવર તેના ગર્વનું મર્દન કરે છે.

અલી અપલા ! જો એક દિવસ માટે પણ મને તારી અપલતા આપી દે તો હું અનેકનાં ઉંડાણમાં તારા જેવી પેસી જાઉં અને તેના બીતરમાં શુ છે તે શોધી લાવું. તો તેથી માથું છું કે તારો અપલતાવાળો સ્વભાવ મને હંમેશને માટે દાનમાં આપે તો બસ. બીજું મારે કોઈ નહિ જોઈએ.

અરે વિદ્યુત ! ઉચી ઉચી આબની અટારીએ રહે છે છતાં ગુપ્ત. સદૃ જાણે છે કે તું છે ઉંચે અને ચમકે છે એકાએક. શું મારા અંતરમાં રહેલો જ્ઞાનનો પ્રકાશ કોઈ દિવસ આમ અચ્છી ઉડશે ! પ્રભુ એવા સમય ક્યારે આપશે !

તું ઉંચેથી એકદમ ગૂંચીના મર્લ બાગમાં પેસી આવ છે, નેમ દરેકના ઉંડાણમાં પેસી તેમાંથી સારતત્ત્વ ખેંચું એવું બળ મને નિરંતર મળ્યા કરે અને હું તેનો ઉપયોગ કરું એ જ ઇચ્છું છું.

જેમ તારો પ્રકાશ ઝીલવા આ આંખો શક્તિમાન નથી, તેવી રીતે જ્ઞાનપ્રકાશથી દુષ્ટ વિચારો પોતાની આંખ ઉંચી કરવા અસમર્થ બને એ તો પ્રથમ જ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે. ઈશ્વર ! મને આટલું મેળવવા શક્તિવાળી કરવો.

હે વિદ્યુત ! તું તારી સરખામણી નદી સાથે કરવા જાય છે પણ તે તારાથી ઘર્ષ શકવાની નથી. નદી મનુષ્યને ઘણી ઉપયોગી છે. તું મનુષ્યને શું ઉપયોગી છે ? નદીની જેમ તું વાંદીચુંડી છે. નદી મનુષ્યને તેમ જ ઘણાં પ્રાણીઓને પાણી પુરું પાડે છે, જમીનને રસાળ બનાવી પાક સારો આપે છે, વ્યાપાર વધારે છે, અને વ્યાપારને લીધે શહેરમાં વસ્તી વધે છે. નદીમાંથી ઓ વિજળી ! તું ઉત્પન્ન ઘર્ષ શકે છે. શું તારામાંથી નદી ઉત્પન્ન ઘર્ષ શકશે ? કહી નહિ; કેવળ અસંભવ. ત્યારે તું નદી કરતાં પણ ઉતરતી ! ના, ના, તું પણ મનુષ્યને ઉપયોગી છે. હાલના વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ તારો ઉપયોગ કરે છે.

ચંદ્રિકા પોતાની સુંદર સફેદ ચાદર પાથરી બધે પ્રકાશ તેમ જ શાંતિ સ્થાપી રહી હોય છે; પણ અત્યંત તેજસ્વી સ્પર્શથી સરમાઈ જઈ જેમ ચંદ્રિકા સ્પર્શથી છુપાતી રહે છે, તેમ તું પણ એને અનુસરી એના જેવું જ કરવા માગે છે ? પણ ચંદ્રિકાને જોઈને તો નાનાં છોકરાં, યુવાન, તેમ જ ઘરનાં આનંદ પામે છે. અંકકાકા ધણકાથી તને આકાશમાં ઝળકતી જોઈને નાનાં છોકરાંઓ ભય પામી ઘરમાં ભરાઈ જાય છે. વળી તુ તો આવશ્યુ ભાદરવામાં ન્યારે બે પાણીભરેલાં વાદળાંઓ તું સામસાચું ધર્મણુ થાય છે ત્યારે જ ચમકે છે. અને નાનાં બાળકની માફક સંતાપકડીની રમત રમતી છુપાઈ જાય છે. ચંદ્રિકા તું અનુકરણ કરે છે પણ મને તો બેની ક્રિયામાં ઘણો ભેદ લાગે છે. છતાં વિદ્યુત ! તું પણ કોઈ અજ્ઞાન શક્તિ છે. તને આમ કરવાનું ક્યાંથી સુઝે છે, તે મારા સમજવામાં આવતું નથી. વિદ્યુત ! ખરેખર ! તું વિદ્યુત જ છે.

તારી સાથે હરીફાઈમાં ઉતરી વળેના વનરાજ માથું કુટી પોતાના પ્રાણ શુભાવે છે. તારા જેવી દૈવી શક્તિ પ્રાણીઓ સાથે હરીફાઈમાં ઉતરે એ ક્યાંનો ન્યાય ?

હે વિજળી ! તું વિવિધ રીતે ઉપયોગી છે છતાં જ્યારે તું મોટા કણકા સાથે નીચે પડીને મનુષ્યનો વિનાશ કરે છે, ધરપર પડીને ધરને બાળી મૂકી માણસોને ધરવગરનાં રખડતાં કરી મૂકે છે ત્યારે તારા ઉપર મને બહુ ગ્રસ્તો ચડે છે. તને આવું કરતાં શરમ નથી આવતી ? માત્ર તું વારંવાર પડીને નુકશાન કરતી નથી એ વિચારતાં હું સાંત થાઉં છું.

તારા નુકશાનથી બચવા મોટે પૈસાદાર માણસોએ પોતાના ઘરમાં એવા ધાંભલા રાખ્યા છે કે જેની તું પડે, તેની જ જમીનમાં ઉતરી જાય. મનુષ્યની ચપળતા આજળ તારી ચપળતા હારી જાય છે એ જોઈને મને દસવું આવે છે.

તું ઉપયોગી છે અને પ્રતિવે તને સર્જી છે તેથી તારા ઉપર પ્રીતિ કરવાનો અથવા તારા અવગણુ જોવા એ મારા અધિકાર બદારની વસ્તુ છે. માત્ર તને જોતાં જો અકાષ અને નમાલા વિચારો મારી શુદ્ધિમાં સ્ફુર્તા તો પ્રતિ તું અગનવિદારી હોવાથી અત્રક્ષ કરજે, અને ઝડપથી સાર-આહી થવા માટે તારી શક્તિ મને આપજે.

અરે વિદ્યુત ! હવે સમગ્રયુગ કે શાથી તું છૂપી રહે છે. તારા છૂપાવામાં ગૂઢ હેતુ રહેલો છે. કારણ આજના વિજ્ઞાનિકો તેથી જ તને પ્રકટ કરવા નથી નથી શોધ કરી રહ્યા છે. અનાવડી ગરમીથી અરક્તે ઓગાળવો, પાણી પુરું પાડવું, ધરેરે તારા દારા કરી શકીએ, જે તું નિરંતર પ્રકટ હોત તો તો વિજ્ઞાનિકો તારો કેવો અદ્ભુત ઉપયોગ કરત તે મારી શુદ્ધિની બદારની વાત છે.

માણસ વિચારના તરંગે ચઢે છે, ત્યારે કાળજી લાન રહેતું નથી, એમ મને પણ અયુ. પણ એટલામાં મારા નાનાભાઈએ આવીને કહ્યું કે “આગ લાગી” મેં પૂછ્યું, “ક્યાં લાગી” ત્યારે મારા ભાઈએ કહ્યું “સુપડીમાં” (આમડીના).

વિચારમાળા અટકી ગઈ.

યુવકવિભોગ : ‘સેવા.’

૧ (લેખક : રમણલાલ શાહ.)

હરિગીત.

સાચા હૃદયની મૂક સેવા હરિવદનને ઉઘાડતી,
આલસ્ય અભિમાનાદિ દોષો મૂળમાંથી કાઢતી;
એવી ચમત્કૃતિકારિણી છે, સાચી સેવાની કૃતિ;
સુકૃત્ય હઈ તે જીવને, કર્તવ્યનો લાવે ધૃતિ.

તુચ્છ હોયે કાર્ય પણ, સેવાની દૃષ્ટિથી થતું,
પરિણામમાં તે ફલિત થઈને, ઉચ્ચ ફલને આપતું;
નિર્ધન કરે ધનવાનની, સેવા નહીં પણ સ્વાર્થ છે,
જ્ઞાની કરે અજ્ઞાનીની, તે સ્વાર્થ નહિ પરમાર્થ છે.

શ્રેયસ્સાધક

શ્રેયસ્સાધક નો નિત્ય સન્દેશ :

" જીવન ઘરો : "

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

॥ ૩૬ શ્રી ॥

નિત્ય સન્દેશ.

રવિવાર. તા ૨૬ : ૭ : '૩૧.

તમને કદી બગીચામાં ફરવાનું ગમે છે ? તમને જોમ લાગ્યું છે કે બગીચામાં ફરવાથી મન પ્રફુલ્લ થાય છે, મગજ હલકું બને છે, મનમાં સ્ફૂર્તિ આવે છે, શાક હિતરી જાય છે, આનંદ લાગે છે. શાથી ? બગીચામાં એવું શું છે કે જેથી આપણને આવો જાતજાતનો સારો અનુભવ થાય છે ? બગીચામાં સ્વચ્છતા છે, બગીચામાં વ્યવસ્થા છે, સુ-દરતા છે, લીલી વનસ્પતિ છે, રંગબેરંગી પુષ્પો છે, પાણી છાંટીને જમીનની ગરમી શાંત કરવાથી શીતલતા લાગેલી રહી છે, સુન્દર વેલની કુંજો અને વૃક્ષોની ઘટાઓ છે, બગીચામાં કચરો નથી, કાદવ નથી, સડકો સ્વચ્છ છે, પક્ષીઓ આનંદથી ઉડી રહ્યાં છે, ત્યાં કોત્રાહલ નથી, આવા આવા કારણોને લઈને આપણને બગીચો ગમે છે.

તમને જોમ લાગે છે કે આપણા જીવનને આવો બગીચો કદી શકીએ ? જોની સાથે જે સંબંધમાં આવે તે સહ આપણા જીવનને જોઈ રાજ્ય યર્ષ જ્ઞાન એવું તમને ગમે ? બગીચામાં જેવું જેમ આપણને ગમે, તેમ બીજાઓને આપણી પાસે આવવું ગમે એવો આપણો જીવનબગીચો કરવો તમને ગમે ખરો ? લાઈઓ ! ફળપ્રસૂનો બગીચો વનસ્પતિવાળો હોવા છતાં પણ જડ છે અને માનવજીવન તો ચૈતન્યમય છે. માનવજીવનમાં જે અદ્ભુતતા છે તેની અદ્ભુતતા વનસ્પતિના બગીચામાં નથી. આપણી આંખ જેવી બગીચામાં કાઈ વસ્તુ છે ? આપણી પાણી જેવી અનુભવ વસ્તુ બગમાં કાઈને છે ? આપણા મગજ જેવું, મન જેવું, શુદ્ધિ જેવું હિતમ ત્યાં છે ? નથી.

વર્ષ : ૫ અંક : ૧૭
સં ૧૯૬૫, માર્ગશીર્ષ માસ
રાનિવાર
તા ૨૬ : ૧૧ : ૧૯૩૮.

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિગ્યમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લવાજમ :—
દિનદર્શી : રૂ. ૪-૦-૦
દિનવહાર : દસ શિલિંગ.

શ્રી આરિગ્યમન્દિર :
વિદ્યાથીને બહુવા-
ચીય સંસ્થા.

દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સહાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાથીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાથીમાં આરિગ્યમન્દિર
મથળી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી કલેક્ટરીક
પ્રિં. પ્રેસ, રાવપુરા, લાલ
મણેની મલીમાં-વડોદરામાં
છેલ્લાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકનું લક્ષ્મી
પ્રકાશક :

જાનિત્વલાલ અર્થ ૦ ત્રિવેદી
મદિ હાપું અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંદ-કથાન,
વડોદરા, એ સ્પષ્ટેથી પ્રસિદ્ધ
કૃષ્ણ, તા ૨૬ : ૧૧ : ૧૯૩૮

આથી આપણે જીવનમગીચો વનરૂપિના આગ કરતાં થણા જ ઉતારા અને મનોદોષ ધર્મ શકે-જો આપણે કરવા માગીએ તો. માણા જેમ ગમે ત્યાંથી લાગેને સારા છોડ, -સારું ખીજ વગેરે વાવે છે, તેને સંભાળીને ઉછેરે છે, તેમ આપણે પણ ગમે ત્યાંથી સારા સારા વિચાર લાગીએ સારું સારું વાંચીને આપણામાં તે ખીલરીએ, સારી ક્રિયાઓ કરીએ, સારી વાણી કરીએ, સારું બુદ્ધિ કરીએ, સારું મન કરીએ, આપણી દરેક દરેક વસ્તુને મુધારીએ, તો આપણો જીવનમગીચો કેવો સુંદર બને ! જીવનને બગીચો કરવો કે ઉછરડો બનાવવો એ તમારા હાથમાં છે, શું બનાવશો ? જો બનાવવું હોય તે અત્યારથી જ શરૂ કરો.

શ્રી ગુરુદેવ.

સદ્બોધસુધાસ્તવાણુ

(ભાર્ગવભાષ્યની નોંધપાઠીમાંથી)

ન્યારે કાર્મ ક્રિયા સ્વભાવરૂપ ધર્મ રહે છે ત્યારે જો કળ પ્રકટાવવું હોય તે પ્રકટાવી શકે છે અને ન્યારે શુદ્ધ વિચાર સ્વભાવરૂપ ધર્મ જાય છે ત્યારે ઉત્તમ કળને ઉપજાવે છે. સરળ ક્રિયા જેને સ્વભાવરૂપ નથી થતી તો તે કલ્પિત જણાય છે. કલ્પિત વસ્તુ સ્વભાવરૂપે યાય છે ત્યાં સરળ જણાય છે.

સત્ય વસ્તુમાં જ્ઞાના રહેલી છે, માટે સત્ય વસ્તુ એ સત્તા છે અને સત્તા એ જ સત્ય છે. શુદ્ધ વિચારમાં સત્તા રહેલી છે, અશુદ્ધ વિચારમાં સત્તા રહેલી નથી. ન્યારે આપણા અંતઃકરણમાં શુદ્ધ વિચારનું બળ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ આપણે જાણવું કે આપણે આપણા શુદ્ધ વિચારો યોગ રીતે કરેલા છે.

શુદ્ધ વિચાર પોષક છે, અશુદ્ધ વિચાર શોષક છે. શાંતી કહે છે કે મનુષ્યના બળનો અર્થ નથી અર્થાત મનુષ્યનું બળ અનંત છે પણ આપણે હાલ લેશ પણ બળ અનુભવતા નથી. આંતર કારણ અન્ય કાર્મ જ નહિ પણ આપણે અશુદ્ધ વિચારનું સેવન કરીએ કરીએ છીએ, ખીલું કારણ શુદ્ધ વિચાર સેવીએ છીએ પણ આપણે તે જીવંત રીતે સેવીએ છીએ.

માયાનો વિચાર અશુદ્ધ છે કારણ કે તે સત્ય નથી. આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં માં વિનાશ જાય છે. અકલ્પ્ય એ શુદ્ધ વિચારનું લક્ષણ છે.

અશુદ્ધ વિચારને અંતઃકરણમાંથી કાઢવો એ અત્યંત સરળમાં સરળ કાર્ય છે, કારણ કે તેમાં સત્તા નથી. શુદ્ધ વિચાર આપણો સ્વાભાવિક ગુણ છે. ગમે તેવી સ્થિતિમાં મનુષ્ય હો તોપણ શુદ્ધ વિચાર પ્રકટાવવો હોય તો પ્રકટાવી શકે, કારણ કે તે તેનો સ્વાભાવિક ગુણ છે. શુદ્ધ વિચારને હૃદયમાં રાખવો એ સરળમાં સરળ કાર્ય છે, કારણ કે તે મનુષ્યનો મૂળ સ્વભાવ છે. હૃદયમાં શુદ્ધ વિચારો પ્રકટાવા હોય તો તે ગમે તે સમયે ગમે તેવા વ્યાપારમાં યોગ્ય શકે તેમ છે. આનંદમય કાશમાં અશુદ્ધ વિચાર ખોળ્યો પણ જડનો નથી, માટે ન્યારે આપ

શ્રુતિઓ બહાર અશુદ્ધ વિચારોમાં બંધાયું કરે છે તેને આનંદમય કોશમાં ન્યારે લઈ જઈએ છીએ ત્યારે તે શુદ્ધ વિચારોમાં લાગે છે.

શુદ્ધ વિચાર સેવીએ છીએ ત્યારે આપણને આત્મામાંથી પોષણ મળે છે. અને તે સ્થળે ગમે તે સમયે કરેલો શુદ્ધ વિચાર આપણને ફળ આપે છે. શુદ્ધ વિચાર સેવવાનું કારણ એ જ છે કે તેનાથી આપણને જે વસ્તુની અપેક્ષા છે તે પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વદા શુદ્ધ વિચાર સેવનાર મનુષ્યને મૃત્યુનો ભય નથી, કારણ કે ભયના અણુઓ તેવા શરીરમાં પ્રવેશતા નથી.

દુઃખ દૂર કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્ય ન્યારે શુદ્ધ વિચારોપરિતિ વળે છે ત્યારે બળ-પ્રાપ્તિ થાય છે.

શુદ્ધ સમ્મતીય વિચાર એ પ્રકારથી પ્રકટાવી શકાય છે. એક આપણે આપણી મેળે પ્રકટાવી શકીએ છીએ અને અન્ય મનુષ્યદ્વારા આપણે આપણામાં પ્રકટાવીએ છીએ.

જે સમયે જે ક્રિયાઓ આપણે કરતા હોઈએ તેના સમ્મતીય વિચારો કરવા.

શ્રી યોગસાર.

(અનુસંધાન મંત્રિક ૧૩-૧૪ ના પૃષ્ઠ ૧૦૩ થી.)

જ્ઞાન એ અપવર્ગનો હેતુ છે અને અજ્ઞાન તે બંધનો હેતુ છે. એ બંધ તે ત્રણ પ્રકારનો છે. (૧) પ્રાકૃતિક, (૨) વૈકૃતિક અને (૩) દાક્ષણિક. જેઓ અજ્ઞાન એટલે અવિદ્યાને લીધે પ્રકૃતિને આત્મારૂપે જાણી ઉપાસના કરે છે તેમને પ્રકૃતિભયપણું પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રકૃતિભયની સ્થિતિ તે પ્રાકૃતિક બંધ છે. જેઓ પાંચ જૂત, ઇન્દ્રિય અને અહંકાર એ પ્રકૃતિના વિકારોને અવિદ્યાવશાત્ આત્મારૂપે માની ઉપાસના કરે છે તેઓ વિદેહભાવને પામે છે. એ સ્થિતિ તે વૈકૃતિક બંધ છે. જેઓ આત્મતત્ત્વના જ્ઞાનને નહિ પામી ઇષ્ટ અને પૂર્વ કર્મો કરે છે તેઓ કામનાવડે હણાયેલા ચિત્તવાળા છે અને તેઓ દેવલોક, પિતૃલોક આદિમાં ગતિને પામે છે. એ દેવત્વ, પિતૃત્વાદિ સ્થિતિરૂપ બંધ તે દાક્ષણિક બંધ છે. આ પ્રમાણે આ ત્રિવિધ બંધના હેતુરૂપ અજ્ઞાન અથવા અવિદ્યા છે. વિરાગમાત્ર જો પુરુષતત્ત્વના જ્ઞાનથી સંહિન હોય છે તો પ્રકૃતિભયપણું આદિ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરાવે છે એટલે કે પ્રકૃતિભય તથા વિદેહની સ્થિતિને પમાડે છે અને અવિરાગ એટલે રાગ તે તો સંસરણને-સંસારને જ કાયમ કરનાર છે. ઐશ્વર્યને લીધે સર્વજ ઇચ્છાનો અપ્રતિબંધ સંધાય છે. જે ઇચ્છા થાય તે પ્રમાણે કાર્ય સાધી શકાય છે અને અનૈશ્વર્ય તે એથી વિપરીત રૂપને આપે છે એટલે કે સર્વજ ઇચ્છાનો વિધાત કરાવે છે. આ આઠ ભાવ તે પ્રત્યય સર્ગ કહેવાય છે. પ્રત્યય એટલે ભુદિ અને આ આઠે ભુદિના ધર્મો દેવાથી એને પ્રત્યય-સર્ગ અથવા ભુધ્વિસર્ગ કહેવામાં આવે છે. આને પ્રકારાન્તરે પ્રતિપાદન કરતાં શાસ્ત્રકર્તા આર પ્રકારનો પ્રત્યયસર્ગ વર્ણવે છે. તે ચાર તે વિપર્ણ્ય, અસંકિત, તુષ્ટિ અને સિધ્ધિ છે. ત્યાં વિપર્ણ્ય એટલે અજ્ઞાન અથવા અવિદ્યા છે, કે જેનું પ્રતિપાદન દાઢ આવે નહીં. એ પાંચ ભુધ્વિનો નવ ધર્મ

છે. અશક્તિ એટલે કરુણી વિકલતાથી થયેલું અસામર્થ્ય. તુષ્ટિ અને સિદ્ધિનાં સ્વરૂપ અનુપદ કહેવામાં આવશે. એમાં વિપર્યય પાંચ પ્રકારનો છે, અશક્તિ ૨૮ પ્રકારના છે, તુષ્ટિ નવ પ્રકારની અને સિદ્ધિ આઠ પ્રકારની છે. બધું મળી ૫૦ બેદ થયા. ત્યાં વિપર્યયના જે પાંચ પ્રકાર તેનું આગળે વર્ણન કરાશે. અઠાવીશ પ્રકારની અશક્તિ તે એકાદશ ઇન્દ્રિયના વધ અને બુદ્ધિના સપ્તદશ વધ છે. ઇન્દ્રિયો અગીઆર છે, તેનું સામર્થ્ય જતું રહે અને તેમાં અસામર્થ્ય થાય તે પણ અગીઆર પ્રકારનું છે. યાધિયં કુટિતઅર્થ જહતા મિત્રતા તથા । મૂકતા કૌણ્યવંતુલં ક્ષેત્ર્યોદાવર્તમન્દતાઃ ॥ એ શાસ્ત્ર વચન. શ્રોત્રનો વધ તે બધીરતા છે, ત્વગ્ બહેર મારી જવારૂપ કુષ્ટિતા તે ત્વગ્નો વધ છે, અધતા એ ચક્ષુનો, જડતા એ રસનાનો અને વાસનું ભાન જતું રહેલું એ ધ્રાણુનો વધ છે. મૂશ યદ જતું એ વાણીનો, કુઠા (કુણ્ઠ) યદ જતું એ હરતનો, પાંગળા યદ જતું એ પાદનો, કલીઝ યતું એ ઉપરધનો, ઉદાવર્ત યદ એ પાસુનો અને મંદતા એ મનનો વધ છે. આ અગીઆર ઇન્દ્રિયના અગીઆર અસામર્થ્ય તે અગીઆર અશક્તિ યદ. એને લીધે બુદ્ધિનો એ એ પ્રકારે આપાર અટક છે પણ એ ઉપરાંત જે નવધા તુષ્ટિ અપ્રદ્યા સિદ્ધિ છે તેનો વિપર્યય થવો એ સત્તર પ્રકારનો બુદ્ધિનો વધ છે, બુદ્ધિના આપારમાં ખામી છે અને તે મળી અશક્તિ ૨૮ પ્રકારની છે. નવ પ્રકારની તુષ્ટિમાં ચાર તુષ્ટિ આધ્યાત્મિક છે અને પાંચ તુષ્ટિ આલ્ય છે. પ્રકૃતિથી અનિરિક્ત પુરુષઆત્મા છે એ પ્રકારનું જેને જ્ઞાન થયું છે તે માણસે વાસ્તવ કૃતકૃત્યતા એ ખેતા બેદના સાક્ષાત્કારથી જ માનવી ભેદ્ય છે. પણ તેમ નહિ કરતાં જે મિથ્યા કૃતકૃત્યતા માનવારૂપ જોડે સતોષ અસદ્ ઉપદેશથી તેને થાય છે તે ચાર પ્રકારનો છે અને તે ચાર પ્રકારની આધ્યાત્મિક તુષ્ટિ કહેવાય છે. કાઈને એવો ઉપદેશ મળે કે પ્રકૃતિ અને પુરુષના ભેદનો સાક્ષાત્કાર-વિવેકખ્યાતિ-એ પ્રકૃતિનું જ કાર્ય છે અને તે તો પ્રકૃતિ પોતાની મેળે જ કરાવે છે તેથી એને માટે ખ્યાનનો અભ્યાસ આદિ કરવા જરૂર નથી. આ પ્રકારના ઉપદેશથી શિષ્યોને જે મિથ્યા સતોષ ઉપજે છે કે જેને લીધે તે ખ્યાનાદિ સાધનોનો અભ્યાસ કરતો અટકે છે તે પ્રથમ પ્રકારની આધ્યાત્મિક તુષ્ટિ છે અને એનું નામ પ્રકૃતિતુષ્ટિ (પ્રકૃતિમાં વિશ્વાસરૂપ સતોષ) આપવામાં આવે છે. કાઈને એવો ઉપદેશ મળે કે વિવેકખ્યાતિ-વિવેક-સાક્ષાત્કાર-અલ્પિ પ્રકૃતિના કાર્ય છે પણ તે પ્રકૃતિમાનથી થતો નથી કેમકે તેમ હોય તો સર્વને થવો જોઈએ પણ એ તો પ્રવજ્ઞારૂપ સંન્યાસથી થાય છે માટે તું સંન્યાસને મદ્યું કર, અને એ ઉપદેશથી એ શિષ્ય સંન્યાસનું મદ્યું માન કરી કૃતકૃત્યતાને પામે અને ખ્યાનાદિમાં પ્રવ્રત નહિ થાય તો સંન્યાસમદ્યુમાનથી એને થતી તુષ્ટિ તે ઉપાદાન નામની બીજા પ્રકારની આધ્યાત્મિક તુષ્ટિ છે. પ્રથમની તુષ્ટિને અભ્યસ નામ અપાય છે અને તેની અપેક્ષાએ આ દ્વિતીયને સસિદ્ધ નામ અપાય છે. કાઈને ઉપદેશ મળે કે પ્રવજ્ઞા પશુ દર્શ તરત નિર્વાણુને-મોક્ષને-આપનાર નથી પણ કાલાન્તરે આપનાર છે માટે પ્રવજ્ઞા મદ્યું કરવું અથવા માનસ કર્મત્યાગ કરવો એ કીક છે પણ એથી દર્શ નરત જામ નથી, અને આ ઉપદેશ સ્વભૂ કરી તે શિષ્ય પ્રકૃતિપુરુષના સાક્ષાત્કાર માટે પ્રવજ્ઞા મદ્યું નહિ કરે અને કરેના માનસત્યાગ પશુ નહિ કરે પણ પોતાને પ્રાપ્ત અપ્રાપ્ત

રિચિતિમાં જ સતોષમાની પડી રહે તો એ કાલનામની તૃતીય આધ્યાત્મિક તુષ્ટિ છે અને એને ઓષ નામ પણ અપાય છે. કાર્ષ્ણે એવો ઉપદેશ મળે કે મહાલક્ષ્મીનાં અપત્યને અત્યંત બાલક છતાં વિવેકસાક્ષાત્કાર થયો છે અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ ચર્ચા છે તેથી બધાં સાધનો છે તે કીક છે પણ વિવેક-સાક્ષાત્કાર તો લાઝ્યથી થાય છે, લાઝ્ય હોય તો થાય છે. અને આ ઉપદેશને અનુસરી તે સાધક પ્રથમ સેવવાનો ઉત્સાહ છોડી દર્ધ મિથ્યા સતોષ માને તો તે લાઝ્યનામની ચતુર્થ આધ્યાત્મિક તુષ્ટિ છે અને એને શાસ્ત્રકાંડ શ્રદ્ધિનામ પણ આપે છે. આ ચાર પ્રકારની આધ્યાત્મિક તુષ્ટિ છે. શબ્દાદિ વિષયો એ બાલ પદાર્થ છે. એ પાંચ બાલ પદાર્થથી થતા ઉપરમ તે પાંચ બાલ તુષ્ટિ છે. પ્રકૃતિ, ભુદિ, અહ કાર, ઇન્દ્રિયો અને ચક્ષુમશ્રુતો એ પાંચમાં આત્મભુદિ કરી ઉપાસના કરનાર અને તેથી મિથ્યા કૃતકૃત્યના માનનારને આ પ્રકારની તુષ્ટિ હોય છે, અને તેથી તેઓ તૌષ્ટિક કહેવાય છે. આથી પ્રકૃતિશ્રવ વિદેહાદિ સર્વ આ બાલ તુષ્ટિવાળા છે અને તેથી તૌષ્ટિક શબ્દાદિ વિષયો પાંચ હોવાથી એના પ્રતિ થતા ઉપરમ એટલે વિરાગ પણ શબ્દવિરાગાદિ પાંચ ભેદવાળો છે તેથી એ વિરાગમાત્રથી જ સતોષ માનવા એ આ પાંચ પ્રકારની બાલ તુષ્ટિ છે. જેનાથી ઉપરામ પમાય ને ઉપરમ એ અર્થ ઉપરમનો ભેદાં ઉપરમનો અર્થ હોયદર્શન થાય છે કેમકે હોયદર્શનને લીધે નેના પ્રતિ ઉપેક્ષાભુદિ અથવા ત્યાગભુદિ થાય છે. ત્યાં એ હોયદર્શનરૂપ ઉપરમ પાંચ પ્રકારથી થાય છે. વિષયોમાં અર્જન, રક્ષણ, ક્ષય, ભોગ અને દિશ્વા એ પાંચ રોપ રહેલા છે, અથવા એ પાંચને લીધે વિષયો દુઃખ આપનાર છે. તેથી તેમાં એ હોયદર્શનરૂપ ઉપરમ થાય છે અને નેત્રકાથી જ સતોષ માનવા એ પાંચ પ્રકારની બાલ તુષ્ટિ છે. ત્યાં સેવા આદિ ધનાદિ વિષયોને અર્જન કરવાના ઉપાય છે અને એ મહેનત અને દુઃખ આપનાર છે. તેથી એ હોયદર્શન કરવાથી ધનાદિ વિષયોપ્રતિ થતી જે ઉપરમ ભુદિ તેનાથી સતોષ માનવા એનું નામ પારનામની પ્રથમ બાલ તુષ્ટિ છે. અર્જન કરેલા ધનાદિ પદાર્થોને રાગ, મોહ, અશિ, જ્ઞાદિથી રક્ષણ કરવાનું દુઃખ રહે છે. તેથી એ હોયદર્શનનું ચિંતન કરનારને એ વિષયોપરમ થાય છે અને તેમાં સંતોષ માનવા એ સુપાર નામની દ્વિતીય બાલ તુષ્ટિ છે. મદાપ્રવનો મેળવેલા ધનાદિ પદાર્થોના રખેન કાચ થયો એ પ્રકારે ભય થાય છે અને તેથી દુઃખ થાય છે એ હોયદર્શન સ્વતંત્ર ભાવના કરનારને જે ઉપરમ થાય છે તે ઉપરમથી થતી તુષ્ટિ તે પારાપાર નામની તૃતીય બાલ તુષ્ટિ છે. શબ્દાદિ વિષયોનો ભોગ વાર વાર થવાથી ન જાતુ કામકામાત્મસુખભોગન શાન્તિલિ પ્રત્યાદિ શ્રીમનુચયનપ્રમાણે કામ્ય વિષયોના ભોગથી તેમના પ્રતિની કામના શમતી નથી પણ સૌઅરિમુનિતી માફક ભોગથી ઉલટી કામના વિરૂદ્ધ થાય છે અને એ કામનાઓ વિષયોઓને નિરંતર સંતૃપ્ત રાખે છે. આ હોયદર્શન નિરંતર ભાવના કરનારને જે ઉપરમભુદિ થાય છે તેમાં થતી તુષ્ટિ તે અનુપમાબ્ધિ નામની ચતુર્થ બાલ તુષ્ટિ છે. આ જ પ્રમાણે વિષયભોગમાત્રમાં ફરત પ્રાણીઓને દિશ્વા કરવાનો યોગ આવે છે. તેથી એ હોયદર્શન ભાવના કરનારને થતા ઉપરમમાં જે તુષ્ટિ થાય તે ઉત્તમાબ્ધિનામની પાંચમી બાલ તુષ્ટિ છે. આ પાંચ મિથ્યા સંતોષ તે ઉપરના ચાર આધ્યાત્મિક સંતોષસાથે મળી નવ તુષ્ટિ કહેવાય છે. મોક્ષના

પ્રાણુનો નિરાધર કરવાની યોજના પ્રાપ્ત થતાં અને શિખરે સ્થિતિ અથવા પરમનંદની પ્રાપ્તિ થાય.

હરિચંદ્રે સત્યમાટે કેટલું સદન કર્યું ! પરિણામ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ.

ધર્મ, કેટલું વજેરે પ્રાતઃસ્મરણીય થાયી ? ધર્મથી, પાંચવ્રતો વિવિધ ગ્રામી ? ધર્મથી અમદસ્યા, તારા, દ્રૌપદિ, સીતા, અને મદોદરી પાંચના સ્મરણથી પાતક કેમ ભય ? તેમજ સ્વધર્મના પાલનથી પ્રાપ્ત કરેલાં સનીત્વના મોરચા-પ્રતાપથી. ધર્મપાલનથી દન વરદાપા થવ નેત્ર અમૃત અને શાંતિ પ્રસારી શકે, રક્ષતા અમોઘ વાણી વડે અને વર કે શાપ આપી શકે. ધર્મપાલનથી જડમાં ચેતન આવે, ધારે તો પૃથ્વીને ડોલાવે કે ઈશ્વરને પલ્લુ બોલાવે. ધર્મ એ જ દન, ધર્મ એ જ નય, અને ધર્મ એ સાક્ષાત ઈશ્વરનું અંગ.

બધુઓ ! નેત્ર, વાણી, દસ્ત, વજેરે કર્યોથી નિર્દિન પ્રવૃત્તિ કરતાં સાધવાન. શરૂઆત સંયમાદિનું ફક્ત તેવિના પ્રકરે નહિ. એ સાધવાનતાથી યતી શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કૃપાશુ આપણી કહે છે તેમ વિષયમાં વિરાગને સારશે. વિરાગ થતાં વૃત્તિઓ સરંગનાથી અંતર્મુખ થશે અને અંતઃસુખનાથી અખંડ સુખ સત્કાન્ત સાપરાગતિ:

પરમકૃપાશુ ઉપેન્દ્રભગવાનના વરદ કર આપાણા શીર્ષે સ્થપાયા છે, તેઓનીનાં તિલ નેત્રથી વહેતા કૃપાપ્રવાહથી પાવન થવા છાએ. શ્રી ગુરુદેવના અનુચલથી શુદ્ધ પ્રવૃત્તિધર્મ જેા નિવૃત્તિધર્મનું અતિમ ફક્ત સ્વરૂપાનુભવને લાભ પ્રાપ્ત કરીએ એ જ પ્રાર્થના.

નવીન ગ્રન્થ :

શ્રીઉપેન્દ્રગિરામૃત.

[દ્વિતીય પરિવાહ.]

શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજીએ રચેલાં વિવિધ જ્ઞાનનાં, વૈરાગ્યનાં, બોધનાં તથા ભક્તિનાં અત્યંત લાલિત્યવાળાં પદોનો આ ગ્રંથમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

મુદ્ર : ર. ૧-૮-૦

(પોરબંદર ૧૯૬૬)

રસદર્શન.

શ્રી ઉપેન્દ્રભગવાનનીમહોત્સવનિમિત્તે રચાયેલાં રસમય, બોધક અને જાગૃત્કરિત પદોનો આ પુસ્તકમાં પ્રકટ રચેલાં છે.

મુદ્ર : ર. ૦-૬-૦

મળવાનું કેશવ :

અમદાવાદ, ચાંદિગઢ મન્દિર.

વરાહરા.

શ્રેયસ્સાધક

શ્રેયસ્સાધક નો નિત્યસન્દેશ
" જીવન ધોર. "

એકલે
માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

॥ ૐ શ્રી ॥

નિત્યસન્દેશ.

રવિવાર, તા. ૨૫ : ૭ : '૨૧.

વર્ષ : ૫ અંક : ૨૮
સંવત્ ૨૦૬૨, ચાંદ્ર ૨૦૬૨
શનિવાર
તા. ૩ : ૧૨ : ૧૯૩૮.

પત્રવ્યવહાર :
અવરગાધ, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક ઉપાજ્ઞા :
ઉપરના : ૧. ૪-૦-૦
ઉપરના : ૨૫ સિલિંગ.

શ્રી આરિયમન્દિર :
નિવાસીને સજ્જા મુલા-
વાજા સંરક્ષા.
દાન દેવાયોગ સંરક્ષા.
સદાશ કરવાયોગ સંરક્ષા.
નિવાસીને સંરક્ષા આપ-
નાર સંરક્ષા.
નિવાસીમાં ચાલિયમારિ
મળતી સંરક્ષા.

રમલ : વડોદરા.
આ પત્ર શ્રીશ્રી શ્રીશ્રી
પ્રિ. પ્રેમ, શવપુરા, આજ
તેની બધીમાં-વડોદરામાં
પ્રાચીનતા ભાવનાથી પરી-
યોગે સ્વસ્થાવાચન વર્ણનો
પ્રાચીન :
પ્રાચીનતાથી અંતરિયા
માટે હાથ અને પ્રાચીન
શ્રી વિશ્વવંશ-વંશવાન,
વડોદરા, એ સ્વસ્થ પ્રાચીન
પત્ર. તા. ૩ : ૧૨ : ૧૯૩૮

આપને રાજ સેવાકૃત્ય કરીએ છીએ તે શા માટે !
આશ્રમમાંથી મેલ જતો રહે-કચરો નીકળી જાય સ્વચ્છતા આવે.
સ્વચ્છતા વાતાવરણને શુદ્ધ કરે છે. સ્વચ્છતા દરેક વસ્તુમાં રહેલી
સુન્દરતાને પ્રકાશમાં આણે છે. આપણું સંસ્થાનાં વાસણ સ્વચ્છ
કરવાથી તેમાં મુદ્દ દેખાય છે !

પણ આપને શું આશ્રમના ખર્ચ અને ખર્ચામાં જ સેવા-
કૃત્ય કરીશું ! આશ્રમમાં શું પ્રકાશ અને ખામ જ છે ! એ ઉપરનાં
બીજાં કંઈ સાફ કરવાનું જ નથી ! છે. વધારે કાળજીથી સાફ
કરવાનું છે, અને સ્વચ્છ ક્યેં આપણને તે વધારે મુંઝવે જનાવે તેમ
છે. આ વસ્તુ તે આપણું શરીર અને તેનાથી પળ મળીયાતુ તે
આપણું મન આ વખતે બીજા વાન ન કરતાં એક જ વાન કરીશ.
શરીર અને મન બંનેના જેમાં સજા-પછ એવી આપણી પાસે એક
વસ્તુ છે, તે માટે જાગૃતિ. એ વસ્તુ તે આપણી વાણી. મોંના
અવકાશ ખોલી દેવ પાવવાથી આપણે ખોલી જીવનરેલી વાણી
બોલીએ છીએ. ને મોંમાંથી ' ત્વં ' બોલતુ જોઈએ તે મોંમાંથી
આપણે ' ત્વો ' બોલીએ છીએ. જાગતે આપણું મોં ' હાર '
બોલે છે. કાઈ બોલાવે તો તેને ' જી ' કહેવાને જામે આપણું
મોં ' હો ' એમ કહે છે. આવી જીવનરે વાણીમાં અનેક ખૂબી
કરીએ છીએ. આ આપણું મોંની કચરો છે. એ કચરો કાઢવાનું
મેલાનું જોઈએ આપણે ન કરીએ તો સ્વચ્છ આશ્રમની વચ્ચે આપણું
રેવા દેખાઈએ ! મોંની ચીજોનું મોંની મેખરેતા આપણું
આપણું મોંનું ! આપણું આશ્રમનું કંઈ મેલાનું પળ ન

શોભે-જે આપણે વાણીને ન સ્વચ્છ કરીએ. પણ માત્ર સજ્જના શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરવાથી જ વાણી શુદ્ધ નથી કહેવાતી. કદી ખરાબ શબ્દ ન બોલીએ, ગાળ ન દઇએ, હલકા મસ્કરીનો શબ્દ ન બોલીએ, કડવો શબ્દ ન સંભળાવીએ, ચાડી ન આપીએ; આવી સ્વચ્છતા વળગીએ તે વાણી વધારે શુદ્ધ કહેવાય. એવા મુખમાં સરસ્વતીનો નિવાસ થાય. આપણા મુખમાં સરસ્વતીદેવી આવી વસે એવી વાણીની શુદ્ધિ કરીએ તો આપણે ખરા વિદ્યાર્થી. ખરા વિદ્યાર્થી ચપ્પએ; ખરાબ વિદ્યાર્થી નહિ.

શ્રી ગુરુદેવ.

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન મનોક ૧૨ ના પૃષ્ઠ ૯૫ થી.)

જે વિચારસરગ સમગ્ર જાય છે તે તો ગમે તે સ્થિતિમાં સ્થિર રહે છે. સામાન્ય જનો આશ્ચર્યના સમયે ગૂંચ ખાઇ જાય છે. શુભને દૂર ધકેલે છે. મારે પણ હજી લાવિમાં એવો સમય નહોતો. ત્યારે સંવધાન રહેવાનું છે. આમ વિચાર કરનાં એક વટવૃક્ષની છાયામાં વિશ્રાંતિ લેવા એક મોટી શિક્ષાપર બેઠો. થોડી દાણુ આમતેમ બેઠને વીરેન્દ્રને વિચાર આવ્યો કે આ શિક્ષાને ઉપાડી જોઉં. મેં કેટલીક વાર સાંભળ્યું છે કે આવી શિક્ષાઓ કોઇ ગુપ્ત કંદરાના મુખપર મૂકવામાં આવી હોય છે. મધ્યાહ્નનો સમય છે તેથી દાલ તો અહીં અત્પ્રકાશ ટપકી, તો તેટલા સમયમાં હું આ પ્રયત્ન કરી જોઉં. કદાચ ગુફામાં સાધુપુરુષ રહેતા હોય તો તેમનાં દર્શનનો સુયોગ પ્રાપ્ત થશે. તેમનો સમાગમ કરી કૃતાર્થ ચક્ર. કદાચ મારા નિઃશ્ચયમાં એમની સહાય મળે. આ પ્રકારના વિચારને વશ થતાં વીરેન્દ્રે શિક્ષા ઉપાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ એકલે હાથે ભારી શિક્ષા ઉપડી નહિ. એવામાં થોડે દૂરથી તેણે એક આકતે આવતો જોતાં તત્કાલ એ એક ઉંચા વૃક્ષપર ચઢી ગયો. આશ્ર ત્યાં આવી પહોંચ્યો. પોતાનો શિકાર છટકી ગયેલો જાણી ધણો ક્રોધે ભરાયો. કુધાથી આકુલ થયેલા નિશાયરે એ રથને આસપાસ જોતાં છટકી ગયેલા શિકારને શોધવાના વિચારમાં શિક્ષાને ગજગવી નાખી. શિકાર ન મળવાથી અતિ યાકોને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

આ સર્વ વીરેન્દ્ર દુષ્પાકને જોઇ રહ્યો હતો. થોડો સમય જવા દઇ પછી વૃક્ષપરથી નીચે ઉતર્યો. પાસે જળને જોયું તો ત્યાં એક નાના પાટીયાજેવું જળાયું. તે પાટીયું ખસેડ્યું તો અંદર ગુફા ગય એમ જળાયું. તેમાં ઉતરવાનાં પગથિયાં જળયાતાં, ધીમે ધીમે તેમાં ઉતરવા માંડ્યું. પગથોડે પગથિયાં ઉતર્યા પછી એક મોટી બીંત હોય એમ જળાયું. ધણી વાર હાથ ફેરવીને તપોરયું પણ માર્ગ જોવામાં આવ્યો નહિ. કંઈ દરવાજાજેવું લાગતું હતું પણ તે બંધ હોય એવું દેખાતું હતું. કંઈક નિરાશ થઇને પગથિયાંપર બેઠો. વળી વિચાર આવ્યો કે પ્રયત્ન તો કરી જોઉં. પુનઃ ઉડ્યો. હાથ ફેરવતાં બીંતના ખૂણાપર એક કળ હતી, એ એણે દબાવી. દબાતાં

જ દાર ઉઘડી ગયાં. છાંદરમરણ કરતાં વીરેન્દ્રે બીજા ચાલવા માંડ્યું. ગુફાં-ફેટલી લાંબી દરી તેનું અનુમાન થાય એમ નહોતું. થોડું ચાલે વળી વિચારિતે એમ કરતાં આખી રાત્રિ ચાલ્યો પણ ચાલવાનો માર્ગ ખૂટતો નહોતો. ચાલતાં ચાલતાં પ્રાતઃકાલ થયો. પ્રકાશમાં જોતાં જંગલમાં કે ગુફાં ઘણી સુંદર હતી. જોતો જોતો ચાલે છે, એવામાં એક બીજો દરવાજો આવ્યો. તેના ઉપર એક નાગ બેઠેલો હતો. દરવાજાપર લખેલું હતું કે 'જેના પ્રારબ્ધમાં ચિન્નપદ્મ દરી તે જ પુરુષ નિર્વિધે અહીં આવી શકશે. આ નાગ ખસી જઈને તેને માર્ગ આપશે.' દાર બંધ કરતાં શી રીતે ઉઘાડ્યાં એનો વિચાર કરતો હતો, પણ એટલામાં થેલો નાગ ત્યાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયો, અને એ ત્યાં બેઠો હતો ત્યાં એક કુંગી પડેલી જાણીતી.

વીરેન્દ્રે આનંદ પામતાં તે કુંગી થેલને દાર ઉઘાડ્યાં. અંદર સ્વેન પ્રકાશ થઈ રહ્યો હતો. પ્રકાશ ક્યાંથી આવે છે તે સમજતું નહિ. પણ એટલામાં આ પ્રવાસીની દૃષ્ટિ એક ખૂણાપ્રતિ ગઈ તો ત્યાં એક પુરુષ તપશ્ચર્યા કરતા જાણીતો. તેમનાં નેત્ર બંધ કરતાં તેથી સમાધિમાં બેઠો હતો એમ ધારીને વીરેન્દ્રે બહારના ભાગમાં બેઠો. હવે તો ત્યારે આ મદાપુરુષ આવતી જનમત થશે ત્યારે દર્શન કરીને જઈશ; દર્શન નહિ થાય ત્યાંસુધી નિરાદાર રહીશ. આમ વિચારતો બેસે છે. પ્રસંગવશાત્ ઉઠતો, ગુફામાં થોડી ખુસ્તી જગ્યા હતી ત્યાં જઈ આવતો, પાછો ત્યાં આવીને બેસતો. માત્ર જન પીતો હતો. આ રીતે એક દિવસ, બે દિવસ કરતાં જાન દિવસ થયા. સાતમે દિવસે પ્રાતઃકાલે આ મદાપુરુષ ઉત્થાનદશાને પામ્યા. તેવ ઉઘાડ્યાં. વીરેન્દ્રે તત્કાલ ભક્તિપ્રાપ્તિ કંઈપત્ પ્રખ્યાત કર્યા અને ફરત જોડીને સન્મુખ ઉભો રહ્યો.

મદાપુરુષે પૂછ્યું, 'તું પ્રવાસિન! તું અહીં કેટલા દિવસથી આવ્યો છું? આ ભવાનક અરણ્યમાં અને આ ગુપ્ત ગુફામાં શી રીતે આવ્યો? કઈ છાજાની સિદ્ધિઓ આ પ્રવાસનું કપ્ત સદન કરે છે?'

વીરેન્દ્રે કહ્યું, 'સર્વજ્ઞ મદામન! આપ મારા અંતરની છાજા જાણો છો, તે જનાં જોડવાની આજ્ઞા કરો છો તો કહું છું કે ચિન્નપદ્મ પ્રાપ્ત કરવાની છાજાથી તું પ્રવાસ કરે' છું. મને કોઈએ સ્વપ્નમાં એ પ્રાપ્ત કરવાની સૂચના કરી હતી. આ સ્થલે સાત દિવસથી આવ્યો છું. એમ કહીને શી રીતે આવ્યો ને સ્વપ્નમાં જાણ્યું.

મદાપુરુષે કહ્યું, 'હો ભાગ્યવાન! સ્વપ્નમાં તને કોઈ કારણવશાત્ જ આ સૂચના અપાઈ હતી. તારા પૂર્વજન્મમાં તું દેવમંડળમતિ એક હતો. પણ તેમાં એક સમયે તે કંઈક ભૂલ કરી હતી તેથી તને શાપ આપવામાં આવ્યો હતો. તે ઘણી પ્રાર્થના કરી ત્યારે કહેવામાં આવ્યું હતું કે હવે તારો જન્મ થશે તે સમયે તું ચિન્નપદ્મ મેળવશે અને ત્યારે તું અહીંથી પણ ઉચ્ચ પદને પામવાનો અધિકારી થઈશ. આ શ્રવણ કરી તે કહ્યું હતું, કે મને આ સ્મૃતિથી શી રીતે ખબર પડશે? ત્યારે દેવોએ કહ્યું હતું કે અમવસરતને સૂચના થશે, પ્રવળ તારે કરવો પડશે. એ પ્રમાણે તને સૂચવવામાં આવ્યું હતું. પણ મન! એ કામ થઈ વિષ્ટ છે. આજસુધી તે પ્રવાસ કર્યો પણ

આં પ્રાપ્ત કરવાની કક્ષિતાનો તો હવે જ આરંભ થશે, એમ નિશ્ચય જાણજો. વળા તે મેળવતાં પૂર્વે કોઈ સિદ્ધિનું ત્રિશૂલ જોઈ એ છે.

વીરેન્દ્રે કહ્યું, સર્વાન્તર્યામી ! આપતો જાણો છો છતાં અજાણ્યા થઈને વહે છો તો કહું છું કે એક દિવ્યસરખા પુરુષે પ્રસન્ન થઈને આં ત્રિશૂલ મને આપ્યું છે. બીજું કંઈ સ્વચ્છું નથી, એમ કહીને ત્રિશૂલ બતાવ્યું. એ જોતાં મહાપુરુષે કહ્યું કે અહો ! તારું પ્રારબ્ધ સમય જાણાય છે. હવે હું તને કહું તે વાત શ્રવણ કર.

તું અઘાપિ પૂર્વ દિશામાં ચાલે છે પણ હવે ઉત્તર દિશામાં પ્રયાણ કરજો. અરે ! પણ તને પ્રઘોતનદેવે કોઈ અંગનની દામડી આપી છે ? વીરેન્દ્રે કહ્યું : હા પ્રભુ, મને આપી છે. આખો તે જાણાવતું રહી ગયું. ક્ષમા કરજો.

મહાપુરુષે કહ્યું, તારો આમાં કંઈ દોષ થયો નથી. મોટા પુરુષો જે પૂછે તેનો જ ઉત્તર આપવો એ પણ નીતિ છે. એ વસ્તુ પણ તને ઉપયોગમાં લાગશે. સંકેતાનુસાર જ એ તને પ્રાપ્ત થઈ છે. બાઈ ! અધિકારીને આવા પદાર્થો પ્રાપ્ત થાય છે તેનો સમયસર યથા ઉપયોગ કરવો એ તમારા જેવા પુરુષાર્થીનું કામ છે. અમૃત્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે, છતાં તેને વાપરતાં આવડતી નથી તો તે યથાર્થ ફક્તે આપતી નથી. એવિને એક દૃષ્ટાંત તને કહું છું તે શ્રવણ કર.

એક મહાત્માએ એક મનુષ્યની સેવાથી પ્રસન્ન થઈ તેની દરિદ્રતા જોઈ સ્પર્શમણિ આપ્યો, અને કહ્યું કે આ મણિને તારા મૃદના લોહના પદાર્થોને સ્પર્શ કરાવીશ તો તે સુવર્ણના થઈ જશે. આકાંક્ષે દિવસે હું પાછો આવીશ ત્યારે આ મણિ પાછો લઈશ. એમ કહી તે પુરુષ ચાલ્યા ગયા.

પેલા મનુષ્યે વિચાર કર્યો કે મારી પાસે લોહની વસ્તુઓ થોડી છે. એટલું જ સુવર્ણ થાય એના કરતાં હું પરદેશથી વધારે લોહનો માલ મંગાવું અને તેને સુવર્ણ કરું. આમ વિચાર કરી સત્વર માલ આવે તેવી વ્યવસ્થા કરી. એમ કરતાં આઠ દિવસ થયો. માલ ન આવ્યો, પણ પેલા પુરુષ આવી પહોંચ્યા અને સ્પર્શમણિ પાછો માગ્યો. પેલા મનુષ્યે કહ્યું કે મહારાજ ! મેં માલ મંગાવ્યો છે એ કાલે તો જરૂર આવી પહોંચશે, મારે આજનો દિવસ મારી પાસે મણિ રહેવા દો. મહાત્માએ કહ્યું, એ નહિ ચાલે. આઠ દિવસ તારી પાસે મણિ રહ્યો, છતાં તે લોહને વશ થઈ સમય ગુમાવ્યો. તારું પ્રારબ્ધ, એમ વદી મણિ લઈ ચાલ્યા ગયા. આવી રીતે વિકારોને વશ થઈને સર્વવસ્તુને મનુષ્યો ગુમાવે છે, તેથી તને સાવધાન રહેવા હું સચવું છું. હવે અવીથી તું ઉત્તર દિશામાં ચાલ્યો જજો. પરમાત્મા તારો વિજય કરે.

વીરેન્દ્રે કહ્યું, ભગવન ! એક મારી ઇચ્છા છે, આજા હોય તો નિવેદન કરું.

મહાપુરુષે કહ્યું : કહે, શી ઇચ્છા છે ?

વીરેન્દ્રે કહ્યું, મહાત્મન ! ઈશ્વર તથા આપજેવા સત્પુરુષોના અનુગ્રહથી મારામાં શુભેચ્છાનો ઉદય થયો છે અને તેથી નિર્વિઘ્ન પ્રવાસ કરી રહ્યો છું, પરંતુ આ ક્ષણે આપના સાત્ત્વિક વાતાવરણમાં વિચાર નકુરે છે કે સર્વ પ્રજાન સિદ્ધ થવામાં મંત્ર એ એક જામવાન સાધન

છે. અમારા વંશપરંપરામાં પણ કોઈ કોઈએ મંત્રજાપથી કાર્યસિદ્ધિ કરી છે. એનું પણ મને આ ક્ષણે સ્મરણ થઈ આવ્યું છે. સત્યુત્પત્તિના મંત્ર રાજસ-તામસ ભાવને ભેદે છે. દુ ક્ષત્રિય છું. તેથી મારામાં સ્વાભાવિક રાજસ વૃત્તિ રહે છે, પરંતુ જે પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા છે તે તો સત્વવૃત્તિ થાય ત્યારે જ મળી શકે એમ મારું અનુમાન મળે છે. સત્વવૃત્તિની મનુષ્યો મંત્રથી થાય છે. વિદ્યાર્થી પ્રમોગે પ્રવાસમાં આવી મળે છે, ત્યારે જનનો નિરોધ કરીને દુ તેમાં વિશ્વ પામું છું. પણ દરે આપના મુચ્છાથી મેં મનમાં કે સ્વેચ્છા પ્રવલ્લ તો દર આજગ કરવાનો આવશે. તે સમયે મારી પાસે મંત્રજાપ ન હોય તો કેવલ રાજસ જાગ્રથી દુ પરજાગ્યને પામીશ. દેવ, દેવી, પ્રવર મંત્રથી જ પ્રસન્ન થાય છે. મંત્રવિના જો કે સિદ્ધાશ્રમના વરિષ્ઠ પુરુષની તથા આપની કૃપા થઈ છે એ વાત સાચી છે, પણ એ તો મારા પૂર્વના પુણ્યપ્રયોગથી વા કૃપાથી બન્ધુ દશે. અદ્યપિ મને મંત્રસંબંધી વિચાર પણ આવ્યો નહોતા, પણ આ ક્ષણે આ વિચાર પ્રકટે છે તેથી મને લાગે છે કે મારે મંત્રજાપની આવશ્યકતા છે. જલપ્રવાસીને પણ કોઈ નિવાસકની જરૂર રહે છે, તો માત્ર અજ્ઞ સંમર્થવાળા મારા જેવાથી આ પ્રવાસમાં કદિન પ્રસંગોને યદની આજગ જવાનું મી રીતે બની શકે ? મારે આપ કૃપા કરીને મંત્ર આપી કૃતાર્થ કરો.

(અપૂર્વ.)

શુદ્ધિ.

(અનુસંધાન થઈ / ના નવાક પા ના ૧૮ ૧૨ થી)

આપનું અભ્યારંભુથી અન્ય ઈન્દ્રિયાની શુદ્ધિવિશે વિચાર થયો. હવે વાણીની શુદ્ધિવિશે વિચાર કરીએ. અન્ય ઈન્દ્રિયકરતાં વાણીના વિશેષ ઉપયોગ થાય છે. ત્યજ્યક તેમ જ પરમાર્થ ઉભયમાં એનો ઉપયોગ. આપારી દેવ કે નિમ્ન, ઉપદેશક દેવ કે ભિક્ષુક, મનવાન દેવ કે રૂઢ, પરંતુ જે વાણીના આપારમાં કુશળ દેવ, અભોગ્ય વાણી વાપરવાની કલામાં નિપુણ દેવ તે પોતાના કાર્યમાં વિશેષ કાર્યી રહે છે. અજ્ઞ, આયુજન નમજ અપાતમવાન મા વિચરનાર વાણીદાર પોતાનું કૃત્યાણ સાધી શકે છે. જ્ઞાન દેવથી જેને ચિત્તશુદ્ધિકાર ત્યજ્યકાદ્યારકા કે પ્રવરના સારાસારની કૃત્યા દેવ નહીં તો વાણીના ઉપયોગમાં અન્યત્ર મારધાનતા મેવરી યદ છે. કારણ કે તેણે તો ચિત્તશુદ્ધિમાં વિશેષ ઉપકારક થાય એવી રીતે વાણીનો ઉપયોગ કરવાનો.

પરમકૃપાળુ શુદ્ધેવ પ્રસંગે કહે ॥ દત્તા કે જેને નારી ગતાયતા તેપરથી યરીની ચિત્તિસા કરે છે, તે જ પ્રમાણે વાણીથી મનુષ્યના હૃદયની પરીક્ષા થાય છે. વગી કૃપાળુ શુદ્ધેવ વાણીના સંબંધમાં લખ્યું છે કે “ વાણી હૃદયની ચીજ છે. ” એ, કેવુ સમવાળુ વચન છે ? વાણીનો મુદર રીતે ઉપયોગ કરી મનુષ્યના હૃદયને પ્રસન્ન કરે છે. ન જ પ્રમાણે આ વાણીકૃતી ચીજદાર પણ મનુષ્ય, દેવ કે સાત્તા પ્રવરને પણ પ્રસન્ન કરી શકાય.

વૈદ્યની ગોળીથી દસ વીસ જુલાય થાય છે. અગર જુલાય થતા હોય તેને અટકાવી પણ દે છે. તે જ પ્રમાણે વાણીફી-શબ્દફી ગોળી પણ લાભ કે હાની પ્રકટાવે છે. શબ્દ સારો કે નફારો અસર ઉપગમ્યા વિના રહેતો નથી; અને તેથી શબ્દનો સદુપયોગ પુણ્યપ્રાપ્તિ કરાવે છે, જ્યારે દુરુપયોગ પાપ રળાવે છે. માટે સાધકે પ્રથમ તો વાણીદ્વારા ક્રોધને ભય, ચિંતા કે કલેશાદિ પ્રકટે એવાં દુર્વચન પોતાના મુખમાંથી ન નીકળે તેવિધે કાળજી રાખવી જરૂરની ગણાય.

આપણા વૃદ્ધો કહી ગયા છે કે, મર્મ વાચ્યમપિ નો શરમીયં તે યથાર્થ છે. આથી ચિત્તની શુદ્ધિ તો દૂર રહી પરંતુ ચિત્તપર મહત્તા થર તત્ત્વતા ગમ્ય છે. મર્મવચન હૃદયને વધે છે. એટલું જ નહિ પણ શરીરના આહુઆહુમાં ભય, ચિંતાદિ વિકારને પ્રકટાવે છે. દુર્વચન વદનારને આવો શબ્દ બોલવો તે સહન-સામાન્ય જણાય છે, પરંતુ આ પ્રમાણે તે વદનાર કલ્પનામાં ન આવે એવું પાપ કરે છે. કહે છે કે ધોખી વસ્ત્રનો મલ સાફ કરે છે; જ્યારે નિંદક જેની નિંદા કરે છે તે પુરુષનો મલ-પાપ સાફ કરે છે-એટલે કે તે પુરુષનું પાપ નિંદકને સિર આવે છે. માટે પ્રથમ તો વાણીનો નિંદા, ટીકા, કુચલી, મર્મવચન, કટુવચન, ભય, ચિંતા કે દોષ પણ પ્રકારની વ્યથા ઉપગમે એવા શબ્દ વદવામાં ઉપયોગ ન થઈ ગય તેવિધે ખાસ સાવધાનતા રાખવાની છે. વાણીના સમયમાં કૃપાળુ ગુરુદેવ તુ કહે છે તે શ્રવણ કરે: કહું બોલી હૃદય ચીરે તે, ખાટકીથી એ અધમ થનારો; (ગ્રંથી. ૬૬. ૫૬. ૧૬). અંગ્રેજીમાં અચ્છિત કહેવત છે: Look before you leap and think before you speak. (કુદકા મારતા પૂર્વે આગળ જો અને બોલતાં પૂર્વે વિચાર કરજો-વિચારીને વાણી વદો.) એક પણ શબ્દ વદતા પૂર્વે તે આપણને કે શ્રવણ કરનારને લાભપ્રદ હોવાની અંતરની કવી અસર થશે તેવિધે વિચાર કરવાની કવી અગત્ય છે તે આ કહેવતથી અપ્પ થાય છે. શિશુપાળનું શિર્ષ સાધી કપાયું ! કુલકણને છંદ્રાસનને ગદાને નિદ્રાસન ત્રાણે અપાપ્યું ! દ્રૌપદીના કંથ ભરસભામાં સાધી ખેંચાયા ! શાણી સીતાનું લ કંથ સાધી હરણ કરી ગયો ! ભવઃ વ્યસિખરપર સાધી ચઢી આવ્યો ! માત્ર જન્માપર અંકુશ ન હોવાથી-વાણીનો દુરુપયોગ. આને માટે કૃપાળુ ગુરુદેવની નિઃચે આપેલી કાચ્છપક્રિતિઓ સ્મરણમાં રાખવા યોગ્ય છે. અન્તર્મિત્ર મહાપાપીથી યમફતો સાધી લાગ્યા ! વાલ્મીકે વાલ્મિકિ ઋષિ. સાધી થયો ! માત્ર વાણીના યાજ્યવિદિત ઉપયોગથી.

શબ્દ એક પણ બોલતાં, સાવધ રહેજો ધીર !

સામાનું દિત થાય ના, વદશો તો ન લગીર.

વાણીનો દુરુપયોગ નહિ કરવા વિષે તેમ જ તેથી થતી હાનિવિષે વિચાર કર્યો. હવે તેના સદુપયોગવિષે વિચાર કરીએ. શુભ વાણી કવી હોય તેવિધે મનુ લગવાન ચોતાની સ્મૃતિમાં કહે છે:

સત્યં શ્રૂવાન્ પ્રિયં શ્રૂવાન્ । ન શ્રૂવાત્સત્યમપ્રિયમ્ ।

પ્રિયં ચ નાનૃતં શ્રૂયન્ત્ । એવ ધર્મઃ સનાતનઃ ॥

સન્ય યોગ્યું, પ્રિય યોગ્યું, સન્ય બંને હોય છતાં અપ્રિય હોય એવું વચન યોગ્યું નહિ, નેમ પ્રિય હોય છતાં અસન્ય હોય એવું વચન પણ યોગ્યું નહિ; એ સનાતન ધર્મ છે. આથી અપ્રકટ થાય છે કે વાણી વાપરનાં આદર્શો એ પણ એક જનની કળા છે. પાપી કે દોષવાનને કષ્ટકે આપવામાં શબ્દનો એવો પ્રયોગ કરવો જોઈએ કે તેથી તેમને નીચું જોવું પડે કે શરમાવું પડે નહિ પણ તેથી પાપી પણ પાવન થાય અને દોષવાનને દોષ ત્યજવામાં સદાયક થઈ પડે. વાણીના તપનો ઉપદેશ કરનાં શીના ધોય કરે છે કે :

અનુદ્વેગકરં વાક્યં સત્યં પ્રિય હિતં ચ યત્ ।

શ્યાવ્યાય મ્યસનં ચૈવ વાઙ્મયં તપઽપ્યતે ॥

જે વચન અન્યને ઉદ્વેગ ઉપાત્તવે એવું ન હોય, સન્ય હોય, પ્રિય હોય અને હિતકર હોય તે, તથા શ્યામ્યાયનો અભ્યાસ એ વાણીનું તપ કહેવાય છે. નષથી ચિત્તશુદ્ધિ સધાય છે. તેથી ત્યારે આપણે સત્ય, પ્રિય, મધુર અને આશાનું દિન કરે એવી વાણી વદીએ ત્યારે વાણીની શુદ્ધિ અને સાથે ચિત્તશુદ્ધિ પણ સધાય છે. આપણે ચિત્તશુદ્ધિકારા અધ્યાત્મચાલના ગિરિગૃંહે સ્થિતિ કરવાની. પરંતુ તેને માટે ઈન્દ્રિયશુદ્ધિ સાધવાની અત્યંત જરૂર. માટે સાધકે વાણીનો જરૂર જેટલો ઉપયોગ કરવા ઉપરાંત તે શુદ્ધિ સાધવામાં ઉપકારક થાય તેવો ઉપયોગ કરવો. એટલે કે :-

વાણીદારા નિરુત્સાદથી નરમ થયેલાને ઉત્સાદ પ્રકટાવો. વાણીદારા મુખદ વચનથી દુઃખીને મુખ ઉપાત્તવો, રૂનાને દસાવો, જરૂમાં ચેતન પ્રકટાવો. વાણીદારા અન્યનાં ભવચિંતાદિ દર્શાવો, તેમના આત્માને જળાવો. અને અધકાર વિચારી પ્રદારા પ્રકટાવો. વાણીદારા અભય ઉપાત્તવો, આત્મજગ દર્શાવો અને દૈવી જ્ઞાન દેશવો. સાધક માત્ર દીક્ષાપ્રકારથી ઓગળાય ! નહિ, પરંતુ તેની દેવી સંપત્તિ-સદ્ગુણથી. માત્ર દીક્ષાપ્રકારથી સાધક જનનાર અને તાત્પર્યના વાધમાં ફેર શો ? કુવારાની માફક ચોગ્ય સમયે જરૂર જેટલાં શાંતિપ્રદ, પ્રાણપ્રેરક, ઉત્સાદજનક, આનંદપ્રદ, ચેતનમય, દુઃખવિદારક ગુણ વચન સાધકના મુખમાંથી નીકળે તો પછી કાના મુખમાંથી નીકળે ! કહ્યું છે કે :

x x x x x x x

यदा यदा मुंचति वाक्यवार्णं

तदा तदा जातिकुलप्रमाणम् ॥

વચન-શબ્દથી જાતિ તે કુળ સમજાય છે. આપણી પાસે અત્તરની શીશી હોય અને તે ખીસામાં છૂપી રીતે પડેલી હોય છતાં અત્તર તેની સુગંધસપરથી જણાઈ આવે છે, તેવી રીતે સાધક કે સન્નતન પણ તેની વાણીપરથી પરખાઈ જાય છે. જે અધુરો પરમ કૃપાળુ ભગવાનશ્રીની, આપણશ્રીની કે શ્રી માત્તર સાહેબની વાણી શ્રવણ કરવા ભાગ્યશાળી થયા છે તેમને વાણીના સદુપયોગવિશે શું કહેવું ! નાના કે મોટાને ૫૦ પૃષ્ઠ આપણશ્રી “ ભાષ ” શબ્દથી સંબોધન કરતા, એ તો સર્વને સુચિંતિ છે, અને આટલી સામાન્ય લીલા પણ કેટલી બોધપ્રદ છે

ઉમરેકમાં સાધનસમારંભની નૈયારીનું કાર્ય આસતું હતું. પરંતુ કૃપાળુ ભગવાનથી ત્યાં આં કાર્યનિમિત્ત ધિરાજતા હતા અને સાથે આ લેખક પણ હતો. મનુદેવીને એકાગ્રજન લીધે— તેમને કપેકા આપ્યો—ધમકાવ્યા. રાત્રિએ પરમ કૃપાળુ ભગવાનથી તથા અન્ય તત્ત્વ અધુએ તે રચાનમાં એકા હતા અને વાર્તાસાપ આજનો હતો. તે વંખતે આ લેખક કહ્યું: ...ભાઇ બહુ સાત્ત્વિક દેખાય છે પણ આજ મને એમના વીરત્વનો અનુભવ થયો. એમના શબ્દના પ્રયોગના પ્રભાવથી મનુર, હંડામાર. ત્યારે એ ભાઈએ કહ્યું કે એ જડ લોકો એમ ક્યાં વિના ઠેકાણે શી રીતે આવે ! એવાને ઠેકાણે લાવવા અમુક શબ્દો, કાઢવાની નિરુપાયે જરૂર પડે, આપણા હૃદયમાં કંઈ નહિ, માત્ર ઉપરનો દેખાવ. આ ઉત્તર અવલુ કરી ગુરુદેવે એવા ભાવનું કહ્યું કે પારકાની વસ્તુઓ ધીમે ધીમે એક પછી એક ઉઠાવી વંખએ અને કહીએ કે એ તો તમારી પદ્ધતિપ્રતિની આસક્તિ આછી કરવા માટે આ પ્રમાણે મેં કહ્યું તે ચાલે ? આટલા આટલા વર્ષના શ્રેયસ્સાધકના મુખમાંથી અમુક શબ્દ કેવી રીતે નીકળે ? ન જ નીકળેલા જોઈએ, હલકા વર્ગના મનુષ્યોના મુખમાંથી નીકળે એવા શબ્દ જ્યારે શ્રેયસ્સાધકના મુખમાંથી નીકળે ત્યારે ગુરુપાસે આવી શું સાધ્યું ? સમારંભમાં આવી શું કહ્યું ? એ તો ન ચાલે. આટલું જ બની શકે તો પછી સંબંધની વાતો કરવી એ શા કામની ! વળી એક પ્રસંગે ભાષાશુદ્ધિના સંબંધમાં ૫૦ પૂ. આપણીનો એક નાનકડો પ્રસંગ કહ્યો હતો. તે અવલુ કરતાં શ્રેયસ્સાધકે વાણીવિરે કેવી સાવધાનતા રાખવી ઘટે તેનો કંઈક ખ્યાલ આવે છે. અને યથાર્થ શ્રેયસ્સાધક થવા ઇચ્છનારને આત્મનિરીક્ષણની કેટલી જરૂર છે તે પણ સમજાવે છે. તે પ્રસંગનો ભાવ આ પ્રમાણે હતો:—માધવ-દાસ નામના પાટિદાર શાતિના એક સાધક હતા. રવભાવે ભોળા, બહુ ભાવિક, પરંતુ નિરક્ષર. આપણી પર ઘણો પ્રેમ અને સાચી શ્રદ્ધા. સ્થિતિ ગરિગ. એ પોતે આપણીની સેવાના લાભની ઇચ્છાથી થોડો સમય મંદિરે રહેતા અને મંદિરની સેવાનું કાર્ય ભાવથી કરે. એક દિવસે મનુષ્યમાં પાણી રેડ્યા પછી ૫૦ કૃપાળુ આપણીને કહ્યુંગજો, પાણી રેડ્યું છે. ત્યારે આપણીએ એવા ભાવનું કહ્યું કે ભાઇ ! પાણી રેડ્યું છે એટલું જ કહેવું, અમુક શબ્દની જરૂર નહિ. ”

આથી રપષ્ટ થાય છે કે વાણીના સદુપયોગઉપરાંત ભાષાની શુદ્ધિ તથા સંસ્કારિતાપ્રતિ પણ શ્રેયસ્સાધકે લક્ષ આપવાનું છે. આપણા વર્ગની ભાષા ઉચ્ચ પ્રકારની, શુદ્ધ અને સંસ્કારી હોવાથી જ ગુજરાતમાં તે સ્તુતિપાત્ર અને આકર્ષક થઈ છે.

(અપૂર્ણ)

.. શ્રી ઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય— (સં. ૧૯૯૫.)

(ઉત્તીર્ણ લેખો.)

સામુદાયિક વિભાગ:— ‘ ગુરુની સાચા અનુસંધાન કરનાર સર્વોત્તમ સાધન-કયું ? ’

(૧) [લેખક : રમણલાલ જમનાદાસ શાહ.]

ગુરુની ઇચ્છાજાણી, કર્તૃતાભિમાનના વ્યવર્તક, નિષ્કામ ભાવથી વિચારપૂર્વક પૂર્ણ પ્રસન્નતાથી કરેલી સેવા.

(૨) [લેખક : ભાદ્રાલાલભાઈ.]

નિષ્કામ, અનુકૂલ, સતત પ્રસન્નતાપૂર્વક નિરભિમાનપણે કરાયેલી મૃદુ સેવા

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

‘ શ્રેયસ્સાધક ’નો નિત્યસન્દેશ:

“ જીવન ધ્યો. ”

॥ ૩૪ શ્રી ॥

નિત્યસન્દેશ.

મંગળ. તા. ૨૮ : ૭ : ૩૧.

વર્ષ : ૫ અંક : ૧૬
ક્ર. ૦૧૬૬૫, માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણ. ૩
શનિવાર
તા. ૧૦ : ૧૨ : ૧૯૩૮.

પત્રવ્યવહાર :
શ્રેયસ્સાધક, ચારિત્ર્યમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક ભવાન્નમ :—
દિનદર્શ : ૩. ૪-૦-૦
દિનભદ્રાર : દશશિલિંગ.

શ્રી ચારિત્ર્યમન્દિર :
વિદ્યાધીપે ભજુવા મૂકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા
સદાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાધીપે સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાધીપે ચારિત્ર્યમન્દિર
મથલી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્ર ધીલકેમી ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, બાગ
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
કોટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધક વર્ષ તરફથી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ ત્ર્યંબકજીવેલી
મદદ છાત્ર અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંદ-જવાન,
વડોદરા, એ સ્વયંથી પ્રસિદ્ધ
કર્તુ. તા. ૧૦ : ૧૨ : ૧૯૩૮

લીમડા પછુ મનુષ્યને પ્રિય થાય છે-ચાથી ? નહિ કે તેની
કડવાચાથી, પણ તેનામાં રહેલી ઝીનજનાથી. હવાને શુદ્ધ કરવાના
તેમ જ મનુષ્યને શક્તિ આપવાના ગુણને લીધે. આપણામાં એકાદ
પણ ઉત્તમ ગુણ હોય તો આપણે સારા માણસોવડે વખણાઈએ.
સારા મનુષ્યો વખણે તેની આપણને હોંસ હોવી જોઈએ. સારા
મનુષ્યો તો આપણને ત્યારે જ વખણાશે, જ્યારે આપણમાં ઉત્તમ
ગુણના ગુણ હશે, અને તે પણ આપણમાં ઉપર ઉપરના નહિ,
પણ આપણમાં ઉંડાણથી પોંસા ગુણો જોશે તો જ સત્જનો
આપણને વખણાશે, જેને કોઈ સારા માણસ વખણે નહિ તેનું
જીવન નકામું ગણાય. આપણે એવા ધર્મ એ કે અનેક સત્જનો
આપણને વખણે. આપણે એવા તો સારા ધર્મ એ કે સત્જનોને
વખણવાની દુરુષ પડે. તમારા દાંન સ્વચ્છ હશે, તમારી સામડી
સ્વચ્છ હશે, તમારાં વસ્ત્રો સ્વચ્છ હશે, તમારા નખ, પગ સ્વચ્છ હશે,
તમારા અક્ષર સ્વચ્છ હશે, તમારી વાણી સ્વચ્છ હશે, તમારું
રહેવાનું સ્થાન અને તમારા પદાર્થો સ્વચ્છ અને વ્યવસ્થિત હશે તો
સત્જનો તમારાં વખણાશે કરશે. પણ તમારી વાણીમાં નમ્રતા,
વિનય, વિવેક હશે, તમે કોઈનું કામ કરવા તરત ત્યારે ધર્મ જણો,
તમે હાથવડે સત્જનોને નમસ્કાર કરશો તો તે વધારે વખણાશે.
તમને સારી વસ્તુમાં પ્રીતિ જોશે, તમને વિદ્યા ભજુવાની હોંસ જોશે,
કંઈ પણ કામ ઉત્તમ પ્રકારે કરવાને આમદ જોશે, તમારામાં શાંતિ
જોશે, તમારામાં ધૃતિ મૌન જોશે, તમારા નેત્રમાં સ્થિરતા જોશે,
તમે મુદાસર દસો છો અને નકામું દસના નથી એમ જોશે, તમે
સારા માણસવચ્ચે જોશો એકબીજાનું આંખના આજુસાર નથી
કરના પણ સ્થિરનાથી એમ છો એમ જોશે તો જરૂર તમારાં તે
વધારે વધારે વખણાશે કરશે.

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન ગતાંક ૧૮ ના પૃષ્ઠ ૧૪૧ થી.)

મહાપુરુષ આ શ્રવણ કરી થોડી ક્ષણ મૌન રહ્યા પછી બોલ્યા : હે શુભેચ્છક ! તને આ ઇચ્છા પ્રકટેલી ગળી આનંદ થાય છે, તને જે સફળતા મળનાં વિશ્વંય થાય છે તેનો હેતુ આ પણ છે. સિદ્ધાશ્રમમાં તું ગયો ત્યારે આ યોગ ન આપ્યો તેમાં કારણરૂપ તારી રાગસી વૃત્તિ હતી. ફળ પરિપક્વ થાય છે ત્યારે જ ભૂમિપર પડે છે, તેમ પોતાના વિચારની પરિપક્વતા થયા પછી જે નિઃશ્વય થાય છે, તે અંતરમાં ટકે છે. કાર્મના સુચન્યાથી પ્રકટેલો વિચાર દીર્ઘ કાલ ટકતો નથી. તારે તે સમયે અધિકાર પણ નહોતો તેથી તને આ વિચાર ન પ્રકટયો. પુરુષયોગે બહારનું સાધન મળ્યું. મંત્ર લીધેલા ઘણા મનુષ્યો સામાન્યવત્ જણાય છે તેતું કારણ યથાર્થ વિચાર તથા નિઃશ્વયવિના લીધેલો મંત્ર, અને બીજું રાખવા યોગ્ય સાધનતાનો અભાવ. જે કે ભૂમિમાં પડેલું ખીજક જેમ ઉગી નીકળે છે તેમ કાર્મ કાલે પણ મંત્રખીજક ઉગ્યા વિના તો રહેતું જ નથી, પણ તેમ થતાં વધારે કાલ વડી ગય છે. જે વિચારપૂર્વક મંત્ર લઈને સુચન્યાપ્રમાણે સાધન સાધે છે તેને અવશ્ય સર્વોત્તમ લાભ થાય છે.

પૂર્વકાલમાં તમારા જેવા ક્ષત્રિયોએ કાર્યસિદ્ધિ કરી છે, તે પણ મંત્રગતથી જ. ભગીરથે સદાશિવને પ્રસન્ન કરી ગંગાને ભૂસોકમાં લાવી પિતૃનો ઉદ્ધાર કર્યો, ધ્રુવને વિષ્ણુનાં દર્શન થયાં, દશરથને પુત્રોની પ્રાપ્તિ થવી વગેરે પ્રસંગો બન્યા છે તે મંત્રના સામર્થ્યથી જ. મંત્રથી વિવિધ પણ વરા કરી શકાય છે. બ્રાહ્મણો મંત્રગતથી જ બ્રહ્મત્વને પામ્યા છે.

વીરેન્દ્રે કહ્યું, મહાત્મન ! સત્યયુગમાં તો ત્યાં ત્યાં મંત્રગત પ્રવર્તતું હતું, પણ આ વર્તમાનકાલમાં પણ તે પ્રમાણે થતું હશે ?

મહાપુરુષે કહ્યું, પ્રવાસિન ! સત્ય વસ્તુને કાર્મ પણ કાલનો પ્રત્યવાય નડતો નથી. ગાયત્રી-મંત્રનું અદ્ભુત સામર્થ્ય આજે પણ સાચા ઉપાસક અનુભવે છે. એક સમયે હું નર્મદાકિનારે વિચરતો હતો. ત્યાં ગાયત્રીનાં ચાર પુરુષરણ એક બ્રાહ્મણે કર્યાં હતાં તે સ્થાનમાં હું જઈ મડ્યો. બ્રાહ્મણે એ સંબંધી વાત કરતાં કહ્યું કે મેં યથાવિધિથી લક્ષ્મીનાં દર્શનની ઇચ્છાથી પુરુષરણને આરંભ કર્યો હતો. એક પુરુષરણ પૂરું થતાં મને કંઈ પણ ફલનું ભાન થયું નહિ. એમ કરતાં ત્રણ પુરુષરણ પૂર્ણ થવાની તૈયારીમાં હું કંટાળ્યો. મને કંઈક અશ્વદા થવા લાગી. એટલામાં મારી પૃષ્ઠે સ્વર સંભળાયો કે હે સાધનાભ્યાસી ! તું શા માટે આવા વિચાર કરે છે ? આ ત્રણ પુરુષરણથી તારાં પૂર્વના પાપની નિવૃત્તિ થઈ છે અને તેથી જ તને ફલનું ભાન થયું નથી. ફલ મળવાનો સમય હવે આવે છે, માટે તું તારા પૂર્વના નિઃશ્વયપ્રમાણે કાર્ય પૂર્ણ કર. આ શ્રવણ કરી મને આશ્ચર્ય થયું. કર્તવ્ય કરવાનો અધિક વેગ પ્રકટયો; કાર્ય પૂર્ણ થતાં સાક્ષાત્ ઉપાસ્ય પ્રકટ થયાં. મારી ઇચ્છા સફળ થઈ.

આં પ્રમાણે મંત્રથી સર્વદા કાર્યસિદ્ધિ થાય છે અને યશો. મંત્રપ્રદાતા સાચા બ્રહ્મનિષ્ઠ હોય તો તેનો મંત્ર કદી અફળ જતો નથી એ સિદ્ધ નિયમ છે. મંત્રદાતામાં જળ ન હોય તો તેનો મંત્ર ફલ ન આપે.

વીરન્દ્રે કહ્યું, હે સર્વશા! મેં કોઇ કોઇ સમયે એવું અવશ્ય કહ્યું છે કે એવા મંત્રો પણ સફળ થયા છે. એકલબ્જેવાએ ફલની પ્રાપ્તિ કરી છે તે કયા કારણથી થઇ હશે તે આપ કૃપા કરીને જણાવો.

મહાપુરુષે કહ્યું, એ પ્રમાણે જ્યાં અને છે ત્યાં મંત્રજળ હેતુરૂપ નથી પણ સાધકની સાચી શ્રદ્ધાનું જલ કારણરૂપ છે. શ્રદ્ધા એવી અસ્થિત વસ્તુ છે કે તે અસંભવિતને સંભવિત કરે છે. રામને બદલે મરા મરા ઉચ્ચાર કરનાર રત્નો સિદ્ધ સમર્થ વાઙ્મીકિ બન્યા છે તેનો હેતુ પણ શ્રદ્ધા છે. કોઇ અમુક વ્યક્તિમાં મનુષ્ય ઈશ્વરનું આરોપણ કરી ભાવથી મંત્રનું રચન કરે છે નો ઈશ્વરસત્તા તે મંત્રને સફળ કરે છે. મંત્રદાતામાં સામર્થ્ય ન હોય પણ ઉપાસકની દ્રષ્ટિ તેને ઈશ્વરરૂપ સ્વીકારે છે તેથી એક પણ એ ઈશ્વરને જ ઉપાસે છે એમ કહી શકાય, અને તેથી જ ઈશ્વર તેનું ફલ આપે છે. એકલબ્જે માટીના પૂતળામાં દ્રોણની ભાવના સ્થાપી એટલે એની વૃત્તિ તો દ્રોણ ગુરુમાં જ સંલગ્ન થઇ હતી. ગુરુમાં એની સાચી શ્રદ્ધા હતી તેથી તેની ક્રિયા ફલવંતી થઇ. આ પ્રમાણે કવચિત્ જાને છે, કોઇ વિરક્તમાં આ પ્રકારની શ્રદ્ધાનો ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જ શાસ્ત્રજ્ઞાંઓ તથા સત્પુરુષો સાચા ગુરુની શોધ કરવાનો પ્રભોધ આપે છે. જેનામાં પ્રત્યક્ષ સામર્થ્ય હોય તેને મનુષ્યની મતિ સત્વર સ્વીકારી શકે છે, અને આરોપણ કરીને એ વસ્તુ સ્વીકારવી અત્યંત કઠિન સરખી છે. એમાં મનુષ્યને યોગાના અખડ બજારો ઉપયોગ કરવો પડે છે. જ્યારે ઉત્તમ વસ્તુની પ્રાપ્તિથી અંધ બળે દિવાની સિદ્ધિ થઇ રહે છે.

વીરન્દ્રે કહ્યું, હે દયાળુ મહાત્મન! મહાપુરુષોસમીપ મહિન સત્તાઓ નથી આવી શકતી એ વાત સત્ય છે! મહાપુરુષે કહ્યું, એ વાત અક્ષરશઃ સત્ય છે. જૂતપ્રેતાદિક મંત્રજાલથી અધીન રહે છે પણ એ મહિન ઉપાસના છે. સત્વરજિવાળા પુરુષોનિકટ મહિન સત્તા તથા તેના ઉપાસકો આવી શકતા નથી.

એક સત્વરજિવાળા મહાપુરુષના આશ્રમમાં એક મંત્રજાલની આવી ચડ્યો. એણે કેટલાક મંત્રોની સિદ્ધિ કરી હતી, જેને લીધે જૂતપ્રેતાદિક તેને આધીન હતાં. આ મહાત્માના આશ્રમમાં એ પુરુષ આગ્યો પણ મહાત્માની સંતીપમાં ન આવ્યો. કારણ પૂજનાં જાણ્યાં કે તમારા ગુરુનો એવો સાત્ત્વિક પ્રભાવ છે કે ત્યાં મારાથી આવી શકાતું નથી. હું દર રવિને દર્શન કરું છું. એ પુરુષ સાથે વાત કરતાં સર્વેએ જાતે જ એનામાં અમુક પ્રકારનું નેત્રજન છે. તની ખાતરી કરતા આશ્રમના કેટલાક મનુષ્યોને દુઃખ થઇ કે તમે જૂતાદિકને બોલાવો છો તે અમને ખતાવો. મંત્ર-શાસ્ત્રીએ કહ્યું કે હું યતનાવીશ પણ એટલી સરત કરું છું કે હું જ્યારે મૂનનું આવાહન કરું અને એ આવે ત્યારે તમારે કોઈ એ તમારા ગુરુનો મંત્ર જાણ્યા નહિ. સાત્ત્વિક મંત્રસમીપ એ વસ્તુ

નહિ આવી શકે. સર્વેએ એ વાત સ્વીકારી પોતાના ગુરુની આજ્ઞા માગી. ગુરુએ કહ્યું કે ભાઈ ! એમાં શું નેવાતું છે ? છતાં સર્વની ઇચ્છા હોય તો જાઓ. સર્વ નગરની બહાર એકાંત રથક્ષમાં ગયા. પેલા પુરુષે આરંભેના થોડા વિધિ કરી આવાહન કર્યું. અઘ્ન કાળમાં થોડે દૂર એક પ્રચંડ શરીર પ્રકટ થયું અને સર્વે ન્યાં બેઠા હતા તેપ્રતિ આવવા માંડ્યું. આ જોતાં તથા તેની વિચિત્ર એષ્ટાધી કાઈ કાઈને કંઈકે લય થયો. તેથી ગુરુમંત્રના જાપ કરવા માંડ્યા, એટલે પેલી આકૃતિ આગળ ગતિ કરતી અટકી ગઈ. વિધિપ્રવર્તકે કહ્યું કે તમે સર્વ તમારા મંત્રોના જાપ કરો છો ? શાથી આની ગતિ અટકી ગઈ ? તમારે એની વિવિધ ક્રિયા જોવી હોય તો જાપ બંધ કરો. સર્વેએ કહ્યું કે તમે આ કરી શકો છો એટલું જ જોવું હતું તે જોયું. હવે વિશેષ જોવાની ઇચ્છા નથી. આ શ્રવણ કરી પછી પેલા પુરુષે આવેલી આકૃતિનું વિસર્જન કર્યું. 'ભાઈ ! સાન્નિધ્ય મંત્રોના મહિમા અદ્ભુત છે. તારી આ ઇચ્છા પ્રવાસને સાર્થક કરનાર છે માટે કાઈ એવો સમય આવે ત્યારે તું આવો દિવ્ય મંત્ર લેજો.

વીરેન્દ્રે કહ્યું, ભગવન ! આવો પુણ્યયોગ મળી આવ્યો છે, તેને મૂકીને આગળનો વિચાર શા માટે સેવું ? લક્ષ્મી ચાંસો કરવા આવે ત્યારે લગ્નાટ થીવા જાય એવું શા માટે કરવું ? આ રથક્ષે મને વિચાર પ્રકટયો છે તો એ વિચારની સિદ્ધિ અહીં જ શા માટે ન કરું ? વિકટ પ્રવાસનો આરંભ થતાં પૂર્વે કેમ સાવધાન ન થાઉં ? મંત્રવર પ્રેરણા કરી છે તે પ્રમાણે અનુસરવાનો માર્ગ આગ્રહ છે, માટે આપ અનુગ્રહ કરીને મંત્ર આપો કે જેના બલથી હું ન્યાં ત્યાં વિજયને પામતો રહું. મહાપુરુષે એનો અત્યંત આગ્રહ તથા અંતર અધિકારને જોઈ મંત્ર આપ્યો. વીરેન્દ્રે સર્વ અભિમાનના સમર્પણપૂર્વક સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા અને છવનની ધન્યશ્રણુ પ્રાપ્ત થતાં અતિ આનંદ પામ્યો.

(અપૂર્ણ)

શુદ્ધિ.

(અનુસંધાન ગતિકં ૧૮ ના ૪૬ ૧૪૪ થી.)

વાણીનો સંવોત્તમ સદુપયોગ તે છાટરમરણ છે. વાણીના સદુપયોગથી વાણીમાં અમુક પ્રકારનું દૈવી બળ પ્રકટે છે. છાટરમરણદ્વારા વિશેષ શુદ્ધિસાથે વિશેષ દૈવી બળ વાણીમાં ઉદ્ભવે છે. યોગદર્શન થાય કરે છે :

સત્ય પ્રતિષ્ઠાયા ક્રિયાફલશ્રવણં ॥ ૩૬ ॥ અ. ૨

સત્યનું સંપૂર્ણ રીતે પાલન કરતાં યોગીને એવી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે કે તે વાણીથી જે જોલે તે સિદ્ધ થાય છે. એના આશીર્વાદથી રંગીના રોગ દૂર થાય છે, ગરીબ ધનવાન બની જાય છે અને યોગી જે જોલે તે પ્રમાણે થાય છે. અવહારમાં ચંદો વાણીના સદુપયોગ છાટરમરણથી પ્રાપ્ત કરેલા બળનું રક્ષણ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ કંઈક શુદ્ધિ કરે છે. સંવોત્તમ સત્ત્વજલ તો

વાણીકારા થતા ઇષ્ટચરણથી પ્રાપ્ત થાય છે અને સત્વચરની 'શુદ્ધિ' થતાં ચિત્તવિશુદ્ધિ તો આપોઆપ સંધાય છે. આથી સત્વર ચિત્તશુદ્ધિ ઇચ્છનાર, સાધકથી ઇષ્ટચરણમાં વાણીનો વિશેષ ઉપયોગ થાય તો તે વિશેષ ફાલપ્રદ થાય. ભય, ચિંતા, દંભ, નિંદા વગેરે વિકારરહિત વાણીથી વાણીની સ્પૃશ્ણ શુદ્ધિ સાધી શકાય છે, ત્યારે પરમાત્માના ચરણમાં વાણીનો ઉપયોગ થવાથી તેની સ્પૃશ્ણ શુદ્ધિ થાય છે. આથી ત્યારે વાણી જાપ, કીર્તન, સ્તોત્ર કે ઇષ્ટચર-નુનિકતેથી ઇષ્ટચરણની કિંવામાં ભેદાય છે ત્યારે તેની મૂલ્ય શુદ્ધિ થાય છે અને તેથી ચિત્તશુદ્ધિ સાથે તેની ગતિની પ્રાપ્તિનો ફાલ પણ થાય છે.

અન્યના શબ્દોથી આપણા હૃદયપર કેવી અસર થાય છે તેનો વિચાર કરો. આપણને મધુર વચન, આપણી નુનિતા-પ્રશંસાના, નેમ જ આનંદના શબ્દ નેમ છે. આપણાં ગુણગાન સંવલ્લ કરતાં હૃદયમાં કેવા આનંદ થાય છે ! ત્યારે આપણે પણ અન્ય મનુષ્યો આનંદ પામે, તેમને ઉત્સાહ પ્રેરે, તેમનામાં આનંદશક્તિ જગાવે અને આપણને સર્વપ્રિય ગનાવ એવા વચન વડી પરમાત્માનો અનુગ્રહ અને વાણીશુદ્ધિ શા માટે ન સાધવી ! આ પ્રમાણે કરવા માટે દૃષ્ટાન્તુ શુરદેવની નીચે દર્શાવેલી કાવ્યપદ્ધિ નુનિતાના કાવત્રી રાખવા જેવી જાને છે. સ્મૃતિપટપર તેને કાનરવા માટે નિત્ય પ્રાતઃકાંડે તનુ રતન કરવાની જરૂર છે.

અણુઆણુના સ્પર્શ ભરે, ફરિનું ચાર્નનાં જંમ,
મુખદ વચન ઉગમનવના, સહિમાં દિનને નેમ.

વાણીકારા ત્યારે આપણે કાંઈ મા આનંદ, ઉત્સાહ, ચેતન, આશા, સન્નિધિ કરવાનો વંશ પ્રકટારીએ કરીએ ત્યારે હૃદયશુદ્ધિ ઉપરનું દાનના કામની પ્રાપ્તિ પણ થાય છે. એક પ્રસંગે એક વડિલ સાધકજીએ જ્યારીવસ દત્તા અને આધિને લીધે અસક્તિ પણ વિશેષ હતી. લેખક નેમની પાસે ગયો દત્તા. આપણથી અને ભગવાનશીરોવાના આશયવિશે નમ જ અન્ય ચેતનપ્રદ સદ્વિચારોની જાણ ચાલતાં તેઓનામાં વૃત્તન અસતો આવગ થયો, ખેડા થયા અને પ્રસન્નતા પ્રકટાવતા સદ્વિચારોની નુનિ કરતા લેખકને પણ ધન્યવાદના શબ્દો કહ્યા. ત્યારપછી દૃષ્ટાન્તુ ભગવાનશી તેઓની પાસે ગયા દસે ત્યારે તેઓએ જો એ જાંધુએ આ સદ્વત્તા અને સદ્વિચારથી પ્રકટકા ઉત્સાહ અસરવિશે નમ જ ચેતનપૂર્ણ સદ્વિચારના પ્રભાવવિશે સર્વ વાતા નિવેદન કરી. આ સંબંધમાં દૃષ્ટાન્તુ ભગવાનશીએ આ લેખકને એવા ભાવનું કવું કે, સુ માત્ર ઘન હોય તો જ દાન થઈ શકે છે ! કાંકા સમજે છે કે માત્ર ઘન જાય તો જ દાન થઈ શકે. પરંતુ ઇષ્ટચર મનુષ્યને અતેક સન્નિધિ આપી છે અને ત્યારે તો તેઓને ધન પુણ્ય રણી ગયે. આ પ્રમાણે તમે વાણીનું દાન કરવું. કાંઈ ને પણ એ મધુર શબ્દોથી ઉત્સાહ, આનંદ, શુભ પ્રકટારીએ ત્યારે ને એક પ્રકટનું દાન જ કરીએ કરીએ. માન્ય સાદેય તો ભય, ચિંતા, ક્લેશ, દંભાંતિ વિકારપુરુષ વાણી શબ્દોને "વાણીથી થતાં ખૂન" કહે છે. પ્રિય અંધુએ ! જાપ, સંધમ કે અન્ય સન્નિધિમાં વિશેષ સમય આપીએ જ્યાં તત્પરપણે વાણીના ઉપયોગવિષે એકરકાર

રહેવાથી સત્ક્રિયાથી મેળવેલા જાળનો ક્ષય થાય છે અને આ પ્રમાણે થવાથી સત્ક્રિયાનું કૃત સત્વર કેવી રીતે પ્રકટી શકે ? આથી વાણીદ્વારા આપણે શું મેળવ્યું તેનો દરરોજ વિચાર કરવાની જરૂર છે, એટલું જ નહિ પણ ત્યારે ત્યારે વાણીનો ઉપયોગ કરીએ ત્યારે ત્યારે સાધવાનતા સેવવાની ખાસ અગત્ય છે.

હવે વાણીનો અન્ય અર્પેતમ ઉપયોગ તે તેના નિરોધ-મૌન છે. ઋષિમુનિયો, ભક્તો, તપસ્વિયો અને સંતાપી આ સાધન સેવ્યું છે અને તેદ્વારા સત્વર પરમાત્મની પ્રાપ્તિ કે મુક્તિ-સાક્ષાન્કાર કરવા તેઓ સફળ થયા હતા. મૌન કે નિરોધ એટલે માત્ર છૂટ્ટાને બોલતી બંધ કરી ગમે તેવા ક્રિયામાં મન કે અન્ય ઈન્દ્રિયોને વિચરવા દેવા એમ નહિ, પરંતુ વાણીનો અંતરાત્મામાં નિરોધ કરવા જ્ઞાન એ. આરભમાં તેમ કરવું કઠિન જળાય છતાં અભ્યાસ કરવાથી કઠિનતા દૂર થાય છે. મદાનમાં ગોંધાછ અઽવાક્રિયામાં એક દિવસ મૌનનું પાતન કરે છે એ મુચિદિત છે. વાણીનો નિરોધ ચતાં ચિત્તશુદ્ધિ સત્વર ત્રધાય, એટલું જ નહિ પણ નેસાથે ઉત્તમ પ્રસાદના આરોગ્ય અને શાંતિના સાલ પણ મળે છે. સમવાન શંકરાચાર્ય પોતાના “વિવેક ચુદામણિ” નામના ગ્રંથમાં કહે છે કે: યોગસ્ય પ્રથમ દ્વારં વાહનિર્ગમ્બોઽવતિમહઃ ।

ચિત્તનિર્ગમિરોધરૂપ યોગના નંદાત્રયમાં પ્રવેશ કરવાના દારમાં વાણીનિરોધનો પ્રથમ સ્થાને ધ્યાયે છે. આથી વાણીનિરોધ સાધવને કેવું ઉપયોગી સાધન છે તે સ્પષ્ટ થાય છે. વળી ચિત્તપ્રસાદના પ્રાપ્તિના સાધન દર્શાવતા એક મુંદર શ્લોક કહે છે:

પ્રકાન્ત વાસો લઘુ મોજનાતિ

મૌન નિરાશા કરણાવરોધઃ ।

x x x x x x x

આ શ્લોક પાત્ર મૌન-વાણીનિરોધને ચિત્તપ્રસાદના શીઘ્ર પ્રાપ્ત કરવાના સાધન નરીક દર્શાવે છે. આ પ્રમાણે આત્મામાં વાણીનો નિરોધ પાપો પ્રગ્નજે છે, કુસ રક્તારો ખાળે છે, રજતભાદિ ચિત્તોના મળ ટાળે છે અને વાણીથી થતા દોષને ખાળે છે. ઇન્દ્રિયશુદ્ધિ સપાંવે છે, દેવત્વ પ્રકટાવે છે, ચિત્તપ્રસાદ અપાંવે છે. પ્રભુની નિકટતરે લાવે છે અને મૌનમદાત્મ્ય સમજાવે છે અને અતે ક્રમેક્રમે સ્વરૂપ ખનાવે છે. વાણીના પથાર્ય નિરોધ તે માત્ર વેખરીના નિરોધ નહિ પરંતુ મધ્યમાં અને પર્યાનિનો નિરોધ ચતાં નિઃસંકપ્તપરચ્છા છે. આરંભક પગથિયાંપર ચર્યા ચિના ચિખરે રિચત થવાય નહિ, તે જ પ્રમાણે વેખરીની શુદ્ધિ કે નિરોધ એવા સિવાય નિઃસંકપ્તપરચ્છા કેવી રીતે સિદ્ધ થાય ?

આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અખ્યાતપ્રાજ્ઞના પ્રવાસીએ-સાધકે પ્રથમ વાણીને, કટુવચન, મિથ્યા પ્રસાપ, કોધભયાદિ વિકારી વચન વગેરે અચિદિત માર્ગે જતાં અટકાવવા, ગુસ્સેય કહે છે તેમ, “ નિર્મર્ગ કર વાણી, કટુવચન કઠો નાડીએ ન કાઠ પ્રાણી ” સાધવાનતા સેવવી, દ્વિતીય વાત એ કે મધુર, દિતકારક, ઉન્સાદપ્રદ, આશાજનક વચનદ્વારા વાણીનો ચિદિત ઉપયોગ કરી તેની શુદ્ધિદ્વારા ચિત્તશુદ્ધિ પ્રાપ્તી અને ચત્તેષુ મિ દરિદ્રતા એ વચનનો પથાર્ય મર્મ સમજ

ઉપલેખ કરે. તૃતીય પાત્ર એ કે પાણીકારા ઇષ્ટમરણ કરી પાણીની મદદ શરૂ કરી, આથી પાણીમાં ફેલી જળ પ્રકટાપનું અને ઈશ્વરાનુગ્રહ પ્રાપ્ત કરી અને પાણીનો પરમાત્મામાં નિરોપ કરી, અમન-મિદ્ધ ઉપનિષદ કહે છે તેવી અનુદ્ધાનું કામ મદુર્ય શુદ્ધ કામ વિવર્જિતમ-શિત્તવિશુદ્ધિ, 'દર્શ' પાત્ર કામનાનો સંકલ્પ ન હોય એવી નિઃસંકલ્પાવસ્થાકારા પરમાર્નદનો અનુભવ કરે. પરમાત્મા અનુગ્રહવર્ષીનું કરી પાણી શુદ્ધિ અધ્યાય એ જ પ્રાર્થના.

અપૂર્ણ.

શ્રી ઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય— (સં ૧૯૯૫.)

શ્રીવિભાગઃ— ' વિગૃહ્યતે ત્વેનં તમને સા યા વિચાર આંવ છે. '

૨ (લેખકઃ મંચુભાદેન.)

૧. જેવી રીતે ધનધોર વાદળમાં વિગૃહ્ય પોતાના તેજસ્વી પ્રકાશથી અમણી હોઈ છે, તેવી જ રીતે મહાપુરુષો પોતાના જીવનના ધનધોર વાદળમય ધેરાએકા પ્રકાશમાં પાત્ર પોતાનો અપૂર્ણ પ્રકાશ અમણી વાદળો વિખેરી નાંખે છે.

૨ જેવી રીતે વિગૃહ્ય, અંધકારને બેઠી નાંખી સમસ્ત જગત્પર પોતાનો પ્રકાશ ફેલાવે છે, તેવી જ રીતે શ્રી સંયુદ્ધદેવ સાધકાના મુશ્કેલી આજ્ઞાનરૂપ નિમિત્તને પોતાની વિગૃહ્યમય શક્તિથી બેઠી જાનનો પ્રકાશ ઉઠાવવા ફેલાવી સાધકોને પોતાનો માર્ગ દર્શાવે છે.

૩ જેવી રીતે વિગૃહ્ય હજીમાત્ર જ પોતાનો અમણકો આખા જગત્માં ફેલાવી વિલીન થાય છે, તેવી જ રીતે મહાપુરુષો કલ્પમાં જ પોતાનો અવર્ણ પ્રકાશ ફેલાવી. પોતાના સ્વરૂપમાં વિલીન થઈ જાય છે.

૪ વિગૃહ્ય જગત્પર અનેક ઉપકારો કરે છે. પોતાના આત્મનું પ્રકાશથી નનુત્કમાં મન રંજન કરે છે. તેના જળથી મનુષ્યની શક્તિદારા કલ્પ માત્રમાં પ્રેરકિટ્ટક દીવાનો પ્રકાશ કરે છે, પંખાચક્ષી, ટ્રેનો ચલાવે છે. ફેરકાક મનુષ્યના અંધકાર ગમેએ સાંધાએને મટાડે છે, તેવી જ રીતે મનુષ્યે પાત્ર બીજાના જીવનમાં ઉપલેખી થવા જનના પ્રયાસ એવંચો ત્વેનંએ.

૫ વિગૃહ્ય જેવી રીતે કલ્પે કલ્પે કલ્પકી અધારા ધેરા વાદળને મુશ્કેલિત કરે છે, તેવી રીતે આપણે પાત્ર આપણા અંધકારમય જીવનમાં વિગૃહ્યના અમણકામાંક જીવનને સુદર રીતે અમણી જગત્ને નથા જીવનને મુશ્કેલિત કરુ.

૬ જીવન વિગૃહ્યના અમણકામાંક કલ્પક છે. નો નેનો કામનેનો વિગૃહ્ય ન ગામનાં મનુષ્યે પોતાનાં દ્રવ્યરૂપ સવ કામો ઉત્તમ રીતે સાધી સેવાં રંજનં.

૭ વિગૃહ્યની ફેરકી અજ્ઞાન શક્તિ છે કે પર્વતના શિખરોએ મહાત્મ પગથોને પાત્ર તોડી બેઠી નાંખે છે, અને એ પરમાત્માનું જ્યોતિર્ભાવ સ્વરૂપ જ્ઞાન જ્ઞાનોપર અનુગ્રહ કરવા આ મુદ્ધિ પર અવતરણ કરે છે, ત્યારે પર્વતોજેવા મંદરે. જગત્ અને પાત્રપુરુષને નાથ કરે છે.

યુવકવિભાગ:

॥ સેવા. ॥

૨ (લેખક : પિનાકિનિ ત્રિવેદી.)

જગનાથ એક થઈ અનેક રૂપે લીધા વિસ્તારતા,
 વિધવિધ વધુ જડ્યેનને રમી સેવનામન ધારતા;
 અદ્વૈતનો આનંદ સાચો શુદ્ધપરપૂરે મળે,
 આજીવન સેવાસાધને બેઠો સકલ સ્વરૂપે ગણે. ૧

એકેક સેવાકાર્ય જીવનસીતમાં. ચેતન ભરે,
 વેગે વહી ચેતન્યસિદ્ધિમાં વિલય પામે ધરે;
 આ “ હુ અને મુજ સર્વ ” સ્વેચ્છાએ સમર્પે અન્યને,
 તે સિદ્ધપદને પામતા સાધક લકી ગતિ ધન્યને. ૨

વિદ્યાર્થીજીવનને નિષ્ફળ બનાવનાર વિકારો કયા કયા ?

(લેખક : રમણલાલ જમનાદાસ શાહ.)

૧ હલકા સાહિત્યનું વાચન.	૨૦ અદેખાઈ-ધર્મી કરવી.
૨ કુસંગતિ.	૨૧ જરી જરીમાં ઉરકેરાઈ જવું.
૩ અમિતાહાર.	૨૨ અન્યના દોષ જોવા.
૪ અતિનિદ્રા.	૨૩ પોતાના દુર્ગુણ ઠાંકવા.
૫ અનિયમિતતા.	૨૪ નિન્દા કરવી-સાંભળવી.
૬ અસ્મર્યર્થરખાવ.	૨૫ આત્મસંસાધા કરવી.
૭ આલસ્ય-પ્રમાદ.	૨૬ વિદ્યાનો ધમડ.
૮ ઉગ્નગરા કરવા.	૨૭ સરીરની ખોરી દાખડીપ.
૯ ભોજ્યવૃત્તિ.	૨૮ અવિનય.
૧૦ નકામી વાતોમાં કાળજોષ.	૨૯ અભિમાન.
૧૧ અતિશય નાટક સિનેમા જોવા.	૩૦ જગાજહારી ટાળવી.
૧૨ તરંગોમાં ઉડ્યા કરવું.	૩૧ અવિષેક.
૧૩ ઉકાઉપણું.	૩૨ વ્યસન સેવવાં.
૧૪ ઉદ્વેગ.	૩૩ વિગ્નતિથસાથે એકાંત સેવવો.
૧૫ દુરામદ.	૩૪ ખોટું અનુકરણ.
૧૬ વાણીમાં કિલખાવ.	૩૫ સ્વચ્છતા.
૧૭ ચાડી કરવી.	૩૬ કાર્મ ને દલકી વસ્તુ નરક દોરવા.
૧૮ ખીચ્છની ટોકણી કરવી.	૩૭ ચોરી કરવી.
૧૯ કાર્મ ને દલકા ગણવા.	૩૮ અન્યવચ્ચા.

શ્રેયસ્સાધક

‘ શ્રેયસ્સાધક નો નિત્યસન્દેશ ’
“ જીવન ધોડા ”

એટલે
માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

॥ ઓં શ્રી ॥

નિત્યસન્દેશ.

જેને શરીરનું બળ નથી તે શરીરનું સુખ ગુમાવે છે, જેને આંખનું બળ નથી તે આંખનું સુખ ગુમાવે છે, જેને બુદ્ધિનું બળ નથી તે બુદ્ધિના સુખને ગુમાવે છે, તેમ જેને મનનું બળ નથી તે મનના સુખને ગુમાવે છે. શરીર અને બીજી બધી વસ્તુ કરતાં મનનું બળ વધારે હોય છે. ગમે તેવા રોગ સામે, ગમે તેવાં કષય સામે, ગમે તેવી લાલચ સામે, ગમે તેવા દુઃખ સામે, ગમે તેવી પ્રતિજ્ઞતા સામે, માણસ ત્યારે જ રહી શકે છે જ્યારે તેનામાં મનનું બળ વધારે પ્રમાણમાં હોય છે. જે મનના બળવાળો છે તે પાપેણુ કામ કરી શકે છે. મનના બળવાળો માણસ આજમુ નથી મેળો, નીપીડનો નથી, કાંઈના ઉપર ક્રોધ કરતો નથી, કાંઈ તેને પગે તોળે છે જરીએ બચાવતો નથી, ખાવાની વસ્તુઓ દોષ લાગ્યાનો નથી, શ્રવણને કંઈનો નથી, મોંથી મોઢાં બચાવે અસવધપણે ખાતો નથી, ગાંધી કાંઈ વસ્તુ પરી રોય તે તે વાપરવા કે નીચી ભેટી લવવાનો નથી, ખોટું બોલવા કે ખોટું કામ કરવા કદી તૈયાર થતો નથી, જગજગતમાં ચાલે આજ તે આજે કરવા જતીએ, ચાલે આજ તે આ જમન કરીએ, ચાલે આજ તે સિનેમા કે નાટક જોઈએ, ચાલે જરા આ પીએ, ચાલે આમમાં ફરી આતીએ આનું આનું કરતો નથી. મનના બળવાળો મનુષ્ય હોયને લખાવી આનંદ બોલે છે. વિધિવિધી ન કરતાં તેના સામે માર્ગતેને દડાને છે, કાંઈને દુઃખ રહે નથી, રોગને લાગરૂપ થતો નથી, દુશ્મની મેળવન કરતો નથી, મગિનવા, અવનવના શબ્દો નથી. મનના બળવાળો માણસ આજનું કામ બજા કરે છે, બીજાનું દુઃખ ટાળવા માટે પોતાનાથી બનતું કરે છે, નીતિ, અચાર્ય ધર્મિયતા રાજકીયતા આજનું જીવનનું

વર્ષ : ૫ અંક : ૧૦-૨૨
સં. ૧૯૯૫, ધો. ૫ થી ૭
રાત્રિવાર
તા. ૧૪ : ૧૨૨ ૧૯૩૮.

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લઘાજમ :—
દિ. ૧૦ : રૂ. ૨-૦-૦
દિન જમદાર : ૬૫ સિલિંગ.

શ્રી આરિયમન્દિર :
વિવાહીને જનુવા મુજબ
ધો. ૫ સંસ્કાર
કાન દેવાધો. ૫ સંસ્કાર
સદાય જવા ધો. ૫ સંસ્કાર
વિવાહીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્કાર
વિવાહીમાં આરિયમન્દિર
મથક સંસ્કાર

સ્થળ : વડોદરા.
આ પત્રમાં જરૂરી જાણકારી
દિ. પ્રેમ, રાજપુત, જાડ
કાનેતી વગેરેમાં-વડોદરામાં
પાસલાય લાલચામ ૪૨૫,
જો મેલસાપાસ ૪૨૫
પ્રાણી :
શ્રીમદ્ભગવત અર્ચા વિવેકી
પાઠે જાણું અને પ્રાણી
બી વિશ્વવંશ-વંશવાન,
વડોદરા, જે સ્પર્શી પ્રતિદ
૧૫. તા. ૨૪ : ૧૨૨ ૧૯૩૮

ઉપનિષદો જ કરતો હોય છે. મનના જળવાળો માણસ કશાથી કરતો નથી, પારકા ઉપર આધાર રાખતો નથી, ખરાબનો સંગ કરતો નથી. મનનો જળવાળો માણસ વધારે અને વધારે સારો થવા યત્ન કર્યા જ કરે છે, સારાં પુસ્તક વાંચવાં, સારી સારી ક્રિયાઓ કરવી, સારા પુરોષોના સમાગમ કરવો, સઉ સાથે પ્રેમ રાખવો, ખૂબ શાંતિ રાખવી, ધૈર્ય રાખવું, માન પાળવું, કદી ક્રોધને દાનિ ન કરવી, અને દિવસે દિવસે વધારે ઉત્તમ થવું એ માટે તે ખૂબ જ આમલી હોય છે. આપણે સાવધ રહી આપણું તમામ વર્તન સુંધારતા જઈએ તો આપણે મનના જળવાળા બનીએ, અને ઘણું જ સુખ પામીએ.

શ્રી ગુરુદેવ:

શ્રી યોગસાર

(અનુસંધાન ગતાંક ૧૭ ના ૫૪ ૧૩૪ થી.)

આક પ્રકારની સિદ્ધિ તે આ છે : અધ્યયન, શબ્દ, ઊહ, સુહૃતપ્રાપ્તિ, દાન અને ત્રણ પ્રકારનાં દુઃખના ત્રણ ઉચ્છેદ. ત્યાં વિધિપ્રમાણે શ્રી સદ્ગુરુમુખે અધ્યાત્મશાસ્ત્રના શબ્દોને શ્રવણ કરવા તે અધ્યયન નામની “ તાર ” સંસાથી ઝોળખાવાતી પ્રથમ સિદ્ધિ છે. અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અર્થને સારી રીતે સમજવો એ શબ્દ નામની “ સુતાર ” સંસાથી ઝોળખાવાતી દ્વિતીય સિદ્ધિ છે. આ પ્રમાણે પાંચ અને અર્થનું નિર્ધારણરૂપ, શ્રવણ થયા પછી એ અર્થ આગમથી વિરુદ્ધ છે કે નહિ, ઇતર પ્રમાણથી વિરુદ્ધ છે કે નહિ, ઇત્યાદિનો વિવિધ યુક્તિથી વિચાર કરવા રૂપ મનન કે જોના પરિણામે સંશય અને પૂર્વ પક્ષનું નિરાકરણ થઈ સિદ્ધાન્તરૂપ ઉત્તરપક્ષની વ્યવસ્થા થઈ રહે છે તે ઊહનામની “ તારતાર ” સંસાથી ઝોળખાવાતી તૃતીય સિદ્ધિ છે. પોતે નિમિત્ત કરેલા અર્થનો ઇતર સાથે સંવાદ નહિ થાય ત્યાં સુધી દૃઢ વિશ્વાસ થતો નથી તેથી શ્રીસદ્ગુરુનો મત, ઇતર શિષ્યોના મત ઇત્યાદિ સાથે સંવાદ થઈ શકે તે માટે એ સુહૃદરૂપ પુરુષોની પ્રાપ્તિ થવી તે સુહૃતપ્રાપ્તિ નામની “ રમ્યક ” સંસાથી ઝોળખાવાતી ચતુર્થ સિદ્ધિ છે. અહીં દાન શબ્દ દૂષ શોષને એ ધાતુપરથી થયેલો છે, અને અહીં આપવા રૂપ અર્થવાળા ક્રાધાતુ પરથી થયેલો નથી તેથી દાનનો અર્થ શુદ્ધિ છે. તેથી સંશયવિપર્ણ્યરહિતપણે વિવેકસાક્ષાત્કારના શુદ્ધ-સ્વસ્થ-પ્રવાહમાં અવસ્થાન થવું તે દાન નામની “ સદા મુદિત ” નામની પાંચમી સિદ્ધિ છે. યોગશાસ્ત્ર દુઃખના ત્રણ ભેદ પાડે છે : (૧) આધ્યાત્મિક ; (૨) આધિ-ભૌતિક અને (૩) આધિદેહિક. તેમાં જે દુઃખ રમ્યક, ગરીબી, અન્નપ્રત્યાથવાથી અથવા અંતરના આધિને લીધે થાય છે તે આધ્યાત્મિક દુઃખ કહેવાય છે. જે દુઃખ યવામાં આ લોકના કોઈ મનુષ્ય, પાપાણ્યાદિ પદાર્થો હેતુરૂપ હોય છે તે આધિભૌતિક દુઃખ છે, અને જે દુઃખ યવામાં આ લોકથી બિન્ન લોકની સત્તા કારણ છે તેવાં દુઃખો જેવાં કે અતિરૂષ્ટિ, અનારૂષ્ટિ આદિ, તે આધિ-દેહિક દુઃખો છે. આ ત્રણે દુઃખોનો આત્મનિક ઉચ્છેદ થવો એ પ્રભેદ, મુદિત અને મોદમા નામની

ત્રણ સિદ્ધિઓ છે. આ પ્રમાણે આ આઠ સિદ્ધિઓ છે અને તેમાં છેલ્લી ત્રણ સિદ્ધિ ક્ષણિક છે અને પ્રથમની તે સાધનરૂપ છે. મધ્યની સિદ્ધિઓ કાર્ધ સિદ્ધિના હેતુરૂપ અને કાર્ધ સિદ્ધિનાં ફલરૂપ છે. કાર્ધ કાર્ધ પુરુષો આ આઠ સિદ્ધિનાં ખીનાં સ્વરૂપો પણ વર્ણન કરે છે, તે આ પ્રમાણે:—ઉપદેશ-વિના જ પૂર્વ જનમમાં કરેલા અભ્યાસને લીધે જે તત્ત્વજ્ઞાન યર્ધ જનુ તે જીદ નામની સિદ્ધિ છે. ખીન્ને કાર્ધ પુરુષ અભ્યાસશક્તિને પાડ કરતો હોય તે શ્રવણ કરનાં તત્ત્વજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થતી તે સમ્બદ નામની સિદ્ધિ છે. શિષ્યને શ્રીગુરુમુખે અભ્યાસશક્તિનો પાડ તથા અર્થજ્ઞાન યર્ધ તે દ્વારા જે તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉદય થાય છે તે અધ્યયન નામની સિદ્ધિ છે. તત્ત્વજ્ઞાની મુક્તિની પ્રાપ્તિ યર્ધ તેની સદાચર-તત્ત્વજ્ઞાન યનુ તે સુદૃઢ પ્રાપ્તિ છે. ધનાદિના દાનથી શ્રીસદ્ગુરુની પરિચર્યા કરવાથી શ્રીસદ્ગુરુનાં અનુમદવશાત્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી તે દાન નામની સિદ્ધિ છે. ત્રણ દુઃખના ત્રણ ઉચ્છેદ તે દુઃખ-વિમાત નામની સિદ્ધિ છે. આ પ્રકારે પણ આ સિદ્ધિઓનું વર્ણન કાર્ધ કાર્ધ કરે છે. આ આઠ પ્રકારની સિદ્ધિ અને પૂર્વ ગણાવેલી નવ પ્રકારની તુષ્ટિ તેનો વિપર્ણ્ય-તેથી જાણી શકિન-ને સત્તર પ્રકારનો જીદિનો વધ છે. આ વિપર્ણ્ય, અસાક્તિ, તુષ્ટિ, અને સિદ્ધિ એ આ રીતે પચાસ બેઠવાળાં છે અને એમાં ધર્માદિ આઠ ભાવોનો સમાવેશ યર્ધ જાય છે. એ આઠ અથવા આ વિન્તા-રૂપી ગણાવેલા પચાસ બેઠ એ સર્વ જીદિના ધર્મો છે અને એમાંથી જ્ઞાન બાદ કરીએ તો ખીન્ન એ ધર્મોને લીધે આખો લિંગદેહ સંસ્કારવાળો યર્ધ રહે છે અને એ સંસ્કારરૂપ નિમિત્તને લીધે એ લિંગદેહનું સંસ્કરણ યનુ ચાલે છે. એટલે કે એક મૂલ શરીરનો ત્યાગ અને અન્યનું મદન, બધી તેનો ત્યાગ અને અન્યનું મદન એમ ચાલ્યા કરે છે. આ પ્રકારનાં સ્વરૂપ, શુભ, સ્વભાવાદિ-વાળું એકેક સિંધરીર. પ્રતિપુરુષ સજાવવાળું હોય છે અને એ એનું ત્રિતીય શરીર છે.

તૃતીય શરીર તે સ્થૂલ શરીર છે, કે જે પ્રસિદ્ધ છે. એ સ્થૂલ શરીર ભોગાવનન કરેવાય છે એટલે કે એના વિના ભોગની પ્રાપ્તિ યર્ધ શકની નથી, એના વિના ભોગ ભોગની શકાના નથી. આ સ્થૂલ શરીરમાં એક તો બાહ્ય જે દેખાય છે તે શરીરનું મદન થાય છે. અને તે સાથે એની જ પ્રતિમારૂપ, એના જ જેનું; પણ એ છત્રી મથા પછી પણ થોડો સમય રહેનારું જે આનિવાદિક શરીર છે તેનું પણ મદન થાય છે. મરણ સમયે લિંગ દેહનો દમ્પ સ્થૂલ શરીર સાથેનો સંબંધ છૂટે છે પણ થોડો સમય આ આનિવાદિક શરીર સાથેનો સંબંધ કાપમ રહે છે. એ આનિવાદિક શરીરને જ આશ્રયે રહી મૃત, પ્રેનાદિનું દર્શન યર્ધ શકે છે. ત્યારે જવ હજાર લોકમાં અવરિચન યર્ધ રહે છે ત્યારે એ આનિવાદિક શરીર પણ છત્રી મથ છે. પણ જ્યાં સુધી વર્તમાન દમ્પ સ્થૂલ શરીર સાથેની વાસના છત્રી જળી નથી ત્યાં સુધી એ આનિવાદિક શરીર રહે છે. સ્થૂલ શરીરની વર્તમાન દશાએ પણ એ આનિવાદિક શરીરદશા અદિરમ્ભનાદિ કરાય છે. પ્રેનાદન વિના (Nānābhāgā) અને કૃત્રિમ સ્વાપાવદ વિના (Kṛtrimaśvapada) તથા મરણ પછી રૂપ અને પાષ્ટી મુશ્વતો પ્રચલિત આશ્વાદિ વિવિધ આશ્વારો આ આનિવાદિક શરીરને અવરજની આ થાય છે. એ શરીર તથા દર્શ સ્થૂલશરીર એ જાનેનો સમાવેશ આ સ્થૂલ શરીરરૂપ તૃતીય દેહમાં

જ થાય છે. જેમ સ્થૂલ શરીર તે તે લોકની મર્યાદા પ્રમાણે બિન્ન બિન્ન આકારવાળાં છે, તેમ આ આતિવાહિક સ્થૂલ શરીર પણ તે જ પ્રકારના આકારવાળાં હોય છે. આ બંને પ્રકારનાં સ્થૂલ શરીરની ઉત્પત્તિ તે ભૌતિકસર્ગ કહેવાય છે અને એમાં દૈવ, તિથિગ્યોનિ અને માનુષ એવાં પાંચ ભેદ સ્થૂલપણે પાડવામાં આવે છે. ખરું જોતાં અસંખ્ય પ્રકારનાં આ શરીર હોય છે છતાં તેને આ ત્રણ વર્ગમાં વિભાગ કરવામાં આવે છે. ત્યાં પાદા, પ્રાજપત્ય, ઐન્દ્ર, પૈત્ર, ગાંધર્વ, ચંદ્ર, રાક્ષસ અને પૈશાચ એ આઠ પ્રકારનો દૈવસર્ગ છે. પશુ, મૃગ, પક્ષી, સમૃપ (સર્પાદિ જે વડ ચાલનાર છે તે) અને સ્થાવર એ આંચ પ્રકારનો તિથિગ્યોનિ સર્ગ (મનુષ્યથી ઊતરતી પક્ષિનાં શરીરો) છે અને એક પ્રકારનો માનુષસર્ગ છે. આ રીતે ચતુર્દશ પ્રકારનો આ સર્ગ છે. એ સર્વ શરીરો તે સ્થૂલ શરીર છે. એ સ્થૂલદેહ તે તૃતીય દેહ છે.

સદ્બોધસુધાસ્ત્રવણ.

(મં ૫૦ શેલતની નોંધપોધીમાંથી.)

સંવત ૧૯૮૦, વૈશાખ કૃષ્ણ ૧૩, રાનિવાર.

સ્થલ : અમદાવાદ-સામભતીતંત્ર, સાયંગાલ.

નદીના સામા તટઉપર ઉતરાલિયુએ શ્રી. ગુરુદેવ ખુલે માથે સિદ્ધાસનથી બેઠા છે; સન્મુખ મમલતદારખંધુ ધીરુભાઈ, જોકાલાલભાઈ દવે, સોમાભાઈ, ગોવિંદલાલ અમીન, લક્ષ્મીભાઈ, ધર્મિયરલાલ, બાળક, વગેરે અનેક બંધુઓ બોધામૃત પાનનો લાભ લેવા વર્તુલાકારમાં બેઠા છે.

ધીરુભાઈ—આપણે જાણીએ છીએ કે કેમ ? સ્વામી રામતીર્થ એક જગ્યાએ બેઠા છે કે ત્યાંથી ગિરિગુહિ થાય છે.

ગુરુદેવ—જાણીએ કેમ ન થાય ? વિજય થાય. સામાન્ય સંજ્ઞાથી વિશેષ કૃણ-લાભ નહિ. પણ મોટા પ્રમાણમાં અને તે પણ મથારી રીતે થાય તો કૃણ પ્રકટયા વિના રહે નહિ. કેટલીક દવા શરીરમાં લાખો કાળ સુધી રહ્યા પછી મોટો લાભ કરે છે; પરંતુ તે સપ્તધાતુમાં પણ ફેરફાર કરે છે. અને કુટસોડ આપ્યું હોય તો તરત દસ્ત થાય. પરંતુ પેલી માત્રા જેવો લાભ ન કરે. પેલી માત્ર તાત્કાલિક ફાયદો ન કરે પણ અમુક સમય પછી સ્વામી અને ઉત્તમ પ્રકારનો લાભ આપે. જોકાલાલ—પ્રભુ ! જાણીએ છીએ કે કેમ ?

ગુરુદેવ—આરંભમાં ઝડપથી કરવા. જેમ મોટો દોડતાં ચાકી જાય છે તેમ શબ્દવૃત્તિ ચાકી જાય—મૂર્છા આવે તે પ્રમાણે કરવા. આમ ચવાથી સંકેષ વિકાસનો ભેગ રાખે છે. પછી કમે કમે ઉપાંશુ-મનોમય-માં પ્રવેશ થાય. લક્ષ્યારાગિને હમેશાં અર્થાદાર રાખવી; જેમ જેમ અભ્યાસ વધશે તેમ તેમ અધિક સમય લાગશે. હાલમાં એક માળામાં દસ મિનિટ-લાગતી કરો તો પછી

પરંતુ, પીસ, અરેયા કરાક, કરાક એમ વિરેલ સમય લાગશે. મદાપુરનો માંચ એક પ્રયુત્ત ઉચ્ચારમાં કેટલોએ સમય નવાકાર થઈ રહે છે. મંચના ઉચ્ચાર પછી ટૂંકિ અર્થાકાર રહે ત્યાં સુધી તેમ કરવું. પુનઃ બાદિયુષ થયા ત્યારે કે પુનઃ મંચનો ઉચ્ચાર કરવો.

૧. સર્વમાં અભ્યાસની જરૂર છે. અભ્યાસવિના એકદમ મોટા ફળની આશા રાખવી એ વ્યર્થ છે. અભ્યાસ હોય છતાં વેરાન્ય ન હોય તો પણ યથાર્થ લાભ ન થાય. અનુનિ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું

ચંચન્દ્રિ મન દુઃખ પ્રમાયિ ચચ્ચદદદમ્ ।

તત્પાદં નિગ્રહં મયે નાણેરિવ ગુદુલ્કમ્ ॥

હે કૃષ્ણ ! મન પરંબર મંચળ, યજમાન્ય અભેદ અને વચ ન થાય એવું છે અને તેને વિરોધ કરવો તે વાયુને વચ કરવાનું જેવું કડિન છે તેવું કડિન છે.

ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે ઉત્તરમાં કહ્યું કે

અસંતપં મદાકદો મનો દુર્મિત્રં ચલમ્ ।

હે ભાઈ ! તારી વાત સાચી છે. મનનો નિમદ કરવો પરંબર અત્યંત કડિન છે. પરંતુ

અભ્યાસેન તુ કૌતેવ વેરાયેગ વ ગૃહ્ણતે ॥

અભ્યાસ અને વેરાન્યથી તેનો નિમદ થઈ શકે છે, એટલે કે અથક્ય નથી. એક દિવસ એ દિવસ એમ નહિ પણ કયા જરૂર (પાત્રકપ્રતિ દષ્ટિ કરી) અભ્યાસવેરાન્યમાં તન્નિરોધ : દરેક કાર્યમાં અભ્યાસની અનિવાર્ય જરૂર છે. પરંતુ એકતા અભ્યાસથી ન થાય, સાથે વેરાન્યની જરૂર છે. આપણામાંના દરેક સ્થિતિઓ થોડો થોડો અભ્યાસ કરે છે. કોઈ કોઈ તો આશ્રમપૂર્વક પાંચપાંચ કરાક કે તેકેપરાંત સત્તિયામાં ગાળે છે. પરંતુ પેપું બીજું સાધન વેરાન્ય ન હોવાથી યથાર્થ ફળ દેખાતું નથી.

• ધીરુભાઈ-વેરાન્ય માટે શું કરવું ? એ સારી થાય ।

શુરેવ-(સદગ્ દશીને) વિવેક. વિવેકની પાછળ વેરાન્ય તૈયાર છે. (જોડાસાતને) તમે બીજાઓ માટે જવાની મોટી ફાઈરલી મારી પણ નમારા પોતાને માટે કંઈ શોધી કાઢવું કે નહિ । તમારું સદીર જોઈ મને ચિંતા થાય છે કે આ તે શું ।

ધીરુભાઈ-આપણે ! દુઃ રોગ તાર નમનકાર કરું છું. ધીમે ધીમે મેંદ જોડા થશે.

શુરેવ—મળ રાગમાં રૂપમાતર મીકાનો રોગ દિસાળ ! એ તે કંઈ વ્યાપામ કહેવાય । આરંભમાં થોડા કરવા પણ કંમે કંમે વધારવા. જોડામાં જોડા મેળવી રોડમો મુખી થયા જોઈએ ત્યારે પરમેશ્વરો થાય ત્યારે જ અવધામ કહેવાય. સંજિના પ્રમાણમાં કસરત કરવી. મનકેપરાંત હાનિ કરે.

• જોડાસાત—આપણું પણ આશો ત્યારે આરંભ કરીએ.

શુરેવ—જાતિમાત્ર તરુ ધર્મસ્થાપનમ્ કહ્યું છે તે બોલું નહિ. અનેક સુખ દેવા છતાં

શરીર સારું ન હોય તો તેનો કેવી રીતે ઉપયોગ થાય ? વ્યવહાર અને પરમાર્થ બંને માટે શારીરિક સંપત્તિની જરૂર છે. અમને બધાને જાણે જ્યાંથી આવે ત્યાંથી રસ હોય તે વખતે જીવન જીવવાનું કરવું. શ્રીમાન મહાત્મા સાહેબ પણ બસો સુધી કરના. આ ડોસાભાઈ, પાંસડાં વર્ષની ઉંમરે મર્યાદા પહોંચી ગયા હતાં ! હાંત બધા સાબિત છે. સારા માણસ જોઈએ કામ એકલા કરી શકે. બધા બધા યુવાનને પણ પત કરે નહિ. માત્ર એકનો વિકાસ નહિ, પરંતુ શરીર, મન અને આત્મા સર્વના વિકાસની જરૂર છે.

બાળક તથા ડોસાભાઈએ વિવિધ પ્રકારનાં યોગનાં આસન તથા દંડ કરવાનો આરંભ કર્યો. તે જોઈ મને તેમાં ભાગ લેવા લાગ્યા. અનેક પ્રકારની કસરત કરવામાં આવી. સ્વાસ્થ્ય-સહ કરવાની કસરત વખતે સ્વાસ્થ્ય-સ્વાસ્થ્ય લેવાનું કરવાનો વિધિ બાળકને પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે બતાવ્યો. ત્યાર બાદ સ્નાનસંધ્યાદિ કરી મુકામે પાછા ફર્યા.

(સંવત ૧૯૮૦ વૈશાખ અમાવાસ્યા, સોમવાર, તા. ૨ : ૬ : ૨૪)

સાંપડાં લીમનાથના ઓવારો સામેના તટઉપર પરમકૃપાળુ ગુરુદેવ, શ્રી સુરેન્દ્ર ભગવાન, વૈષ્ણવ મુનિશાસ્ત્ર, ધીરુભાઈ ભટ્ટ, શ્રી ધર્મરત્નભાઈ, ગોવિંદલાલ અમીન, ડોસાભાઈ, લક્ષ્મીભાઈ, જોડાલાલ દેવે બાળક વગેરે અનેક સાધકોસહ બિરાજ્યા છે. વિવિધ પ્રકારની અત્યંત ઉપયોગી આનંદવાતાં ચાલે છે.

જોડાલાલ—મોઈ સંધ્યાદિ કામમાં એકાગ્ર થાય અને અન્ય પોતાના કાર્યમાં બરાબર એકાગ્ર થાય—એકાગ્રતા રાખે તો લાભ થાય કે નહિ ?

ગુરુદેવ—જો એકાગ્રતા બનેલી હોય તો તો, જોમાં એકાગ્રતા થાય તે ઉપર લાભનો આધાર છે. લાભનો આધાર તો એકાગ્રતાના વિષયઉપર છે.

ધીરુભાઈ—પ્રભુ ! જે છે તે સેવા બધા કરતાં સરળ. બીજા સાધનમાં કઠાકૂટ વાળી, સેવા સર્વથી સરળ.

ગુરુદેવ—ઉપરથી એમ જણાય પરંતુ તે પણ અન્ય જોઈ જ છે. સેવા પણ વિચારવિના કરે તો લાભને બદલે હાનિ થાય. સેવા ધર્મો પરમગહોર...કશું છે તે કંઈ ખોટું નથી. પ્રથમ તો શુભ મનની ધૃષ્ટિ સમજતી જોઈએ. તે જાણ્યા વિના સેવાનો લાભ મળવો કઠિન. શુભમાં અત્યંત શ્રદ્ધા—અત્યંત પ્રેમ—તન્મયતા થયા વિના આ પ્રમાણે બને જ નહિ. આજે શિષ્યો લાવતો હોય તો કહે તેની પ્રિયકૃત રચિત હોય. સેવા આપણી ધૃષ્ટિ પ્રમાણે કરવાની નથી, પણ તેમની ધૃષ્ટિ સમજીને કરવાની છે, અને તેથી તે કઠિન. સેવામાં તન, મન, અને ધન સર્વનું મમત્વ, અભિમાન છોડવું પડે છે. તેવિના યથાથ સેવા બની શકે જ નહિ જનકે અષ્ટાવક્રને સર્વ અર્પણ કર્યું. ત્યાર પછી મમત્વનો વિચાર આવતાં એ જ વિચાર આવ્યો કે મેં શુભ મન, મન, ધન સર્વ અર્પણ કર્યું છે તો દેવે મારું શું છે ?

મેવાથી શુક્ર અનુચિત પ્રાપ્ત કર્યાનાં ભારતી વગેરેનાં અનેક દંપતીને છે અને અંધપ્રજામાં તાનાદિ અંધવર્ણ પ્રાપ્ત થવાના અનેક દાખલા છે. પરંતુ તે મેવા તે માત્ર બે ફેરા પોનાનાં વ્યાપારને દાનિ ન થાય એ પ્રમાણે ખાધા એટલે સેવા થઈ ગઈ એમ ન સમજવું. એ કે એ પક્ષ માત્ર કદ છે, પરંતુ યથાર્થ લાભમાટે સાચી સેવા જરા ફક્ત પડે ખરી; બાકી તો સદ્ગતમાં બેઠા પાર. રામાયણમાં ત્યાં જોશો ત્યાં ખરી અણીના સમયે દનુષાને જ બીકું ઝડપ્યું છે. શીતાની શોધમાં તો એ, અમૃતસંજીવની લાવવામાં તો એ—ત્યાં કેમની મનિ ન પડે એ ત્યાં એ આશ્રય દેખાય છે.

માત્ર આઠા પાગરી કે તે પ્રમાણે કાર્ય કરવું એમ નથી, પરંતુ સેવા પ્રાપ્ત થતાં તેમાં આનંદ પ્રકટે, પોતાને સેવા કરવાનો યોગ આવ્યો અદેખાત મુખને ત્યારે જ તે સેવા ખરી.

વંદ—સંયમ કે જપમાં બેઠા હોઈએ અને આશ્રમનું કાર્ય હોય તો શું કરવું ?

ગુરુદેવ—કહો મહિમાર્ધ (બાળક).....શું કરવું ?

બાળક—પ્રભુ ! મને તો એમ લાગે છે કે તે છોડો એકદમ ગુસ્સી આઠાપ્રમાણે વર્તવું. જપ અને સંયમથી આ કોઈ પણ પ્રકારે જાતરતું નથી. કારણ કે સર્વ કરીને જેને પ્રસન્ન કરવાના તે તો આથી પ્રસન્ન થાય. હું તો સમજું છું કે આઠા થતાં તે છોડવું, બાકી તો સંયમ કે જપ કરવાના. પરંતુ જપમાંથી જાતાં મનમાં અનુચિત થાય તો તો પછી કંઈ લાભ નહિ.

ગુરુદેવ—બરાબર છે. આશ્રમ કે શુક્રસમીપ તો સેવા કરવાની. બાકીના સમયમાં કે પોતાને ઘેર સંયમ જપાદિ સાધનનો આશ્રય વિશેષ રાખવાનો છે.

હરિસ્મરણ.

મનુષ્યમાં રહેલી સ્મૃતિશક્તિ એ અત્યંત ઉપયોગી શક્તિ છે. એ વૃત્તિને જેવા રૂપમાં કેળવવામાં આવે છે તે ઉપર મનુષ્યની પ્રગતિ તથા અવનતિનો મોટો આધાર રહે છે.

એ સ્મૃતિશક્તિ અનેક પ્રકારના આરા મોટા સંગ્રહોને એકબી કરી સમય આવે અનેક પ્રકારનાં ચિત્રો રચી દેખાડે છે. એક ક્ષણમાં તે પચાસ વર્ષ પૂર્વના પ્રસંગો ઉપજાવી દે છે અને તે ચિત્રો—પ્રસંગો આજથી અત્યંત વૃત્તિઅનુસાર રેલક, મોલ, રાજદેવ, આદિ અનેક ભરતે ઉત્પન્ન કરી સુખ વા દુઃખનું ભાન પ્રકાશવે છે. આપણી વૃત્તિનો પ્રવાહ જો વિશાખતિ વહેતો હોય છે તેવાં જ તે પૂર્વે બનેલાં અનેક ચિત્રો તાજાં કરી દે છે.

બૃમિમા પડેલાં બીજાં જેમ તેને અનુકૂળ જલ, વાયુ મળતાં પ્રક્ટી નીકળે છે, તે જ પ્રકારે આજે પિરમરણરૂપે જળાના જૂનકાલના પ્રસંગોને આ સ્મૃતિશક્તિ ઉપરિચય કરે છે.

એ ચિત્રો સમય આવે આ રીતે જન્મીને તેનું આ કાલે આપણને બન પવન નથી ફોવું, જ્યાં સ્મૃતિશક્તિ તો સમયની રાહ નેઈ રહી હોય છે અને તે પોતાનું કાર્ય યથાકાલે કરી બતાવે છે.

આવી રીતે રમૂતિ કાર્ય કરે છે તેનું મૂળ તપાસતાં તેના કર્તા-તેનામાં સંસ્કાર, આપનાર આપણે પોતે જ હોઈએ છીએ.

આપણા જીવનના પ્રત્યેક પ્રસંગે કે જેમાં આપણે તન્મય થઈ ભાગ લીધો હોય છે, તેની જાંડી જાંડી છાપ આ રમૂતિરૂતિમાં પડી જાય છે, અને જેની છાપ પાડી હોય છે તેવાં ચિત્રો તે સમય આવે દર્શાવી આપે છે.

હવે ત્યાં સુધી આપણું અતઃકરણ ઉચ્ચ ઉચ્ચ ચિંતન કરનાર નથી થયું, ત્યાંસુધી તો જગતમાં પ્રવર્તી રહેલા અજાનના જ સંસ્કારો રમૂતિરૂતિમાં પડ્યા હોય છે. શોકનાં, મોહનાં, દૂષનાં, ક્રોધનાં અહિંતનાં, નિંદાનાં, અભિમાનનાં અનેક ચિંતનો આપણે પોતે જ ઉપગતી તેમાં રસપૂર્વક નોંધ્યા હોવાથી તે રમૂતિરૂતિમાં અંકિત થઈ ગયાં હોય છે.

જો આવા આવા અજાનના વિચારો ઉપર સાવધાનતાપૂર્વક લક્ષ આપનાર હોય છે તેમને આટલા જાંડા સંસ્કાર ન પડવાથી તેમની રમૂતિરૂતિ એટલી બળવાન થઈ પ્રસંગ આવે તત્કાલ દુઃખ ઉપગતી શકતી નથી.

રમૂતિરૂતિનું તો માત્ર એટલું જ કાર્ય છે કે જેનું આપણે તેના આગળ ધ્યુનું હશે તેનું તે સમય આવે ઉપગતી આપે છે, અને તેમાં પણ તે સંસ્કારને પોષણ મળે એવું જ બનવું રહે તો તે તરત જ આપણમાં જગૃત થઈ આપણને વર્તમાન સ્થિતિમાં દુઃખ અથવા સુખનો અનુભવ દેશો છે. કોઈ એ આને અમુક કદુ શબ્દ સંલગ્ન હોયો તે સાંભળતાં જ તે સામા મનુષ્યે અમુક વર્ણ ઉપર આ પ્રકારે જ શબ્દ પ્રહાર કર્યો હતો, તિરસ્કાર કર્યો હતો, વગેરે, અનેક વર્ષો પછી વાત જગૃત થઈ જાય છે, તે જગૃત કરી આપનાર આ રમૂતિરૂતિએ પ્રહણ કરેલા તે સંસ્કાર છે.

આજ રીતે મોહનો કોઈ પ્રસંગ આવતાં પૂર્વકાલનાં કેટલાંયે ચિત્રોમાં રૂતિ તન્મય થઈ કંઈપનાથી પણ આનંદનું ભાન અનુભવાય છે. આવી આવી અનેક રીતે આજના વિચારો સાથે રમૂતિરૂતિ અનુસંધાન કરાવી આપે છે.

આ સર્વ થવામાં રમૂતિરૂતિમાં આપણાથી જ રચપાવણ ચિંતનો છે. રમૂતિરૂતિ અત્યંત બળવાન શક્તિ છે. માત્ર આપણી અસાવધાનતાના પરિણામે આપણે જેનું નોંધ એ તેનું ક્ષત્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

આપણું કર્તવ્ય ત્યાં જ છે કે આપણે જેવા ધ્યુનું છે તેનું જ તેના સમીપ ધરવું. આપણું ધારેલું સાવધાનતાથી, બળથી તેને બનાવીશું તેનું તે પ્રહણ કરી લેશે.

હવે આજ સુધી આપણે અનેક ખોટા વિચારોનાં ચિત્રો તેના સમીપ દર્શાવ્યાં છે, તેનામાં તેની જ છાપ પાડી છે; પણ જ્યારથી આપણે કંઈક સારું આપણામાં ઉપગતવશા ઇચ્છીએ છીએ ત્યારથી પુનઃ પુનઃ સારા જ વિચારો ઉપગતવાથી પેલા પૂર્વના વિચારો આજા થનાં થનાં બ્રહ્માર્થ જરો,

શ્રેયસ્સાધક

શ્રેયસ્સાધક નો નિત્યસન્દેશઃ
“ જીવન ધર્મ. ”

એટલે
માનવ જીવનની સર્વોચ્ચમતા.

વર્ષ : ૫ અંક : ૨૨
સં ૧૯૬૫, પોષ સુક્લ ૯
શનિવાર
તા ૦૩ : ૧૨ : ૧૯૩૮.

ચતુર્થવર્ણ :
અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લઘાજમ :—
દિનમાં : ૩.૪-૦-૦
દિનજલ્દાર : દશશિલ્પિ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
વિદ્યાર્થીને લાગુવા મુકવા-
યોગ્ય સંસ્થા,
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા,
સહાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા,
વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા,
વિદ્યાર્થીમાં ચારિત્ર્યમાટે
મદદની સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા,
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, બાઉ
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
છાટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગ તરફથી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ અં ૦ ત્રિવેદી
મદિ બાપુ અને પ્રકાશકે
શ્રી વિશ્વંધર-વધાન,
વડોદરા, એ રૂપજોથી પ્રસિદ્ધ
કર્તુ. તા ૦૩ : ૧૨ : ૧૯૩૮

॥ ૐ શ્રી ॥

સદ્વચનો.

તમે જે કંઈ કરો અથવા વિચારો તે સર્વમાં પૂર્ણ રસ પ્રકટાવવાના
ઉદ્દેશને ધારણ કરજો, અને તે કાર્યો તથા વિચારોમાં જે રસવૃત્તિ તમે
પ્રકટાવો તેમાં તમારા પૂર્ણ મન તથા આત્માને સમર્પી દેવાનો
નિશ્ચય કરજો.

દુર્બલતા ધરાવું અને તે કારણ હોય તો પણ્ય પ્રત્યેક વિચાર
તથા કૃતિમાં સખલ અથવા વિધિહીન કરનાર ધરાવે માટે
સવિરોધ યત્ન કરો.

નિરંતર મનની સુખજનક સ્થિતિમાં રહો.

જે વસ્તુ તમારે જેવી જોઈએ તેવી ન થતી લાગે અથવા
પ્રતિકૂળ અને પ્રતિકૂળ ન રહે તો જાણજો કે તમારામાં ત્યારે કુભતી
અધિક અને સ્થાપી વૃદ્ધિ થશે ત્યારે તે પ્રતિકૂળ અવસ્થા
નહીં રહેશે.

પ્રાર્થનામય અંતઃકરણનું વાનાવરણ દિવ્ય હોય છે.

શ્રી ગુરુદેવ.

ચૈતન્યજ્યોતિ આવિષ્કરણોત્સવ.

સ્થૂલ દષ્ટિએ અત્યંત દુઃખને પ્રતીત કરાવતો, સાધકનું સર્વદેવ હરી જનારો, સુખમાત્રને હુપ્ત કરનારો, વિષમ સ્થિતિને દર્શાવતો દિવસ નિકટ આવતો મળ્યો છે, અને તે દિવસ તે શ્રી ગુરુદેવના સ્વરૂપાવસ્થાના દિવસ છે.

સાચા શ્રેયસ્સાધકને તો જાતને કોઈ પણ વ્યક્તિકર આ પ્રસંગ કરતાં અધિક દુઃખરૂપો હોઈ ન શકે અનેક પદાર્થોથી વૃત્તિને પાછી વાળીને એક ગુરુભૂતિમાં જ જેણે સમગ્ર વૃત્તિઓને સંલગ્ન રાખી હોય તેને એ ભૂતિનું અદર્શન થતાં શું થાય છે એ બહુવિધ સમજી શકે તેમ જ છે.

શ્રીકૃષ્ણનું અદર્શન ગોપીને, શ્રીઆપદશ્રીનું અદર્શન તે કાલના સાધકવર્ગને જેનું અસલ્ય હતું તેવું જ આજે ઇશ્વરીનું અદર્શન સર્વને અસાધારણ દુઃખને પ્રકટાવતું અસદા અર્થ રહ્યું છે, છતાં ઇશ્વરના અનુગ્રહપાત્ર હૃદયમાં આ પ્રસંગ પણ વિશેષ કન્યાણના હેતુરૂપ છે એવો ભાવ જાગૃત રહે છે.

પરમાત્માનું સ્વરૂપ એક દેહમાં સાધકની દષ્ટિ અવલોકે તેના કરતાં સર્વત્ર આપકરૂપે પોતાના ઇશ્વરનું દર્શન કરે એ અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે અને એ દષ્ટિ જેની થાય છે તે પોતાના અંતઃકરણમાં ઇશ્વરને સંનિહિત અનુભવે છે. શ્રી ગુરુદેવ પણ એ જ દર્શાવતા કે “ભૌતિક તનુમાં સાચો પ્રેમ હોય છતાં તે વિનાશી છે તેથી ગુસ્તા વ્યાપક સ્વરૂપને અનુભવતા જવું”

શ્રી ગુરુદેવે સાધકની આ દષ્ટિ કેવળવા પોતાનું તિરોધાન પ્રતીત કરાવ્યું. ઇશ્વરની ઇચ્છાને પરમ હિતકર માનીને તેને અનુસરવું એ આપણું કર્તવ્ય છે અને તેથી જ પૌષ્ઠ રૂપનું ઘડી તા. ૧૧-૧-૩૯ બુધવારે સ્વરૂપાવસ્થાના દિવસે આવતા ઉત્સવનું નામ ચૈતન્યજ્યોતિ-આવિષ્કરણોત્સવ રાખવામાં આવ્યું છે.

અનેક આપણોથી ડંકાયેલું વિદ્યાનંદરૂપ-આપકરૂપ આ દિવસે તેજોગ્રીહાનિ અભિમુખ રહીને પ્રકટાવવાનું છે. આ કાલે આપણી વૃત્તિ સદસા વ્યાપક તત્ત્વપ્રતિ જોડાય છે, કારણ એ દિવસ અંતરમાં ગુરુચિંતનને અધિક જગમગ કરે તેમ છે. જીવત્વભાવ ત્યાં પર્યંત વિદ્યમાન છે, ત્યાંમુખી અખંડ રમરણ થવું નથી, તેથી જ પૂર્વપુરોએ પુણ્યનિધી તે ઉત્સવરૂપે ઉત્તરવી એમ દર્શાવ્યું છે.

આપણામાં ગુરુતત્ત્વનો આવિષ્કાર થાય, આપણે નિરંતર એ તત્ત્વને નિહટ અનુભવીએ એ જ આપણું હૃદય છે. તેને સુસિદ્ધ કરવા આ પુણ્ય તિથીએ એકત્ર થવું એ મુખ્ય કર્તવ્યરૂપ છે.

પ્રિય બાળકો ! બહેનો ! ગુરુઅનુગ્રહથી અનેક રીતે આપણે એ પુણ્યરમરણમાં લીન રહીએ છીએ. અને તેથી અવસ્થા પ્રિયતત્ત્વનો અદ્ય પ્રયાસે આપણામાં આવિષ્કાર થશે એ નિઃસંશય છે અને એ ચતાં આજ જે કંઈ અનુભવીએ છીએ તે પત્તાર્થને કોઈ પરમ આનંદમાં લીન થઈશું. પણ તે કપારે થાય છે કે ત્યારે સંયમદ્વારા એપ્રિય સંયમન રરેવાય ત્યારે

ગુરુપ્રેરણાથી આ ઉત્સવનો આરંભ થાય છે તેમાં સર્વ કાષ્ઠ લકિતથી, શ્રદ્ધાથી, ઉત્સાહથી આવે. અને ઇશ્વરવરૂપને અંતરમાં પ્રકટાવે.

આવે, એ પણ કહેવું એક દષ્ટિએ યોગ્ય નથી કારણ કે સર્વના હૃદયમાં એવી અદ્ભુત ભાવની જ્યોતિ મનગી છે કે તે પોતાની ઇચ્છાથી જ આવે તેમ છે. પતંગિયાને દિપકપાસે જવાનું સૂચવવાનું રહેતું જ નથી. તે પ્રમાણે સર્વ આવશે એ નિશ્ચય છે છતાં સ્નેહવૃત્તિ અન્યને આમંત્રણ કરે એ પણ સ્વાભાવિક છે.

પરમતત્ત્વનો સ્પર્શ કરવા તેઓશ્રીના પુણ્યસ્થાનમાં આવીને અભિમુખ રહીને એ તત્ત્વનો સ્પર્શ કરીએ એ જ સર્વની ઇચ્છાનો વિષય છે. પરમાત્મા તેને સત્ત્વ સિદ્ધ કરે. એ જ તેઓશ્રી-પ્રતિ પુનઃ પુનઃ પ્રાર્થના.

સમાચાર

અમદાવાદમાં ૩૦ પૂન શ્રી ભારતીકેવીના સ્મરણોત્સવનું પાત્રન કયું હતું. વિશેષમાં આ પુણ્ય તિથીએ ૫૦ પૂન મી ગુરુદેવે સદ્ગુરુ ભગવાન શ્રીનાથજીની પાદુકાનું પોતાના કર-કમળથી સ્થાપન કયું હતું; તેથી આ દિવસ અધિક પુણ્યપ્રદ માનીને સત્ક્રિયા સાધી હતી. ત્યાંના બધુઓની પ્રાર્થનાથી તન્નિમિત્ત આ નીચે પ્રસિદ્ધ થયેલો એક લઘુ લેખ પૂન દેવીશ્રીએ લખ્યો હતો. તે શ્રી છાત્રભાઈએ વાંચી સંભળાયા પછી ઉત્સવના કાર્ણને પૂર્ણ કયું હતું.

x

x

x

x

x

પ્રિય બંધુઓ !

આજના ઉત્સવનો પ્રસંગ વિચારતાં વૃત્તિ સદસા જૂતકાલમાં પ્રવેશે છે. જે કારણથી આજનો દિવસ અને જે નિમિત્તે ઉત્સવરૂપે ગણવામાં આવ્યો, તે સર્વ આજ સ્મૃતિમાં જગત્ થાય છે. અને ત્યાં કાળ એવી કોઈ વસ્તુ છે એવું ભાન રહેતું નથી. દીર્ઘ કાળ વડી મયો હોય છતાં તે આજે જ બનતો હોય એવું દશ્ય આપણી આંતર દષ્ટિ નેઈ રહે છે. તે પ્રમાણે આજથી બે વર્ષ પૂર્વે બનેલી ક્રિયાસાથે આજે આપણે નેકાઈ જઈએ છીએ. શ્રી દેવીમહેતના નિમિત્ત, પરમ પૂજ્ય માછશ્રીની આજ્ઞાનુસાર છાત્રશ્રીએ કરેલું પાદુકાનું સ્થાપન તન્નિમિત્ત આપેલો સદ્બોધ, એ સર્વ ક્રિયા આપણી દષ્ટિ અવલોકી રહી છે. કર્ણેન્દ્રિય એ મધુર સ્વરને શ્રવણ કરી રહી છે. છાત્રશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે અત્રના મંડળની સત્ક્રિયાથી પ્રસન્ન થઈ પૂજ્ય માછશ્રીની અનુગ્રહ-દષ્ટિ તમારા તરફ વળી છે. અને સૂચવે છે કે હૃદયપાત્ર એવું ઉત્તમ બનવું નેઈએ કે એમાં છાત્રચરણો સ્થપાય, વગેરે વચનો વડીને પોતાના કરકમલથી પાદુકાને સ્થાપી હૃદયપાત્રને ઉત્તમ કરવાની લક્ષણ કરાવી. બંધુઓ ! ધન્ય છે તમને કે આવેા મુપ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. શાન્ત કહે છે કે સાંકેતિક તનુઓની એક વાર દષ્ટિ પડ્યાં-એક વાર સ્પર્શ ચનાં મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર થઈ જાય છે. રામના સ્પર્શમાત્રથી શંકા અદૃશ્યરૂપ બની, વગેરે દૃષ્ટાંતો એ વાતને સિદ્ધ કરે છે. આપણા

મુખ્યત્વે આવા પ્રસંગો આપણને પ્રાપ્ત થઈ ગયા. જગતમાં વૈભવ, સુખઆદિ મનુષ્યને આપી મળે છે પણ અવનારી તનુઓનો સંબંધ તો અનેક જન્મોના પુણ્યથી પ્રાપ્ત થાય છે. એ સંબંધને પામીને તદ્દરૂપ થવાને જે પ્રયત્ન શાલી રહે છે તે પરિણામે તદ્દરૂપ બને છે. અંતરૂપાને ઉત્તમ બનાવવું જોઈએ, એ ઉપદેશવચનને સ્મરણમાં રાખીને તદ્દર્થ ચલ કરવો એ આપણું કર્તવ્ય છે. સર્વ રીતે યોગ્ય હૃદયમાં પરમાત્માનો આવિષ્કાર થાય છે.

સામર્થ્યવાળી વસ્તુ જીવવાને અથવા ટકવા માટે અંતરૂપો ઉચ્ચ અધિકાર અવશ્ય કરવો જોઈએ. સ્વર્ગથી પડતી ગંગાનો પ્રવાહ શંકરભગવાન જ ઝીલી શક્યા. હનુમાનના હૃદયમાં રામચરણો રથપાયા.

“યોગ્યતા વિના ન મળે ભગવાન” એ ઇજ્ઞા વચનાનુસાર અંતઃકરણની યોગ્યતા વધારવી એ મુખ્ય કર્તવ્યરૂપ છે. અંતઃકરણને ઉચ્ચ બનાવવાનો આદર્શ બતાવવાને સાંકેતિક તનુઓ પ્રસંગે પ્રસંગે આ બૂલોકમાં પ્રકટે છે. જેની દૃષ્ટિ એવા આદર્શોમાંથી ઉંચા તત્ત્વને જોઈ શકે છે તે અરૂપ પ્રયાસે પોતાનામાં ઉચ્ચતા પ્રકટાવી શકે છે. અંતરૂપ ત્યાં પર્યન્ત વિકાસને વધ વળે છે ત્યાં સુધી તેનામાં ઉચ્ચતા પ્રકટી શકતી નથી. જે નિમિત્તથી આજે આ સતિક્યા કરીએ છીએ તે હૃદયમાં એવા અનેક સદ્ગુણોનો વિકાસ હવે; તેનું જે આજે ચિંતન કરીશું તો એ સદ્બંધ આપણામાં અવશ્ય પ્રકટશે.

ઈજ્ઞીએ જણાવ્યું હતું કે દેવીજહેનમાં સંબંધને નિભાવી રાખવાની શક્તિ ઉત્તમ પ્રકારની હતી. આજે આપણે તેમની અન્ય ઉત્તમ શક્તિનો વિચાર કરીશું. પ્રતિકૂલનામાં ધૈર્યથી પ્રાપ્ત સમયને પીતાવવાની શક્તિ શ્રી દેવીજહેનમાં ઉત્તમ પ્રકારની જોઈ હતી. અનુકૂળનામાં તો અંતરૂપ બને પ્રતીત કરતું જણાય છે; પણ ત્યારે પ્રતિકૂળ પ્રસંગ ઉપરિચિત થાય છે ત્યારે અંતરૂપની પરીક્ષા થાય છે. ધર્મસંસ્કારથી આન્વિત અંતરૂપાણા દેવીજહેનનો પ્રતિકૂળ સંસ્કારવાળા મનુષ્યોસાથે સંબંધ થતાં પણ કદી એમણે અપ્રસન્નતા દર્શાવી નથી; તેમ જ સંસ્કારોનો હૃદયમાં સ્પર્શ થવા દાંષો નથી. અંતરૂપી પોતાના નિઃશ્વયમાં દહ રહેવું અને બહારથી સર્વની પ્રસન્નતા જાળવવી એ દુર્ધટ કાર્ય પણ દેવીજહેને સરળતાથી સાધી બતાવ્યું. પોતાને અમુક પ્રકારનું કષ્ટ છે કે પ્રતિકૂળતા છે એવા ઉદ્દગારો પૂરત્ય માહત્રીસમીપ પણ કદી કાઢ્યા નથી. દેહ વ્યાધિથી દુર્બલ બની ગયો, વડોદરે આત્યાં, કાર્મ વારંવાર પૂછે ત્યારે એટલું જ કહે કે શા માટે માહત્રીને ચિંતા કરાવવી. જે થવાનું છે તે થયા જ કરે છે. આ શબ્દો પણ પ્રસન્નનાથી જ થવળું કરાવે. કદી કંઈ કહેવા જેવું હોય તો માત્ર શ્રી ગુરુદેવને પવથી જણાવતાં. વ્યાધિમાં પણ હંસી ફાંસુસુધી કાંઈ પ્રભૂતિ પૂછે તો મંદ હાસ્યથી ‘સારું છે’ આજ શબ્દો જોવાનાં. આવી આવી અનેક પ્રતિકૂળતામાં દેવી જહેને ઉત્તમ ધૈર્યની પ્રતીતિ કરાવી છે.

આપણને પણ જીવનમાં અનેક પ્રતિકૂળ પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય તે સમયે શ્રી હાન્નવિભુતિના આ એક ગુણનું ચિંતન કરીએ તો તેથી આજનું અંતરૂપ પ્રકટે છે, આપણે વિવિધ વિકાસોનો જન્મ કરીએ છીએ. વિકાસોનો જન્મ થતાં હૃદયની યોગ્યતા વધે છે. યોગ્યતા વધતાં આપણા હૃદયમાં ઇજ્ઞ-

ચરણો નિરંતર સ્થપાયલાં રહે છે. ઇષ્ટના સ્થૂલ ચરણરૂપાર્થી પથ્થરમાં પ્રાણ પ્રકટયા છે તો સૂક્ષ્મ ચેતનનત્વનો સ્પર્શ યનાં શું થાય છે, એ અત્યારે તો આપણી કલ્પનામાં પહોંચી શકે નહિ, એવા સામર્થ્યની પ્રતીતિ થાય છે. પ્રિય બંધુઓ ! ગુરુચરણો મને ત્યાં સ્થપાર્થ ગત્ય એવી વસ્તુ નથી. એ ઇષ્ટશ્રીએ જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે એ ચરણો સ્થપાય એવું સ્થાન બનાવવા નિત્ય સાવધ રહેવાનું છે. પરમ પૂજ્ય આપજીશ્રીની પાદુકા પોતે સ્થાપી તમારા સર્વના અતિમ કર્તવ્યરૂપે પોતાની પાદુકા આ મંદિરમાં સ્થાપી ઇષ્ટશ્રીએ પોતાનું તિરોધાન દર્શાવ્યું, બંધુઓ ! આ સહિતિક કૃતિપ્રતિ લક્ષ આપી તમારા હૃદયમાં ઉભય ઇષ્ટચરણોને સ્થાપવા પ્રયત્ન શીલ રહો. પરમાત્મા એ પ્રયત્નમાં બળ પ્રેરે એ જ આજની શુભેચ્છા.

શ્રી જયંતીદેવો.

અમદાવાદથી જણાવે છે કે:—

આ વર્ષની માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણ પંચમી શ્રી વિશ્વવંદનમરણસંમેલનનો કાર્યક્રમ સુન્દર રીતે કર્યો. અમદાવાદનિવાસી બંધુઓની ઘણા સમયથી કરવામાં આવતી પ્રાર્થનાને સ્વીકારી ૫૦ પૂં દેવીશ્રી અહિં પધાર્યાં હતાં અને સર્વના અત્યંત આગ્રહથી આ ઉત્સવના દિવસે તેઓશ્રીની અત્ર સ્થિતિ હતી તેથી સર્વ કાર્યક્રમ ઉત્તમ પ્રકારે થાય છે એવું બાન ભાવભર્યા હૃદયમાં યત્ન હતું. જે ત્રણ સાધક બંધુઓ બહાર ગામથી પણ આગ્યા હતા.

પ્રાતઃકાળે નવ વાગે ઉત્સવવિધિનો આરંભ થયો. આરંભમાં સક્રિયા સારા ભાવપૂર્વક કરવી, એવા ભાવનું ૫૦ પૂં શ્રી ગુરુદેવનું વારંવાર સ્મરન થતું હતું તે આગાનુસાર કૃપાળુ શ્રી આપજીશ્રીની અને શ્રી ઉપેન્દ્રાચાર્યજીની પાદુકાપર શ્રી મહિમ્ન, અને શ્રી ભગવતસ્તોત્રથી સુશોધિત જ્વલનો અભિષેક કર્યો. મંદિરના સ્થાનને સુશોભિત કરીને શ્રીમાન વિશ્વવંદનની પ્રતિમા ઉચ્ચ સ્થાને સ્થાપી હતી. તેપ્રતિ સર્વ અભિમુખ થઈને શ્રી વિશ્વવંદને આહ્વાન કરતું કીર્તન અત્યંત ભાવપૂર્વક ગાઈને અન્ય કીર્તનો ગાવામાં આગ્યાં હતાં. પછી વિદ્વદ્ગણ શ્રી નગીનદાસસાહ સંઘવા તથા શ્રીકૌશિકરામજાઈએ વ્યાખ્યાનરૂપે શ્રીમાન વિશ્વવંદસાથે તેમનો યથેચ્છા સંબંધ, તેઓશ્રીનો તેમના ઉપર યથેચ્છા ઉપકાર, ને તેમના અનુકરણીય સહચરણોનું વર્ણન એવી ભાવમય વાણીમાં કર્યું હતું કે જેથી સર્વ બંધુઓ ભાવમુગ્ધ થયા હતા. વ્યાખ્યાનનો ક્રમ પૂર્ણ થતાં નિયમાનુસાર આરતી, પુષ્પાન્જલી કરી પછી આ ઉત્સવનિમિત્ત ૫૦ પૂં શ્રી ગુરુદેવનો લખેલો અત્યંત મોંઘક વિસ્તૃત લેખ ભાવભર્યા ઉપોદ્યાતસહિત શ્રી સુનીલાક્ષ ઝોઝાએ અત્યંત સુંદર રીતે સર્વને શ્રવણ કરાવ્યો. આ લેખ વાંચતાં શ્રવણ કરતાં શ્રી ઝોઝા તથા સર્વ બંધુઓના હૃદયમાં આર્દ્રતા પ્રકટી હતી. જે વર્ષપૂર્વે શ્રી ગુરુદેવે અવના મંદિરમાં આ ઉત્સવ કરીને પોતાની મધુર લાલિત્યભરી વાણીથી શ્રી વિશ્વવંદના અનેક પ્રસંગો શ્રવણ કરાવ્યા હતા. આ સમયે તેઓશ્રીના અક્ષરદેહદારા શ્રવણ કરતાં સર્વની રૂતિ અહોભાવમાં લીન થઈ ગઈ હતી. પૂં દેવીશ્રીએ આ લેખ શ્રવણ કરાવવા

કૃપા કરી અને બન્ધુ જોડાએ અમ લઈને લગભગ બે કલાક આ પુણ્ય લેખનું શ્રવણ કરાવ્યું તેથી સર્વના અંતરમાં અતિ આનંદ પ્રકટ્યો હતો. અને ઇષ્ટશ્રીની વિદ્યમાનતામાં જેવો ઉત્સવ થતો હતો તેવું જાન આ સમય ઇષ્ટશ્રીએ અદૃશ્ય રહીને સર્વને કરાવ્યું.

પ્રાતઃકાલનો કાર્યક્રમ પૂર્ણ થતાં પ્રસાદ લઈને સર્વેએ વિશ્રાંતિ લીધી.

સાયંકાલે પુનઃ સાત વાગે સર્વે એકત્ર થયા. થોડો સમય 'સંયમ કરી કીર્તનો કર્યો'. તે પૂર્ણ થતાં બન્ધુ જોડાએ ભાવભર્યા શબ્દોમાં દર્શાવ્યું કે ભક્તો ઈશતત્ત્વસાથે અનુસંધાન કરાવનાર સાંકળરૂપ છે વગેરે દર્શાવતાં શ્રી વિશ્વવંધનું ગુણ તથા શક્તિનું ચિંતન કરતાં જણાવ્યું કે શ્રી માં સાં ની આર્પદ્રષ્ટિ કેવી હતી તે પણ આપણે જોઈએ. શ્રી ભગવાનની વાસ્તવાવસ્થા હતી છતાં તે સમયે તેજોશ્રીને વર્ણનું નેતૃત્વ પદ આપ્યું અને તેનો ઉત્તમ અનુભવ આપણે શ્રી ભગવાનશ્રીથી અનુભવ્યો વગેરે દર્શાવી પછી પૂં દેવીશ્રીનો મનનીય લેખ વાંચી સંભળાવ્યો. એ શ્રવણ કરતાં શ્રી માં સાં ના નિષ્કામ યોગપ્રતિ સર્વની વૃત્તિ આકર્ષાતાં, તેજોશ્રી-પ્રતિ સર્વ ભાવમુગ્ધ થયા હતા. પશ્ચાત્ રવિવારના નિયમાનુસાર રાત્રિએ આરતી કરી ઉત્સવના કાર્યક્રમની પ્રાર્થના સંપૂર્ણ થઈ.

આજના ઉત્સવમાં આનંદભર્યું પ્રસંગ એ હતો કે પૂં શ્રી સુરેશ્વરભગવાનની પણ અત્ર સ્થિતિ હતી. કોઈ કાર્યનિમિત્તે અત્ર પધારેલા. તરત વડોદરે પાછા પધારવાના હતા પણ સાંકળ બન્ધુઓના આગ્રહથી રોકાયા અને ઉત્સવના બધા કાર્યક્રમમાં પધાર્યા હતા.

બીજું નિવેદન એ કે પૂં પૂં દેવીશ્રીએ અત્ર પધારવા કૃપા કરી અને નિત્ય સાયંકાલે અનેક પ્રસંગોની વાન કરતાં અવરથ બંધુઓને, બહેનોને જીવન ધડવાનો વિવિધ પ્રકારનો બોધ આપ્યો.

મંદિરમાં અદ્યાર રાત્રિ નિવાસ કરીને જાણુવાયોજ ધણું જણાવ્યું. એ અનુપમ લાલ ઇષ્ટકૃપાથી સર્વને મળ્યો. અંતમાં એ જ પ્રાર્થના છે કે આવો સુયોગ અમને પુનઃ સત્વર પ્રાપ્ત થાય.

ચિંતા કેમ ટાળવી ?

નાનાં કે મોટાં, નિર્ધન કે ધનવાન, રોગી કે નિરોગી, પિદાતા કે અવિદાતા સર્વે મુખ્ય અને શાંતિ ઇચ્છે છે. અનેક માર્ગથી તે પ્રાપ્ત કરવા સ્ત્રી કે પુરુષ પ્રયત્ન કરતાં જણાય છે, છતાં સમગ્ર વિશ્વનો વ્યાપાર જોતાં જણાય છે અને પ્રત્યેકને અનુભવ હોય છે કે તે મળતાં નથી. પોતાની ધારેલી સ્થિતિ ન પ્રાપ્ત થતાં હૃદયમાં ચિંતા અખંડ રહેતી હોય છે. જે ચિંતાના પરિણામે તેની પાછળ ભય, દુઃખ, કલેશ, સનાય, અસંતોષ વગેરે કોઈને કોઈ રૂપમાં પ્રકટ થતાં હોવાથી મુખ્ય, શાંતિ અનુભવાની નથી. અખંડ આવા આવા દુર્જન વિચારોથી મનુષ્યમાં રહેલું જગ નિરંતર ક્ષીણ થતું જાય છે; જેને પરિણામે શરીર, મન, મનિ આદિ સર્વ રીતે ધસાતાં જાય છે.

આ રીતે મિથ્યા ધર્મીયુ યતાં અને નાનું બળ કેમ કરી મેળવવું તે જાણવામાં ન હોવાથી પરિતાપનો જ અનુભવ કરવાનો આવે છે. આવા દુર્બળ મનમાં ધડી ધડીમાં વિદ્યતા પ્રકટી જાય છે. ધડી ધડીમાં કોઈ ઉપર અધિમાં ધર્મ જાય છે. શણે શણે ક્રોધ ભણુપી ઉઠે છે. શંકાશીલ ચિત્ત બની રહે છે. શાંતિ કે સ્વાસ્થ્ય જેવી કોઈ વસ્તુ દસે કે કેમ, એ સમજાવું નથી.

આ પ્રકારની અંતઃકરણની દુર્બળ સ્થિતિ ચિંતાજેવા મહા દુર્મુણ્યથી થાય છે. બળવાનમાં બળવાન પણ હતાશ બની નિસ્તેજ સરખો ધર્મ ર' છે.

આવી ચિત્તની ક્ષોભવાળી અવસ્થામાં કોઈ પણ કાર્ય જેવા રૂપમાં થવું જોઈએ તેવા રૂપમાં ધર્મ શકવું નથી. અને તે ન યતાં તેનું દુઃખ થાય છે. સુખની ઇચ્છા ઉદ્ભવે અને પ્રભુ થવાના જેટલા જેટલા માર્ગ હોય તે માટે ફાંફાં મારી નિષ્કળતા અનુભવતા ચિંતાના નવ્વતંત અગ્નિમાં સદા સીઝાવાનું રહે છે. ચિંતા એ મરણ કરતાં પણ વિશેષ દુઃખદ છે. ચિંતા અંતર સત્ત્વને બાળી દેનાર છે, નિઃસત્ત્વ કરનાર છે. એ જીવન દરનાર પિશાગિની છે. ચિત્તની અક્ષોભ અવસ્થામાં જ ચિંતા, ભય, દુઃખઆદિ મિથ્યા વિચારોનો કોકડા ઉડેલાતાં નથી. જ્યાં ચિત્તની નિસ્તરંગ અવસ્થા છે ત્યાં જ સુખ, શાંતિ, આનંદ નિર્લયતા, નિશ્ચિંતતા છે.

આ ચિંતા જેમ જેમ આપણે આપણા મૂળ સ્થાનમાંથી દૂર દૂર જતાં જઈએ છીએ તેમ તેમ વિશેષ વિશેષ બળવાનપણે આપણા પર પોતાની પ્રબલ સત્તા જમાવે છે. આપણે તેના સેવક બની જઈએ છીએ-દાસ બની જઈએ છીએ.

ચિંતાનો અવધિ જ નથી. તે અનેક રીતે પ્રકટની હોય છે. કોઈને ધન મેળવાની, તો કોઈને તેના રક્ષણની, કોઈને પ્રજાની, વિદ્યાની, મોટી તોફારી પ્રાપ્ત કરવાની, કોઈને આશોભ્યની, કોઈને મોટાં બૂવોનોની, પોતાની ઉન્નતિની, કોઈને યથાર્થ સાધન ન સધાતા રોવાની, કોઈને એકાંતમાં રહેવાની, એમ ઉંચી વસ્તુ માટેની અને વ્યવહારની ચિંતા રહેલી હોય છે. સારી વસ્તુ માટેની ચિંત પણ ખોટી છે કેમકે જે સારું થી રીતે મળે છે એ ત્યારે મળે છે ત્યારે તે તો તે યોગ્ય માર્ગે પ્રયાણ કરી કર્તવ્યમાં રહે છે. અને જ્યાં યોગ્ય કર્તવ્ય છે ત્યાં ચિંતા ટકની નથી; તો તે યોગ્ય કર્તવ્ય થું તે જાણવું ધો.

વાસ્તવ માર્ગે જવાથી ચિંતા હણુ પણ ટકે તેમ નથી. આ બધી ઉપાધિ આપણી પોતાની જ રચેલી જીવત્વની સૃષ્ટિના કાર્યો છે. પરમ નિર્મિયન, નિર્ભય અવસ્થા ભોગવવાની શક્તિ કે કળા ગુમાવ્યાથી જ આપણે આપણી રચેલી જગમાં ગુન્ધાઈએ છીએ. આપણી જ બૂલનું આ પરિણામ.

આ બૂલ તે કઈ આપણું જીવત્વનું અહં. જેમ જેમ આ અહં બહુ વિસ્તારવાળું થતું ગયું તેમ તેમ ચિંતાઆદિ સર્વ વિકારોએ પોતાનું સ્થાનિત્વ જમાવ્યું અને સ્વભાવથી રહેલા ઈશ્વરી ગુણો-આત્માના ગુણો નારા થવા માંડ્યા, જેથી સરગણે દુઃખ અનુભવવાનું રહ્યું.

સુખને ઇચ્છનાર યોગ્ય કર્તવ્ય થું તે જાણે છે અને અહંને પ્રભુચરણે સ્થાપે છે તો તેનું સર્વ રીતે પરમાત્મા રક્ષણ કરે છે, અને આવા પુરુષવરોને પછી ચિંતા, ભય, સંતાપ, ઉપજતાં

નથી. આ પ્રકારના નિશ્ચયવાળા જ ઉન્નતિને આમે છે. પ્રભુ જે કરે છે તે ચોગ્ય જ કરે છે અને 'મારું સર્વદા હિત કરી રહ્યા છે' આ પ્રકારનો સન્નિશ્ચય તેમણે મનમાં સ્થાપી દીધો હોવાથી તે પ્રતિક્ષણ પ્રગતિમાન હોય છે. ૧.

કદાચ જીવદષ્ટિએ અહિત દેખાવા જેવું લાગે, પરંતુ પરમાત્મા કદી કાર્ષ્ણ્ય અહિત કરતા નથી જ. આ નિશ્ચયથી તે મનિમંત કાર્ષ્ણ્ય પણ પ્રતિકૂળ પ્રસંગે ચિંતામાં વ્યાપ્ત ન પ્રકટાવતાં કર્તવ્યનિહ રહે છે અને પરિતાપ પામતા નથી. ક્વચિત્ ભેદબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તો તત્કાળ સાવધાન ધર્મ વિચારે છે કે 'મારાં જ કાર્ષ્ણ્ય કર્મના ફલરૂપે આ પ્રકારનો અનુભવ કરાવી મારું હિત કરવા પરમાત્માની ઇચ્છા છે તો મારે શા માટે ચિંતા, શોક કે સંતાપને સેવવાં. માતાપિતા કદુ ઔષધ આપી બાલકને નિરાગ કરવા ધારે છે તો સર્વ જાણનાર પ્રભુપિતા કાર્ષ્ણ્ય અયોગ્ય ન કરે; જેથી મારે સર્વાવસ્થામાં સર્વ કાલે પ્રસન્ન જ રહેવું એ મારો ધર્મ છે. આવા વિચારથી તે સમાધાન પામી રહે છે. તે હૃદયમાં ચિંતાના, કલેશના, દુઃખના વાંદળાં ચડી આવતાં નથી સર્વાવસ્થામાં પ્રસન્નતા અનુભવે છે.

સારીયે સૃષ્ટિના ચાલક, પાલક, નિયામક પરમાત્મા છે. તે જે કાળે જન્મ કરવું ધરશે તેમ કરશે, આવી અચલ શ્રદ્ધાના ચારણે બાલકવત્ આવા પુરુષો શ્રદ્ધતા મસ્તીમાં રહે છે. માતાપિતાની કમીપ જન્મ બાલક નિત્રાંત્રિ, નિશ્ચિત ખેલતું રહે છે તેમ આ દૃઢ શ્રદ્ધાવાનું સંસારમાં ખેલે છે. ચિંતા એ વસ્તુ જ શી છે એ તેમને જાણવામાં હોતું નથી. શું બાલકને ચિંતા હોય છે? તેની કાળજી માતાપિતાને હોય છે તેમ જ અનં જન્મ જન્મ તે પરમેશ્વરમાં અધિક અધિક વિશ્વાસ ધારણ કરે છે તેમ તેમ પ્રભુને કાળજી વધારવી પડે છે. તેનો સર્વ સંસારભાર પરમાત્માને જ સમાવવો પડે છે. માતાપિતાથી રક્ષાતા બાલકને શું ચિંતા પીડે છે? બાલકને ખાત્રી જ છે કે જે કંઈ કરવાનું હશે તે માતાપિતા કરશે જ, એવા જ વિચારે આ પ્રભુના બાલક પરમ પ્રદાંત હોય છે.

હું જ મારું રક્ષણ કરું છું, મારાથી જ સર્વ ચાલે છે અને ચાલશે વગેરે વિચારો પોષાતાં પરમાત્માનું વિરમરણ થતું જાય છે. અનં તેમ તેમ આપણી કાળજી પરમેશ્વરને ઓછી રહે છે. અને આવા વિચારોથી પરમાત્મામાંથી દૂર ખસતાં જે જીવનની સંપત્તિ છે, તે ચિંતાઆદિ પ્રમળતાથી પ્રકટતાં શાંતિ, સુખ, પ્રસન્નતા ગુમાવીએ છીએ.

કેને ચિંતા નથી પ્રકટતી એ હવે સમજાયું છે? જન્મણે નિશ્ચય કર્યો છે કે પ્રભુ જે કરે છે તે સર્વ હિતપ્રદ હોય છે, આવો જન્મનો પાકો નિશ્ચય છે તેમને. અને આવો નિશ્ચય સાચા ચારણાગતમાં સ્થપાય છે અને એવી સાચી ચારણતા યજ્ઞમાં મિથ્યા અહંનો લય કરવો પડે છે, જગતમાં તેમનો જ વિજય છે અહંન કમે કમે નિર્મૂલ્ય કરતાં આ રિયતિ પ્રાપ્ત ધર્મ શકે છે અને તેમ થનાં પરમાત્મા આપણો સર્વ ભાર સ્વીકારી લે છે. આપણે કાર્ષ્ણ્ય પણ પ્રકારની ચિંતા કરવાની રહેતી નથી. આપણું સર્વ કાર્ષ્ણ્ય કરવા ને તત્પર હોય છે. આજ યોગ્ય કર્તવ્ય છે. એ જ સાધી લેવું.

શ્રેયસ્સાધક

શ્રેયસ્સાધક મો નિત્યસન્દેશઃ
“ જીવન ધર્મો. ”

મોટો
માનવ જીવનની સર્વોત્તમતા.

વર્ષ : ૫, અંક : ૨૬
સં. ૧૯૬૫, માધ્યમ ૧૦૮
શનિવાર
તા. ૨૮ : ૧ : ૧૯૬૬.

-પરબ્રહ્મદાસ :
અવસ્થાપક, આર્યસમાજ
વડોદરા.

વાર્ષિક લઘુભાગ—
દિનમાં : ૧, ૪-૫-૬
દિનબદ્ધ : દસ દિવસ.

શ્રી આર્યસમાજ :
વિદ્યાપીઠે શાળા મુકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાપીઠે સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાપીઠે વાર્ષિકભાગ
મળતી સંસ્થા.

સ્થાન : વડોદરા.
આપત્તી ભરતી ટ્રસ્ટી
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, બાડ
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
પાસલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી મેવરસાધકવર્તી તાકુલી
પ્રકાશક :
આર્યસમાજ અ. વિનેટી
મોટો ઇ.પી. અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંદનાન,
વડોદરા, મેડમલેથી પ્રસિદ્ધ
કપડાં. તા. ૨૮ : ૧ : ૧૯૬૬

॥ ૐ શ્રી ॥

સદ્. વતો.

જે મનુષ્યને આત્માનું અખંડ જ્ઞાન હોય છે તે પ્રયાત, અવિચલ અને અશુભ રહે છે.

આત્માનો આવિષ્કાર મનુષ્યને તેના સર્વ વિચાર તથા ક્રિયામાં અધિક સમર્થ; અધિક દક્ષ અને જલવાન નિશ્ચય-વાળો બનાવે છે.

તમારા પોતાનામાં આત્માની કાય કરે એવો જાગૃત વિદ્યમાનતા અથવા પ્રાકૃત્ય યતાં, તમે જે કંઈ કરો તેમાં તે વિશેષ યુધ્ધા કરો. કારણકે આત્મામાંથી જે સામર્થ્ય પ્રકટે છે તે અત્યંત ઉચ્ચ ગુણનું હોય છે, અને તેથી તમારા કાર્યને તે ઉચ્ચ ગુણક્રાંતિ કરવાને સમર્થ છે.

યથાર્થ જ્ઞાન તો અનુભવવડે જ પોતાના સામર્થ્યના સંતોષ ઉપયોગવડે જ પ્રાપ્ત થાય છે.

આત્માનો વિકાસ કરવો એ પ્રત્યેક મનુષ્યને માટે અનિવાર્ય તથા અગત્યનું છે.

શ્રી મુન્દેવ.

આરંભક વચનો.

[લેખક : શ્રી ૦ જી ૦ દેવી.]

પ્રિય બંધુઓ !

પ્રકાશ ત્યાં અંધકાર, ત્યાં સૂર્ય ત્યાં ચંદ્ર, સાગર ત્યાં રણ, ત્યાં યૌવન ત્યાં જરા; જે રથએ ખીજક ત્યાં નવપાલવિત તરુ, જે લતાપર કલિકા ત્યાં સુરમ્ય પુષ્પ, વગેરે ફેરફાર આ સૃષ્ટિમાં થતો જોવામાં આવે છે. આ નિદાનીને-કાણુ કહી શકશે, કે નૈસર્ગિક પરિવર્તનની આવશ્યકતા નથી ? ઇશ્વરની કાર્પ પશુ કૃતિ કદી પશુ નિરુપયોગી હોય જ નહિ. ત્યાં જે વસ્તુની આવશ્યકતા હોય તેનો નિરંતર ઉદ્ભવ વા ફેરફાર થવા કરે છે.

ઇશ્વરના કાર્પ વિલક્ષણ સંકેતથી આતું પરિવર્તન અનુભવવાનો પ્રસંગ વર્ગને પ્રાપ્ત થયો છે. ત્યાં રસનિર્ઝર રેલાતો ત્યાં એક રસનિર્ઝર પશુ અંદર્શન, ત્યાં જાનની વસંતનવ-પલ્લવ ત્યાં જ તેનો અભિભવ, ત્યાં પ્રત્યક્ષ ઈશ્વરસામર્થ્ય-અર્થવર્ધન નિદર્શન ત્યાં-એ-સર્વતું અંદર્શન, આ પ્રકારનું પરિવર્તન ધર્મ બધું. શાથી ? આપણા મેય, ધ્યેય, શ્રી ગુરુદેવના દિવ્ય લીલાવિમ્બરૂપાં તિરોધાનથી.

સ્થૂલ દષ્ટિએ પ્રગતિપ્રતિબંધક પરિવર્તન અનુભવમાં આવતાં ત્યારે શાંત ચિંતે વિચારીએ છીએ ત્યારે સ્પષ્ટ થાય છે કે આ પરિવર્તન ઇશ્વરગ્રાહી જ થયું છે, તો એ સત્તાના પ્રત્યેક કાર્યની પશ્ચાત્ કાર્પ પશુ શુભ હેતુ હશે એ તો સિદ્ધ જ છે.

પરમ પૂજ્ય ભગવાનશ્રીએ આ બુલોકમાં પ્રકટીને સંકેતાનુસાર જે કરવાનું હતું તે કયું, શ્રેયસ્સાધકવર્ગે અનુભવ્યું. સ્થૂલ સંબંધથી જાનની, પ્યાનની, આવશ્યક ઉત્તમ વ્યવહારની, કળા દર્શાવીને સર્વમાં સત્ક્રિયા સાધવાનો વેગ પ્રકટાવ્યો. સર્વનો અધિકારાનુસાર સર્વને અપીને પોતે આજે વ્યાપક સત્તારૂપે પ્રત્યેક હૃદયમાં, વિશ્વમાં પ્રસરી રહ્યા. શ્રદ્ધાન્વિત સાધકમાત્રને ચૈતન્યમર્મ, પોતાના વાસ્તવ સ્વરૂપમય કરવાના કાર્યને પૂર્ણ કરાવવા અપ્રતીત થયા.

સ્થૂલ સંબંધ ત્યાંપર્યંત વિદ્યમાન હોય છે ત્યાંપર્યંત માનવકૃતિ તેના સંક્ષેપ તત્ત્વને સ્પર્શતી નથી એ નિયમ ઘણે ભાગે પ્રવર્તી રહેલો દષ્ટિગોચર થાય છે. ઇશ્વર વા ઇશ્વરોવતારીને સંકેત એ જ હોય છે કે પ્રાણીમાત્રને ઇશ્વરરૂપ કરવા; પ્રાકૃત મનુષ્યોથી સ્વતઃ ઇશ્વરરૂપ ધર્મ શકાતું નથી, માટે પ્રસંગે પ્રસંગે ઈશ્વરવૃત્તિ દેહને ધારણુ કરી માર્ગદર્શક ધર્મ રહે છે. પરંતુ મિથ્યા ભૌતિક દેહના સંબંધમાં જ શરણાગત મનુષ્યો ન રહે તે માટે યથાકાલે તેવા તંતુઓ સ્વેચ્છાથી પોતાની અપ્રતીતિ દુર્ધાવે છે.

પ્રિય બંધુઓ ! સ્થૂલ દષ્ટિએ અત્યંત દુર્ધટ સરણા જણાતા વ્યતિકરમાં આપણી વૃત્તિ આ નિશ્ચયને સેવે છે એ જ પરમાત્માનો અનુગ્રહ છે. આપણે શ્રી ગુરુદેવનાં શરણમાં આપીને તેઓશ્રીનાં પ્રબોધથી એટલું તો જાણ્યું છે કે ગુરુસત્તા એક અર્થાદિત તત્ત્વમાં જ રહે છે એમ નથી; એ સત્તા પ્રત્યેક હૃદયમાં પ્રતિશ્લેષે વિદ્યમાન રહે છે. પરંતુ માયાના આવરણથી પ્રત્યક્ષસમી

જેની પ્રતીતિ થતી નથી તેને જાણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ આપણું કર્તવ્ય છે. તદ્યે-જ આપણે આત્મા દિવસને ચેતન્ય-ત્યોનિ-આવિષ્કરણોત્સવરૂપે પાલન કરવાને એક જ યથા ધીએ.

આપણા વિદ્યાર્થીઓ અંતરમાં આપણે આ ક્ષણે ચેતન્ય-ત્યોનિનો પ્રકાશ પ્રત્યક્ષ કરી શકતા નથી; ત્યારે વિદ્યાર્થી માયાનું આવરણ અગાધ અંધ છે, વિષયાકાર પરિણામને પામેલી રૂતિ ત્યારે પરમ તત્ત્વપ્રતિ અભિમુખ રહે છે ત્યારે ચિતિતત્ત્વનો આવિષ્કાર થાય છે, અને સાચા જોને યથાર્થ જ્ઞાન કહે છે તેનો અનુભવ જાગે છે. તેથી જ વેદાંત મહાવિદ્યાદિ ભાવનાથી, યોગીઓ સંયમથી, બ્રહ્મો લીલાવિમલના રમરમચિંતનથી, વળીવળીને વ્યાપ્ત રૂતિને એક ક્ષણે અભિમુખ કરવાનું કાર્ય છે. માર્ગ જિન્ન જિન્ન પ્રતિષ્ઠાન થયા હોય પણ તે સર્વનું નિઝાન એક જ છે કે હૃદયરથ આત્મ-ત્યોનિનો અનુભવ કરવો.

કોઈ ઉમ સાધનથી અતીતઅનામનનું જ્ઞાન ઉદ્ભવે, અંત સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય, પણ તેમાં માયાનો અંશ હોવાથી એ પ્રાપ્તિમાં સાધકકર્તવ્યનો ઈતિ નથી. તેથી જ પૂર્વના પુરુષોએ, શ્રીમાન વિશ્વવંશ જેવા અનુભવીએ અને શ્રીગુરુદેવે પુનઃ પુનઃ ઉપરનો જ આશીર્વાદ કર્યો છે. આત્માનો પ્રકાશ પ્રસારનારું સમર્થ સાધન જે અભિમુખતા તેને આપણા અંતરમાં ટકાવવાને માટે જાણીએ સાધનસત્, સંવતસરમ વગેરે ચોક્કસ દ્વારો તે ક્ષણમાં આજીવે અભિમુખ-પ્રભુ એ કર્તવ્યરૂપ છે. અભિમુખતા કમે કમે પંચોચાસીન સ્વરૂપપ્રતિ પગલાં ભરવે છે, કૃત્યત્રાન્તિનો લપ કરી સ્વરૂપાનુભૂતિ જાગાવે છે. આવી અભિમુખતા ક્યારે સંભવ છે કે ત્યારે એ વસ્તુપ્રતિ આપણા હૃદયમાં સાચો પ્રેમ જાગે છે ત્યારે, પ્રેમ એવી વિલક્ષણ વસ્તુ છે, કે તે સદસ્ય પ્રેમવિષયક વસ્તુપ્રતિ અભિમુખ રાખે છે.

વિષયાનુરાગી બિંદુમંગળની આંતરરૂતિ પ્રેમવિષયક પાત્રમાં એટલી સંલગ્ન થઈ જતી કે તેની દૃષ્ટિએ સર્વને રત્નનું જોઈ, કમળે જાણે જોયું, તો સ્વરૂપાનુરાગી પ્રતિજ્ઞાદશ પ્રપંચમાં રહેતા જનાં સ્વાનુભૂત સત્યને અનુભવે એમાં શું આશ્ચર્ય ! પ્રેમથી દાસ અસંભવિત મલાનું કોઈ કાલે સંભવિત થઈ શકે છે.

બધુંએ ! બધેએ ! આપણા ગુરુદેવના પ્રત્યક્ષ સંબંધના સમયમાં તેઓશ્રીપ્રતિ આપણા સર્વકરણ અભિમુખ રહેતા દત્તા સરત વા ક્ષિન સાધન તેઓશ્રી દશાવતા તે આપણા આપણે ઉત્સુક રહેતા, વર્ષમાં મળવારવાર દર્શનાર્થ આવતા, પ્રસંગે પ્રાપ્તિચિતિ ઉપદેશ સર્વ પ્રકારનો ભોગ અર્પણ તત્પર થતા. શાથી ! જુદા સાચા પ્રેમથી-પ્રેમનું માહાત્મ્ય આજીવન છે તેથી પ્રત્યક્ષ યુક્તનુમાં જેવો પ્રેમ દત્તો, તેવો પ્રેમ તેમના મુદ્ધ તત્ત્વપ્રતિ પ્રકટાવનાં આજે અભિમુખ રહેણ તે અવગ્રહ જાણનાં પ્રખર રમિતો પ્રજાત થતો આપણે અનુભવીશું. એ કૃપાપ્રદાનને શ્રીહીને પરિણામી અનુભવની પ્રતીતિ કરતા આત્મા ઉદયમાં સંયમથી, કીર્તનથી, જાણીની પ્રતીતિ થયેલી આગાહાતમક ઉપદેશાતમક લીલાના યુગ્મજાનથી, અભિમુખતા સંપાદનની કે હૃદયનાં સાચા આવાધી અભિમુખ રૂતિ સમગ્ર અદિરૂતિનો પ્રવાહ હૃદયમય ચેતન્યપ્રતિ પાળીને

ચૈતન્યજ્યોતિ-આવિષ્કરણ કરીને પરિણામે તેમાં લીન થતાં કાઈ ધન્ય ક્ષણે આપણે પણ ગાઈશું કે:—

મારું સુખ ન કહું, જન્ય, ઝીલું હું તત્ત્વસમુદ્રમાં,
મન વાણી સ્તબ્ધ થાય, ઝીલું હું તત્ત્વસમુદ્રમાં,
પાર કે અંત જણાય ના, ઉંચે નીચે પણ તેમ,
મધ્યે મારું હું પહોં,
કદી લહું છુટું અણ,

કદી ના જળાય—

ઝીલું.

કામ ન રોષ હવે રહ્યો, મળ્યું પ્રાપ્તવ્ય માત્ર,
મન ન હવે ઉઠતું,
લિન્ન ન સ્વરૂપથી થતું,

(જેમ) જળ, જળે જણાય,—

ઝીલું.

ભગવાન્શ્રીના ચરિત્ર-વૈભવના કેટલાક અંશો.

* [લેખક : કૌસિકરામ વિં મહેતા.]

સ્વરૂપરૂપ પરમપૂજ્ય પરમકૃપાળુ ભગવાન્શ્રીના અલૌકિક ચરિત્રનું વર્ણન મારી અસહાય વાણીમાં ન કરતાં અનેક સદ્ગુણરત્નોથી વિભૂષિત સંસ્કૃત સાહિત્યનો આશ્રય લઈ મારી નામ પ્રશંસાંજલિ અર્પવા હું પ્રવૃત્ત થાઉં છું.

આ અડધ લેખમાં એઓશ્રીના પરમ ઓજસ્વી ચરિત્રના અમુક અંશોને જ રૂપરસ કરવામાં આવ્યો છે.

સાધકપદ્મો પોતપોતાના અનુભવથી તેમાં યથેષ્ટ પૂર્તિ કરી શકશે.

વિશેષ અનુકૂલતાએ આગળ ઉપર બીજા અંશોનું પણ વિવેચન કરવામાં આવશે.

ન હલુ વયસા જાત્યેવાયે સ્વકાર્યસહો મર : ।

“ વયથી નહિ, પરંતુ ખરે પોતપોતાના કર્તવ્યનો ભાર ઉપાડવાની શક્તિ મનુષ્યને જાતિથી, એટલે જન્મસિદ્ધ સંસ્કારોથી પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે. ”

સદ્ગુરુ ભગવાન આપણશ્રીના સ્વરૂપાવસ્થાનસમયે ભગવાન્શ્રીનું વય કામદ્વ હતું. અનેક સાધકપદ્મો તો તે સમયે એટલા બધા મુંઝાઈ ગયા હતા કે વર્ગનું શું થશે, અને શું કરવું તેની તેમને લવલેશ ગમ ન હતી. પૂં શ્રી આસ્તરસાહેબને આંતરપ્રેરણાનો ખનિ

આઓ કે શ્રીઉપેન્દ્રભગવાન કુમારચર્યાના છતાં પોતાના મહાપ્રતાપી પિતાની પદ્ધતિ સમાલવાની યોગ્યતા ધરાવે છે. એ સ્વર આપણશ્રીનો હતો, અને ભગવાનશ્રીના સુદ્ધ નેતૃત્વે એ ધ્વનિની સત્યતા સિદ્ધ કરી જતાથી છે.

મનોભૂયા મૈત્રી । સત્તાં સત્તપદો મૈત્રી ।

“ અંતઃકરણનો શબ્દગાર મૈત્રી છે. ”

“ સત્તપદોની મૈત્રી સાત પગલાંવાળી હોય છે. ”

ભગવાનશ્રીમાં સ્નેહનસ્ત્ર રોમેશમ આપી રહ્યું હતું. એક સાહિત્યકાર મૈત્રીને અંતઃકરણનો શબ્દગાર કહે છે ત્યારે બીજા કવિની ઉક્તિપ્રમાણે સત્તપદોનો સ્નેહ સાત પગલાં સાથે ચાલવાથી, અથવા સાત શબ્દ બોલવાથી, સિદ્ધ થાય છે. આ સાત સંખ્યાવાળા સત્તપદો તો ઉત્તરતા પ્રકારના હોય છે; મધ્યમ પ્રકારના સત્તપદોનો સ્નેહ ત્રણ પગલાં સાથે ચાલવાથી, અથવા ત્રણ શબ્દ બોલવાથી, પ્રાપ્ત કરી શકાય છે; ઉત્તમ પ્રકારના સત્તપદોનો સ્નેહ માત્ર એક પગલાં સાથે ચાલવાથી, અથવા એક શબ્દ બોલવાથી, સંપાદન કરી શકાય છે.

ભગવાનશ્રીનો સ્નેહ આવા ઉત્તમ પ્રકારનો હતો. એની અચલ સાક્ષી સર્વ સાધકઅધુ-એનો અનુભવ પૂરે છે.

સકલગુણભૂયા ચ વિનયઃ ।

“ સર્વ ગુણનો શબ્દગાર વિનય છે. ”

ભગવાનશ્રીના ચરિતમાં અદ્વૈતનો, અભિમાનનો કે આત્મજ્ઞાધાનો લવલેશ છાંડો ન હતો. અમદાવાદમાં ભગવલી સાહિત્યપરિષદના એક પ્રસંગે એઓશ્રીને ઉચ્ચ પીઠઉપર વિરાજમાન થવાનું અનેક કાર્યકરોથી વિતાપન થયા છતાં પોતે સામાન્ય શ્રોતાપેડે સમુદાયની વચમાં બેસી ગયા હતા. આવી એકક આકારવાજોટલી નમ્રતા આજ કેટલા આચાર્યોમાં છે તેનો વિચાર શ્રોતાજન પોતે કરી લેશે.

ગુણી ચ ગુણરામી ચ વિરલઃ સરલો જનઃ ।

“ ગુણી હોવા ઉપરાંત ગુણરામી હોય એવો સરલ પુરુષ વિરલ હોય છે. ”

ભગવાનશ્રી જાને ગુણગુણવિધાન હોવા છતાં બીજાના ગુણ જોઈ અતિપ્રસન્ન થતા હતા. દ્વંદ્વ કે અચૂપાનું નામનિશાન એમનામાં ન હતું. પરગુણદર્શનનમ્ય આ દર્શ એમના ભાવવાહી મુખઉપર સુરપદ્મરૂપે મુદ્રિત થતો હતો.

સાહિત્યકાર કહે છે કે ગુણરૂપિત પુરુષને ગુણીની કદર હોતી નથી, અને ગુણી પુરુષને ધણી વાર બીજા ગુણી પુરુષોપરિ દ્વંદ્વ હોય છે. અગુણતાને ભગવાનશ્રીના દિવ્ય અગ્નિમાં અવકાશ જ ન હતો.

કલ્યામવિદ્યા વિદ્યાનામ્ ।

જીનામાં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના પ્રભામૃગન તથા અનુસાર આધ્યાત્મિક વિદ્યા સર્વ વિદ્યાઓમાં સર્વોપરિ છે, ભગવાનશ્રી વિશ્વવિદ્ય છે.

લૌકિક અભ્યાસમાં ભગવાન્શ્રી અગ્રેષ્ઠ પાંચમી ચોપડીથી આગળ વધ્યા ન હતા; પરંતુ અધ્યાત્મવિદ્યા પરત્વે—

“ઝળહળ હૃદયે ઝળકે ચિતિત્યોતિ”

એ એમની અતિરમણીય કાવ્ય-પંક્તિના એઓ પોતે જ દર્શાવેલા હતા. એ અધ્યાત્મ-વિદ્યાના પ્રભાવથી—

“બલ્લ લટકાં કરે બલ્લાપાસે”

એ પરમ-ઉન્નત ગિરિશૃંગપર્વત એમનું અંતઃકરણ પહોંચ્યું હતું.

કલ્પાસીમા કાવ્યમ્ ।

કવિતા એ કલાની સીમા છે. કવિતાનો આત્મા રસમય અર્થવાળો શબ્દ છે. અધ્યાત્મ-વિદ્યાના પરિશીલનવાળું અંતઃકરણ શબ્દબલનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે, અને બલ્લ પોતે રસની પરિસીમા હોવાથી એવો ઉચ્ચ વિદ્યાન પોતાની વાણીથી અપૂર્વ રસદહાણુ કરી શકે છે.

ભગવાન્શ્રીનાં કાવ્યોમાં અને રસદર્શનોમાં જેમણે પ્રવેશ કર્યો છે તે મહાભાગ્યશાલી પુરુષોને રસની રેલ-છેલ શી કહેવાતી હશે તેનો અતિ-અનુભવ થઈ ગયો છે.

નાસ્તિ યોગસમં બલમ્ ।

મહાભારતમાં કહ્યું છે કે તત્ત્વજ્ઞાન જેવું જ્ઞાન નથી, અને યોગસમાન બલ નથી.

ભગવાન્શ્રીનું યોગબલ અનેક દિશાઓમાં તરવરી આવતું હતું. એકાગ્રતા એમને પ્રકૃતિસિદ્ધ જેની થઈ ગઈ હતી, અને એ કારણથી સ્વરૂપ સમયમાં, અચિંતિત રીતે અગમ્ય પ્રતિભાના સંચારદ્વારા અનેક પ્રકારનાં ચમત્કારિક સંવિધાનો એઓ ઉપજાવી શકતા હતા, તથા પ્રેક્ષકોને અને યોગીઓને આશ્ચર્યચકિત કરી દેતા હતા. સાત-પાતાળી વાવના અખૂટ ઝરણાની પેઠે એમની યોગપ્રતિભાનું દર્શન અવધિવિનાનું હતું.

અહઃ મહતાં નિઃસીમાનશ્ચરિત્રાર્થમૂલય :

“મહાપુરુષોના ચરિતનો અનવધિ વૈભવ કેવો આશ્ચર્યકારક છે !”

રાજર્ષિ ભર્તૃહરિ કહે છે કે-શેષનાગ પોતાની વિશાલ ફણાઉપર ભૂમંડળને ધારણ કરે છે, કૂર્મશકિત પોતાની સમર્થ પીઠઉપર શેષનાગને ધારણ કરે છે, અને સમુદ્ર સહેલથી પોતાના પ્રયંક કલેવરનો અંધ લાગ એ કૂર્મના નિવાસમાટે અર્પણ કરે છે; મહાપુરુષોની ચરિત-વિશ્રુતિ-ઓનો પાર નથી.

ભગવાન્શ્રીના એક એક અલૌકિક મુણનો તલસ્પર્શ કરવાનું કાર્ય સહેલું નથી. આજના પ્રસંગને ઉદેશી કરાયલું અંધ પ્રવચન અહીં સમાપ્ત થાય છે.

શ્રીચૈતન્યજયોતિ-આવિષ્કરણોત્સવનું પાલન.

કેચરસાધકવર્ગના જ્ઞેય, ધ્યેય, ઉપાર્થ ત્રી ઉપેન્દ્રાચાર્યજીના તિરોધાનના દિવસને ઉત્સવરૂપે પાલન કરવામાં આવ્યો હતો.

છટ્ટશ્રીના દેહવિલયના અસાધારણ પ્રસંગમાં શોકવિવશ ન થતાં તેઓશ્રીને પોતાના અંતઃકરણમાં સંનિહિત અનુભવવાઅર્થે વિવિધ મલિક્યા કરવાના ઉદ્દેશથી સાધકસમૂહ પ્રૌષ્ઠ દૃષ્ય ધૃષ્ટીએ શ્રી વિશ્વવંદોદધાનમાં એકત્ર થયો હતો.

પ્રાતઃકાલે સામાઆઠ વાગે કાર્યક્રમનો આરંભ થયો. આરંભમાં બે ચાર કીર્તનો ગવાનાં પ્રસંગને અનુરૂપ ગંભીરતા તથા શાંતિ ભવ્ય મંડપમાં જ્વાલારૂપી, સર્વની વૃત્તિ શ્રી ગુરુદેવપ્રતિ અભિમુખ થઈ રહી છે એવું ભાન તટસ્થ ભોનારને પણ રૂપરૂપ હતું. કીર્તનપંચાત્ પરમ પૂજ્ય દેવીશ્રીએ લખેલી ભાવભરી પ્રાર્થના ભાર્ગવજીવાલે સર્વને શ્રવણ કરાવી, જે શ્રવણ કરતાં છટ્ટવિરહનો ભાવ જન્યત્ જતાં છટ્ટને ચૈતન્યરૂપે જ અનુભવ કરવાનો વેગ પ્રાપ્ત થયો. અર્ધો કલાક સંયમ કરીને શ્રી ભગવદ્સ્તોત્રનું આવર્તન કરવામાં આવ્યું હતું. તે પછી શ્રી મણિભાર્ગ શેષતે ચૈતન્યનો આવિષ્કાર કેવી રીતે થાય છે એ સંબંધી અત્યંત ઉપયોગી વિચાર દર્શાવ્યા; તે પૂર્ણ થતાં પરમ પૂજ્ય શ્રી જયન્તીદેવી રચિત શ્રી વેન્દ્યલીલામૃત પ્રકટ કરવામાં આવ્યું. મણિભાર્ગના વ્યાખ્યાનપદ્યાત વિષ્ણુભાર્ગએ ભાવભર્યો ઉપોદ્ધાત કરતાં પૂ. શ્રી દેવીશ્રીનાં ઉત્સવઆરંભક વચનો શ્રવણ કરાવવાનું પુજ્ય કાર્ય કયું. તે પૂર્ણ થતાં શ્રી લીલામૃતગાન સરુ થયું. પૂજ્ય દેવીશ્રીની અદ્ભુત લેખિનીથી રચાયલા લીલામૃતનાં ગુણગાન કરવા આપણી વાણી અસમર્થ છે. પરમ પૂજ્ય શ્રી ગુરુદેવી સર્વ લીલા અવસ્થાઓએ હૃદયગમ શબ્દથી આલેખાઈ છે કે, એ અવલોકન કરતાં સહસ્રા સર્વના અંતઃકરણમાં શ્રી ગુરુદેવનું રમરણ જન્યત્ થતાં ઉપરૂત્ ભાવે વધતું કે આવા સદ્ગુરુ ન મૂનો ન મરિચ્ચલિ.

જેવું અનુપમ લીલામૃત તેવું તેનું ગાન ભાર્ગવ નરેન્દ્ર, જ્યોત્સ્ના, તથા વિચિત્રે સુમધુર સ્વરથી ભાવપૂર્વક કયું કે આતાના હૃદયમાં વિલસણ શાંતિ તથા પ્રેમની જાયા પ્રસરી રહી.

શ્રી ગુરુદેવના દિવ્ય શિક્ષણથી તથા પ્રેમથી સર્વ બાલકાના હૃદયમાં પણ કોઈ અપૂર્વ ભાવ જન્યત્ થયો છે તેથી પ્રેરાર્ધ છટ્ટશ્રીનિમિત્ત જે કંઈ કાર્ય કરવાનું પ્રાપ્ત થાય તેમાં આનંદથી સદકાર આપે છે.

લીલામૃતની પ્રસિદ્ધિનિમિત્ત ભાર્ગવ નરેન્દ્ર તથા રમણલાલે અત્યંત પરિશ્રમ કર્યો. પાંચ ૭ દિવસના અગ્ર સમયમાં પૂજ્ય દેવીશ્રીએ આ લીલામૃત રૂપી આપવાની કૃપા કરી અને આ ઉભય બાલકોએ એ નિમિત્ત ઉત્સાહથી, ભાવથી, સેવામૃત કયું તો જ આ ઉત્સવે શ્રી લીલામૃતનાં દર્શન કરવાને વર્ગ સુસાગી થયો. શ્રી ગુરુદેવ તેમની ગુરુભાવનું ફલ આપવા કૃપા કરે નથી આ ઉત્સવના અંગીકૃત કર્તવ્યરૂપે પ્રાર્થીએ છીએ કે.

આસ્ત્રામૃતનું ગાન શ્રીગુરુદેવના જ્યૌષ્ણપૂર્વક સમાપ્ત થતાં પૂજન, આરતિ-વગેરે મંગલ વિધિ સાધી પ્રાતઃકાલનો કાર્યક્રમ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો હતો.

સાંધકાલે પુનઃ સર્વ એકત્ર થતાં નિત્યના નિયમપ્રમાણે સાંકાંજસુધી ધૂત કરી. પછી શ્રી વિષ્ણુભાઈએ, શ્રી પ્રમીલાબહેને લખેલી પ્રાર્થના વાંચી અને શ્રી જ્યંતીલાલે બધું શ્રી જોડાલાલ દેવશંકરનો લેખ શ્રવણ કરાવ્યો. તે પછાત બધું શ્રી અમૃતલાલ વૈદ્યે પોતાના અનુભવના ઇષ્ટશ્રી સંબંધના પ્રસંગો લક્ષિતમય શબ્દોમાં દર્શાવ્યા. તે પછી શ્રી સુનીલાઈ દેસાઈએ તથા શ્રી મણિભાઈએ અને ચારિત્ર્યમંદિરના વિદ્યાર્થી ભાઈ ડાલાભાઈએ પોતાના લેખ વાંચી સંલગ્નાવ્યા.

સમય અધિક ન હોવાથી અન્ય બધુઓ તથા બહેનોના લેખ વાંચી શકાયા નહોતાં. લેખવાચનની સમાપ્તિમાં અત્યંત લઘુ છતાં શાસ્ત્રના સૂત્રને અનુરૂપ શ્રીગુરુદેવના અદ્ભુત ગુણને દર્શાવતો વિદ્વદ્વર્ણ શ્રી કૌશિકરામભાઈનો સુંદર લેખ સુંદર ઉપોદ્ધાતસહિત વિષ્ણુભાઈએ શ્રવણ કરાવ્યા પછી ઉત્સવનિમિત્ત રચાયલાં કીર્તનો સંગીતમંડળે ગાઈ, આજના ઉત્સવનો પુણ્યવિધિ પૂર્ણ કર્યો.

દિવસભરની વિવિધ સત્ક્રિયાદ્વારા ઇષ્ટશ્રીનું સર્વત્રવ્યાપકરૂપે ચિંતન કરતાં, સર્વએ સ્વસ્થાનપ્રતિ પ્રયાણ કર્યું.

સમાચાર

કરોંચી મંડળે પૌષ કૃષ્ણ પક્ષી નિમિત્તે પ્રાતઃકાલે તથા સાંધકાલે જપ, કીર્તન, ધૂત વગેરે સત્ક્રિયા સાધી.

આતરસુબાના સાધકબધુઓએ સમગ્ર બ્રાહ્મણોની ચોરાશીને ભોજન કરોંચું અને કીર્તન, પૂજનઅર્ચનવિધિ કર્યો.

ધારવાડમાં બધું ચંદુલાલે એકાકી હોવા છતાં દિવસભર આ પ્રસંગે સુંદર વિધિ સાંધ્યો. ખંભાતમાં ભાઈ છોટાલાલે ચોત્ર સાધનવિધિથી આ દિવસ ઇષ્ટચિંતનમાં ગાળ્યો. ભાઈ દલપતરામે પોતાના કુટુંબસહિત વિવિધ સત્ક્રિયા સેવી.

શ્રીરૂપેન્દ્રલીલામૃત.

(રચનાર : શ્રીમેતી જયન્તીદેવી.)

શ્રેયસાધકઅધિકારિવર્ગના સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ રૂપેન્દ્રભગવાનની અપૂર્વ મહિમાભરી જીવનલીલાને દર્શાવતું પદ્યાત્મક આ સુંદર લીલામૃત હાલ પ્રસિદ્ધ થયું છે. લીલામૃતમાં ગરમ પૂન્ય આચાર્યશ્રીની દ્વિરંગી પ્રતિમા મુકવામાં આવી છે.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

‘ શ્રેયસ્સાધક ’નો નિત્યસન્દેશ:
“ જીવન યોગ. ”

• વર્ષ: ૫ અંક : ૨૭
સં: ૧૯૯૫, માધ્યમ ૧૫
શનિવાર
પ્રા. ૫: ૨: ૧૯૩૯.

પત્રવ્યવહાર:
અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લેવાનું:
દિ. ૧૦: ૨: ૫-૦-૦
દિ. ૧૦: ૨: ૫-૦-૦

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર:
વિદ્યાધીને સજીવ મુખ-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાચ કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાધીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાધીમાં ચારિત્ર્યમંદિર
મળતી સંસ્થા.
સ્થલ: વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રિં. રાવપુરા, બોલ
મળેથી મેળીમાં વડોદરામાં
છાયાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી. શ્રેયસ્સાધકવર્તમાનકૃષ્ણી
મોવિનલાલ અ. ૦ ત્રિવેદી
મુદ્રિત્રાપુ અને પ્રકાશક,
શ્રી વિશ્વવંશજીવાન,
વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
ક્રમ: ૧૦: ૨: ૧૯૩૯

॥ ૐ શ્રી ॥

નિત્ય સન્દેશ.

મનુષ્યો દરેકરે, જોલેચાલે, તેઉપરથી એ સૌ જીવના છે એમ
ન જાણવું. પ્રાચીન જોલે છે, આગાહીનું રમકડું દોડે પથ છે,
જતાં તે જીવનું નથી. આપણે જોલીએ, ચાલીએ, આપણે, પીએ,
જોઈએ, તેટલામાંથી આપણે આપણને જીવતાં ન સમજવા.
એટલું તો પશુઓ પણ કરે છે. તેથી બહુ બહુ તો એટલું કરનાર.
આપણે પણ કહેવાઈએ. જતાં પણ પણ આપણે ખરીરીતે ન
જાણીએ, કારણ. પશુમાં જોટલી શક્તિઓ છે, તેટલી બુદ્ધિઓ
ઉપયોગ તે કરે છે; આપણમાં જોટલી શક્તિઓ ખૂબ આપી છે,
તેનો પ્રયોગ ઉપયોગ આપણે કરતા નથી, અને તેથી આપણે
હરામી છીએ—જોયરા છીએ—ખૂંવરના અપરુધી છીએ. અને
તેથી પશુજોટલી લાવકાત પણ આપણમાં નથી, તેથી પશુકરતા,
આપણે જીવીએ છીએ તેપણ હલકા પ્રકારથી જીવીએ છીએ.
મનુષ્ય ખરીરીતે જીવતો ક્યારે જાણે ૧ પોતાને મળેલી બધી
શક્તિઓના જાળને વધારવા સારામાં સારીરીતે ક્રિયા કરતો.
મનુષ્ય જીવતો સમજવો. દોર આપણે પચાવે સેના કરતાં આપણે
આપણે વધારે સારીરીતે પચાવીએ, દોર, પોતાની તેજશક્તિને
વાપરે તેના કરતાં આપણે આપણી આંખો વધારે સારો ઉપયોગ
કરીએ તો આપણે મનુષ્ય. દોર પંચનવાસ લે છે, આપણે ઉત્તમ
પ્રકારના પ્રાણાયામ કરી છીએ તો મનુષ્ય. દોર પ્રાણે વાણીથી
અરોડિતો છે; આપણે અત્યંત વિનયવાળી, સત્ય, ન્યાય, હૃદય જેવી
અને તેટલી સંસ્કારબદ્ધ શુદ્ધ હૃદયના ભાવથી ભરેલી, શ્રીજીને સાચા
કામમાં ઉત્તેજન આપનારી, પ્રભુનું સ્મરણ કરાવનારી વાણી જોલીએ,
તો જ મનુષ્યની-માનવી-વાણી જોડ્યા ગણાય. દોર, પણ સ્વાર્થની

ક્રિયા કરે છે, આપણે ન્યાયવાળી, બીજાનું હિત કરનારી ક્રિયા કરીએ ના મનુષ્ય મૂલ્યાર્થે. ક્રોધ ટોર પણ કરે છે, દ્રેષ ટોરમાં પણ હોય છે, ટોરને ખર્ચ કરતાં પણ આવડે છે, એકબીજાને મારતાં, એકબીજાને નુકશાન કરતાં, એકબીજાને હતાં આવડે છે; આપણે તેનું કરતાં અટકીએ અને એનું વિરોધી ને ક્રોધ ન કરવો તે, દ્રેષ ન ધરવો તે, લલ્પું નહિ તે, કાર્ષનું નુકશાન ન કરવું તે વગેરે સંભાળીએ તો આપણે મનુષ્ય. આપણે સત્પુરુષને પારખીએ; ઈશ્વરને: એળખવા પ્રયત્ન કરીએ તો મનુષ્ય. હુંકારમાં શરીર, પૈસો, મન અને ને કાર્ષ આપણી પાસે હોય તેનાથી બંધતી સર્વોન્નમ ક્રિયા કરીએ, તેનો સર્વોત્તમ ઉપયોગ કરીએ તો મનુષ્ય.

શ્રી ગુરુદેવ.

પ્રાતરપ્રાર્થના.

[લેખક : શ્રી ૦૪૦ દવી.]

વિશ્વના નિયામક, આલક તથા પાલક પરમાત્મનું !

આ ભૂલોકમાં એક કાલે જ્યારે આપ ' ઉષેન્દ્ર ' અભિધાન ધારણ કરીને વિહરતા, ત્યારે આપશ્રીના પતિત-પાવન, ત્રિતાપહારક, પરમ મંગલમય પાદપદ્મોના સ્પર્શ કરીને અમે પ્રાવન થયાં, જડસમા હૃદયમાં ચેતનતા પ્રકટી, પાપાણુમાં પ્રાણ પુરવાની આપની દિવ્ય ચમત્કૃતિ અનુભવી. આપે ને કાર્ય શ્રી રામચંદ્રના તનુમાં ક્યું ' લવું ' તેનાથી પણ અધિક ચમત્કૃતિ દર્શાવી. પાપાણુને અપદ્મના બનાથી તેના કરતાં પાપાણુજેવા અંતરમાં ચેતનતા પ્રકટારી એ વ્યતિકર અમને અદ્ભુત ભાસે છે. ક્યાં આપની રિયતિ અને ક્યાં જીવની રિયતિ ! એ રિયતિમાં સત્સરકારો પ્રેરી આપના સ્વરૂપપ્રતિ લક્ષણ દર્શાવી એ અમારું મહત્ત્વ લાગ્ય છે.

આપના દિવ્ય દર્શનથી કાર્ષ જે મિત્રાપને શાંત કરવાનો વત્ન આદર્યો, કાર્ષ એ આપની અનુપમ શુશ્રૂષાનો લાભ પ્રાપ્ત કર્યો, કાર્ષ હૃદય લક્ષિતરસમાં લીન થયાં, તો કાર્ષ એ જ્ઞાતભાનને જગાવવા-વિરાગની જ્યોતિ ચમકાવવા સાવધના રાખી, કાર્ષ એ આપના સ્મરદર્શનથી રેસાતા દિવ્ય રસમાં નિમજ્જન કયું. આપની દિવ્ય ગિરાથી નરવના વચનોથી કાર્ષના હૃદયમાં સાચા પ્રેમની કળા જાગી. જ્ઞાતસમાજે સ્મરદર્શનના રાસ ગાઈને શુદ્ધિ સાધી. પ્રેમો ! આપે ને ને ચેતનવંતી ચેત્રા દર્શાવી તેનું વર્ણન કરવા આ કુર્ગદ વાણી અસમર્થ છે. માન એટલું જ વધી શકીએ છીએ કે ધન્ય પ્રેમો ! ધન્ય પ્રેમો !

આપ સર્વદા સરણાગતના હિતમાં તત્પર છો, આપની પ્રત્યેક ચેત્રામાં સાધકનું પરમ શ્રેય જ છે એ સિદ્ધ છે, છતાં અદ્વૈત પ્રતિ ને નિર્મલ્ય કર્યો હોય તેનાથી પ્રતિષ્ઠા વ્યતિકર જોતાં શોકવિવશ થાય છે. આપના પ્રત્યક્ષ દર્શનમાં ધન્ય માનવી પ્રતિ આપનું અદર્શન અસાધારણ કલેશને અનુભવે એ સ્વાભાવિક છે; છતાં આપે નિઃશય દરોપેના વિચારની જાગૃતિ થતાં કંઈક સમાધાનને પામીએ છીએ.

સર્વાતીત શુરો ! મર્યાદિત તનુમાં નિવસીને આપે વિવશશ્ચ સામર્થ્યને પ્રતીત કરાવ્યું છે. હવે આપક સ્વરૂપે વિવશીને આપ અમર્યાદ સામર્થ્યને પ્રતીત કરાવે છે, એ અમારા અધિકારાનુસાર અનુભવમાં આવે છે. દેશકાલપરિચ્છેદથી રહિત આપ એતન્યસહ આ દશવાકાર વૃત્તિને સંબંધ કરાવતા આપના સ્વરૂપની પ્રતીતિ કરાવનાર પ્રમાણ-જ્ઞાનની અનુભૂતિઅર્થે, અસ્પ સ્વસ્પ પ્રયત્ન કરીએ તોમાં આપ નિરંતર અગ્ર પ્રેરણા ભાષાઓને હાલ પ્રકાશનું આપનું સ્વરૂપ નિરાવરણરૂપે પ્રતીત કરવાનું અમારા હૃદયમાં સામર્થ્ય નથી. આપના કૃપા-બલથી જ આ અપલવની મર્યાદાનું અનિકમણ્ય ચર્ચ શકે છે એ અનુભવી. પુરુષોના વચ્ચેથી નિશ્ચય થયે છે. તેથી આપને જ પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે અનુભવનું અભિસિંચન કરી પ્રત્યેક હૃદયમાં પ્રત્યક્ષ પ્રતીત થાઓ.

આપનું અપવનરણ અને તિરોધાન સાધકના કલ્યાણઅર્થે જ છે. સર્જનનિર્ગમનક્રિયા આપ અનાદિ કાલથી કરતા આન્યા છે અને દેરા છે. સર્વ ક્રિયાદ્વારા પ્રાણિમાત્રનું પરમ કલ્યાણ સાધે છે, એ અસ્પષ્ટ અવદંષ્ટિ તત્કાળ ભેદ શકતી નથી. ફારણ પ્રત્યક્ષ વસ્તુસાથે સત્વર સંબંધ થાય છે તેટલો સૂક્ષ્મ વસ્તુસાથે ધર્મ શકતો નથી.

પ્રભો ! આપના ક્યૂમ સંબંધમાં જ અમે પાવનજીવન ન રહીએ તેમાટે, કે કોઈ અગમ્ય ક્ષેત્રથી આજે આપે આપનું તિરોધાન દર્શાવી એક દષ્ટિએ ક્ષીએ તો આપે અમારું પરમ દ્વિન સાધ્યું છે. આપે અમારું આપના પ્રચ્છન્ન સ્વરૂપમય કરવાને તિરોધાનની ચેષ્ટા કરી છે એમ ચક્ષુથી સ્વીકારી, આજે એતન્યજયોતિઆનિરુદ્ધાર્ય એકવ ધર્મ તન્નિમિત્ત જે કાંઈ સરહિયા સાધીએ તે ઉદાત્ત ભાવે સ્વીકારી, અવિલામવતક સૂક્ષ્મ સંસ્કારોને ઉચ્છેદ કરી, સદોદિત અમારામાં જન્મત રહી, પરિણામે આપના દિવ્ય સ્વરૂપે શમાવે એ જ પુનઃ પુનઃ આ ઉત્સાવની આરંભક પ્રાર્થના.

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન ગતાંક ૧૯ના ૫૪ ૧૪૮ થી)

મહાપુરુષે કવ્યું : દષ્ટ સાધનરૂપે તને હું એક વનસ્પતિતી ગુદિશ આપું છું, તે મુખમાં રાખ્યાથી તને વક્ષ, પશુ, પક્ષી, નાગ વગેરેની લાપા સમનરો. આપેલા મંત્રનું રતન ક્યાં કરજે સમય આવતાં હું મંચીશ. હવે તું આ કૃણાદિકે છે તે ખાઈને ઘોડલો છે આટલે થોડી વિશ્રાંતિ લઈને પ્રયાણ કરજે. હવે હું મારા ધર્મમાં પ્રવેશું છું, અને તું પણ આજે પ્રયાણ કરી જાજે. આટલું વદી મંદાંતમા મૌન રહા. વીરેન્દ્ર નમસ્કાર કરી ત્યાંથી ઉઠશે. ફલાદાર કરી વિશ્રાંતિ લઈ પ્રયાણ કરતાં હો શુરો ! જ્યાં પ્રવાસ કરું ત્યાં આપ મારું રક્ષણ કરજો એમ વદી ગુરની ગુફાને વંદન કરી ચાલવો લાગ્યો. પ્રવેશતી વખતે જેમ દાર બંધ દતાં તેમ આ સમયે નહોતું. માર્ગ ખુલ્લો હતો તેથી સત્વર બહાર આવી ઉતર દિશામાં પગલાં ગયાં. સાયકાલને સમય લગભગ થવા આવ્યો હતો. આસપાસ જેમાં ભવાનક અરણ્ય દેખાતું હતું. શંકરી વીરેન્દ્ર તેથી ભય ન પામતાં આ પ્રકારના આનંદના ઉરંગાર કાઢતો ચાલતો હતો.

સોરઠા.

ધન્ય ધન્ય વીરેન્દ્ર, તુંજી જીવને છે ધન્ય આ;
 સિદ્ધ અને ચેતેન્દ્ર, મળિયા સહજે વિધમાં.
 દીધો ગુરુએ મંત્ર, કેતાર્યું તું તો યર્ષ રહી;
 જ્ય જ્ય છે સર્વત્ર, નિર્ભય જગમાં બની ગયો.
 નિશ્ચય અંતર જાણુ, દેવ રહે તુંજી પર કદી.

પણ ત્યાં ગુરુની આણુ, ત્યાં તો કદી હાનિ નથી.

પાંચેક દિવસ આ અરણ્યમાં બેસીતો થયા પછી આગળ ચાલતાં એક મોટા વટવૃક્ષનીચે
 એ આવી પહોંચ્યો. ત્યાં છાંયડામાં રહેતા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો: અહો! આ પાંચ દિવસમાં
 મારામાં કાંઈ વિચારણુ ફેરફાર થઈ ગયો છે. શરીર ગતિ કરી રહ્યું છે. મનની ગતિ શમી
 ગઈ છે. વિજ્યવંદ પ્રાપ્ત કરવાને જે તાલાવેલી હતી તે આ હાથે જાણીતી નથી. ઇશ્વરે આપી
 સર્વ બને છે અને બનશે એજ નિશ્ચય અધિક દૃઢ થતો જાય છે. આજથી થોડા દિવસપૂર્વે મને એ વસ્તુના વિચાર, પારંપાર ઉડતા હતા. હવે તથ્યે
 પ્રવાસ કરું છું છતાં મને તેવું ચિંતન રહેતું નથી. જેમ જીવનમુક્ત પુરુષો 'હું બહુ છું'
 એ નિશ્ચય કરી પછી ગમે તે પ્રાપ્ત અવધારને સેવે છે, તેમ 'વિજ્યવંદ પ્રાપ્ત કરવો છે' એ
 નિશ્ચય દૃઢ કરી હું સર્વથી નિર્ભય રહેતો ઇશ્વરચિંતનમાં રહેતો હોઉં એમ લાગે છે.

અહા! સંચુરનો કેવો અદ્ભુત અનુભવ છે કે જોના પ્રતાપે હું અર્ધ સમયમાં આ પ્રાણી
 અનુભવ કરું છું. મનની ગતિ સમાવવામાટે કેટલાંએ સાધન કર્યાં પડે છે, અનેક વસ્તુનો ત્યાગ
 કરવો પડે છે, સંયમમાં સમય ગાળવો પડે છે; આમાંનું કંઈ પણ મેં ક્યું નથી માત્ર મંત્ર
 રટન કરું છું. તેને પણ કરતાં હજી પાંચ દિવસ જ થયા છે છતાં આ પ્રકારનો અનુભવ થવામાં
 મુખ્ય હેતુરૂપ ગુરુનો અનુભવ જ છે.

આ પ્રકારે વિચાર કરતો વીરેન્દ્ર તેજ મીઞીને ગુરુનું ખ્યાન ધરે છે, એટલામાં એને એક
 મધુર સ્વર સંભળાયો કે 'હે પ્રવાસી! ગમત યા.' વીરેન્દ્રનાં તેજ ઉઘડી ગયાં. જુએ છે તો
 પોતાની સમુદ્ર એક અતિ સુંદર સ્ત્રી મંદહાસ્ય કરતી ઉભેલી જોઈ.
 આ જોતાં વીરેન્દ્ર તો વિચાર કરે છે કે આ સ્ત્રી મંદની અંપસરા હશે કે કાઈ દેવી હશે.
 મેં જીવનભરમાં આવું સુંદર રૂપ દીધું નથી. ગમે તે હો મારે સાંભાટે તેની વિચાર કરવા પડે.
 આમ વિચારતાં તેને દિગ્મંડલરૂપે યદ્ય, જતો જોઈ પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું: હું પ્રેવાસિન! તું સા-
 માટે મને જોઈને ગભરાય છે? જોલ તારી શી ઇચ્છા છે?

વીરેન્દ્રે કહ્યું: દેવિ! મારે આપની પાસે કંઈ પણ પ્રાપ્ત કરવાનું નથી. કાંઈ પ્રકારની
 ઇચ્છા નથી. પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું: તને વિજ્યવંદ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા છે એ હું જાણું છું, પણ
 એ મેળવવાથી તને શું અધિક ફલ મળવાનું હશે? એને માટે અનેક જનો પ્રયત્ન કરતા કરતા
 કોપને સંસ્પર્શ થયા છે અને તું પણ કાંઈ કાલે મૃત્યુના મુખમાં જશે માટે આ મિથ્યા પ્રયત્નને
 મુકાને મને અધીન યા. તેથી તને વિવિધ રાખની પ્રાપ્તિ થશે.

વીરેન્દ્રે કહ્યું: દેવિ ! ત્રિભુવનનું રાજ્ય મને અર્પો તો તે પણ મારે મન કાકાવધ્વાતુલ્ય છે. મને જીવવાને કે મોહ પમાડવાને આપ પધાર્યાં હો તો કૃપા કરીને આપ જ્યાંથી આવ્યાં હો ત્યાં પાછાં પધારો. હું કાલને શરણ ચર્મક તેની મને ચિંતા નથી, પરંતુ મારે તો વિજયપદ કે ગેળવવો જ છે એ મારો દૃઢ નિશ્ચય છે; એ કાર્યમાં એ આપ સદાય આપના ઇચ્છતાં હો તો આપો. શ્રી સદ્ગુરુને અધીન રહેનારો હું કોઈને પણ અધીન થવાનો નથી. મને હવે કોઈની સ્તુતિ નથી. સાક્ષાત્ શ્રી વિષ્ણુ કે શ્રી શંકર ભગવાન્ આવીને કહે તો પણ હું મારો નિશ્ચય ત્યજવાનો નથી. એ કોઈ નિશ્ચયમાં ડગમગતા હોય ત્યાં ભલે આપનું જળ અજમાવે.

આ પ્રકારનાં વચને શ્રવણ કરી મુખપર પ્રસન્નતાનો ભાવ દર્શાવતી આ રમણીય સ્ત્રી અદસ્ય ચર્મ ગઈ.

વીરેન્દ્ર થોડી ક્ષણો તો સ્તબ્ધ સરખો થઈ ગયો, પછી વિચારવા લાગ્યો: અહા ! શ્રી ગુરતી કૃપાથી જ આ ક્ષણે હું મોહરહિત રહી શક્યો, નહિતો આ પ્રસંગે અવશ્ય હું એને વશ ચર્મ જાન. મારા હૃદયમાં કંઈક મોહનો સ્પર્શ થયો હતો. ગુરુએ કહ્યું હતું કે હવે કઈન પ્રવલ્નનો આરંભ થશે; તેનો અનુભવ થયો. આ દેવીનું અદ્ભૂત સ્વરૂપ, તેના મધુર શબ્દો, તથા વિશ્વક્ષણ મોહક હાવભાવ ભલભલાને મોહવશ કરી નાખે તેવા હતા. દુરંતવીર્યજેવા સમર્થ યોગી સદ્ગત્માં મોહવિવશ ચર્મ ગયા. વિશ્વામિત્રજેવા તપસ્વી મેનકાને ભેટાં મોહ પામ્યા. પરાશર એક સામાન્ય માછીની કન્યાને ભોઈ વિદ્વલ બની ગયા તો મારા જેવાનું નિર્મોહી રહેવાનું શું મળું ! અહો ! મોહની આત્રી પ્રગલ્ભ સત્તા તો મેં આજે જ અનુભવી. જેના ઉપર સદ્ગુરુનો સાચો અનુગ્રહ હોય તે જ સાધક મોહથી નિરાળો રહી શકે.

આ પ્રકારની મનોદશામાં વિચાર કરતાં તેને એકાએક કંઈક સ્ફુરી આવ્યું. તત્કાલ ઉઠી વૃક્ષના મૂળપાસે શોધ કરવા માંડી. ઉપરની માટી વગેરે ખસેડતાં ત્યાં એક દ્વારજેવું જણાયું. તેને ઉઘાડી તત્કાલ ગુરુનું સ્મરણ કરી મંત્ર જપતાં ભીતર ઉતરવાનો આરંભ કર્યો. પ્રથમ તો અંધકારવિના તેની દષ્ટિએ કંઈ પણ આવ્યું નહિ. થોડો માર્ગ વટાવ્યા પછી એક સુંદર સ્થાનમાં પ્રવેશ કર્યો.

આ સ્થાનની શોભા અવર્ણનીય હતી. આ તે દેહભુવન હશે કે શું એનું ક્ષણભર તેને ભાસ્યું. કંઈક મોહથી નેત્રેન્દ્રિય તે સ્થાનને ભેગા લાગી. પણ પુનઃ સાવધાન ચર્મ ગયો, અને વિચારવા લાગ્યો કે પ્રવાસમાં ગમે તે જણાય પણ મારે લલચાવાનું નથી. ઇન્દ્રજાલસમ મને ફસાવવાને પ્રકૃતિ કદાચ જતાવતી હોય છતાં મારે સર્વથી નિર્ભય રહીને ચાલતું એ જ કર્તવ્યરૂપ છે. અંધકાર આવ્યો તે પણ મિથ્યા અને આ પણ મિથ્યા છે, એમ માનીને ભય કે મોહ ધરવાના નથી. સર્વથી પર રહીને આગળ વધવું એ પ્રવક્ત્રીનું કામ છે. આમ વિચારતો આ મનોહર સ્થાનમાં ફરે છે, જવાનો માર્ગ શોધે છે, એટલામાં દૂરથી સ્વર આવતો સંભળાયો.

(અપૂર્ણ.)

શ્રી યોગસાર.

(અનુસંધાન ગતાંક ૨૧ ના પૃષ્ઠ ૧૫૬ થી.)

આ રીતે કારણદેહ, લિંગદેહ, અને સ્થૂલદેહ એ ત્રણ પ્રકારના દેહનો પુરુષસાથે સંબંધ થાય છે અને તેમાં કારણદેહનો સંબંધ તો મોક્ષસુધી જ રહે છે, લિંગદેહનો સંબંધ મોક્ષસુધી રહે છે છતાં પ્રલયમાં અદસ્ય થઇ જાય છે અને સ્થૂલદેહનો સંબંધ થાય છે અને છૂટે છે. એ ત્રણ પ્રકારના દેહ તે પ્રકૃતિ તથા પ્રકૃતિના વિકારરૂપ છે, તેથી અનાત્મ પદાર્થો છે. છતાં એમને વિશે આત્મબુદ્ધિ પ્રાપ્તિ સર્વતે થાય છે. એ આત્મબુદ્ધિને લીધે જ હું આધિવાળો છું, હું નિર્ણયી છું, હું દેખું છું, હું સાંભળું છું, હું ખાઉં છું, હું ફરું છું, હું તરસ્યો છું, હું ભુખ્યો છું, હું આ કાર્ય કરવા શક્તિમાન છું, હું જ્ઞાનવાળો છું, હું અજ્ઞાન છું, હું ધર્મી છું ઇત્યાદિ જ્ઞાન સર્વતે થાય છે. તેથી આ સર્વ તે અનાત્મવસ્તુવિશે થતી આત્મબુદ્ધિ હોવાથી ચતુર્થ પ્રકારની અવિદ્યા છે. આ અવિદ્યાને જ અજ્ઞાન, તમસ્ આદિ નામો આપી શાસ્ત્રમાં વ્યવહારાય છે. અને એમાં ૧૭ પ્રકૃતિ, બુદ્ધિ, અહંકાર અને પાંચ તન્માત્મા મળી આઠ અનાત્મવસ્તુવિશે થતી આત્મબુદ્ધિ ૧ જ મુખ્ય અવિદ્યા છે. તેથી એ આઠ પ્રકારનું તમસ્ તે આઠ પ્રકારની આ ચતુર્થ જાતિની અવિદ્યા કહેવાય છે.

સંક્ષેપમાં આ ચાર જાતિની અવિદ્યા છે. અને તેમાં આ ચતુર્થ પ્રકારની અવિદ્યા તેજ સર્વના પાચારૂપ છે, સર્વના મૂલરૂપ છે. જ્યારે બુદ્ધિ આદિ અનાત્મપદાર્થવિશે આત્મબુદ્ધિ ૧૫ છે, ત્યારે જ પછી અનિત્યમાં નિત્યબુદ્ધિ, અશુચિમાં શુચિબુદ્ધિ અને દુઃખમાં સુખબુદ્ધિ રાતો યોગ આવે છે. પુરુષને મધ્યસ્થાનમાં રાખી જો એક વર્તુલ એની આસપાસ છે ૧૭૪માં દોરીએ અને તેની આસપાસ બીજું, ત્રીજું એમ વિવિધ એક મધ્યગિંદુવાળાં ૫ મોટી થતી ત્રિત્યાવાળાં વર્તુલો દોરીએ તો આ પ્રસ્તુત અર્થનો ખ્યાલ સ્ફુટપણે આવી શકે છે. પુરુષની છેક સમીપમાં જ વર્તુલ છે તે બુદ્ધિનું વર્તુલ છે, એ વર્તુલની પાસેનું વર્તુલ (દ્વિતીય વર્તુલ) તે અહંકારનું છે, તેની પાસેનું તૃતીય વર્તુલ તે ઇન્દ્રિયોનું છે, તેની પાસેનું (ચતુર્થ) વર્તુલ તે તન્માત્રાનું છે, તેની પાસેનું (પંચમ) વર્તુલ તે સ્થૂલ શરીરનું છે ઇત્યાદિ. અહિં પુરુષ આત્મતત્ત્વ છે અને તેના છેક સમીપમાં બુદ્ધિતત્ત્વ રહ્યું છે તે અનાત્મ છે. એ એનો અભેદ-ભ્રમ પ્રથમ થાય છે, તેથી એ આદ્ય અવિદ્યા છે, અને એનેજ મૂલ અવિદ્યા પણ કહેવામાં આવે છે. એ અવિદ્યા થાય છે એટલે દ્વિતીય વર્તુલસાથે અભેદભ્રમ થવો સહેલ થાય છે, એ અભેદભ્રમ તે અહંકારમાં આત્મબુદ્ધિ થતી તે છે. એ પ્રમાણે પુરુષ જે અંતરતમ પ્રદેશમાં રિયત છે તેને બાહ્ય બાહ્ય કંપતાં બ્રાન્તિના ઘરો વધના જાય છે. અને પરિણામે છેક બાહ્ય પદાર્થરૂપ સ્ત્રી-પુત્રધનાદિ અનાત્મ પદાર્થો તે પણ આત્મરૂપ હોય એમ અવિવેકથી (વિવેક એટલે ભેદ આ ૧ અવિવેક એટલે ભેદજ્ઞાનનો અભાવ) લાસે છે. લયનો ક્રમ એથી વિપરીત છે. છેક બાહ્ય પદાર્થથી આત્મભ્રમ પ્રથમ છૂટે છે અને તે અંતરમાં આવવો જાય છે. છેલ્લો ભ્રમ જે નિવૃત્ત થાય છે તે

બુદ્ધિ અને પુરુષનો. આ પ્રમાણે અવિદ્યાની સ્વરૂપા શોધથી એ સ્પષ્ટ સમજાય છે કે આર પ્રકારની અવિદ્યામાં આ ચતુર્થ પ્રકારની અવિદ્યા તે પ્રધાન છે, ત્રીજા પાદાર્થ છે અને એ ચતુર્થ પ્રકારની અવિદ્યામાં પણ બુદ્ધિ અને પુરુષનો અવિવેક એ સૌના મૂલરૂપ છે. આ સર્વ । અવિદ્યા કહેવાતું કારણ એ છે કે એ સર્વના વિદ્યાથી-તત્ત્વજ્ઞાનથી-ઉચ્છેદ થાય છે. વિદ્યા વિંદાચિની યમ્યાઃ સા અવિદ્યા । વિદ્યા છે વિદ્યાથી-ઉચ્છેદ કરનાર-જેનું તે અવિદ્યા, એ પદની વ્યુત્પત્તિ છે.

આ અવિદ્યા થાય છે, એટલે એના કાર્યરૂપે અસ્મિતા પ્રકટ થાય છે. અનાત્મ પદાર્થોમાં થતી આત્મબુદ્ધિ તે અવિદ્યા છે. એ અવિદ્યા તે સામાન્યણે થતી અભેદબુદ્ધિ છે. જેમ આપણે દૂર ઉભા હોઈએ ત્યારે વૃક્ષો એ છે પણ દૂરથી-દૂરતાને લીધે- તે એ છે એમ દેખાતું નથી પણ એક જ વૃક્ષ છે એવું જ્ઞાન થાય છે, તે પ્રમાણે બુદ્ધિઆદિ અનાત્મ વસ્તુઓ તથા પુરુષ એ બંને ભિન્ન વસ્તુ છે; તેમનો વિવેક નહિ થવો એ અવિદ્યા છે. અને તે બેને જાહેર એક જ દેખાતી, તે બે નહિ જણાતાં જણે તે બે તે એક જ છે એવું દેખાતું એ અસ્મિતા છે. અસ્મિ રાજ્ઞનો અર્થ “ હું ” છે અને “ હું ” પાતું તે અસ્મિતા છે. અવિદ્યામાં બે વસ્તુના ભેદનું મદણ હોતું નથી, આ અસ્મિતા તેની ઉત્તર ભૂમિકા છે તેથી અસ્મિતામાં તે બે તે એક જ છે એવો ભ્રમ થાય છે, અને તેથી પરસ્પરના ધર્મોના પરસ્પરમાં અધ્યાસ થાય છે, એટલે આત્માના સ્વરૂપનો-પુરુષાત્મનો બુદ્ધિઆદિ અનાત્મ વસ્તુના ધર્મોના પુરુષમાં-દુર્ભેદ-આરોપ કરાય છે. હું જ્ઞાનવાળો છું, હું અર્થવાળો છું. એમાં હું રાજ્ઞ કરીને પુરુષનું વાસ્તવે મદણ છે અને તેમાં જ્ઞાન, અર્થ, ધર્મ આદિ ધર્મોના આરોપ કરાય છે. જ્ઞાન, ધર્મ, અર્થ આદિ સમગ્ર બુદ્ધિરૂપ અનાત્મ વસ્તુના ધર્મો છે, અને તેનો આરોપ આત્મારૂપ પુરુષમાં થાય છે. તેથી આદિ કેવલ ધર્મોના અભેદભ્રમ નથી પણ તેને લીધે ધર્મોના પરસ્પરાધ્યાસ પણ છે. તેથી આ અસ્મિતા છે. જેમ બુદ્ધિસાથે અભેદ થવાથી બુદ્ધિના ધર્મોના આત્મામાં આરોપ થાય છે તે જ પ્રમાણે હન્દિયો, રૂપ સંયોગઆદિ સર્વના ધર્મોના તે તે ધર્મોસાથે અભેદભ્રમ થતાં આત્મામાં આરોપ કરાય છે તેથી તે પણ અસ્મિતાનો જ પ્રદેશ છે. છતાં જેમ સર્વ પ્રકારની અવિદ્યામાં બુદ્ધિમાં પુરુષબુદ્ધિ એ આત્મ અવિદ્યા જ મૂલરૂપ છે તેમ સર્વ પ્રકારનાં અસ્મિતામાં પણ બુદ્ધિ અને આત્માનો સ્વરૂપતઃ અને ધર્મતઃ પરસ્પરાધ્યાસ થવો તેરૂપ અસ્મિતા જ મુખ્ય મૂલરૂપ અસ્મિતા છે. એને અવતળી બીજા પ્રકારની અસ્મિતા ઉદ્ભવે છે. આ સર્વ અસ્મિતા અવિદ્યાના કાર્યરૂપ છે, કારણ કે અવિદ્યાને લીધે જ એ થાય છે. અવિદ્યા એ પૂર્વભાષિની છે અને અસ્મિતા એ ઉત્તર-ભાષિની છે. આપણે જોઈએ છીએ કે જલમાં મુખાદિનું પ્રતિબિંબ પડે છે, એ પ્રતિબિંબ અને જલનો પ્રથમ અભેદભ્રમ થાય છે અને ત્યારપછી જ જલના માસિન્યાદિ ધર્મોનો પ્રતિ-બિંબમાં અને પ્રતિબિંબકારા વિગરૂપ મુખમાં આરોપ કરાય છે. સર્વજ ધર્મોના સ્વરૂપને અભેદભ્રમ પ્રથમ થાય છે અને એ થવાથી જ તેના ધર્મોના પરસ્પરાધ્યાસ થાય છે. તેથી ધર્મોભાવના સામાન્ય અને પ્રમરૂપ અવિદ્યા એ કારણ છે અને એ ધર્મોના સ્વરૂપ તથા ધર્મોના અભેદભ્રમરૂપ અસ્મિતા એ કાર્ય છે. શ્રી યોગસૂત્રકાર પણ અસ્મિતાનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરતાં

આં જ અર્થને કહે છે કે દુર્ગદર્શનસત્ત્વાંતકામૈવાઽસ્મિતા ॥ ૨-૬ ॥ દૃઢ શક્તિ એટલે ચૈતન્યશક્તિ, ચિત્તિશક્તિ એટલે પુરુષ. દર્શન શક્તિ એટલે દ્રવ્યતે અનેનંદિત્ત્વં દર્શનમ્ જેના વડે દર્શન-જ્ઞાન-ભોગ-આય તે, અર્થાત્ બુદ્ધિ અથવા અંતઃકરણ. પુરુષને બાલ જગત્ જેવા માટે જે આંખ તે અંતઃકરણ છે. તે અંતઃકરણમાં જે વિષયો આરૂઢ થાય છે તેનું જ પુરુષને દર્શન થાય છે. તેથી દર્શનશક્તિ તે બુદ્ધિ અથવા અંતઃકરણ છે. આ પદ્યોનાં નામ માત્ર નહિ કહેતાં અહિં શક્તિપદ વધારવામાં આવ્યું છે તેનો આશય આ છે: બુદ્ધિ અને પુરુષ એ બેની વચ્ચે ભોગ્યભોક્તૃસંબંધ છે. બુદ્ધિ એ ભોગ્ય છે અને પુરુષ એ ઉપભોક્તા હોવાથી ભોક્તા છે. પણ બુદ્ધિ સદાકાલ વિદ્યમાન રહેતી નથી. પ્રસય સમયે પ્રકૃતિતત્ત્વમાં પોતાના રહેલા સંસ્કારોને મૂળી એ વિલીન થઈ જાય છે. એ સમયે એ બુદ્ધિતત્ત્વ સ્ફુટપણે રરેલું નથી તેથી તેમાં ભોગ્યતા નથી, અને એની અપેક્ષાથી જ પુરુષનું ભોક્તૃત્વ છે તેથી એ સમયે પુરુષમાં ભોક્તૃત્વ પણ નથી. પણ એ દશામાં પણ બુદ્ધિમાં ભોગ્યતાની શક્તિ છે કારણ એ શક્તિને લીધે જ પુનઃ સર્ગસમય-પ્રાપ્ત થાય છે એટલે, જેમ વર્ષાકાલ અતીત થવાથી જતા રહેલાં હોય તેમ મુણ્ડકા દેખાય છે પણ વર્ષાના ચાર છાંટા થાય છે કે તરત પુનઃ દર્શન આપે છે તેમ, એ બુદ્ધિતત્ત્વ તરત ભોગ્યરૂપે બહાર નીકળી આવે છે. આ દર્શાવવા માટે અને તંથી પ્રસય થવાથી બુદ્ધિતત્ત્વનું ભોગ્યત્વ છૂટતું નથી એ સૂચવવા માટે, આ સૂત્રમાં શક્તિપદ વધારવામાં આવ્યું છે. ઇલાક્ષ્મતા ઇવ એટલે જાણે એકાત્મતા હોય, જાણે એકરૂપતા હોય તેથી સ્થિતિ. બે ભિન્ન વસ્તુઓ કદાપિ વાસ્તવ ઐક્યને પામતી નથી. પુરુષ કદાપિ બુદ્ધિ થતો નથી અને બુદ્ધિ કદાપિ પુરુષરૂપ થઈ શકતી નથી. તેથી વાસ્તવ ઐક્ય અસંભવ છે, પણ એ બેનો અભેદબ્રમ થવાથી એકાત્મતાના જેવી સ્થિતિ થાય છે તે દર્શાવવા ઇવ પદ છે. આ સૂત્રથી એ જણાવ્યું કે તત્ત્વજ્ઞાન-વિવેકબ્યાતિ થઈ બુદ્ધિસત્ત્વનો પ્રકૃતિમાં આત્મનિક વિજય થઈ જાય ત્યાંસુધી ભોગ્યત્વની યોગ્યતાવાળું જે બુદ્ધિસત્ત્વ તથા ભોક્તૃત્વની યોગ્યતાવાળો જે પુરુષ તે બેનો સ્વરૂપતઃ અને ધર્મતઃ અભેદબ્રમ થવો, બેની એકતા. જાણે થઈ રહેતી હોય તેવું થઈ જવું તે અશ્મિતા છે. અવિદ્યા આઠ પ્રકારની હોવાથી આ તેના કાર્યરૂપ અશ્મિતારૂપ મોહ પણ આઠ પ્રકારનો જ છે.

(અપૂર્ણ).

શ્રીજપેન્દ્રલીલામૃત.

(સ્વનાર : શ્રીમતી જગન્તીદેવી.)

શ્રેયરસાધકઅધિકારિવર્જના સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ જપેન્દ્રભગવાનની અપૂર્વ મહિમાભરી જ્વનલીલાને દર્શાવતું પદ્યાત્મક આ મુંદર લીલામૃત હાલ પ્રસિદ્ધ થયું છે. લીલામૃતમાં પરમ પૂજ્ય આચાર્યશ્રીની દ્વિરંગી પ્રતિમા મૂકવામાં આવી છે.

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૬-૦

પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૦

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

શ્રેયસ્સાધક નો નિત્યસાન્દેશ:

“ જીવન ધર્મ. ”

સદ્ધર્મનો

સર્વઉપર ખરા અંતઃકરણથી શ્રેષ્ઠ રાખવો, કોઈને માટે ખોટા વિચારો કરવા નહિ, કોઈના ઉપર ક્રોધ, ધિર્મતિ, અસહ્યો વગેરે દર્શાવવાં નહિ, અને નિત્ય પ્રસન્નતા, આનંદ, આપણા કિર્તિના જ અને તે પછી બને તેટલા ઉચ્ચ પ્રકારના કિર્તિના જ વિચારોને આપણા મનમાં અખંડ રાખવા એવી આપણામાં આદર્શના પ્રકરે છે.

વાણીથી જે બોલાય છે, આંખથી જે જોવાય છે, કાનથી જે સંભળાય છે, મનથી જે વિચાર કરાય છે એ બધું જ કામ છે. અને તેવાં કામ તમે દિવસમાં એક મહિ પછી ધ્યાન કરો છો. તો તે સદ્યજ્ઞ કામો સર્વોત્તમ પ્રકારે કરો.

નિષ્ક્રિયા પ્રસંગે મનુષ્યોએ પોતાની દૃષ્ટિને એક જ જગ્યાએ રચાવવાની છે અને તે પરમાત્માનું સામર્થ્ય છે.

સહજન રહેવું એટલે દરેક, દરેક, ખાતું, પીતું, બોયવું, ચાલવું અને એવા જ સામાન્ય અવસ્થા કરવા કરતાં કંઈ પણ વિશેષ કરવું.

જે મનુષ્ય પૂર્ણ સહજનતાને પ્રાપ્ત છે તે જગત અને જગતનાં સુખોનો પશુ અનુભવ લે છે.

અત્યંત મધ્યસ્થ વિચારોના વિચારણા પ્રદેશમાં જ ન્યાયીતાની દૃઢતાની દેવ તમારી કક્ષાનાને પાડો.

શ્રી મુનંદેવ,

વર્ષ: ૫ અંક: ૨૬
સં. ૧૯૬૫, માય ૧૫/૭/૬
શનિવાર
તા. ૧૧: ૨: ૧૯૬૬.
પત્રવ્યવહાર:
અવરયાપક, આરિન્દ્યમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લવાઈ/મ:—
દિનમાં: ૩.૪-૦-૦
દિવસવાર: ૬૪ શિલિ/૪

શ્રી આરિન્દ્યમન્દિર :
વિદ્યાપીઠે બાળતા મુકવા-
યોગ્ય સંસ્થા,
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા
સદાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાપીઠે સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાપીઠમાં આરિન્દ્યમારે
મળતી સંસ્થા.
સ્થા: વડોદરા.
આ પત્ર થીતરંગી ધર્મીકી
પ્રિ. પ્રેમ, સ્વપુત્ર, આઠ
કાળેની મહીમાં-વડોદરામાં
જોડાવાય લાગુભાઈ વડોદરા,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્તમાનકી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ અર્ધવિવેચી
માટે બપોર અને પ્રાસાકે
શ્રી નિર્મલચંદ્રાન,
વડોદરા, જે સ્વદેશી પ્રતિષ્ઠ
કર્તુ. નાં ૧૧: ૨: ૧૦ ૬

શ્રી સાધનસમારંભ.

જીવનમાં વ્યવહાર સાધવાના અનેક પ્રસંગો તથા ક્ષણો પ્રાપ્ત થાય છે પણ એ સમય જીવનને ધન્ય-જનાવનાર નથી. જે પ્રસંગયો જીવન-ઉત્કૃષ્ટ અને તે જ પ્રસંગમારે ઉત્સુક રહેવું એ આવશ્યક કર્તવ્ય છે. આ કર્તવ્યને સાધનાર, જીવનસાધક, પ્રસંગો વધાવી લેનાર પોતાનામાં શુભનો, પુણ્યનો સંચય કરે છે.

પુણ્યની વૃદ્ધિ કરનાર અવસરપ્રતિ પ્રયત્નશીલ પુરુષોની નિરંતર અભિરચિ હોય છે, કારણ એમાં ભગવાદી મન અખ્યાતસંસ્કારવાળું અને છે. વારંવાર જગત્તા વ્યવહારમાં ભગેશું મન અખ્યાતસંસ્કારપ્રાદક થતું નથી. ઉંચા પ્રકારની વાત, વિચાર તથા ક્રિયામાં જ્યારે મન જોડાય છે, ત્યારે તે ઉચ્ચ સંસ્કારને ધારણ કરવા યોગ્ય થાય છે, અધિકારી અને છે. એકો અધિકારી હૃદય ઇન્દ્રી તત્ત્વસાથે અનુસંધાન રાખી રહે છે. જગત્તા પ્રસંગોમાં માત્ર ઉપર ઉપરથી તેનો સ્પર્શ ફેરે છે, સ્પર્શ અને અનુસંધાન એ બે ક્રિયામાં થયો ભેદ છે. સ્પર્શમાં સંસ્કાર જનમ કરવાનું જાગ તમી, અનુસંધાનમાં ને જાગ છે. તેથી સત્પુરુષો વારંવાર જ્યારે છે કે સારી વસ્તુપ્રતિ અનુસંધાન રાખે.

શુભ વસ્તુ વા શુભ પ્રસંગનું ચિતન-અનુસંધાન-જીવન સફળતાની ઉત્સુકતા પ્રકટાવે છે. તેમાં ભગવાને તત્પર કરે છે, સાચા ભાવથી ભળનાર અવસ્ય પુણ્યસંચય કરે છે.

શુભસંસ્કારસંપન્ન શ્રેયસાધકો તથા સત્જનોને ઇન્દ્રીજનને પ્રકટાવવાનો સમય નિકટ આવે છે.

કલાણ્ડ્રજે અનેક પર્વો છે તેમ આ વર્ષમાં પણ પરમ કલાણ્ડ્રને સાધનાર પર્વ છે. તે પર્વ શ્રી સાધનસમારંભ. પ્રતિવર્ષે આ પર્વના દિવસોમાં લાગીને સત્ક્રિયા સેવનાર અવસ્ય લાભને પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી ગુરુદેવો ત્રિદ્વ સંક્રમણી ગયે પર્વે નર્મદાતટે સમારંભો લાભ લેવા લાગ્યશાલી થયાં. આ સમયે પણ એ જ સંક્રમણી નિર્ણીત ચોક્કસ રચનામાં આ સુખસમ ઉપદિશન થાય છે.

શ્રી ગુરુદેવો પૂરમ પાવન ચરણકમળના સ્પર્શથી પુનિત થયેલા રચનામાં આવવાથી આપણે અધિક પુનિત થઈશું એ નિઃસંશય છે.

શ્રી ગુરુદેવો આપણો સમારંભના રચનામાં સમાચાર રજાનાં તેમજ વૃત્તિનું અનુસંધાન રાખી આવડાની ઉચ્ચત્ત્વ પ્રકટાવશે.

શ્રી ગુરુદેવો આપણો સમારંભના રચનામાં સમાચાર રજાનાં તેમજ વૃત્તિનું અનુસંધાન રાખી આવડાની ઉચ્ચત્ત્વ પ્રકટાવશે.

સમય

સંવત ૧૯૬૫ ના ફાલ્ગુન શુક્લ ૧૫, તા. ૫ : ૩ : ૩૬ રવિવારથી શરૂઆત. કૃત્ય ૬ તા. ૧૧ : ૩ : ૬૬ સવારે સુધીના સાત દિવસપરિત આ ગોપાલનું આગમ થશે.

રથેશ્વરી-છોટા-ઉદેપુર

છોટા-ઉદેપુર રોશનથી જે માર્ગ દેરે 'ચેડવાંદ બગીચો' નામથી પ્રસિદ્ધ તે રાત્રેના આગમાં સમારંભનું પાલન થશે. રથના ઓરડાં નદીની ઓરડાં અને ચાંત વારાવરખં-વાળું છે. રોશને ઉતરી મોરડાથી ત્રણ આનાની રિફ્ટથી આ રથને જઈ શકાય છે.

: માર્ગ :

છોટા-ઉદેપુર જવા મારે :—

અમરાવાદથી વડોદરાતરફ જતી ગાડીઓમાં અમરાવાદથી સવારમાં ૭-૪૦ વાગે ઉપડતી કાલિયાવાડ એક્સ્પ્રેસ જે વિશ્વાગિરી રોશને ૧૦-૧૩ વાગે પહોંચે છે તેમાં આવી, વિશ્વાગિરી ગાડી ગદદી ત્યાંથી ૧૦-૩૫ વાગે ઉપડતી ગાડીમાં ખારોવાર છોટા-ઉદેપુર જવાય છે. તે ગાડી છોટા-ઉદેપુર ખોપેરે ૪-૨૦ વાગે પહોંચે છે.

વડોદરા-ગોધામેર રોશનથી એક ગાડી સવારે ૭-૪૦ વાગે ઉપડે છે તે ગાડી ખારોવાર છોટા-ઉદેપુર ૧૨-૫ વાગે પહોંચે છે. પરંતુ તે ગાડીમાં જવા મારે આગલી રાંધે વડોદરા આવી રહેતું જોઈએ, અમર રાંધે ગોધામેર રોશને ખોડી થતું પડશે.

મુંગામી વડોદરાતરફ જતી ગાડીઓમાં દાંદી એક્સ્પ્રેસ જે મિયાગામ રોશને સવારમાં ૫-૨૧ વાગે આવે છે તેમાં તથા લોકાગાડી જે ૯-૭ વાગે આવે છે તેમાં આવી મિયાગામ ગાડી ગદદી ડોહાઈ જઈ ત્યાંથી ગાડી ગદદી છોટા-ઉદેપુર જવાય છે. પહેલી ગાડી છોટા-ઉદેપુર ખોપેરે ૧૨-૫ વાગે અને બીજી ગાડી ૪-૨૦ વાગે પહોંચે છે.

છોટા-ઉદેપુર જવા આવવા મારે ફક્ત એ જ ગાડીઓ છે. છોટા-ઉદેપુર રોશનથી સમારંભનું રથજી ત્રણ માર્ગ દૂર છે. રોશનેથી પાટી સડક છે અને લાડાની મોરડા થશે છે.

અનુભવિ પત્ર :

દ્રવ્ય :—સમારંભમાં સાને દિવસનું પ્રથમ પકિતનું દ્રવ્ય રૂ. ૧૦ છે, બીજું પકિતનું રૂ. ૭ છે અને તૃતીય પકિતના નિવળના ખારઆના છે જેની રિયનિ કેવલ સમાપ્ત છે તેમજ નિવળના આદ્યઆના પ્રમાણે દ્રવ્ય મોશ્વરું. ક્યા ક્યા દિવસ રહેતું છે તે એકસં સખાં જણાવેલું. સમારંભમાં આવીને જ અનુભવિપત્ર લેશે તેમજે દરરોજનો રૂ. ૭ આપવો પડશે.

સ્ત્રીવર્ગમાંથી જે આજ્ઞાર હોય તેમને મારે પણ ઉપરના જ નિવળ સમજવું. દરેક વર્ગથી નાનાં ગ્રામકોને સાથે ન લાવવાં.

પરચુરણ :—સમારંભમાં આજ્ઞારે પોતાના સચુરણની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવાની જિજ્ઞાસુ, જગપાન વગેરે અવરજવ રૂઝુઓ સથે લાવવી. વીજળીની બેટરીનું સાધન અને વાંસુથી દરેક સથે લાવવું. ચિંતન મારે કેટલું ધર્મિક અંશ પણ અવરજ લાવવો. ગમે ત્યાં બેસવા મારે એક નાનું વરતનું આસન પણ લેવા આવવું. વાંસુ નળા પદાર્થો સ્વચ્છ લાવવા.

શ્રી સાધનસમારંભનિયમ નિવંધન રૂ. ૬ આપવાનો સંકલ્પ હોય તે, મહેલે લાવવા ફાંપ કરે.

સંગારભમાં ભાગ લેવાની ઇચ્છા રાખનારે અનુભવિતપત્ર માટેનું દ્રવ્ય તા. ૨૫ : ૨ : ૩૯

સુધીમાં મોટી આપણું.

દ્રવ્ય મોકલવાનું તથા પત્રવ્યવહાર કરવાનું સરનામું :—

વ્યવસ્થાપક,

‘ચારિત્ર્યમન્દિર,’

૫૩૬ રા.

શ્રી યોગસાર.

(અનુસંધાન ગતાંક ૨૭ ના પૃષ્ઠ ૨૧૮ થી.)

આ પ્રમાણે અવિદ્યા અને અસ્મિતાને ઉડાવ થાય છે એટલે એના કાર્યરૂપ રાગ, દ્વેષ અને અભિનિવેશ એ ત્રણનો જન્મ થાય છે. ત્યાં રાગનું વર્ણન કરતાં શ્રીપત્રજલિ ભગવાને જણાવ્યું છે કે સુલ્લાનુગ્રહી રાગઃ ૨ ૭ ॥ સુલ્લાનુગ્રહી એટલે સુલ્લમનુગ્રેતે. જે સુખને વિષય કરે તે સુખાનુગ્રહી. આ ત્રયથી એ કંઈ કે સુખનો એક વાર અનુભવ થાય છે એટલે સુખ સર્વને સ્વભાવ-ધીજ પ્રિય હોવાથી તેના પ્રતિ લાલસા, તૃણારૂપ થતિ બંધાય છે; એ સુખ સર્વ રહે એવી ઇચ્છા રહે છે આ તૃણા લાલસા આદિ તમેાધી ઓળખાતી થતિ તે રાગ છે. જેમ સુખાનુભવસમયે આ પ્રકારે રાગનો ઉદય થાય છે તે જ પ્રમાણે જે સાધનોથી એ સુખની પ્રાપ્તિ થઈ છે તે સાધનો-પ્રતિ પણ રાગ બંધાય છે. અતઃ મુંઝવાથી એક વાર આનંદ થયો તે ને અતઃપ્રતિ રાગ બંધાય છે એટલું જ નહિ પણ શ્રીમં આતર પણ તે ગતિનાં હોવાથી સુખનાં સાધન થશે એ અનુમાનથી તેના પ્રતિ પણ રાગ થાય છે. આ દ્વિતીય પ્રકારનો રાગ, સુખનાં સાધનોપ્રતિનો રાગ ને સુખની સ્મૃતિથી ઉદય થાય છે. આ રીતે રાગ એ પ્રકારના છે: (૧) સુખપ્રતિ અને (૨) સુખસાધનપ્રતિ. ત્યાં સુખપ્રતિ તો સર્વ તત્ત્વજ્ઞાનરૂપિન પુરુષોને રાગ થાય જ છે. રાગ એ બુદ્ધિનો ધર્મ છે છતાં અવિદ્યા અને અસ્મિતાને લીધે એ પોતાનો ધર્મ છે એમ મનાય છે અને તેથી હું રાગવાળો છું એવું ભ્રાત થાય છે. પણ એમાં પણ જે વિવેકી પુરુષો છે તેમને સુખનાં સાધનોપ્રતિ જે રાગ થાય છે તે સાપેક્ષ રાય છે. એ સધનો સુખનાં સાધન હોય, સુખનાં સાધન થઈ રહે ત્યાં સુધી જ તેમના પ્રતિ-રાગ રહે છે અનંતરૂપી મર્ષાદામાં જ રહે છે. જે અવિવેકી છે તે એ મર્ષાદાનું ઉદ્વેગન કરે છે, તેમને સુખસાધનપ્રતિ થતો રાગ પરિણામે પરિણામરાગરૂપ થઈ રહે છે. ધન એ સુખનું સાધન છે એટલે તેના પ્રતિ રાગ થાય છે. પણ અવિવેકીનું ધનપ્રતિ મમત્વ એટલું વધે છે કે એ ધન-તેને દુઃખ આપનાર થઈ રહે તેને પ્રયત્ન પણ તે ધનને છોડતો નથી. ધનપ્રતિ મમત્વ એટલું તેને વધે છે કે તે એ ધન સુખનું સાધન છે એ જુદી જાણ છે અને જ્યો ધન પોતે જ સુખરૂપ હોય તેમ એને તે વળગે છે. સાધનને કલ્પ કરી દેવાં એ જૂવ છે પણ એ જાણવા વિવેકની યોગે અંતઃકરણપર સત્તાની અપેક્ષા રહે છે. એ જો નથી હોતાં તેને એ સાધન વિપરીત રૂપમાં જ થઈ રહે છે. રમતોં મારતોં આરંભ સુખનાં સાધનરૂપે કરાય છે પણ પછી અધ્યાસને લીધે એગે રસ એટલો વધે છે કે

એ સુખને સાધનાર મરી જાય છે એટલુજ નહિ પણ સાક્ષાત્ દુઃખને આપનાર થઈ રહે છે તોપણ પુરોગ તેને છોડી શકતા નથી. આશામ કરવો, ક્રિકેટ, રમી ક્રીડાદિ સર્વ સુખનાં સાધનોરૂપ માની સ્વીકારવાં છે. પણ હાલ જેનાં વલણો કે અનેક પુરોગો આશામને ખેંચતોવા કરી દે છે અને એમાં પોતાના આયુષ્યનો ભોગ આપે છે. વાચ્યું હોય જ્યાં ક્રિકેટ રમવા જનાર, જાતીના આધિને લીધે એ રમતનો નિર્ણય કુશળ અનુભવી ડાક્ટરોડાકા જેને કરવામાં આપ્યો હોય તેણે પણ એ રમત રમ્યા કરવા મચ્યું, માયું દુઃખ, શરીર જગડે ક્રિયાદિ થાય તોપણ એ રમતવિના એન નહિ પાતું ક્રિયાદિ સર્વ રિથિનિયો પ્રગુણ અવિવેક અને મૂર્ખતાબરેલા અપ્યાસને જ નુસરે છે. અસન માત્ર જે મનુષ્યોને પડે છે તે આ અવિવેકથીજ પડે છે. આરંભમાં તે તે પદાર્થના ભોગથી આનંદ થાય છે તેથી તેનું પ્રહાર કરાય છે. પણ પછી અભ્યાસ થતાં તે પદાર્થ જનને જ દુઃસ્વપ્ને સેવાય છે અને તેથી એ આનંદ આપતો નથી પણ દુઃખ આપે છે તોપણ પુરોગો તેને છોડી દેતા નથી. આ રીતે આ રાગ પ્રથમ તો ઉદ્ભૂત યોગસાધનો તેનો અવરૂપથી જ વિરોધી છે. રાગને લીધે તૃતિયો નિરંતર વિષયોપ્રતિ આને લીધે સુખોપ્રતિ જ લાગેલી હોય છે તેથી અદિર્ભુજનુને જ એવનારા થઈ રહે છે અને તે રાગી પુરુષને અનર્ભુજ થવા દેતી નથી. તેથી યોગ અને યોગસાધનનો આ રાગ વિરોધી છે માટે સર્વેએ સર્વથા એ ત્યજવાં યોગ્ય છે. જ્યાં અવદાર-સાધક પુરોગોએ પણ આ રાગને વધ થતાં જે સાધનોપ્રતિનો રાગ છે તેને અવરૂપ મહારામાં સ્થાપવો પડે છે અને એ એ સાધનો દુઃસ્વપ્ન ન થઈ રહે એમાટે નિરંતર સમાગ સુખથી ઘટે છે, નહિ તો એ રાગ અવદારસુખને પણ તેની પામેથી આપી લે છે.

અવિદ્યા અને અરિમતાને જેમ આ રાગ થાય છે તે જ પ્રમાણે દુઃખ અને તેનાં સાધનો પ્રતિ એ જ પ્રમાણે દેવ થાય છે-પ્રતિફલ જુદિ થાય છે. રાગનો વિષય જેમ સુખ અને તેનાં સાધનો છે તેમ દેવનો વિષય દુઃખ અને દુઃખના સાધનો છે. જેમ સુખ સર્વને અભાવથી પ્રિય છે તેમ દુઃખ સર્વને અભાવથી જ અપ્રિય છે અને તેથી દુઃખનો અનુભવ થતા તેનાથી દૂર થવા, તેને દૂર કરવા જુદિમાં વેગ ઉઠે છે, અને એ દુઃખ ક્યારે દૂર થાય છે કે ત્યારે એ દુઃખને ઉપન્ન કરનાર જે હેતુ હોય તે દૂર થાય છે ત્યારે, આથી એ દુઃખનાં સાધનોને દૂર કરવાનો વિગ પણ જનિર્મા ઉઠે છે. દુઃખ અને તેનાં સાધનોને દૂર કરવાની જે પ્રયત્ન હજી તે દેવ છે. શ્રી યોગચલકાર કહે છે કે કુલાનુસારી દેવ-દુઃખ અને દુઃખના સાધનોને વિષય કરનાર તે દેવ છે. એ દેવનું જ ખીલું નામ ક્રોધ છે. રાગના સંબંધમાં જે કંઈકમાં આનુષ્ઠ છે તે આ ક્રોધના સંબંધમાં વિશેષ કરીને કાગે છે. રાગ જે રીતે દાનિ કરે છે તેના કરતાં આ ક્રોધ સદ્વ્યવસ્થા દાનિ કરનાર છે. વિવેચી પુરુષે આ ક્રોધરૂપ દેવને સદા ત્યજવાં પડે છે અને જો રાખવા જ દુઃખ હોય તો માત્ર ક્રોધપ્રતિ જ ક્રોધ કરેલા ઉચિત છે, માત્ર દેવપ્રતિ જ દેવ ધરેલા યોગ્ય છે.^૧

રાગનો અર્થ પ્રેમ છે અને એનો અભાવ એ છે કે એ એ પદાર્થને સમીપ આપે છે. જે એને વચ્ચે રાગ હોય છે તેઓ પરસ્પરના સમીપ એ હામને લીધે આકાંક્ષા છે અને એના વેગને

લીધે એક થવાની મહેનત કરે છે. સ્ત્રીપુરુષની વચ્ચેનો રાગ શું કરે છે તે સર્વના પ્રસિદ્ધ છે. એ રાગને લીધે આલિંગનની દૃષ્ટિ ધાય છે અને તે પણ રાગ તા જાણપ્રમાણે શિથિલ અથવા દૃઢ હોય છે. સ્ત્રી આ પુરુષનાં શરીર લિન્ન છે તેને એ રાગ એક કરવા થતું કરે છે, અને તેથી જ દૃઢ આલિંગનની દૃષ્ટિ પ્રકટે છે. રસાયનશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ જાણે છે કે વિવિધમાં કેટલાક પદાર્થોને કેટલાક પદાર્થો સાથે રાસાયણિક પ્રતિ જ હોય છે અને તેને લીધે તે બેની સળીપતા ધરે તરત એક-બીજામાં ભળી જાય છે. આને જ એ શાસ્ત્રલિત પુરુષો chemical affinity કહે છે. તેથી રાગનું સામાન્ય સર્વ-જન્ય એવું સર્વ પદાર્થોમાં દૃષ્ટ છે. આ જ પ્રમાણે દેવ એનાથી સાફ વિરોધી છે. જે બેની વચ્ચે દેવ ધાય છે તેઓ નિરંતર દુરના દુર જતા જાય છે. તેથી આકર્ષણશક્તિ રાગ છે તો દૂરીકરણશક્તિ દેવ છે. અવિદ્યા અને અગ્નિતાને લીધે અંતઃકરણમાં વિવિધ ભાવો પ્રકટ થાય છે, વિવિધ ઉર્મિઓ અને આવેશો પ્રકટે છે જ્યાં પ્રધાનપણે આ રાગ અને દેવ એ બેનું જ કથન શાસ્ત્ર કરે છે. તેનું કારણ એ છે કે એ બે જ સર્વના મૂલરૂપ છે. અમ વિસ્તાર અરથાને છે તેથી સંક્ષેપમાં જણાવીએ છીએ કે બે વિવેકી પુરુષો અંતઃકરણના આવેશો અને ઉર્મિઓને તપાસી બેરો તો તેને આ રાગ અને દેવ તેના મૂલમાં જણાયા પિના રહેશે નહિ. દિગ્દર્શન કરાવવા અર્થે જણાવીએ છીએ કે સ્નેહ એ એક આવેશ છે. જે બે મનુષ્યો વચ્ચે બીજી રીતે સરખાપણું હોય છે તેમના પરસ્પરનો રાગ તે સ્નેહ છે. ત્યારે રાગના વિવરૂપ વ્યક્તિ ઘણી અદીવાની હોય છે ત્યારે તેના પ્રતિનો રાગ તે પૂજ્યશુદ્ધિ (Reverence) નું રૂપ ધારણ કરે છે. ત્યારે રાગના વિવરૂપ વ્યક્તિ આપણાથી ઉતરતી વ્યક્તિની હોય છે ત્યારે તેના પ્રતિ આપણને સુખેચ્છા (Benevolence) પ્રકટે છે. આ જ પ્રમાણે બે સરખાની વચ્ચેનો દેવ તે ક્રોધ છે. પાપાવ વ્યક્તિ અધિક બળવાન હોય છે તો એ દેવ ભવરૂપ ધારણ કરે છે, અને એ વ્યક્તિ ન્યૂન બળવાળી હોય છે તો અભિમાનરૂપ ધારણ કરે છે. આ જ પ્રમાણે માનશુદ્ધિ, ગૌરવ, પૂજ્યત્વ દયા, સન્મતા, સ્નેહ, હિંમત, કાયરપણું, હીનકારાપણું, શરમ, શંકાશીલપણું આદિ સર્વ શુદ્ધિના ધર્મો તપાસનાં એ બેમાં જ—રાગ અને દેવમાં જ—આવી કરે છે. ત્યારે રાગવિષયક વ્યક્તિનું અદીવાતાપણું સહેજ જ હોય છે ત્યારે માનશુદ્ધિ ધાય છે, અધિક હોય છે ત્યારે ગૌરવ રજુ કરે છે અને એ અદીવાતાપણું અતિ ઘણું હોય છે ત્યારે પૂજ્યત્વશુદ્ધિ રાગનું પરિણામ થાય છે. ત્યારે એ વ્યક્તિનું દક્ષકાપણું હોય છે અને તેને આપણે મદદ કરવી યોગ્ય સમજીએ છીએ ત્યારે એ રાગ દયાનું રૂપ ધરે છે, ત્યારે અને વ્યક્તિઓ સરખી હોય છે અને રાગ સહેજ હોય છે ત્યારે તે સન્મતારૂપ ધરે છે. મિત્રતા ધાય છે ત્યારે સ્નેહરૂપ ધરે છે—વગેરે. સંક્ષેપમાં એ જ કે અંતઃકરણની વિવિધ ઉર્મિઓ આ બેના ઉત્તર જ આધાર રાખે છે અને તેથી આ બેનું જ મુખ્યતઃ પ્રતિપાદન કરાય છે. શાસ્ત્રલિતશાસ્ત્રમાં જે સદસ્યારિભાવ અને રથારિભાવ કહ્યા છે તેના સ્વરૂપો તથા વ્યાપ્તિ બેમાંમાં આવશે નો આ અર્થ સ્પષ્ટ થયા પિના નહિ રહે. સંપૂર્ણ સદસ્યો અને દુર્ગુણો તેનું મૂળ આ રાગ અને દેવ જ છે. આ રાગ અને દેવને લીધે જ પ્રાણીઓ પોતાનું રક્ષણ કરી શકે છે અને તેથી એ મૂલરૂપે Preservation Instinct

છોડવા અને વેલીઓ ફલ, ફૂલ અને કાષ્ટાદિનું દાન કરી રહ્યાં છે, અને પ્રકૃતિના ત્યાગના નિયમનો ધોષ કરે છે. બુદ્ધિ પણ સુવર્ણાદિ ધાતુ, તેજ, વિવિધ ખનિજો, જલ, હીરા અને મૃદ્યવાન પાપાણું આપે છે. પેત્રો-પેત્રો ધુધપનો સમગ્ર પણ મોતીનું દાન આપતો જણાય છે.

આ સર્વ પોતાના આદર્શ તેમજ ક્રિયાદારા બોધ આપે છે કે હે મનુષ્યો ! તમારી પાસે જે કંઈ હોય તે ફલાસકિર્તિવિના-નિષ્કામત્વત્તથો આપો. આપણો આપવા માટે જ જન્મ છે, લેવા માટે નહિ. આપણે નહિ આપીએ તો પ્રકૃતિ આપણી ગળગી પકડી બળાતકારે પણ અપાયશે ત્યારે જ છોડશે. આ નિયમનું ઉલ્લંઘન કરનાર પર પ્રકૃતિના અનેક પ્રદાર પડશે અને અતે પ્રકૃતિના નિયમને અધીન થવું જ પડશે. આપણો હરેત્ હમેશાં લેવા તકરો છે, પરંતુ આપ્યા વિના લેવાનું ક્યાંથી ? Give and take-આપો અને લો, એ પ્રકૃતિનો અચલ નિયમ છે. એક દાણો વાવે છે તે હમરો દાણા લાવે છે. શેર વાવે ને-જાડું ભરી લાવે. પણ ક્યારે ? સમય થાય ત્યારે. પ્રતિફલની ઇચ્છાથી દાન કરવું—આપવું એ તો પ્રકૃતિના નિયમથી વિરુદ્ધ છે. એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે :—

The teaching is to the teacher and comes back most to him.
The love is to the lover and comes back most to him. The gift is to the giver and comes back most to him.

ભાવાર્થ એ છે કે જે કંઈ શિક્ષણ આપીએ, પ્રેમ દર્શાવીએ, દાન આપીએ તે પરતે માટે નથી પણ આપણે પોતાને માટે જ છે અને તે અત્યંત તુલ્ય પામીને આપણને પોતાને જ પુનઃ પ્રાપ્ત થાય છે. ખરી રીતે તો આપણે પરાપકારના વિચારથી નહિ પણ પોતાના કલ્યાણમાટે જ આપીએ છીએ, એવા વિચારથી આપવું.

બધે દેશો ઓરડાનાં દાર બોલતાં શું થાય છે ? અંદરની દવા બહાર નીકળી જાય છે અને બહારની દવા ઓરડામાં દાખલ થાય છે. જે ગારણ બધે ગ્રાખણમાં આવે તો શું પરિણામ આવે ? અંદરની દવા ઝેરી-મલિન બને. નદીઓ પોતાનું જળ મહાસાગરને અર્પણ કરે છે અને પોતે પુનઃ જલથી સમૃદ્ધ થાય છે. આપણે પણ સુખથી સમૃદ્ધ થવા શું કરવું ? ઉત્તર એ જ કે હાથથી આપો, વાણીથી આપો, નેત્રથી આપો, શુદ્ધિથી આપો, સંકપથી આપો, વિચારથી આપો. ખાવામાંથી કાપો, પીવામાંથી કાપો, વસ્ત્રમાંથી કાપો, નોકર-બાંધી કાપો, પગ આપો જ આપો—કિચિત્ પણ આપો.

કેવા વિચારથી આપવું ? શ્રવણ કરો. જે આ ગ્રંથ કરનાર ન હોય તો મારા દાનની વસ્તુતો સહકેપયોગ કેવી રીતે થાય : માટે તે પાત્રનો અંતઃકરમથી ઉપકાર માનવો. કિતીય વાતે એ છે કે વિશ્વના રક્ષક પિતા વિશ્વંભર સર્વનું પોષણ-રક્ષણ કરે છે માટે હું જે કંઈ કરું છું તે જગતના દાન જનોના દુઃખ દૂર કરવાના અભિમાનથી નહિ પણ મારા પોતાના કલ્યાણમાટે કરું છું.

પરમાત્મા આપણાં સર્વ દારોથી કંઈકંઈ અપાયા અને તે દાનદારા ગમન્ય નિવારી, વિરાગ સંન્યાસી નેત્રનામાં આપણું બધું સમાવે એ જ પ્રાર્થના.

શ્રેયસ્સાધક

શ્રેયસ્સાધક નો નિત્યસન્દેશ:
“હવેનાં ધરે, ને”

એટલે
માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

વર્ષ: ૫ અંક: ૩૦
સં ૧૯૯૫, ફાલ્ગુન શુકલ ૧
રાનિવાર
તા ૨૫ : ૨ : ૧૯૩૯.

પત્રવ્યવહાર:
અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લવાજમ:—
દિનમાં : રૂ. ૪-૦-૦
દિનબદ્ધાર : રૂ. ૫૦-૦-૦.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
વિદ્યાર્થીને જીવવા મુકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સહાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં ચારિત્ર્યમંદિર
મથતી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્ર શીલરમી હરિદ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, ભાડ
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
છાટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્તમાનકર્તા
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ અર્પા ત્રિવેદી-
મદિ છાત્રું અને પ્રકાશક
શ્રી વિદ્યવંશ-કલાન,
વડોદરા, એ રમણેથી પ્રસિદ્ધ
કર્તા. તા ૨૫ : ૨ : ૧૯૩૯

॥ ૩૦ શ્રી ॥

નિત્ય સન્દેશ.

સોમવાર. તા ૩ : ૮ : ૧૯૩૯.

જ્યાં સન્દેશમાં પ્રસન્નતાભરી શાંતિ રાખવાથી મનનું સુખ મળે
છે, એમ જાણાયું હતું. શાંતિ એ મનનો સહચાર છે. પણ શાંતિ
એક જ મનને સહચાર નથી. મનના બીજા પણ અનેક સહચારો છે,
જે પ્રકટાવવાથી મન વધારે ને વધારે સુખ પામતું જાય છે. મનને
સુખ આપનાર બીજો સહચાર તે વિશ્વાસ છે. જે મનમાં વિશ્વાસ છે
એ મનના બીજાનો સુખ થતો નથી. અવિશ્વાસવાળું મન ધરીધરી
શંકા કરે છે, દરેક જાણનાની ચિંતા કરે છે. એ મન પોતે નખતું
હોવા છતાં પોતાના બજવડે જ જાણે પોતાનું બધું હેસ થાય છે
એમ માની બહુ ભારવાળું રહે છે. કોઈ પણ આપણે પહેલે
વિશ્વાસ ધરવાની જરૂર પડે છે. જે મન વિશ્વાસ ધરતું નથી તે મન
હરતું નથી એટલે કોઈ જાણનામાં ચિંધર થતું નથી. વિશ્વાસવાળું
મન તેમાં તેમાંથી વધારે પ્રમાણમાં મેળવતું હોય છે. વિદ્યામાં
વિશ્વાસ હોય છે તો આપણે વિદ્યા ભરીએ છીએ ઔપદમાં
વિશ્વાસ ખાંધીએ છીએ તો પડી ઔપદ લઈ લાગીએ છીએ,
વિશ્વાસ ધરીએ છીએ તો આગળેટમાં એમીએ છીએ, વિશ્વાસ
ધરીએ છીએ તો આપણે આઈએ પીએ છીએ વિશ્વાસથી વેપાર
થાય છે. વિશ્વાસ રાખીએ છીએ તો ક્યા સીખી સફાઈએ છીએ,
દરેક વસ્તુમાં પહેલાં વિશ્વાસની જરૂર પડે છે; જાડ વાસીએ છીએ
તે વિશ્વાસથી; કાલના વિચાર કરીએ છીએ તે વિશ્વાસથી; આગ
દરેક જાણનામાં પહેલાં વિશ્વાસ રાખી કામ ચરૂ કરીએ છીએ.
આપણે વિશ્વાસ આપણે આપણામાં ઉપગમવાની જરૂર છે. આપણે

અમુક તો ફરીશું જ, અને અમુક તો નહિ જ ફરીએ, એમોને આપણે આપણામાં વિશ્વાસ રાખવો નોંધીએ. સદ્ગુણોમાં પણ વિશ્વાસ ધરવો નોંધીએ. અમુક સદ્ગુણ ગને અવશ્ય લાભ કરશે જ એવો પડેલો વિશ્વાસ સેવવો નોંધીએ. તેમ થાય છે તો પછી કુખ પડે કે કંઈ બચાવ તો પણ આપણે તે સદ્ગુણ ધારણ કરવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. વિશ્વાસ નિશ્ચિંતના ઉપગમે છે. જેનામાં વિશ્વાસ નાથ છે તેમણે આપણા મનને અકળામણ થતી નથી. કોઈ માણસ આપણામાં વિશ્વાસ ધરે છે અ તે! યોગ્ય આપણે હોઈએ છીએ તો પછી તે માણસ કેટલો નિશ્ચિંત અને છે? અને તેમ થવાથી તેને કેટલું સુખ થાય છે? એ સુખ આપણે લીધે થવાથી આપણે પુણ્ય રળીએ છીએ. આપણામાં કોઈએ મૂંઝેલા વિશ્વાસને વેળે આપણે સદ્ગુણ કરીએ છીએ તો થી આપણને અંશે તેને એમ બનેને સુખ થાય છે. પરમેશ્વર આપણે માથે છે એવા વિશ્વાસ ધરવાથી આપણને બહુ નિશ્ચિંતપણું થાય છે. આમ વિશ્વાસ રાખનારને અને જેમાં વિશ્વાસ રાખીએ તો એમ બનેને વિશ્વાસ સુખ ઉપગમે છે, વિશ્વાસની રાક્ષિ આપણામાં બળ ઉપગમે છે,

શ્રી ગુરુદેવ.

પધારે સમારંભમાં

સાધનઉત્સાહી અન્તઃકરણે! સાધનસમારંભમાં આવવાની પ્રજ્ઞા હૃદયથી તૈયારી કરે. પોતાના આત્મમંડળને સાથે લાવવાને ઉત્સાહ પ્રકટાવે. આપણે કેવળ શાક્ય આનંદને ન ભોગવીએ, પણ જેમાં આવવાથી વાદનવ આનંદના બોક્ષા ધર્મીએ જોયા આ ઉત્સવમાં પધારવાને સર્વ તત્તર થાઓ.

જગતમાં કેટલીક વસ્તુઓ માત્ર દૂરથી જોવામાં સાર છે, અને કેટલીક વસ્તુમાં બળવાથી વધારે લાભ વંડેલાણુ પ્રાપ્ત થાય છે. પરમાત્માને હૃદયમાં અવિષ્કાર કરના એ આપણું લક્ષ્ય છે, એ સદૃશની સંકલ્પના આપા ઉત્સવમાં બળવાથી સત્તર અનુભવી શકાય છે. દૂરથી તટસ્થ બાવે વેળે એને નોંધે રહેવાની ઇચ્છા થતી હોય તો તે ત્યજવા મોખ્ય છે.

સમારંભ એટલે શ્રીમાનુષિયવ ઘના સંકલ્પનું એક પુણ્ય કાર્ય, શ્રી ગુરુદેવના પરિશ્રમથી અનુમત્તથી આત્મવર્ધન તકી રહેલો પરમ કલ્યાણપ્રદ પ્રસંગ. એપ્રિન વેળે આપણે આત્મ રાખીએ તો તે જીવન વ્યર્થ ગુમાવીએ છીએ એમ કહીએ તો તે યોગ્ય છે.

સમારંભમાં બળીને રસવની સાધનની કિંવાઓદારા અન્તઃકરણ તત્તરને જગાવવું એ જ આપણું જીવનભરનું કર્તવ્ય છે, પણ એ કર્તવ્ય સારી રીતે ક્યારે સધાય છે કે ત્યારે એવિયે અંતરમાં ઉત્સુકતા પ્રકટે છે ત્યારે. કોઈ પાત્ર કાર્ય કરના પૂર્વ હૃદયમાં તેના સંરક્ષણે જન્યત કરવાની અગ્રય રહે છે. આપણા અણુઅણુમાં રચયિત પ્રકટે છે તો જ આપણા ગાનસવાનારણને ઉત્તમ કરી શકીએ છીએ.

સમારંભ નિકટ આવે છે, એ વિચાર જો અખંડ ઉપરિચિત રહે છે તો અનેક અપહારના કાર્યના વેગળાં મુદ્દાને ઉત્સવમાં લગવાને આપણે તૈયાર થઈએ છીએ. ..

ઉત્સવમાં આવવાને તત્પર થઈ એટલે એ જ છે કે આપણું તથા આપણા રનેલી સંબંધીના માનસનું પરિવર્તન કરવું, ઉત્સાહ પ્રકટાવવો.

આ પ્રકારનું માનસપરિવર્તન સર્વિચિતનથી થઈ શકે છે. ઉત્સવમાં લગવાથી કેવા પ્રકારનો લાભ થાય છે એ ધ્યાનથી અનેક સમયે વિવિધ રીતથી દર્શાવું છે, તેનું અધ્યયન કરવાથી સાત દિવસઅર્થે અપહારના કાર્યો છોડવાનો વેગ પ્રદર્શો. શુભેચ્છા સહજમાં બહવાન થતી નથી તેને દબ કરવાને અંતરૂણદિની આવરણકતા છે. તેથી ઉત્સવમાં આવવાની તૈયારીનું બીજું સમર્થ સાધન ઇષ્ટમંત્રનો ગ્રંથ છે જે સર્વ પ્રકારની શુદ્ધિ સાધે છે. શાંત, નિર્મલ અંતઃકરણથી જો ઉત્સવમાં ભળીએ તો યથાર્થ લાભને પામી શકીએ.

હવે ઉત્સવ નિકટ આવ્યો છે, દિવસ ઘણા ઘોઘા રહ્યા છે તેથી આ પત્રિકા મળે તે દિવસથી ઉત્સવમાં આવતા મુદ્દા મંત્રના ગ્રંથ કરવાના છે. નિત્ય જોઈ જિજ્ઞાસુ મનઃ મંત્રની અગિયાર માળા કરવી. અપ્પ સમય છે જનાં એકાગ્રતાપૂર્વક યતો મંત્રગ્રંથ અવસ્થ અંતરૂણી શુદ્ધિ સાધે છે.

બહુઓ! બહેનો! બાલકો! ઉત્સાહપૂર્વક આટલું કર્તવ્ય સાધી ઉત્સવભોગી બનો એ જ પ્રાર્થના.

શ્રી યોગસાર.

(અનુસંધાન મતાંક ૨૮ ના ૫૬ ૨૨૫ થી.)

જે રાગ અને રૂપ આથી વિપરીત છે તે તો સર્વથા જ ત્યજવા યોગ્ય છે. અને આ રાગ અને રૂપ પણ અમુક ભૂમિકાપર્યન્ત જ સેવ્ય છે. ત્યારપછી તો એ પણ ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકાના પ્રતિબંધક છે તેથી યોગસાધકને ત્યજવા યોગ્ય છે. આ જ કારણથી અત્ર સુખ અને તેના સાધનપ્રતિની તત્પ્રસાર્ય પ્રીતિને રાગ નામ આપ્યું છે. અને દુઃખ અને તેના હેતુપ્રતિની પ્રતિકૂલ શુદ્ધિને રૂપ નામ આપ્યું છે. વિવિધ દુઃખના આત્મતિક લક્ષ્યપ્રતિની તથા તેનાં સાધનોપ્રતિની પ્રીતિ તે રાગ નથી, તેમજ તેના વિરોધીપ્રતિની પ્રતિકૂલતા શુદ્ધિ તે રૂપ નથી. આમ હોવાથી જ રાગ એ રજોશુણ્યનું કાર્ય માન્યું છે અને રૂપ એ રજસ્તમસંમિશ્રિતનું કાર્ય છે. આ પ્રકારનો જે રાગ અને જે રૂપ તે ત્યજવા યોગ્ય છે. શ્રી ગીતામાં પણ વિષયાન્ પ્યાયતઃ પુરઃ સંતર્હ્યેત્સુચારકે । સંગત્ સંજાયતે કામઃ કામાન્ ક્રોધોઽભિહાયતે ॥ ક્રોધાન્ ભવતિ સંમોહઃ સંમોહણ સ્મૃતિવિપ્રયઃ । સ્મૃતિબંધાન્ બુદ્ધિનાયો બુદ્ધિનાશાન્ પ્રણશ્યતિ ॥ ૨. ૬૨-૬૬ ॥ ધ્યાદિ વ્યનોથી એ કહ્યું છે કે ત્રિપયોનું ચિંતન કરનારને ત્રિપયોપ્રતિ આકર્ષણ થવા રૂપ સંગ થાય છે, તે થતાં તેમના પ્રતિ કામનારૂપ કામ થાય છે; કામ થવાથી કામનાવિધાત કરનારપ્રતિ દેવરૂપ ક્રોધ થાય છે; ક્રોધનો આપેશ થતાં અને વધતાં સંમોહ થાય છે. (રજસ્તો પરિણામ

તગસ માં ગય છે.) અને તેથી સ્મૃતિનો વિગ્રમ થાય છે તથા તેને લીધે સ્મૃતિનો લોપ, તેથી શુદ્ધનો નાશ અને પારણામે તેને લીધે વિનાશ પ્રાપ્ત થાય છે. અને આ કહીને સર્વ અનર્થના મુક્તિરૂપ વિષયવિગેની પ્રીતિને સ્થાપી એને જ રાગ નામ આપી ત્યજ્યા યોગ્ય ગણી છે. શ્રી સાંખ્યસૂત્ર પણુ ન મોદાદ્રાગતાન્તિર્મુનિવત્ત્વ ભોગ ભોગ્યથા કરવાથી વિષયપ્રતિતી કામનારૂપ રાગ રામતો નથી પણુ જેમ સૌભરિમુનિને વધતો ગયો તેમ વધતો જાય છે, એ સૂત્રથી વિષયકામનાને જ રાગરૂપ કહેવામાં આવી છે. શ્રી મનુસ્મૃતિમાં પણુ ન જાતુ કામઃ કામાનામ્. એ શ્લોકથી કામના કામ્ય વિષયના ભોગથી રામતી નથી પણુ જેમ અગ્નિમાં ધૂતનો હોમ થવાથી તે વધારે વેગથી બળે છે તેમ કામરૂપ અગ્નિમાં વિષયભોગરૂપ આદુતિ આપવામાં આવે છે તો તેથી એ કામાગ્નિ અધિક થતો જાય છે-એમ કહી ત્યજ્યા યોગ્યરૂપે કામનારૂપ રાગને જ સ્થાપ્યો છે. સાંખ્યધાર્મિકારો આ પ્રકારના રાગ અને દ્વેષને જ મહાભોહ અને તામિર એ સંજ્ઞા આપી વર્ણે છે. રાગ એ મહાભોહ છે. યોગનાં સાધનોના અનુષ્ઠાનથી વિવિધ વિનિર્મિતરૂપ સિદ્ધિને પામીને હું અધિક અને પાર-લોકિક વિષયોને ભોગવીશ એ પ્રકારની જે તૃષ્ણા તે મહાભોહ છે. અને એ વિષયો તે ચન્દ્ર, રૂપરૂ રૂપ, રસ, અને ગંધ એ પાંચ હોવાથી બૈદિક અને પારલોકિક વિભાગથી દશ પ્રકારના છે તેથી એના પ્રતિતી કામના તે દશ પ્રકારનો મહાભોહ છે. અને એ દશનો વિધાત કરનારપ્રતિ જે ક્રોધ વા દ્વેષ થાય છે તે પણુ આ રીતે જ દશ પ્રકારનો હોવાથી એ દશવિધ તામિર છે. અને કોઈ પ્રતિજ્ઞાને વશ થવાથી અપ્સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ નહિ થવાથી તે પ્રતિજ્ઞાધકપર થતો દ્વેષ તે બીજો આક પ્રકારનો દ્વેષ છે. તે મળી અપ્સિદ્ધ પ્રકારનો દ્વેષથી તે અપ્સિદ્ધ તામિર કહેવાય છે. આ ઉભય મોક્ષના પરિપંથી હોવાથી ત્યજ્યા યોગ્ય છે. એક એક વિષયમાં થતી તૃષ્ણા મરણપર્યંતની હાનિ કરનાર છે, એ હરણુ, હરિત, પતંગ, માહત્તુ અને જમરમાં આપણે જોઈએ છીએ. કેવળ ગંધની લાલસાથી આકર્ષાયેલો જમર, કમલ બીજાઈ જાય છે ત્યાંમુધી તેમાં પડી રહે છે અને કમલ બીજાઈ ગયે પછી મરણુને વશ થાય છે. માહત્તુ રસવિષયક તૃષ્ણાને લીધે જ જલમાં ફસાય છે અને રૂપની તૃષ્ણાને લીધે જ પતંગિયુ દીપકમાં પોતાના પ્રાણની આદુતિ આપે છે. હરિત હરિતની રૂપરૂ કરવાની તૃષ્ણાથી જ અને હરણુ, સપાદિ, ચન્દ્રની લાલસાથી જ પકડાઈ જાય છે. ત્યારે આ પ્રકારે એક એક વિષયપ્રતિતો રાગ વિનાશને આણુનાર છે ત્યારે એ પાંચે વિષયોનો રાગ જેનામાં ભર્યો હોય છે તેની શી દશા તે કયી શકવું શકિન નથી. તેથી આ વિષયના સંજ્ઞાના રાગ અને દ્વેષ તે સર્વથા ત્યજ્યા યોગ્ય છે. એ જ એમને અવિદ્યા અને અસ્મિતાનાં કાર્યરૂપ કહેવાનું મોટું તાત્પર્ય છે.

અવિદ્યા અને અસ્મિતાથી જેમ રાગ અને દ્વેષ થાય છે તેમ જો ચારના પરિણામરૂપે અને મુખ્યતઃ તો અવિદ્યાના પારણામરૂપે અભિનિવેશ થાય છે. અભિનિવેશ એટલે રમૂદશરીરવિગે મમત્વ. હું સદા રહું, હું વિનાશના નહિ પામું, મારું મરણ નહિ થાય એ પ્રકારની અંતરૂમાં રહેલી દૃઢ ઇચ્છા તે અભિનિવેશ છે. મરણુનો ભય, મૃત્યુનો ભ્રાસ એ અભિનિવેશ છે. પુરુષ અને સદા સંવેદા મરણુથી રહિત જ છે, એવું જન્મ કે મરણુ છે જ નહિ તેથી પુરુષના અમરત્વની ઇચ્છા કોઈને થવી સંભવતી નથી. જે અપ્રાપ્ત હોય તેની જ ઇચ્છા થાય છે. તેથી આ અભિનિવેશ

પુરુષના સંબંધમાં નથી પણ સ્ત્રી શરીરના સંબંધમાં જ છે, અને તેથી એના મૂલ્યમાં અવિદ્યા રહેલી છે. હું પદ્મી મનુષ્યાદિ સ્ત્રી શરીરનું ગ્રહણ કરી જ આ મરણને ત્રાસ થાય છે. હું એ વાસ્તવે સ્ત્રી શરીર નથી પણ પુરુષ છે એ અનેકવાર સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. તેથી આ મરણનો ત્રાસ ધરનાર સર્વ, હું રાખ્ધી પુરુષનું ગ્રહણ કરવું જોઈએ તે ન કરતાં જે સ્ત્રી શરીર હું નથી તેનું જ ગ્રહણ કરે છે; એ સ્ત્રી શરીરમાં જ આત્મલુદ્ધિ કરે છે. તેથી આ અભિનિવેશ અવિદ્યા-મૂલક છે. વળી ત્યારે શરીરવિષે રાગ થાય છે ત્યારે જ તેના વિયોગનો ત્રાસ થઈ શકે છે, જે પદાર્થન છાત્ર માન્યો નથી અથવા છટકાધન માન્યો નથી તેનું જગતું રહેવું કોઈને સાલે તેમ નથી. તેથી શરીરવિષે જો રાગ હોય તો જ એ શરીરનું વિલાર્થ જગતું ભયનો હેતુ થઈ રહે છે. માટે એ રાગમૂલક પણ છે તેસાથે દ્વેષ અથવા ક્રોધ સર્વ દુઃખ અને દુઃખસાધનોપ્રતિ થાય છે ત્યારે આ મરણરૂપ પદાર્થવિરોધનિનો જ દ્વેષ છે, અર્થાત્ દ્વેષ એ સામાન્ય છે અને આ અભિનિવેશના મૂલ્યમાં દ્વેષવિશેષ રહેલો છે. આ પ્રમાણે અવિદ્યા, અશિમ્તા, રાગ અને દ્વેષ એ ચારેગે અંશ આ અભિનિવેશમાં છે.

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્તવનું સાહિત્ય—(સં ૧૯૬૫.)

(ઉત્તીર્ણ લેખો.)

પુરુષવિભાગ—(૨) ‘ ધર્મ ’

[લેખક : ઉમિયાશંકર દાસ]

ધર્મના ઘણા અર્થ થાય છે. નીતિ, સદાચાર, ઈશ્વરદિ ગૃહ તસ્વો વિગેનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કે માન્યતા, શાસ્ત્રોક્ત આચાર, પુણ્ય, દાન, ફરજ, કર્તવ્ય, આર પુરુષાર્થોમાંનો એક, શુભ, લક્ષણ ને સ્વભાવ—આમ ધર્મને બહુ આપક અર્થમાં આપણે ઘટાવીએ છીએ.

માનવીને નીચે પડતાં અધઃપાતમાંથી જે જાણવે તે ધર્મ.

આગ્યો અવસર ચૂકે નહિ અને તે સમયે વ્યોચિત્ર રીતે વર્તે તેનું નામ ધર્મ.

સેવાના કાર્યમાં સાધ આપે તેનું નામ ધર્મ.

પોતાની ફરજને બચવી જાણે તેનું નામ ધર્મ.

પુણ્ય-દાન કરી બીજાનાં અંતઃકરણને સતોષવાનું અને તેનું નામ ધર્મ.

શાસ્ત્રવચનો ઉપર વિનયસ રાખીને તે મુજબનું વર્તન રાખવું તેનું નામ પણ ધર્મ.

નીનિને રક્તે, સદાચારને રક્તે ચાલવું તેનું નામ ધર્મ.

ઈશ્વર અને જગતનાં ગૃહ તસ્વોસંબંધી જ્ઞાન મેળવવું તેનું નામ ધર્મ.

આસ્તિકપણું સેવવું એનું નામ ધર્મ.

હૃદયવૃત્તિને સાધનાને અર્થે અંતરમાં જળ, ઉત્સાહ, આનંદ વગેરે ભરવાં તેનું નામ પણ ધર્મ.

સંત-મહાપુરુષોની સેવા સાધવી તેનું નામ ય ધર્મ.

ઉચ્ચ ભાવના, શ્રદ્ધા કે માન્યતા રાખીને વર્તવું તેનું નામ પણ ધર્મ.

ટૂંકમાં, બીજાને અગવડરૂપ નહિ નીવડતાં ને તે ઉપયોગી થઈ પડાય અને પોતાના અતરના નાદને ઝોળીખીને તે મુજબ વર્તી સાચો આનંદ અનુભવી જીવનરહાણ લૂંટાય તેનું નામ ધર્મ.

હવે એ ધર્મસંગ્રહી આપણે જરા લંબાણપૂર્વક વિચારીએ:

પ્રત્યેક મનુષ્યના હૃદયમાં અવર્ણનીય સાર્થક, અને વિચારબળ સમાયેલું છે. પ્રત્યેક ક્ષણે અમુક કરવું, અમુક ન કરવું, એવી વિચારણા ને એવી પ્રેરણા માનવીના અંતઃકરણમાં ઉદભવ્યાં કરે છે. વળી નાંખી નજરે ચ ન પહોંચે એવી આ સમસ્ત મુદ્દિની રચના, અસંખ્ય તારાઓ વગેરે બેઠીને માણસને આ જગતમાં પોતાના કરતાં કોઈ અધિક દૈવી સત્તાનું ભાન રહ્યાં જ કરે છે. એ સત્તા, શક્તિ, કુદરત, ઈશ્વરતરફ ને અતિશય પૂજ્ય શુદ્ધિથી ને અતિશય રનેહભાવથી નીરખે છે. એ ઈશ્વરતરફ પોતાની અભિમુખતા રાખીને પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને મનુષ્ય જે જે વર્તણૂક કે આચાર વિચાર રાખે છે તેને ખરેખર ધર્મ કહેવાય.

એક પિદ્ધાને સર્વ શાસ્ત્રોના સાર રૂકત એક જ વાક્યમાં તારાઓ છે:

બીજાના ઉપર ઉપકાર કરવો તે પુણ્ય અને બીજાને દુઃખ દેવું તે પાપ.

આથી પુણ્ય એટલે ધર્મ અને પાપ એટલે અધર્મ, એ સહજ સમજી શકાય એમ છે. તો પરાપકાર કરવામાં પણ ધર્મ સમાયેલો છે.

દુનિયામાં આપણું શાને અર્થે અવતરણ થયું છે? આપણે અહીંયાં આપીને શું શું કરવાનું છે? જીવનની ઉચ્ચતા શામાં છે? જીવનની સાર્થકતા શામાં છે? મૃત્યુ પામ્યા પછી આપણે ક્યાં જવાનું છે? વગેરે ને આપણે ધર્મથી જાણી શકીએ છીએ.

માનવીના જન્મની સાથે જ ધર્મ વણાયેલો છે. આત્માને આ ધર્મની રંગે ને પગલે જરૂર પડે છે. ધર્મને અર્થે તો મહાપુરુષોએ પોતાના પ્રાણ આપ્યા છે. કેટલાકે તો ધર્મને અર્થે વનવાસ સેવ્યા છે, ને તપશ્ચરણ આદર્યાં છે. ધર્મને અર્થે વધસ્તંભે ચઢીને યલિદાન આપ્યાં છે. અમિશિખા-ઓમાં મોઘેરા દેહાને પણ ધર્મને અર્થે ઘણી વિઘ્નિતિઓએ હોમ્યા છે. અસિધારાઓને પુષ્પવત્ શણી છે. પોતે પાણેલા, માનેલા. સ્ત્રીકારેલા ધર્મને પ્રાણથી પણ વહાલો ગણ્યાનાં જ્વલંત દષ્ટાન્તો આપણી સમક્ષ ઇતિહાસે ખડાં થયાં છે. એ ધર્મથી એઓ જીવસાગરને તરી ગયા છે. એ ધર્મની વિશિષ્ટતાથી એઓ આજે અમર થઈ ગયા છે.

જંગલી બીડ હોય કે સુધરેલો માનવી હોય, આસ્તિક હોય કે નાસ્તિક હોય, ગમે ને હોય છતાં તેણે સર્વ, અસિ, જળ, કુદરત, સાપ, ધન કાનિ, સત્તા વગેરેને પણ ઈશ્વરમાફક પૂજવાં પડશે. આ શું સૂચવે છે? એ જ કે માનવી પોતાના ખરા ધર્મને જાણતાં, ખરા ઈશ્વરને દ્ર કરતાં તેની જગ્યાએ ખોટી વાસનાઓનું ઘર કરશે. પોતાના આત્માને તે છેતરશે, ને અધઃપાતને પથે પાંખશે. એક વસ્તુ જતાં એની જગ્યાએ જેમ બીજી વસ્તુને સ્થાન મળ્યા સિવાય રહેવું જ નથી, તેમ ખરા ધર્મ જતાં તેની જગ્યાએ બીજી કોઈ ખોટું તરવ જરૂર જ઼ ધાલવાનું.

દુઃખ, શોક, સંકટને વખતે ધર્મ માનવીને વિશિષ્ટ પ્રકારનું ધૈર્ય, હિમ્મત વિચાર, પ્રેરણા,

વગેરે આપે છે, ને તે સમયે તેના મનને શાન્તિ અર્થે છે.

ધર્મને અને નીતિને માઠ સંબંધ છે. નીતિવિના ધર્મ નથી. ધર્મવિના નીતિ સંભવતી નથી. વ્યવહારમાં તો નીતિની રૂઢિ ને પગલે જરૂરિયાત છે. આ વસ્તુ શ્રદ્ધાવિના સાંપડતી નથી; વિશ્વાસવિના વાસો કરતી નથી.

દયા, પ્રેમ, પવિત્રતા, કરુણા, તપ, રત્ન, સત્ય, સદાચાર વગેરે ધર્મનાં જ અંગો છે. જોનારાં એ દૈવી ગુણોનો વાસ છે, તેઓનાં જીવન ખરેખર પ્રત્ય બને છે. તેમનાં જીવન ખરેખર આદર્શ ગણાય છે.

પરના દિલને અર્થે અંતઃકરણમાં ભાવના કરવી, વિચાર કરવા ને સહૃદયતા રાખવી એ પણ ધર્મથી જ બને છે. જે માનવી આત્મ સારવિક વાતાવરણ ઉપરિચિત કરે છે તેને તેમ જ જેને માટે તેણે એવા વિચાર સેવ્યા હોય છે તેને, આમ બનેને તે આશીર્વાદરૂપ નીવડે છે.

દેશની ઉન્નતિનો આધાર પણ ધર્મ ઉપર જાય છે. પ્રાચીન ઇતિહાસો જોતાં જણાશે કે ત્યારે ત્યારે ધર્મનું વાતાવરણ ઉત્તમ હતું ત્યારે ત્યારે દેશની આબાદી અને ઉન્નતિ હતી.

ધર્મથી ભરેલી તરી ગયા છે. ધર્મથી સતો અમર થયા છે. ધર્મથી માનવીઓ સુખી થયા છે. ધર્મથી પામરો પવિત્ર બન્યા છે. ધર્મથી સહ કાર્મીઓ સાચી શાન્તિ અનુભવી છે. ધર્મથી રામરાવનની ઝીંખી થઈ છે. ધર્મથી અકરુણ બાળકો તરવણીના અખૂટ દાખલાઓ બોલાઈ છે.

ધર્મ તો મૃતસંજીવની જરીલુટી છે. ધર્મ દૈવી છે. ધર્મ પૂર્ણ છે, ને તે પૂર્ણતાવરૂં જીવન-સાર્થક્યતરૂં માનવીને દોરે છે. ધર્મ તો કમ્પટ છે. એમાં સહ કર્મ પ્રમાણેલું છે. ધર્મ તો મૃત્યુ-સંસારે અમૃત છે.

ધર્મનું અસ્તિત્વ ન હોય તો અનીતિ વધે. ધર્મ ન હોય તો અશ્રદ્ધાથી ભામે. ધર્મ ન હોય તો વ્યવહારમાં વાંધા પડે. ધર્મ ન હોય તો વિશ્વનો વસવાટ અકારો સામે ધર્મ ન હોય ને જીવન આત્માધિનાના દેહ જેવું બને.

અંતમાં ધર્મ એટલે અંતરની શુદ્ધિ.

ધર્મ એટલે સદ્ગુણોનું દિવ્ય ધામ.

ધર્મ એટલે અમૃત-ઝરો.

ધર્મ એટલે સાચા મુખનું સાધન.

ધર્મ એટલે જીવનનો અમૂલ્ય પરાગ.

ધર્મ એટલે અધિકારમાં કામચતી જ્યોતિ.

ધર્મ એટલે જ્ઞાનનો મહાસાગર.

ધર્મ એટલે સંસારસાગર તરવાની નૌકાનું સુદ સુરાન.

ધર્મ એટલે ભવસાગરે સાચો સદાયક-બે મિત્રો.

ધર્મ એટલે પરમપદ પરલોકનો સાચો સાથી.

વિના ધર્મ સિદ્ધિ નથી.

વિના ધર્મ ગિદ્ધિ નથી.

વિના ધર્મ શાન્તિ નથી.

વિના ધર્મ ઉન્નતિ નથી.
 વિના ધર્મ સુખ નથી.
 વિના ધર્મ કર્મ નથી.
 વિના ધર્મ હવન નથી.
 વિના ધર્મ કંઈ નથી.

શ્રી વિભાગ.—(૧) 'કેળાંથી બેનતી વસ્તુઓ'

[લેખક: શાંતા બહેન.]

ખારી વસ્તુઓ.

- ૧ રાવતું.
- ૨ ખડખડિયાં.
- ૩ ભાજિયાં.
- ૪ રવેયાં-કાચાનાં તથા પાકાંનાં.
- ૫ કેળાં ને મેથીની ભાજનું શાક.
- ૬ કેળાંના લોટના પૂડા.
- ૭ લોટની પૂરી.
- ૮ કાચા કેળાં મૂકીને કરેલો લોટ.
- ૯ લોટમાં મેથીની ભાજ મેળવેલાં પકવડાં.
- ૧૦ કાચા કેળાંની ચટણી.
- ૧૧ કાચા પાકા કેળાંનું અચાણું.
- ૧૨ કાચા કેળાંની છીણનો ચેવડો.
- ૧૩ કેળાંની ઝાલનું શાક.
- ૧૪ કાચા કેળાંની કચોરી.
- ૧૫ ઝાલનાં મુઠિયાં.
- ૧૬ ઝાલનાં પકવડાં.
- ૧૭ કેળાંનો ભાત.
- ૧૮ કાચા કેળાંની પૂરી.
- ૧૯ પાકા કેળાંની ભાખરી.
- ૨૦ કાચા કેળાંના ઘૂધરા.

- ૨૧ ફૂંકણી કેળાં તળેલાં ખારા.
- ૨૨ કેળાંના લોટની ખીચી.
- ૨૩ કેળાંના છીણની ખીચડી ગંગાફળાનાં દાણા નાખીને.
- ૨૪ કેળાંનું શાક ગળુંચાર પ્રકારનું.

ગળી વસ્તુઓ.

- ૧ કેળાંને દસવો.
- ૨ કેળાંનો ગિરંજ.
- ૩ પૂરી.
- ૪ ફૂંકણી કેળાં તળેલાં ગળ્યાં.
- ૫ કાચા કેળાંની પૂરણપોળી
- ૬ કાચા કેળાંના ઘૂધરા-ધારી.
- ૭ કેળાંના લોટનાં માલપૂડા.
- ૮ પાકાં કેળાંની ગળી ભાખરી.
- ૯ કેળાંના અનારસાં ચોખાનો લોટ મેળવીને.
- ૧૦ પાકાં ફૂંકણી કેળાં નો મુરખ્ખો.
- ૧૧ કાચા કેળાંની ખીર.
- ૧૨ કેળાંના લોટનો શીરા.
- ૧૩ કેળાંના લોટને લાંડે.
- ૧૪ કાચા કેળાંનો મુરખ્ખો.

લવાજમ:

જેમનું લવાજમ ખાત્રી રતું હોય તેમણે સમારંભમાં લાવવા કૃપા કરવી.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

શ્રેયસ્સાધકનો નિત્યસન્દેશ:
“જીવન ધર્મ.”

વર્ષ: પં અંક: ૩૧
ક્ર. ૧૯૯૫, ફાલ્ગુન શુકલ ૦૧
રાત્રિવાર
તા. ૪: ૩: ૧૯૯૬.

પત્રચરિત્ર:
અવસ્થાપક, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લવાજમ:—
દિન્દર્મા: ૧.૪૦-૦૦
દિન્દુલ્લાર: દસ શિલિંગ.

શ્રી આરિયમન્દિર:
વિદ્યાર્થીને વ્યવસ્થા મુકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાય કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં આરિયમન્દિર
મથની સંસ્થા.

સ્થલ: વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી ઇન્ડસ્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરી, જાક
હાળેની મશીમાં-વડોદરામાં
છાપાવાત લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગ તરફથી
પ્રકાશક:
ગોવિન્દલાલ વર્મા જિનેટી-
મટે હાથે અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંશ-ઉદ્યાન,
વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
કર્મ. તા. ૪: ૩: ૧૯૯૬

સદ્વચનો.

જ્યારે જ્યારે કોઈ અનાયાસ પ્રતિકૂળતા આવી મળે ત્યારે
ખરા અતઃકરણપૂર્વક માનવે કે કોઈ મોટા લાલચવાનો પ્રસંગ
આવ્યો છે; પણ તેમ માનીને જેમી રહેતા નહિ. એમ ન ગણવે
કે આઉપર ઉમેલી કળા કાલે જેમ ખીલેલા પુષ્પફળે આપોઆપ
ધર્મ રહે છે, તેમ તે તમને તેની મેળે જે મુખ ઉપગતવાર મળે.
પ્રતિકૂળતા એ કળા નથી પણ બીજી છે. તેને ઉગાડીને તમારે
છોડ કરવાનો છે, અને પછી તેઉપર કળા આજીવાની છે. મોટે
પ્રયત્ન કરો.

પ્રતિકૂળતાને હાથ પકડી લાવવા નહર નથી, પણ અનાયાસ
જે આવી મળે તેપ્રતિ લેશ પણ અભાવ ન જતાવતાં તેમણે કવી
રીતે લાભને મેળવી લેવો તેનો પહેલી તકે વિચાર કરવો.

ઉછરતું અથવા વિકાસ પામતું મન એ જ પ્રગતિમાન
મન છે.

પ્રાર્થનાના જલથી કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈ પણ સ્થિતિમાં રહીને
તે જોતાને માટે કાર્ય કરી શકે છે, અને તેની દષ્ટિમાં જે લક્ષ્ય
તેણે બાંધ્યું હોય છે ત્યાંપર્યન્ત તે ચરે છે.

પ્રાર્થનામય અતઃકરણનું ચાતાવરણુ દિવ્ય હોય છે. અને તેથી
વાતાવરણુ વિશ્વમાં જે કંઈ ઉપગતી શકે એમ છે, તેમાંથી
સર્વોત્તમ ત્યાં પ્રકટ થાય છે.

શ્રી ગુરુજીવ.

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

[અનુસંધાન ચતુર્થાંક રહે ના પૃષ્ઠ ૨૭૧ થી]

આ પ્રકારે પ્રાર્થના કરી એકાગ્ર ચિત્તથી જલપ્રોક્ષણ કરવા માંડ્યું. એક પ્રદર જતાં આ શક્તિ સૌમ્ય રૂપને ધારણ કરતી ગઈ અને હસનાં હસતાં ગિરિઉપર ચડવા લાગી. વીરેન્દ્ર પણ તરફાળ તેની પાછળ આવ્યો.

આ રીતે આગળ પ્રયાસ કરતાં એક રમણીય સ્થલ આવ્યું. આ સ્થલની રચના વિલક્ષણ હતી, તેમાં એ નિર્ભયતાથી પ્રવેશ્યો. કોઈ દેવમંદિર હોય એમ લાગ થયું. વાતાવરણમાં અગ્નિસંગે વર્ણ પ્રકટેલો અનુભવ્યો. સ્થૂલ દષ્ટિને પ્રતીત થાય એવું આ સ્થલ નહોતું. તે સ્થલમાં ઘોરો કાળ પીતી જતાં જડ પરમાણુઓ પલટાતાં ગયાં. પ્રાણની ગતિ મંદ થતી હતી છતાં અદ્ભુત ગમ પ્રકટતું હતું. આ રીતના અનુભવમાં થોડો સમય વ્યતીત થતાં વીરેન્દ્ર સુખાનુભવમાં દીન થઈ ગયો. એટલામાં દિવ્ય સ્વર આવ્યો કે 'સાવધાન યા.' આ શ્રવણ કરતાં સાવધાન થયો અને પ્રકટેલા મોહપ્રતિ જોતાં લગ્નવશ થયો. વિચારે છે કે, અહો! મારાગેવાને પણ દક્ષિણે મોહ પ્રકટે છે તો જગતના મનુષ્યો કે જે પ્રાપ્ત ભોગમાં જ રમીપમી રહે છે તેનામાં વિચારે રહે તેમાં શું આશ્ચર્ય? મિથ્યા મોહ જ બંધન કરનાર છે. પેલા મહિપાસેન્દ્ર ત્યારે સમુદ્રમાં પ્રવેશ કર્યો હતો ત્યારે મોહ પ્રકટતાં સાગરમાં ઉડે ઉતરી જતો પોતાને અનુભવતો હતો. મારે પણ સાવધ રહેવું જોઈશે.

વિષમાં ન્યાત્યાં મોહની પ્રમળ સત્તા પ્રવર્તી રહી છે. તર્કપ્રધાન જેને માનતો હતો તે અનુભવમય થતાં મારા અજ્ઞાનપ્રતિ હાસ્ય ઉપજે છે છતાં આ જ પ્રાપ્તપર્ય હોય એમ માનવાનું નથી. મતિને મૂલ્યમ કરવાની આવશ્યકતા છે. આ પ્રકારના વિચારને સેવતો ગમ કરતો. (પાંથી આલે છે કે 'મટ મ ૧૧' શિરે લડે તેને રાનિદિવસ આનંદ છે.' આગળ મતિ કરી રહ્યો છે ત્યારે પર્ણસમ લાગેલો હોય એન વીરેન્દ્રને લાગ થતું હતું. જડનાને ધારણ કરી રાખનાર તરવ ન્યૂન થતું અનુભવાયું, તેથી વેગથી ગતિ કરતો જતો હતો. આગળ વધતાં એક કમનીય દૃશ્ય જોયું. ઝગઝગતો પ્રકાશ જોઈને એને એવું અનુમાન થયું કે સર્વ સમીપ આવ્યો કે શું? નિકટ જતાં જાણ્યું કે સર્વ-સમાવર્ણનો પ્રકાશ છવાઈ રહ્યો છે. વળી મૂલ્ય દષ્ટિથી નિરીક્ષણ કરતાં ગર્ભભાગમાં પ્રવેશ કર્યો. એક રત્નજગિત સિદ્ધાસનપર દિવ્ય મૂર્તિ મંજુલ હાસ્ય કરતી દષ્ટિએ આવી તેમના દારા કંઈ કંઈ સર્જન થતું જણાયું. પ્રેમથી ચરણમાં વંદન કરી અન્ય ભાગને જોતો વિચરતો હતો. મુંદર. આકર્ષક આ સ્થલનું દૃશ્ય જોતાં વિજયદંડ પ્રાપ્ત કરવાનું તેને વિસ્મરણ થયું. પોતે કોણ છે? ક્યાં આવ્યો છે? તેનું પણ અભાન થઈ જતું. પ્રાણની નિરૂદ્ધ ઘરાને અનુભવતો રાજપુત અકર્ય અનંદને અનુભવી રહ્યો. અંધ કાલ પીતી ગયો. કાલનું પણ ભાન ભલેતો ગયો અને કંઈક સાવધ થતાં નિષ્પ કરતો હતો કે હવે હું નો આ સ્થલમાં જ રહીશ. કોઈ દક્ષે કોઈ વરતુ મેદાતી ૧૫ એવું

શ્રવણ કરતો હતો પણ તેથી તેને લવ ઉપજતો નહોતો. સાનંદશર્મામાં લીન થઈ ગયો હતો એવામાં ઉપરના ભાગથી આવતા શબ્દો સંભળવા કે 'આગળ જા.' તત્કાલ જ સાવધાન થયો અને વિચારવા શાગ્યે કે સમજવા છતાં મારી મતિ કેવા ઉધા નિશ્ચયો કરી લે છે. મતિઅનુસાર મન ગતિ કરે છે એ સત્ય છે લાલભગા બુદ્ધિમાન ગણાતા મનુષ્યો પણ ગોચાં ખાઈ જાય છે એ પણ મતિની સત્તાથી. હું વીરેન્દ્ર છું, અમુક નૃપતિનો પુત્ર છું, એ નિશ્ચય પણ બુદ્ધિએ જ કર્યો છે. નહિ તો વસ્તુતઃ વીરેન્દ્ર એવી કાર્થ વસ્તુ જ નથી. નામરૂપાત્મક જગત્ મિથ્યા છે, એમ શાસ્ત્ર કહે છે એ વાત સાચી છે. શાસ્ત્રકૃત્રિથી મિથ્યાસરખો મનાતો જગત્સ્વરૂપ સત્ય માતીને પ્રાણીમાન અજ્ઞાનજનક વ્યવહાર કરે છે એ તેથી સસ્કારને ખાંધે છે, પુનઃ પુનઃ સંસારમાં આવાગમન કરે છે. આ સર્વનો મૂળ હેતુ બુદ્ધિ જણાય છે. વિચાર તો મનુષ્ય અનેક કરે છે, પણ મતિ બ્યારે નિશ્ચય કરે છે ત્યારે જ વિચાર ક્રિયામય જ છે. મારા અનુભવથી એ વાત તો મને સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. વિજયદંડ પ્રાપ્ત કરવો એ કાર્થ વિચારમાં જ નો રજું ફાત તો આ પરિણામને હું ન પામત; પણ પ્રાપ્ત કરવો છે એ નિર્ણય મારી મતિએ કર્યો કે તત્કાલ સર્વ કંઈ છોડીને હું પ્રવાસે તીકળ્યો અને આજ આ અગમ્ય સ્થલમાં આવી રહ્યો છું. સર્વના મૂલ કારણરૂપ તો માયા છે છતાં કાર્યના નિમિત્તરૂપ મનાર મતિ છે, મારાપર સંચુકો અનુબ્રવ છે ત્યાં દૃઢ નિયમ ધારિતા પૂર્વે મને સાવધાન કરે છે. અહો ! પેલી રમ્ય મતિ તો આગળ વડી રહી છે અને મને પણ 'આગળ જા' એવા શબ્દો સંભળાવા છે તેથી મારે અડીથી બ્રહ્મને જાણવું છે એ તો સિદ્ધ થયું છે, તો હવે વિકારને વશ પતી શામારે સમય શુભાનું જ સત્ત્વર દિવ્ય શક્તિથી પાળળ પ્રણાલ્ય કરું. આમ જોલતાં ઉઠીને પ્રણાલ્ય કયું.

પરવેરાઓને જોતા હૃદયમાં હજી ઉદ્વેગ થયો નથી એવો વીરેન્દ્ર પ્રવાસમાં વિવેકવૃત્તિને જાગ્રત રાખતો ચાલે છે. સાધકદશાનો એ પુરુષ સુશુભાં વિકારોન્યસ વર્તે છે પણ સત્ત્વર સાવધાન થઈ જાય છે. મનુષ્યના અંતરમાં રહેલા અનુદ્યૂત સસ્કારો એકકાલે નિષ્પત્ત થતા નથી તે નિયમે વીરેન્દ્ર પણ પ્રવાસ કરી રહ્યો છે. વયાસમયે હૃદયમરણ્ય યથાયોગ્ય કરે છે, એ નિશ્ચય ગુરુના શશ્યમાં આવીને એની મતિએ કરી દીધો હતો. તેથી જે જે પ્રસંગો આવી મળે ત્યારે બનના પ્રયત્ને સ્વરણ જામત રાખવા મંથન કરતો હતો. આ પ્રમાણે થોડા દિવસ ચાલતાં બ્યતીન થયા. એને પણ વિશ્રાંતિ લેવાની હજી મર્યાદા નહોતી. એટલામાં દૂરથી વિશામસ્થાન હોય એમ જણાતાં આનંદ પામ્યો. વિવિધ વિચાર કરતાં નિકટ આવી પહોંચ્યો. જોતાં જણાવું કે જલનો પ્રવાહ વડી રહ્યો છે. આ પ્રવાહને ઉલ્લંઘીને શી રીતે જવું એનો વિચાર કરે છે. સમર્થ યોગીસાહેબે જલનત્વનો સ્પર્શ થતો નથી પણ એવા અધિકારને એણે પ્રાપ્ત કર્યો નહોતો. તેથી વિવિધ વિચારો કરી નેત્ર બંધ કરી એકાગ્ર ચિત્ત કરતો ત્યાં એકો. કર્મેન્દ્રિયોએ પોતાના સ્પૃહ બ્યવહાર છોડી દીધા હતા તેથી જગત્ પ્રતીન થી હતો. માનેન્દ્રિય કાર્થ ઉચ્ચી વગ્તને સ્પર્શી રહી છે એવું એની મુખમુદ્રા જોતાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવતું હતું. આ રિયતિમાં અધ્યક્ષ દાસ અનીન થઈ ગયો. પછી એક દિવ્ય શક્તિ સુરમ્ય જુવનમાંથી પ્રકટ થઈ, ને વીરેન્દ્રને સ્વર્ગીન જુવનમાં મૂકી દીધો. એના સ્પર્શથી વૃત્તિમાં કંપ

યતાં એ જગત્ત થયો. ભુએ છે તો પોતે ભુવનમાં પ્રવેશી ચૂકયો છે.

અવનને યૌવન મળતાં, ભગીરથને ગંગા પ્રાપ્ત થતાં મુદામાને અનંત સંપત્તિ મળતાં, અંધ જોને દષ્ટિ ઉઘડતાં જે આનંદ થયો હશે તેનાથી સતશુણ્ય અધિક આનંદ આ દર્શનથી રાજપુત્રને થયો.

આ તે મૃત્યુલોક છે કે સ્વર્ગ છે એવા સંભ્રમમાં પડી ગયો. બહારથી અંદર કાણે મૂકી દીધો તે પણ સમજનયું નહિ. પૂર્વે એ રથાને નેયાં તેનાથી અદ્ભુત વૈભવ જણાયો. એપ્રતિ દષ્ટિ જતાં વિચારવા લાગ્યો કે આ તો અનંતચૈશ્વર્યાધિપતિ દેવનું મંદિર હોય એમ ભાસે છે. મૃત્યુલોકના વિકાર મને પ્રતીત થતા નથી, તેથી નહીં આ સ્વર્ગીય રથ છે. જ્યાં દષ્ટિ કરે છું ત્યાં નીલ વર્ણુ પ્રતીત થાય છે. સાયકાલનો સમય જેમ ગંભીરતા પ્રસારે છે તેમ નીલ રંગ આંતર ગાંભીર્યને વધારી રહ્યો છે. જેમ જેમ ગિરિઉપર ચઢું છું તેમ તેમ ચિત્તાની ચચલતા શમતી જાય છે. શરીર ગતિ કરે છે અને પ્રાણની ગતિ ન્ધૂન થતી જાય છે. મૃત્યુસમયે પ્રથમ પ્રાણની ગતિ વધે છે, પછી ધીમી પડે છે. દેહ જડતાને વધારતો જાય છે. પણ આ ક્ષણે મને તો તેથી ભિન્ન અનુભવ થાય છે. શરીરમાં વિલક્ષણ જળ પ્રકટવું જાય છે. કમે કમે હું હલકો થતો જાઉં છું. શાથી થાય છે એ હું સમજી શકતો નથી પ્રભુની ગદન ગતિ પ્રભુવિના મારાજેવો અદ્વિત શું સમજી શકે કે હરો ગમે તે હોય, મારે શી ચિન્તા ? એમ વહતો ભુવનના પ્રત્યેક વિકાગનું નિરીક્ષણ કરવા ઉઠ્યો. ફરતાં ફરતાં એક દારસમીપ જે અનુચરો ઉભાં રહેલા નેયાં. વીરેન્દ્રે તેને પૂછ્યું : ભાઈ ! મારો પ્રવેશ અંદર થઈ શકશે ? દારપાલોએ કહ્યું કે, પધારો. વીરેન્દ્ર ભીતર પ્રવેશ્યો. ભીતરની શોભા અલ્પીકિક હતી. પ્રત્યેક પદાર્થો નીલ વર્ણુના હતા. એવાં જ રત્નોથી ત્યાંની ભૂમિ આચ્છાદિત હતી. પોતાને ત્યાં રત્નેમના ભંડાર હતા છતાં આવાં રત્નો એણે કદી પણ નેયાં નહોતાં. કાંકરાથી જેમ બાલક રમે છે તેમ અહીં સર્વ રત્નથી રમતા હોય એમ જણાવું હતું. જોતો જોતો કંઈક ઉઠે ગયો એટલે એને એક દિવ્ય ગતિનું દર્શન થયું. વિવિધ આયુધોને ધારણ કરી રહેલા દેવના ચરણમાં વંદન કર્યું. એ સચેતન મૂર્તિએ સિરે કર રથાપ્યો અને અનુગ્રહદષ્ટિ પ્રવાસીન પ્રતિ સ્થાપી. વીરેન્દ્રે હૃદયભાવના ઉમળકાથી મનમાં સ્તુતિવચનો ઉચ્ચાર્યાં. પછી પુનઃ વંદન કરી મંદિરના બહારના ભાગમાં વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો. ત્યારે સમય મળે ત્યારે જે કંઈ માર્ગમાં આવી મળે તેનાથી ક્ષુધાને નિવારતો હતો, પણ હવે તો તેને કમે કમે ક્ષુધાનું ભાન આવ્યું ચતુ. હતું. વિલક્ષણ આનંદના અનુભવમાં બેઠો છે એટલામાં જાણે ભવંકર આકૃતિઓ પ્રકટ થઈને અદ્વિત થઈ જતી હોય હોય એમ જણાવા લાગ્યું. ક્યાંથી આવે છે, ક્યાં જાય છે તે સ્પષ્ટ થયું નહિ. ફરીફરીને તપાસતાં જણાયું કે એ સ્વરૂપો એના પોતાના દેહમાંથી નીકળે છે. તરવાર લઈ સજ્જ થયો પણ, વાયુમય, શરીરો એના હાથમાં પકડાયાં નહિ. કોઈ અત્યંત વિચિત્ર, કોઈ મહા ભય પમાડે એવાં, કોઈ સામાન્ય, એમ અનેક વિવિધ રૂપો પ્રકટીને અદ્વિત થતાં. ઘડીઘડી પોતાના અવયવોને જોતો, પણ ક્યાંથી નીકળે છે તે જણાયું નહિ; છતાં પોતાનામાંથી બહાર આવે છે એ પણ જોતો. ક્ષણભર આ

વ્યતિકરથી આશ્ચર્ય પામતાં વિચાર કરે છે કે, અહો ! આ શું ધર્મ રહ્યું છે ? આવા દિવ્ય પાતાવરણમાં આ પ્રકારનું દર્શન શાંથી ચાલે છે ?

અત્યંત શુદ્ધ સ્થાનમાં મહિન વસ્તુનો પ્રવેશ થતો નથી અને આ બધાં રૂપો જોતાં તો લાગે છે કે આ મહિન સત્ત્વ છે. જો કે એ મને કંઈ પીડા કરતાં નથી, પ્રકટીને અદસ્ય યર્ધ જાય છે, વળી મારામાંથી જ પ્રકટે છે. આજસુધી તો મેં કદી મારામાં જોયાં નથી. પાસેની વસ્તુ ન જણાય એ પણ અસંભવિત છે, છતાં સંભવિત યર્ધ રહી છે. વિષમાં આ પ્રકારનું બને છે એ તો મેં આ ક્ષણે જ અનુભવ્યું. જેમ મારાં નેત્ર તથા પૃષ્ઠ હું જોઈ શકતો નથી તેમ આ નિકટ રહેવા છતાં મારી દષ્ટિ એ નહિ આત્મા હોય. ભયને પ્રકટ કરે એવાં રૂપો જોવા છતાં ભય પ્રતીત થતો નથી. જોકે આરંભારી જ ભયને વેગળા મૂકીને પ્રવાસે નીકળ્યો છું, કારણકે જ્યાંસુધી ભય રહે છે ત્યાંસુધી કોઈ પણ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. બાપારીને મરદેશ જઈને ધન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો તે વહાણમાં ખેસતાં સમુદ્રમાં ડૂળી જવાનો ભય ધરે તો કદી ધન મેળવી શકતો નથી. ક્ષતિયો દિગ્વિવ્ય કરવો હોય અને રણસંગ્રામમાં ઉતરતાં મૃત્યુનો ભય ધરે તો વિજયને કદી પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. વિદ્યાપ્રાપ્તિ અર્થે ગુરુઆશ્રમમાં પુત્રને મોકલનાર માતાપિતા, પુત્રનું શું ધરે, એવો ભય સેવે તો કદી બાલકને વિદ્યાન ન કરી શકે. ક્ષણિકજીવી દેવીના ઉપાસક ક્ષણિકાના પ્રત્યક્ષ દર્શનસમયે જો ભયજીત થાય તો કદી ઉપાસ્યનો અનુગ્રહ મેળવી ન શકે. મેં ધણી વાર થવણુ કહ્યું હતું કે ઉપાસના કરતાં ઉપાસક ભ્રમિત યર્ધ જાય છે. તેનું કારણ એક જ છે કે ભયનું અસ્તિત્વ, તેથી ભયને નિવૃત્ત કરી આ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું એ નિષ્પ્રયોજન તો મેં કરી દીધું છે. કદાચ ક્ષણિક ભય પ્રકટે પણ ટકી શકતો નથી. વશોના સામે પણ હું આ નિષ્કવધી ભય પામ્યો નથી. તેથી આ ક્ષણે પણ મારે તો દ્રષ્ટા રહીને જોવાનું છે. મારા સંયુખ આવશે ત્યારે જોઈ લઈશ.

આવા પ્રકારના વિચારને સેવતો ઇષ્ટમરણસહ તટસ્થ ભાવથી જોઈ રહ્યો છે. થોડાં સમય પછી આ સર્વ વિલાઈ ગયું, અતઃ તેની સાથે જ પોતાના શરીરના સમગ્ર પદાર્થોનું જ્ઞાન થવા માંડ્યું. તેમાં પણ અહોભાવ ન પામતાં અવલોકે છે. કયો પ્રાણુ કયાં કયાં શું શું કરે છે, કઈ કઈ શું શું નાંદીઓ છે, આદિ સર્વ વસ્તુઓ હતામહાકવત્ જોઈ રહ્યો છે. અપૂર્વ શાંતિમાં સમય જાય છે.

એક દિવસ પ્રાતઃકાલે જાગત યર્ધ લુએ છે તો પેલી શક્તિ આગળ આસવાની તૈયારી કરે છે. તત્કાળ વીરેન્દ્ર પણ પોતાનો ઉપરકર લઈને આ દિવ્ય ભુવનને નમસ્કાર કરતો માર્ગે પડે છે. સ્વદવાસી યર્ધ રહેલી આ શક્તિ સીધી વહી રહી છે. વીરેન્દ્ર પણ તેની પાછળ ખેંચાતો ગયો. થોડો માર્ગ કાપ્યા પછી એક બીજી દિશાએ પગથી જતી જણાઈ. ક્ષણભર પ્રવાસી સ્તંભોને વિચાર કરે છે કે આ પથ કયાં જતો હશે. મારે એની ભાગ કાઢવી જોઈએ. કદાચ મારી ઇચ્છા વસ્તુ ત્યાં રહે તેમ હોય અને હું અંધની પેડે પડ્યો જાઉં એ પણ કીક નહિ. જોકે આ શક્તિ મોઝ્ય માર્ગે જ જતી હશે. આ ક્ષણપર્યંત ટો.હું. એની પાછળ પાછળ દોડ્યો છું, અને તેથી શુભ જ મેળવ્યું છે.

છતાં આ માર્ગે શું છે તે જોવા વિના આજ્ઞા જનું એ પણ ચોટ્ય નથી. કદાચ ત્યાં ચિપરીન અનુભવે
યાવ પણ તેની ખાતરી ક્યાં વિના જોવાના સંસ્કાર નિવૃત્ત નહિ થાય, એ ઉદાસા વેગપરેથી અનુમાન
અવ છે. કેટલાકે જુરુજુરુસમા ઉદાસા ચિન્નના તરંગો ક્ષણમાં સમી જાય છે અને ૬૬ થયેલા
સંસ્કારો કૃષ્ણ આપીને નિવૃત્ત થાય છે. મારો આ વિચાર અનુભવ કરાતીને જ સમજો એમ
ભારો છે.

(અપૂર્ણ.)

જેસવાની ક્રિયાની શ્વસનક્રિયા પર થતી અસર

અવહાર અને પરમાર્થ, જોમ કે જોગ એ સાધવાનું મુખ્ય સાધન તે સરીર. સરીરનું
આરોગ્ય હોય તો અવહારસિદ્ધિનાં નોકરી, આધાર કે વિધિવિધ કલા સુદર રીતે સાધી શકાય
આરોગ્ય હોય તો પરમાર્થસિદ્ધિનાં આસન, પ્રાણાશય, જપ કે રવાધ્યાદિ સાધન પણ સાધ્ય
સાધ્ય. શું આરોગ્યવિના સર્વોદયપૂર્વે ઉઠી શકાય? આશય કે ઠંડા જલથી સ્નાન કરી શકાય
નહિ જ. તેથી જ કહ્યું છે કે: મનોવંજામમોદાગાં પ્રાતોર્ધ્યમધનં કારણમ્. ધર્મ, અર્થ, કામ અને
મોક્ષ, આ પુરુષાર્થઅનુષ્ઠનની સિદ્ધિ ઇચ્છનારને પ્રથમ આરોગ્યની અભિવાર્થ જરૂર છે. આરોગ્યન
અનેક સાધનોમાં વધાર્થ શ્વસનક્રિયા એ મુખ્ય છે.

અન્નવિના મનુષ્ય અમુક દિવસ જીવી શકે, જલવિના પણ અમુક કામ જીવી શકે, પરંતુ તે
શ્વાસપ્રવાસવિના જીવી શકશે? નહિ જ. શ્વાસપ્રવાસ બંધ થતાં થોડી સંજુમાં જ જીવન નષ્ટ.
સરીરમાં આ શ્વસનક્રિયા તો અખંડ ચાલુ હોય છે. રાત્રિએ નિદ્રાસમયે પણ આ ક્રિયા ચાલુ
હોય છે. આ ક્રિયાનું બંધ થવું એટલે મૃત્યુ. આથી આ ક્રિયાનું મદદર સદાજ લક્ષમાં આવે
એમ છે. આ ક્રિયા વધાર્થ રીતે ન થાય તો સરીર મદાન પ્રાપ્તિનો જોગ થાય છે. ત્યાંસુધી
શ્વસનક્રિયા વધાર્થ રીતે થાય છે ત્યાંસુધી સ્વામાન્ય આધિની પણ સરીરઉપર વિશેષ અસર
થતી નથી. કહેવાય છે કે દાગ જગદી એટલે આખો વરો જગડ્યો. તે જ પ્રમાણે શ્વસન
ક્રિયામાં વિક્રિયા થઈ તો આરોગ્યની આશા શી? જેવી રીતે મિત્રની અંદર મુખ્ય ચક્રની (સિંહ તાલાની)
નિહિર અન્ય નાનાં ચક્રોની ગતિનો આધાર છે તેવી જ રીતે સરીરરૂપી વંચમાં પણ શ્વાસ-
પ્રવાસન એ મુખ્ય ચક્રને રચાતો છે. પચનક્રિયા, રુધિરાભિસરણની ક્રિયા મેકેન્ડર્સની ક્રિયા વગેરે
તરફ ક્રિયા વધાર્થ ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે શ્વસનક્રિયા વધાર્થ—તાલબધ થાય છે. ચિત્તની
બેકામતા સાધવામાં પણ શ્વાસપ્રવાસની ક્રિયા આધારરૂપ છે. આથી ક્યંત થાય છે કે પ્રત્યેક
મનુષ્યે પોતાની શ્વસનક્રિયા વધાર્થ રીતે થાય છે કે કેમ તેનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ અને જો તેમાં
વેસેપરેનું જણાય તો તે સુધારવા કાળજી રાખવી જોઈએ. વર્તમાનકાળમાં તો હાનર મનુષ્યમાં

એકની પણ શ્વસનક્રિયા ભાગ્યે જ યથાર્થ રીતે થતી હશે. મનુષ્યને અનેક વિદ્યાર્તુ જ્ઞાન હોય છે પરંતુ પોતાના શરીરનું આરોગ્ય કેવી રીતે કુદરતી સાધનદ્વારા સાચવવું તેના નિયમોનું જ્ઞાન ઘણા ઓછા મનુષ્યોને હોય છે.

હવે શ્વસનક્રિયામાં મનુષ્યને ખેસવાની ક્રિયા કેવી ઉપયોગી છે તે વિશે વિચાર કરીએ. શાળામાં વિદ્યાર્થીઓપ્રતિ દૃષ્ટિ કરો. ધર્મસભા, નાટ્યસૃષ્ટિ અને મનુષ્યોને એકત્ર થવાનાં સ્થાન-પ્રતિ દૃષ્ટિ કરો. તેમની ખેસવાની ક્રિયાનું અવલોકન કરો. શું જણાય છે ? થોડા અપવાદસિવાય સર્વ વાંકા બેઠેલા જણાશે. પુસ્તક વાંચતી વખતે, લખતી વખતે અને અન્ય ક્રિયા કે જે ખેસીને કરવાની હશે તે સર્વ સમયે સર્વ વાંકા બેઠેલા જણાશે. કરોડ-મેકેડ-કમર અને છાતીનો ભાગ પણ વળેલાં (વક્ર) હશે. આ શું કહેવે છે ? એથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મનુષ્યોને પોતાની શ્વસનક્રિયાને આથી શું હાનિ થાય છે અને તેથી શરીરને કેવી હાનિ થાય છે તેનું જ્ઞાન નથી. આ પ્રમાણે ખેસવાથી શ્વસનક્રિયા યથાર્થ થતી નહિ હોવાથી યથાર્થ પ્રમાણમાં હવા મળતી નથી. હવાનું પ્રમાણ પૂરું રીતે નહિ મળવાથી પ્રાણવાયુનું પ્રમાણ પણ ઓછું. પ્રાણવાયુનું પ્રમાણ ઓછું હોય એટલે રક્તશુદ્ધિ ક્યાંથી થાય ? રક્તશુદ્ધિવિના આરોગ્ય ક્યાંથી ? આમ હોવાથી બાહ્યાવરકામાંથી જ રીધા ખેસવાની ટેવ પાડવાની અનિવાર્ય જરૂર છે. અજ્ઞાન બાળાપોતે આ બાળતનું જ્ઞાન નહિ હોવાથી બિચારાં બાલકોને કેટલું સહન કરવું પડે તે સદજ લક્ષમાં આવે એમ છે.

યોગશાસ્ત્રમાં આસન એ અગત્યનું સાધન ગણાય છે તેનું કારણ પણ આપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. આસન યથાર્થ ન હોય તો ચિત્તની એકાગ્રતા સાધી શકાય નહિ. ગીતા કહે છે કે: સમં કાલ્પ ચિત્તોત્તમં ખેસવામાં વાંસો, માથું અને ડોકને સીધાં રાખવાં જોઈએ. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પુરુષાર્થમનુદ્યતી, સિદ્ધિપ્રાપ્તિ આરોગ્યનું રક્ષણ કરવાની ક્રિયામાં શ્વસનક્રિયા અત્યંત અગત્યની છે, અને તે યથાર્થ થવાને માટે અનેક સાધનમાંથી ખેસવાની ક્રિયાએ સાધનનો દાહ તો વિચાર કરીશું. ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે કરોડ, વાંસો અને ડોકી સીધાં રાખી ખેસવાથી શ્વસનક્રિયા યથાર્થ થવામાં ઘણી સહાય મળે છે. એ પ્રમાણે ખેસવાથી હવા જોઈતા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થાય છે. તેમ થવાથી આખા શરીરને અત્યંત લાજ-આપનાર લોહીની શુદ્ધિ કરનાર પ્રાણવાયુ વિશેષ મેળવી શકાય. જે હવાનું પ્રમાણ ઓછું હોય તો પ્રાણવાયુ જોઈતા પ્રમાણમાં કેવી રીતે મળી શકે ? પ્રાણવાયુ પ્રમાણમાં મળનાં રુધિરની શુદ્ધિ યથાર્થ રીતે થાય છે. રુધિરની શુદ્ધિથી આરોગ્યની સિદ્ધિ થાય એ તો સ્વાભાવિક. ખેસવા જેવી સામાન્ય ક્રિયા કેવી મહત્વની છે તે હવે લક્ષમાં આણ્યું જ હશે. રેડ ક્રોસ (Red Cross) નામની પરીપક્કરી સંસ્થાતરફથી આરોગ્યના રક્ષકપ્રકારે તૈયાર કરેલાં ચિત્રોમાંનું એક મારે વિદ્યાર્થીઓને બતાવી તેપરથી ખેસવા જેવી સામાન્ય લાગતી ક્રિયામાં કેવી સાવધાનતાની જરૂર છે તે દર્શાવવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો હતો. તેમાં સીધા બેઠેલા અને વાંકા બેઠેલા જે મનુષ્યનાં ચિત્ર હતાં. તેમાં લખ્યું હતું કે "Sit upright Avoid stooping". આ ચિત્રમાં વાંકા ખેસનારને T. R. દાઝાના કાચનો અર્ધવિ વાળુ પડેલો હતો. આ ખેસવા જેવી બાની ક્રિયાનું વિશેષ મહત્વ આ ચિત્ર જોતાં અને પણ

સંમગ્નયુ. અધુઓ ! હમેશાં સીધા- ખેસવાનો ક્રિયાપ્રતિ-લક્ષ આપો, આજકાને આના લાભ સમગ્નવો. સાધકે તો ધ્યાન સાધવાનું છે, તોપછી તેની : એસવાંતી- ક્રિયા મંથાર્થ હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ! આમ છતાં કંમરેથી લાંકા, ખૂંધા ખેસવાની ટેવ હોય-તો સાધક-દર્શીરીતે થવાય ? આસન- પરથી પણ સાધકની પરીક્ષા થઈ શકે. વ્યોધિના દુઃખથી અચતું હોય, ટોકટર સાહેબને દર્શિયું આપવી ન હોય, સંબંધીઓને ચિંતાથી મુક્ત રાખવાં હોય, શરીરદ્વારા આનંદ લેવો હોય તો બંરાખર ખેસતાં શીખો. અન્યને પણ આ નાની ક્રિયાનાં લાભહાનિ દર્શાવી પુણ્ય પ્રાપ્ત કરો.

મં ૫૦ શેલત

સ્ત્રીશક્તિ જાટલે ?

વિસ્વની માતા.

સર્ગનશક્તિ.

ખાલક શક્તિ.

ખાલકને ધડનાર કુસલ શિશુની.

વ્યવસ્થાશક્તિ.

વાતસલ્યની મૂર્તિ.

ધર્મની સંરક્ષિતા.

સંસારસ્તરી કુટુંબને દીપાવનાર.

ભાવિને સુધારનાર એક દિવ્ય તત્ત્વ.

ખાલકભાવવિધાંતો.

સાદર્ષ, કંમ્પાની દેવી.

શુદ્ધ પ્રેમની સરિતા.

સમય આવે સર્વદેવ ત્યાગી શકનાર.

દુઃખસમયે ધૈર્યથી દુઃખ સહી પ્રસન્ન રહેનાર.

સ્વદેવને અનુકૂળ કરનાર.

કરકચરથી ગૃહને દીપાવનાર.

ગૃહની દીપમાલા.

ગૃહની આકાશગંગા.

ગૃહની સુગંધિત વાટિકા.

ગૃહરાત્નની રાણી.

લજમાં મળીને પ્રકંપ પ્રકટાવનાર એક જળવાને સર.

યોગ્ય સ્ત્રી બેગે, યોગ્ય સેવાભાવી દારી બેગે. યોગ્ય સ્વામિની બેગે, પરિણામે દેવીશ્વરૂપ થનાં સાક્ષાત્ ધર્મદીર્ઘે શોભાઓ.

પુરુષને અનેક રીતે ઉપયોગી થનાર સન્નિભ.

ચંતુષ્ટયપુરપાર્થની સિદ્ધિમાં સદાયક

દુર્જલ અંતઃકરણવાળા પતિને સખલ બનાવનાર.

ધર્મ રક્ષાપનાર, ધર્મ ટકાવનાર, ધર્મ પ્રસારનાર.

ખાલકનું ભાવિ વિચારી તેને યોગી, ત્યાગી કે

વૈભવી રાખનાર.

બગડેલાને સુધારનાર.

અન્યને તુલ્ય કરી તુલ્ય રહેનાર-અન્નપાણી.

તન, મન, ધનથી સેવાવડે પરને રાજ કરનાર.

સંસારમાં સુખ અર્પનાર,

સંસારમાં અસૌક્યજ્ઞાન અર્પનાર.

સંસારમાં ભાર વહન કરનાર.

નવીન નવીન રચનાર

તુલ્યમાંથી ઉચ્ચ પ્રકટાવનાર.

ઉપયોગી મેળવી ઉપયોગી કેળવનાર.

સર્વ કંઈ સહી લઈ નિભાવી લેનાર.

એકાદ્યર્થની રત્નની ખાણ.

પતિમાં ધર્મરક્ષાવના ધરનાર, ધર્મરી.

ઉદાહરણમાં પુરુષો રહેલી શુદ્ધ પ્રેમ.

સાક્ષાત્ પ્રકૃતિ.

સર્વ પ્રસંગોને અનુકૂળ કરી લેવામાં જે કર્તવ્યપરાયણ રહે છે તે મનના સુખને ભોગવે છે. આખો દિવસ ગમે તે કામ કર કર કરવું અથવા એક જાણવાનું કે વેપાર કરવાનું કે એવું એક જ કામ નીચું માથું ધાલી કપા કરવું તે સાચી કર્તવ્યપરાયણતા નથી. ક્રોધ, વા જોવો પ્રસંગ આવતાં ક્રોધ ન કરતાં શાન્તિ જાળવવી, ઉદ્વેગથી ભરેલી વાણી બોલવાનો વેગ ધર્મ આવતાં તે ન બોલતાં પ્રેમવાણી વાણી બોલવી, કોઈ દોષ જોવાનો સમય આવતાં તે ન જોતાં તેના સુણ વિચારવા, આવું રેક જાતનાં સારું કરવું તે કર્તવ્યપરાયણતા છે. ખાતી વખતે ઉત્તમ રીતે ખાવું, નહાતી વખતે ઉત્તમ રીતે નહાવું, રમતી વખતે ઉત્તમ રીતે રમવું, એમ આવી મજેસુ દરેક કામ ઉત્તમ રીતે કરવું અને તેની ઉપરોગિતા વધારવી એ કર્તવ્યપરાયણતા છે. હસકું છતાં જરૂરનું કામ કરવું તે કર્તવ્યપરાયણતા છે.

શ્રી ગુરુદેવ.

* આરંભક વચનો.

મિત્ર બંધુઓ !

આ વિશ્વમાં પ્રાણીમાત્ર ક્રિયામય રહે છે એ સર્વત્ર દષ્ટિ કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે. ક્રિયામાત્ર કોઈ પણ ઉદ્દેશને લઈને જ થતી રહે છે, એ પણ સિધ્ધ છે. નિહોંતુક ક્રિયા આ જગતમાં થઈ નથી અને થશે નહિ એ નિર્વિવાદ છે.

સમર્થ અવતારો તથા મહાપુરુષો ક્રિયાવાળા રહ્યા છે તેમાં પણ કોઈ કારણ શમાયેલું છે. જે કારણ ન હોય તો તેમની અવતરણક્રિયા મિથ્યા ઠરે પણ તેમ કદી હોતું નથી. ધર્મની સંજ્ઞાપના કરવા અનેક લક્ષોને ઉપાસનાનું ફલ અર્પવા, માનવપ્રજનનું કલ્યાણ સાધવાને, સર્વત્ર સાર્વિક આનંદ પ્રસારવાને ઈશવિશ્રુતિનું આ બુલોકમાં અવતરણ થાય છે. અને તેથી જ નિર્ણય થાય છે કે સામાન્ય તથા મહાન ક્રિયા કોઈ હેતુપુરઃસર જ વિષમાં પ્રવર્તી રહી છે.

જેમાં ચેતનનસ્ત રચૂલ દષ્ટિએ પ્રતીત થતું નથી એવી ખનિજ તથા વનસ્પતિ સૃષ્ટિ, જેનાથી આપણે બળ, આનંદ, નિર્મમતા અનુભવીએ છીએ એવા સૂર્ય, ચંદ્ર, સરિતા, ઉદધિ વગેરે વસ્તુઓ ઈશ્વરના સંકેતથી સર્જન થઈ છે. તેના શો હેતુ છે તે આપણને તેનાથી મળતા લાભથી રાત થાય છે.

સર્વ કોઈ ક્રિયા કરી રહ્યા છે તેના કારણનો સૂક્ષ્મ મતિથી વિચાર કરતાં એ જ જણાય છે કે આનંદ પ્રાપ્ત કરવો, આનંદ આપવો.

આનંદ એક વિલક્ષણ ગુણ છે. આનંદથી જ મનુષ્યનું જીવન નિરામય રહે છે, ટકે છે. આનંદને પ્રાપ્ત કરવા સર્વત્ર સર્વ કોઈ પોતાના અધિકારાનુસાર, પોતાના મતન્ય પ્રમાણે ક્રિયા

કરે છે. મનુષ્યના જીવનમાં સર્વ પ્રકારની અનુકૂલતા દેવ-પત્નિ તેથી જો રાત્રિ આનંદ ન પામે તે. તેને માટે એ અનુકૂલતા વા મુખ ઉપયોગનાં નથી. વિવિધ પ્રતિકૂલતા દેવ જનાં જો પોતાના આનંદને ટકાવી શકે છે તેને પ્રતિકૂલતા મુખરૂપ બને છે અને તેથી આપને જોઈશોને છોજે કે દેવતા મુખ પદાર્થો જ મુખના વા શિવના ડેનુરૂપ નથી, પણ આનંદ જ મુખ તથા શિવના ડેનુરૂપ છે. જો બાહ્ય પદાર્થો આનંદના કારણરૂપ દેવ ને સરવે એ પદાર્થો અનુરૂપ હોને જો તેને પ્રાપ્ત કરવાને કિંમ કરે, પણ તેમ જ મુખ નથી. તે જ કારણ બંધી કલન મેં રે રે છે. એક આગ કમકાંડી પ્રસન્ન રહે છે વિદ્યાર્થી આનંદસી સ્વયી આનંદ મેં છે વિદ્યો વિદ્યાના આસપાસી પ્રસન્નતા મેં થઈ છે. દેવોનાં દેવતા કાર્યની રીતે છે. મુખરૂપને કાર્યરૂપથી વાચનથી, આનંદનો અનુભવ કરે છે. વિદ્યાનીઓ વિચારેલી શો વની સિદ્ધિ પ્રસન્નતા અનુભવે છે. દીર્ઘમત્તા અપ્યાસજનિત સમારથી મામાન્ય મનુષ્યો સાથે જોને વિચારાનંદ કરે છે ને પ્રાપ્ત કરતા કિંમ કરતા જ મુખ છે. મનુષ્યોનો મોટો ભાગ આ પ્રકારના આનંદને પ્રાપ્ત કરતા પ્રસન્ન કરે છે, પરંતુ ઉપર પામુંવેમાં ઉંઝો વા નિરૂપ આનંદ મ્યયો નથી, વાચન કાર્યરૂપને સંપાદનો નથી તેથી વિચારશીલ જાનીઓ તથા બાંધો નેનથી ઉગમ મ્યાથી આનંદ મેં જાવતા વળ કરે છે. શક્તિ આનંદપર્યં સર્વોત્તમ આનંદ જોનાથી પ્રાપ્ત કરી શકાય એવા કનંજોનો આ પુરો ત્યાગ કરતા નથી.

વિચારથી આનંદ ને પ્રસન્નતા વા અનન્ય આનંદ છે પર્મરદિત બ્રહ્માં પણ જો આનંદ પર્મરૂપ મનુષ્યો છે એવા આનંદને અનન્ય આનંદરૂપે અનંદનાઓ વર્ણવે છે. આનંદ માત્રના ચિત્તરૂપ બ્રહ્માનંદ છે જનતા સર્વ પ્રકારના આનંદ બે આનંદના પાઠવરૂ છે. અનન્ય આનંદના અનુભવીએ, આનુ બ્રહ્મ જુડી પડે નોવનુ મન રહે છે. હાવમ, પ્રાપ્તતા, તથા કનંજના અવધિએ અનુભવનાં આ આનંદ મદ્ય ઉંચી કિંમ કરતાં પ્રકારનો નથી એ પ્રકારવાના વિવિધ સંસાધનોમાં બધે બધે નિમગ્ન રહેવા છે ત્યારે તેનો અનુભવ સંપાદનમાં જાય છે.

અનન્ય આનંદના અનુભવથી અનેક જનિમુનિએ, દીર્ઘકાલ તપશ્ચર્યામાં મગતા, સમગ્ર મુર્ખમતનો પરિત્યાગ કરી સિદ્ધાર્થ તપનમાં મદ્ય તથા દત્તા એ આપના પુરુષો. તથા મદ્ય-વર્ણનો કનિદ્યમ દર્શાવે છે. અને તેથી મિદ્ય થાય છે કે બ્રહ્મનંતી પ્રતિભા અપરિમિત સંધાની માત્ર રત્ના છે. આનંદ અપરિમિતી મદ્યરૂપે કરતાં આ આનંદને અનુભવી શકતા નથી એ પણ નવરૂ થાય છે. પરંતુ વર્તમાન કાળમાં પર્મરદિતી અનુકૂલતા નથી અને એટલે સર્વનં અનુભવી ઉગમ અપરિમિત પણ નથી નવરૂ. દીર્ઘકાલ નિરંતર કરી રહ્યાં ઉપ તપશ્ચર્યા કરી નો. જે તપ વિચારીને મેં ર. વિગમ પણ જો અનંદનાં ઉચ્ચ સંધને. સાથી રાત્રે તે. અનન્ય આનંદને પ્રાપ્ત કરવા સંપાદન અપરિમિતી રૂપ થશે એ અર્થે મોમ ન વિચારવાના અનંદરૂપના અધનપ્રમારૂબની પોતાના કરવાનું મુરુજુ થઈ. આ પોતાની ગદારની અવરદા મેં કરવા

શ્રી ઈશ્વરભાઈ તત્પર થયા, અને ઉદારહૃદયી શ્રી નાયકજીભાઈના ઉત્સાહથી વિરમગામમાં સમારંભને આરંભ લીધો. શ્રી વિશ્વવંદના વિશુદ્ધ સંયમી અંતઃકરણના બલવાન સંકરપથી તે ઇષ્ટના અનુભવથી આપેલે માળીશ વર્ણથી આધ્યાત્મિક સાધનો સાધવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

‘શ્રી વિશ્વવંદના તિરોધાન પછી શ્રીગુરુદેવના દિવ્ય સામર્થ્યથી, સંનિધિથી આપણે વિવિધ પ્રકારનાં નૂતન સાધનો સાધ્યાં. કોઈ સંકેતથી શ્રી ગુરુદેવનું પણુ અદર્શન થયું. તે સમયે અચાનાદન આપણા હૃદયમાં એમ થયું કે હવે સાધનસમારંભનું પણુ અદર્શન થશે. પરંતુ આઘસૂષ્ણાના સંકરપથી અને શ્રી ગુરુદેવના સત્તાબલથી, કૃપાથી સર્વના અંતરમાં સાધનનો વેગ જનમલ રહ્યો અને તેથી જ ઇષ્ટશ્રીના અદર્શન પછી પણુ આ ત્રીજો સમારંભ ઉજવવા આપણે એકત્ર થયા છીએ.

પ્રિય બધુઓ ! વિવિધ ઉંચા પ્રકારને આનંદ કેવો હોય તે તો આપણે શ્રીગુરુદેવની અનેક રસભરી ચેષ્ટાથી અનુભવ્યો છે. ચિપયાનંદમાં રમતી સાધકત્વતિને પસંદાવવા કંઈ કંઈ નૂતન રચનાઓ કૃષ્ટથીએ રચી અજન્ય આનંદનો અનુભવ કરાવવા સમારંભનિમિત્તે અતિ પરિશ્રમ કર્યો, કૃષ્ટા વેકંચાં એ સર્વને અનુભવસિદ્ધ થાન છે. આ કરવાનો એ જ હેતુ હતો. કે આપણે બ્રહ્માનંદના ભોક્તા થઈએ.

હવે આ આનંદની પ્રાપ્તિઅર્થે શું કર્તવ્યરૂપ છે તેનો સદગત વિચાર કરીએ.

નિરતિશય આનંદમાં પ્રથમ અંતઃકરણને શુદ્ધ અને સારિત્વક કરવાની આવશ્યકતા છે. રજસ્-તમસ આવરણવાળા હૃદયમાં આ આનંદનું પ્રાકટ્ય થતું નથી. સ્વચ્છ કાચમાં જેમ દ્રાપકનો પ્રકાશ અધિક પ્રસરી છે તેમ શુદ્ધ હૃદયમાં આનંદરૂપ બ્રહ્મનો આનંદ અધિક પ્રસરી રહે છે. તેથી અનેક સદ્વિચારોથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ સાધવી એ પ્રથમ કર્તવ્યરૂપ છે. બીજું આનંદના કારણરૂપ ચિત્તવૃત્તિની એકાગ્રતા છે. વૃત્તિની એકાગ્રતાવિના બ્રહ્મની પ્રતીતિ થતી નથી. પ્રતીતિ-શ્રિત્ત્વા બ્રહ્માનંદ ઉત્પત્તો નથી, નથી એક ધ્યેયમાં એકાગ્ર થવું એ મુખ્ય આવશ્યક કર્તવ્ય છે.

અનેક સદ્વિચારથી હૃદયની શુદ્ધિ થતાં ઉંચી કક્ષપનાઓ ઉઠે છે પણ અનુભવજન્ય વસ્તુ તો એકાગ્રતાથી વા સંયમથી પ્રકટ થાય છે અને તેથી જ આ સમારંભમાં સંયમને પ્રધાનતા આપાઈ છે. સમારંભનાં સર્વ રચનામાં પૂર્ણ અનુકૂળતાવાળું સંયમનું રચાન શ્રી ગુરુદેવ રચના હતા. ત્યાં સુદર્શન પણુ-કોમાલુક ન થાય તેની સાવધાનતા રખાવતા. શા માટે ? સાધકને એકાગ્રતા સાધવામાં બહિર કારણ વિરૂપાન દરે એ જ કારણ હતું. પુનઃ પુનઃ પ્રવચનો કરી એ જ ઉપદેશ આપના કે ‘સંયમને યોગ્ય રીતે સાધો’

બધુએ ! ઈશ્વરાનુગ્રહથી આપણે કોઈ પણ વિદ્યાના વાદન્ય રચરૂપને જાણવા સારો ઉચિત્ત્વવાળો રીત રચના નથી. ઇષ્ટના ભોધથી અને વિવિધ પ્રતિફલનાની મધ્યમાં બ્રહ્માનંદમાં સુક્ષ્મતા ઇષ્ટશ્રીના દર્શનથી આનંદનું સ્વરૂપ તથા સર્વ વિચિત્રિમાં આનંદ મેળવી શકાય છે, એ અનુભવ્યું છે, દષ્ટિગોચર થયું છે.

આગ્રહી સમારંભનો આરંભ થાય છે. જ્ઞાન દિવસમાં સહવિચારથી અંતર્ની શુદ્ધિ સાધનાં સંયમકારે ઉપાન્યપ્રતિ અપકાષ્ઠ એકાગ્ર યત્નથી તા અવશ્ય હરિદાસમાં અવશ્ય આનંદનો સચિત્ત ચમકારો પણ અનુભવીશું. ક્ષણમાં પડીને અગાધાની વિગત બુદ્ધિના અનેક પડોને છિન્ન બિન્ન કરી નાંખે છે તેનું કારણ વિગતમાં રહેલું સામથ્ય છે. તેમ જ્ઞાનનંદનો સચિત્ત ચમકારો પણ વૃત્તિનું, વિચારનું, ઉદયનું પરિવર્તન કરવા સમર્થ છે તેથી અપ્પ કાગ આનંદનું ભાન રહે નોપલું તેથી વ્યગ્ર ન થતા ફરી ફરી એકાગ્ર ચિન્તા પ્રવળ કરવા શ્રેયસ્કે. એકાગ્રતાના સાધનથી જ સાધનના પરિણામી ફલરૂપ દુઃખમાનવી આનંદનિષ્ઠી નિર્વૃત્તિ ને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ આપણે અનુભવીશું.

આરંભમાં જાણીશું હતું કે કારણવિના દિવ્યા યત્ના નથી. દિવાના કારણરૂપ વસ્તુ આનંદ છે, તેમ સ્વરૂપાનંદની પ્રાપ્તિના કારણને લીધે આ અધિક્યા આપણે સાધી રહ્યા છીએ તેમાં પરમાત્મા બ્રહ્મ અર્પી સર્વને પરમાનંદના બોલેલા કંદો એ શુભેચ્છાસદ્ વર્તન વિરમે છે

શ્રીગજં દેવી.

શ્રી યોગસાર.

(અનુસંધાન ચતોર્થે ૧૦ ના ૫૪ ૨૩૬ થી)

આ અભિનિવૃત્તાની સત્તા સર્વ કરનાં વધારે છે. છેલ્લે દક્ષિણ જન્મુઓથી માંડી મોટા મોટા વિદ્વાનો, દેવ તથા દાનવો આદિ સર્વમાં આ વિકાસ રહેલો છે. સુદમ જન્મુર્માન પદ્મ મરણ થાય તેની દિશનિમાં આપણે મુદ્રાએ છીએ તો તે કપી કિન્તા જન્માવ છે. તાનુ આસક પાળી સમગ્રજી નથી, વાચ વચ્ચે બધા પામવું નથી. પણ તેના હરીરને પણ એવી ધિયનમાં ધરવામાં આવે કે જેથી તેનું મનુ ધવાનો સંભવ આવે તો તે અસક અનેક પ્રકારે તરકરીયાં મારી એ ધિયનને દૂર કરવા દેવભાવથી જ પ્રવળ કરવું જાણીએ. દેવા પણ નિરંતર રહેવા માટે, અમર થવા માટે અનેક પ્રવળ કરે છે અને જ્યારે દાનવો આદિથી એમનું પ્રદાર ધવાનો યોગ આવે છે ત્યારે અનેક પ્રકારે પોતાનું રક્ષણ કરે છે એમનાદિ યુતિ, યુતિ. મનિદાસ અને પુગણોથો જન્માવ છે તેથી આ વિકાસની દિશનિ જગતમાં સર્વેન દેખાય છે. બહુલાગજેવા અને પ્રવ્યા પુરવા પણ આના પાતમાંથી બહાર નથી કાઢિદિવસ જાગ્રત્યાવાતા કરતાં પણ જન્માવે અસાધ્ય આધિ ધાન છે અને તે નમ્બુ આણંદી એવું અનુમાન થાય છે ત્યારે એ અનુમાનથી જ તેમનાં સાચ સિધિત રૂપ મળે છે અને ગત કરાતી જાગ્રત્યાવાતા તેમનાં કરતાં જેટ જેટી સાચે છે. કાંઈ આનંદાસન કરે છે તો તેના પ્રતિ તેમનું મન કરતું નથી પણ તેના સ્ત્રીય વાગાદિ દિવ્ય પ્રાણીની એકદમ પ્રતીતિ રાંધે મનુજ સ્વચ્છ થઈ જાય છે તેમ

આ પુરુષો મૃત્યુના ત્રાસથી રતબ્ધ થઈ ગયેલા દેખાય છે. નથી ક્યતું તેમને ખાવાનું. નથી ક્યતું પીવાનું. નથી તો તેમને સંગીત આનંદ આપતું કે નથી સંગવદ્ધાસાંનાં મુખ આનંદ આપનાં. બ્રહ્મચિંતન તેમને સાંત્વન કરતું નથી અને કોઈ રીતે શાન્તિ વળતી નથી પણ તેમનું મન નિરંતર ભયમાં જ લાગી રહેતું રહે છે. આદત્તમાં જે વ્યાધિ અમાધ્ય મરી મુચિન્દો દેખાય છે અને તેને જીવનની આશા અધાય છે કે તરત જ ને પુરુષ પાછા વાત્ર જેઓ થઈ ગય છે આ સ્પષ્ટ જણાવે છે કે આ અભિનિવેશનું કેટલું અજ નેતામાં હતું. સંન્યાસીઓ મૂઢ છોડે છે. સ્ત્રી છોડે છે. ધન છોડે છે પણ તેમની રિયતિ પણ આથી ચડીઆની દેખાતી નથી. જે પુરુષો વિતરાગ થયેલા હોય છે, જેમના કોઈ માન આપે છે કે અપમાન આપે છે તો તેમાં લાગણી થતી નથી. ધનાદિ પ્રિય પદાર્થો જતા રહે છે તો જેઓ વિવિધ વિચાર અને યુક્તિથી ચિંતન શાન્તિમાં ગ્યાપી શકે છે તેવા પણ મરણના ભયથી કંપી ઉઠે છે. માત્ર જે જીવન-મુક્ત છે, જેની અવિદ્યા તત્ત્વજ્ઞાનથી, વિવેકસાક્ષાત્કારથી જતી રહી છે તે મહાપુરુષો જ આ વિકારને પોતાને અધીન વતાવે છે. તેમનામાં આ વિકાર દેખાતો નથી. તેઓ પણ ત્યારે વ્યુન્ધાનને સેવના હોય છે અને એકાએક વિજળી પડે છે તો તેઓ પણ ચમકી ઉઠે છે, એ શાથી ? એમનામાં તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉદય થયો છે તેથી અવિદ્યા જતી રહી છે પણ અવિદ્યાની વાસના, અવિદ્યાના સંસ્કારો જતા રહ્યા નથી. અવિદ્યાના સંસ્કારો ચિત્તમાં પડેલા હોય છે અને તે તો ત્યાં સુધી ચિત્તની રિયતિ હોય ત્યાં સુધી રહે છે. દોરડીનો દાહ થાય પણ દોરડીનો જે આમળો દેખાવા કરે છે, તે તો ત્યારે એની રાખને પણ વિખેરી નાંખવામાં આવે ત્યારે જ જતા રહે છે. આશ્રયનો નાશ થાય, આશ્રયરૂપે ચિત્તનો પ્રકૃતિમાં આત્મતિક લય થાય ત્યારે જ અવિદ્યાના સંસ્કારો નષ્ટ થઈ જાય છે. આથી અવિદ્યાના સંસ્કારો રહેલા હોવાથી અભિનિવેશના સંસ્કારો પણ રિયત થયેલા હોય છે. તેથી વિજળી પડતી વખતે તત્ત્વજ્ઞાનની વૃત્તિમાં લીનતા નહિ હોવાથી આ દગ્ધ થયેલી અવિદ્યા તથા અભિનિવેશ પણ એક વાર જાગૃત ડોકુ કરે છે, અને તેથી એ પુરુષો પણ ક્ષણવાર ચમકે છે. એ તો સિદ્ધ છે કે એ જીવન-મુક્ત પુરુષોને દ્વિતીય ક્ષણે જ સાવધાનના પ્રાપ્ત થાય છે અને એ સર્વ વ્યતિકર સ્વપ્નસરુષો થઈ રહે છે. એમને મરણનો ત્રાસ હોતો નથી કેમકે અવિદ્યા દગ્ધ થઈ ગઈ છે તેથી કંપ વગેરે વિશેષ ચાલતા નથી. એમને ભોગ માત્ર જોઈ ભોગ અથવા આલાસરૂપ ભોગ હોય છે છતાં આ અભિનિવેશથી થતું જે કાર્ય તેને મળતું કંઈક ચિદ્ધ એમને પણ એક ક્ષણભર પણ પ્રતીત થાય છે એ જ આ અભિનિવેશની સત્તા બતાવે છે. આ જીવન-મુક્ત પુરુષો આદ કરીએ તો ઈતર સર્વમાં આ વિકાર પ્રબળ વેગમાં રહેલો છે. આમ હોવાથી જ દેહાન્તર્યાસ છેવટે છૂટે છે એમ શાસ્ત્ર કહે છે.

આ અભિનિવેશ આટલું બળ શાથી પામ્યો છે એ વિચારતાં સુત્રનં નરનંજ સમગ્રાય છે કે સૌથી-મોટામાં મોટું દુષ્પત્ત તે મરણ છે એમ સ્વભાવથી જ માનેશું છે. સર્વ સાધનો સાધવાનો યોગ શરીર-હોય તો જ આવે છે, સર્વ સુખનો ભોગ શરીર હોય તો જ થાય છે, તેથી સર્વને સ્વભાવથી જ આ વિકાર રહેલો છે અને તેથી જ એને Instinct of Self Preservation એવું

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો નામ આપે છે. પેટમાં ચૂંક નાંખવી એની વેદના કેટલી છે, દાદ દુઃખની એમાં કેટલું દુઃખ છે તેનો એક વાર જોને અનુભવ થયો હોય છે તે જ તે ગણી શકે છે. તે જ પ્રમાણે મરણમાં કેટલું દુઃખ છે તેનું જ્ઞાન પણ તેના અનુભવથી જ થઈ શકે છે. સર્વ જીવોને એક સરખી રીતે રહેલો આ મરણના ત્રાસરૂપ અભિનિવેશ ક્યારે થઈ શકે છે કે ત્યારે એક વાર નહિ પણ અનેક વાર મરણનાં દુઃખનો અનુભવ થયો હોય ત્યારે જ. માત્ર સાંભળ્યાથી કે વાંચવાથી કે બીજાનું મરણ જોવાથી આવો બળવાન પિંકાર થવો સંભવનો નથી. તેથી જ આ અભિનિવેશ સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે એ જીવોને મરણનો અનુભવ થવો જ નહીં એ. ત્યાં એ અનુભવ વર્તમાન જન્મમાં તો થવો અસંભવ છે, વર્તમાન જન્મમાં તો તે જીવો જીવે છે સ્થૂલ શરીર સાથે સંયુક્ત છે તેથી એ અનુભવ પૂર્વ જન્મનો હોવો થઈ છે. પૂર્વજન્મમાં મરણનો અનુભવ થયેલો તે ઉપરથી તેના દુઃખનો જે સંસ્કાર ચિત્તમાં પડ્યો છે તે જ આ જન્મમાં જન્મથી જ મરણનો ત્રાસ ઉપજાવે છે. આ રીતે આ અભિનિવેશ સ્વભાવથી જ-સંસ્કારથી જ-પૂર્વ પૂર્વ જન્મના સંસ્કારથી જ વદન થનાર છે અને તેથી જ સ્વરસવાહી કહેવાય છે. સ્વરસ એટલે સ્વભાવ અથવા સંસ્કાર. અહિં 'કાઈ કહે કે સર્વમાં આ વિકાર જોવામાં આવે છે તેની ઉપપત્તિ વર્તમાન જન્મના અનુભવથી કરીએ તો યાવ તેમ છે. વર્તમાન જન્મમાં ધૃતિર મનુષ્યોને મરણ પામતાં જોવાથી તેમના અંગની વિકૃતિના પ્રત્યક્ષથી તેમને થતાં દુઃખનું અનુમાન થાય છે અને તેને લીધે મરણસમયે બહુ દુઃખ થતું દર્શી એમ અનુમાન થઈ મરણનો ત્રાસ ઉપજે છે, અથવા તો શાન્તમાં અને ક્ષિપ્તમાં વર્ણનમાં મરણનાં દુઃખોનું વર્ણન કરેલું છે તે ઉપરથી એ ત્રાસ ઉપજે છે. આમ જો કાઈ કહે તો જીવાણુનું જોઈએ કે એ કહેનાર અભિનિવેશનું સ્વરૂપ બરાબર સમજતો નથી. જ્ઞ મોટી ઉંમર થાય કે ત્યારે સમજાવવામાં આવે છે ત્યારે જ મરણનો ત્રાસ થતો હોય તો કદાચ આનું પણ માની શકાય કે બીજાના મરણના દુઃખના અવલોકનથી અથવા વાંચવા સાંભળવાથી એ ત્રાસ થતો દર્શી. પણ છેક નાના બાલકોમાં અને પશુ, પક્ષી, ઈંડિયા આદિ સર્વમાં એ દેખાય છે. એમને સાચાનું અવલોકન કરવાનો યોગ આવ્યો નથી, તેમ જ બીજાનું મરણ જોવાનો પણ યોગ આવ્યો નથી છતાં એમનામાં મરણના ત્રાસરૂપ અભિનિવેશની રિચિત્ર છે. તેથી આ રીતે એની ઉપપત્તિ થઈ શકે તેમ નથી જ તેમ જ કાઈ કહે કે દુષ્પાન એ શરીરના નિર્ભાવ માટે આવશ્યક છે એવું માનવિના જાણું છે અને એ જાનનો સંસ્કાર બાળકમાં ઉતરે છે તેથી તેની દુષ્પાન કરવા પ્રવૃત્તિ થાય છે. માતાપિતામાં કાપ, પગનો નજળો, ઉપદેશ આદિ વ્યાધિ હોય છે તો એ વ્યાધિના સંસ્કાર પુત્રપુત્રીમાં ઉતરે છે તે પ્રમાણે માતાપિતામાં મરણનો ત્રાસ છે તેથી તેની સંક્રાન્તિ પુત્રપુત્રીઆદિ પ્રવ્રમાં થાય છે આમ કાઈ માનાવવા માગે તો તે પણ ચોક્કસ નથી. આ પ્રમાણે વારસામાં કેટલાક વ્યાધિઓ કેટલાક ગુણો ઉતરે છે એ સત્ય છે પણ એ નિયમ પ્રવ્રમાં લાગુ પડી શકે તેમ નથી. માતાપિતામાં કાઈની દુષ્ટ સ્પર્શ થવાથી ઉપદેશ થાય છે તો તેની સંક્રાન્તિ પુત્રપુત્રીમાં થાય એ સંભવે છે. માતાપિતામાં સ્વર્ગન કારણથી ઉપદેશ કે પગનો નજળો કે કાપ કે ગણિતાદિ જ્ઞાન ધર્ત્યાદિ સર્વની ઉપપત્તિ થઈ

શકે છે અને તેથી જ તેની સંક્રાન્તિ પુનઃપુનઃમાં માની શકાય છે. પણ-પ્રસ્તુતમાં તેમ નથી માતા-પિતામાં પણ તેમના જન્મથી જ તેમને મરણનો ત્રાસ દેખાય છે. તેમને કંઈ જન્મસમય નહોતો અને ગોરી હિમર થયો છે એમ નથી. તેથી જન્મ પ્રગતમાં એ ત્રાસની ઉપપત્તિ થતી નથી તે જ પ્રમાણે માતાપિતામાં પણ જન્મથી દેખાતા ન હોવાથી બીજાનાં મરણના અવકાશની તેમનામાં થયો છે એમ કદી શકાય નેમ નથી. તેથી માતાપિતામાં નેમના માતાપિતામાંથી આવ્યો, તેમનામાં નેમનાં માતાપિતામાંથી આવ્યો પ્રત્યાદિ કથન પણ અધપરપરા જ છે. એક આંધળાને દોરનાર બીજા આંધળો, તેને દોરનાર ત્રીજા આંધળો એમ ઉપપત્તિ થઈ શકતી નથી પણ એ આંધળાને દોરનાર કોઈ સચ્ચ માણસ (દેખતો માણસ) છે એમ જ માનવું થાય છે. તે જ પ્રમાણે આ જન્મની સાથે જ દેખાતો મરણનો ત્રાસ તેની ઉપપત્તિ કાઢી જાય પણ થતી નેહએ. અને તે ઉપપત્તિ સરૂપણે પોતાનો અનુભવ સ્વીકારવાથી જ થઈ શકે છે. જેને જેને મરણનો ત્રાસ થાય છે તેને સર્વને એ થવાનું કારણ તેણે પૂર્વ જન્મમાં અનુભવેલું મરણનું દુઃખ છે. તે જન્મમાં પણ તેને મરણનો ત્રાસ થાય છે તેનું કારણ પૂર્વ જન્મમાં અનુભવેલું મરણદુઃખ છે. આમ લેવામાં દોષ આવતો નથી કેમકે સંસાર અનાદિકાલથી પ્રવર્તેલો છે તેથી કાઠી પણ જન્મ એવો નથી કે જેની પૂર્વ જન્મ નહિ હોય. અંકુરમાંથી બીજ અને બીજામાંથી અંકુર એમ માનવામાં અનવસ્થા આવે છે પણ તે પ્રમાણે સિદ્ધ અનવસ્થા હોવાથી દોષરૂપ મનાતો નથી. તે જ પ્રમાણે સંસારનું અનાદિકાલ સર્વ એ સ્વીકારવું જ પડે છે અને તે સ્વીકારનાં જન્મ અને મરણ, મરણ અને જન્મ એમ પ્રવાહ જ આવેલો રહે છે. તેથી આ ત્રાસની ઉપપત્તિ થઈ શકે છે. આથી આ મરણના ત્રાસથી પૂર્વ જન્મની સિદ્ધિ અને તેથી જીવનું અનાદિત્વ પણ સિદ્ધ કરી શકાય છે. સ્થૂલ શરીરના મરણથી જીવનું મરણ થતું નથી પણ જીવ ત્યારપછી હૈયાનીમાં રહે છે એ સિદ્ધ કરી શકાય છે. એમ હોવાથી જ આ જન્મો-જન્મ જીવતા અભિનિવેશ સર્વમાં દષ્ટ થાય છે અને તે પણ જન્મથી જ તેથી એ સ્વરસવાદી સ્વીકારાય છે. ત્રીયોગસત્ત્વકાર પણ આ વિકારનું સ્વરૂપ બતાવતાં કહે છે કે સ્વરસવાદી વિદુષાંઽપિ તથાકલ્હોઽભિનિવેશઃ ॥ ૨.૧. ॥ કાઠી કાઠી સ્થલે આ મૂત્રનો આવો પાઠ પણ છે કે સ્વરસવાદી વિદુષોઽપિ તત્ત્વતત્ત્વધોઽભિનિવેશઃ ॥ એ મૂત્રનો અર્થ એ છે કે શાસ્ત્રનાં શ્રવણ, મનનં આદિ કરેલાં (પણ વિવેકજ્ઞાતિરૂપ તત્ત્વજ્ઞાનને નહિ પામેલા) એવા વિકારોમાં પણ (અર્થાત્ અવિદ્યા તથા વિદ્યા બંનેમાં) રહેલો આ તત્ત્વ એટલે સ્થૂલ શરીર તેના છૂટવાના ત્રાસરૂપ અભિનિવેશ છે અને તે સ્વરસવાદી છે, પોતાના સંસ્કારથી ઉત્તરોત્તર વધતું થનાર છે. આ મરણનો ભય તે મુખ્ય અભિનિવેશ છે. પણ એનો અર્થ જરા વિસ્તૃત કરી અભિનિવેશ એટલે ભય એવો ગૌણ અર્થ પણ એનો કરાય છે. અને એ અર્થમાં જે પુરુષો અણિમાદિ અષ્ટ ઐશ્વર્યને પામ્યાછે અને તે સાધનવડે દિવ્ય અને અદિત્ય શબ્દાદિ પાંચ વિષયોના ભોગને પામ્યા છે તેમને ' રમેને એ ઐશ્વર્ય જગત્ રહે રમેને એ દશવિધ ભોગ જતો રહે ' એ પ્રકારનો એ આઠ ઐશ્વર્ય અને દશવિધ વિષયોના વિનાશનો ભય થાય છે તે ભય ખજી અભિનિવેશ ગણાય છે. આને જ અષ્ટાદશ પ્રકારનો

અધનામિત્ર નામ શાસ્ત્રકારો આપે છે. ત્રીસાંખ્યકાગિત્રમાં કહ્યું છે કે મંદસ્તમસોઽષ્ટવિધો મોહસ્ત વ
દશવિધો મહામોહઃ । તામિહોઽષ્ટાદશયા તથા મયથ્યન્વનામિત્રઃ ॥ ૪૮ ॥ અવિદ્યારૂપ તમસ્ આઠ
પ્રકારનું છે, અસ્મિતારૂપ મોહ પણ આઠ પ્રકારનો છે. રાગરૂપ મહામોહ દશ પ્રકારનો છે, દ્વેષરૂપ
તામિત્ર અઠાર પ્રકારનો છે અને અસિનિવેશરૂપ અધનામિત્ર તે પણ અઠાર પ્રકારનો છે. આ તમસ્-
આદિ પાંચ ભેદ તે વિપર્યય, અશક્તિ, તુષ્ટિ, અને સિદ્ધિરૂપ સુદિના ભાવમાં જે વિપર્યય પૂર્વે
કહ્યો છે તેના છે.

(અપૂર્ણ.)

સર્જનબલની આવશ્યકતા.

મિત્ર ભિલ અનેક શક્તિઓ, કળા, સામાન્ય જ્ઞાન, આવશ્યક પ્રાપ્ત થયાઓ થતી ત્યાં
ત્યાં જોવામાં આવે છે પરંતુ સર્જનસામર્થ્ય કોઈ વિસ્તમાં જ પ્રતીત થાય છે. એ બળ જોવામાં
હોય છે તે જ સર્વના ઉપર આધિપત્ય ભોગવે છે. સર્જનક્રિયામાં એવું વિસફલ સામર્થ્ય છે કે જે
પ્રાપ્ત થયા પછી વસ્તુમાત્રનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. વિષાંતર્ગત પ્રત્યેક પદાર્થોનું નિરીક્ષણ કરનાં
જણાય છે કે એ સ્વતઃ સુખયેશાં નથી. એ પણ કોઈ સર્જનશક્તિથી જ પ્રકટ થયાં છે. ધ્રુવરની
સર્જનશક્તિથી સૃષ્ટિનું પ્રાકટ્ય થયું છે અને તેથી સર્જન કરવાનું બળ પરમાત્માનું ગણાય છે,
એ બળથી પ્રાણીમાત્રપર તેમની સત્તા પ્રવર્તે છે.

આ જગતમાં એક એવો નિયમ દૃષ્ટિગોચર થાય છે કે મહાનુભવી ઉદાર પુરુષો વા સર્ગરુક
પોતાનું સામર્થ્ય યોગ્ય અધિકારીને નિર્દેશિત આપતા રહે છે, એ જ નિયમને વશ રહેલા ધ્રુવર પણ
જણાય છે. વિશ્વનું સર્જન કરીને ધ્રુવરે સર્જનસામર્થ્ય પોતાનામાં જ રાખ્યું છે એમ નથી પણ
એક અદ્ભુત વસ્તુ ઉત્પન્ન કરીને તેના ગર્ભભાગમાં આ સામર્થ્યનું પ્રદાન કર્યું છે. એ વસ્તુ તે
મનુષ્ય છે. સર્જનબળને પ્રકટાવવાની કળા સિદ્ધ થતાં મનુષ્ય જે કંઈ ધારે છે તે કરી શકે છે, અને
તેથી જ પ્રત્યેક મનુષ્ય ધ્રુવરના અંશરૂપ છે એમ સત્પુરુષો દર્શાવે છે. દેવાદિકમાં માત્ર ભોક્તૃત્વ છે.
સૌકેતિક ઇશવિકૃતિ સકેતાનુસાર કાર્ય કરે છે; પણ માનવદેહમાં તે સ્વભાવસત્તાના બળે સર્વ
કંઈ કરવાની સ્વતંત્રતા છે, તેથી મનુષ્યદેહ દેવોને પણ દુર્લભ મનાય છે.

પરમાત્માના સર્જનબળથી વિષતો આરંભ થયો અને મનુષ્યના બળથી દરેક યુગે યુગે
વિવિધજાત્ય અતિકરો બન્યા અને એ જ બળથી આપણે આજે પણ કંઈકેકંઈ સુખાનુભવ કરીએ છીએ.

આપણા ગૃહમાં રહીને હજારો ગાંધી દૂર સદેશા મોકલી શકીએ. એવાર કલાકમાં ઘણે દૂર
પહોંચી જઈએ, તેલ કે દીવાસળીવિના દીપા પ્રકટાવીએ, કચ્છા થાય તો સંઘનમાં થયું ભાખાય

તથા સંગીત શ્રવણ કરીએ, દૂરદેશરિચતની ખબર તત્કાલ મળી શકીએ, ગગનમાં તથા જળ ઉપર પ્રવાસ કરીએ, વિશાળું થયેલા દેહનો સ્વર રેકર્ડદારા સાંભળી શકાય, નહિ જોયેલા મનુષ્યના હાવભાવ ચિત્રદારા જોઈ શકીએ, સાચી ? મનુષ્યના સર્જનસામર્થ્યથી.

આત્મર્થી ખસે ત્રણસો વર્ષના મનુષ્યોને કોઈએ પૂછ્યું હશે તો તેણે એ જ ઉત્તર આપ્યો. હશે કે આ વસ્તુઓ દલી અસંભવિત છે. એ ચક્રમકના પથ્થર ધરીને અગ્નિ, પ્રકટાવનારનો મગજમાં વિદ્યુત્તી દીવા થઈ શકે એ વાત ક્યાંથી હસે ? આજે આપણે તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરીએ છીએ અને તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે માનવહૃદયમાં નવું નવું સર્જવાનું બળ છે આ પ્રકારની શોધ કરી એ નિશ્ચય થતાં તેના શોધકોમાં સર્જનબળની ભૂમિતિ થતાં વિશ્વમાં તે પ્રત્યક્ષ થઈ

હાલના વિજ્ઞાનીઓએ રમૂસ સાધનોથી આ બળને જણાવ્યું, તેનાથી કંઈક ચઢતી કળા વાળાએ દીપકરાગ ગાઈને દીવા પ્રકટાવ્યા, મકાર ગાઈને હથિને આકર્ષી, મગસહરીના માનથી ગંગાને એક એક પગથિયુ ઉંચે ચઢતી કરી; એ વાતો અસંભવિત છે એમ માનવાનું લેશ પૂરું પ્રયોજન રહેતું નથી કારણ મનુષ્યસામર્થ્યનો અવધિ નથી. જેણે જગત્ની કંઈ પડી શોધો જોઈ નથી એવા એક નાના પ્રાચ્યવસીને પૂછીએ તો એ કોઈ પડ્યું વસ્તુને સત્ય ન માને; આધુનિક કાલમાં જેને આપણે પ્રત્યક્ષ ન જોઈએ તેથી આ સિદ્ધાંત તથા બનેલા વ્યવહાર સત્ય નથી એ કપોલકસ્પિત છે એમ કહી ન શકાય. આપણી દૃષ્ટિએ જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ થાય તે જ સત્ય છે એવા નિયમ નથી. સત્ય સિદ્ધાંત તો સર્વ કાલમાં અવિચ્છિન્ન રહે છે.

આ મુશ્કેલી વિજ્ઞાનીઓ આટલું કરી શકે છે તો પૂર્વકાલના અભ્યાસખસપેન્ને પુરો વર્ષોએ જે જે કાર્યો કર્યા છે જેવાં કે વિશ્વાગિરે નદી સૃષ્ટિ રચી, ભગીરથે સ્વર્ગથી ભૂલોકમાં ગંગાને આણી, આદ્માસિદ્ધિપ્રાપ્ત આકાશમાં ઉડીને ગયા, ત્રિસિપ્તે મૃગને વાચા આપી, વગેરે પ્રસંગો પુરાણના ગોપાદા છે એમ માનવાનું કંઈ કારણ રહેતું નથી.

ઉંચાને ઉંચા આવા અનેક પ્રસંગોના દૃષ્ટાંતથી મનુષ્યમાં કેટલું સામર્થ્ય રહેતું છે તેનું ભાન થાય છે. સામર્થ્યનું સંપૂર્ણ મૂલ્ય અંકાતાં અચુક મર્યાદિત વિકાસમાં મનુષ્યની સ્થિતિ રહેતી નથી.

આપણે એક શિકારી કુતરાથી કે રાત્રી જિલાડાથી ભય પામીએ ત્યારે સરકસનો એક ખેત્રાડી કમે કમે પોતાની શક્તિને કેળવીને વાઘસિંહને અંકુશમાં રાખે છે તેની પાસે અનેક ખેલો કરાવે છે, પશુપક્ષીઓ પામે આજની દૃષ્ટિએ આશ્ચર્યજનક ક્રિયા કરાવે તો જેનામાં આત્માનું અમાપ સામર્થ્ય પ્રકટ થયું છે, એવા ઋષિમુનિઓએ એક સંકટપ્રમાત્રથી એવા પશુઓમાં સાત્ત્વિકતા સર્જન કરી હોય, જ્ઞાનેશ્વરે પાડાને વેદ બોલાવવાની શક્તિ આપી હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ? કારણ કે મનુષ્ય ધ્વજસદશ થઈ શકે છે, તો ધ્વજી બળના કાર્યો કેમ ન કરી શકે ? જેવા પ્રમાણમાં એ સામર્થ્યનો ઉપયોગ થાય છે તેટલા પ્રમાણમાં તે નવું સર્જન કરી શકે છે.

મનુષ્યમાં સર્જનબલ રહેતું છે તે તો આપણે વિવિધ દૃષ્ટાંતથી વિચાર્યું. પણ હવે એ સામર્થ્ય શી રીતે પ્રકટ તેનો અર્થ વિચાર કરીએ.

સર્જનબલ રચણ રૂપમાં પ્રકટ થતા પૂર્વે મનુષ્યની કક્ષનામાં તેનું સ્વરૂપ રચાય છે. કક્ષનામાં 'કાર્ધ' વસ્તુ રચાયા વિના તેનો બહાર કદી જવું ઉત્પન્ન થતો નથી. વસ્તુનું આદિ કારણ જેમ બીજું છે તેમ વસ્તુ માનવ આદિ કારણ કક્ષનાસાક્ષી છે.

બીજાવિના રૂપની વિધિ નથી કક્ષનાવિના પદાર્થની વિધિ નથી. એક શોધક દીર્ઘકાલપર્યંત ત્યાં જોતાની કક્ષનામાં વસ્તુના સમગ્ર સાધનો રમે છે ત્યારે જ પારેલી શોધમાં સફળતા અનુભવે છે.

સામાન્ય દાખલો પ્રક્રિયા કે આપણને જ્ઞાત બાબતોના દર્શન થાય. પણ એટલાથી જ જ્ઞાત બાબતોના રાક્ષા નથી. પરંતુ ત્યાં જોને અનુદ્યેષ ધી ધી તથા બનાવવાની રીત કક્ષનામાં રચાય છે ત્યારે જ્ઞાત બાબતો રાક્ષા છે. જ્ઞાત મગજમાં એનો વિધિ ઉપનિયત થતો નથી તે કદી જવું એ વસ્તુ નહિ જ બનાવી શકે. તેથી સામાન્ય કે જોડી વસ્તુનું વિધિ જુનું રીતે કક્ષનામાં રચાય છે ત્યારે જ્ઞાત તેનું બહાર પ્રકટીકરણ થાય છે અને તેથી એ જ્ઞાત નો નષ્ટ થાય છે કે 'કાર્ધ' વસ્તુ વસ્તુની કક્ષાનો ઉદય થતા તેનું સ્વરૂપ કક્ષનામાં રચાય છે, પરંતુ કક્ષનામાં 'કેવુ' રચનું નિર્ધારિત તેના જ્ઞાત વિચાર કરવા ધર્મ છે.

એકનો દાઢ અને બીજાનો પગ એમ મુજબ તે નુકરે મનિ બનતી નથી તેમ જ પદાર્થને પ્રત્યક્ષ કરવા લાયક નહીં સમગ્ર અનુભવોમાં અવગણિત રૂપમાં કક્ષનામાં મોડિયતા મેળવે. તેનું સ્વરૂપ એવું મુજબમિતર રચનું નિર્ધારિત કે તેનું જ તેનું મુજબમિતર બને.

કક્ષિત પદાર્થનું જુનું સ્વરૂપ જારેજાર કક્ષનામાં રચાય છે તે જ એ કાર્યમાં પૂર્ણતા આપે છે. આપણું વિચરતાથી વિચાર કરીશું તો આપણને જ સમગ્રમાં કે જે વસ્તુ રચણ રૂપમાં આપણે મોટામોટ પ્રકટાવી છે તેના પૂર્વે આપણું મને મગજમાં જુનું રીતે દર્શાવી દતી.

જેમ જેમ કક્ષના મંજાનમ વિધિને ચાલી ગય છે તેમ તેમ કિંમો પ્રકારનું સામર્થ્ય પ્રકટ થાય છે. અને તેથી જ અનુદ્યેષ જ્ઞાત કરે છે કે 'કાર્ધ' જુનું રીતે અસંખ્યિત ન માનતાં પ્રકટી નિરંતર કિંમો કક્ષના કિંમો કારણ તેમાં અસાધારણ બળ રહેતું છે.

વસ્તુનું જ્ઞાત દેણ, કિંમો કક્ષના અવગણિત રૂપમાં કિંમો દેણ જ્ઞાત કક્ષના સિદ્ધિ નથી થતી તે જ્ઞાતી કે એવિધિ પણ દર્શિત રાખવાની આશયકતા છે.

કાવંસિદ્ધિમાં એક અન્ય વસ્તુની જરૂર રહે છે, તે જુનું પ્રવળ છે. પ્રવળથીજ પુરો જરૂર કક્ષનામાં રમીતે વા મહા વિધિ રમીતે વિરમતા નથી, પણ નિરંતર તે મોટે પ્રવળ કરે છે. એક વાર મહાગત ન મળે તે: બીજી વાર સીધી વાર કે હજાર વાર પ્રવળ કરે છે. જુનું, કક્ષના, અને વળનો ત્યારે સુખ મગજ થાય છે ત્યારે કક્ષનાની સિદ્ધિ મળે શકે છે.

કોઈમાં પ્રમાદ ન હોય છતાં સામર્થ્ય પ્રકટતું નથી તેનો હેતુ એની ધ્યેય વસ્તુ સામાન્ય પ્રકારની હોય છે. આપણું ધ્યેય ધન હોય તો ઉપારય ધન આપે, એથી વિશેષ સામર્થ્યને ન પ્રકટાવે. અહીં અભાસ્મિ જેથી સર્વોત્તમ ભાવના કલ્પનામાં ઉત્કૃષ્ટી હોય છતાં તેના બહારના જીવનમાં અભિની ગળક આવતી નથી તેનું કારણ આ ભાવના યત્નથી આચારસિદ્ધ કરેલી હોતી નથી. પ્રત્યેક પ્રસંગમાં અખંડ અભિભાવવાળી ક્રિયા થાય તો જ આ ભાવના જીવનને અભિમય કરે છે. નહિતો એ વિચાર કેવલ કલ્પનામાં રહે છે, તત્કાલ મહાન્ સુખ સામર્થ્યને પ્રકટાવતો નથી.

શ્રીમાન્ વિશ્વવંદના જીવનના સમગ્ર અંશો સર્વોત્તમ કળાને પાખ્યાં હતાં તે પણ પૂર્વોક્ત કારણથી જ. સર્વને ઉત્તમ વિચાર તથા ધ્યેય પ્રાપ્ત હતાં છતાં શ્રી૦ મા૦ સાહેબે પૂર્ણ વિકાસ સાધ્યો તે કલ્પના, પ્રયત્ન, અને વસ્તુના ઉત્તમ અંયોગથી.

શ્રી ગુરુદેવ પણ વારંવાર એ જ જણાવતા કે ‘પ્રથમ તમે તમને ગમતો કોઈ ઉંચો આદર્શ નક્કી કરો, પછી તેના સમગ્ર અંશોનું ચિત્ર સુંદર રીતે કલ્પનામાં રચવા અખંડ યત્ન કરો, અને તેમજ થવા માટે તેને આચારસિદ્ધ કરતા જાઓ.’ જે કંઈ તમને અપૂર્ણતા લાગે છે તેનું એ જ કારણ છે કે આ ત્રણ વસ્તુનો યથાર્થ સહકાર રહેતો નથી.

પ્રિય બંધુઓ ! શ્રી ગુરુદેવ થોડા વયનોમાં અદ્ભુત સર્જનસામર્થ્ય પ્રકટાવવાનું કર્તવ્ય મૂલ્યનું છે તે પ્રમાણે આ ત્રણ વસ્તુની મેળવણી કરવા સાવધ રહેવું જોઈએ. પૂર્વકૃત અશુદ્ધ સંસ્કાર વિચાર તથા ક્રિયામાં નવું સર્જન ક્યાં વિના સાચો વિકાસ કદી અનુભવાતો નથી. જ્ઞાન, કળા, સુખ, શાંતિ, અર્થસ્થિતિ જેવા સર્જનથી જ મળે છે. તેથી ઉત્તમ ધ્યેય, કલ્પના તથા પ્રયત્ન જન્ય રાખવાનું કર્તવ્ય નિરતરનું છે. જ્યાં સમારંભના દિવસો પૂરતી પણ સાવધાનતા રાખીશું તોપણ ધણું બળ મેળવીશું. કારણકે મુભાગ્યે આપણું ધ્યેય તો દિવ્ય છે-ધૈર્ય છે. જગતની સામાન્ય વસ્તુની સિદ્ધિઅર્થે પ્રયત્ન કરવો પડે છે તો ધૈર્યને તથા તેમનું સામર્થ્ય પ્રકટાવવાને અખંડ યત્ન તથા સાવધાનતા રાખવી જોઈએ એ સ્વાભાવિક છે.

સારી ચર્ચાથી, કીર્તનથી, સદ્અંથના અધ્યયનથી, સંયમથી પરમાત્માનો આલિષ્કાર થાય છે. અવકાશના સમયમાં નિરુપયોગી વાત ન કરતાં સ્વાધ્યાય વગેરે સાધનથી ધ્યેયનું સુંદર સ્વરૂપ કલ્પનામાં રચીને પ્રાતઃકાલે તેને હૃદયમાં પ્રકટાવવાને સંયમ સાધવાનો છે. જેટલી ઇચ્છા હોય તેટલો સખળ પ્રયત્ન કરવો પડે છે.

જળનો એક ખાસો પીનારને માત્ર નજા ઉઝાડવા જેટલો અંધ યત્ન કરવાનો રહે છે. બ્રાહ્મણ જળની સરિતા લાવનારને દીર્ઘકાલ તપશ્ચર્યા કરવી પડે છે, એ આપણે જાણીએ છીએ.

સામાન્ય વસ્તુ સાધારણ યત્નથી અને અસામાન્ય અસાધારણ પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત થાય છે; માટે બંધુઓ ! જે અમૂલ્ય વસ્તુ સ્વૂલ રૂપમાં આપણને પ્રાપ્ત થઈ હતી તેના સંક્ષેપ રૂપને અનુભવવા પ્રમાદનો પરિત્યાગ કરવો જોઈએ.

નિરંતર તેને કલ્પનામાં રમાડી, આ પ્રાપ્ત અનુકૂલ સમયમાં હૃદયપ્રદેશમાં અત્યંત નિકટ પ્રત્યક્ષ અનુભવવા પ્રવૃત્ત કરજો.

ધૃષ્ટાંતી સત્તા તો સાધકને પોતાના પ્રતિ આકર્ષવા સર્વદા તત્પર રહે છે. જોટલી પ્રવૃત્તિની શિથિલતા તેટલો ધૃષ્ટિપ્રાપ્તિમાં વિશ્વંશ યાપ છે. તેથી આ ક્ષણે જ અવધાનુભવ કરવો છે એ નિશ્ચયથી, વેગથી પ્રાપ્ત સાધનને સાધજો.

પ્રિય બધુઓ ! શ્રી ગુરુદેવે સર્વને એટલા બધા મુંઠા ઉપયોગી વિચારો તથા સાધનો આપ્યાં છે કે જેથી નવું કંઈ પણ જાણવાવાનું કોય જ નહિ જતાં પ્રમંથ પ્રાપ્ત થતાં એ જ વિચારોનું પુનઃ ચિંતન કયું છે.

આ ચિંતનની સત્વર મિદ્ધિ કરવા પરમાત્મા બધ પ્રેરે એ પ્રાર્થનાસહ આ વિચાર આ ક્ષણે પુનઃ કલ્પનામાં રાખે છે.

શ્રી૦ જ૦ દેવી.

૪૧મો સાધનસમારંભ.

વર્તમાન વર્ષનો શ્રી સાધનસમારંભનો ૪૧ મો મહોત્સવ હોટાઉંડેપુરમાં ચોરસંગ નદીનકનિકટ 'ધેણ્યાંડ' નામના સરઘાગી જમીયામાં ફાંશુન દુકાન ૧૫ રવિવાર તા. ૫-૩-૩૬ થી ફાંશુન દુકાન ૬ થી ૬ થી ૧૧-૩-૩૬ સ્થાન દિવસમુખી ઉત્તમ પ્રકારે પાલન કરવામાં આવ્યો. ઉત્તમનું મધ્ય મુરખ તથા સાન યાનાવરજાયાગુ હતુ. પરીઓનો પગ ન્યાં કોસાદસ નહોતો. એકાંતમાં આવેલું મધ્ય જતા સર્વ મુખપૂર્વક નિવાસ કરી સહે એવી પૂર્ણ અનુકૂલતાવાળુ. મગીએ વિષ્ણુત્તા દીપકના પ્રકાશથી જગદગનું આ ન્યાન સર્વને અત્યંત આહલાદગતક થયું હતું.

બહારની વિવિધ પ્રકારની અનુકૂલતા પ્રાપ્ત થવામા મુખ્ય કારણરૂપ હોટાઉંડેપુરના ધર્મિય મહારામસાહેબ શ્રીમાન નરહરિસિંહજી છે. તેઓશ્રીની ઔઘાઈગતિ તથા ધર્મગતિથી જ સર્વ પ્રકારનો મુખાનુભવ સર્વેએ અનુભવ્યો.

તાંના દીવાનસાહેબ શ્રી ધીરજીરાજભાઈની કાળજીથી દેખરેખથી, શ્રી ગાંધારાકરભાઈ શ્રી જ્ઞાણકરભાઈ, વગેરે સન્નતેના હિસાદથી, તથા સાધકબધુ શ્રી જગસિંહ ભાઈ તેથા શ્રી રૂપસિંહભાઈના અત્યંત પરિશ્રમથી ઉપાડી લીધેલુ પુણ્યકાર્ય બહુ સારી રીતે સફળ થયુ છે એમ પ્રત્યેક જ્ઞાનારને તથા અનુભવનારને જાણાયુ છે.

રવિવારથી ઉત્સવનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો. પ્રા.કાંતે પાચવાગે ઉડીને શ્રી ગુરુદેવના મુરખ મનિહરસમીપ પ્રમાણકીર્તનથી પ્રાર્થના કરીને આનાદિકથી પરવારી સાતવાગે સર્વ સંયમના મુંદર મંડપમા એકત્ર થઈ પોતાને પ્રાપ્ત સંયમની રિયામાં યોગ્યતા. સંયમશાલામાં

અપૂર્વ શાંતિનું ભાન થતું હતું. પ્રાતઃકાલનો આરવાગતાસુધીનો સંપ્રમ, આરતી વગેરે કાર્યક્રમ સમાપ્ત થયા પश्चात् બધું શ્રી સુનીલાલ ઝોઝાએ વ્યાખ્યાન કરીને પછી પરમ પૂજ્ય શ્રી દેવીશ્રીનું પ્રવચન વાંચી શ્રવણ કરાવ્યું. ભોજન પછી નિવાસસ્થાનમાં વિશ્રાંતિના કાળમાં સર્વ દેવાધ્યાય કરતા હતા. સાયંકાલે નિત્યકર્મથી પરવાર્યા પછી છવાગે પુનઃ મન્દિરસમીપ આવીને સવાળથી સાડાછપુધી 'શ્રી હરેન્દ્રાચલમઃ ઓમ, વિજયંકર, વિશંભર જય જય.' ધૂત ભાવપૂર્વક કરીને ભારતની ઉન્નતિનિમિત્ત પ્રાર્થના કરી સર્વ વ્યાખ્યાનમંડપમાં એકત્ર થયા હતા. ભાઈ સુનીલાલ ઝોઝાએ હરિશ્મરણ સજ્જી ઉપયોગી વિચારો જણાવ્યા હતા. સાડાઆઠથી કીર્તનનો આરંભ થયો. સાડાદશવાગે કીર્તનની સમાપ્તિ થતાં 'શ્રી સદ્ગુરુ દેવકી જય' ના ધોષપૂર્વક સર્વ શીખરાયા.

સોમવારે નિત્યના નિયમ પ્રમાણે સંપ્રમનો કાર્યવિધિ પૂર્ણ થતાં શ્રી ભોગીલાલ ઝોઝાએ વસ, જપ તથા દાનસજ્જી મનનીય વ્યાખ્યાન કર્યું હતું. તે પછી વિષ્ણુભાઈએ પાંચદશ મિનિટ ઉપોદ્ધાન કરીને પૂઁ શ્રી દેવીશ્રી નો 'જગત્તું અને ઉદ્ધતું' એ સંબંધીના કર્તવ્યનો મુદ્દા સ્પેષ શ્રવણ કરાવી ઇષ્ટશ્રીના ઉપદેશવચનો શ્રવણ કરાવી પાવન થયા અને ક્રોતુવર્ગને પાવન કર્યો. સાયંકાલે શ્રી મણિભાઈ શેક્ષતનું વ્યાખ્યાન ચર્ચ રહ્યા પછી કીર્તન ગાઈને દિવસભરનો કાર્યક્રમ પૂર્ણ કર્યો.

મંગળવારે જપાદિક ક્રિયાપશ્ચાત્ શ્રી મહારાજસાહેબના કાકાશ્રી રામસિંહજી એ આરતી ઉતારી હતી. વૈભવમાં રહેવા છતાં આ પુરુષનો ભક્તિભાવ નિરભિમાનતા, વેદાંતશાસ્ત્રઉપર પ્રીતિ, ધાર્મિક આચાર ઉત્સવના કાર્યમાં સદાનુજ્ઞિત દર્શાવી સર્વ પ્રકારની સદાય આપવાની તત્પરતા વગેરે જ્ઞેનારને આદર્શરૂપ જણાયા હતાં. તે દિવસનો ભોજનવિધિ તેમના તરફથી થયો હતો. સાયંકાલે ભાઈ ઝોઝાએ સમય ઓછો હોવાથી લઘુ વ્યાખ્યાન કર્યું હતું. તે પછી છોટાઉદેપુરમાં આશ્રમ રચીને નિત્ય નિવાસ કરીને ત્યાંના પ્રજાવર્ગને સન્માર્ગે દોરવાનાર સ્વામી શ્રી સ્વયં જ્યોતિષજીએ પધારીને લગભગ કલાકસુધી સર્વને ઉપદેશ આપ્યો હતો. વિદ્વાતપૂર્ણ ઉપદેશ શ્રવણ કરતાં સર્વ અત્યંત પ્રસન્ન થયા હતા.

બુધવારે પ્રાતઃકાલનો ક્રમ સમાપ્ત થયા પછી શ્રી મહારાજસાહેબના ભગિની રાજકુમારી શ્રી કુંતકુંવરબાએ અત્યંત ભાવપૂર્વક આરતી ઉતારી હતી. કેટલાક સાધકબધુઓની ઇચ્છાથી તથા આગ્રહથી શ્રી જયન્તી દેવી વિરચિત શ્રી હરેન્દ્ર લોહામૃત ભાઈ બૂંપેન્દ્રે, વિધિને તથા નરેન્દ્ર જ્ઞાનિથી ભાવપૂર્વક મધુર સ્વરથી જગભજ એ કલાકસુધી ગાઈને ક્રોતાં શ્રી ગુરુદેવના મહિમામાં લીન થયાં હતા. લીલામત શ્રવણ કરવાને રાજબાલા શ્રી મુલામકુંવરબા તથા સર્વ રાજકુંડેબનો સ્ત્રીસમુદાય પૂર્ણ થતાં સુધી ગ્રેહો દૂરો. પ્રાચીન કાલમાં સમગ્ર રાજકુંડેબના આબાસટદ્ધમાં ધર્મપરાયણતા હતી એ આપણે રાષ્ટ્રપુર્ણાના અવસોજનથી જાણીએ છીએ. તેથી ધર્મપરાયણતા આ રાજકુંડેબમાં દષ્ટિગોચર થઈ હતી.

શુભવારે રાત્રીએ ત્રી મદારાગ્નસાદેજ નથા તેઓશ્રીના ભાઈ પધાયા હતા. આખ્યાનને મમય આજ દોરા છતાં જંધુ મુનીશાસ ઓગાએ એકસામરજી સંજ પી મુંદર વિચારે દશાન્ન હતા

શુભવારે નિન્નકમ સમાપ્ત થયા પછી શ્રીમાન્ મદારાગ્નસાદેજના કાકાના પુત્ર શ્રી ગજેન્દ્ર સિંહજી તરફથી તેમના મ નંધીએ આગતી હુનારી હતી. તે દિવસે બોલતા તેમના તરફથી થયું હતું સાવંકાને શ્રી મણિઆર્જન આખ્યાન થયું જેથી આનૃવર્ગ પ્રમન્ના થયો હતો.

શુભવારે આરતીના સમયે શ્રી મદારાગ્નસાદેજ પધાયા હતા. વિધિપૂર્વક શ્રીગુરુદેવનં પ્રતિના નથા પાદુકાનું પગલ કપું હતું. પૂજારિને આરતી દાઢમાં લીધી તે સમયે આરતીને રૂપરા રૂતીને શાંતિપૂર્વક શ્રી મદારાગ્નસાદેજે ઉગા રૂતીને પોતાની પ્રગતે ધર્મભાવનાનો ઉચ્ચે આદરશ દર્શાવે. આરતી પુષ્પાંજલિ પાળુ થયા પછી તેઓશ્રીની દન્વચાથી કીર્તનમંડળીમાંનું '૬૦ વેળીયોરસીત' નામે નાનમા પેલા. મન્દ્ર કમલવિદારી એ પદ ભાઈ વિધિને તથા છાંદ શ્રીના એકમે પદ બદલે પદાએ જાણાં હતાં. શ્રી મદારાગ્નસાદેજ શ્રી કુમુદકુવંદયા પાળ આરતીના સમયે પધાયા હતાં કીર્તન મચાયા પછી શ્રી મદારાગ્ન સાદેજના પધાયા પછી પૂઠ દેવીશ્રીનું ' મન્દ્રનંજયની આપઘવના ' એ વિગે મુંદર વિચારગીત પ્રવચન વિષ્ણુભાઈએ વાચી સંભળાવ્યું. નિન્નનિવમાનુસાર ૪૮આનાં પચ્ચો અવળુ રૂતી પ્રાતઃકાલના વિધિની સમાપ્તિ કરી હતી. શુભવારે શ્રી મદારાગ્નસાદેજતરફથી બોલતા થયું હતું. સાવંકાને ભાઈ ઓગાનું મુંદર આખ્યાન થયું હતું.

શુભવારે સમારંભો. અનિમ દિવસ હતા. સવને જરાનું દોવાથી તે દિવસે પ્રાતઃકાલે સાકાળપચાએ જપતો વિધિ તથા નિન્ન અભિષેકની ગિયા આગતી હતી તેના દશાંશ જપતો વિધિ પૂર્ણ થયા પછી પતની નેવારી કરવમાં આવી શ્રી મદગુમ્મતિસ્ તા મુંદર બાવવાદી મોદેશથી આદુતિ આવી શ્રી ગુરુદેવરસિત યજ્ઞનારાયણની નૃતિથી શ્રીકૃષ્ણ સમપીને પૃ ૫૦ શ્રી મુંદરેશ્વરા- આર્ચકેએ પતની પાળાદુતિ કરી હતી. તે સમયે શ્રી મદારાગ્નસાદેજના ભાઈ મદારાગ્ન શ્રી મદારસિંહજી પધાયા હતા. શ્રી મદારાગ્નસાદેજની વિધિપ્રમાણે જ શ્રીમાન્ મદારસિંહજીએ પગલ આગતી વગેરે મયં વિધિ રૂંતા હતા. તે દિવસે નંઓશ્રીનો જન્મદિવસ દોવાથી બોલતા પાળુ તેમના તરફથી થયું હતું. પત આરતી સમાપ્ત થયા પછી શ્રી અમૃતશાસ વેદરાજે, બોશીશાસ ઓગાએ, મણિઆરજી તથા મુનીશાસ ઓગાએ એમ વિવિધ જંધુઓએ શ્રીસાદક વિચારે દશાંજ્યા હતા પછી પૂઠ દેવીશ્રીએ મચતે પુનઃ અવદારમાં જોડાવાનો પ્રમંતે આવી મળવાથી તેને ઉદ્દેશીને દર્શાવેલા ઉપોની વિચારે વિષ્ણુભાઈએ મચંને અવળુ રૂત્યા. અનિમમાં ' જળ મુષ્પામ. મનઅભિરામ. રૂતીએ આગ જોડી પ્રજામ. ' એ કીર્તન ગાઈને પ્રતિશ્રીને મન્દ્રમ વંદન કરતાં જળપોષપર્વક ઉન્મરના કાંઈની પૂર્ણતા આપી

આ પ્રકારે સત્તત્વિવસપર્યંત સમર્પણ દિવા સાધવાનો, શ્રી છત્રપરમાત્માની મંગલમય ધૂન તથા શ્રી મગવન્નોત્ર નો પુણ્યપ્રદ પાઠ કરવાનો, શ્રી ડોંગ્ગલીલામન નું પાન કરવાનો, તથા અનેક ઉપયોગી સદ્વિચારો કીર્તનો વગેરે જવણુ કરવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થયો હતો.

લાઘુ ઓઝાનુ 'ચાલો વીર વત્સલો રે ત્રિવેણીને તીર' એ સુંદર પદ તથા 'નાચે નલમાં પેલા, ' વગેરે પૂર્વ દેવીશ્રીના સુંદર રાગના તથા લાવણર્પી કીર્તનો, શ્રી પ્રમિલા બહેનના ઉચ્ચ લાવણી પદો સંગાનુ મંડલે એવી સુંદર રીતે ગાયાં હતાં કે જેથી અપૂર્વ સાત્ત્વિક રસ સર્વના હૃદયમાં પ્રકટતો.

શ્રી ગુરુદેવના અપાર અનુગ્રહથી, શ્રી મહારાગસાહેબ નટવંરસિંહજી ના આદર્શથી તથા વયોવૃદ્ધ શ્રી મધિરભાઈ ની સર્વમાં ઉત્સાહ પ્રકટાવવાની શક્તિથી તથા શ્રી છત્રસિંહની શુશ્રૂષા શ્રુતિથી તથા પરિશ્રમથી શ્રી સાધનસમારંભનું કાર્ય ઉત્તમ પ્રકારે સફલ થયું. સમારંભમાં મુખ્યાનુભવ દરનાર સર્વ સાધકોએ આ સાધાર્યનુ ફક્ત શ્રી મહારાગસાહેબને તથા સર્વ કાર્યવાહકોને પરમાત્મા અર્પો એ શુભેચ્છાને એવનાં પ્રસન્ન ચિત્તે પોતાના સ્થાનપ્રતિ પ્રયાણુ કર્યું.

પરમાત્મન! સર્વ કંઈ આપની કૃપાથી જ ચાલી રહ્યું છે. સત્કાર્યમાં નિમિત્તરૂપ જે કાર્ય ખંતે છે તે પણ આપની સત્તાથી તથા અનુગ્રહથી જ. આપે આ કાર્ય નહિ ધારણું એવી સંવેદનમ રીતે સફલ થયેલું પ્રતીત કરાવ્યું. તે જ પ્રમાણે ભાવિકાર્ય કરણુદષ્ટિથી સફલ કરાવતો એ પ્રાર્થના સહ વિરમીએ છીએ.

કીર્તનમંજરી

૪૧ નાં શ્રી સાધન સમારંભનિમિત્તે ઉત્તમ લાવણાદી કીર્તનનું પુસ્તક હાલ પ્રસિદ્ધ થયું છે.

મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦. (પોસ્ટેજ ભુદં)

વ્યવસ્થાપક,
ચારિત્ર્ય મંદિર

વડોદરા.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

વર્ષ : ૪ અંક : ૩૪-૩૫
 મ. ૧૯૬૫, ચેત્ર શુકલ ૧૨
 શનિવાર
 તા. ૧ : ૪ : ૧૯૩૬.

પ્રત્યવદાર :
 અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
 વડોદરા.

વાર્ષિક લવાનમઃ—
 દિનમાં : ૧. ૪-૦-૦
 દિનવદાર : દસશિલિંગ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
 વિદ્યાર્થીને કમળા મુખા-
 ચેત્ય સંસ્થા,
 દાન દેવાચેત્ય સંસ્થા,
 સદાચ કરવાચેત્ય સંસ્થા,
 વિદ્યાર્થીને સંસ્થા આપ-
 નાર સંસ્થા,
 વિદ્યાર્થીમાં ચારિત્ર્યમંદિર
 મયતી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
 આ પત્રથી સર્વથી ઉચ્ચેશ્રી
 પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, ભાડ
 માનેતી વચીમાં-વડોદરામાં
 ઊભાલા-વડોદરામાં
 શ્રી એવસ્થાપકવર્તમાનથી
 પ્રાપ્ત :
 મોવિનંદલાલ અંક : ત્રિવેદી
 મદિ તાપુ અને પ્રાપ્ત
 ની વિશ્વવિદ્યાલય,
 વડોદરા, કે. રવેદો પ્રેસ
 ૧૫. તા. ૮ : ૬ : ૧૯૩૬

૧ નિત્યસન્દેશ.

શુક્રવાર, તા. ૫ : ૮ : ૧૯૩૧.

આપણે દરેક એક બલવાન ઇચ્છા આપણામાં પ્રકાશીએ તો
 તમને કેમ લાગે છે ? આપણે દરેક 'ચારિત્ર્યમંદિર' બનીએ તો ?
 તમે ધારો તો તમે દરેક તમને ચારિત્ર્યમંદિર બનાવી શકો. દરેક
 વિદ્યાર્થીમાં એટલે ઉછરતી વયના કુમારમાં પોતાનું ચારિત્ર્ય ધરાવતી
 શક્તિ રહી છે. જો સમજે તો દરેક વિદ્યાર્થી પોતાનામાં ઉત્તમ
 ચારિત્ર્ય પ્રકાશવવા અવસ્થા પ્રવળ કરી શકે. પોતાની દરેક વસ્તુને
 ચારિત્ર્યવાળી કરવાથી આપણું જીવન ચારિત્ર્યમંદિર બની જાય.
 દરેક વસ્તુને ચારિત્ર્યવાળી કરી એટલે ? દરેક વસ્તુને ચારામાં સાત
 કામ કરતી કરતી, 'દરેક વસ્તુમાં એટલું' બળ હોય તેટલું બધું બળ
 સારું કામ કરવામાં જરૂર પડે ત્યારે વાપરવું. દરેક વસ્તુ એટલે હાથ,
 પગ, આંખ, કાન, હાત, આપણું શરીર-તેઉપરનાં આપણાં મન,
 બુદ્ધિ, મિત્ર વગેરે. જે બધી વસ્તુના મોખ ઉપયોગથી આપણું
 ચારિત્ર્યમંદિર બનેલ. આપણે ચારિત્ર્યમંદિર બનવું હોય તો
 આપણી દરેક વસ્તુઉપર આપણા કામ મેળવવો જોઈએ. આપણા
 કામમાં જો આપણા હાથ, પગ, હાત, પેટ, નેમજ મન, બુદ્ધિ વગેરે
 ન રહે તો આપણે ચારિત્ર્યમંદિર બની શકીએ નહિ. હસવું ન પડે
 ત્યાં આપણું કામું 'દે' 'દે' 'દે' કરી કરી પડે, ત્યાં ન જોઈવું પડે ત્યાં
 હાત, હાતજવાટ કરી નહિ, આપણે જોઈ જાવા ધારીએ અને હાત તો
 બાણમાંની વસ્તુઓને જોવા જ કરે. આપણે કામું જોઈવું ન પડે
 અને હાત તો કરેએ 'કે' 'કે' તો જોઈવાની જ, કોય ન કરેએ હોય
 કે આગમ ન કરતી હોય અને મન હોય કરે કે આગમ કરે તો
 આપણે ચારિત્ર્યમંદિર ન જ બની શકીએ. ચારિત્ર્યમંદિર બનવા
 માટે આપણે આપણા ઉપર પૂજા કરે મેળવવો જોઈએ. આપણું
 આપણી દરેક વસ્તુ અત્યંત કિંમત કામ કરે એવી કરતી જોઈએ

આપણે જ્યારે જે કાર્ય કહીએ તે આપણી દરેક વસ્તુ કરે તો આપણે ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળા થઈ શકીએ. ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળા થવું એટલે સર્વે પ્રકારનાં ઉત્તમ સુખ અને સામર્થ્યતા અધિકારી થવું તે. ચારિત્ર્યવાળો મનુષ્ય હું ખર્ચાથી પણ સુખ ઉપજાવી શકે છે, તેથી તેને પછી કાણુ હું ખી કરે ! ચારિત્ર્યવાળો મનુષ્ય ખર્ચામાંથી પણ સારું મેળવી લે છે. નિઘ્ન કરો કે આપણે આવા ચારિત્ર્યવાન થવું.

શ્રી ગુરુદેવ.

વિદ્વદ્ધરિષ્ઠ દી૦ ખ૦ શ્રીયુત નર્મદાશંકરભાઈ.

વડોદરાનાં ત્રેયસ્સાધકમંડપનાં 'અગ્રણી શ્રી જમનાદાસભાઈનાં દેહવિત્તયને હજી એક વર્ષ પીત્યું નથી એટલામાં શ્રી ત્રેયસ્સાધકઅધિકારિવર્ગને પુનઃ અત્યંત દુઃખદ આઘાત સંવન કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે. વર્ગના અગ્રગણ્ય, સાક્ષરવર્ણ, ગુરુમંડિતપદાવલિ, મુંદર વક્તા, લેખક, ગુજરાતમાં સુખસિદ્ધ તથા શ્રી સદ્ગુરુમંથવાનથી 'વેદાન્તમાનંડ' સંતાને વરેલા પૂજ્ય શ્રી નર્મદાશંકરભાઈના ઉત્તર વયે અમદાવાદમાં ફાટ્યું ૧૪ (તા. ૨૦-૩-૧૯૩૬) સોમવારે પ્રાતઃકાલે જોતિયા થયેલા દેહવિત્તયના સમાચાર આવેખતાં હૃદય આફ્રે બને છે.

૫૦ શ્રી નર્મદાશંકરભાઈએ વ્યાવહારિક દષ્ટિએ પણ જીવનને ઉંચી ઉંચી પદવીમાં માણ્યું છે. આરંભમાં 'મામસતદાર', પછી 'ડેપુટી કલેક્ટર' અને 'ફર્સ્ટ ક્લાસ મેજિસ્ટ્રેટ', અમદાવાદમાં મ્યુનિસિપાલિટીમાં 'ચિફ ઓફિસર', મુળાઈ કાપોરેશનમાં 'રિટ્રેન્ચમેન્ટ ઓફિસર', 'ડેપુટી કમિશનર' તથા 'એક્ટિંગ કમિશનર', અને જીવનના પાછલા ભાગમાં 'પલાતના' દીવાન તરીકે માનવતી પડીઓ જોગી છે આતું જ પારમાર્થિક જીવન પણ એમણે ઉત્તમ પ્રકારનું માણ્યું છે. વ્યાવહારિક ઉંચી સ્થિતિને પ્રાપ્ત છતાં તેમની નિરસિમાનતા આદર્શરૂપ હતી.

૫૦ શ્રી મંદિરભાઈ, કલિયાજી વગેરે અગ્રગણ્ય વડીલ ગુરુમંથુપ્રતિ તેમનો નમ્ર ભાવ, શ્રી સ ગુરુમંથવાન, બાપજીયાંપ્રતિ અચલ શ્રધ્ધા, શ્રીગુરુદેવપ્રતિ સ્નેહભર્યો ઉંચો ભાવ, શ્રીગુરુદેવની અજા તાં જમે ને કાર્વમાંથી અનુદૂતતા કાઢીને આવવાની તત્પરતા ઇષ્ટશ્રીસાથે અર્ચામાં થયો વિરોધ વ્યાખ્યાન તથા કીર્તન શ્રવણ કરતાં અમુક મયોદામાં રજાપેલી દલિ, ભાવબીનાં સ્નેહભર્યાં નેત્ર મધુર કંઠ, આકર્ષક વક્તૃત્વસહિત કાર્ય પણ સાધકમંથુદે બનતા પ્રવળે કાર્ય કરવાનો બહુમાવ, નિરંતર શાસ્ત્રાભ્યાસી જીવન પુરપોષાદિ તથા દેશવ સનાતનો રહેલા જતાં ઇતિહાસપરાયણતા, આવા વિશ્વ સુંદર જીવનનું તિરોધાન ત્રેયસ્સાધકવર્ગને આધાનરૂપ થાય એમ છે.

૫૦ ૫૦ શ્રીમાન વિશ્વવંદ, ૫૦ શ્રી જોષીસદાસભાઈ વગેરે પરિષ્ઠ પુરુષોના દેહનું નિરોધાન આપણે ૫૦ શ્રી નર્મદાશંકરભાઈનાં જીવન સાહિત્યદષ્ટિએ વર્ગને આત્યાસતરૂપ સર્વ. એમના

અંતરમાં પ્રમાદને તો સ્થાન જ નહોતું. શ્રી ઇશ્વરી લેખ મોકલવા જણાવે કે સર્વથી પ્રથમ એમનો લેખ આવે. અનેક જ્ઞાનપૂર્ણ લેખોથી, વ્યાખ્યાનથી ચર્ચાથી, જીવનસર આ વિદ્વદ્ગણ પૂન્ય બધુંએ વર્ગની શુશ્રૂષા કરી છે. આવાં આદર્શ જીવનનું સ્મરણ પણ જીવનને ઊર્ધ્વગામી કરે છે.

પરમાત્માની ઇચ્છાને વશ વર્તીને હૃદયમાં ઉડના ભાવોને હૃદયમાં શમાવીને પૂં શ્રી નર્મદાસ કર્મભાઈએ અર્પેલા જ્ઞાનના પ્રતિબદ્ધમાં તેમનું પુણ્ય સ્મરણ કરીને શ્રી ઇશ્વરને પ્રાર્થાશું કે—

પરમાત્મનું ! આપના સંકેતથી આવાં ઉત્તમ જીવનો આપના સ્વરૂપમાં શમતાં ગય છે, દષ્ટિથી દૂર થાય છે. પરંતુ અમારા અંતરમાં તેમનું સ્મરણ અદ્યત્ રાખીને આ જીવનમતિા એકાદ સદ્ગુણ પણ હૃદયમાં સ્થિર કરીને પશિષ્ણાએ આજના અસ્પ સામર્થ્યવાળા અમારા જીવનને ધન્ય કરજો.

બીજા શોકજનક પ્રસંગો.

એમનો પરિચય સહુવારી જતોને આનંદજનક હતો એવા આપણા સદ્ગત પ્રિય સાધકમંધુ શ્રી સુરમહમદ (મુરેન્દ્રસાહેબ)ના પત્ની શ્રી રહેમતબેગમનો દેહવિલય થયો. આ બહેને આપણાં આર્થશાસ્ત્રે તથા કુરાન વગેરે પ્ર થોતો; પણ સારો અભ્યાસ કર્યો હતો; છતાં સર્વની સાથે ભગવામાં કંઈ નથી મળ્યુંતો એવી નિરશિમાનતા હતી. પતિની આદર્શ સેવાવૃત્તિઅનુસાર જીવનપર્યંત એમણે શુરુશુશ્રૂષા કરી હતી. શ્રીગુરુદેવપતિની એમની નિષ્ઠા, ઉત્તરવય છતાં સંપ્રમાદિક ક્રિયામાં અપૂર્વ ઉત્સાહ, શાસ્ત્રાભ્યાસ, ઉદારતા, સાંતિ વગેરે આદર્શરૂપ હતાં.

પરમાત્માં તેમનું સર્વ પ્રકારે સર્વોત્તમ કલ્યાણ સાધો.

આપણા સ્વેચ્છેય શ્રી આપજીશીના શરણાગત શ્રી મોતીરામ મહેતાના ધર્મપત્ની શ્રી જગદાવધાનું અવસાન થયું. જુદાં વય થતાં પુત્રોને સમગ્ર વ્યવહારસાર સોંપીને ઇશ્વરપરાયણ રહેતું જોઈએ એ નિયમ શ્રી જગદાવધાએ આચારચરિત્ર કરી બતાવ્યો, અને ડૉ. મગનલાલભાઈ, શ્રી હીરાલાલભાઈ, જેવા સદ્ગુણસંપન્ન પુત્રોને વર્ગમાં મૂકીને ઇશ્વરચરણમાં શમાયાં.

શ્રી સદ્ગુરુમગવાન તેમનું પ્રિય સાથે એ જ શુભેચ્છા.

સંબંધથી પ્રકટતું ફલ.

ત્યાં ત્યાં દષ્ટિ કરીને વિચારીએ કે નવું સર્જન, પરિવર્તન તથા વિકાસ શાથી થાય છે ? તો સમગ્રય છે કે તેનો હેતુ પરસ્પરનો સંબંધ છે. વિશ્વની એક પણ વસ્તુ કે વ્યતિકર સ્વતઃ સર્જન થતી નથી. જેનું જગત્ નામ પડ્યું છે તે પણ પરમાત્મા ને પ્રકૃતિના સંયોગથી, વૃક્ષનું આદિકારણ પણ ખીજ, ભૂમિ અને જળના સંબંધથી, રસવિદ્યાસિત જેને દિવ્યરસ કહે છે તેમાં પણ પારદ ગંધકનો. સંબંધ સર્જનરૂપ છે. ઝરણાનું બૃહદ્પણું નદીના સંબંધથી, નદીનું બૃહદ્પણું સિંધુના સંબંધથી, યોગીએ જેને અનાદતનાદ કહે છે તેનું કારણ પ્રાણ અપાનનો સંબંધ, સવિશેષ આંતરૂઅનુભવનું દર્શન શબ્દ, વૃત્તિ અને લક્ષણવૃત્તિના સૂક્ષ્મ સંબંધથી, જીવનનું સુરમ્યપણું ભક્તિ અને જ્ઞાનના સંબંધથી, વિદ્યુત્પ્રવાહ વહેતો થાય છે તે પણ 'પ્રોટોન' અને 'ઇમેક્ટ્રોન' ના સહકારથી, દૂરની વાત સંલગાય તે આદોષનના સંબંધથી, કરોડો ગાંઠિ દૂર મઠની અસર માનવજીવનપર થાય છે તે તેની સાથેના સૂક્ષ્મ સંબંધથી, સૂર્યના એકપ્રિત કિરણનું એક બિંદુ ભૂમિની વસ્તુને પ્રગ્ભવસિત કરે તે મધ્યે ગ્રહેલા કાચના (Lens) સંબંધથી, વિદ્યાર્થી અભ્યાસમાં પ્રગતિ કરે છે તે સારા શિક્ષકના સંબંધથી, પશુપક્ષીમાં નવી શક્તિ પ્રકટેલી જણાય છે તે કુશલ પાલકના સહવાસથી, એક પથ્થર મૂર્તિરૂપે બની વિવિધ શક્તિસંપન્ન મનુષ્યથી પૂજ્ય છે, ઉચ્ચે સ્થાને સ્થપાય છે તે કારીગરના સંબંધથી, એક અજ્ઞાન શિષ્ય તોટકાચાર્ય નામ ધારણ કરે છે તે શ્રી શંકરાચાર્યના સંબંધથી, મથુરા જન્મદાવતરી રેતીનો સ્પર્શ પુણ્યપ્રદ મનાય છે તે કૃષ્ણભગવાનના ચરણના સંબંધથી, આ પ્રમાણે દૃષ્ટિ તથા પ્રસંગો વિચારીએ તો તેનો પાર આવે એમ નથી. આ સર્વ પ્રકારના સ્થૂલ તથા માનસ દર્શનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સર્જન, વિસર્જન અને વિકાસ સંબંધથી પ્રતીત થાય છે.

આ વિષે સહજ શંકા થશે કે સંબંધથી અભિનવ સર્જન તથા વિકાસ થાય એ સ્વાભાવિક છે, પણ વિસર્જન શી રીતે થઈ શકે ? પણ તેમ થાય છે. સંબંધમાં ઉન્નય શક્તિ છે. એક દીવાસળી પ્રકાશ પ્રસારતો દીવો પ્રકટાવે એ જ દીવાસળીનો ધાસની ગંજીને સ્પર્શ થતાં તેને બાળી મૂકે. વૈદ્યની માત્રાનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ થાય તો વ્યાધિને નિવૃત્ત કરે, જીવનબળને વધારે, એ જ માત્રાનો અધિક અંશમાં ઉપયોગ થાય તો જીવનનો નાશ કરે. ઝાંકટરો યોગ્ય રીતે વીજળીનો સંબંધ શરીરને કરાવે છે તો તેનાથી દૈહિક દુઃખ શમે છે, વગરવિચારથી તેને સ્પર્શીએ તો તે જ ફણે હેલ અતિમ ગતિને પામે છે. અને તેથી જ સુઠ પુરુષો વારંવાર કહે છે કે કોઈ પણ વસ્તુનો સંબંધ બાંધતા પૂર્વે આનાથી દુઃખ કે સુખ પ્રાપ્ત થશે, આ કેટલો લાભ ઉપભવવાને સમર્થ છે, કેટલા અશર્માં આ સંબંધને ટકાવવો એ સર્વનો વિચાર કરવો જોઈએ. વિચાર કરવાનું સામર્થ્ય મનુષ્યને પ્રાપ્ત છે. સંબંધની અસર વિલક્ષણ છે. સંબંધથી પરિવર્તન, વિકાસ વગેરે થાય છે એ આપણે વિચારી ગયા. તે જ પ્રમાણે મનુષ્યોનો પરસ્પર સંબંધ પણ તે જ કરી

આંધવાની-ટકાવવાની અગત્ય છે. સંબંધ સેવનાર પણ એ ન્યાયથી પોતાનું નિરીક્ષણ કરશે તો તેને પણ સ્પષ્ટ થશે કે સારી વા ખોટી રીયલિટી થવામાં સંબંધ જ કારણરૂપ છે.

દવે જે સાધક વા મુમુક્ષુ છે તેને માટે ક્યો સહવાસ ઉપયોગી છે તે વિચારીએ.

જગત ગમે તે દિશાએ વહેતું હોય ત્યાં આપણે જવાનું નથી, એ નિશ્ચય આગ્રહથી પ્રથમ. દૃઢ કરવાનો છે; કારણકે સાધકને પરમાત્માનું દર્શન કરવાનું હોય છે. અન્ય સમૂહને જગત નું દર્શન કરવાનું છે. ઉભયના નિષ્પત્તિમાં એક છે તેથી ઉભયની કિયામાં એક રહે એ સ્વાભાવિક છે. અહારના કર્તવ્યો કરવાના હોય તેમાં એ ઈશ્વરવિષયક ધર્મભાવના હોય તો જ તે કર્તવ્ય વા સંબંધ યોગ્ય છે, નહિ તો તેના સંબંધથી-ચિંતનથી દૂર રહેવું ઉચિત છે.

યોગ્ય સમાગમથી યોગ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે એ વિચારમાં દૃઢ રહીને તેવા સંબંધને સેવવાની આવશ્યકતા છે. ઉંચા સંબંધમાં આવીને તેમણે શ્રેયથી ભળીએ તો જ જીવનમાં ફેરફાર અનુભવાય છે, નહિ તો કાઠીજોવું જીવન રહે છે એટલે ઉંચા સ્પર્શવિનાનું રહે છે.

કેવા પ્રકારનો સંબંધ ઉચ્ચ કરે છે તેવિષે શ્રીમુરુદેવના જ વચનોનું સ્મરણ કરીએ.

એક સ્નેહીની સંગતિ, બીજો શાસ્ત્રનો સંગ;

ત્રીજો સદ્ગુરુસંગ છે, સર્વોત્તમ નિજ સંગ. હાં કોઈ થાઓ.

ઉત્તમ સ્નેહીના સંગમાં આવતાં બાહ્ય જીવનની રમણીયતાદૃષ્ટિ વિનય વિવેક મૃદુ વાણી વગેરે લક્ષણો પ્રકટતાં જાય છે; પ્રપંચરહિત પ્રાપ્ત વ્યવહાર સાધવાની કળા પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ એટલાથી કર્તવ્ય પૂર્ણ થતુ નથી. બીજું આંતરજીવન છે ત્યાં સૌન્દર્ય ખીન્નવવાની અત્યંત જરૂર છે. અંદર જેમ જેમ ભક્તિના આવની જશે તેમ તેમ બાહ્ય જીવન આપોઆપ ભગ્ય થઈ રહેશે.

વાસ્તવ મુધારણા બીતરના પરિવર્તનથી થઈ શકે છે. સમુદ્ધના ઉંડાણમાં ખંજભણીટ થતાં બહાર ભરતી ચઢે છે, તેમ જ્યારે અંતરમાં કિયાનું મથન થાય છે ત્યારે જ વિવિધ સદ્ગુણોની ભરતી બાહ્ય જીવનમાં ચઢતી જાય છે આંતરજીવનને ભગ્ય કરવા માટે ઇષ્ટથી જાણવે છે કે 'બીજો શાસ્ત્રનો સંગ' એ સંજયી અંતરના કર્તવ્યની દિશા ગમ્ય થાય છે. વર્ણવણીને શાસ્ત્રના સંબંધમાં આવીએ છીએ તો વાસ્તવ મુધારણાની ધમ્મા બળવાન થઈ રહે છે; જે ધમ્મા એથી ઉંચા સંબંધમાં પગલાં ભરાવે છે. તેથી ઉચ્ચ સ્નેહીનો સંગ પ્રથમ કર્તવ્યરૂપ અને શાસ્ત્રનો સંબંધ બીજા કર્તવ્યરૂપ છે. પરંતુ આ ઉભયથી અંતરમાં પૂર્ણ સૌન્દર્ય ખીસતું નથી. આયુર્વેદનું નિત્ય પંકન કરીએ તેટલામાનથી આપણે માટે ક્યુ ઔષધ અતુલ છે તે નક્કી થતું નથી; જ્યારે કોઈ કુસલ વૈદ્યની પાસે જઈએ છીએ ત્યારે વ્યાધિ નિરૂપ્ત થાય છે, તેમ કેવલ શાસ્ત્રપાઠથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી; માટે સદ્ગુરુભગવાન વહે છે કે 'ત્રીજો સ ગુરુસંગ.' ઉપરના ઉભયને મેલીને મુમુક્ષુએ સદ્ગુરુનો સંગ સેવવો એકાએક આ સગથી શાસ્ત્રપાઠથી જાણેલી કિયા આચારસિદ્ધ કરવાનું બળ પ્રાપ્ત થાય છે. મહમ વસ્તુને રમણીય કરવાને સદ્મ સાધનોની અપેક્ષા રહે છે. તેથી એ સાધન

ના યાનાના સંબંધમાં આપ્યા વિના કદી પણ આંનરૂણવનમાં સુંદરતા પ્રકટતી નથી, માટે એ સંગતી આવશ્યકતા ઉપનિષદ આદિમાં વર્ણવી છે. અવિદ્યાને સ્પર્શી રહેલાં સમગ્ર કરુણા આંતરૂણવનને કલુષિત કરે છે. અને તેથી જ મનુષ્યની પ્રવૃત્તિમાં માયાનો અંશ પ્રધાનપણે જોવામાં આવે છે. જેને પરિણામે રાગ, દેષ, કલેષ, લાલ્પ, ચિંતા વગેરે પ્રકટ છે. આ સર્વ વિકારની અંતરૂમાં વિદ્યમાનતા હોવાથી બાહ્ય જીવનને શોભાવવાનો પ્રયત્ન સફળ થતો નથી, એ વિકારોનું વિસર્જન સંયુક્ત સંગથી અને તેમના મંત્રથી થાય છે. મુક્ત વસ્તુનું પરિવર્તન કરનાર બલવાન સાધન હોય તો તે મંત્ર છે. શબ્દશ્રુતિસદ્ બક્ષણશ્રુતિને જોડીને તેનું રટન થતાં પ્રાપ્ત સંસ્કારોમાં પળમળાદ ધર્મ મિશ્રિત સંસ્કારો ન્યૂન થતાં ગમ્ય છે. પરિણામે અનુદબૂત વાસનાસંસ્કારો નિરોધ થઈ રહે છે. સ્વસ્વરૂપને છૂપાવી રાખનાર માયાના આવરણથી રંગાયેલા સાધારણ ગણાતો જીવ જગતના ઇતિહાસમાં સમર્થ તરત્વરૂપે પ્રસિદ્ધ થાય છે. પ્રિય બહુઓ! આનો સમર્થ મંત્ર આપણને સંયુક્તમગવાને આપ્યો, મંત્રના પુરસ્કારણ, કોટી લાભ વગેરે કરાવ્યા તે શા માટે? હૃદયના સીન્દર્શમાટે અંતરમાં ભક્ત્યના પ્રકટાવવાને. તેથી આપણે તેનું પુનઃ પુનઃ રટન કરવું એ કર્તવ્ય છે.

આપણને મુખ્ય પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા છે તો તેને અનુરૂપ સાધન સાધવાં જોઈએ. મુખ્ય કે દુષ્કર્મ આપણી ક્રિયાથી જ મળે છે. છાત્રથી પ્રસંગે પ્રસંગે જાણવાના કે ભૂલ્યાં ભૂલ્યાં આપણને સફળતા મળતી નથી તેનું કારણ આપણે જ છીએ. અંદરનું જેટલું અગુણ તેટલું અશુભ બહારથી આપણા પ્રતિ આકર્ષાઈ આવે છે, પ્રતિકૂલ થા અનુકૂલ રિયતિ આપણા વિચારોના જ પરિણામ છે. અદિરની પરિરિયતિ ગાળુ કારણરૂપ છે. બહુઓ! આ ઉપદેશ અવલુ કરીને આપણે શું કરવાનું છે તે સદગતમાં લક્ષમાં આવે નેમ છે. જાત જીવનને તથા જીવનનિર્વાહક ન્યૂન વસ્તુને શોભાવવાને કાલકોષ કરીએ છીએ ને ન કરતાં આંતરૂણવનને દીપાવવાનો મત્ત કરવો જોઈએ. છટકીએ જે જે ક્રિયાઓ દર્શાવી છે ને સાધવાને નિરંતર વેગવાગ રહેવાની અગત્ય છે.

માયુજનવાન સાધનશીલને શું જાણાવે છે તે દ્રવે વિચારીએ. તેઓથી વરે છે ?-

‘ સર્વોત્તમ નિજ સંગ. હાં કોઈ ’

સંયુક્ત ! બહાર ! સજાધ અન્યતઃ કન્યાણુપ્રદ છે છતાં તે બીજા સંબંધ છે. તેમના વાસ્તવ સ્વરૂપનો એટલો પરમનત્વનો સંબંધ અવિનાશી છે. તેથી સ્યૂલ સંબંધમાં જ સાધક ન રમ્યા કરે માટે દયાનંદુ કે ‘ સર્વોત્તમ નિજ સંગ. ’

સંયુક્તનું અવતરણ એટલા માટે જ હોય છે કે સાધક પરમાત્માનો સંબંધ બાંધે. સ્વરૂપનો મંત્ર મંત્રધર્મમાં સર્વોત્તમ છે. પરંતુ એ સદગતમાં સિદ્ધ ધર્મ સદે એમ ન હોવાથી વિવિધ પ્રક્રિયા દર્શાવે છે. પરિણામે પોતે પરમનત્વરૂપે નેના મંગી થાય છે.

ધન્યાગ્રહ રાગને લીધે તે સમયે જ નિર્દેશાનને પામ્યો છે, તેથી એ ક્ષણે આમોદાનપ્રતિનો રાગ વિન્નિજન થયો કહેવાય છે એટલે કે એ- રાગ વિન્નિજનતા અપમ્યાને પામ્યો છે. શાબ્દિકી પુનઃ ચિન્તા કામથી એ પુરુષ પરવારી રહે છે એટલે આમોદાન સંબંધિતાની તેની ધન્યા ઉદે છે અર્થાત્ એ આમોદાનપ્રતિનો રાગ ઉદાર થાય છે. આ જ પ્રમાણે એક પુરુષને તેના પુત્રપ્રતિ વાત્સલ્યગ્રહ રાગ આ ક્ષણે છે. એટલામાં એ પુત્ર પિતાની દૃષ્ટિમાં અગ્રિક વળ્યાય તેનું કાર્ધ કાર્ય કર્યું તો તેથી તે પિતાગ્રહ પુરુષને તેના પ્રતિ ક્રોધનો ઉદય થાય છે એ સમયે ક્રોધ ઉદારનાને પામ્યો છે પણ તેટલાથી પુત્રપ્રતિનો રાગ જતો રહ્યો છે કે ન્યૂન થઈ ગયો છે એમ નથી પણ માત્ર વિન્નિજનતાને પામ્યો છે અને તેથી ક્રીડને એ ક્રોધનો આવેશ શમી ગય છે કે પુનઃ એ રાગ ઉદય પામે છે, ઉદારતામાં આવી રહે છે. આપ્રમાણે જે કલેશો વર્તમાન અવસ્થામાં છે તે, તે ક્ષણે ઉદાર કહેવાય છે અને જે કાર્ધ છતર કલેશથી તેનું થોડો સમય નિર્દેશાન થાય છે તો તેટલો સમય તે વિન્નિજન થયેલા કહેવાય છે. વિન્નિજન કલેશો ભૂતકાલસંબંધી થયા છે અને ઉદાર કલેશો વર્તમાનકાલસંબંધી થયા છે.

આપણે નાનાં બાલકોને ભોધ્યે છીએ તેમને સ્ત્રીપ્રતિ રાગ દેખાતો નથી. સ્ત્રીસંસર્ગની તેમને ધન્યા નથી. પણ એનાં એ જ બાલક થોડાં મોટાં થાય છે કે એમનામાં કામરૂત્તિ સ્ફુરે છે. આથી બાલ્યાવસ્થામાં કામરૂત્તિ વર્તમાનપણે કાર્ય કરતી નથી પણ તેટલાથી નથી એમ કહી શકાય તેમ નથી. કેમકે જો એ સાદું નહિ જ હોય તો જેમ પાપાણુદિમાં તેની સ્ફુર્તિ થતી નથી તેમ તે બાલકમાં પણ સમય જતાં તેનું સ્ફુરણ થતું નભોધ્યે. તેથી એ કામરૂત્તિ ઉદાર નથી પણ છે ખરી. એ વિન્નિજન છે એમ પણ કહેવાય તેમ નથી કેમકે એને વિન્નિજન પમાડનાર કાર્ધ કલેશ તે સમયે દેખાતો નથી કે જેના બલને લીધે એ દયાઈ ગઈ છે. પણ એ રૂત્તિ એ બાલ્યાવસ્થાપ સમયે પ્રસુપ્ત છે, પ્રસુપ્તિદશામાં છે. પ્રસુપ્તિદશા એ ભૂતકાલસંબંધી જ દશા છે. એમાં અને વિન્નિજનતામાં એ ભેદ છે કે જે ત્રિ વિન્નિજન છે તે કાર્ધ બીજી બલવાન રૂત્તિ ઉદાર થઈ છે તેને લીધે તે દયાઈ ગઈ છે, અને જે પ્રસુપ્ત છે તેનો ઉદય થયો નથી કેમકે તેને ઉદય કરનાર હેતુ પ્રાપ્ત નથી. જેમ દુધમાં દધિ સદ્મરૂપે રહ્યું છે તેથી દુધમાં દધિ પ્રસુપ્ત છે એમ કહી શકાય, જેમ બીજામાં અકુર સુપ્તરૂપે રહ્યું છે તેમ જ કામનારૂત્તિ બાલ્યાવસ્થામાં સદ્મરૂપે રહી છે તેથી પ્રસુપ્ત છે એમ કહેવાય છે. પ્રસુપ્ત થયેલા મનુષ્યમાં અને જાગ્ય રહેલા મનુષ્યમાં શક્તિઓ તેની તે જ છે. સુપ્ત થયેલો મનુષ્ય ત્યારે ઉઠે છે ત્યારે તે જે જે કાર્યો કરે છે તે સર્વ કાર્ય કરવાનું સામર્થ્ય તેનામાં સુપ્તિમાં પણ રહેલું જ છે. તે જ પ્રમાણે ઉદય પામેલા રાગાદિ કલેશો જે કાર્ય કરે છે તે સર્વ કાર્ય કરવાનું સામર્થ્ય એ કલેશો સુપ્ત હોય છે ત્યારે તેનામાં રહેલું હોય જ છે. 'કર એટલો' કે એને કરવાનું સામર્થ્ય એ કલેશો સુપ્ત હોય છે ત્યારે તેનામાં રહેલું હોય જ છે. 'કર એટલો' કે એને જગાડનાર હેતુ મળે છે ત્યારે એ કલેશો જાગે છે અને તેથી પોતાના કાર્યને પ્રકટ દર્શાવે છે અને ત્યારે જગાડનાર હેતુ હોતા નથી ત્યારે એ સર્વ કાર્યના સામર્થ્યસંહિત એ કલેશો ઉઘે છે-પ્રસુપ્તિમાં પડેલા રહે છે. બાલ્યાવસ્થામાં કામરૂત્તિ અભિયંજક સારીરચિતિ નહિ હોવાથી એ કામરૂત્તિ પ્રસુપ્ત થઈ રહે છે, આ જ પ્રમાણે દેવસારીરને કર્મવશાત્ પામેલા હોયો તે તે દેવલોક પમાડનાર

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન ગતાંક ૩૧ ના પૃષ્ઠ ૨૪૮ થી)

[લેખક: શ્રી જયન્તી દેવી.]

જે કંઈ આવી પડે તે ભોગવવાને હું તત્પર થયો છું. ઉલ્ખલમાં શિરને ઝુકાવ્યું છે તો મુગ્ધાના ભયથી શા માટે ધૂળવું ? શુભીએ ચઢ્યા પછી કંઈમાં ફાંસો આવી પડશે એ વિચારથી શું કરવા ભયભીત થવું ? એનો પરિણામ સિદ્ધ જ છે. કાઈ પણ કાર્ય કરતાં પૂર્વે તેનો સંપૂર્ણ વિચાર કરી જોવો એ નીતિ છે. આરંભ કર્યો-પછી કાઈ નિમિત્તથી કળી જવું એવો કાપરનું લક્ષણ છે. પ્રાણીની પરવા મુકીને હું પ્રવાસે નીકળ્યો છું. અનેક ઉપાધિઓ નડે છે એ પણ મેં જાણ્યું હતું છતાં આ મત્ત આદર્યો છે તો તેને જ્યાંસુધી દેહમાં પ્રાણ છે ત્યાંસુધી સિદ્ધ કરવો એ વીર પુરુષાર્થીનું કર્તવ્ય છે; માટે મારે તો આ પદ્યનો અનુભવ કરવો જ જોઈએ, મારી પાસે કાઈ અન્ય પદાર્થ નથી, માત્ર પ્રાણ છે. શુદ્ધ કામના સિદ્ધ કરતાં જાણે પ્રાણ પતી જાય. એવી રીતે ઉમ્મ નિશ્ચયને સેવતો પેલી જજ્ઞાતી પગથીપ્રતિ ચાલતો થયો.

જેમણે કાઈ પણ ઉંચા સિદ્ધ કરવો હોય તેમણે ખરેખર આવા બ્રહ્માનું નિશ્ચયને ધારણ કરવાની આવશ્યકતા છે. આરંભશૂર તો સર્વ કાઈ થાય છે પણ પરિણામપર્વન્ત ટકનાર વિરક્ત જ હોય છે. નિશ્ચય કરવા સહેલો છે, અખંડ પાત્રન કરવો કઠિન છે, કારણ તેમાં અંતરૂપજની અપેક્ષા રહે છે જ્યારે મનુષ્ય સાચો પ્રયત્ન આદરે છે ત્યારે પ્રતિજ્ઞા સંસ્કારો સામા આવીને પ્રતિજ્ઞા કરે છે. પણ જેમ આકાશમાં વાદળો અદ્યપદ્મ સર્પને લાંછી દે છે પરંતુ સ્થાયી છૂપાવી શકતાં નથી, તે પ્રમાણે પુરુષપ્રયત્ન એવી ઉપાધિઓથી અટકતો નથી પણ તેને વિખેરી પ્રગતિ કરે છે. માનવીપર ખરી રીતે કાઈની પણ સત્તા ચાલી શકતી નથી, કારણકે કર્મસત્તાને દબાવનાર સ્વભાવસત્તારૂપ બળ એને પ્રાપ્ત છે અને તેથી જ મનુષ્ય ધાર્યું કરી શકે છે, જે બળ પ્રાપ્ત ન હોત તો પશુ અને મનુષ્યમાં ફરક જ બેદ નથી એમ માની શકાય. કારણકે આહાર, ભય, મૈથુન આદિ ક્રિયાઓ તો પ્રાણીમાત્ર કરે છે પણ માનવમાં જ વિવેકશક્તિ છે તે એ જ છે કે તે ઇચ્છાનુસાર કરી શકે છે. પૂર્વ યુગમાં તો અનેક મનુષ્યો અમાનુષી કાર્ય કરતાં હતાં એ આપણાં શાસ્ત્રપુરાણ દર્શાવે છે. અનસૂયાએ પ્રાર્થના કરી, દૂર રહેલા અગ્નિઋષિએ જવણ કરી, વિશ્વામિત્રે સૃષ્ટિ રચી, વગેરે પ્રાચીન વાતોને ગપાટા માનનાર માતૃસીઓને પણ આજે પ્રત્યક્ષ થાય છે કે હજારો ગાઉ દૂર થતાં વાનો પોતાના ગૃહમાં બેઠાં બેઠાં રા મગાવે છે, તો જે કાલમાં આત્મજન્ય અધિક પ્રમાણમાં પ્રકાશિત હતું તે સમયે થતી ક્રિયા રાત્ર જ દરો એમ સિદ્ધ થાય છે. આ સર્વ થવામાં કારણરૂપ સ્વભાવસત્તા છે. સત્યપ્રધાન દમ્બ હોય તો તે સાર્વિક કાર્ય કરાવે છે. રજસ્વ પ્રધાન હોય તો રાજસ્વ કાર્યને સિદ્ધ કરે છે. ગોત્રીઓ પણ આ જ સત્તાજન્યથી પચતત્વનો જન્મ કરી શકે છે. એવા બ્રહ્મને કંઈક અંશમાં પ્રકટાવનાર વીરેન્દ્ર વહી રહ્યો છે તેમણે આપણી નેતૃત્તિને યાજીએ.

વીરેન્દ્ર નિર્ભયતાથી માર્ગ કાપતો જાય છે. એમ કરતાં એક અટ્ટકાણુવાળી મુલા આવી. આ મુલા મુરખ હતી પણ જે જે કંઈ આગળ જોયું હતું તેના કરતાં ભિન્ન આકારની હતી. પરમાત્માનું ચિંતન કરતો ત્યાં પ્રવેશ્યો. પ્રવાસથી થાકેલો હતો તેથી ત્યાં વિરામ લેવા બેઠો. અંતરમાં શબ્દવૃત્તિસાથે લક્ષણોને જોડતો ચિંતર થાય છે. થોડો કાળ વીત્યા પછી ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુઓનો આ સ્થલે અનુભવ થવા માંડ્યો. પ્રથમ તો એ બેઠો હતો તેના અપ્પ કાણુમાંથી લાવણ્યમયી લક્ષનાઓ પ્રકટ થતાં જોઈ સવાંગે શોભીતી એક એકથી અદે એવી રત્નરૂપમાં મુદર હતી. આ જોતાં વીરેન્દ્ર તો સ્તબ્ધસરખો થઈ ગયો અને વિચારવા લાગ્યો કે અરે મારું ચિત્ત કેમ વિહવત્ત થાય છે. ખરે, મેં મોટી જૂઝ કરી. રિવ્યસતાની પાછળ જવાનું મૂકીને એકાકી અહીં આવી ચડ્યો. સ્ત્રીઓનું સાત્તાત્વ આ સ્થલે પ્રવર્તે છે એવી ખબર હોત તો હું કદી આવત નહિ. અરે, હુંને જન્યન દશામાં આવ્યો કે ગુપ્તિમાં તેનું પણ મને જ્ઞાન રહ્યું નથી. ત્યારે હું અહીં આવ્યાને કલ્પપ્રતિ દષ્ટિ આપીને બેઠો ત્યારે તો અંતરમાં રહેલાં મન, ભુદ્ધિ, અલંકાર સર્વ શમી ગયા હોય એમ લાગતું હતું પણ હવે જણાય છે કે આ સ્ત્રીઓમાંથી કાષ્ઠએ શબ્દોચ્ચાર કરી મને જગાડ્યો હશે. હવે જે થવાનું હશે તે યશે, પણ મારે અધિક સાવધાન રહેવું પડશે. સ્ત્રીના પાશથી જાયનું એ નો અત્યંત કફિન કામ છે. એટલામાં તો ચિત્તને ઉન્મત્ત કરે એવો દૈવી ગદ્ય ત્યાં પ્રસરી ગયો. કાણુમાં કાઠ નપરો કરી જતું હોય એમ વીરેન્દ્રે અનુભવ્યું. અહિંસુત રસ વધી રહેતો જંગલો હતો, કાણુમાં મોહ પ્રકટાવે એવું મુદર રૂપ એક સ્ત્રી ધરતી હતી, કાષ્ઠ પિત્તકાળુ વાસુ ત્યાં પ્રસરી રહી આરે દિશાથી આ પ્રકારની ક્રિયા થતાં વીરેન્દ્રને પોતાનું જળ કીળું થઈ જતું જ્ઞાન્યું, અને તે દિગ્મુદસરખો થઈ ગયો.

આ આદે સ્ત્રીઓ વિવિધ પ્રકારની મોહક મેળદા કરી રહી હતી. કંઈક મોહવૃત્તિથી વીરેન્દ્ર તેને અવલોકી રહ્યો હતો પણ એટલામાં 'સાવધાન યા' એવા શબ્દો કર્ણેન્દ્રિયપર અથડાયા. સ્ત્રીઓ-પ્રતિ અભિમુખ જતેલો અભિમાની જનમત્ત થયો. વીરેન્દ્ર નમ્રકાસ નેત્ર બંધ કરી ગુરુપ્રતિ અભિમુખતા સાધતો બેઠો.

પેલી સ્ત્રીઓએ આ પ્રકારની ચત્રિત કરવા ધણા વન ક્યા, પછી અતે યાદીને ચાલ્યું થઈ ગઈ. કંઈક લખતે પામેલો વીરેન્દ્ર દીર્ઘકાલ એ ચિંતિત્તો બેઠો રહ્યો. પુનઃ ન્યર આવ્યો કે 'નેત્ર ઉઘાડ.' વીરેન્દ્ર નેત્ર ઉઘાડી જોયું તો ગુપ્ત વન ધારણ કરેલી એક સ્ત્રીને મંચુખ ઉભેલી જોઈ. આ જોતાં ગભરાયો કે આ વળી કાણુ હશે કે મંચુવરણપ્રદયી પેલી સ્ત્રીઓના પાશથી જડયો ત્યારે વળી આ બીજી ઉપાધિ આવી. જોકે પેલી સ્ત્રીઓ કરતાં આ સરવરુતિવાળી હોય ગામ દેખાય છે, છતાં જલકપટ કરતી સ્ત્રીઓનો શો ભરોસો ! આવા વિચારમાં જાને મલરાતો જોઈ પેલી સ્ત્રીએ કંઈ કે હું પ્રયાસિનું ! તુ શા મારે મલરાય છે ? મારું દર્શન મારું વિરલ મોહકિતને થાય છે. અનેક સ્થલોએ તુ વિચર્યો છે પણ મારા દર્શનવિના તે વિચર્યું કદી પ્રાપ્ત થાત નહિ. થોડા કાલપૂરે આવેલી સ્ત્રીઓથી જો તુ મોહવદ્ય જાનો હોત તો હું આ સ્થલે કદી પણ પ્રકટ ન થાત. લક્ષમત્રા

ગોળીને પણ હું સહજમાં મળતી નથી, તારા મુખાગ્રે આજ હું પ્રકટ થઈ છું. આ રથસ મોહને નિમિત્ત કરનાર છે, અને મોહને નિજ કરનાર છે. ધણું સાઠું થયું કે તું આ રથસમાં આવ્યો છે. હું સૂક્ષ્મ રૂપે આગથી તારા અંતરમાં વાસ કરીશ, જેથી તું સરસ રીતે ગંતવ્ય સ્થાનમાં પહોંચીશ. આમ જોડાતા એ ત્રી સૂક્ષ્મ થતાં થતાં ક્રમશઃ જની વીરેન્દ્રમાં પ્રવેશ કરી ગઈ. પ્રવેશ થતાની સાથે :૮ વીરેન્દ્રને પોતાનું રચરચ પડતાનું હોય એમ લાગ થયું.

અનાદિકાળથી વિવિધમાં બુદ્ધ્યાન કરનાર આત્મકિતવન્ય સંસ્કારો ભરમીબૂત થવા લાગ્યા. નિરાધરૂતિને પણ આપી આપીને ટકાવતી પડતી હતી તે જાગવાનું જનીને હૃદયમાં પ્રસંદભી જોવામાં આવી. દરિદ્રોચર થયેલી અષ્ટ સ્તંભો કાળુ હતી તેનો રંગદત્ત થયો. વાસ્તવે મિથ્યાસરખી વસ્તુઓ પણ સમયરૂપે પ્રતીત થઈ જમતે ઉપાસતે છે એ વિચારતાં હાસ્ય કરે છે.

ત્રિચુલાન્મક પ્રદીપ્તિપ્રતિ પિરમિત પ્રકટની ગર્ભ અને ત્યાં ત્યાં પરમાત્માની ચમત્કૃતિ ચિત્તરૂપે રહી છે એ વિચારમાં જનિ લીન થતી હતી. એવામાં ત્યાં ધ્રુમ પ્રકાસ જવાઈ રહ્યો. કાણુ પ્રકાસને પ્રેરે છે એ સમગ્રયુ નદિ પણ તેથી ચિત્તમાં આનંદનો અનુભવ થવા લાગ્યો. જતાં વિરાગને ધારણ કરતું એનું મન બાંહેધને જામતું નથી. પ્રવરતી રુદિમાં ગમે તે બ્યનિકર રચના હશે, માટે પ્રત્યેક પ્રસંગસાથે આસક્તિથી સજ્જવાળા થવાની આવશ્યક્તા નથી. આ પ્રકારે વિચારતાં પુનઃ ત્રિચુલાન્મક રમરણ રૂપે આપવાથી ઉઠ્યો. એ જતપતર સંસ્કાર હજી એતામાંથી ભૂય પામ્યો નહોતો. એકે હૃદયની કોઈ ગુપ્ત વસ્તુ અહીં બેગઈ હતી, જતાં પૂર્વોક્ત સંસ્કારજનથી શુદ્ધને પંદર કરતો બહાર નીકળ્યો. જે માર્ગે ગયો હતો તે જ પથે પાછો વળ્યો. ત્વરિત ગતિથી આવી પહોંચ્યો તો પેલી સક્તિ એની રાદ બેતી મનું ઉભી હોય એમ ભાર્યું.

આ પ્રવાસીને આવેનાં નેંદ્ર એણે આગળ આવવા માંડ્યું. વીરેન્દ્ર પણ આ પ્રકારના વિચારને સેવતો ચાલતા થયો:

અહો ! મનોજન્ય કરવામાં પ્રતિબંધ કરનાર વાસના જ છે, અને તેથી સાસો વારંવાર વાસનાંતા હલ કરવા નયંબ છે. જનિએ કાલે પ્રજે દરવાકાર જની રહે છે તે પણ આ વાસનાનો જ પરિણામ છે. વાસનાનુ કારણ અજ્ઞાન છે, તેથી અજ્ઞાનનો ઉત્કંઠ કરવા એ જ મુખ્ય કરવા યોગ્ય છે. બીજાવિના મ્હા થતું નથી અજ્ઞાનવિના વાસના જ ધ્યાની નથી અને વાસનાવિના કૃતિઓ વિવિધપ્રકારે પરિણામને પામતી નથી અજ્ઞાનનો ઉત્કંઠ સામાન્ય અધિકારીને તન્કાસ થતો નથી. તેથી તેના અંતેક ઉપાંગો અનુભવ મુગ્ધાએ મ્હાયા છે તેમાના એ માર્ગ-નિષ્કામ ઉપાસના. અંત સકામ ઉપાસના.

કાલ પણ કામનાના વિવિધને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવા તે સકામ ઉપાસના છે, અને જોનાના રચરૂપો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરવા તે નિષ્કામ ઉપાસના છે. એકથી દરિદ્રતાવેની સિદ્ધિ થાય, ત્યારે અન્યથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. વિચારવાનું મનુષ્ય તો નિષ્કામ ઉપાસનાનો જ સાધનો રહે છે, અને કટકાક અધિકારી સકામનો અનુભવ કરી પડી મોક્ષનો સાધનો

કરવાપ્રતિ વેગ ધરે છે. વિહિત કામનાનો ઉપાસક પરિણામે મોક્ષનો અધિકારી બને છે. વિચાર કરતાં હું પણ એવા અધિકારને લાલ્લ તો પ્રાપ્ત છું. વિજયદંડ પ્રાપ્ત કરવાની વામના વા ઇચ્છાવિના મારામાં હવે અન્ય વાસનાઓ ઉદ્ભવે જતાની નથી, તેમાં પણ પેલી શુદ્ધામાંથી આપ્યા પછી તો મારી વિશ્વજ્ઞ ગિતિ યર્થ મર્થ છે. પ્રતિકૂલ વેગવાળી ગતિ વા હિન્દુઓ સમગ્ર ઉચ્છેદ યર્થ ગણેલો ભાસે છે, અને તેથી પરિણામે મોક્ષરૂપ ગિતિને હું પામીશ એમ નિશ્ચય થાય છે. વળી સાધકના અંતરૂપરૂપને જાણનાર મર્થન ગુરુએ પણ મને આ માર્ગને છોડી દેવાનો આગ્રહ દર્શાવ્યો નથી તેથી પણ નિર્ભય થાય છે કે આ જ માર્ગે મારે જવાનું છે. ગુરુઅનુગ્રહથી ન્યાં જેવી ધરે તેવી સાધનાતા રહે છે અને તેથી મનોભ્રમ કરવો મને મુશ્કેલ ભાસે છે.

આ પ્રકારના વિચારમાં લીન છે એટલામાં મધુર નાદ ધના સંભળાયો. પોતાના સાધવાના માર્ગમાં જ આગળ યતો હોય એમ લાગ્યું. યોડી યાત્રામાં એક વિશાળ મોક્ષમાં આવી પહોંચ્યો. મંગલ ઉત્સવ યર્થ રહેલો જાણ્યો. એ દિવ્ય નત્વનું ધર્મનું ધર્મા દિવ્યનાદ થાય છે એમ ભેદ્યું. આવો નાદ એણે જીવનમાં કદી પણ અવગળ કર્યો નહોતો.

(અપૂર્ણ)

શું જાણવું ?

સંસારના પ્રત્યેક પદાર્થમાંથી સાર શોધવાનું—
જગતમાં રહેવા છતાં જગદાસક્ત ન થવાનું—
તુચ્છમાં ઉચ્ચ શુદ્ધિએ જોવાનું—
પ્રતિકૂલમાં અનુકૂલ ભાવ ધરવાનું—
હસનાં હસનાં સર્વ પ્રકારના દુઃખ સહેવાનું—
શરીર માત્ર ભોગ ભોગવવા માટે નથી પણ પોતાનું તથા
પરતું કલ્યાણ સાધવા માટે છે એ દર્શાવવાનું—
નિરવાર્ય ભાવે કાંઈનું કાંઈ પણ કરી બતાવવાનું—
અપકારપ્રતિ ઉપકાર કરી તે ઉપકાર ક્યાંનું ક્યાં ન કરવાનું—
અદિત કરનારપ્રતિ ઉપેક્ષાભાવે રહેવાનું—
અજ્ઞાનીના આચરણ જોઈ તેના અજ્ઞાનપ્રતિ ઉદાર ભાવ ધરવાનું—
સાચા કર્તવ્યનિષ્ઠ થવા આગ્રહ સેવવાનું—
કાંઈની પણ સેવા કરવાનું ત્રણ સ્વીકારવાનું—
સર્વ સ્થિતિમાં સમવૃત્તિ ધારણ કરવાનું—
કદુ વચનને અંતરમાં શમાવવાનું—
અદત્ત સદત્તમાં ભચૂંડી ન ઉડવાનું—

મન્દિરનિઘડ માધવાનું—
 પ્રતિજ્ઞાની સાધનાનંદાથી ઉઝે ઉઝે વધવાનું—
 કદી પળ કશાથી ન લોભાવાનું—
 મન, વાણી, કર્મથી અદિસક જનવાનું—
 અનેક પ્રકારનો લાભ જતો કર્મને પળ પ્રમાણિક રહેવાનું—
 નિત્ય કર્મ પળ કર્મને જોખવાનું—
 મોહના પ્રસંગે પૂણું સંયમી રહેવાનું—
 કાર્મનાં પળ વ્યવહારમાં મિથ્યા માયું ન મારવાનું—
 કર્તા છતાં અકર્તા રહેવાનું—
 હૃદયમાં સર્વ કાર્મ સમાધવાનું—
 એકને ગ્રાહ કરવા અન્યનું અદિત ન કરવાનું—
 નિયમિત કામ કરવાને શરીર કેળવવાનું—
 દાર્ઘના પળ સાચા વિશ્વાસપાત્ર થવાનું—
 સદૃશના સાચા શિષ્ય જાનવાનું—
 નિરુપયોગી કામમાં મિથ્યા કાલ ન જાળવાનું—
 આહુતને અમૃત્ય સમજી સત્કર્મ સાધી લેવાનું—
 સર્વ સમયે અખંડ સંયમશીલ થવાનું—
 અદ્વૈતિને મૂલ્યમાંથી જ નિર્મલ કરવાનું—
 પ્રભુનું સ્મરણ અખંડ જન્યત્ રાખવાનું—
 જન્મીને સર્વ પ્રકારે ઉચ્ચ ઉચ્ચ થઈ જીવવાનું—
 ઉચ્ચ પ્રકારે જીવીને ઉચ્ચ પ્રકારે મૃત્યુ પામવાનું—
 આ જન્મમાં જ જીવન્મુક્તિનો આનંદ લોગવવાનું—

પ્ર૦ અહેન.

સમાચાર

અમદાવાદના મન્દિરમાં જેન શુકલ પ્રતિષ્ઠા કુધર્ણે પરમપૂજ્ય શ્રી લગવાનશીનો પાદુકાર્થાપનનો વાર્ષિક ઉત્સવ પાલન કરવામાં આવ્યો હતો મંગળવારે રાત્રિએ નવવાગે અભિષેકસહ શ્રી ભગવતસ્તોત્રનું પાઠ્યણુ આરંભી બાર કલાકપર્યંત કર્યું હતું. સાંજે ૫૦૫૦ શ્રીગુરુદેવનું લીલામૃત ગાળીને આરતી, પૂજન કરીને દસ યાગે ઉત્તમના ધર્મની સમાપ્તિ કરવામાં આવી.

શ્રી સમનસમારંભમાં ભૈનાથી લાગ ન લઈ રાકયો એવા ગ્રંથુ ઉમિવાસંકરે, અંદુલાલે, દલપતરાગે, નથા દયાગહેને સાત દિવસસુધી વિવિધ સતિયા પોતાના ચદમાં રહીને સાધી હતી.

શ્રેયસ્સાધક

‘ શ્રેયસ્સાધક ’નો નિત્યસન્દેશ
“ જીવન ધર્મ. ”

એટલે
માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

નિત્યસન્દેશ.

ગુરુવાર, તા. ૧ : ૮ : ૧૯૩૧

વર્ષ : ૫ અંક : ૩૮
સં. ૧૯૩૫, વૈશાખ સુલભ ૩
શનિવાર
તા. ૨૨ : ૪ : ૧૯૩૬.

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિયમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લવાજમ :—
દિનમાં : રૂ. ૪-૦-૦
દિનબદાર : દસ શિલિંગ.

શ્રી આરિયમંદિર :
વિદ્યાપીઠે બાણુવા મુકા-
યાગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયાગ્ય સંસ્થા.
સદાપ કરવાયાગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાપીઠે સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાપીઠે આરિયમંદિર
મથકી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી હરમી કલેક્ટર
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, બાક
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
છાટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગવરુદ્ધથી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ ગ્રંથ ત્રિવેદી-
મંદિર છાપુ અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંશ-દયાન,
વડોદરા, એ સ્વયંથી પ્રસિદ્ધ
કર્તા. તા. ૨૨ : ૪ : ૧૯૩૬

આરિય એટલે વિચાર-વર્તનની શુદ્ધિ. જે શુદ્ધ છે તે હંમેશા
આગળ વધતું-વિકાસ પામતું-ઉચ્ચ ધતું જતું જ હોય છે, એટ
ખીજા શબ્દોમાં કહીએ: શુદ્ધિના સાધનોમાં ઉચ્ચ ધતું જતું જીવન
આરિયવાણું જીવન. અશુદ્ધ ધરતુમાં ભલે આપણે આગળ વધ્યા
હોઈએ, પણ તે જીવનનું આરિય ગુણવતું નથી. આરિયવાણું
જીવનમાં નિર્દોષતા વધારે અને વધારે આવતી જાય છે. આપણે
રસપૂર્વક આપણી ભૂલો સુધારવા મધીએ છીએ તો આપણે આરિય
વાન બનતા જઈએ છીએ. ભૂલોએ હોય છે, અને આરિયવાણું
જીવન તે છે જે નિર્દોષ બનતું જાય છે, આથી આરિયવાણું થયું
આપણે ભૂલો અથવા દોષોને જીતવા ભોઈએ ભૂલોને જીતવી
પણ કઠિન માને છે, અને એ વાત ખરી છે, છતાં આપણે તેને કો
ઉપાયે સહેલી બનાવવી ભોઈએ. તે આ રીતે બને: સઉથી પહેલ
આપણે કંટાળીને ભૂલ સુધારવા વિચારવું નહિ, પણ આનંદથી
રસપૂર્વક-ભૂલો સુધારવા નિશ્ચય કરવો. ભૂલો આપણી બનાવેલી બ
છે, આપણે તે ન કરવી હોય તો ન પશું કરી શકીએ. ભૂલ સુધાર
માટે એક તો તેને છુપાવવાનો પ્રયત્ન ન કરવો. એમ કરવાથી ભૂ
સુધરતી નથી પણ દશ ગણી વધે છે. બેચાર વાતો કહી કો
આપણને સપડાવે પછી વાંકા રહીને ભૂલ કણુલ કરવાની ટ
આપણને બગાડે છે. સઉથી પહેલી તક અને સરળપણે તર
જ આપણે આપણી ભૂલ કણુલ કરી લેવી. પછી આપણી ભૂલ
સુધારવા માટે અને તે પણ સરળપણે અથવા રસપૂર્વક ભૂલ
સુધારવા માટે આપણે એક મિત્રમંડળ બનાવવું. તેમાં દરેકે ર
શી ભૂલો કરી તે દરેકને કહેવું, અને પછી તે ભૂલોમાંથી શી રી
ઉગરવું તેના વિચાર કરવા-તેના ઉપાય સોંપી કહાડવા અને

પ્રમાણું વર્તવા માણું. આપણે થોડાં મળીને આનંદવાતાં જેમ વધારે સારી રીતે કરી શકીએ તેમ આપણી ભૂલ સુધારવાના ઉપાયો પણ આપણે સાથે મળી વધારે સારી રીતે અને રસપૂર્વક વિચારી શકીએ. કોઈ કોઈની નિંદા ન કરીએ, એકબીજાની ભૂલો સુધારવા એકબીજાને ઉપાયો મુશ્કેલીએ, આપણને સમજણ ન પડે તો પછી બધા કોઈ વધારે સારા માણસ પાસે જઈએ, અને તેના રસ્તો પૂછીએ, અને પછી તે પ્રમાણે વર્તીએ. એક બીજાને વખત આપ્યે મીઠાશયી-હસનાં રમતાં ભૂલ સુધારવા ટોકતા જઈએ. આમ ભૂલના કામને સહેલું અને રસવાળું કરીએ તો બૂલો હોંસથી સુધારી શકીએ. જેમ જેમ બૂલો સુધારીએ તેમ તેમ નિર્દોષ બનીએ અને તેમ તેમ વધારે આરિચ્ચવાળા થઈએ. આરિચ્ચવાન થઈએ એટલે વધારે ઉત્તમ થઈએ. આપણે ધારીએ તો હસનાં ખેલનાં ઉત્તમ થતા જઈએ, આપણે ઉત્તમ મવા જરૂર ધારીએ.

શ્રી ગુરુદેવ.

ઉપનયનસંસ્કાર

અથવા

મૃત્યુનિદ્વિદ્યા.

[લેખક: સ્વામી ત્રિવિક્રમતીર્થજી.]

ગ્રામીન આર્યોમાં મનુષ્યને આર્યસંપ્રદાયમાં ગ્રહણ કરતી વખતે એટલે દાખલ કરતી વખતે જે ક્રિયાઓ કરવામાં અને કરાવવામાં આવતી એ સમસ્ત ક્રિયાઓનું એકલું નામ ઉપનયન-સંસ્કાર એમ હતું અને એ સંસ્કારનું આર્યોમાં એટલું બધું ઉચ્ચ માન હતું કે એ સંસ્કાર જેને મયો હોય તેને તેઓ દિવ્ય કહેતા અને જેને ન થયો હોય એને એકાગત એટલે એકવાર જન્મેલો અર્થાત્ શૂદ્ર એમ કહેતા અને એ શૂદ્રને એઓ એટલો તો અધમ ગણતા કે તેને ચાલતું હાલતું એટલે કે જંગમ સ્મશાનતરીકે ઓળખાવીને તેને વેદ સંભળાવવાનો પણ દોષ ગણતા.

દિવ્ય એટલે એવાર જન્મેલો. એક વાર તેનો જન્મ માતા અને પિતાદ્વારા થયો એ તો સર્વ સામાન્ય સર્વ દેશ અને સર્વ કાળમાં મનાયેલી વાત છે. બીજી વાર જન્મ થયો એટલે આચાર્ય સંસ્કાર કરીને વેદધર્મમાં દીક્ષિત કરેલો, અર્થાત્ વેદધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય રીતે અધિકારી બનેલો. એ વેદધર્મનું અને વેદાર્થનું એટલું બધું માહાત્મ્ય પૂર્વના ઋષિઓ અન્નકારણે અને સંકેતકારણે જણાવી ગયા છે કે મનુષ્યને મૃત્યુના પાશમાંથી અચાનકાર નિર્ધારી પણ વસ્તુ હોય તો તે વેદધર્મ છે અને વેદધર્મ એટલે વેદાર્થને અનુસરીને જીવન ગાળવું તે, અને એ પ્રકારે જીવન ગાળવામાં મુખ્ય ચાર વસ્તુઓ આવશ્યક ગણાવી છે. (૧) વેદનો સાર્થ અભ્યાસ. (૨) વેદમાં કહેલા આચાર પ્રમાણે વર્તવું તે. (૩) વેદમાં જણાવેલી પવિત્રતાવાળું અન્ન. (૪) વેદમાં કહેલાં પોતાનાં ગુણ અને આશ્રમને અનુકૂલ એવાં કુર્મોમાં લાગ્યા રહેવું તે ચોથું

આપણે જરા વિચારીને જોઈએ તો વેદાધ્યાસના જ ઉપર ખીજા તથા આધાર રાખે છે અને એથી જ ઉપનયનસંસ્કારને વેદાર્થસંસ્કાર, વેદાધ્યયન પ્રાપ્ત કરવાને માટે કહેલો સંયોગ્યતા આપનારો સંસ્કાર એમ મહર્ષિઓ કહેતા આવ્યા છે તે સાચું કરે છે.

લગવાનું ચાતુર્યકપસુનિ પોતાના ચતુષ્પથ શાસ્ત્રોમાં આ સંસ્કારને મૃત્યુવિનય સંસ્કાર એમ જણાવે છે અને તે વાન એક આધ્યાત્મિકાદાર રૂપક કરે છે. એ આધ્યાત્મિકા નીચે પ્રમાણે છે.

પરબ્રહ્મ સમસ્ત પ્રગ્ત ઉત્પન્ન કરી અને તે મૃત્યુને સોંપી પરંતુ તેણે અહ્યારીને તેને સોંપ્યો નહિ મૃત્યુએ પરબ્રહ્મને વિનતિ કરી કે અહ્યારી ઉપર પણ મારું આધિપત્ય હોયું જોઈએ. તેનો ઉત્તર આપ્યો કે જો દિવસ અને રાત્રિમાં અહ્યારી સમિદાધાન નહિ કરે તે દિવસ તારું આધિપત્ય.

આ કથા ઉપરથી સાર એ લેવાનો કે મનુષ્ય સમજદાર થાય, ધાર્મિક દિશાને મહત્ત્વ કરી કદલોક અને પરલોક બન્ને સુધારા ચાહે તેણે શાસ્ત્રમાં કહેલાં કર્મમાં જરા પણ આલસ્ય કરવું ઉચિત નથી. નાનામાં નાનું કર્મ પણ પૂર્ણ લક્ષ્યથી અને ઉત્સાહથી તેણે અપરચ કરવું જોઈએ. જો એ પ્રમાણે તે જાતે ન વર્તે તો અગર તેને જાતે કરવાની રેવ ન પાડવામાં આવે તો તે ધીમે ધીમે આળસનો ભોગ થઈને સ્વકર્મમાં પ્રમાદ કરે છે અને આખરે સમસ્ત જીવન વગમય છે એ ઉંચો આદર્શભાવ વૈદિક ધર્મના મુખ્ય લક્ષણરૂપ જો છે તે જૂલી જઘને આલોકનાં અને પરલોકનાં પુરુષાર્થથી હાથ ધોઈ જોએ છે.

ઉદાહરણમાં ઉપરની કથામાં સમિદાધાનનું નામ જણાવેલું છે એ ક્રિયા એ ઉપનયન થયા પછીનું પ્રથમ અને આવશ્યક અંગ છે. અને તે જ્યાંસુધી અહ્યાર્ય આશ્રમ હોય ત્યાંસુધી દરરોજ બન્ને વખત કરવાનું છે. એ જો સમયસર ન કરવામાં આવે તો ધર્મશાસ્ત્રમાં એને માટે પ્રાચલિત પણ લખેલું છે.

ઉપનયનસંસ્કાર એ અહ્યાર્યાશ્રમમાં પ્રવેશ કરાવનારો સંસ્કાર છે. અને તેમાં પ્રથમ આચાર્યપાસે સિંચે જઈ મને અહ્યાર્યાશ્રમમાં દાખલ કરો એવી પ્રાર્થના કરવાની હોય છે.

આચાર્ય એ પ્રાર્થના પછી તેને તેની કરે તે બાલક શાહાણ હોય તો મુંજના દોરાની મેખલા બાંધે છે. લગભગ રંગના કપડાની લંગોટી પહેરાવે છે. લંગોટીઉપર એ જ રંગનું કપડું બીટવાને આપે છે, આખરાનો હાંડ પકડાવે છે, હરિણનું ચામડું ઉપરના અંગને ઢાંકવા માટે જોડાડે છે અને સુતરની બનાવેલી જતોઈ ધારણ કરાવે છે. ચામડીમાં જતો ઉપદેશ કે જે ચામડીમાં જ વેદનું પરમતત્ત્વ પ્રકાશે છે, અસૌત્રીક જીવનનો આદર્શ છે અને દુનિયાપરના સર્વ ધર્મોનો સારભૂત છે તે જણાવે છે અને પછી લગવાનું મુરઘને ઉદેશીને અર્ધ આંખી અગ્નિની ઉપાસના જે પ્રાચીન આર્યોને પરમપ્રિય પરમપવિત્ર પરમઆવશ્યક લાગી હતી તેમાં પ્રવેશ કરાવે છે. એ અગ્નિની ઉપાસના કરવાનું અહ્યાર્યઆશ્રમનો મુખ્ય ધર્મ અને આવશ્યક કર્તવ્ય તેનું નામ સમિદાધાન.

સમિદાધાનમાં પ્રથમમાં યજ્ઞિય વૃદ્ધોની સજડણ સપ્રમાણ સમિધો લાવવી જોઈએ, અને તે સમિધો જોતામાં જોઈઈ દરેક વખતે ત્રણ તો જોઈએ. એ સમિધ લાવતી વખતે યજ્ઞિય કાશના જે

કંઠકાઓ સંપ્રમાણે કે સત્રદાણુ ન હોય તેનો ઉપયોગ અગ્નિને પ્રગ્વસિત કરવામાં થાય છે. અગ્નિ પ્રગ્વસિત થયા પછી એ અગ્નિમાં જગતના અધિષ્ઠાતા સર્વ વિદ્યાના જ્ઞાતા પરમેશ્વરનું જગદ્-ગુરુરૂપે ધ્યાન કરીને અત્યંત ભાવપુરઃસર વિનયથી અને આ ઝંસારમાં ઔદિક ઘાને આસુખિક બન્ને લોકમાં ગુરુઓએ જે આદર્શ શિષ્યની સામે રાખ્યો હોય તેના પૂર્વ ઝંસારોને જોઈને તે આદર્શ પૂર્ણ કરવાને માટે ઉપયુક્ત સુદ્ધિબક્ષ ધર્મર મને આપો એવી પ્રાર્થના પણ સાથે સાથે કરવાની હોય છે.

સમિદાધાન યઈ રજ્યા પછી પરમાત્માએ આપેલા પ્રસાદરૂપે એ જ અગ્નિમાં અર્પણ કરેલી એ સમિદાધાની ભરમને જ્ઞાત્યારીએ પોતાના ભાગમાં વિધિપુરઃસર ધારણ કરવાની હોય છે.

પ્રાણીમાત્રમાં જન્મથી એક અંશ એનામાં પોતામાં રહેલો વ્યક્ત થાય છે પરંતુ બીજા ત્રણ અંશ તેણે બહારથી મેળવીને પોતાની સંપૂર્તિ પોતાની પરિપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવાની હોય છે.

એક અંશ ધર્મરના આરાધનદ્વારા ઉપર જત્યાવેલાં સામિદાધાન જેવાં કર્મથી પણ પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા ભગવાન પાસેથી મળેલા શતપથજ્ઞાનમાં જણાવી ગયા છે. અને એ ધર્મરના આરાધન દ્વારા સુદ્ધિની વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

બીજો અંશ આચાર્યની કૃપાથી પ્રાપ્ત કરવાનો હોય છે અને તે વેદનું રહસ્યજ્ઞાન કે જેનો ઉપયોગ આ લોકમાં પણ ડગલે ડગલે કાપીઓએ કર્યો છે અને પોતાના અનુભવદ્વારા જગતને કરવાનું કહી ગયા છે. વદના રહસ્યજ્ઞાનવડે જ મનુષ્ય દરેક કૃત્ય તેનાં કારણ અને તેનાં ફલ એ બન્નેનો વધાવસ્થિત, સુપરિક્ષિત અને અગાધિત જ્ઞાન આચાર્યના પોતાના અનુભવથી ભરપૂર અસ્પ પ્રયાસે મેળવી શકે છે.

ત્રીજો અંશ પોતાના રવપ્રવલ્નથી ઉત્પન્ન કરેલા-પ્રાપ્ત કરેલા-અમને જ પ્રાણ સમજતા અને તેમાં જે ઉચિત પ્રવલ્નની ખામી હોય તો તે અમને મદલ કરવામાં પાપ છે એમ પ્રબોધના કારણ કે એઓએ અનેક પ્રકારના અધ્યાત્મિક વિદ્યાના પ્રયોગો કરીને એ સિદ્ધ કરેલું છે કે જેનું અગ્ર તેનું મન. અને એથી જ્ઞાત્યારીમાં રહેલી ખામીઓ દૂર થાય અને સદ્ગુણો તેમાં દૃઢ થઈને પ્રકાશે જોટલા માટે ગર્ભગન, કુટુબજન અને પરિચિતિજન ઝંસારો જેનો મનુષ્યને ધરવામાં મોટો હાથ હોય છે તે ઝંસારોનો વિજય કરવાને માટે અને મનુષ્ય જ્ઞાનમાં જત્યાઈ આપના રજેશ્વરના પ્રિકાશે માન, દલ, મત્સર, પરદુઃખ પ્રત્યે ઉપેક્ષા વગેરે દોષોને દૂર કરવા માટે અને આશ્રમધર્મને અનુકૂલ વિદ્યાબ્યાસમાં સલાયક થઈ પડે તેજો અન્નશુદ્ધિનો એક સરસ માર્ગ માધુકરી મિદ્ધાનો શોધી કાઢ્યો. આચારમાં મર્યો પ્રાચીન મદર્ગિઓએ જાને પાળ્યો અને બીજા પામે પગાળ્યો તથા તેનાં મિદ્ધ ફલ અનેક દર્શનો અને ભૌતિકશાસ્ત્રો અને અનેક ધર્મપરાયણ રાજર્ગિઓનાં તથા સાધુચરિતમદાજનનાં દર્શનોદ્વારા જગતની સન્મુખ થયાં. આ પ્રમાણે અન્નદ્વારા પણ મનશુદ્ધિનો એક અંશ બહારથી મેળવવાનો કંઈકો છે.

ઉપર પ્રમાણે ધર્મરપાસેથી શુદ્ધિશુદ્ધિ, અન્નદ્વારા મનશુદ્ધિ, અને ગુરુદ્વારા જ્ઞાનશુદ્ધિ એ ત્રણ અંશ જ્ઞાતર મનુષ્ય ગંપાદન કરે અને પોતે પોતામાંથી નિદા, પ્રમાદ અને આક્રમ્ય જેવા માનવ-જ્ઞાનને નષ્ટ કરનારા મદાન કુટુંબોને તજે તો તે માણસને મૃત્યુ (કાલ) આસ કરી શકે નથી.

આમ ઉપનયનમંત્રકારવિશે વેદમંત્રોમાં, બ્રાહ્મણમંત્રોમાં, સ્મૃતિઓમાં, ઉપનિષદોમાં, પુરાણોમાં યજુર્વેદનું છે.

એ મંત્રકારનું અર્થ સ્વરૂપ બૂલી જવાથી જ ક્રિયાઓ કેવલ (દમ્યરૂપે) હેતુવિહિન દમ્યરૂપે થાય છે અને કૃષ્ણ કાંઈ જ થતું લેવામાં આવતું નથી. કૃષ્ણમાં વિષ્ર (બ્રાહ્મણ) (હિન્) ને મૃત્યુ કદી ખાઈ ન શકે એમ જે વૈદિક સિદ્ધાંત છે તેનો ઉત્તર સ્મૃતિઓએ એમ લખ્યો છે કે અમુક દોષો ને વિષ્રમાં હોય તો તેનો મૃત્યુ ગ્રાસ કરી નાશ છે એમ જાણવું પ્રાપ્ત થાય અને કાલ દેખાય છે.

હવે જો ભારતની જનતા પોતાના પ્રાચીન અને અખાદિત જ્ઞાનવાળા મહર્ષિઓની વાણીને સંમંજસ્ય પ્રયત્ન કરે અને સમજીને આચારમાં ઉતારે તો તેનો જન્મે પ્રકારનો ઉદય સુશક્ય અને ઉત્તમ પ્રકારનો થાય એ નિઃસંશય છે. દ્રતિશિષ્ય ॥

સત્યજલ.

[અનુગંધાન ગતિકે ૩૬—૩૭ ના પૃષ્ઠ ૨૯૫ થી]

વસ્તુનું ધર્માર્થ મત્ત્ય સમજનાર ત્યારે તેના રક્ષણમાટે મનુષ્ય અત્યંત સાવધાનતા સેવે છે. દીરા, મોતી, કે સુવર્ણની સર્વ મનુષ્યો વિશેષ કાળજીપૂર્વક રક્ષા કરે છે તેનું કારણ જાનુ આ જ છે. વનસ્પતિના મૂળજેની વસ્તુને મનુષ્યો કચરાજેની ગણી ફેંકી દે છે અગર બાળી દે છે; પરંતુ તે મૂળ કાઈ મદાન આધિને નિવારણમાં કે સર્પાદિ જેવી પ્રાણીનું ચિપ દરવામાં ઉપયોગી છે એનું જ્ઞાન થતાં તેને સુરક્ષિત સ્થાનમાં મકે છે અને તેના રક્ષણાર્થે વિશેષ સાવધ રહે છે. આ પ્રમાણે થવાનું કારણ શું? કારણ કે તે વસ્તુની મદતા-ઉપયોગિતાનું જ્ઞાન. મનુષ્યોને સત્યજલની ધર્માર્થ મદતાનું જ્ઞાન ન હોવાથી તેઓ જાનુ પોતાના સત્યજલનો કાળે કાળે રાખ કરે છે અને પોતાની અધીગતિ-અવનતિ કરે છે. આથી અખ્યાતમમાર્ગના પ્રવાસીને સત્યજલનો રાખ કેવી રીતે થાય છે અને તે રાખને અટકાવવા શું કરવું તે જાણવાની ખાસ અશક્તિ છે.

એક સરોવરમાં વારંવાર અનેક તરંગો ઉડતાં તેના જરમાં સોજ થાય છે. તે જ પ્રમાણે આપણા ચિત્તમાં અનેક વિકારરૂપી તરંગો ઉડતાં તેમાં જાનુ સોજ પ્રક્ટે છે. ચિંતા, કલેન, ભય, ક્રોધ, મોહાદિ અનેક પ્રકારના તરંગોથી, ચિત્તમાં પ્રકટના સોજથી, ચિત્તરતિ તે વિકારાકાર થાય છે; તે વિકાર આપણાં વાણી, નેત્રાદિ કર્મજામાં પ્રકટ થાય છે અને કાર્મ કાર્મ પ્રગ્ને મદાન અનુકર્ષને પ્રકટાવે છે. ત્યારે ત્યારે આ વિકારા પ્રકટ છે, ત્યારે ને સદ્ગિયારદારા તેમને રામાયણમાં આવે છે તો સત્યજલનું રક્ષણ થાય છે; એટલું જ નહિ, જલુ ચિત્તમાં જલની શક્તિ થાય છે અને ને તે વિકાર રામતા નથી, તો સત્યજલનો રાખ થાય છે. આ પ્રમાણે વારંવાર અજનો રાખ થતાં ચિત્ત નિઃસત્ય અને દુર્બલ થતું જાય છે. સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે કે “ If a man does evil to us, instantly we want to meet evil, and every reaction of evil shows that we are not able to hold the *Chitta* down it comes out in waves towards the object and we lose power ” x x x x

“ Each time we suppress hatred or a feeling of anger it is so much good energy stored up in our favour; that piece of energy will be converted into high powers.”

આથી સુરપટ થાય છે કે ચિત્તમાં વિકાર પ્રકટતાં સુવધાનતા ન સેવાય તો તેથી બહુનો ક્ષય થાય છે. ક્રોધ, પ્રકાપ, લાલાહિના મોટા પ્રયંગો વારંવાર જનતા ન હોવાથી તેમનાથી થતી હાનિ કરતાં ક્ષોભરૂપ નાના વિકાર વારંવાર જનવાથી મનુષ્યને વિશેષ હાનિ છે. પ્રવાસે જતાં પેલાં ચંચળબહેનપ્રતિ દષ્ટિ કરે. કાઈ એમને કહે છે કે દેનને સમય થવાં આવ્યો છે. આ શબ્દ એમના કર્ણમાં પ્રવેશતાં કેવો ગભરાટ થાય છે ? ફાંફળાં ફાંફળાં બની જાય છે. ચિત્ત અન્ય-વસ્તુ બને છે. દોડ ધામ કરી મૂકે છે. વાહનમાં રોશને જતાં પણ તેમના ચિત્તમાં કેવો ગભરાટ છે ! તાણે કે વાહનનો ભાર પણ તેમના માથાપર ન હોય ! શરીરની પણ કેવી તંગાવરચા ! ગાડીવાળા સાથે પણ વાક્યુદ્ધ થાય છે, રોશને પહોંચતાં પણ ગભરાટ રામનો નથી. એ બહેનની, શાંત ચિત્તથી રોશને જનાર શાંતાબહેનસાથે તુલના કરે. કેટલો બધો દેર ? એક ચિત્તક્ષોભના વિકારથી અત્યંત ત્રિભિત બને શરીરની તંગાવરચામાં છે ત્યારે અન્ય પૂર્ણ શાંત અને સ્વદય છે. આવા મિથ્યા ક્ષોભનું પરિણામ શું ? અમૂલ્ય સત્ત્વબળનો ક્ષય. પરંતુ વ્યવહારમાં અનેક પ્રસંગે સામાન્ય મનુષ્યો તો એમ કરે એમાં શું આશ્ચર્ય ! પણ વિદ્વાનો પણ ચિત્તક્ષોભથી સત્ત્વબળનો ક્ષય કરે છે. જેમને પોતાનું જીવન ધણું છે—જીવન ઉત્તત કરવું છે અને તેને માટે પ્રયત્ન કરવો છે તેવા સાધકો આને માટે સાવધાનતા સેવે છે અને તેઓ જ સત્ત્વબળની વચ્ચે કિંમત સમજે છે. તાપ કે કાષ્ઠાં વ્યાધિનો ઉપદ્રવ ચાલતો હોય ત્યારે ગભરાટસાથે અન્યતા સમીપ તેવું ભયંકર વર્ણન કરી અન્યતા ચિત્તમાં ક્ષોભ પ્રકટાવી કેટલાક મનુષ્યો પોતાના હાથે પોતાના સત્ત્વબળનો ક્ષય કરે છે અને સાથે સાથે અન્યતા બલનો ક્ષય કરી પોતે પાપભાગી થાય છે. ત્યારે ત્યારે મનુષ્ય ચિંતા, નિંદા, વિકલતા, દ્વાદિ વિકારોને વશ થાય છે ત્યારે ત્યારે તે જીવનબલ-સત્ત્વબળને ગુમાવે છે. આપણને સાવધાન કરવા કૃપાળુ ગુરુદેવ કહે છે કે :

ગમે તેમ થાયે છતાં, ક્ષોભ ન અંતર ધાર,
ગુજ જીવનબલ બાળશે, ગુજ ભવશોકવિકાર;

x x x x x x x

ચિંતા, નિંદા, કાષ્ઠની, સંકિતતાદિ દોષ,
સમર્થ આંતર સત્ત્વમાં. અવગ્ર્ય કરશે ક્ષોભ;
મોહથી ન્યાં ત્યાં ભરતો કાળ
મોહ પણ છે સાર્વિકતાનો કાળ; ધનંતે

શ્રી ગીતાજી પણ ઘોષ કરે છે કે સંગત્સંજાયતે કામઃ કામાક્રોધોઽભિજાયતે । કાંગાજ્ઞવતિ.
સંમોહઃ સંમોહાત્મ્યુત્તિવિભયઃ ॥ (અ. ૨. સ્લોક ૬૨ ૬૨) કામનારૂપ અંકુરોમાંથી ક્રોધરૂપ ક્ષોભ પ્રકટે છે. ક્રોધમાંથી મંત્રોહ અને મંત્રોહ થવાથી સ્મૃતિમાં ભ્રમ થાય છે. અને સ્મૃતિભ્રમથી ભુદ્ધિનો નાશ

છે. જેમ નાનકડા ખીજમાંથી વૃક્ષ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ એક નાનકડો વિકાર પ્રકટવાથી
એ અન્ય મહાન વિકારો પ્રકટે છે. રણુક્ષેત્રમાં મુરુજોતો, કાકાઓ, પુત્રો, મામા, પિતામહ,
તથા અન્ય સંગ્રહિકર્તાને જેઈ અર્જુન સ્વર્ગત્યાગું પાલન કરવાનું ત્વજી યુદ્ધ કરવા રાધી
પાડે છે? શું એ યથાર્થ જાની હતો? (પ્રજ્ઞા વાદોજ્ઞ સાપતે) નહિ જ. એ તો તમો મુખ્યો વ્યાપિ
ઈ હતી અને તેથી તે મોહવશ થયો હતો અને સંમોહાત્ સ્મૃતિક્રિયમઃ એ ન્યાયે મોહથી શુદ્ધિ
પામી હતી. જો એનામાં સત્વગુણની-સત્ત્વગુણની પ્રધાનતા હોત તો એ સ્વધર્મનું પાલન
કરવામાં આ પ્રમાણે યુદ્ધ કરવા શા માટે ના પાડતે? તમોગુણને સત્ત્વગુણના પેશમાં વિહરવાની
વારંવાર મોહાત્મક ધમ્મજા થઈ આવે છે; અને તે નિયમાનુસાર અર્જુનમાં ત્યારે તમોગુણો
ઉદ્ભવ થયો હતો. આથી એ પોતે જાનીની માફક મોત્તો હતો. એનાં વચન શ્રવણ કરી શીફળ
જાગવાનું અર્જુનને કહે છે.

ક્રૂર્યં માસઃ ગમઃ પર્થનંતત્ત્વપ્રવણતે ।

ક્રુદ્ધ હૃદયદીક્ષ્ય, વ્યર્થોત્તિષ્ટ પર્ણપ ॥ (અ. ૨ શ્લોક ૬)

“હે પાર્થ ! તું તારામાં આમ કાપરતા-નિર્વીર્જતાને સંચાર થવા દેશી નહિ. તારા નેપાને
એ જાગ્યું નથી, માટે હે પર્થ! હૃદયની એ તુચ્છ દુર્બલતા ત્યાગી દે અને ખડો થઈ જા” આ પ્રમાણે
ભગવાનની કૃપાથી અને ખીતારૂપી સુભાષથી અતે શું પરિણામ આવે છે? જો મોહઃ સ્મૃતિર્લંબ્યાઃ
એનો મોહ નષ્ટ થાય છે અને તે નષ્ટ થતાં તે મંદેહરહિત અને રિશ્ત થાય છે અને યુદ્ધ કરવા
તૈયાર થાય છે. અર્જુનજેવા ભગવાનના સજ્જાને પણ સત્ત્વગુણના અભાવથી મિથ્યા મોહ પ્રકટ
થયો; અને દુર્બલતા આવી તો અન્યને માટે કહેવું જ શું? બ્રહ્મજ્ઞો? વાણીમાં નિદા, દીકા, અસત્ય, કે
દોષાદિ વિકાર પ્રકટતાં સત્ત્વગુણનો ક્ષય. તેજમાં હેપ, ધર્મ્ય કે મોહાદિ વિકાર પ્રકટતાં સત્ત્વગુણનો
ક્ષય. મિત્રમાં ભય, મિત્રતા, વિકલતા કે ક્રોધાદિ, વિકાર પ્રકટતાં સત્ત્વગુણનો ક્ષય. શરીરનાં નિરુપ-
યોગી દહનચલન થતાં પણ સત્ત્વગુણનો ક્ષય. દુર્ગંધની સંજતિથી પણ તેનો ક્ષય. તામસ્ કે રાજસ્
આધારથી પણ તેનો ક્ષય. મિત્રાદારના ભંગથી પણ સત્ત્વગુણનો ક્ષય. અનેક અવિદિત વિચાર કે
ચંદ્રપ્રવિહરપથી પણ તેનો ક્ષય. અપ્રવિજ સ્થાનમાં નિવાસ કરવાથી પણ તેનો ક્ષય. શરીરની કે
મનની કોઈ પણ પ્રકારની તંત્ર (reaction) અવસ્થામાં એ બલનો ક્ષય. મન વાણી કે કાયાય
થની કોઈ પણ પ્રકારની અયોગ ક્રિયાથી સત્ત્વગુણનો ક્ષય.

આવક સારી હોય છતાં ખર્ચ કરવામાં સાવધાનતાન રાખે તો સિત્તકમાં કેવી રીતે નાણું જ
થાય? જલાશયમાં પાણી ભરવામાં આવે છતાં તેમાં છિદ્રો હોય તો વજ્ર કેવી રીતે રહી શકે? આપ
માં વૃદ્ધિ થાય અને વ્યય કરવામાં સાવધાનતાનું પાલન થાય તો વ્યય સમયમાં સારી ખૂંદ
સંચય થાય. પાણીને આવવાની યોગજના હેમ અને છિદ્રો નહન થાય તો જલાશય અંદર સમ
જલથી ભરાય. તે જ પ્રમાણે સાધકે પણ સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિ કરવા માટે ઈર્ષ્યાલન, નય, કીર્તન
ધ્યાનાદિ સત્ત્વિયા, ઈન્દ્રિયોદાગ્ર સાત્ત્વિક વ્યયાર, સત્ત્વજનિ, સદિયાર, સાત્ત્વિક આહાર વગેરે

વિશેષ લક્ષ આપવા અને ઉપર દર્શાવેલી સાર્વિક અસનો-દ્વય કરનાર સર્વ ક્રિયાથી દૂર રહેવા ક્ષણે ક્ષણે સાધવાનતા સેવવી ઘટે છે. થોડી ધણી સત્ત્વજનને ઉત્પન્ન કરનાર સત્ક્રિયાનું સેવન થાય-પરંતુ તેનો ફાયદા કરનાર અધિકૃત ક્રિયાપ્રતિ લક્ષ ન અપાય તો કદાચ દેવાળું કાઢનારના જેવી સ્થિતિ થાય. એક નાની છતાં બેધક વાર્તાનું આ વખતે રમરણુ થાય છે. એક મુસ્લિમ મંત હતા. તે કાળા રંગની અસફી (લાલુ પહેરણુ) પહેરતા. એક વખત તે બિડા માગતા હતા ત્યારે એક મનુષ્યે પૂછ્યું ‘તમે હમેશાં કાળા રંગની અસફી કેમ ધારણુ કરો છો?’ મંતે ઉત્તર આપ્યો, “મારો ક્રોધરૂપી શત્રુ મરી ગયો છે તેના શોકમાં હું કાળા રંગની અસફી પહેરું છું.” આ પ્રમાણે કહી પેલા મંત આગળ આઘ્યા. થોડે ગયા એટલે પેલા મનુષ્યે મંતને ગળે કંઈ બિડા-ખાવાનું આપવાનો વિચાર હોય એવા ડોળાકરી હાક મારી પાછા બેઠા. મંત પાછા આઘ્યા એટલે એ મનુષ્યે ધણા અપમાનકારક શબ્દોથી મંતનું અપમાન કર્યું અને કંઈ ખાવાનું ન આપ્યું. મંત તો તે સહન કરી શાંતિથી ગોતાને રસ્તે આઘ્યા. પુનઃ પેલા મનુષ્યે વળી મંતને બેઠાઘ્યા અને લોલી, લાલસુ આદિ વચનાંશ્વતથી ! સંકાર કર્યો અને કાળા રંગનું વસ્ત્ર શાથી પહેરો છો એ પ્રશ્ન પુનઃ કર્યો. મંતે તેના કારણમાં પ્રથમની માફક ઉત્તર આપ્યો. આ પ્રસંગે દસબાર વખત બન્યું છતાં તે સંતના મુખ, નેત્ર કે વાણીમાં કોઈ પ્રકારનો ક્રિંચિત્ કોણ જણાયો નહિ. તેમના મુખપર આ પ્રમાણે તિરસ્કાર, અપમાન, ગાંધિપ્રદાન, સર્વ થયા છતાં પૂર્વવત્ પ્રસન્નતા ઝળઝળ રહી હતી. આથી પેલા મનુષ્ય અત્યંત પ્રસન્ન થયો અને ‘એ મંતે ક્રોધ જીત્યો હતો તેવિધે એને પ્રજ્ઞ નિશ્ચય થયો. એણે તો માત્ર પરીક્ષાની કુદિધી આ પ્રમાણે કર્યું હતું. એ મનુષ્યે સંતની ક્ષમા માગી, તેમનો સત્કાર કર્યો, બિડા કરાંપી અને સત્ક્રમનો લાભ પણ લીધો. બંધુઓ ! આનું નામ દદ નિશ્ચય. કૃપાળુ ગુરુદેવ એવા ભાવનું કહેતા હતા કે “પોતાના ગમપ્રમાણે નાનો નિશ્ચય કરવા પરંતુ તેનું વચાર્થ પાલન કરવું. જો તેમાં રખસન થાય તો પછી મનનું બલ ઘટે છે અને તે કોઈ પણ નિશ્ચયનું પાલન કરવાની યોગ્યતાપાળું રહેતું નથી. નાના નિશ્ચયોનું પાલન થતાં મોટા નિશ્ચય પાલન કરવાનું બલ સરળ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે. અઘવાડિયામાં એક દિવસ અગર દિવસમા અમુક સમય કોઈ નહિ કરવા, અસત્ય નહિ બોલવા, કોઈની સેવા કરવા, દાન કરવા વગેરે સારા નિશ્ચયો કરવા. અને તેનું આગ્રહપૂર્વક પાલન કરવું.”

બંધુઓ ! કેવો મુંઢર અને સરળ ઉપાય ! જેનું અનુસરણુ થાય તો અપ્પ સમયમાં કેવી લાભપ્રાપ્તિ થાય ! જેમ જેમ આ સાત્ત્વિકતા-સત્ત્વજન વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તેમ મનુષ્યની શાન્તિ અને પ્રસન્નતામાં વૃદ્ધિ થાય છે. તેની વિશેષ વૃદ્ધિ થતાં શાકઅન્નરજેનું કોર્સાહનવાળું રંધાન હિમાલય જેવું શાંતિપૂર્ણ જણાય છે. ત્યારે આ સત્ત્વજનવિનાના મનુષ્યને હિમાલયજેવું રંધાન શાકઅન્નર જેવું લાસે છે. કારણ ? સાત્ત્વિકતાને અભાવ. મનુષ્યમાં સાત્ત્વિક બલ કેટલા પ્રમાણમાં છે તે તેની પ્રસન્નતા-મુખપર, વાણીમાં, નેત્રમાં, આસન, આસવાની દબ, તેમ જ અન્ય ક્રિયામાંની પ્રસન્નતાપરથી મપાય છે. પરમાત્મા આપણાપર અનુગ્રહ વંચાવે, રંગતમને વિદ્યાવે, સત્ત્વજન ખીલાવે અને અંતે સત્યના સત્ત્વરૂપ આત્મામાં શમાવે અને મુક્ષાતીત પદે સદાવે એ જ પ્રાર્થના.

શ્રેયસ્સાધક

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ.
“જીવન ધોડો.”

એટલે
માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

નિત્યસન્દેશ.

શુક્રવાર, તા. ૭ : ૮ : ૧૯૩૧.

વર્ષ : ૫ અંક : ૩૯
સ. ૧૯૨૫, વેશાખ શુકલ ૦૧
શનિવાર
તા. ૨૬ : ૪ : ૧૯૩૬.
પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.
વાર્ષિક લેવાનું નામ :—
દિનદર્શી : રૂ. ૪-૦-૦
દિનજ્ઞાપક : દશ સિસિંગ.
શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
વિદ્યાર્થીને જાણવા મુકવા-
રોગ્ય સંસ્થા.
જ્ઞાન દેવાચાર્ય સંસ્થા.
સદાચાર્ય સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં ચારિત્ર્યમાટે
મુખ્ય સંસ્થા.
સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્રકી લક્ષ્મી હાથેકરીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, આજ
કાળેની મંડીમાં-વડોદરામાં
છેડાલાલ લાલભાઈ ખરેડે,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્તમાનકી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ અંબાજી
ખાટ હાથે અને પ્રકાશક :
શ્રી વિશ્વવંશ-કેશવ,
વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
પ્રિ. તા. ૨૬ : ૪ : ૧૯૩૬

કલાણે ધોડો તો જીતવાનું છે, એમ કાઈ કહે તો આપણે તે
ધોડામાટે શું સમજીએ ? તે ધોડો ખૂબ કામ કરી શકે છે પોતાના
ઉપર બેઠેલી સવારીને પળવતો કે પાડતો નથી, અને કદાચ
સવારી અલુધક હોય અને ધોડાઉપરથી પડી જાય તો એ
ધોડો તેને છોડી દોડી જતો નથી, પણ પાસે જ ઉભો રહે છે;
પોતાના ધણીની ગંભીર રાખે છે-કાઈ એને પગે નહિ તેની કાળજી
ધોડો રાખે છે; પોતાનો ધણી માટે જીએ-જીએ છે તો તે ખાતો પીતો
નથી; આમ દરેક રીતે સ્વામીને અનુકૂળ રહેનાર-સ્વામીતરફ
અભિમુખ રહેનાર અને સ્વામીખાતર જીત આપનાર ધોડો તે
જીતવાનું કહેવાય છે ખીજી શબ્દમાં કહીએ તો તે ધોડો ચારિત્ર્યવાન
કહેવાય છે. જે મનુષ્યમાં પણ આવી શક્તિ છે તે ચારિત્ર્યવાન કહેવાય
છે. ચારિત્ર્યવાન કહેવાનું અર્થવા હોતું એટલે મનુષ્યથી મેળવી શકાતા
અથા સદ્ગુણ અને સદાચાર સાધવા તે. એથી ચારિત્ર્યની જરા સહેલી
વ્યાખ્યા કહીએ તો જે કાર્યમાટે મનુષ્ય કાર્યતત્ત્વર બન્યો હોય
એટલે જે કાર્ય કરવાનું તેણે સ્વીકાર્યું હોય તે સિદ્ધ કરવાની સંપૂર્ણ
શક્તિ મેળવી અને કેળવી તથા તેનો સદુપયોગ કરતાં આવડતું એનું
નામ ચારિત્ર્ય. તમે વિદ્યાર્થી છો વિદ્યા મેળવવી એ તમે કર્તવ્ય
સ્વીકાર્યું છે તો ઉત્તમોત્તમ વિદ્યા મેળવો, વિદ્યા પામવા માટે જે જે
જરૂરનાં લક્ષણ હોય તે જ્યાં સાધો, વિદ્યા મેળવવાનાં જે જે
હોંસથી સદન કરો, વિદ્યા પામવાના પ્રયત્નમાં જીવનને રસવાળું,
જિતસાદવાળું અને આમલવાળું કરો, -વિદ્યાર્થી-અવસ્થામાં જે જે
દોષો આવવાના સંભવ છે તે બધાથી દૂર રહો, પાસેલી વિદ્યાનો
સર્વોત્તમ ઉપયોગ કરો, એ વિદ્યાર્થી પોતાનાં અને ખીજાનાં કુખો
દાણો તો તમે આજ વિદ્યાર્થી નહિ પણ ચારિત્ર્યવાન વિદ્યાર્થી

કહેવાઓ. માત્ર નિશાળનું 'લેસન' તૈયાર કરે કે પરીક્ષામાં 'પાસ' થાઓ એટલા ઉપરથી તમે ચારિત્ર્યવાન વિદ્યાર્થી છો એમ નથી દરવું. વિદ્યાર્થી મેળવી શકે એવા બધા ગુણો અને શક્તિઓ-તથા વિદ્યા મેળવેા ત્યારે જ તમે ચારિત્ર્યવાન કહેવાઓ. દુઃકમાં ચારિત્ર્યવાન થવું એટલે જે મુખ્ય પ્રકારનું જીવન આપણે ગાળવાનું હોય તે જીવનને યોગ્ય વધારેમાં વધારે ગુણ-લક્ષણ મેળવી તેને આપણા આચારમાં ઉતારવું તે. વ્યાપારી-વ્યાપારીજીવનના, શિક્ષક શિક્ષકજીવનના, નોકર નોકરજીવનના એમ દરેક પોતાના ધર્મેનિ સંપૂર્ણ રીતે પાર ઉતારે તે જીવનમાં ચારિત્ર્યવાન ગણાય છે. આપણે હાલ તો વિદ્યાર્થી છીએ તેથી તેને યોગ્ય લક્ષણો વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં મેળવીએ તો ચારિત્ર્યવાન વિદ્યાર્થી બનીએ. ચારિત્ર્યવાન સર્વજ્ઞ ગુણિ પામે છે. આ રીતે રજીત પામીએ તેવા ચારિત્ર્યવાન વિદ્યાર્થી બનીએ.

શ્રી ગુરુદેવ.

દિવ્ય દૂરબીન

કોઈ પણ સૂત્ર વસ્તુને જોવા સૂત્ર મંત્રની મદદ લેવામાં આવે છે તો તે વસ્તુ રૂપરૂ રીતે જણાય છે. કોઈ પણ સૂત્ર વાતને સમજવા માટે સૂત્રમ જુદીની અગત્ય પડે છે. કોઈ પણ સૂત્રમ પદાર્થને પક વા સૂત્રમ દષ્ટિની જરૂર પડે છે. આ રીતે સૂત્રમ મન, મતિ, દષ્ટિને કેળવવા છતાં જોઈએ તે પ્રમાણમાં આપણે જેવું મેળવવા જોવા છું છું રાખ છે તેવું મેળવી શકતા નથી-જોઈ શકતા નથી જોઈ, તે માટે કોઈ બીજી શક્તિની અગત્ય હોવી જોઈએ એમ નિર્ણય થાય છે.

જગતના સાધારણ કાર્યોથી માંડી પરિણામે રહેતા પરમતત્ત્વને અનુભવવા માટે પણ આવી કોઈ સૂત્રમ શક્તિની અગત્ય રહે છે આવી એક સૂત્રમ શક્તિ પ્રત્યેકમાં જન્મથી રચાયેલી જ હોય છે પણ તે શક્તિનો યોગ્ય રૂપમાં ઉપયોગ ન થવાથી તે શક્તિના સામર્થ્યનું જ્ઞાન અનુભવાતું નથી જે કાલ મળવો જોઈએ તે મળી શકતો નથી. પણ ઉલટું તેવું બળ મિથ્યા બધી જાય છે. જેમ જેમ ઉપયોગચિનાના ચિત્તન ન્યૂન થતાં જાય છે તેમ તેમ આ શક્તિની સદાયથી ધારેલી વસ્તુ સત્વર સિદ્ધ થઈ શકે છે. એ શક્તિને જુદી પૂર્વક યોજવામાં આવતાં અનેક કાર્યો પાર પડે છે.

મનુષ્યમાં રહેલી અનેક અદ્ભુત શક્તિઓમાંની આ પણ એક અલૌકિક શક્તિ છે.

આ શક્તિ તે એકામતા છે.

બાલકને જુઓ. એકામતા તેનામાં વિશેષ રૂપરૂ રૂપમાં જણાઈ આવશે, બાલક એક જ કામને એક જ કામમાં તે પૂર્ણ રસપૂર્વક પૂર્ણ હિસાદથી આજીવનભરના વિચારો બહીને જોઈ શકે છે. કારણ કે અનેક પ્રકારના તરંગો તેના મનમાં ઉઠતા નથી, તેથી જ મોટા કરતાં જગતના દુઃખોનું જ્ઞાન બાલકને જોઈ જણાય છે. આ એકામતા જન્મથી જ અર્થમાં ગામત્ હોય છે.

બાલકમાં સમજ્જયિત ન્યૂન હોવાથી એકાગ્રતાનો ક્યાંકથી રીતે ઉપયોગ કરવા એનો નિર્ણય તે કરી શકતું નથી અને તેથી શું લાભ છે તે સમજતો નથી તેપણ થોડા અંશમાં એકાગ્રતાના બળે તે આનંદને તથા વિજ્યને અનુભવે છે. કદી પડી જાય, કંઈ વાગે, ધાણું ન મળે, એવું એવું કંઈ કંઈ થતાં સહજ ક્લેશ કરે છતાં સૂણમાં કંઈ રમતમાં, ખાવામાં, એકાગ્ર થઈ સર્વ ભૂલી તનમય બની જાય છે.

એક પણ કાર્ય એવું નથી કે જેમાં એકાગ્રતાની અગત્ય ન હોય. વાંચવામાં, વિચારવામાં, ચિત્ર દાદવામાં, સંગીતમાં, કુદરત નિહાળવામાં, આખ્યાનો સાંભળવામાં, રમવામાં એકાગ્ર થયા સિવાય લાભ મળતો નથી, આનંદ મળતો નથી, ધારેલો અર્થ સિદ્ધ થતો નથી.

હવે વિચાર ઉઠે છે કે એકાગ્રતા જન્મથી પ્રાપ્ત છતાં એનાથી મળતો લાભ અનુભવમાં કેમ આવતો નથી ?

બાલકમાંથી મોટા થતાં અનેક અનેક પદાર્થોનાં ચિંતનોથી વૃત્તિનું આંચક્ય અતિશય વૃદ્ધિ પામવાથી એ શક્તિનું બળ જામેલું રહેતું નથી અને તેથી અનેક વિષયમાં જેટલો લાભ મળવો જોઈએ તે મળી શકતો નથી.

અનેક પદાર્થોની આસક્તિ વધી જતાં ધડીમાં એકમાં, ધડીમાં બીજામાં તો ધડીમાં ત્રીજામાં વૃત્તિ રચાવા કરે છે. અને તેથી એક નિશ્ચયમાં મન રિયર રહી શકતું નથી. વિવિધ ધ્વજાઓના તરંગોમાં મન ઉછળતું હોવાથી એક પણ વિષયઉપર તે એકાગ્ર બની શકવા અસમર્થ થઈ જાય છે. નાનકડા પ્રકારનો અભ્યાસ પડી જવાથી જરૂર પડે જ્યાં એકાગ્ર થઈ લાભ મેળવવા જેવું હોય છે ત્યાં પણ એકાગ્ર થઈ શકતું નથી. જેથી જન્મથી મળેલી આત્મ અમૂલ્ય સાચી શક્તિનો લગભગ પિનાશ થઈ જાય છે. પુનઃ પુનઃ તે માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે સારે તે ખીલી ઉઠે છે.

આવાં કારણોથી જ કહેવામાં આવ્યું છે કે જે વખતે જે કામ કરે તેમાં સંપૂર્ણ લક્ષ આપે. એનો હેતુ એ જ છે કે એકાગ્રતાની શક્તિ તેથી જામત ને જામત રહી શકે છે અને વધારે વિકાસને પામી એનાથી મળતા લાભ આપી શકે છે,

કંઈ પણ વિષય સિદ્ધ કરવો હોય તો તેમાટે તેને જ અનુકૂલ વિચાર, ચિંતન કરવાથી એકાગ્રતાનો જન્માવ થાય છે અને સત્વર તે વિષય સિદ્ધ થઈ શકે છે,

જેનું વિદ્યાર્થીહવન, છે તેમણે તો એ અવરથમાં. પોતાના અભ્યાસના ચિંતનસિવાય કંઈર વિષયનું ચિંતન કરવું એ એકાગ્રતાનો નાશ કરવા જેવું જ છે. વિદ્યાર્થીસકાએ વિદ્યાને પોષક પાનાવરણમાં રહેતાં આપ પ્રયત્ને સારું પરિણામ મળી જાય છે-નિષ્ફળતા હડી જાય છે. વચિકું રમંરણમાં ન રહેવામાં એકાગ્રતાની જ ખામી હોય છે અને એકાગ્રતા ન. થવામાં અભ્યાસવિનાશ માત્રવિનાનાં નિરર્થક ચિંતનો અંતરાયરૂપ છે.

જો કોઈ વિદ્યાર્થી વિચારમાં કાલ જતો હોય તો તે વિષય પ્રાપ્ત કરવાનો છે એથી અન્ય વિષય મગજમાં રૂમે છે તો અભ્યાસમાં એ પ્રતિબંધ કરનાર છે. જે સમયે જેની નંદર તે પ્રતિ જે સંપૂર્ણ લક્ષ્ય અપાય તો જ તેમાં વિનય મળે છે.

૩. ૬ પરીમાં કવિતા રચવામાં, તો ક્ષણમાં ચિત્તમાં, તો ક્ષણમાં ફરવા જવામાં, કાઈ કલ્પના કરવામાં શ્વેત સ્થપાયા કરે તો એકાગ્રતાનું બળ જામતુ નથી. એક જ ઇચ્છાને સિદ્ધ કરી બીજી ઇચ્છાઓ સિદ્ધ કરવા મંથન કરવું જોઈ, સર્વમાં લાલ મળી શકે છે. એક જ પ્રબળ ઇચ્છા હિંમતવાળી તે માટે બે પ્રબળ એકાગ્રતા કરવામાં આવે છે તો સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વિષય પ્રાપ્ત કરી શકાય તેમ છે.

ઇચ્છાને અંકુશમાં લાવવાથી એકાગ્ર થવાનું સહજમાં સિદ્ધ થાય તેમ છે.

શુદ્ધિનો અહીં ઉપયોગ કરવો ઘટે છે. વિચાર કરવાથી, વિવેકવિચારથી ઇચ્છાને અંકુશમાં લાવી શકાય છે, ધરિત અધરિત શું છે, એ રિધર શુદ્ધિવડે વિચારવાથી સમજી શકાય છે.

ઇચ્છાને અંકુશમાં લાવવા માટે સદ્વિચારની અને બીજા સાધનરૂપે પ્રેમની જરૂર છે.

સદ્વિચારવડે એક નિશ્ચય થયા પછી તેને મંપાદન કરવા એ વિષયઉપર અપૂર્વ અમર્યાદ મેળવે હોવો જોઈએ કે જે મેળવવા અત્યંત તાલાવેલી થઈ રહે. ત્યારે આવી તાલાવેલી થાય છે ત્યારે જ બીજા નિર્ણય ચિંતનો છૂટે છે અને એવાં અનેક ચિંતનો છૂટે છે ત્યારે જ એકાગ્ર થઈ શકાય છે.

એક વિષયઉપર દીવાના બન્યા વિના કોઈને પણ કંઈ મળ્યું જાય છે.

ઉચ્ચ કે તુચ્છ ગમે તે વિષય મેળવવા માટે પણ આ નિયમ તો સર્વ સ્થલે એક જ પ્રકારે પ્રવર્તે છે. જેથી ઇચ્છાનો વિષય તેનું તેનું ફલ. ઇચ્છા ગમે તેવી હોય પણ તે એક જ પ્રકારની ઉઠવી જોઈએ તો જ એ એકાગ્રતાને ઉપજાવે છે. ચિંતની તરંગી અવસ્થા ગમે તેવી એકાગ્રતાના બળને તોડી નાંખશે જ.

આ રીતે એકાગ્રતાનું સામર્થ્ય અમર્યાદ છે. તે શાથી છૂપાઈ જાય છે-વિલાઈ જાય છે તે પણ વિચાર્યું, જેથી આવી શક્તિનો યોગ્ય ઉપયોગ કરી ઉચ્ચ પ્રકારની ઇચ્છાઓ સિદ્ધ કરવી ઘટે છે.

એકાગ્રતા સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મને બોળી કાઢે છે, સાદાત્ પ્રભુને પણ એકાગ્રતા સ્પર્શે છે, જગવે છે. ટેલીફોનના તારનું સંધાન ચતાં જ્યાં અચાજ મેલજાવવો હોય ત્યાં સકારે માય છે તેમ આ એકાગ્રતાનો તાર પણ કામ કરે છે.

એકાગ્રતા મનુષ્યની ઇચ્છાપ્રમાણે નહીં રચી આપે છે, નહીં આકર્ષી લાવે છે. એકાગ્રતાનો હાથ મિથ્યા જતો જ નથી, એ સામર્થ્યપૂર્ણ છે.

એકાગ્રતાનું દરેક જાતનું લક્ષ જગતમાં ફરતાં સહજમાં ન જોવેલું જોઈ શકાય, ન અનુભવેલું અનુભવી શકાયે, ધારેલું સિદ્ધ થયે.

સ્ત્રીજાતિની આધ્યાત્મિક ઉત્તતિમાં પુરુષોનું કર્તવ્ય.

આખું વિષ્ણુ ઉત્તતિમના નિયમમાં રચાયું છે. ૧૮૩, ચેતન-સર્વની ઉત્તતિ ઈશ્વરી નિયમે થયે ત્યાર છે. પણ સર્વ ઉત્તતિમાં આધ્યાત્મિક ઉત્તતિ એ આપણી આર્થપ્રગતિ પરમ લક્ષ્ય છે. પ્રાચીન આર્થપ્રગતિનાં બે પ્રકારો આપણે સુઝાકે ગાંધિએ જીએ તે એ આધ્યાત્મિક ઉત્તતિને જ આધારી છે. આખી દુનિયાને જો આર્થપ્રગતિ પામેથી કાંઈ પણ શીખવાનું હોય-જો આર્થપ્રગતિએ આખી દુનિયાને કાંઈ અંદેશ આપવાનો ઈશ્વરી મંકેત હોય તો તે આધ્યાત્મિક ઉત્તતિના રહસ્યનો જ છે.

ત્યારે આખું છે ત્યારે આપણને પોતાને તો એ વસ્તુ સાધ્ય હોવી જ જોઈએ. પ્રાચીન કાળમાં ત્રિયોગ્યે આધ્યાત્મિક ઉત્તતિ સાધી છે. હાલ પણ તેજો તે માટે અનધિકારી ન જ હોઈ શકે પણ પરત્ર રિયલિટી એ એવી રિયલિટી છે કે તેમાં જોને આધાર રજા તેના વિચારપર જ ઉત્તતિનો આધાર છે. ત્રિયોગ્યે ત્રણે અવસ્થામાં પરત્ર છે. કન્યા, પત્ની, અને માતા-એ ત્રણે અવસ્થામાં પુરુષોને અધીન છે. અને તેથી પોતાની શારીરિક, માનસિક ઉત્તતિ કરવામાં પણ સ્વતંત્ર નથી તો તેઓની આધ્યાત્મિક ઉત્તતિમાં પુરુષો પોતાને જવાબદાર ન માને તો ત્રિયોગ્યે શું કરી શકે ?

હાલ તો સર્વ સ્પષ્ટ દષ્ટિ નાંખનાં કાંઈ કાંઈ અપરાધસિવાય મોટે ભાગે સ્ત્રીજાતિની ઉત્તતિ કદાચ પ્રાણી, પદાર્થ અને વનસ્પતિના નિયમે થવી હોય એવું દેખાય છે. ધૃતત્વ જોનામાં સ્પષ્ટ રીતે અક્ષત થયું છે એવું લુહિવાળું મનુષ્યપ્રાણી ૧૮૩ વસ્તુઓના નિયમની રિયલિટીએ મુકાય એ કેટલું શોચનીય ! આ રિયલિટીમાંથી વેજવાળી ઉત્તતિ રિયલિટી ઉત્પન્ન કરવી એ પુરુષોનું કર્તવ્ય છે.

પુરુષોને માથે પિતાતરીકે, પતિતરીકે, અને પુત્રતરીકે ત્રિયોગ્યે ઉત્તતિની-આધ્યાત્મિક ઉત્તતિની જવાબદારી ઈશ્વરે તો મૂકેલી જ છે. તેમાં જોટલી ખામી આવે તેટલો તેમને માથે દોષ અને કર્તવ્ય-એ ફરજ અથા કરવા હિંમત પુરુષોનો અમ સાર્થક થાય એટલો પ્રયત્ન સ્ત્રીજાતિ ન કરે તો તેટલો તેમનો પણ દોષ; પણ પ્રવલ્નની દિશા સુઝવા પિતા-કર્તાના પિતા-પ્રવલ્ન થવો નથી અને પ્રવલ્નપિતા કુલસિદ્ધિની આશા નિરર્થક જ છે.

પિતાતરીકે પુરુષો કન્યાને માટે ઘણે ભાગે બેદરકાર જોવામાં આવે છે. આ બેદરકારીમાં સ્ત્રીજાતિની અવનતિનો કેટલોક અંશ સમાયેલો છે. જો કે હાલની અવનન રિયલિટીમાં ખીજાં ધણાં કારણો છે, જ્યાં પિતાની બેદરકારી એ પણ એક કારણ છે. સામાન્ય ઉત્તતિ પણ આવી બેદરકારીથી થવી નથી તો આધ્યાત્મિક ઉત્તતિની આશા શી રીતે રાખી રહાય? આથી એમ કહેવાનું તાર્કિક નથી કે કન્યાઉપર પિતાની ધિનિ નથી હોતી. ખીનિ હોય છે પણ એમ કે જે ત્યારે તો આર્થિક ઉત્તતિની ખાતર પોતાની આધ્યાત્મિક ઉત્તતિ પણ લુહાઈ જતી હોય એવો ભાસ થાય છે. મજા કહેવું એમ નથી કે આર્થિક ઉત્તતિ ન કરવી; અત્યારનો સમય-એવો છે કે

રસ્તાની ધૂળ પણ પૈસાવિના મળે તેમ નથી એટલે એમાં શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ ક્યાં વિના તો ચાલે તેમ નથી, પણ એને માત્ર વ્યવહારના સાધનરૂપે માનવી જોઈએ. જીવનનું કેન્દ્ર આર્થિક પ્રવૃત્તિ ન થઈ ન્યૂન એટલી સાવધાનતા રાખવાની છે. પોતાનાં આજકાલ-કન્યાને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને માર્ગે દોરનાર પિતાને ક્ષણે ક્ષણે પ્રત્યેક વિચારમાં અને ક્રિયામાં સાવધ રહેવાની ધણી જ જરૂર છે. એવું કહેવાય છે કે મનુષ્ય આખા જીવનમાં જોટલું જ્ઞાન મેળવે છે તેટલું આજકાલ ત્રણ વરસની ઉંમરમાં મેળવે છે. આ ઉંમરે અંતઃકરણની નરમ મીણુએની રચિત છે તેમાં જેવા સંસ્કાર પડે તેની ઉંડી છાપ પડે છે અને અનુકૂલ સંયોગ મળતાં તે પ્રમાણે જ જીવન ધકાય છે.

જે પિતાના અંતરમાં બાલિકાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવાનું લક્ષ્ય છે તે પિતાએ બાલાની છેક બાલવયમાં એટલી બધી સાવધાનતા રાખવાની છે કે તે સર્વનો યથાર્થ વિચાર કરતાં લેખ લાગે થઈ જવાનો ભય રહે છે. તેથી દુકામાં જ કહેવું પડે છે કે પિતાએ પોતાનું જીવન પોતાની સર્વ સક્તિ વાપરીને અને તેટલું આધ્યાત્મિક કરવું જોઈએ. જો પિતા ધારે તો કન્યાની અંતઃકરણ-શ્રુતિમાં આધ્યાત્મિક સંસ્કારનાં બીજ વાવી શકે-ઉછેરી શકે. બાલિકાની આત્મોન્નતિમાં પિતા જે રીતે સહાયક થઈ શકે એક તો પોતાના દૃષ્ટાંતથી, બીજી રીત શિક્ષણથી. એક રીતનો પ્રયોગ સફળ ન થઈ શકે, બીજીની સરખી જ જરૂર છે. એવું પણ જોવામાં આવે છે કે પિતા સર્વશુભસંપન્ન હોય છતાં સંતાનમાં તેની ખામી હોય તેથી શિક્ષણની જરૂર તો છે જ પણ શિક્ષણની પદ્ધતિ જ એવી હોવી જોઈએ કે કન્યાના શરીરસહિત મન, બુદ્ધિની ખિલવણી થઈ આત્માને અસર કરનારી થાય અને ઉત્તમ ચારિત્ર્ય તથા અધ્યાત્મજીવનરૂપે દૃઢિત થાય. જૂતકાળમાં આપણા અધિભુતિઓએ આ કર્તવ્ય પોતાનો ધર્મ સમજીને કર્યું છે, વર્તમાનમાં પુરુષોએ પિતારૂપે આ કર્તવ્ય કરવાનું છે.

હવે પતિતરીકે પુરુષોના કર્તવ્યને વિચાર કરીએ. દિગ્દુર્ધમાં પતિને ઈશ્વરની પદવી અપાયેલી છે. જેનામાં ઈશ્વરી લક્ષણો વ્યક્ત નથી થયાં એવા મનુષ્યના શુભઅવશુભસહિત દેહવાળા પતિને નીતિની દૃષ્ટિએ અને આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ જ ઈશ્વર માનવાની ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞા હોય એમ લાગે છે. પત્નીની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ ઇચ્છનાર પતિને આ શાસ્ત્રનું સ્વરૂપ દૃષ્ટિજહાર હોવું ન જોઈએ. શ્રદ્ધાળુ ભારતમહિલાઓ આ શાસ્ત્રવચનને માત્ર આપતી જોવામાં આવે છે, પણ કેટલા પતિની ગણનાવાળા પુરુષોએ ઈશ્વરનાં લક્ષણ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો? વેદાન્તશાસ્ત્ર કહે છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય ઈશ્વર છે ને તેથી પ્રત્યેકમાં તેના સર્વ શુભધર્મ હોઈ શકે. આ શુભોનો વિકાસ કરવાનો પ્રયત્ન કરી પોતાની ધર્મપત્નીના અંતઃકરણમાં પોતાના સાચા ઈશ્વરત્વનું ભાન કરાવનાર આજે કેટલા પતિતરીકે ગણાતા પુરુષો હશે? અને પતિમાં ઈશ્વરી લક્ષણો વ્યક્ત થયેલાં હોય તો તેને જોળખીને (આંશેપણથી નહીં પણ) સત્ય રીતે ઈશ્વર માનવી કેટલી જોએ હશે? મારી દૃષ્ટિએ તો વર્તમાનમાં એવાં એક જ દેખાતે દેખાય છે. અને તે ક્રેવરસાધકઅધિકારિ-વર્ગના પરમપૂત્ય સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ ઉચેન્દ્રભગવાન અને તેમનાં ધર્મપત્ની શ્રીચંદ્રતંદિત્રી. શ્રીચંદ્રપતી-દેવીએ પોતાના લગ્નપછી પોતાની જે આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ પ્રત્યક્ષ કરાવી છે તેથી વર્ગના પુરુષોની

દષ્ટિસમીપ એક એવો આદર્શ છે કે જે આદર્શ સંદોહિત દષ્ટિસન્મુખ રાખી પોતાના જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરનાર પુરુષ પોતાની સ્ત્રીની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ પ્રયત્નના પ્રમાણમાં અવશ્ય કરી શકે છે.

મારાથી જરા સખ્ત ભાષા વપરાય તો મારા બંધુઓની ક્ષમા માગીને પણ કહેવાનું સાહસ કરું છું કે પતિતરીકિના અધિકારવાળી સર્વ પુરુષમતિની વાત તો રહી, પણ આપણા દેશના ધાર્મિક ગણાતા પુરુષો અને તેમાં પણ આપણા વર્ગના જ પુરુષો કે જેમણે આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને પોતાના લક્ષ્યરૂપે સ્વીકારેલી છે તેમણે જ પોતાની પત્નીની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ અર્થે કેટલો પ્રયત્ન કર્યો ? પોતાનું જીવન જેમણે આધ્યાત્મિક બનાવેલું પ્રત્યક્ષ કરી બતાવ્યું છે તેવા ગવયા માંકયા અગ્રગણ્ય ગુરુબંધુઓને હું નથી કહેતી. જેઓ આખા વર્ગને માટે શ્રમ લે તેઓ પોતાની જીવનસખીમાટે ઉપેક્ષાકૃતિ રાખે એમ માનવા કરતાં એમ જ માનવું યોગ્ય છે કે તેમના પ્રયત્નનું ઝરણુ ત્રીવચ્ચ યોગ્ય અંતઃકરણવાળાં સ્ત્રીપાત્રો નહીં હોવાથી પણ તે પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગય વળી ક્વચિત્ એમ પણ હશે કે તેમના પ્રયત્નવડે તેમનાં ધર્મપત્નીની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થયેલી હશે પણ મને પરિચય નહોં હોવાથી હું તેથી અજાન છું. આ તો ઘણે ભાગે જેતું જણાય છે તેતું કહેવાની મૃદતા કરી છે.

સ્ત્રીઓની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાટે, પુરુષો પોતાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાટે જેવો અને જેટલો પ્રયાસ કરે તેવો અને તેટલો જ પ્રયાસ કરવો જોઈએ અને તેમાટે પતિતરીકે પુરુષોએ પોતાની પત્નીસહિત પ્રથમ શાસ્ત્રઆધ્યાસવડે ઈશ્વરઉપરની શ્રદ્ધાબંધિત દંડ કરી યમનું પાલન કરવું જોઈએ. એ યમનાં મુખ્ય પાંચ અંગ છે: અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અને અપરિગ્રહ. આ પાંચ અંગવાળા મહામતનું પાલન સદૃજસાધ્ય નથી, દંડ પ્રયત્નની અપેક્ષાવાળું છે; છતાં અસાધ્ય તો નથી જ. આ યમના પાલનવડે શુદ્ધપવિત્ર બનેલા પુરુષો જ પોતાની પત્નીને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને માર્ગે દોરવાની કૃતિવાળા અને કાર્તિક અંશે શક્તિવાળા હોય છે. આધ્યાત્મિક ઉન્નતિની ઇચ્છાવાળા સર્વ વિધ્યોના દાસ ન હોવા જોઈએ, વિધ્યોને પોતાના દાસ બનાવવા જોઈએ. એના, એ જ વિધ્યો દાસ બનવાથી-પ્રવાસમાં આપણો નોકર આપણી કેટલી સગવડ સાચવી શકે છે? તેવી રીતે-આધ્યાત્મિક માર્ગમાં આપણી ઇચ્છાપ્રમાણે સહાય આપે છે; તેથી યમવડે પવિત્રતા પ્રાપ્ત કરવી ને પોતાની પત્નીને કરાવવી એ તેમનું (પતિતરીકે પુરુષોનું) કર્તવ્ય છે. જો કે આદ્યેથી પ્રયત્નનો અવધિ આવી રહેતો નથી, આ તો માત્ર પહેલા જ પગથિયારપ છે. પણ નિસરણી ચડવાનું દાર ખોળી કાઢી નિસરણીનું પહેલું પગથિયું ચડ્યા કે આખી નિસરણી સરળતાથી ચડી શકાય છે; પણ અત્યારની સ્થિતિ તો નિરાશા જ ઉત્પન્ન કરાવે છે. એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે જે મનોબળ, હૃદયબળ, અને અધ્યાત્મબળ જોઈએ તેનો પુરુષોમાં દુષ્કાળ હોય એવું જણાય છે, ત્યાં સ્ત્રીઓને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને માર્ગે દોરવાની આશા સ્વપ્નવત્ જ હોય ને? સ્ત્રીઓ બિચારી એક તો અજાન, વળી કન્યાઅવસ્થામાં પિતાને ત્યાં પણ શિક્ષણ કે સત્સંસ્કાર નહોં પામેલી સ્થિતિમાં ગૃહજન્મળ

અંતે સંતાનોને ઉછેરવામાં જ ગૃહવાર્ધ ગળ્ય છે. અને એ દ્વામાં જ સર્વ ઉન્નતિની ઇતિ યાય છે. ક્યાં આધ્યાત્મિક ઉન્નતિએવું સર્વોત્તમ લક્ષ્ય. અને ક્યાં આ તે લક્ષ્યથી કેવળ વિપરીત વર્તન !

વળા પોતાના પૂર્વ સંસ્કારસહિત જન્મેલી અને કન્યાઅવસ્થામાં પિતૃગૃહે સત્સંસ્કાર. પામેલી એ પિતૃગૃહે પોતાના સંસ્કારકરતાં વિપરીત પરિસ્થિતિમાં મુકવાથી આર્થસ્ત્રી મનને સમાધાનમાં રાખી નિર્વાહ તો કરે છે જ છતાં તેની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાં ઘણાં વિષ્ણો નડે છે. વખતે વૃત્તિની દિશા બદલાઈ જવાનો પણ ભય ઉભો થાય છે તથા દદ સંસ્કાર ન હોય તો વૃત્તિ બીજે માર્ગે વળા પથ ગળ્ય છે. કવચિત્ જો પોતાના સત્સંસ્કાર દદ હોય છે તોપણ તે વિષ્ણોસામે અંતઃકરણનું બળ ટકાવી રાખવા પ્રયત્ન કરવા જતાં તેની વેગ ઘણો મંદ પડે છે. માટે સદ્ભાષ્યે જો કાર્ધ પતિને તેવી સત્સંસ્કારી પત્ની મળી હોય તો તેની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાં સદાયક ન થાય તો ખેર ! પણ વિનંકર્તા તો ન જ થઈ પડેવું. એટલું તો કર્તવ્યરૂપે સ્વીકારવું જોઈએ. સ્ત્રિયોએ તેવી પરિસ્થિતિમાં અંતરાયોથી ગભરાઈ ન જતાં પોતાનું લક્ષ્ય મુકાય નહીં એટલી સાવધાનતા રાખવાની છે. કેમકે અનંતકાળની ગણનામાં પરિસ્થિતિ ફાલુ જોડી જ છે.

હેન્ટે પુત્રતરીકે પુરુષો સ્ત્રિયોની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાટે શું કર્તવ્ય કરી શકે તે વિચારી લઈએ. જીવનનો ઘણો ભાગ અજાનદશામાં અને સંસારઅવહારમાં રચીપચી રહેલી સ્ત્રિયોને જો પતિ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને માર્ગે ત દોરી શકે તો પછી પોતાનું જીવન આધ્યાત્મિક બનાવેલું હેય તેવો પુત્ર ખરા અંતઃકરણપૂર્વક ત્રાતાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાટે પ્રયત્ન કરે તોપણ મને લાગે છે કે નિષ્ફળ જ ગળ્ય-જતાં પણ પ્રતે તો તે માટે પ્રયત્ન કરવો એ જ કર્તવ્ય છે. કવચિત્ પુત્રના પ્રયત્નને અનુકૂલ વૃત્તિથી માતા મદલુ કરી જીવનમાં ઉતારવાનો મધારાકિત પ્રયત્ન કરે તો " પ્રયત્ને પ્રભુ સદાય " એ કહેવત સત્ય થવાની શુભારા રાખી શકાય.

પુત્રતરીકે પુરુષના કર્તવ્યમાં ઉપર લખાઈ ગયેલી વસ્તુની પ્રકારાન્તરે પુનરાવૃત્તિ ન કરતાં વિશેષમાં એટલું જ કહી લઈ છું કે પોતાની માતા ગમે તેવી અજાન હોય તોપણ વૃત્તિથી તેતો અજાન ન કરતાં લક્ષિત્રાવરવડે ચેતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન માતાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાટે કરવો. કપિલમુનિએ પોતાની માતા દેવહુતિની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કર્યાનું દદાન્ત. સર્વની ગળ્યમાં જ છે.

એ તો નિશ્ચિત જ છે કે પુરુષગતિની ત્રણે સ્થિતિવાળી અક્ષિત્રોનું સ્ત્રીગતિની ત્રણે અવસ્થાઓમાં તેઓની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવાનું કર્તવ્ય છે જ. તે માટે " શુદ્ધ મનથી તેમણે પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. આ લધુ સોખની સમાપ્ત કરતાં ઇશ્વરપાસે એ જ યાચના કરું છું કે કોણના પુરુષોને પિતા, પતિ અને પુત્રોને એવું નામ મનોબલ અને આધ્યાત્મિક બળેથી કે તેઓ આ ઉન્નતિની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ સધાવી આપવાની પોતાની ફરજ અંતઃકરી શકે.

સીંઠ સોતામહેન ચોધ.

શ્રેયસ્સાધક

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ.
“જીવન ધંડો.”

એટલે
માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

સદ્રવનો.

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૦
૧. ૧૯૯૫, વૈશાખ કૃષ્ણ ૦ ૩
શનિવાર
તા ૦ ૧ : ૫ : ૧૯૩૯.
પત્રવ્યવહાર :
પવસ્ત્રપક, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લવાનમ :—
દિનમાં : ૩. ૪-૦-૦
દિનબદાર : ૬૪ શિલિંગ.

શ્રી આરિયમન્દિર :
વિદ્યાર્થીને જણવા મૂકવાન-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાય કરવાયોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં આરિયમન્દિર
મથતી સંસ્થા.

સ્વલ : વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, ભાડ
કાગેની ગલીમાં-વડોદરામાં
ઠાણલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગીતરૂપી
પ્રકાશક :
ગ્રેવિન્દલાલ ઝાં ૦ ત્રિવેદી-
મટે છાપું અને પ્રકાશકે
શ્રી વિશ્વવંશ-વિદ્યાન,
વડોદરા, એ સ્વયંથી પ્રસિદ્ધ
કૃષ્ણ. તા ૦ ૧ : ૫ : ૧૯૩૯

મનને ધડી ધડી અજ્ઞાનામણવાળું કરવું, મનને વારંવાર ઉત્તેજિત
થવા દેવું, મનને વારંવાર શિથિલ થવા દેવું, એ તેને દુઃખકું
ખનાવનાર છે; એવું મન સુખ આપતું નથી.

x x x x

દુર્બલ વિચારોને, દુર્બલ ભાવનાને, દુર્બલ મંતવ્યોને, દુર્બલ
કંપનાને તત્કાલ તિલાંજલિ આપી દો, સમર્થ ચિંતનથી મનને
પ્રભાવશાળી રાખો.

x x x x

શાંતિવાળી સ્થિતિ એ કર્તવ્યમાટે સર્વોત્તમ સ્થિતિ છે. શાંતિ-
વાળી સ્થિતિ એ મનને વિક્રમ પામવા માટે સર્વોત્તમ સ્થિતિ છે.
મનની શાંત અવસ્થામાં મનમાંથી કાર્થ અગ્નય છે. શાંતિ મનના
સંકલ્પોને શિથિલ કરે છે. શાંતિ આત્માના અંશને મન્યત્ કરે છે.

x x x x

જીવનનો ઉપયોગ શોભમાં નહિ પણ શાંતિની આધનામાં
થવો જોઈએ.

x x x x

જીવનનો આનંદ જીવનની શાંત અવસ્થામાં પ્રકટે છે.

શ્રીગુરુદેવ.

શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસધાન ગાંઠક ૩૪-૩૫ ના પૃષ્ઠ ૨૮૧ થી)

ધ્વનિ પણ અણુઅણુમાં ફેરી અસર પ્રકટાવે છે તેનું જ્ઞાન થયું, છતાં કોઈ પણ પ્રકારના વિકારની પ્રતીતિ ન થઈ. નાદ બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે એ ચિંતનમાં લીન થઈ ગયો.

દશે દિશાઓ સુવર્ણજેવા વર્ણુથી રસાયેલી પ્રવીત થતી હતી. પ્રવાસી આનંદાનુભવ કરે છે એવામાં એક દિવ્યસરખા જણાતા પુરુષ ત્યાં પધાર્યા. જેમ લોહ લોહચુંગકપ્રતિ છટકીને સ્પર્શ કરે છે તેમ વીરેન્દ્રની વૃત્તિ ચિંતનમાંથી છટકી તેમના પ્રતિ વળી. મુંદર વસ્ત્રાલંકાર આ પુરુષે ધારણ કર્યા નહોતા. શિરપર જટા અને શરીરે આઘાંખર વીંટાળ્યું હતું; લજ્જાટ ચંદ્રજેવા દિવ્ય વર્ચસ્વી પ્રકાશિત લાગતું હતું; ક્ષણભર તો એમ જણાતું કે આ લજ્જાટ નદી પણ ચંદ્ર જ છે. નયનમાં અદ્ભુત ખુમારી વ્યાપી રહી હતી. સર્વાંગે ભરમનું વિલેપન કયું હતું.

એક જાણુએ જુએ છે તો નાના પ્રકારના ઉત્સવો થઈ રહ્યા છે, અખંડ નાદ થઈ રહ્યો છે. આવા વૈભવયુક્ત સ્થાનમાં તપસ્વીસરખા આ પુરુષ કાણુ દશે ? અનંતઐવર્ણ્યધિપતિ વિષ્ણુ હોય હાં વૈભવની પ્રતીતિ હોય એ સ્વાભાવિક છે પણ આ તો વિરુદ્ધ બાસે છે. જો મારી પેઠે આ પણ પ્રવાસ કરતા આવી ચડ્યા હોય તો તો ઉભયને સંગંધ નથી એમ સિદ્ધ થાય, પણ અત્રના નાના-વિધ મનુષ્યોના ભાવ તથા ચેષ્ટા જોનાં એમ અનુમાન જાય છે કે એ એમના ઉપાસ્ય પુરુષ દશે; ગમે તેમ હોય પણ આ કોઈ અસૌકીક મૂર્તિ છે. પરમાત્મા આવાં આવાં દર્શન આપી મારા પુરુષ-જલની વૃદ્ધિ કરતા હોય એમ લાગે છે.

ઐતલામાં પેઠા પુરુષ નિકટ આવી પહોંચ્યા. સર્વએ ઉભા થઈ વંદન કયું. મેં પણ પ્રણામ કર્યાં. તેમણે મારાપ્રતિ દષ્ટિ ધ્યાપી કહ્યું કે હે પુરુષાર્થી વીર ! તને શંકા થતી હોય તે દૂર કર તારા આગમનને લીધે જ આ પ્રકારનો ઉત્સવ તથા નાદ થઈ રહ્યો છે. સર્વ સ્થલોમાં કોઈ નિયમક સત્તા હોય છે, પણ તે સત્તા એવી વિદ્વક્ષણ છે કે સ્વતઃ કંઈ કરતી નથી. એવી સત્તા વા વિમૂર્તિઓ પરના નિમિત્તથી જ વ્યવહાર કરે છે. ક્રિષ્ણ માર્ગે ચલતો ચલતો પ્રવાસી જ્યારે અહીં આવે છે ત્યારે તેને આ પ્રકારનું જ્ઞાન થાય છે. હવે અહીંથી તું આગળ જા. ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવામાં હજી વિઘ્ન છે, પરંતુ હવે તે તને સીધી પ્રાપ્ત થશે. આ પ્રકારના આશીર્વાચન ઉચ્ચારતા આ પુરુષ અદશ્ય થઈ ગયા. કૃપ અને શબ્દો આ વિસ્તૃત વાતાવરણમાં વીખરાઈ ગયા.

વિચારસરિતામાં અવગાહન કરતો વીરેન્દ્ર વિચારમાંથી જામત થાય છે. સત્યનું પ્રકાશન હવે હૃદયમાં થતું દોષાથી અનંતા અનિકરથી અંતરમાં શાંતિશૂદ્ર રચાતું નેહોતું.

આ ગ્યયનો આનંદાનુભવ સેનાં અદસ્ય પદમાંથી દહુ જે કંઈ આવવાનું હોય તે અનુભવના માટે ઉત્સાહભર્યા ઉંચો અને તીવ્ર વેગથી પ્રાપ્ત પંથને કાપવા સાધ્યો.

આકાશમાં વિદ્યુત્તી રેવાઓ અન્નમાંથી ચમકી ઉઠી વિલાઈ જાય છે અને જેમ અસ પુનઃ મૂળ રંગમાં પ્રતીત થાય છે તેમ આનંદના અમકારા વીરેન્દ્રના અંતરૂત્તમમાં ઉઠી આવતા પશુ શણમાં સમગ્ધિનિમાં આવી જતો.

પ્રવાસ કરના એક રાત્રિએ માર્ગમાં કાઈ વસ્તુ એના પગે અથડાઈ. વાંકા વળીને જુએ છે તો ત્યાં એક મોટા કૂપ જાળાયો. સામે દષ્ટિ કરી જુએ છે તો પેલી રક્તિ કૂપ ઉગ્રધીને ઉબી હતી. તમે શું કરવું તે વિચારે છે. એક જાણુ મળે કહ્યું કરતી કાઈ વસ્તુ પડે છે એમ સંભળાય છે. રાત્રિનો સમય છે. યજ્ઞિમાં અપકાર પ્રસરી રહ્યો છે. વીરેન્દ્રે તો નેત્રમાં અંજન અંજનું દત્તું તેથી એ તો ત્યાંના સર્વ પક્ષાણેં શ્લેષી સક્રોતો હતો, અને કાંઈ વસ્તુપ્રતિ ધ્યાન કરી રહ્યો હતો.

વીરેન્દ્રની ટૂંતિમાં અપૂર્વ બલનો વેગ પ્રકટયો અને તત્કાલ એક મોટી ઊત્તંગ મારી ઉઠ્યા મોટા ધ્વનિ ફરી ગયો. આ ગ્યયે વિરંગ અનુભવ ન થયો પણ ક્ષુધાવૃત્તાનો કેવલ નય મધ ગયો.

પૂર્વે એણે સામગ્યુ દત્તું કે વિજયદંડ લેનારને મોટા કૂપ ઉત્સાહથી પડે છે. કેટલાએ પ્રવાસી આ વિહતા શ્લેષી પાછા ફરી જાય છે. આવો અમાય જળવાયો કૂપ ઉગ્રધીને પોતાને આવેશે શ્લેષીને એને આનંદ થયો. પણ વળી વિચાર આવે છે કે જેમ મદાસાગરનો પાર જળાતો નથી તેમ આ પ્રવાસનો પણ ક્યારે અવધિ આવશે તે કશું સંકાત નથી. અહીં મને કાલનું જ્ઞાન થતું નથી તેથી કેટલા વર્ષથી છુતી રહ્યો છું તે સ્વપ્નમાં આવતું નથી. માત્ર આગળને આગળ માર્ગ જતો હોય એટલું શ્લેષી શકું છું આ ગ્યયમાં કાલનું માપ નથી એમ તો રખડ થાય છે. જેવા વાતાવરણમાં મનુષ્યો પ્રવેશે છે તે પ્રમાણે તેની આકૃતિ રચાય છે એ તો મેં જ્ઞવતું દત્તું.

દેવો ત્યારે મનુષ્યોકમાં આવે છે ત્યારે તેને અનુરૂપ તેનું ચરીર રચાય છે. લીલાતનુઓ ત્યારે જ્યોત્સનામાં પ્રકટે છે ત્યારે જલારથી અવિષ્કારનાક અવદાર સેવે છે કારણ અવિષ્કારનાક જ્યોત્સના છે; પદ્મ વાતાવરણથી આ પ્રકારનું માનસ પદ્મદાઈ જાય એ તો મેં આ પ્રવાસમાં જ અનુભવ્યું. કાલ પણ કલિપત છે એ સિદ્ધ થાય છે.

કાલનું માપ સત્ય હોય તો સર્વથ એ જ પ્રમાણે ચાલી રહે, કારણ સત્ય વસ્તુ સદ્ય એક રૂપ રહે છે. જેમ પુત્રનો તારો ત્યારે શ્લેષીએ ત્યારે ઉગર દિશામાં એક રક્તે રહે છે, એવી અસપાસ ફરતા સંપર્કિઓ ફરે છે, પણ કુવંદો સદા નિષ્પત્ત રહે છે, જેને અપરે સમુદ્રના પ્રવાહીઓ ગતિ કરે છે. તેમ સત્યમાં કદી ચિત્તિ થતી નથી; તેમ કાલ એવી વસ્તુ સત્ય હોય તો તેમાં ફેરફાર હોઈ શકે જ નહિ, માટે એ વસ્તુ નિષ્પા છે.

આ પ્રકારના વિવિધ હિસ્ય નિશ્ચયોને કરતો ગતિ કરી રહ્યો છે. એને કાલનું જ્ઞાન નથી, છતાં જીવની દૃષ્ટિએ સાચો મનાતો થોડો કાલ વહી ગયો. પ્રાતઃકાલનો સમય ચર્મ રહ્યો છે. ગિરિ ઉપરથી વહેતા સરિતાના પ્રવાહ એક સ્થલે એક સ્થાન થાય છે એવા પુણ્યમય સંગમસ્થાન આગળ એ આવી પહોંચ્યો. દીર્ઘકાલે સરિતાનું દર્શન થવાથી હર્ષ થયો. એક બાલુ મુંદર ગિરિરાજ, નદીના પ્રવાહ, એકાંત સ્થલ આદિ કુદરતના વૈભવને જોતા વીરેન્દ્રના ચિત્તમાં અદ્ભુત શાંતિનો પ્રવાહ વહી રહ્યો, અને વિચાર પ્રકટ્યો કે અરે ! મેં અનેક વૈભવો જોયા, પરમ પાવન કરનાર દર્શન કર્યાં, પણ કોઈ સ્થલે ગુરુનાં દર્શન ન થયાં. જેના સત્તાજલે મેં અનેક અનુભવો પ્રવાસમાં કર્યા તે ગુરુના દર્શનવિના મારા ચિત્તમાં દજી પૂર્ણ સ્વસ્થતા અનુભવાતી નથી. આ સર્વ નિહાળતાં મને દૃઢ થતું જાય છે કે વિશ્વમાં સર્વોપરી સત્તા હોય તો તે એક સદ્ગુરુની જ છે.

પૂર્વે દુઃખ માનતો હવે કે માનવની, નેથી અધિક દેવની-દેવીની સત્તા છે. આજે મને એ વિચારઉપર હાસ્ય પ્રકટે છે. અતંત બ્રહ્માંડની શક્તિઓ ગુરુને અધીન વર્તે છે એ જ વાત સ્પષ્ટ છે. વિશ્વઅનુભવી મને ને નિશ્ચય બાંધે એમાં એની મૂર્ખતા છે. શર્કરા ખાનાર જ શર્કરાનો સ્વાદ અનુભવે છે, નદીમાં નિમજ્જન કરનાર જ શીતજ્વળના સુખનો અનુભવ કરે છે. શીમંત મનુષ્યો જ સંપત્તિની નિશ્ચિતતા જાણી શકે છે. જે અનુભવના વિષય હોય તે કદી વૈભવીથી વર્ણવી શકાતા નથી, એ તો અનુભવીનું હૃદય જ સમજી શકે તેમ છે.

અરે, પણ ગુરુએ કહ્યું હતું કે યથાસમયે દુઃખ તને મળીશ, પણ અઘાપિ ગુરુનું દર્શન થતું નથી. આ પ્રકારના વિચારને ક્ષેપતો ગુરુનું ધ્યાન કરતાં રહી શકે એમ છે કે :

હે અંતર્યામી પ્રભો ! આપની કૃપાદૃષ્ટિથી નિર્વિઘ્ને આ સંગમસ્થલમાં આવી પહોંચ્યો છું. આપના આઘૌકિક સામર્થ્યનું સ્વરૂપ અંશમા જ્ઞાન થતું જાય છે. સાચા રત્નની પરીક્ષા તો ઝંબેરી જ કરી શકે છે, નેમ આ અદ્ભુતમતિ આપના સ્વરૂપમહિમાનું જ્ઞાન શું કરી શકે ! છતાં સ્વરૂપ અંશમા પણ યનાં રૂપિ અટ્ટલાવમાં હીન યર્મ જાય છે. થોડા કાલ પૂર્વની મારી અંતરૂની સ્થિતિ અને આજની સ્થિતિ જોતા વિજલજી બેદ જણાય છે. આ સર્વનો હેતુ આપનો અનુગ્રહ જ છે. પાપાણ્ડુમા પ્રાણ પૂરનાર આપનેવા કારીગરને પન્થ છે. જડસમા હૃદયમાં મૈત્ર્યનતત્ત્વ પ્રકટાવનાર આપને મારા પુત્ર : પુત્ર : પ્રણામ છે, આપ સદા આ દૃશ્ય પ્રાચર્યથી એક દૃષ્ટિએ પર છે અને અગ્નિન્ન પણ છે, અને તે વિચારથી પ્રાર્થના પણ કરવાની રહેતી નથી. કારણ પારતપ સ્વરૂપે આપણે અભેદ છે, છતાં જીવન્મયોના દુઃખ અજ્ઞાનથી બેદદૃષ્ટિ થઈ પ્રાર્થના કરું છું. આપનું સ્વરૂપ સમસર્વત્રન્યાયક છે, છતાં એક દેહમાં મુશ્વરત્વને સ્વીકારતી મારી મતિ આજે આપના મંગલમય દર્શન કરવાને આતુર થઈ રહી છે. સ્થૂઢ દૃષ્ટિ ન્યૂન વસ્તુથી સંતોષ પામે એ સ્વાભાવિક છે. અનેક સ્થલોમાં મેં દૃષ્ટિ કરી પણ મને આપની ઝાંખી ન થઈ, તેથી ચિત્તમાં એક પ્રકારની

અર્થાતિ પ્રકટી રહી છે. માટે કૃપા કરીને દર્શન આપો. આ પ્રકારે પ્રાર્થના કરે છે એટલામાં પોતાની પાછળ પાદુકાનો અવાજ: સંભળાયો. પાછું ફરીને જુએ છે તો ગુરુની રમ્ય મૂર્તિ મંદ મંદ હાસ્ય કરતી પ્રકટ થયેલી જોઈ, તત્કાળ વીરન્દ્ર અત્યંત જ્ઞાનંદથી ચરણમાં ટળી પડ્યો. ગુરુએ મસ્તકે હસ્ત સ્થાપનાં તેને ઉઠાડ્યો અને પ્રેમભર્યાં વચનો બોલ્યા કે, હે વત્સ! તું શા માટે અગ્રનાને ધારણ કરી રહ્યો છું? સાંત થા. હું સદા તારી નિકટ જ હતો અને રહીશ. સ્થૂલ દષ્ટિએ જળાતી સમીપતાની અમુક સમયપર્યંત આવશ્યકતા હોય છે, અને કદી કદી વિદૂરતાતી પણ આવશ્યકતા છે. બાળકને માતા જે નિરંતર આંગળી પકડી ચડાવે તો એ કદી સ્વનંત્રપણે ચાલી શકતો નથી, તેમ મનુષ્ય આ ભવપ્રવાસમાં અન્યની સહાયથી જ જીવે ચાલે છે તો સ્વનંત્રપણે થતી કેટલીક શક્તિનો વિકાસ થતો નથી. સત્પુરુષના ગુહ્ય પાતાવરણમાં તો વિકાસનો જ્ય સમય ગયો હોય તેમ ભાસે છે, પરંતુ કાંઈ કાંઈ ત્યારે મનુષ્ય સ્વનંત્ર વિચારે છે, ત્યારે દરમાં છૂપાયેલો વિપક્ષ બહાર મુખ કાઢે છે તેમ કર્યને સ્પર્શતી ટુચ્છો પુનઃ જન્મત યાય છે. માટે પોતાના પ્રયત્નથી તેનો જ્ય કરવાની જરૂર રહે છે, તેથી અનુભવી પુરુષો શરણાગતને કાઈકાઈ સમય એકાકી વિચારવા દે છે.

(અપૂર્ણ)

શ્રીયોગસાર.

(અનુસંધાન મતાંક ૩૬-૩૭ ના પૃષ્ઠ ૨૮૮ થી)

પ્રકાશાન્તરથી જોતાં એ કર્માણના ક્ષયોપરથી એના આ પ્રમાણે વિભાગ પાડી શકાય છે. એ કર્માણ-કર્મસંકારો ચિત્તમાં પડી રહે છે અને ત્યાં પોતાના ફળને રચતાં રહે છે. જેમ બુદ્ધિમાં નાંખેલું બીજ પોતાના કાર્ણરૂપ વૃક્ષને પ્રકટાવવા નિરંતર ટાંપી રહે છે અને વૃદ્ધિ, જલ્પ, પ્રકાશાદિ સહકારીની સહાય મળે છે એટલે વધીને પોતાના કાર્ણરૂપ વૃક્ષને પ્રકટ કરે છે, તેમ આ કર્માણ પણ ચિત્તમાં પડી રહે છે અને અનુકૂલ દેહ, કાલ અને નિમિત્તની સહાયની અગ્રેણા રાખે છે. એ મળતાં એ પાકે છે અને પોતાના ફળને પ્રકટાવે છે. આ જો ફોલો પ્રકટે છે ને વિપાક કહેવાય છે. એ વિપાક પણ પ્રકારના છે: જાતિ, આયુષ્ય, અને ભોગ. જાતિ એટલે જન્મ અથવા મનુષ્ય-વ, પશુત્વાદિ જાતિઓ. એક શરીર (સ્થૂલ) છૂટે અને બીજું મદ્ય પણ થાય તેનું નામ જન્મ છે. સિંગશરીર દવડે મનુષ્ય-શરીરમાં ચેપ્ટા કરતું રતું છે પણ એ શરીર કેટલાક સમય ચાપા પાડી છૂટે છે અને ત્યારે એ સિંગ-શરીર પોતાનાં કર્મપ્રમાણ પાસે કે દેવશરીરને પ્રાપ્તુ એટલે એમો દેવદા જનિતો સ્થૂલ શરીરસાથે સંયોગ થયો તો એ સંયોગનું નામ જન્મ છે. એ દેવશરીરમાં કર્માનુસાર કેટલાક સમય એ સિંગશરીર રહે છે. પુનઃ એ કર્માણના અવસાને એ દેવશરીર અને એ સિંગશરીરનો વિયોગ થાય

છે અને પછી એ લિંગશરીરનો છતર કાઢી જાતિના સ્થૂલ શરીરસાથે—ધારે કે મનુષ્યજાતિના સ્થૂલ શરીરસાથે—સંયોગ થયો તો એ જન્મ કહેવાય છે. સાધારણ રીતે આ પ્રમાણે એક સ્થૂલ શરીરનો ત્યાગ થઈ છતર સ્થૂલ શરીરનું ગ્રહણ થાય છે અને તે જન્મ કહેવાય છે. પણ કોઈ કોઈ વાર આમ થતું નથી પણ એક સ્થૂલ શરીર જ છતર સ્થૂલ શરીરરૂપે પરિણામ પામી જાય છે. ઉર્વશી નામની અપ્સરા બુધિઉપર વિહાર કરતી હતી ત્યારે બુદ્ધિ કુમારવનમાં એણે પ્રવેશ કર્યો. કુમારવનના સંબંધમાં એની મર્યાદા બાંધેલી હતી કે જે કોઈ સ્ત્રી એમાં પ્રવેશ કરે તે લતા થઈ જાય. આ શાપ કે મર્યાદાને લીધે ઉર્વશી પ્રવેશ કરતાં જ લતારૂપ થઈ ગઈ છે. અહીં ઉર્વશીનો સ્થૂલ દેહ છૂટી જઈ એને લતાદેહની પ્રાપ્તિ થઈ નથી પણ ઉર્વશીનો જે સ્થૂલ દેહ હતો તે જ લતારૂપ પરિણામને પામી ગયો છે. જેમ ઘાસની ગંજ ખડકીને તૈયાર કરી હોય તેમાં અગ્નિનો એક તનખો પડે છે તો એ આખી ગંજ વહ્નિરૂપ પરિણામને પામી જાય છે, જેમ હાઈડ્રોજન અને ઓક્સીજન નામના બે વાયુમાં વિદ્યુતનો એક તનખો પડતાં એ બંને જલરૂપ પરિણામને પામી જાય છે તે જ પ્રમાણે ઉર્વશીનું માનુષ સ્ત્રી-શરીર લતારૂપ થઈ ગયું છે. આતું નામ જાત્યન્તર પરિણામ છે. અને તે આવી રીતે થાય છે. શ્રી યોગસૂત્રકાર જણાવે છે કે જાત્યન્તરપરિણામઃ પ્રકૃત્યાપૂરાત્ ॥ ૪-૨ ॥ જાત્યન્તરપરિણામઃ એટલે અન્ય જાતિરૂપે પરિણામ થયે તે. પ્રકૃત્યાપૂરાત્-પ્રકૃતિરૂપે ઉપાદાનકારણનો પ્રવેશ થવાથી. આપૂર એટલે પૂરવું, ભરવું તે. આ સૂત્રથી એ જણાવ્યું કે જ્યાં જ્યાં એક જાતની વસ્તુ બદલાઈને તેને વહેંચે બીજી થાય છે, જ્યાં જ્યાં એક જાતની વસ્તુનો બીજી જાતની વસ્તુરૂપે પરિણામ થાય છે ત્યાં તે બીજી જાતની વસ્તુનું જે ઉપાદાનકારણ તેનો પ્રથમની વસ્તુમાં પ્રવેશ થવાથી જ એ પરિણામ થાય છે. એક યોગી મહાત્માએ એક દોરડીનો સર્પ બનાવ્યો તો ત્યાં દોરડી એક જાતની વસ્તુ છે અને સર્પ એ બીજી જાતની વસ્તુ છે. દોરડીપણું અને સર્પપણું એ બંને ભિન્ન ભિન્ન જાતિ છે આથી દોરડી કંઈ સર્પનું ઉપાદાનકારણ નથી તેથી જેમ મૃત્તિકારૂપ ઉપાદાનકારણમાંથી ઘટ થાય, જેમ મૃત્તિકા ઘટરૂપ પરિણામને પામી જાય તે પ્રકારે દોરડીમાંથી સર્પ થઈ શકે તેમ નથી, દોરડીના સર્પા-કાર પરિણામ થઈ શકે તેમ નથી. પણ અહીં એ મહાત્માના સિદ્ધ સંકલ્પના બળે, સર્પનું જે ઉપાદાનકારણ છે તે ઉપાદાનકારણરૂપ અણુઓ આકર્ષાઈ દોરડીમાં પ્રવેશે છે. અને એ પ્રવેશ થવાથી જેમ વહ્નિનો કણ ઘાસની ગંજમાં પ્રવેશતાં આખી ગંજને વહ્નિરૂપ કરી મૂકે છે તેમ, એ અણુઓ દોરડીને સર્પરૂપ કરી મૂકે છે; દોરડીને દોરડીપણાથી રહિત કરી એ પરમાણુમાં ની સર્પ થઈ રહે છે સામાન્ય પ્રસંગ લઈએ તો જ્યારે હાઈડ્રોજન અને ઓક્સીજનમાંથી જલ થાય છે ત્યારે એ બંને કારણરૂપ મનાયેલા પદાર્થો જલથી ભિન્ન જાતિના છે તેથી એ બેનો જલરૂપ પરિણામ થઈ શકે તેમ નથી. પણ જ્યારે વિનિતતા તનખો એ બેમાં મૂકવામાં આવે છે ત્યારે એ બે વાયુના જે અણુઓ જેમાં જલનું ઉપાદાનકારણ જે રસતન્માત્રા તે પ્રવેશે છે અને તે તન્માત્રા આ બે વાયુના અણુને પણ તન્માત્રારૂપ બનાવી દે છે અને તેમાંથી જળરૂપ પરિણામ થાય છે. અન્યરૂપે

હીએ તો એ એ વાચુના પરમાણુઓ પોતાના રૂપથી રહિત થઈ જાય છે અને એનું જે કારણ રૂપે પૃથક્કરણ પામી જાય છે અને એ પછી તેમાંથી જલરૂપ નવીન દેખાતા પદાર્થની ઉત્પત્તિ થાય છે. શ્રી અગરત્ય ઋષિએ સમુદ્રનું આચમન કરી દીધું ત્યાં પણ આ જ ન્યાય લાગે છે, એ સમ ઋષિના માહાત્મ્યને લીધે જે સંક્રમ એમણે આચમન કરતી વખતે કર્યો તે સંક્રમને લીધે સમુદ્ર પ્રકૃતિ સંક્રુષ્ટિત થઈ જઈ અને અન્ય સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ (ઉપાદાન કારણ) એમાં પ્રવેશ્યું અને પ્રવેશતાં જ સમુદ્ર સૂક્ષ્મરૂપ થઈ અદૃશ્ય થઈ ગયો. આ જ પ્રમાણે પુનઃ સંક્રમવશાત્ એ સૂક્ષ્મ થઈ ગયેલા સમુદ્રમાં રચૂલતા આણુનાર ઉપાદાનકારણનો પ્રવેશ કરાવ્યો એટલે એ જ આણુઓમાં પુનઃ રચૂલરૂપ સમુદ્રનો પ્રાદુર્ભાવ થયો. શ્રીકૃષ્ણે સુદામાને જે માયાખતાવી હતી, શ્રી અર્જુનને વિરાટ રૂપરૂપનું દર્શન કરાવ્યું હતું અને કાણમાત્રમાં પુનઃ પોતાના સુરખ મનોહર શરીરની પ્રતીતિ કરાવી હતી તે આ જ નિયમને અનુસરીને કરાવ્યું હતું. ન્યારે માયાનો વિસ્તાર કરવાનો સંક્રમ કર્યો ત્યારે તે સંક્રમથી આકર્ષીત રચૂલતા કરનાર આણુઓરૂપ પ્રકૃતિનો તેમાં પ્રવેશ થયો એટલે આખો પદાર્થ તે રચૂલરૂપ થઈ ગયો; અને એ સંક્રમ ખેંચી લીધો અથવા એથી વિરોધી સંક્રમ કર્યો એટલે પુનઃ સૂક્ષ્મતા કરનાર આણુઓનો તે રચૂલ પદાર્થમાં પ્રવેશ થયો અને તે આખો પદાર્થ પુનઃ સૂક્ષ્મ થઈ ગયો. અણિમા, મદિમા, આદિ સિદ્ધિના પ્રયોગો આ જ સિદ્ધાંત અનુસરીને થાય છે. વર્તમાન શરીર રચૂલ છે, ભારે છે પણ ન્યારે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થોગીને સંક્રમ થાય છે ત્યારે એ સંક્રમ તે તે પ્રકૃતિને આકર્ષી લાવી એ શરીરમાં દાખલ કરી દે છે અને એ પ્રકૃતિનો રચૂલ શરીરને રૂપસંચિત્તાં એ આખું રચૂલ શરીર તેરૂપ થઈ રહે છે. આથી જો એ પ્રકૃતિ સૂક્ષ્મરૂપનાને પમાડનાર હોય છે તો આખું શરીર આણુ થઈ રહે છે, જો હલકું કરનાર હોય છે તો આખું શરીર હલકું રૂપે થઈ રહે છે, જો ભારે કરનાર હોય છે તો કોઈથી ખેંચ ન શકાય તેટલું એ શરીર ભારે થઈ જાય છે, વિસ્તૃત કરનાર હોય છે તો આખું શરીર મોટું પર્વત જેવું થઈ રહે છે વગેરે. આ નિયમને અનુસરીને જ જાતજાતના પરિણામ થાય છે.

(અપૂર્ણ)

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય— (સં ૧૯૯૨)

(ઉત્તોર્ણ લેખો.)

યુવક વિલાસ.

“ મિત્રને પત્ર ”

[લેખકઃ ચૈતન્યપ્રસાદ ત્રિવેદી.]

પ્રિય મિત્ર,

“ પ્રાચી હસે નવપ્રકાશ પ્રસન્ન કેરી,
ને ચેતનાદિતિ વડે જગ સર્વ રેલી;

મંદેહ ગૂઢ કંઈ એહ એ પ્રકાશ ધારે.

તે માનવી પ્રકૃતિ સર્વ વળી જ્યાંડે. ”

ઉદ્યાત્વળને આંગણે ઉપા રંગોળી પૂરી રહી છે. અહા ! શું અદ્ભુત તેનું સૌન્દર્ય ! શું દિવ્ય તેની કાન્તિ ! મૃત્યુદેવ પધાર્યા. ભાનુના ભગની ઝડીઓ વરસી. નિત્ય નિયમમુજબ એ ઉચ્ચાધુ :—

“ અસત્યો માંદીથી પ્રભુ પરમ સત્યે તું લઈ જા,

ઉંડા અધારેથી પ્રભુ પરમ તેજે તું લઈ જા;

મહા મૃત્યુમાંથી અમૃતસમીપે નાથ લઈ જા,

તુ, હીણો હું છું તો તુજ દર્શનનાં દાન લઈ જા”

દેવ હસી રહ્યા છે. આશિષ વર્ષાવી રહ્યા છે. પ્રાણુ પ્રેરી રહ્યા છે. અદ્ભુત શાન્તિથી હૃદયના ઉચ્ચાધુમાંથી પ્રત્યુત્તર મળ્યો :—

“ ભવમાં પ્રકાશને તું, શાન્તિ પ્રસારને તું;

અમૃત પ્રેરને તું, ચૈતન્ય છે તું જાતે. ”

ઉપર ઉમટી ઉપાના આછા અજવાળાં પડે છે. દૂર દૂરના રમ્ય પ્રદેશોઉપર રમણીય પ્રાતઃકાલના તેજ પડી રહ્યાં છે. તળેટીપરના કાઈ ગામડામાં શંખનો ધ્વનિ ધઈ રહ્યો છે. પાસેના કુંગરઉપરથી મદિરની આગતીનો અવાજ કણ્ઠગોચર થાય છે. શાંત પરમ શાંત પ્રભાતમાં જાણે કાઈ નિગૂઢ મંદેશો લાવતા : હોય તેમ અવારનવાર આવતા અવાજે ચિત્તને વધારેને વધારે શાંત બનાવે છે અને એથી એકાદ ક્ષણમાં સ્વપ્ન રકુર્યો હોય તેમ-જાણે ગગનમાંથી આવી પડ્યો હોય તેમ-એક વિચાર આવ્યો : “ જીવન ક્ષણિક દશે પણ એની દરેક ક્ષણ અનંતતાની સાથે જોડેલી છે. અને તેથી એ (જીવન) પણ અનંત છે ” એટલે માટે જ ને ક્ષણમાં સાચું જીવન જીવે છે તે અનંતમાં પણ સાચું જ જીવન જીવે છે”

આ પૃથ્વીઉપર આ રવરૂપમાં ફરી આવવાનું નથી. અને જે રીતે જે મળે છે તે જ રીતે ફરી મળવાનું નથી, માટે એક ક્ષણની પણ-રેડીયમના એક અણુની માફક બહુ મૂલ્ય ગણીને-જે હેતુ-પૂર્વક યોજના કરે છે તે રસપૂર્ણ જીવન ગાળી શકે છે.

જીવનની આ મર્મિકથા જાણનારને કોઈ પણ જાનની અનૃત્તિ નથી, સાધનોની ખોટ નથી, વ્યભવનો મોહ નથી. જ્યાં પળપળ, એ જ રત્નની રજ છે ત્યાં પોતાના જીવનની અંતરંગ શક્તિ જ મનુષ્યને સત્ય દર્શન કરાવી શકે છે. જેમ એને એક પળ નકામી ખોલી નથી, તેમ એને એક પળની ઉતાવળ પણ નથી. તેનું જીવન રસભર હેતુપૂર્ણ, આનંદમય અને અનંત સુખમય છે.

એજ

ચૈતન્યના નયનગુરુ વંદન.

શ્રેયસ્સાધક

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ.

“જીવન ધોડા.”

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

નિત્યસન્દેશ.

તા. ૮ : ૮ : ૧૯૩૧

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૧
 સં. ૧૯૬૫, વેશાખ કૃષ્ણ ૦૬
 રાનિવાર
 તા. ૧૩ : ૫ : ૧૯૩૬.

પત્રચલદાર :
 અવરયાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
 વડોદરા.

વાર્ષિક લવાજમ :—
 ટિન્માં : રૂ. ૪-૦-૦
 ટિન્બદાર : દસ સિલિંગ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
 વિદ્યાધીને જાણવા મૂકવાનું
 થામ સંસ્થા.
 દાન દેવાયો અ સંસ્થા
 સદાચારી થામ સંસ્થા.
 વિદ્યાધીને સંસ્કાર આપ-
 નાર સંસ્થા.
 વિદ્યાધીમાં ચારિત્ર્યમંદિર
 મળી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
 આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી કલેક્ટર
 પ્રિ. પ્રેક્ષ, રાજપુરા, બાક
 કાળેની મહીમાં-વડોદરામાં
 ધામધામ લાલભાઈ પટેલ,
 શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ષાવરકી
 પ્રકાશક :
 શ્રીમંતલાલ અંબા વિવેકી-
 મારે હાથે અને પ્રકાશક
 શ્રી ચિંતન-વિદ્યાન,
 વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
 થયું. તા. ૧૩ : ૫ : ૧૯૩૬

કૂંચી બનાવનારાઓ દરેક તાળાંની જેમ જુદી જુદી કૂંચી
 બનાવે છે, તેમ એક બીજી જનની ચારી પણ બનાવે છે એને
 અંગ્રેજીમાં Master key કહે છે. એટલે ને કૂંચી. કૂંચીમાંનો
 રાગ અથવા રાણી-જે ઉપમા આપે તે છે. એ ‘મારદર ફી’ દરેક
 તાળાંને લાગુ પડે છે. એટલે એ કૂંચીથી બધાં જ તાળાં ઉઘડે છે.
 જેની પાસે એ કૂંચી છે તેને જુદી જુદી કૂંચીઓના મુખખાનો બાર
 ફેરે કે હાથે વહેવો પડે નથી. આવી મનુષ્ય મેળવી શકે એવી એક
 ‘મારદર ફી’ છે જેનાથી જીવનનાં અનેક જાનનાં તાળાં ઉઘડે છે-
 જીવનની દરેક સાખામાં તેનો ઉપયોગ થઈ શકે છે. આ ‘મારદર ફી’
 તે ચારિત્ર્યનો મુલ્ય છે. ચારિત્ર્ય દરેક વસ્તુનો આગળ પિંદાસ કરે છે,
 ચારિત્ર્ય મનુષ્યની મનુષ્યઆગળ મદના વધારે છે. ચારિત્ર્ય મનુષ્ય-
 આગળ મનુષ્યનું આદર્શનું કરે છે. ચારિત્ર્ય મનુષ્યના અંતરૂના મુલ્યોને
 પ્રકાશિત કરે છે-બીજા આગળ પ્રતિષ્ઠા અપાવે છે. ચારિત્ર્ય આપણે
 માટે બીજાને ગરજ પડાય છે. જે ચારિત્ર્યવાન છે તેની પાસે અનેક
 સારી વસ્તુ આદર્શોર્ધ આવે છે, છતાં ચારિત્ર્યવાન તેના તરફ
 આદર્શોના નથી. કશું પણ ન મળે છતાં એ ચારિત્ર્યવાન નિરાશ કે
 દુઃખી નથી થયો. ધણું મળે નો તેનો ફરી રીતે સર્વોત્તમ ઉપયોગ
 કરવો, અને કશું ન મળે નો કશાએ વિના ફરી રીતે જ્ઞાનંદથી
 મત્રાવનું-એ બની કયા જાણે છે. ઉપર કશું તેમ ચારિત્ર્ય અથવા
 ચારિત્ર્યવાન એ એવી કૂંચી છે કે જે દરેક પરિસ્થિતિનીથી તાળાંને
 મનુદાન પડી જાય છે. ને મુખને જેમ બોગવે છે-જાગૃત્ય કરે છે-
 તેમ કુંચને પણ બોગવે છે-જાગૃત્ય કરે છે. ને ગમે તેવી નિધનિમાંથી
 સકળતાથી પસાર થઈ જાય છે ચારિત્ર્યવાનો દખતાં અને દખાવતાં
 બને અપરે છે ચારિત્ર્યવાન પોતાના મનનાં રાગ દેવાથી કયા

ખોટાથી તે દખાતો નથી. ખીત્ત જેનાથી અકળાઈ જાય તેને એ હસી કહાડે છે. ખીત્ત જેમાં ખોટું જુએ છે તેના ગર્હભાગમાં એટલે ઉંડાણમાં ચારિત્ર્યવાન નજર નાંખી ધોઈ સારું શોધી કઢાડે છે. ચારિત્ર્યવાન અશાંતિના પ્રમેગમાં શાંતિ જગતી થકે છે. એ ઘણા માણસવચ્ચે સુખપૂર્વક રહેવાની કળા જાણે છે, તેમ એકાંતમાં રહેવાની કળાને પણ જાણે છે. તે વિદ્વાનને રુચિકર થાય છે તેમ અવિદ્વાનને પણ રુચિકર થાય છે. ચારિત્ર્યવાન ગંભીર પણ થાય છે અને વિતોદી પણ થાય છે. ચારિત્ર્યવાન ખીત્તને ખોલીને પણ સુધારે છે અને વગરખોટાં પણ સુધારે છે. ચારિત્ર્યવાન શત્રુતરફ પણ પ્રેમ રાખે છે, શત્રુની પાળુ ચોગ્ય પ્રશંસા કરે છે. શત્રુમાંથી પણ કાંઈ સફળતા શિખી લે છે. ખોટાની જૂઠા સમજનાં તેને તે નમે પણ છે. ચારિત્ર્યવાન ઈશ્વરની સાથે પણ સંબંધ રાખે છે. આમ ચારિત્ર્યવાન બધે લાગુ પડતી “ માસ્ટર કી ” છે.

શ્રીગુરુદેવ

ત્રીયોગસાર.

(અનુસંધાન ગાંઠ ૪૦ ના પૃષ્ઠ ૩૨૧ થી)

ઉર્વશીનું સ્પૃહા શરીર ભારે કંઈ એવું નહોતું કે એમાંથી ભૂત ઉગે, એ કંઈ ભૂતાના બીજરૂપ નહોતું, એ કંઈ ભૂતરૂપ આકૃતિનું ઉપાદાનકારણ નહોતું. પણ કુમારવનની આંધેલી મર્યાદાના આંધ-નારના સિદ્ધ સંકલ્પનાસાર ઉર્વશીએ કુમારવનમાં પ્રવેશ કર્યો કે તરત જ એનાં શરીરમાં ભૂતશરીરને અનુરૂપ તન્માત્રા અને હન્દ્રિયોનો પ્રવેશ થયો અને એ યતઃ જ ઉર્વશીના આખા શરીરનો ભૂતરૂપ પરિણામ થઈ ગયો. આમ હોવાથી જ ત્યારે સંગમનીયમણિનો એ ભૂતાને સ્પર્શ થયો એટલે તરત જ એ તન્માત્રા અને હન્દ્રિયો એમાંથી નીકળી ગઈ એટલે તરત જ પુનઃ ભૂતાને ત્યાં ઉર્વશી ચર્મ રહી. આ જ નિયમથી શ્રી નંદીશ્વરે અપાર પુણ્યકર્માશય રચેલો હતો તે કર્માશયના બળથી એમને ત્રીસંકરના દર્શન થયાં અને એ દર્શનના પ્રભાવથી દિવ્ય દેહના ઉપાદાનકારણરૂપ પાંચ જૂનના અણુઓ તથા દિવ્ય દેહને અનુરૂપ અદકારના અણુઓનો એમના શરીરમાં પ્રવેશ થયો અને એ પ્રવેશ થતાં જ એમનો વર્તમાન દેહ દિવ્ય દેહરૂપે પરિણમ થઈ ગયો. આ જ નિયમથી ત્યારે કર્મવશાત્ દેવત્વને પામેલા નંદુષ રાગને ખોટાના વાદનમાં ઋગિઓને જોયા અને તેમને બળદની માફક સારં, સર્વ—આલ, આલ—કહી હાંકવા માંડ્યા ત્યારે તે ઋગિઓએ શાપ આપ્યો કે તું જ સર્પ થાઓ. એ શાપરૂપ સિદ્ધ સંકલ્પના પ્રભાવે નંદુષના દિવ્યદેહમાં સર્પદેહના ઉપાદાનકારણરૂપ પાંચ જૂનના અણુઓ અને અદકારનો પ્રવેશ થયો અને એ પ્રવેશ થતાં જ જેમ ધાસનાં ગંદ વસ્ત્રરૂપ થઈ રહે છે તેમ એ દિવ્ય દેહનો સર્પરૂપે પરિણામ તત્કાળ જ થઈ ગયો. આ જ નિયમ પ્રમાણે હજાર તત્ત્વનરનાં ઉદાદરણો સમજવાનાં છે ત્યાં ત્યાં તત્ત્વનર થાય છે ત્યાં સર્વ. આ નિયમ જ રૂપને છે. જન્યમાં અને જન્યનર થવામાં એ બેદ છે કે ત્યારે જન્ય

યાય છે ત્યારે તે ઉત્તર જન્મના ઉપાદાનકારણ જે પંચમહાભૂત આદિ તેની ને સિંગદરીમાં રિયતિ યાય છે પણ તે સમયે વર્તમાન સ્થૂલદેહ છૂટે છે તેથી એ પંચમહાભૂતમાંથી જ નવો દેહ રચાય છે અને તેસાથે તે સિંગદરીઓ સંગ થ યાય છે અને જ્યારે જાત્યન્તર પરિણામ યાય છે ત્યારે એ પંચમહાભૂતો પ્રવેશ નો આપ્રમાણે જ યાય છે. પણ એ પંચમહાભૂતમાં કર્મોચયવશાત્ એવો ત્વરિત વેગ આવેલો હોય છે કે એ પંચમહાભૂત એમને એમ પડી રહેતા નથી પણ યોગાત્મી સત્તાથી તે વર્તમાન દેહને પણ ઉત્તર યતાર દેહરૂપે પરિણત કરી દે છે. આ જ ને પ્રકારની રિયતિ-જન્ય તથા જાત્યન્તર ને જ્ઞતિ નામનો વિષાક છે, તે જ્ઞતિ નામનું કર્મોચયનું ફલ છે. એ નરીન શરીર-સાથેનો સંગોગ સિંગદેહને જેટલો સમય રહે છે તે સમય તે આયુષ્ય કહેવાય છે. એટલે એ સમયની મર્યાદા તે આયુષ્ય નામનું કર્મોચયનું દ્વિતીય ફલ છે, દ્વિતીય વિષાક છે. તૃતીય વિષાક તે ભોગ છે જે શરીરની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેમાં મુખદુઃખનો સાક્ષાન્કાર થયો મુખદુઃખની વેદના થયી (જ્ઞાન થયું) તે ભોગ છે. તેમ જ એ મુખદુઃખનું સંવેદન થવાને યોગ્ય રિયતિ થયી તે પણ ભોગ છે. શરીર આધિપત્ય હોય ત્યારે એ આધિને લીધે દુઃખનું નવેદન યાય છે. એ ત્યાધિ એ દુઃખસંવેદનરૂપ ભોગનો હેતુ છે તે એ ભોગ છે. શરીરમાં દ્વંદ્વતા હોવી, નીરાગ રિયતિ હોવી એ મુખસંવેદનનો હેતુ છે માટે એ પણ ભોગ છે. અંત કર્મમાં મુખદુઃખરૂપ યુક્તિ ઉઠવી કે જેને લીધે પછી ટું મુખી, ટું દુઃખી એ પ્રકારે મુખદુઃખના સંવેદનરૂપ ભોગ યાય છે તે પણ આ જ કારણથી ભોગ છે. સંક્ષેપમાં એ જ કે જે કર્મોચયના ફલરૂપ હોય અને જ્ઞતિ તથા આયુષ્યમાં નદિ આવે તે સર્વ ભોગ છે. આથી ધનની પ્રાપ્તિ, ધનનો વિનાશ, સ્ત્રીપુત્રાદિની પ્રાપ્તિ, તેમની હાનિ, તેમનાં મુખદુઃખ આદિ સર્વ-સંક્ષેપમાં સારા માફા સર્વ રાજ્જ્ઞાદિ રિયતિઓની પ્રાપ્તિ તથા તેમનું જાતું રહેવું, સર્વ હિન્દ્રિયોના મુશ્કેલી તથા દોષો તથા એ સર્વથી થતી સુખિયગ્ની અને દુઃખિયગ્ની પ્રતીતિ એ સર્વ ભોગ છે. ભોગ રાજ્જ્ઞની મૂળ વ્યુત્પત્તિ યાય છે.-જે ભોગવાય છે તે ભોગ છે, ભોગવડું તે ભોગ અને જેવડે ભોગ ભોગવાય તે ભોગ આ પણ વ્યુત્પત્તિને અનુસરી કર્મોચયના ફલરૂપ રિયતિ, હિન્દ્રિયો અને મુખદુઃખનો સાક્ષાન્કાર એ સર્વ ભોગ રાજ્જ્ઞમાં આવી જાય છે. જે પુરોહો ઉપાસનાના બચ્ચી પ્રકૃતિજ્ઞ કે ચિદેશ આદિ રિયતિને પામે છે અથવા અધમ કર્મોચયવશાત્ ગ્રથ, પાપાણ્યાદિ રિયતિને પામે છે તેમની એ પ્રકૃતિજ્ઞાદિ અવસ્થા સાધારણ રીતે ભોગ કહેવાય છે પણ તેનો સમાવેશ જન્મમાં જ્ઞતિમાં યાય છે. કેમકે જેની મનુષ્યત્વાદિ જ્ઞતિ છે તે જ પ્રકારની પ્રકૃતિજ્ઞત્વાદિ પણ જ્ઞતિ છે માટે જેમ મનુષ્યજન્મ આપનાર કર્મોચય જ્ઞતિરૂપ વિષાકને આપનાર છે તેમ પ્રકૃતિજ્ઞત્વ પાપાણ્યાદિ રિયતિને કારણે કર્મોચય પણ જ્ઞતિરૂપ વિષાકને આપનાર કર્મોચય છે માટે એને ભોગરૂપ વિષાકને આપનાર કર્મોચય ગણવો ધરવો નથી. જે જ્ઞતિ અને આયુષ્યથી છતર હોય તેનો જ ભોગમાં સમાવેશ યાય છે.

આ ત્રણ-જ્ઞતિ, આયુષ્ય અને ભોગ-એ કર્મોચયના ફલરૂપ છે અને તેને અનુસરીને કર્મોચયના કેટલાક ભેદ પડે છે. પણ એ ભેદમાં ઉતરતા પૂર્વે અન્ય ભેદ જે પડે છે તે જોવા ,

છે. તે બેદ તે આ છે. કર્મની સ્વાભાવિક ગતિ હશે તરત જ ફલ આપવાની છે. બીજનો ભૂમિમાં પ્રક્ષેપ કર્યો કે તરત જ ઉગી વૃક્ષરૂપ થયું એ તેનો સ્વભાવ છે. પણ તે તેમ થઈ શકતું નથી. શા માટે ? કારણ એ છે કે એને પ્રતિબંધ નરે છે. એ બીજ વૃક્ષરૂપ થાય તેમાં પ્રતિબંધક હોય તેને દૂર કરવા પડે છે અને તે દૂર કરવા માટે તેને સહકારીની અપેક્ષા રહે છે. આથી સહકારીની જેમ જેમ પ્રાપ્તિ થતો જાય તેમ તેમ પ્રતિબંધો દૂર થતા જાય છે અને જેમ જેમ પ્રતિબંધો દૂર થતા જાય છે તેમ તેમ બીજનો વિકાસ થઈ વૃક્ષરૂપ પરિણામ થઈ રહે છે. આ સિદ્ધાન્તનું પૂર્વે પ્રકૃતિની સ્વતંત્રતાના પ્રતિપાદનમાં વિસ્તારથી પ્રતિપાદન કર્યું છે તેથી અત્ર સંક્ષેપમાં જ સૂચવીએ છીએ કે ચલેચગુણવૃત્તમ્-પ્રકૃતિનો નિરંતર પરિણામ પામ્યા કરવાનો-સર્વ પ્રકારે પરિણામ પામ્યા કરવાનો સ્વભાવ જ છે પણ ધર્માધર્મરૂપ પ્રતિબંધને લીધે તેનો અમુક પ્રકારમાં પરિણામ થઈ ઇતર પ્રકારે પરિણામ થતો નથી. એ પ્રતિબંધો દૂર થઈ જાય છે એટલે જે પ્રકારના પ્રતિબંધો દૂર થયા તે પ્રકારે પરિણામ સ્વભાવથી થઈ રહે છે. આ જ નિયમથી કર્માશય થયો એટલે તરત જ પોતાનું કાર્ય કરવા તે તત્પર થાય છે પણ તેમ તે સદા કરી શકતો નથી. જ્યોતિષોમયાગ કર્યો એટલે તેથી ધર્મરૂપ અથવા પુણ્યરૂપ કર્માશય બધાએ. એ કર્માશય તરત જ સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કરાવવા, તે કર્તા શરીરને સ્વર્ગમાં લઈ જવા પ્રયત્ન કરે છે પણ તેમ સદા કરી શકતો નથી. કારણ કે મનુષ્યશરીરને નિભાવનાર જે કર્માશય છે તે બલવાન છે મનુષ્યશરીર અને દેવશરીર એ બેનું સાથે ઘડણું થઈ શકતું નથી તેથી મનુષ્ય-શરીર દેવશરીરનું વિરોધી છે માટે મનુષ્યશરીરને ચાલુ રાખનાર જે કર્માશય તે દેવશરીરની પ્રાપ્તિ કરાવનાર કર્માશયનો વિરોધી છે. તેથી દેવશરીરની પ્રાપ્તિ કરાવનાર, જ્યોતિષોમયાગથી બંધાયેલો પુણ્યરૂપ કર્માશય આ મનુષ્યશરીરને ચાલુ રાખનાર કર્માશયરૂપ પ્રતિબંધના બલને લીધે જ એ પ્રતિબંધથી અભિભવને પામી પોતાના કાર્યને પ્રકટાવી શકતો નથી. સાધારણ રીતે ન્યાં આવી રીતે કર્માશયનો વિરોધ હોય છે ત્યાં આમ થા છે. તેથી એ જ્યોતિષોમયાગથી બંધાયેલો કર્માશય યુક્તપણે પડી રહે છે અને જે ક્ષણે પોતાના પ્રતિસ્પર્ધારૂપ મનુષ્યશરીરનિર્વાહક કર્માશયનો અન્ત આવે છે એટલે તે શરીર મરે છે કે ને જ ક્ષણે પોતાનું કાર્ય કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે, પોતાના કર્તા શરીરને દેવદેહસાથે સંબંધ કરાવે છે, અર્થાત્ આ જન્મમાં ફલ નથી આપતો પણ ભાવિજન્મમાં ફલ આપે છે. આ કર્માશય અદૃશ્ય-મવેદનીય કહેવાય છે, અદૃષ્ટ એટલે ભાવી, અને વેદનીય એટલે જોગ્ય. જે ભાવી જન્મમાં જોગ્ય થનાર છે, જે ભાવી જન્મમાં પોતાનો જોગ્ય આપનાર છે ને અદૃશ્ય-મવેદનીય. અદૃશ્ય-મવેદનીય યોગશાસ્ત્રનો પારિભાષિક શબ્દ છે. સાદી ભાષામાં કહીએ તો ભાવિજન્મજોગ્ય અથવા ઉત્તરજન્મજોગ્ય કહી શકાય તેમ છે. પણ આથી બીજા પ્રકારનો કર્માશય પણ બાંધી શકાય છે. કાર્મ કર્મ અતિ આદરથી, અતિ તીવ્રતાથી અને અધિમાત્ર ઉપયોગવડે કરવામાં આવે છે તો તે કર્મ બલવાળું થાય છે અને તેથી બંધાતો કર્માશય પણ વેગવાળો રચાય છે. આ કર્માશયને પણ વર્તમાનજન્મનિર્વાહક કર્માશય પ્રતિબંધક તો હોય છે પણ એ પ્રતિબંધકની સત્તા-એનું બલ ન્યૂન હોવાથી આ નવો થયેલો કર્માશય એ પ્રતિબંધથી અભિભવ

પામતો નથી પણ પોતે એનો અભિનવ કરે છે અને તેથી મનુષ્યાદિ વર્તમાન શરીરના પાનની રાહ લેઈ પડી રહેતો નથી પણ પોતાનું કામ પહેલું અને પહેલું પ્રવર્તી છે. સાધારણ રીતે આમરૂપ પાંચ વર્ષે કોઈ એ પાત્ર ન્યારે સ્થમ કરવા કૃપ ઉપાય યોગ્યતામાં આવે છે ત્યારે તે આમરૂપ પર બીજો વર્ષ ૪૮ ફક્તની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(અપૂર્ણ)

ઈશ્વરનિમિત્ત આદર્શ કર્તવ્ય.

પૂર્ણ વર્ણપૂર્વે અહીં નગરમાં પ્રસિદ્ધિ નામનો પાદશાહ ગાંધ્ય કરતો હતો અને એ પ્રજા-આદમના નામથી સુરક્ષિતપ્રાપ્તમાં મદાન મંગતરીકે મુક્તિદા છે. પોતે પાદશાહ દેવાથી અનેક પ્રકારના વૈભવ અને મેંપતિ પ્રાપ્ત હોય એવાનાવિષ છે પરંતુ ઉત્તરાવસ્થામાં તેમને પરમાત્મા પ્રતિ એવો ઉચ્ચ ગ્રેમ અને અદ્વા ઉત્પલ થયાં કે ને એક આદર્શ ત્યાગી પુરુષવરીકે રહેતા અને તેમની સાચી કુશીરીમટે અનંત મયદ્ગર દત્તા. દાનદા છતાંમુએ તેમનો સદ્બોધ અવશ્ય કરવા એકમ થતા અને મેંકંડા શિખો તેમની આશ્વાસ ભેડેલા વત્સના. એમના મુખોધનો મુખ્ય સાર એ હતો કે મનુએ પોતાની મહેનતથી કમાવું લેખએ અને પોતાની કમાણીથી-પેદાશથી પોતાનો નિવ્યતો ખોરાક ખાવો લેખએ. એ પોતે જગતમાંથી સાકડાં કાપી લાવી ને સાકડાંની બાદી વેચી તેમાંથી ને કંઈ પૈસા પ્રાપ્ત થાય ને પૈસાથી શેટલી અને ખાતૂર ખરીદના. મુખ્ય નૃપ થાય નેટલો જ આદાર તેમાંથી મદન્ય કરતા અને જાણીતો ખોરાક પોતાના શિખો અને મરોએમાં વહેંચી દેતા. એ પોતે અત્યંત પદોપકારી દત્તા અને પોતાનો યજ્ઞ સમય ખુશની જાંઘીમાં ગાળતા દત્તા. પરને સુખી કરવા માટે પોતે કેવું કદ ઉઠાવતા તે તીચેના દર્શનથી ચપટ થયો.

એક પ્રમંથે એ પોતે એક અન્ય કુશીરસાથે મુસાફરી કરતા દત્તા. આ વખતે પોતે કુશીર આપિથી સપડાયો. એની પોતે સારવાર કરવા સાચા અને ને સારવારનિમિત્ત પોતાની પાસે જે કંઈ હતું તે પણ વાપરી દીધું. પોતા માંડા કુશીરની સારવારમાટે થોડા દિવસની બરફ પડી. હવે સું કરવું ? હતે તેમની પાસે માત્ર તેમનું એક ટુંક હતું. એ તે ને પણ આપા. પદોપકારના કામમાટે વેચી દીધું. આ પ્રમાણે સારવારથી પોતા કુશીરની પ્રફુલ્લિમાં સદા. મુસાફરા મયો. કાઈક દીક જન્મ્યાવું એટલે બંને આજગ થાયા. પરંતુ થોડું સાંજના પમાત પોતે કુશીર રત્નામાં ચાલવાના અમથી થાકી ગયો અને આજગ થાકી શક્યો નહિ. આ પ્રમંથે એને પોતાના ખખપર એસાડી વન્ય મજાસુધી સર્જ થયા. પદોપકાર મયો નિમૂલ્ય. એ ચાન સત્યથી પૂર્ણ છે. સંસ્કૃતિની વિમૂલિ પરાયે જ દોષ છે.

પરને સુખી કરવા સંનિતા પોતાની સર્વ મંપતિ ત્યજે છે, એટલું જ નહિ પણ જરૂર પડે તો પ્રાણ અર્પે છે અને આ રીતે અમર થાય છે.

આ સુવર્ણાન દેહીરને કાર્તિકે એક પ્રસંગે પૂછ્યું કે “ સાંઈ, આપ અનેક મનોના સમાગમમાં આગ્યા હશે, એમાં આપને વિશેષ લાભ થયો હોય એવા સર્વોત્તમ સદ્ગુણ કાણ હતા ? ” ઉત્તરમાં એમણે જણાવ્યું કે “ એક દગ્ધમ. મારી પાસે દગ્ધમત કરાવવા એક કાઠી પણ હતી નહીં. મેં એ દગ્ધમને કહ્યું. ‘ બિરાદર ! ખુદાખાતર મારી દગ્ધમત બનાવ ’ કાર્તિક ઉમરાવ કે સુવર્ણાનની દગ્ધમત કરે તેના કરતાં પણ વિશેષ ભાવથી નેણે મારી દગ્ધમત બનાવી. ફરી બદામ પણ મળવાની નહોતી છતાં આરત્રા બધા ભાવપૂર્વક ઉત્તમ પ્રકારે નેણે મારા જેવા બિહુકની દગ્ધમત બનાવી તે જોઈ મને પણ આશ્ચર્ય થયું. પેસા લંગા જતાં અનેક મનુષ્યો ગરાબર નિષ્કા અને કાળજીપૂર્વક સ્વકર્તવ્ય કરતા નથી, નેમ જતા મારા જેવા એક દેહીરની ખુદાખાતર એણે પૂર્ણ ભાવથી દગ્ધમત બનાવી, નેથી મારા મનપર અમર થાય એમાં પણ મુંઝેલું કે મારી પાસે તો કાઠી પણ નહોતી, છતાં તે જ શબ્દે મેં મનમાં સંસ્પન્ન થયો કે આજે સાંઈ પ્રથમ મને જો કંઈ પ્રાપ્તિ થશે તે એ દગ્ધમને આપી દેશે. ન દિવસ એવું જન્યુ કે દગ્ધમત કરાગ્યા પછાત અઢપ સમયગાઠ મારા એકે સિંધે સુવર્ણમહારાની બરેલી એક થેલી મારા પર મોકલી. થેલી પ્રાપ્ત થઈ કે તરત જ હું પેલા દગ્ધમપાસે ગયો. અને નેને થેલી સ્વીકારવા કહ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું ‘ સાંઈ, આપે નહોતું કહ્યું કે ખુદાખાતર દગ્ધમત બનાવ. ત્યારે મેં કહ્યું, ‘ સાંઈ, જરા થેલીની અંદર નજર નો કર. આ તો દગ્ધર સોનામહારથી સરેલી થેલી છે. ’ દગ્ધમે હસીને ઉતર આપ્યો: ‘ સાંઈ બાવા, સાચી સોનામહારે એ થેલીમા નથી, પણ ખુદાખાતર કામ કરવામાં રહેલી છે. ’ આ દગ્ધમે મારા મનપર ધાર્મિક મંત્રકારની એવી જાણ પાડી કે એવી અન્ય કાર્તિક દરવેશ કે દેહીરથી પડી નહોતી અને તે સમયથી હું તેને મારા આદર્શરૂપે સ્વીકાર છું.”

પ્રિય વાચક ! એ શનારાતનો બાઈ ! છતાં કેવી નિષ્કામતા ! કેવી અનાસક્તિ ! મું એ ગીતાના નિષ્કામ કર્મના સ્લોકોનો પાઠ કરતો હશે કે ગીતાની નિષ્કામતાના સ્તોત્ર શુકવત બોલનાર પેલા પુત્રક્રિયા પડિના ક્યાં અને ક્યાં આ દગ્ધમ ! દગ્ધમજેવી ખાલ ઉપાધિમાં છુપાયેલી એના હૃદયની મંત્રવરપરની અદા મંત્રવરનું માદાત્મ્ય અને મંત્રવરખાતર કરવાની સ્વામીએ એનામાં રહેલી રસગુણિ ક્યાં છે ! કેવો મુંદર આદર્શ ! સોજા માથાં મુંડે ત્યારે મંત્રમુગ્ધાનાં (સિંધો) દર્શન પામનાર શનારાતનો બાઈ પીળી ધમકજેવી સોનામહારથી ન લક્ષ્યાયો અને ખુદાખાતર દગ્ધમત બનાવવામાં અને રસ મમગંગા એ તે જોવી નવી પાત !

મનુષ્યો પોતાની તુલાના તથા કંતા રીતે સમનોત્તર રહે તેની જ હમેશાં કાળજી કરે છે. અમુક કાર્ય-પદ્ધતિઓ ક્યાં કે તરત જ ફલ મેળવવાની ઇચ્છા તરત જ પ્રતિદંબન ચિંતન. આલ્સ-

ભોજન કે અન્ય પુણ્યકર્મ કર્યું કે તરત જ પોતાના યશની ગર્જના શ્રવણ કરવા આતુર. ધર્મના વિષયમાં પણ આમ છે. સંધ્યા, જપ, ઉપવાસ વગેરે ગ્રાધનનો સહજ આરંભ કર્યો કે એવી ઇચ્છા થાય કે ‘અમુક ભાર્ગવિયશ્વરનાનુરાગી કે ધાર્મિક છે’ એમ આપણા મંત્રધર્મમાં કહે તો જ મનોવ થાય. કાર્છના બે ફેરા બાધા કે મનમાં પ્રતિફલ માટે તાલાવેલી અને ‘પરગણુ’નો ચાંદ મેળવવાની ચિંતા. કેટલાક તો પાન ખવડાવવું એની પણ દાનમાં ગણના કરે. ચાનો ખાલો પાપો હોય તો નેતે ત્યાં બદલામાં ભોજનની ઇચ્છા રાખે, અને કદી ભોજન કરાવ્યું તો પાંચ પરાણાસાથે પાંચ દિવસ લાભ લે ત્યારે તેમને નિરાંત થાય.

બંધુઓ ! આપણા કૃપાળુ યુરુદેવનું હવન સહુજનહિતાય સહુજનસુહાય હતું. તેઓશ્રીની અનેક પ્રવૃત્તિ માત્ર પરદિનાર્યે હતી. નિષ્કામતા અને પ્રેમની તો પોતે મૂર્તિ હતા એ દિવ્ય મૂર્તિનાં આપણે બાળક. ખુદાખાતર આપણે કંઈ કંઈ કિયા ન કરીએ અને આનંદ ન લઈએ તો પછી સાધકનો ચાંદ શું કરવાનો ? આપણા પૂર્વ શ્રીવિશ્વવંશે જે જે કર્યું તે શાની ખાતર ? માત્ર ખુદાખાતર, લૌકિક સંપત્તિ કરતાં ખુદાખાતર—શ્રી છટાપર્ણુષ્ણુદિધી—યની સેવાનો મહિમા કેવો અગાધ છે તે સમજાય, એથી સેવા સધાય, એવી પરમાત્મા આપણા પર કૃપા વર્ધાવે અનેસિદ્ધપદે ચઢાવે એ જ પ્રાર્થના.

(મં ૫૦ શેલત.)

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય—(સં ૧૯૮૮)

(ઉત્તોર્ણ લેખો.)

સામુદાયિક વિલાસ :

“ છતી આંખથી અંધ. ”

૧. [લેખક : શ્રી જયન્તી દેવી.]

દાહરા.

અમૃત પીતાં દેવને, મોહિનીરૂપમાં લુબ્ધ.
ચર્મ, દીકા ન અસુર તે, છતી આંખથી અંધ.
અંધ પતિને પામતાં, માંધારી જે વિશુદ્ધ,
પાટા બાંધી ચર્મ રહી, છતી આંખથી અંધ.
ઉત્તરાસદ્ અભિમન્યુને, નેત્ર બાંધી અંધ
પરણાઓ કરી કૃપણને, છતી આંખથી અંધ.
સર્પ ને શય નેષા નહિ પ્રેમથી ચર્મને ગદ્દ
કામાવેશે ચર્મ રહ્યો, છતી આંખથી અંધ.
દિવસે પશુઓ માનવી, ભોગવી રહે આનંદ,

ત્યારે ઉલ્કા ધર્મ રહે છતી આંખથી અંધ.
 અયોગ્ય પતિસહ પુત્રીનો કરી દેતા સંખંધ,
 દ્રવ્યસોલથી બની જઈ છતી આંખથી અંધ.
 ગાફલ રહેવું ન અંધ લહી, મળે અગાધ્યા પંથ,
 કાં જે ધૂર્ત બહુ બની ફરે છતી આંખથી અંધ.
 જનીમૃતિદ્રહમાં પડી પડી થતાં દુઃખે જે દગ્ધ,
 તે પશુ ધસતાં તેહ ત્યાં, છતી આંખથી અંધ.
 ગાડરસમ વહી એકની-પાછળ ધર્મ મતિમંદ
 અનિષ્ટમાં પડતા જનો છતી આંખથી અંધ.
 શાંભવીમુદ્રા જે કરે, પાને ધર્મને પ્રબુદ્ધ
 દસ્ય નીરખવા માંહી તે, છતી આંખથી અંધ.
 પ્રભુદર્શન કરે જન્મીને, જમ્મને હૃદયારવિંદ,
 ગણ્યા અંધ ન તે, ખીન્ન, છતી આંખથી અંધ.

૨. [લેખક: પ્રમીલા બહેન.]

રંભા ઉર્વશી મોહલી ઇન્દ્રે કરી પ્રખંધ,
 અભ્યા ન શુક્ર ધ્રુવ જે છતી આંખથી અંધ.
 સાચા સંયમી તેહ છે, તેને ન કે પ્રતિખંધ,
 સ્ત્રીસમૂહ કે વન વસે, છતી આંખથી અંધ.
 દ્રવ્યતણી મહા લાલચે, કંઈકે જનો મતિમંદ,
 ગુણુહીનને કન્યા દીએ છતી આંખથી અંધ.
 સર્વ જનો લઈને જતા, સ્મરણને શય નિજરકંધ,
 વિરાગ પશુ ના ઉર ધરે છતી આંખથી અંધ.
 જેમ જમર બધાવ છે, લેતાં પુષ્પસુગંધ,
 તેમ જ વિધવે બુદ્ધિમંત, છતી આંખથી અંધ.
 જેનારા અભિમાનીનો, હતો આત્મસંખંધ,
 નેત્ર ઉઘાડાં તોય પશુ, છતી આંખથી અંધ.
 ભોગે રોગ ખચીત છે, તેથી થતો ભવખંધ,
 જણે પશુ ત્યજતા ન તે છતી આંખથી અંધ.

સુદા ગ્રાહકોને વિજાપિત.

આ પત્રના આગીસ આંકા ધર્મ ચૂક્યા છે, માટે જેમનું સવાગમ મોક્ષલાનું બાકી હોય તે હવે વગરવિલગે મોહલી આપવા કૃપા કરે.

૧.

(૧૫૦ શ્રેયસ્સાધક.)

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવેશ્વરની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ

“ હવન ઘડો. ”

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૨
સં. ૧૯૯૫, નવેમ્બર મુકામ ૧
શનિવાર
તા. ૨૦ : ૫ : ૧૯૭૯.

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લઘુજનમ :—
દિન્દમાં : રૂ. ૪-૦-૦
દિન્દબદાર : દસ શિલિંગ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
વિદ્યાથીને શાલુવા મુકાવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાચ કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાથીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાથીમાં ચારિત્ર્યમાટે
મહત્તી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.

આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી હલકટીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, ભાગ
કાળેની જમીમાં-વડોદરામાં
છાટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકપત્રતરફથી
પ્રકાશક :
ગોવિન્દલાલ અંબાજીવેદી-
માટે છાપું અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વવંશ-દલાન,
વડોદરા, એ સ્વયંભૂ પ્રસિદ્ધ
કર્તા. તા. ૨૦ : ૫ : ૧૯૭૯

નિત્યસન્દેશ.

ગ્રંથિવાર, તા. ૬ : ૮ : ૧૯૭૯

જે જે વસ્તુ અપણે જોઈએ થીએ-પછી તે પદાર્થકે હોય
પ્રમંગલરૂપે, પણ તેમાં સમતા પ્રવર્તની હોય છે તો તે તેનો અનુકૂળ
યોગ ગણાય છે. સંધિકાલ એટલે રાત્રિમાંથી સવાર થવાનો સમય
અને સાયંકાલ એટલે દિવસમાંથી રાત્રિ થવાનો સમય, તેમ જ એ
ઋતુમાંથી બીજી ઋતુમાં પ્રવેશવાનો સમય-એવામાં મે
ભાગે વિષમતા પ્રવર્તતી હોય છે, અને તેથી ધણી વખત એ સમય
ઉપાધિકારક થઈ પડે છે. એટલે દરેક બાબતમાં સમતા સારી ગણાય
છે, વિષમતા હાનિકારક ગણાય છે. રોગ વિષમતા છે-અથવા શરીરના
પ્રકૃતિ વિષમતા એ રોગ છે. તેને ટાળી ત્યાં સમતા લાવવા વૈદ્ય
પ્રયત્ન કરે છે; અને તે સફળ થાય છે એટલે દરદીને આરોગ્ય મળે
છે. વેપારીઓ વેપારમાં પણ શેરના એકદમ ભાવ ચઢે અથવા એકદમ
પ્રસંગ બને છે તો તેને વિષમતા કહે છે, અને તેવા વખતમાં ધણી
નુકસાન થઈ જાય છે. અત્યંત વરસાદ આવવો કે ખિલકુંલ ન આવવો
અતિ તાપ કે ઠંડ પડવાં વગેરે કુદરતી તત્ત્વોના અતિયોગ અથવા
હીનયોગ કહેવાય છે, અને તે કુદરતમાં વિષમતા ઉપજાવે છે; અને
તે હાનિ કરે છે. આમ હોવાથી વિષમતા એ દરેક બાબતમાં નુકસાન
કરનાર છે. એક બાબત વધારે વર્ગન આવે અને બીજી બાબત ઓછા
વર્ગન આવે તો તે વિષમયોગ કહેવાય. સાધકકલપર એસનાર એ
બાબતરફ વધારે ભાર દે અને એકતરફ ઓછો ભાર દે તે
પડી જાય.

આવો વિષમયોગ અથવા અસરખાપાનું મનુષ્યજીવનમાં થાય
છે ત્યાં ત્યાં પણ નુકસાન પ્રકટે છે. અત્યંત કોઈવાળો કે આવે

વાળો સ્વભાવ તેમ જ અત્યંત દુર્બલ અથવા દુર્બલજવાનો સ્વભાવ એ બંને વિષમયોગ છે. અત્યંત ઉદાઉપણું તેમ અત્યંત કંજૂસપણું એ પાણુ વિષમયોગ છે. અતિશય ખોલખોલ કરવાપણું તેમ જરૂર પૂરતું પણુ ન ખોલવાપણું એ વિષમયોગ છે. એકલા દુનિયાદારીના જ વિચારો-એકલા સ્વાર્થોના વિચારો-એ પણુ વિષમયોગ છે. વિદ્યાર્થી એકલું બચ્ચબંણુ કરે અને શરીરઉપર કે મનનાં ખરા વિકાસતરફ ધ્યાન ન આપે તો તે પણુ વિષમયોગ છે. આ બધા નુકસાન કરનાર છે. આપણા જીવનમાં સમતા ભેદીએ. સમતા સુખ આપે છે. એ સમતા આપણામાં શી રીતે પ્રકટે ? આપણામાં ચારિત્ર્ય ઉત્પન્ન થાય તો. અને તેથી જ ચારિત્ર્યની, દરેક સમણુ મનુષ્ય ઘણી કિંમત આપે છે. જે મનુષ્ય ચારિત્ર્યવાન છે તે પોતાના જીવનમાં દરેક બાબતમાં સમતા જાળવવા ખાસ સાવધાન રહે છે. યથાર્થ ચારિત્ર્યવાન મનુષ્ય અનુકૂલતા ભેદી રાજ થઈ જતો નથી, પ્રતિ-કૂલતા ભેદી દુઃખી થઈ જતો નથી; કોઈમાં અત્યંત વિદ્યા ભુજે તો તેથી તેના ઉપર વારી જતો નથી અને કોઈમાં વિદ્યા બરાબ ન દેખાય છતાં તેનો તિરસ્કાર કરી દાઢતો નથી; વાણીના વાચાળપણથી મોહ પામતો નથી તેમ એકલાં કામો કરનારઉપર પાણુ પ્રસન્ન થઈ જતો નથી. ચારિત્ર્યવાન દરેક વસ્તુની ચારે બાજુની યથાર્થતા-સમતા-ભુજે છે; અને જ્યાં સમતા જાણાય છે ત્યાં જ તે મહત્સુદ્ધિ પ્રકટાવે છે. પોતાનામાં પણુ દરેક રીતે ચારિત્ર્યવાન સમતા પ્રકટાવેલી રાખે છે. આપણે ચારિત્ર્યવાન બની સુખી થઈએ.

શ્રીગુરુદેવ.

શ્રીપુરુષાર્થસિદ્ધિ.

[અનુસંધાન ગતાંક ૪૦ ના ૪૫૬ ૩૧૬ થી.]

મત્સ્યેન્દ્રનાથે ભટ્ટાચારીને આવા જ હેતુથી પુનઃ એના રાજમહેલમાં મોકલ્યો છે. વિવિધ કામ-તાની જાગૃતિ તે તે પદાર્થોના સંબંધ થાય છે ત્યારે જ જાગે છે. શાંત થઈને બેઠેલો માંગતર ઉંદરને જોતાં તત્કાલ તરાપ મારે છે. અચર્ય ધ્યાન ધરતો હોય એવો જગલો શિકાર દષ્ટિએ ચટતાં અચિર થઈ જાય છે. તે જ પ્રમાણે મનુષ્યના અંતરમાં પણુ થાય છે. તારા આ પ્રવાસમાં એકાકી વિચરીને તે સ્વપ્રવર્તને મનનો જ્ય ક્યો છે તો હવે તેની સિદ્ધિ થઈ છે એમ જાણજે. હવે આ પ્રવાસનો અવધિ નિકટ આવે છે. આ ત્રણ નદીના સંગમપર જે આવે છે તેને વિકારનો સ્પર્શ થતો નથી, કોઈ બચનું કારણ આવતું નથી. તેથી તું આ અમૃતસમા ઝરણાનું જળ પીને નિર્લયપણે આગળ જા.

આ પ્રકારના વચનો શ્રવણ કરતાં, પ્રવાસનો અવધિ નિકટ જાણતાં આનંદ અને પુનઃ ગુરુવિયોગ થશે એ વિચારથી કંઈક ખેદને અનુભવનો વીરેન્દ્ર ગુરુચરણમાં સાષ્ટાંગદંડવત્ પ્રણામ કરી કાર્યો અને બોધ્યો કે. કે પરમાત્મનું! ઇચ્છિનાર્થની સિદ્ધિ સમીપ છે જાણી સતોષ પ્રકટે છે.

આપની આજ્ઞા છે તો આગળ જાહેર હું નહિતો વિજયદંડની ઇચ્છા પણ હવે રાખી જતી હોય એમ ભાસે છે. આપથી ધન્ય એવી સંપદ વસ્તુ કઈ છે કે જેને માટે હવે શ્રુતિ આગ્રહ થયે ? છતાં આપની દૃષ્ટિમાં જે હોય તે જ ચોખ્ખું છે એમ વિચારી હું આગળ પગલાં ભરું છું. સદા મારું રક્ષણ કરતા આજ્ઞા હો એમ કરજો. આમ જોશોતો આગળ ગય છે.

ચુરનાં પુનઃ દર્શન થયા પછી વિવેકજી એક અંતરમાં અનુભવતો હતો. રૂપ તથા નામવડે પ્રતીત થતો આ સંસાર પ્રિય છે એ દૃઢ યતું ગયું. નામવડે જોળખાતો વિજયદંડ પણ સત્ય નથી. પદાર્થમાત્ર દુઃખદાયક છે, છતાં ચુરઆજ્ઞા છે માટે જયું જોઈએ એમ વિચારતો વહી રહ્યો છે. થોડો પંથ કાપ્યા પછી પ્રકાશ વિસ્તરતો હોય એમ જણાયું. સહસ્રા વીરેન્દ્રની દૃષ્ટિ તે પ્રતિ રથપાઈ મધ્યરાત્રિનો સમય થઈ રહ્યો છે. આવા અધિકારમાં આ પ્રકાશ ક્યાંથી આવે છે તે સંબંધી વિવિધ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ પ્રકાશ શું કોઈ મણિનો દશે ? વણી વખતે સાંભળ્યું છે કે મણિ ધારણ કરનારા મોટા નાગો પૃથ્વીઉપર વિચરે છે; કે શું આગળ દાવાનન કાપીને વનને બાળતો દશે ? કે એક મહાત્માએ ચૂર્ણની ઉપાસના કરી પ્રકાશને માગ્યો હતો તેવા કોઈ તપસ્વીની ઉપાસનાથી આ પ્રકાશ પ્રસરતો દશે ? કે મધ્યરાત્રિએ દેવી સત્તાઓ વિચરે છે તે પ્રમાણે કોઈ દેવના અંગમાંથી આ પ્રકાશ આવતો દશે ? કંઈ નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

આ સમયે વીરેન્દ્ર એવા અધિકારને પ્રાપ્ત હતો કે અંતરમાં ઉતરીને જો જુએ તો એને સર્વ સ્પષ્ટ જ્ઞાન થાય એમ હતું, પણ એની શ્રુતિઓ હવે એ જાણુયા માટે આગ્રહ ધરનારી રહી નહોતી. તેથી અદ્વિતૃત્તિના સ્વભાવપ્રમાણે ઉપરના વિચાર સેવતો પ્રકાશપ્રતિ આત્મયા લાગ્યો. સમીપ જતાં જતાં આગળ એક મોટો મહાસ્રવ હોય એમ જણાયું. વધારે સમીપ જતાં તો એમાંથી જ તેજનાં કિરણો નીકળતાં હોય એમ ભાસ થયો. છેક નિકટ આવ્યો ત્યારે ના એ ગગનચુંગિ-મહાસ્રવ સ્પષ્ટ થયો. આ જોનાં આશ્ચર્યઆદિ ભાવોથી પર થયેલી શ્રુતિમાં પણ આશ્ચર્યભાવ જામત થયો.

આ ભુવન આકાશને સ્પર્શી ગયું છે કે એને બેઠીને પણ પાર ગયું છે તે સમજાયું નહિ. સદાજતાં જેની જણુના ન થાય એવી અનેક અટ્ટારીઓ આ મહાસ્રવપર હતી. જેમ સહસ્ર ફેણાંથી શેવનાગ શોભે છે, અનેક પાંખડીઓથી ખીલેલું વજ્ર મુંદર જણાય છે, તેમ આ ભુવન અટ્ટારીઓથી શોભતું હતું. પ્રત્યેકમાંથી ચમકતાં કિરણો નીકળતાં હતાં. બહારથી જેની આદલી મુંદરતા છે તો એના ગર્ભભાગમાં તો કેવીએ દિવ્યતા ભરી દશે એમ વિચારતો વીરેન્દ્ર બીતર પ્રવેશ્યો.

પગમેં પગમેં કોઈ અગમ્ય બુદ્ધિમાં પોને જતો હોય એમ ગ્રામ્યું. આસપાસ વિવિધ વર્ણવાળી જ્યોતિઓ પ્રકાશી રહી છે. જેમ નભોમંડલમાં ગંગાના કાંઠ વણુંતો, શુક્ર ચગકતા હીરાસેમે સનિ બૂટા રંગનો પ્રતીત થાય છે, તેમ આ મહાસ્રવમાં પણ વિવિધ રંગનો પ્રકાશ

પ્રસરેતો હતો. ત્યોતિઓ રવયં વ્યક્ત રહેતી હોય એમ જણાયું. જેમ ઉંચે જઈએ ત્યારે શુદ્ધ હવાનો અનુભવ થાય છે, તેમ વીરેન્દ્રને ઊર્ધ્વે આવેલા આ મહાલયમાં આવતાં દેવી વાતાવરણનો સંવિશેષ અનુભવ થયો. એની સાથે પ્રવાસ કરતી પેલી દિવ્ય શક્તિ તો આ સ્થાનમાં પ્રવેશતાં જ અદૃશ્ય થઈ હતી, તેથી આ અંતિમ સ્થાન છે એવો નિશ્ચય થઈ ગયો.

વરિષ્ઠ સત્તા નિરંતર ઊર્ધ્વમાં રહે છે એ તો વીરેન્દ્રે જીવનમાં કરેલા નાના પ્રવાસોથી જોઈ લીધું હતું. શ્રીષ્ટવિષ્ણુતિમાં પ્રથમ લીલાનુત્તરે ધારણ કરનાર સદાશિવ દ્વિમગિરિના કેલાસ નામના શિખરે નિવાસ કરે છે. યોગીમાં વરિષ્ઠ મનાતા દત્તાત્રેય પણ પર્વતના અંતિમ ઉંચા સ્થાનમાં રહે છે એવું લોકકથા તથા શાસ્ત્રના આધારે એણે જાણ્યું હતું; તે જ નિયમે શિખરરૂપ આ સ્થાનમાં પણ કોઈ અગમ્ય સત્તા નિવાસ કરતી હશે એવો નિશ્ચય થઈ ગયો હતો. સપ્ત વિશ્વવૈભવ આ સ્થળે એકત્ર થયો હોય એમ ત્યાંનો વૈભવ જોતાં વીરેન્દ્રના મનમાં થતું હતું.

એક એક પડદા ઉઘાડતા હતા અને નવા નવા વૈભવનું દર્શન થતું હતું. ચિત્ત પરમપ્રસાદને પામી રહ્યું છે. દષ્ટકારણ ન હોવા છતાં પ્રસન્નતા પ્રકટે છે. કોઈ પણ વસ્તુ મદલ્ય કર્યા વિના પરમનૃતિ અનુભવાય છે જગત્ જોને દુઃખ કહે છે એવા દુઃખનો કેવલ અભાવ થઈ રહી ભામે છે. જીવન-યજ્ઞના ઝોથ ઉડી રહ્યા છે. પોતે કોઈ મહાસાગરની મધ્યમાં ખેલી રહ્યો છે. આવા અનુભવને અનુભવતો આ પ્રવાસી વિચાર કરે છે કે, અહો ! સાગરમાં જેમ લવણની પુતલિકા ગળી જાય છે તેમ મારું અહમ્ ગળાઈ જતું જણાય છે, જેના આધારે સર્વ કરજો વ્યાપાર કરી રહ્યા છે તે પણ આધારવિના વીખગઈ જતા ભાસે છે. મારામાં વિશ્વ અને હું વિશ્વમાં શમાઈ જતો હોઉં એમ પ્રતીત થાય છે, ત્યારે આજ્ઞાધી મેં જોયું તે સત્ય કે આ સત્ય ! આ સત્ય હોય એમ લાગે છે. મેં જોયું તે નક્કી સ્વપ્નચિત્રમાં જોયું હશે. સ્વપ્નના અનુભવો જાગૃતમાં મિથ્યા હશે. જ્ઞાનીઓ વર્ણવે છે કે આ જગત્ સ્વપ્નરૂપ છે. ખરેખર એ વાત સાચી છે. સ્વપ્નમાં ભોક્તા, ભોગ આદિ અનેક પદાર્થો જણાય છે, જગીને જોતાં તેનું નામનિશાન પણ રહેતું નથી, તે જ પ્રમાણે આ ક્ષણે આ દષ્ટિએ કંઈ પણ આવતું નથી.

આ પ્રકારના વિચારતરંગમાં પ્રવાસી ઉજળી રહ્યો છે એટલામાં ખજાંડને બેઠી નાંખે એવો ગડગડાટ થયો.

વીરેન્દ્ર જાગ્રત્ થઈ ગયો. સાવધ થઈ જુએ-જો તે અત્યંત મનોરમ એક સ્વરૂપ સિંહાસન-પર આશ્રિત થયેલું જોયું. નિમેષોન્મેષરંહિત તેજ વીરેન્દ્ર તેમજો જોઈ રહ્યો. થોડી ક્ષણો ચાલી ગઈ. એટલામાં ત્રણેય દિશાપ્રતિનું એક દાર ઉઘડ્યું અને તેમાંથી દિવ્ય સામર્થ્યની ખુબરી પ્રતીત ફરાવતી એક શક્તિ હરતમાં દંડ લઈને આ અઘોરિક મૂર્તિની ખાલુએ ઉભી રહી. આ દર્શન થતાં વીરેન્દ્રને લાગ્યું કે આ શક્તિનાં મેં પ્રવાસમાં દર્શન કર્યો છે. પ્રવાસમાં મારે સત્વર આગળ જવાનું હતું તેથી મેં એની ઉપેક્ષા કરી હતી. એટલામાં વામ દિશાનું ખીલું દાર ઉઘડી ગયું અને

તેમાંથી એક ખીછ શક્તિ પ્રકટ થઈ. પ્રથમ કરતાં આ ગૌણ સામર્થ્યવાળી હોય એમ વીરેન્દ્રને જણાયું. આ શક્તિ પણ પેલા દિવ્ય સ્વરૂપની વામ દિશાએ ઉભી રહી.

વીરેન્દ્ર તેમના પ્રતિ કર બોડીને ઉભો છે. થોડી ઘણપછી મધ્યસ્થ વિરાગેલા દેવ આ પ્રકારનાં વચનો બોલ્યા:—

હે વિશુદ્ધાત્મન ! આજ તારા ઉપર હું પ્રસન્ન છું. તારી ઇચ્છામાં આવે તે વર માગી લે.

આ અવલુ કરતાં ઇચ્છામાત્રના અવધિને પામ્યા સરખો વીરેન્દ્ર બોલ્યો: હે સૃષ્ટિના આરંભમાં પ્રથમ સાકારરૂપે પ્રતીત થનાર ભગવન ! આપને વંદન કરું છું. આ દશ્યપ્રપંચના મૂલકારણરૂપ અને આવરણથી તેને સત્યરૂપે દર્શાવનાર ઉભય શક્તિઓને પ્રણામ કરું છું.

હે સર્વજ્ઞ ! આપના જ સંકલ્પથી આજે વૈષ્ણવી વાણી બોલવા લેગ પડે છે. આ અગમ્ય ભુવનમાં આપની પછી વાણી એના મૂલ રચનામાં રાખી ગઈ હતી.

(અપૂર્ણ)

સદ્બોધસુધાસ્તવણ.

[ભાર્ગલાલભાઈની નોંધપોથીમાંથી]

ત્યારે કોઈ મોટા મનુષ્યોની સાથે આપણે ભળીએ છીએ ત્યારે મોટા મનુષ્યને કંઈ લાભ થતો નથી પણ આપણને લાભ થાય છે.

આપણામાં જે કામ, ક્રોધ, મોહ આદિ જાણાય છે તે અનાત્માના છે. પણ શાસ્ત્રો કહે છે કે તું તો લાભ છે તો આ વિરોધનો નિર્ણય શી રીતે થાય ! આ નિર્ણય ત્યારે અનુભવમાં આણીએ છીએ ત્યારે જ થાય છે.

આત્માની સિદ્ધિ ત્યારે કિયા કરી અનુભવમાં આણીએ છીએ ત્યારે જ જાણાય છે. કોઈ પણ વિષયના પ્રમાણબૂત થવા ઇચ્છનાર મનુષ્યે તે કિયાને અનુભવમાં આણવી નેહીએ.

કોઈ પણ વસ્તુના સત્યનો નિર્ણય અનુભવપૂર્વક કરવો નેહીએ. અનુભવરહિત તિથિતિથી કરેલા નિર્ણય કેટલાક સમયે સત્ય હોતો નથી. અનુભવ પણ યોગ્ય કરવો નેહીએ.

વ્યવહારમાં આપણે કેટલાક ખોટા નિર્ણય કરી બેસા છીએ તે જોડવા નેહીએ કારણ કે આ નિર્ણયો અનુભવથી કરેલા નથી.

કોઈ વસ્તુનું સત્ય જાણવા કિયા અભ્યસન છે કારણ કિયા કોઈ પણ વસ્તુનું સત્ય દર્શાવનાર છે.

એપસુ સાધનામાં વ્યવહારના સાધનોની ઉત્તમતા લાભ કરનાર છે.

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય— (સં ૧૬૮૮)

(ઉત્તોષ્ લેખો.)

સ્ત્રી વિભાગ— ‘ ૬ (૦૧) કલાકમાં સત્કારભરે થતી ખાવાની વસ્તુઓ ’

[લેખક : શ્રીજયન્તીદેવી]

મૂડિયાં તળેલાં ને—ચા.	પૂડા ને—ચટણી
રતાળુના ગોળ ચક્રકર તળેલાં ને—ચટણી.	સંરિ ને—ભજિયાં
ગોળપાપડી ને—ચોખાપાપડી તળેલી	બટાકાની કાતરી ને—કાફી.
ચોપડાં, ખાંડ ભભરાવેલાં ને—અંગાળી અથાણું	પાંચા દાળિયા તળેલા.
ખારી પૂરી ને—પાકી કેરીનું શાક.	ખાપડ પાંચા વધારેલા
પકવડાં ને—મસાલાનું પાણી.	કુલેર ને—ચટણી
પૂરી ને—પાકા કેળાંના સંભારિયાં.	દૂધ શરબતવાળું.
સક્રકરપારા ખારાગળ્યાન્તે કેકેડા.	ધાણીમમરા વધારેલા.
પાંચા તળેલા ખાંડવાળા—ને કાઈ કચુંબર	પાનકી ને—આદાચીરી
દૂધની ભાખરી ને—પાપડ તળેલો.	સાણુદાણુની કાંછ—પાન સોપારી
દૂધ, બદામ વગેરે મસાલાવાળું (જે મસાલો તૈયાર હોય તો યાવ)	
ગજકાં, કેળાં, વેગણ, કાંદાં, મરચાં, કેળાંનાં ભજિયાં ચર્ષ થકે.	

ઉપર લખેલી વસ્તુઓમાંથી ગમે તે (૦૧) કલાકમાં ખનાવી શકાય.

‘ યાત્રામાં નીકળતાં મુસાફરીમાં રાખવાની વસ્તુઓ ’

(રચનાર : શ્રીમતી જયન્તીદેવી)

પરચૂરણ વસ્તુઓ—

ફાનસ.
બેટરી.
મીણુબત્તી.
દીવાસળી.
સ્ટંપ.
ડોલચી કંતાનની.
દોરીથોડા.
તાળુંકુંચી.
નાહવાધોવાનો સાણ.

બેટીંગમાં—

સેત્રંછ, જે ગરમ ઓઢવાનાં ઓશીકાં,
જરૂર પૂરતાં પેટા, અથવા દોરી

વાસણમાં—

૪ તપેલી.
૪ ફાંકણાં.
૪ પાડડા.
૩ થાળી.
૨ ચમચ.

ધુપેલ.
કાંસડી.
કંકુની મીસી.
ચારસી.
મોલ દોરા.
ચપુ-રૂ-કાતર.
કાંડ, કવર, કાગળ, કાપરી, પેન્સિલ.
નાનું કડિયાળ.
રેલવેગાર્ડ.

યાત્રાનું પુસ્તક.
ફોર્નનાં એકબે મંથો.
પીઝીક વગેરે રમવાનું સાધન.
શેકની બેગ.
પાનસોપારીમાટે વાટવો.
ચા, કોફી, ખાંડ, ચાનો મસાલો.
હર્બની એક સાવરણી.
મીઠું, મરચું, હળદર વગેરે.
પૂળની પેટી. (પૂળના સાહિત્યસાથે.)
દંતમંજન.

ખશ.
ઉલિયું.
(જુના લૂગડાંના કકડા-કાકડી મૂકવા માટે.)
ગળણાનો કકડો.
દાદ હોય તો ઓવરકોટ.
સગડી.

પેણી.
તવેચો.
સાણસી.
કડી.
વેલણ.
કુકર-હોય તો.
ટિફિનબોક્સ.
ખાણીને માટે પેચનો લોટા.

ગળણી.
છીણી.
લોટ ચાળવાની ચાળણી.
પચાસાં.
ત્રાંખાનો લોટા.

બાળક નાનું હોય તો—
એક એ ઝોળી.
વાપરવાના કકડા.
બાળકને ઉપયોગી હવા.

દવામાં—
કિરનાઈન.
અમૃતાંજન.
ચૂરણની ગોળી.
ટીકચર આયોડીન.
ટરપેન્ટાઈન.
ગમપલાસ.
જીલાબની ફાટી.

મુસાફરીની વસ્તુમાટે થોડા લખનાર અન્ય બહેનોનાં નામો:—

મુલોચનાબહેન.
શિવલક્ષ્મીબહેન.
પ્રમીલાબહેન.
કમળાબહેન ત્રિવેદી.
સાંતાબહેન દેસાઈ.
હીરાબહેન.

પ્રશ્નોત્તર.

પ્ર: સુખનો હેતુ ?

ઉ: ભક્તિ કે અન્ય સાધનદ્વારા પ્રાપ્ત કરેલું ચિત્તચૈત્ય-ચિત્તની સ્થિરતા સુખનો હેતુ છે. ;

પ્ર: પ્રાણાયામનું ફલ શું ?

ઉ: પ્રાણાયામનું ફલ ચિત્તની સ્થિરતા—જ્ઞાનપ્રતિબંધક આવરણનો નાશ.

પ્ર: કર્મની સફલતા શામાં છે ?

ઉ: કર્મની સફલતા ચિત્તશુદ્ધિમાં છે.

પ્ર: સર્વોત્તમ અધિકારી શિષ્ય કયો ?

ઉ: અચલ શ્રદ્ધાવાળો, તીવ્ર જિજ્ઞાસાવાળો અને પ્રભાદવિનાનો (સાધન સાધવામાં દૃઢ

પ્રયત્ન કરનાર) શિષ્ય સર્વોત્તમ અધિકારી છે.

પ્ર: નવધા ભક્તિમાં સુગમ અને સર્વોત્તમ ભક્તિ કઈ ?

ઉ: રમરણુભક્તિ નવધા ભક્તિમાં સર્વોત્તમ છે.

પ્ર: તમે અંતઃકરણની કેવા પ્રકારની સ્થિતિને સર્વોત્તમ માનો છો ?

ઉ: અંતઃકરણની સત્વપ્રધાન—સાર્વિક—અવરથા સર્વોત્તમ છે.

પ્ર: મનુષ્યજીવનને નિર્દોષપણે સર્વપ્રિય થવાનું સાધન કયું ?

ઉ: સર્વપ્રિય થવાનું સાધન સેવા છે.

પ્ર: જગત્કોરધિકાર (ગુરુથી અધિક કશું નથી.) એવું કહેવાય છે તેનું પ્રયોજન શું ?

ઉ: સર્વથી દુર્લભ આત્મજ્ઞાન—સ્વરૂપસાક્ષાત્કાર—તેનું દાન ગુરુ કરે છે. પરમ પ્રાપ્તિ અધિવર-

સાક્ષાત્કાર તે પણુ ગુરુ કરાવે છે. તો પછી એમનાથી અધિક અન્ય શું હોઈ શકે ?

પ્ર: શ્રદ્ધામાં શુદ્ધિનો ઉપયોગ ક્યાં છે ?

ઉ: શ્રદ્ધાને પોષણ આપવામાં શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો.

પ્ર: કર્મના બંધનથી મુક્ત થવાનો સર્વોત્તમ માર્ગ કયો ?

ઉ: કર્મના બંધનથી મુક્ત થવા માટે ધર્મવ્રતપ્રત્યર્થ—ફલની આસક્તિસિવાય નિષ્કામ કર્મ કરવાં (કર્મથી ઉપજતી લાભલાભનિનો અંતઃકરણને સ્પર્શ ન થાય ત્યારે જળણું કે એ નિષ્કામ કર્મ થયું.) કર્મ કરવામાં પોતાના અહંનો ત્યાગ કરવો અને ધર્મવરના સાધનરૂપ બનવું આવી રીતે કર્મ કરવાથી કર્મ બંધન કરતું નથી.

(મઠ યઠ શેલત.)

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ.
“જીવન થડો.”

વર્ષ: ૫. અંક: ૪૩
સં. ૧૯૬૫, જ્યેષ્ઠ શુક્ર ૦ ૬
રાત્રિવાર
તા. ૨૭: ૫: ૧૯૬૬.

પત્રવ્યવહાર:
અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.

પારિષદે લેવાજમા:—
દિનમાં: ૨. ૪-૦-૦
દિનબદાર: દશ યિતિંગ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
વિદ્યાથીને લખુવા મૂકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાચ કરવા યોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાથીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાથીમાં ચારિત્ર્યમાટે
મથલી સંસ્થા.

સ્થલ: વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી ધણેકરીક
પ્રિં. પ્રેસ, રાવપુરા, બાઉ
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
છાટાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ત્તનકરથી
પ્રકાશક:
ગોવિન્દલાલ અર્ચં ત્રિવેરી-
માટે છાપું અને પ્રકાશકે
શ્રી વિશ્વવંદ-ઉદાન,
વડોદરા, એ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ
કર્ધું. તા. ૨૭: ૫: ૧૯૬૬

નિત્યસન્દેશ.

સોમવાર, તા. ૧૦: ૮: ૧૯૬૧

ચારિત્ર્ય એટલે ? ચારિત્ર્ય એટલે યોગ્ય માર્ગથી આજ કરતાં
આવતી કાલ વધારે સારા થવાની શક્તિ. ચારિત્ર્ય એટલે આપણા
પોતાનામાં આત્માના પ્રભાવે જે ધણું સામર્થ્ય વિશુદ્ધિમાં રહ્યાં છે
તેને અદ્વાર્ધક માનીને તેને પ્રકટાવવાનો શુદ્ધ પ્રયત્ન. ચારિત્ર્ય
એટલે આપણા પોતાના અંતરનું ઉચ્ચ બલ-જોનાવડે આપણું
જીવન ઉત્તમોત્તમ બની શકે. ચારિત્ર્ય એટલે ગમે તેવી પ્રતિકૂળ સ્થિતિ-
માંથી સારામાં સારી અને નિર્દોષરીતે પસાર થતાં આવડતું તે. ચારિત્ર્ય
એટલે દરેક પ્રસંગમાંથી કાંઈને કાંઈ શુદ્ધ સાર એવી સર્વ પ્રસંગમાંથી
લાભ મેળવી લેવાની કળા. ચારિત્ર્ય એટલે માત્ર બહારથી જાણીતી
વસ્તુસ્થિતિઉપરથી કાંઈ અનુમાન નાકી ન કરતાં દરેક વસ્તુનું
બીતરથી ગ્રાધન કરી કાંઈ થણું સારું તરવ એવી કાઢી તેનું દર્શન
કરવું-અર્થાત્ વાસ્તવ શુભ દર્શન. ચારિત્ર્ય એટલે ચીકાઈ જવાનો
પ્રસંગ આવે તે વખતે ચીકાવા કરતાં શાંતિ રાખવી એ આપણા
જીવનને ઉચ્ચ કરનાર છે એમ સમજી અકળાવું નહિ તે. ચારિત્ર્ય
એટલે દુઃખમાં ધૈર્ય રાખવું એ મનને સુધારનાર છે એમ સમજી
શાંતિસહિન ધૈર્ય રાખવું તે. ચારિત્ર્ય એટલે મનને વિકલ કરનાર
સર્વ વિકારોને દબાવી તેસાથે પ્રસન્નતા રાખવી તે. ચારિત્ર્ય એટલે
આપણા બળનો પારકાના હિનમાટે ઉપયોગ કરવો તે. ચારિત્ર્ય
એટલે આપણા સુખના ભોગે પણ ખીનતા કામમાં આવવું અથવા
ખીનને સુખી કરવા તે. ચારિત્ર્ય એટલે સારું જાણવા કરતાં સારું
કરવાનું સામર્થ્ય. ચારિત્ર્ય એટલે આપણા બહારના કરતાં આપણાં
અંદરની વધારે ઉત્તમતા, ચારિત્ર્ય એટલે ઉત્તમેતમ થવાની તીવ્ર

ધ્રુવસાથે તેને મોટે પ્રયત્ન હોવો તે. ચારિત્ર્ય એટલે જોતે રવીકારેલા ધર્મનું સંપૂર્ણ અનુસરણ; ચારિત્ર્ય એટલે અંતરથી મહાનમાં મહાન થવાનો પ્રયત્ન સાધવા છતાં બહારથી ખીજાતરફ સંપૂર્ણ સન્માન, સદ્ભાવ, અને સદ્વર્તન સેવવાં તે. ચારિત્ર્ય એટલે કાર્યએ કહેલા નાના સરખા ઉપકારનો ઘણા મોટા પ્રમાણમાં બદલો વાળવો તે. ચારિત્ર્ય એટલે ખાનગીમાં ખાનગી જગાએ પણ કોઈના ગુણનું જ ચિંતન, અને આપણું સદ્વર્તન. ચારિત્ર્ય એટલે નીતિ, ધર્મ, તથા આપણા અધિકારના યથાર્થ જ્ઞાનપૂર્વક યથાઘટિત આચારો સેવવા તે. ચારિત્ર્ય એટલે સત્ય, શીલ, સદાચાર, સેવા, સત્પુરુષનિમિત્ત આપણું સર્વ કાંઈ અર્પણ કરવાની શ્રદ્ધા, સત્પુરુષની કદી નિંદા-ટીકા ન કરવી તે. ચારિત્ર્ય એટલે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમનો પરાવધિ. ચારિત્ર્ય એટલે આરંભમાં અન્યાયથી મળતા અને પરિણામે ન્યાયથી છતાં ઘણા જ શ્રમ અને સમયના ભોગથી મળતા જગતના પદાર્થોત્તરે વિરાગ હોવો તે. ચારિત્ર્ય એટલે આપણા અને ધર્મરના અંબધમાં વિશ્વાસ. ચારિત્ર્ય એટલે પ્રભુના આમર્થ્યનું આપણામાં ભાન ઉઠવું તે. આપણે આનું ચારિત્ર્ય રચીએ.

શ્રીગુરુદેવ.

પાંચ.

- ૧ જ્ઞાનેન્દ્રિય:- શ્રોત્ર, ત્વચા, ચક્ષુ, જિહ્વા, ઘ્રાણ.
- ૨ તરવો:- આકાશ, વાયુ, તેજ, જલ, પૃથ્વી.
- ૩ કર્મો:- નિત્ય, નૈમિત્તિક, કામ્ય, નિર્ગુહ, પ્રાયશ્ચિત.
- ૪ કોશ:- અગ્રમય પ્રાણમય, મનોમય વિજ્ઞાનમય, આનન્દમય.
- ૫ ખ્યાતિ:- આત્મખ્યાતિ, અસત્ખ્યાતિ, અખ્યાતિ, અન્યથાખ્યાતિ અનિર્વચનીયખ્યાતિ.
- ૬ દૃષ્ટાન્ત:- બિમ્બપ્રતિબિમ્બ, લોહિતરુદ્ગટિક, ઘટાકાશ રજ્જુ-સર્પ, લોહખડ્ગ.
- ૭ પ્રલય:- નિત્યપ્રલય, નૈમિત્તિકપ્રલય, દૈનંદિનપ્રલય, મહાપ્રલય આત્મનિતકપ્રલય.
- ૮ પ્રાણના પ્રકાર:- પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન, વ્યાન.
- ૯ ચિત્તાની ભૂમિકા:- શિષ્ટ, મૂઢ, વિશિષ્ટ, એકાગ્ર, નિરુદ્ધ.
- ૧૦ જપના પ્રકાર:- વાચક, ઉપાંશુ, મનોમય, વ્યાન, શત્ત્વ.
- ૧૧ તન્માત્રા:- શબ્દ, રસ, રસ રૂપ ગંધ.
- ૧૨ વૃત્તિના પ્રકાર:- પ્રમાણ, વિપર્યય, વિકલ્પ, નિદ્રા, સ્મૃતિ.
- ૧૩ યમના પ્રકાર:- અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ.
- ૧૪ નિયમ:- શૌચ, મંત્રોષ, તપ, સ્વાધ્યાય ધર્મરપ્રણિધાન.
- ૧૫ પાંડુના પુત્રો:- યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, સહદેવ, નકુલ.
- ૧૬ આંગણાં (દાયના):- અંગુષ્ઠ, તર્જની, મધ્યમા, અનામિકા, કનિષ્ઠિકા.

- ૧૭ અથકાર:— લામિનીભૂષણના.
- ૧૮ ગમ્ય:— ગૌમૂત્ર, છાણુ, દૂધ, દહીં, ઘી.
- ૧૯ મુર્ગધી દ્રવ્યો:— કેસર, અગરુ, કપૂર, કરતૂરી, ચંદન.
- ૨૦ પંચામૃતની વસ્તુઓ:— દૂધ, દહીં, ઘી, મધ, શર્કરા.
- ૨૧ ઉપચાર:— સ્નાન, ગંધ, અક્ષત, પુષ્પ, નેવેલ.
- ૨૨ મુખ:— શ્રીશંકર ભગવાનનાં.
- ૨૩ દિવસ:— પચેકના.
- ૨૪ પંચામૃતની મુખ્ય નદીઓ:— સતલજ, રાણી, જેકાબ, ચીનાબ, જિજાસ.
- ૨૫ પૃથ્વીના ખંડો:— એશિયા, યુરોપ, અમેરિકા, આફ્રિકા, એસ્ટ્રેલિયા.
- ૨૬ પાતક(નિત્ય ચના):— દળવામાં, ખાંડવામાં, ઝાટકવામાં, વાળવામાં, રાંધવામાં.
- ૨૭ મુખ:— હનુમાનનાં.
- ૨૮ પવિત્ર વૃક્ષ:— પીપ્પળા, ઉદમ્બર, આમળી, બીલી, વડ.
- ૨૯ પતિ:— દ્રૌપદીના.
- ૩૦ પ્રસિદ્ધ મંત્રના અક્ષરો:— ગમઃ જિવાય.
- ૩૧ મંત્રો:— અપોશનના.
- ૩૨ બાબાશાહી પૈસા:— આનાના.
- ૩૩ નિત્યકર્મના પ્રકાર:— સંખ્યાવંદન, પિતૃતર્પણ, વૈષ્ણવેવ, બ્રહ્મયજ્ઞ, દેવપૂજા.
- ૩૪ મહાપત્ર:— દેવપત્ર, પિતૃપત્ર, ભૂતપત્ર, બ્રહ્મપત્ર, વૃષ્ટ.
- ૩૫ મહાપાપ:— મુરખાન, મુરુતરૂપમન, ચોરી, બ્રહ્મહત્યા, આ પાપ કરનારનો ક્ષેત્ર.
- ૩૬ શર (પુષ્પધન્યાનો):— અરવિંદ, અશોક, નવમાલિકા, આંખામોર, નીલોત્પલ.
- ૩૭ મકાર:— મઘ, મત્સ્ય માંસ. મુદા, મૈથુન.
- ૩૮ અગ્નિ:— ગાહપત્ય, આહવનીય, દક્ષિણ, સમ્ય, આવસથ્ય.
- ૩૯ પંચાવતન:— ગણપતિ, રક્તિ, સૂર્ય, વિષ્ણુ, શિવ.
- ૪૦ પંચઆગ:— ચોખા, દાળ, લોટ, ઘી, મીઠું.
- ૪૧ તાલચ અક્ષરો:— ચ. છ. જ. ઝ. ઞ.
- ૪૨ મુખ:— ગાયત્રીનાં.
- ૪૩ કંકરેય અક્ષરો:— ક. ખ. ગ. ઘ. ઙ.
- ૪૪ મહા સનીઓ:— સીતા, મહાદેવી દ્રૌપદી, અહલ્યા, તારા.
- ૪૫ શીખના કક્ષા:— કેસ, કાંસકો કડુ, કન્થ, કિરપાણ.
- ૪૬ રત્નો:— ભગવદ્ગીતાના.
- ૪૭ રૂકો:— રમવાના.

- ૪૮ પંચવિધ્યમાં લુપ્ત થતા પ્રાણીઓ:— હસ્તી, મૃગ, કમર, પતંગ, મીન.
- ૪૯ મૂર્ધન્ય અક્ષરો:— ૮. ૬. ૩. ૬. લુ.
- ૫૦ રામપંચાયતન:— રામ, સીતા, લક્ષ્મણ, હરત, શત્રુઘ્ન.
- ૫૧ આસ — બ્રહ્મણે બોળના આરંભમાં લેવાના.
- ૫૨ સૌભાગ્યદ્રવ્ય (પૂજનનું):— કંકુ, અખીસ, ગુલાલ, સિંદૂર, હળદર.
- ૫૩ શિલિંગ:— એક કાઉનના.
- ૫૪ ગુલાબની બનતી વસ્તુઓ:— ગુલાબજળ, શરબત, અતર, એસેન્સ, ગુલકંદ.
- ૫૫ વસ્તુઓ:— પંચજરીની.
- ૫૬ અનાત્મ જગતમાં થતી પ્રતીતિ:— સત્તા, સૂક્તિ, આનંદ, નામ, રૂપ.
- ૫૭ યોગના બહિરંગ સાધનો:— યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર.
- ૫૮ કલેશ:— અવિદ્યા, અસ્મિતા, રાગ, દ્વેષ, અભિનિવેશ.
- ૫૯ કર્મેન્દ્રિય:— વાક, પાણિ, પાદ, પાચુ, ઉપરમ.
- ૬૦ પવિત્ર સરોવરો:— પુષ્કર, માન, બિંદુ, પંપા, નારાયણ.
- ૬૧ મુખ્ય ઘાટ (કારીના):— અસિસંગમ દશાશ્વમેધ, મણિકુણ્ડિકા, પંચગંગા, વરુણસંગમ.
- ૬૨ દંતરથ અક્ષરો:— ત થ. દ. ધ. ન.
- ૬૩ ઓષ્ઠરથ અક્ષરો:— પ. ફ. બ. લ. મ.
- ૬૪ લવણ:— સિંધવ, ઝેરળ, બિંદલવણ, સમુદ્રલુણ, કામલવણ.
- ૬૫ પંચાંગના અંગો:— તિથિ, વાર નક્ષત્ર, યોગ, કરણ.
- ૬૬ ઉપાસનાના પ્રકાર (રામાનુજના):— અભિગમન, ઉપાસન, ઇચ્છા, સ્વાધ્યાય, યોગ.
- ૬૭ સિદ્ધિના કારણો:— જન્મ, વનરપતિ, મંત્ર, તપ, સમાધિ.
- ૬૮ કર્મેન્દ્રિયના દેવતા:— ઉપેન્દ્ર, ઇન્દ્ર, અગ્નિ, યમ, પ્રજાપતિ.
- ૬૯ જ્ઞાનેન્દ્રિયના દેવતા:— દિક્ષાલ, વાયુ, સૂર્ય, વરુણ, ભૂમિદેવી.
- ૭૦ ઉપપ્રાણ:— નાગ, કૂર્મ, કૃકલ, દેવદત્ત, ધનંજય.
- ૭૧ આહુતિ:— પ્રાણને આપવાની
- ૭૨ રામાનુજમતમાં ઇશ્વરની રિયતિના પ્રકાર:— પર, વ્યૂહ, વિભવ, અંતર્ધામી, અર્ચાવતાર.
- ૭૩ દૂધમાંથી બનતી વસ્તુઓ:— દહીં છાશ, માખણ, ધીન મલાઈ.
- ૭૪ ચતુર્થાશ્રમીની શિક્ષાના પ્રકાર:— માધુકર, પ્રાશ્નણીત, અવાચિત, તાત્કાલિક, ઉપપત્ત,
- ૭૫ પદ:— પંચરાશિના.
- ૭૬ સક્ષમ વર્તમાન:— નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિ:સ્વાદ, નિર્માન, નિર્મોહ.

- ૭૭ જાનેન્દ્રિયના વ્યાપાર:— શ્રવણ, દર્શન, સ્પર્શ, સ્વાદ લેવો, સુંઘવું.
- ૭૮ કર્મેન્દ્રિયના વ્યાપાર:— શબ્દોચ્ચાર, ગ્રહણ, ગમન, મલોત્સર્ગ, કામવિધ્યસેવન.
- ૭૯ શરીર તપના પ્રકાર:— પૂજન પવિત્રતા, સરળતા, ક્ષમિયર્થ, અહિંસા.
- ૮૦ કર્મ થવાનાં કારણો:— શરીર, અહંકાર, મન્દિર્યો. પ્રાણ, અંતર્યામી.
- ૮૧ તત્ત્વધારણાના પ્રકાર:— સ્તભિની, દ્રાવિણી, વૈશ્વાનરી, બ્રામરી, શોષણી.
- ૮૨ લૌકિક ધર્મ:— કર્મેન્દ્રિયના.
- ૮૩ પારમાર્થિક ધર્મ:— જાનેન્દ્રિયના.
- ૮૪ મંડલવિષે મૂકેલા અનરસને ગ્રહણ કરનાર દેવો:— બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, રુદ્ર શ્રી, હુનાશન.
- ૮૫ પારમાર્થિક ધર્મ:— કર્મેન્દ્રિયના.
- ૮૬ પંચશૌભા:— ચંદ્રથી શરૂ, કમલથી સરોવર, સૈન્યથી ભૂપતિ, સૂર્યથી દિવસ, સુપુત્રથી વંશ.
- ૮૭ લૌકિક ધર્મ:— જાનેન્દ્રિયના.
- ૮૮ વૃક્ષના અંગ:— મૂળ, છાંય, પત્ર, પુષ્પ, ફળ.
- ૮૯ પંચક્ષેત્ર:— નૈમિષારણ્ય ગયા, હરદ્વાર, કુરુક્ષેત્ર, પ્રયાગ.
- ૯૦ સ્વર્ગીય વૃક્ષો:— હરિચંદન, સન્તાન, કંપવૃક્ષ, મન્દાર, પારિણતક.
- ૯૧ પુરાણનાં લક્ષણ:— સર્ગ, પ્રતિસર્ગ, વંશ, મન્વંતર, વંશાનુચરિત.
- ૯૨ શુદ્ધ ધાતુઓ:— લોહ, સુવર્ણ, રજત, તામ્ર, સીસું.
- ૯૩ મહાસાગર:— ઉત્તર, દક્ષિણ. એટ્રલેન્ટિક, હિંદી, પેસિફિક.
- ૯૪ રથાનો:— પંચકેશના.
- ૯૫ પંચખાણ.
- ૯૬ સ્વર:— અગ્રેણ ભાષામાં
- ૯૭ ભૂસંસ્કાર:— પરિસમૂહન, ઉપનેષન સમુદ્ધ, ઉત્સેખ અભ્યુક્ષ.
- ૯૮ પંચપિતા:— જનક, ઉપનયનસંસ્કાર કરનાર, વિદ્યાગુરુ, અન્નદાતા, ભયશાતા.
- ૯૯ પંચરત્ન:— નીલક, વજ્રક, પદ્માગ, મૌક્રિક, પ્રવાહ.
- ૧૦૦ સંસ્કારઉદ્બોધક મુખ્ય હેતુઓ:— અદૃષ્ટ, ચિંતા, સાદસ્યજ્ઞાન, મંથનિદર્શન. સંચરિતમશ્યુ.

શ્રી જ૦ દેવી.

દુર્બલતા શામાટે ?

મનુષ્યને ધીમરે સર્વ સાધનો આપ્યાં છે જ્યાં દુર્બલતા શામાટે બતાવવી જોઈએ ? મનુષ્યને પોતાનું જ્ઞાન ન હોય ત્યારે જ તે દુર્બલતા બતાવે છે. દેહ એ શું છે ? મન. શુદ્ધિ, પ્રાણ, આદિ

ધન્વિન્દ્રિયોમાં કેટલા પ્રકારનું અને કેવું બલ રહેલું છે, એનું જ્ઞાન મનુષ્યને ન હોય ત્યારે જ તે દુર્બલ બને છે. મનુષ્યને પોતાના આત્માનું જ્ઞાન હોય, પોતાના દેહ અને મન, પ્રાણ આદિમાં શું અમલકારિક શક્તિઓ રહેલી છે તેની ખબર હોય, તો તે તરત જ દુર્બલતાને ફેંકી દે, અને વીર કેસરીતરીકે નિર્ભયતાથી પોતાના વિશાલ ક્ષેત્રમાં વિચરવા માંડે. આ જગતમાં આવીને મનુષ્યે પોતે કાણ છે તે પ્રથમ જાણવું જોઈએ. તે જાણવાથી જ તે નિર્ભય અને બળવાન બને છે. મનુષ્યને પોતાનું જ્ઞાન કરાવવું, પોતાના વિષે મંપૂર્ણ જ્ઞાન મંપાદન કરવું, એ શિક્ષણમાત્ર અને ધર્મમાત્રનો ઉદ્દેશ છે. ત્યાંસુધી પોતાનું જ્ઞાન છે ત્યાંસુધી ધર્મ, વિદ્યા, કલા, સાહિત્ય ઉદ્યોગ કાર્ય પણ ઉચ્ચ પુરુષાર્થતરફ લક્ષ જતું નથી. અને જ્યારે પોતાનું જ્ઞાન થવા માંડે છે ત્યારે એક સરખાં સર્વ ઉચ્ચ મનોરથોતરફ દષ્ટિ દોડે છે, અને પુરુષાર્થના વેગથી ધારેલી વસ્તુઓની સિદ્ધિ મળે છે.

બાળકને, યુવાનને, સ્ત્રીને કે પુરુષને, સર્વને તેના પોતાપણાનું પદાર્થ જ્ઞાન, નજીવી દુર્બલતાની ખેડીઓને તોડી નાંખવા, જાત્રા અને બળવાન બનાવે છે. દુર્બલતા પોતાને નહિ જાળખવાથી જ ઉભી થાય છે. વેદાંતના અભ્યાસીઓને અજ્ઞાના ટોળામાં કેસરીનાં બાળકની મનોદશાનો દશાત સારી રીતે જણીતો છે. મનુષ્યને ઘણી દુર્બલતાની ખેડીઓ કલ્પિત અને મિથ્યા ભય અને ખોટા અભ્યાસથી દૃઢ થયેલો હોય છે. યોગ્ય શુરુ મળતાં તે મિથ્યાભ્યાસ તુટી જાય છે અને પોતાના સ્વયંબળ અને જ્ઞાનઉપર તે ઉભા થતાં શીખે છે.

અયોગ્ય બંધનો પોતાના વિચારથી, પોતાની આલ્સજાણના મનુષ્યોનાં વિચારથી કે અયોગ્ય શિક્ષણથી પેસી જાય છે, અને તેનું વારંવાર મનન કરવાથી તે સફળ થાય છે. આ બંધનો દૂર કરવા, અનેક નાની મોટી દુર્બલતાને ફેંકી દેવા, દેહ, મન ધન્વિન્દ્રિય, પ્રાણ આદિને શુદ્ધ અને તેજસ્વી કરવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે. અનુકૂલ દ્વારથી સાધન શોધી મનુષ્ય નિત્ય પ્રયત્ન કરતો રહે તો તેની સર્વ દુર્બલતાઓ ઓછી થઈ જાય, અને તે નિર્ભય અને નિઃશંક થઈ મુક્ત થઈ વિચરે. વ્યવહારમાં આજસુધી મનુષ્યોને બહુ બહુ બાળ્યોમાં નજીવા કારણસર દુર્બલતા બતાવતા આપણે જોઈએ છીએ. સહજ ત્મા, મનનો ઉપાધિ જણાતાં ભયભીત થઈ જાય છે અને મહાન્ વિપત્તિ ઉતરી પડી હોય તેવો દેખાવ કરે છે. અક્ય બાળ્યને અત્યંત મહત્વનું સ્વરૂપ આપે છે. પણ આ સર્વ પોતાના મહાન્ આત્મબલ અને આત્મગૌરવની શોધખોળ કરી હોતી નથી ત્યાંસુધી જ રહે, જે સુભાગી પુરુષોને સહવિચાર અને સત્સંજ પ્રાપ્ત થાય છે. પુરુષાર્થમાં પ્રીતિ છે, આત્મ-અભિમાન જાત્રા થયું છે તેમને દુર્બલતા છે જ નહિ. તેઓ સર્વ સ્થલે અને સર્વ સમયમાં વિજય-ડંકો વગાડી રહ્યા છે.

સ્વદેશે કે પરદેશે, ગૃહમાં કે બહાર, આવા વીર પુરુષોનો જય છે તેમનાંમાંથી દુર્બલતા પલાયન કરી ગઈ છે તેમને લોકપણા, વિજેત્રણા કે બીજા કાર્ય ધ્યાનમાં દખાવતી નથી. તેઓ

સર્વ વસ્તુને પોતાના પગલે દબાવી બેઠા છે. અને નમ્રતાથી પ્રભુના સામ્રાજ્યમાં સુખથી મહાલો રહ્યા છે. આત્માના જ્ઞાન અને બળથી તેણે દુર્બલતાનો જાપ કરી રહ્યા છે અને પોતાના પ્રકાશથી જગત આખાને દુર્બલતામાત્ર ખંજેરી નાંખતા પુરુષાર્થની પ્રેરણાઓ કરી રહ્યા છે. પ્રત્યેક દેશના મહાન પુરુષો અને અવતારો, મનુષ્યમાં અનેક કારણથી ઘર કરેલી રહેલી દુર્બલતાઓને દૂર કરવા મંત્રી રહ્યા હતા અને આજે પણ તેવા પુરુષો તે દૂર કરવા પ્રેરણા આપી રહ્યા છે. પરમાત્માની કૃપાથી દુર્બલતામાત્ર દૂર હોય અને સમલતાનું સામ્રાજ્ય તપે એ જ શુભેચ્છા,

લોગીલાલ જી એચા.

પ્રણવધ્વનિની અદ્ભુતતા.

(જ્યોતે ચંદ્ર આ ધવલ ઉગતોં એ લય.)

ગાજે ઝં આ પરમ ઉરમાં, પ્રસન્નતા ઉભરાતી,

દિવ્ય પ્રણવધ્વનિથી આ ઉરમાં, ખલશક્તિ લહાતી;

ગાજે

-દર ગંભીર પવન આ આનંદ-રૂપિણી ભરતો,

શમતું આકંઠ, મિથ્યા આકંઠ;

મનતું મનપણું ખરતું ખરતર, પ્રજા પ્રતિષ્ઠિત થાતી;

ગાજે

પ્રણવધ્વનિ શાન્તિ ભરતો, ચિન્મય સન્મય મુગ્ધને કરતો,

ન્યારો અનુભવ જગે હૃદયે, મરતી અજ્ઞાન ભજાતી;

ગાજે

આનંદસ્પંદન પ્રણવ નિરપંદ ચિત્ત કરતો.

શમતી હંક, અહા!, આ હંક;

અજિમાની સરતો સરરર, મૂલમાં આનંદમાંથી;

ગાજે

કાર્યકારણમાં વિલસતું, અણુજનું આ પ્રકટ વસતું,

પરાપાર આ નીરવ લક્ષ્યે, અભેદ રિચિતિ ચર્ચા બાતી;

ગાજે

શ્રી જીં દેવી.

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય—(સં ૧૯૮૭)

(દ્વિતીય લેખો.)

યુવક વિભાગ :-

“ પ્રાચીન અર્વાચીન પ્રસિદ્ધ પુરુષોનાં નામો તથા વિશિષ્ટ ગુણો-
મહિમાવાણી ગંપતિ.”

[લેખક : સંકરલાલ નં દવે]

ઉપમન્યુ-અહા.

-નિર્ભયતા.

હરિશ્ચ દ્ર-સત્ય.
કર્ણુ-દાનવૃત્તિ.
ધ્રુવ-નિશ્ચય.
સનત્કુમાર-વિદ્યા.
વિશ્વામિત્ર-તપ.
નારદ-ભક્તિ.
રામ-ત્યાગવૃત્તિ.
ગંગાલ-સત્ય
શ્રવણુ-સેવાપરાયણતા.
વસિષ્ઠ-ક્ષમા.
વિદુરજી-નીતિ.
ભાતૃહરિ-પિરાગ
રામાનુજ-વિષ્ણુભક્તિ
કબીર-ભક્તિ.
ગોરખનાથ-ગુરુભક્તિ.
નરસિંહ મહેતા-હરિભક્તિ.
યુધિષ્ઠિર-ધર્મપરાયણતા
ભીષ્મ-પ્રતિષ્ઠાપાલન.
વિક્રમ-પરોપકાર.
ચૈતન્યસ્વામી-સંન્યાસ.
વિવેકાનંદ-ચારિત્ર્ય.
શ્રીનૃસિંહાચાર્યજી-અનુકરણ.
શ્રીહરિ-દ્રાચાર્યજી-સમરિયતિ

અષ્ટાવક-જ્ઞાન.
માકેન્દ્ર-આયુષ.
શંકરાચાર્ય-ત્યાગ.
બુદ્ધ-દયા.
પ્રહ્લાદ-શ્રદ્ધા.
મત્સ્યેન્દ્રનાથ-યોગ.
નકષભદેવ-અહિંસા.
લવ તથા કુશ-બળ.
અર્જુન-પરાક્રમ.
વાલ્મીકિ-રામભક્તિ.
હનુમાન-ક્ષમાચર્ય.
ગોપીચંદ-ત્યાગ.
જનક-જીવનમુક્તત્વ.
દત્તાત્રેય-જિજ્ઞાસાવૃત્તિ.
એકનાથ-આરાધાપાલન.
શ્રીકૃષ્ણ-ભક્તવત્સલતા.
સુદામા-નિરભિમાનતા.
શુકદેવ-કીર્તનભક્તિ.
મહાત્મા ગાંધીજી-નિયમિતતા
હંસદેવજી-સ્વચ્છતા.
કૃષ્ણાનંદ-શાંતિ.
મહાવીર-અહિંસા.
શ્રીવિશ્વવંશ-હૃદયબળ.

શોકજનક સમાચાર:-

કરાંચીમંડળના અગ્રણી સાધકબધુ શ્રી હીરજીભાઈનો પૈશાખ:વદ ૮ ગુરુવારે દેહવિલય થયો. શ્રીષ્ટપ્રતિ તેમનો અનુરાગ, ઇષ્ટાદ્યાને અનુસંસ્વાનો તેમનો આગ્રહ વગેરે આદર્શરૂપ હતાં પરંતુ તેમનું ઉત્તરોત્તર અધિક દિવસ સાથે એ જ આર્થના

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૪
સં. ૧૯૯૫, જ્યેષ્ઠ કૃષ્ણ ૧
શનિવાર,
તા. ૩ : ૬ : ૧૯૩૯.

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, ચારિત્ર્યમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લપાનમ :—
દિનદર્શી : રૂ. ૪-૦-૦
દિનંદબાર : રૂ. ૧૦-૦-૦.

શ્રી ચારિત્ર્યમન્દિર :
વિદ્યાર્થીને જીજ્ઞાસુ મૂલવા-
ચોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાચોગ્ય સંસ્થા.
સદાચ કરવાચોગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાથીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં ચારિત્ર્યમાટે
મયતી સંસ્થા.

સ્થળ : વડોદરા.
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી હાલકડીક
પ્રિં. પ્રેસ, રાવપુરા, સાડ
કાળેની મલીમાં-વડોદરામાં
ઠોરાલાલ લાલભાઈ ખેડે,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગોત્તરકૃષી
પ્રકાશક.

ગોવિંદલાલ ધંધાં ત્રિવેદી-
માટે ઊપર અને પ્રકાશક
શ્રી વિષ્ણુવંશ-દયાન,
વડોદરા, એ રજીયેથી પ્રસિદ્ધ
કૃષ્ણ. તા. ૩ : ૬ : ૧૯૩૯

નિત્યસન્દેશ.

મંગળવાર, તા. ૧૧ : ૮ : ૧૯૩૯

ચારિત્ર્ય એટલે જીવનવસ્તુનો કુમાસ. જેની બીતરમાં અનેક
સદ્ગુણો અને શુભ શક્તિઓ છે અને ન્યાં તેનો નિર્દોષ ઉપયોગ
થાય છે તે ચારિત્ર્ય. ચારિત્ર્ય એટલે સદ્ગુણ અને સમ્બંધિતની ગર્ભ-
શ્રીમંતાઈ. જેમાં ચારિત્ર્ય છે તે પોતાના વિકાસમાટે કદી દુર્બલ
કે નિરાશ બનતો નથી. નિષ્ફલતાની મધ્યમાં રહેવા છતાં ચારિત્ર્યવાન
નિઃસાવ બનતો નથી. ચારિત્ર્યવાનનો ઉત્સાહ પ્રતિફલતાને બેઠો
પાર નીકળી જાય છે. ચારિત્ર્યવાનનો આનંદ કુખને ઓગાળી નાંખે
છે. ચારિત્ર્યવાનની શ્રદ્ધા વિષમાં નહીં સંજો છે. જગતના બલકરતાં
મુક્ત વસ્તુ-પરમાત્મસત્તાના બલઉપર વિશેષ આધાર તે ચારિત્ર્ય.
કહેવા કરતાં કરી બતાવવાનું બળ તે ચારિત્ર્ય. કાંઈના દોષને વા
કાંઈની દુર્બલતાને ભૂલી જવાની શક્તિ તે ચારિત્ર્ય. ઉચ્ચ વસ્તુ
સાધવા માટેની જે સુખરૂપતાભરી સહનશીલતા તે ચારિત્ર્ય. પોતાની
શક્તિનો વ્યર્થ ફાવ કર્યા વિના બીજાને ઉત્તિમાં સદાય આપવાની
વૃત્તિ અથવા કૃતિ તે ચારિત્ર્ય. બીજા વખાણ કરે એવી ક્રિયા કરવા
છતાં પોતાના મહેાડે એતાનાં-વખાણ સાંભળવાની અનિચ્છા તે
ચારિત્ર્ય. બીજાને યશ આપવાની વૃત્તિ તે ચારિત્ર્ય. સર્વોત્તમ કરવા
છતાં તેનું મનમાં જરાએ અભિમાન ન ઉત્પન્ન થવું તે ચારિત્ર્ય.
ચારે બાજુથી આપણાં વખાણ થવા છતાં હજી પણ વધારે ઉત્તમ
બનવાની પ્રયત્નશીલતા કૃતિ, અને પોતાના કલ્પન દોષોને શોધી શોધી
તેને ટાળવાની આગ્રહવાળી કૃતિ તે ચારિત્ર્ય. કર્પનથી ઉત્તમ રચીને
મનની તેમાં વિશ્વાસવાળી રિયતિ તે ચારિત્ર્ય. સદ્વસ્તુની પ્રાપ્તિ-
માટે તથા બીજાના લાભને ખાતર દેહ તથા મનનું દમન તે ચારિત્ર્ય. શુભની
પ્રાપ્તિમાં જમે તે કારણથી નિરાશ ન થતાં તેને મેળવવાનો પુનઃ પુનઃ

એના એ જ ઋતુઓ, રાત્રિ, દિન; એના એ જ સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્રો. ગ્રહો, રાશિઓ, આકાશ-ગંગા; એના એ જ ટાલ, તડકો, વૃદ્ધિ; સર્વ કંઈ એનું એ જ ફરી ફરીને આવે છે, અળપાય છે.

આવી રીતે એ નું એ જ થવાનો નિયમ જ્યારે આખા વિશ્વમાં પ્રવર્તી રહ્યો છે, તો આપણે પણ એનું એ જ ફરી ફરીને, ફરી ફરીને કરતાં શામાટે અકળાવું ? એકનું એક કર્તવ્ય કરતાં શાથી પાછા પડવું ? એનું એ જ ઇષ્ટચિંતન કરતાં શામાટે નિરુત્સાહી થવું ? એનું એ જ શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન શામાટે ત્યજી દેવું ? એનું એ જ વારંવાર, વારંવાર કરતાં વિશ્વવ્યવસ્થાપક સત્તા ધાકતી નથી તો આપણે તે જોઈ તેમાંથી આ બોધ સ્વીકારી એ જ પંથે ચાલતાં આપણે માર્ગ સરલ સુગમ અને કંઈ નવીન દર્શાવનાર થશે જ.

એના એ જ સદ્વિચાર, એનું એ જ સદ્ચિંતન, એના એ જ સત્સમાગમ, એવી રીતે એના એ જ સર્વ પ્રકારના શુદ્ધ સાધનો કરતાં શામાટે કંટાળી નિત્ય કંઈને કંઈ નવીન ઇચ્છા પ્રકટાવવી ? એકનું એક જ સાધન વારંવાર થતાં તે સુદૃઢ બની રહે છે. જ્ઞાતિ, મનને, ઇન્દ્રિયને તેનો અભ્યાસ પડે છે. એનું એ જ ચિંતન અખંડ થતાં અખંડ ગતિવાળા રહેવાથી એ જ સાધનોમાંથી નૂતન રહસ્ય આપોઆપ મળી રહે છે, વારંવાર એનું એ જ થવાથી જ કાર્યસિદ્ધિ અનુભવાય છે. કોઈ પણ પ્રકારના અનુભવ લેવાનો આ જ સિદ્ધ માર્ગ છે.

બાલકને જુઓ; તે પડે છે, પુનઃ ઉભું થાય છે; પુનઃ પડે છે, વળી ઉભું થાય છે; પણ પ્રયત્નથી ધાકતું નથી. આ જાતનો તેનો એના એ જ પ્રયત્ન પરિણામે તેને ચાલતાં શીખવે છે. બાલકમાં વ્યાપી રહેલી સત્તા તેની પાસે વારંવાર એનું એ જ કરાવી તે બાલકને ચાલતું, બેલતું બનાવે છે.

વૃક્ષમાં વ્યાપી રહેલી એ જ સત્તા તેને કાપવા છતાં બમણા વેગથી પુનઃ વધવાનું બળ આપી પ્રફુલ્લ કરે છે.

સૃષ્ટિનો ક્રમ આ નિયમે જ અણુમાત્રને આ રીતે કાર્ય કરવા પ્રેરણા કરતાં અટકતી નથી. બાલક વાંકાચુંકા લીટા કરતાં કરતાં તેમાંથી એકડા લખતાં શીખે છે. અનેક વાર એનો એ જ એકડો ઘૂંટનાર પરિણામે અનેક વિદ્યામાં નિષ્ણાત થાય છે. પ્રત્યેક કાર્યના આરંભમાં એનું એ જ કર્મ કરવાનું હોય છે. નિષ્ફળતા મળતાં હારી યાકી કાર્ય નાંખી દેતાં ક્યાંકિ પણ વિકાસ થયો નથી, થતો નથી, થવાનો પણ નથી.

પૂર્વ કાલથી તે આજપર્યંત અનેક સત્પુરુષો, સત્શાસ્ત્રો જે કંઈ કહી રહ્યા છે, બોલી રહ્યા છે, તે પણ એનું એ જ અને તે એક જ 'તમે બ્રહ્મસ્વરૂપ થાઓ,' આ સત્ય દૃઢ કરવા સર્વ ધર્મના નિયામકોએ એના એ જ પ્રયત્ન કર્યા છે. સાધનો દર્શાવ્યાં છે, અને તેમનાં વર્તનાર બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા છે.

જે કોઈ નિત્ય નવીનની ઇચ્છા રાખે છે તે તણ પણ આગળ વધી શકતા નથી જે કંઈ સત્ય છે તે એક જ છે અને તે એના એ જ પ્રયત્નથી પામી શકાય છે.

ક્ષણ ક્ષણમાં પ્રાપ્ત સાધનોપ્રતિ અરુચિ, નવાં નવાં શાસ્ત્રો, નવા માર્ગોપ્રતિ જવાની તાલા-

વેલી ફળને પ્રકટવા દેતી નથી પરંતુ ફલ પ્રકટનું હોય તેને દૂર ધકેલી દે છે. આવા ડગધડાવિનાના પ્રયત્નમાં સમય જાય છે, આયુષ્ય વધી જાય છે, અને મનુષ્ય પોતે જ પોતાની ક્રિયાથી ત્યાં હોય છે ત્યાંથી આગળ વધવાને સ્થાને અનેક પગલાં પાછો પડે છે.

જે સાચા પ્રયત્નવાળા છે તે તે પુનઃ પુનઃ એક જ માર્ગે વલ્લા જાય છે. ત્યાં સાચો પ્રયત્ન છે, ત્યાં નિરુત્સાહ. ચંચલતા કે કંટાળવાપણું હોતું જ નથી. ધાયુ મેળવવા પ્રતિજ્ઞ તેમનું લક્ષ્ય રચપાયેલું હોવાથી ફરી ફરીને એના એ જ પ્રયત્નમાં વળગી રહે છે.

આપણને સારું શું છે? સારું શી રીતે મળે છે? તે જાણતું અવશિષ્ટ ન-ની. સર્વ કંઈ પ્રાપ્ત છે માત્ર એનું એ જ કરતાં કંટાળાએ છીએ, નવીન માર્ગમાટે ફાંફાં મારીએ છીએ. જેથી હંટ પદાર્થ મળતાં પિચળ થાય છે. આ રીતે આપણી જ ક્રિયાથી આપણે નિરુત્સાહી બનીએ છીએ. આ પ્રકારની સ્થિતિ થતાં શ્રદ્ધાનું બળ જામેલું રહેતું નથી ક્રિયામાત્રમાં શ્રદ્ધાવિના કંઈ જ મળતું નથી.

કર્મકામમાં પડેલાં અનેક કર્મો એની એ જ સત્ક્રિયાઓથી કપાતાં જાય છે. તેનું ભાન બહે તત્કાલ ન થાય પણ પ્રત્યેક શુભ ક્રિયા મત્સરને પ્રકટાવતી હોવાથી વિશ્વાસે એના એ જ કાર્યોમાં પ્રેમ પ્રકટાવી કર્યા કરવામાં જ સામર્થ્ય શમાયેલું છે.

ધ્યાન, જ્ઞાન, યોગ, વગેરે સર્વ સતત સધાવા કરે છે ત્યારે જ તેનું બળ જામે છે.

જેમ વિશ્વવ્યવસ્થાપક સત્તા એનું એ જ ચલાવી અનેક રીતે વિશ્વને અવસ્થામાં રાખવા સમજાય છે તેમ પ્રત્યેક શુભ ક્રિયા થતાં કર્મપ્રદાતા સત્તા તે તે ક્રિયાપ્રમાણે મનુષ્યના સદ્ અસદ્ કર્મનો ભેદ જોઈ તેને તે તે માર્ગે રથાપ્ત જ કરે છે. આ નિયમ ત્યાં પ્રવર્તેલો હોય છે તેમાં ફાળુ ફાળુમાં ચાંચર્યથી એકધારાવત્ પ્રયત્ન ન થતાં, ફેરફાર થવાથી નિષ્ફળતા જ મળે છે.

મહાપુરુષો જે જે સાધનો જે જે અધિકારીને દશાવે છે તે તેના અધિકારાનુસાર જ હોય છે. તે સાધનો વિધાસથી એકધારાવત્ કર્યા જ કરવાથી સદાજ્યાં ધારેલી સ્થિતિ પમાય છે. વળી એના એ જ સાધનો રસપૂર્વક, શ્રદ્ધાપૂર્વક, ઉત્સાહપૂર્વક સધાવાં જોઈએ. નીરસતાથી કદાચ 'કયું છે એટલે કરીએ' એમ કરવાથી તે નડામું જાય છે અને આવો ભાવ પ્રકટવો તે પણ વૃત્તિચાંચર્ય છે.

જતિની ચંચલતાને લીધે જ એના એ સાધનો રસપૂર્વક સધાતાં ન હોવાથી ફલની પ્રતીતિ અનુભવાની નથી ધણાંએ એવાં અનુભાનો, પુરશ્ચરણો, ઉપાસનાના પ્રયોગો છે કે તે લાંબા કાલે દુષિત કર્મને દલન કરી અર્થસિદ્ધિ દસાવે છે. આવાં આવાં વિધાનો શ્રદ્ધાપૂર્વક કર્યા જ કરવાનાં હોય છે.

એકનું એક પુત્તક પુનઃ પુનઃ અભ્યાસ કરતાં તેમાંથી જ તેમાંના નવીન નવીન મર્મો સ્પષ્ટ થાય છે અને ઉંડાણમાં તેના સંસ્કાર રચપાય છે.

નવીન નવીન જાણવાનો ઉપર ઉપરનો મોઢ કોઈ પણ રીતે કોઈની પણ પ્રગતિ કરાવી

સકલો નથી. આથી જ જે જે કંઈ ઉત્તમ ગુણુ હોય, સાંત્વણું હોય, પ્રબોધણું હોય તેને સાધવામાં કંટાળ્યા વિના મધ્યા રહેવું, જેથી અમુક કાલે અવસ્ય વિગ્રય મળી શકે છે.

આ કરવામાં શ્રુતિનું ધૈર્ય, ઝંઝિર્ય, અને સત્તા પ્રયત્ન, આવશ્યક છે. આ પ્રકારની શ્રુતિ જેની કુળવાણેલી છે તેને સર્વમાં નિરુત્સાહ ઉપજતો નથી. આ તેથી પ્રતિષ્ઠા સર્વોત્તમ કરી, ચક્રાતાં, વિક્રોધ, વિરોધ ગણવું ભાન પ્રકટનુ ગાય છે, આત્મવિશ્વાસ વધે છે.

કાર્ય ક્ષિતિ વરતુને તોડવા એકની એક જગ્યાએ થા કર્યા કરવાથી તે બેઠાય છે તેમ એક નિશ્ચય કરી તેની પ્રાપ્તિમાટે યોગ્ય પુરવઠાએ યોગ્ય માર્ગ માણી સાંતિપૂર્વક, એવું એ જ કર્તવ્ય કર્યા કરવું એ પ્રાપ્ત્ય સિદ્ધિનો સંગ્રહ અને સુગમ માર્ગ છે.

પ્ર૦ બહેન.

સમત્વં.

યોગ ઉચ્યતે (ગોતા અ૦ ૨. શ્લો ૪૮)

જેની સમશ્રુતિ ચલિત ન થાય,

કદી ભાગ્ય રવમની માંભ;

ભાવો પ્રિય અપ્રિય ન લક્ષાય,

મહિમા તેનો કલો કેમ ગાય. (શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી)

કેવો મુકર મર્મપૂર્ણ અને શ્રીકૃષ્ણે પોતાના આપ્તગતને પ્રબોધેલો શબ્દ ! આચારમાં મુજબારને મહાપદે મહાવં અને સર્વ દર્શા ઉતાં અસ્તાં બતાવે. કૃપાણુ ગુરુદેવ પણ પોતાની કાવ્ય-પદ્ધિમાં એના મહિમાવિષે શ્રુતિ ભગવતીની માફક 'નેતિ,' 'નેતિ' જેવો ભાવ દર્શાવે છે. તો પછી મારી લેખિની એનો પ્રભાવ કેવી રીતે આલેખી શકે! એના ચિતન અને મનનથી કંઈ ને કંઈ લાભ થાય એ સ્વાભાવિક હોવાથી હું મારી અલ્પ મતિઅનુસાર એવિષે વિચારો દર્શાવવા પ્રયત્ન કરીશ.

મનુષ્યમાત્ર રાત્રિદિન કંઈ ને કંઈ પ્રવૃત્તિ કર્યા જ કરે છે. આ પ્રવૃત્તિમાં કેટલીક સ્થૂલ હોય છે અને કેટલીક સૂક્ષ્મ-માનસિક હોય છે. મનની વિચાર કે મંકરપવિકરપદ્ય પ્રવૃત્તિ તો અખંડ અત્યંત જ હોય છે. પરંતુ સાધક કે મુમુક્ષુને પોતાની પ્રવૃત્તિ કેવા પ્રકારની છે, તેનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ-ને જીવવાની અગત્ય છે એટલું જ નહિ, પણ તે પ્રવૃત્તિ સેવતાં અંતઃકરણનું સમત્વ જળવાય છે કે કેમ તેનું પણ આરીક નિરીક્ષણ કરવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે. સામાન્ય મનુષ્યો તેપ્રતિ ભડે બેદરકાર રહેવાનું જોઈને વિદ્યાર્થી અક્ષિપત રહેવાય છે કે કેમ તેનું નિરીક્ષણ કરવાની જરૂર છે. સાધકનો પ્રત્યેક કાર્ય-પ્રવૃત્તિ આપ્રમાણે ચવી જોઈએ. આપ્રમાણે પોતાની પ્રવૃત્તિનું નિરીક્ષણ કરવાની અને નિરીક્ષણ કરવા સહે સહે સાધવાનતાપૂર્વક પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. તેમ કર્યા વિના સાધકમંડા

કેવી રીતે સાર્થક થાય ! સાધકને તો પુરસ્કારે સંસારમાં ઉતરવાનું છે સાધક એટલે જાપડો કે દુર્બલ નહિ. જાપડી અને કેવી રીતે સંબોધે છે ! “ સાધકજી ! જો છતાં તો મનરિપુ એક જ હતો.” આ પ્રમાણે “ મરા ” એટલે વીરત્વવાળા શબ્દથી સંબોધે છે પુરુષોને એ ન દર્શાવે તો પછી કાણુ દર્શાવે ? મારે એણે નો ચિત્તની સમતોલતા જાળવવા સામાન્ય નહિ, પણ સ્વિશેષ પ્રયત્ન કરવો એ એનું કર્તવ્ય ગણાય ગીતા કહે છે કે: સમત્વ યોગ ઉચ્ચતે એટલે જમે તેટલી પ્રવૃત્તિનું સેવન કરવા છતાં ચિત્ત તે પ્રવૃત્તિથી થતા લાભાલાશથી અને તેથી થતા દર્શશોકાદિ વિદ્વેષથી અલિપ્ત રહે અને ચિત્તમતાને ધારણ ન કરે, ત્યારે જ તે સાચો દર્શયોગી કહેવાય. નદીમાં હોટી એ બાલુમાંથી કોઈ પણ બાલુ પર ડોલી ન જતાં જે પ્રમાણે રિચર સીધી ચાલી જાય છે તેપ્રમાણે અવહારમાં પ્રવૃત્તિ સેવવા છતાં આપણી હૃદયનૌકા કોઈ પણ બાલુએ ડોલી ન જતી જોઈએ એટલે કે ચિત્તનું સમત્વ જાળવવું જોઈએ. કૃષ્ણ ગુરુદેવ આપણી હૃદયનૌકાને કેવી રીતે ચલાવવી તે વિશે કહેવા મુંઠવે બોધ આપે છે ! શ્રવણ કરો;

મધ્યમાં જ નાવને ચલાવો, એ હૃદયનૌકાના નાવિકા !

મધ્યમાં જ નાવને ચલાવો.

ઓ०

આણી તીરે રાગ અને પેલી તીરે દોગ છે,

મધ્યે ઉત્તરદિશ પડે વહાવો;

ઓ०

+ + + + +

મુખ વા દુઃખો ચાલ તે આથી મજે,

કશમાં ન ચિત્તને લેખાવો;

ઓ०

સમરિચિતિમાં સદા વહેતું મન રાખજો,

આમ કે ન આમ ક્યાંદિ દર્શાવો;

ઓ०

ઉદય કે અસ્ત, લાભ કે અન્યાય, મુખ કે દુઃખ, સર્વ પ્રસંગોમાં દર્શશોકાદિ વિકારોને વશ ન થતાં ચિત્તનું સમત્વ જાળવવું એનું નામ જ હૃદયનૌકાને મધ્યમાં ચલાવી કહેવાય જો તે વિદ્વાન્મયી આલિપ્ત ન રહેતાં એકાદ વિકારને વશ થાય તો સમસ્તનું કે હૃદયનૌકા ઉભય બાલુમાંથી એક બાલુ પર ડોલી જાય છે અને તેથી તે ધારેલે રથાને પહોંચવાને જલ્દે દૂર પાતો સંભવ છે; આથી પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ સેવનાં ચિત્ત રામરૂપ, દર્શશોક, કોઈ પણ દ્વંદ્વથી અલિપ્ત રહે તેને માટે ચિત્તનું સમત્વ જાળવવા માટે-કેટલી સાવધાનતાની સાધકને અગત્ય છે તે સુરપટ થાય છે. સાધક એટલે સિદ્ધ નહિ; તેથી ભક્તે સ્ખલન થાય, પરંતુ પ્રયત્ન તો સેવવો જ જોઈએ.

કુદરતપ્રતિ દષ્ટિ કરો કુદરત સમત્વમાટે શું બોધ આપે છે? કુદરતમાં વાયુદેવ સમત્વનો ત્યાગ કરે—હા ઉપરાંત વાય તો કેટલું નુકસાન થાય ! અનેક મંદિર અને જણાદિના ઘણું વજન જાય અને મંદિરને રથાને ખસિયેર થાય. તે જ પ્રમાણે જલનત્વ સમત્વમાં ન રહે તો શો પરિણામ આવે ? આનો તો યોગ્ય-વર્ણ પૂર્વે આવેલી રેણથી થયેલા ચમત્કારનો સર્વને અનુભવ છે,

જવાબીઓ પીનું સમત્વ નહીં થતાં કેવો લયકર ઉત્પાત થાય ? એનો ઉત્તર તો જાપાનીઓ અગર ત્રિપુવિષસસમીપના ઇલાજિયતો આપશે. એ તો જલને રથાને રથલ અને રથલને રથાને જલ પણ થાય અને પ્રાણી, પશુ અને પદાર્થના વિનાશનું તો કહેવું શું ?

તે જ પ્રમાણે અજિતરત્નમાટે પણ સમજવું, પેલો ઘૂઘવતો મહાસાગર સમત્વ ન જાળવે તો શું થાય ? કહે છે કે જલપ્રલય શરીરમાં પણ વાત, કફ અને પિત્તના પ્રમાણમાં વિષમતા થતાં શું થાય ? મનુષ્ય વ્યાધિમાં સપડાય. બોજનમાં ખાંડ, લી, કે અન્ય પદાર્થના સમપ્રમાણપ્રતિ લક્ષ ન આપાય અને તેમાં વિષમતા થાય તો સ્વાદ ચાંચો જાય અને પૈસા પાણીમાં જાય ઔષધમાં સમપ્રમાણ ન સચવાય તો દરદીને હાનિ થાય અને ક્ષાય પ્રાણ પણ જાય.

ગીતામાં કહેવામાં આવ્યું છે કે “યુક્તહારવિહારસ્ય યુક્તચેષ્ટસ્વર્કમસુ” જે આહાર વિહારમાં, કર્મ કરવામાં, નિદ્રામાં તેમજ જાગવામાં યુક્ત હોય છે—પ્રમાણસર હોય છે તેને જ આ યોગ સંસારદુઃખને હણનાર થાય છે. આથી સુરૂપ થાય છે કે સાધકમાત્રને ચિત્તની સમતા જાળવવાની જરૂર છે. ઉચ્ચ ભૂમિકાના શિખરે રિચત થવાની જેની ઇચ્છા હોય તેણે સાધનશ્રેણીનાં સોપાન વટાવવાં પડે છે, તે જ પ્રમાણે સમચિત્તવદ્વી ઉચ્ચ રિચતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ પ્રયત્ન આદરવો પડે છે. સાધનમાત્રનો સાર તે સમચિત્તવ જ છે. એ જ નિષ્કામતા કે અનાસક્તિની ભૂમિકા છે. સદ્ગુરુ પરમાત્મા આપણી સદ્બોધપારિગતક્રમાં લખે છે કે “અનતા સુધી ગમે એવા કારણસર પણ મનની થતી વિષમતાને શમાવી પ્રસન્ન રહેવું.” વિષમતાને શમાવવી એટલે કે ચિત્તની સમતા રાખવી. તદુપરાંત એ પણ આથી રૂપ થાય છે કે વિષમતા હોય ત્યાંસુધી પ્રસન્નતા પણ ક્યાંથી ? આથી ચિત્તના સમત્વનો કેવો મહિમા છે તે સમજાય છે.

(અપૂર્ણ)

મઠ થ૦ શેડલ.

નવીન આવૃત્તિ.

શ્રી યોગિનીકુમારી

દ્વિતીય વિભાગ.

મૂલ્ય: રૂ. ૩-૪-૦

પોસ્ટેજ: રૂ. ૦-૪-૦

સરનામું—વ્યવસ્થાપક, આરિયમન્દિર,

વિશ્વવંદ્ય-ઉદ્યાન,

વડોદરા.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ.

“ જીવન ધડો. ”

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૫
સં. ૧૯૬૫, જ્યેષ્ઠ ૧૫મું ૮
શનિવાર
તા. ૧૦ : ૧ : ૧૯૬૬.

પત્રવ્યવહાર :
અવસ્થાપક, આરિયમન્દિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લઘુઅનુભવ :—
દિનમાં : ૧.૪-૦-૦
દિનલઘુ : ૧૫ મિલિન.

શ્રી આરિયમન્દિર :
વિદ્યાર્થીને જાણવા મુજબ
શાળ સંસ્થા.

દાન દેવાથીય સંસ્થા.
સદાય રહેવાથીય સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીને સંસ્થા આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાર્થીમાં આરિયમન્દિર
મળી સંસ્થા.

સ્થાન : વડોદરા.
આ પત્ર લખી છોડી દીધો.
મિ. પ્રેમ, રાજપુરા, જાડ
હાલેની મળીમાં-વડોદરામાં
છાત્રાલય લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી મેવસ્થાપકવર્ગનાથી
પ્રાસાદ :
પ્રાનિન્દરામ જી. નિરેરી.
મારે છાત્રું અને પ્રાસાદે
શ્રી નિરેરી-વ-કાન,
વડોદરા, આ રજાથી પ્રસિદ્ધ
કૃષ્ણ. તા. ૧૦ : ૧ : ૧૯૬૬

નિત્યસન્દેશ.

બુધવાર, તા. ૧૨ : ૮ : ૧૯૩૧

આરિય એટલે જીવનપુષ્પની મુલાસ. જંગમો બોલ્યા વિના કે
ધમાધમ ક્યાં વિના શાંતપણે પ્રસારી જ દરે. માનવજીવનમાં જે
અગાધ શક્તિઓ રહી છે તેને શોધી શોધી પ્રયત્નપૂર્વક પોતાનામાં
વિકસાવવાનો શ્રદ્ધાભાવ અથવા વેગ તે આરિય. બગીચાના પુષ્પ-
છોડમાં અને માનવજીવનના પુષ્પછોડમાં ભેદ છે. શુભાખનો છોડ
શુભાખનું જ પુષ્પ પ્રકટાવે છે અને શુભાખનો જ મુલાસ પ્રસારી છે.
મોગશ મોગરાનો અને બોદસગી બોદસગીનો જ મુગન્ધ ઉત્પન્ન
અને પ્રસારી છે. પરંતુ માનવજીવનનો છોડ તો એવો અદ્ભુત છે કે
તેની કાળોએ કાળોએથી નવી નવી જાતનો મુગન્ધ પ્રકટાવે જ દરે છે.
એક મનુષ્યમાં અનેક જાતના મુગુણમુગન્ધ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે;
અને જોટલા વધારે પ્રમાણમાં સદ્ગુણો ખીસે તેટલા વધારે પ્રમાણમાં
આરિય કહેવાય. આપણી જાંખમાંથી, વાળીમાંથી, હાથમાંથી તેમ જ
ચિત્તમાંથી, મનમાંથી, શુદ્ધિમાંથી, એમ આપણા દરેક અંશમાંથી
ઉત્તમ ઉત્તમ સદ્ગુણો પ્રકટી હો તો તેટલું વધતું જતું આરિય
સમજવું.

જેમ કુલનો છોડ કદી પણ ગરબડ ક્યાં વિના કુલ પ્રકટાવે છે,
તેમ માનવજીવન પણ બદાની કદી જ દોહાવિના પોતાનામાં
આરિય પ્રકટાવે છે. કુલનો છોડ પોતાની આસપાસની માટી વગેરે
વસ્તુમાંથી કુલ ઉગાડવાનું તત્ત્વ મેળવી લે છે, તેમ મનુષ્ય પણ
પોતાના આસપાસના સંલેગમાંથી પોતાનું આરિયપુષ્પ ઉગાડવાનું
તત્ત્વ મેળવી ઉગાડી શકે છે. આપણે પારીએ તો ગમે તેવી સ્થિતિમાંથી
પણ કોઈ ને કોઈ પ્રકારનું આરિયપુષ્પ અવશ્ય ઉગાડીએ. આપણને
મનને રેગવવાની અનુકૂળતા ન મળી હોય તે સમયે સગીર રેગવીએ,

ફલ છે, અને તેથી દુઃખ ભોગવવાથી તે દુઃખ આપનાર પાપનો ક્ષય થાય છે. માટે પાપનો ક્ષય કરનાર દુઃખભોગ પણ સુખરૂપ મનાવો ઘટે છે. આ ક્ષણે હું સંકટથી મને મુક્ત થયો માનું છું, તોપણ અદૃષ્ટ મને આગળ કેવી સ્થિતિમાં મૂકવાંધારે છે એ હું જાણતો નથી. તેથી ખરું જોતાં તો મારે આવનાર સારા કે નહારા સમયને માન આપવાને નિર્ભયપણે સાવધાન રહેવું જોઈએ. આ અન્તઃકરણ એક વાર કુદૃષ્ટીજનોનો સંયોગ ઇચ્છે છે, તે ઇશ્વરસાથી પૂર્ણ થાય તો ધણું સારું. જેથી હું આ મનુષ્યોનો ઉપકાર લાગવા અને સત્કર્મ કરવા સમર્થ થાઉં, હે દીનવત્સલ ! સર્વના રક્ષક ! આપને શરણુ છું. જેમ આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરો.”

વિચાર : ૩

“હે ભાઈ ! આ ધન એક રાજ્યકરતાં કેટલાગણું અધિક છે તે હું કળી રાકતો નથી, તોપણ મારી દૃષ્ટિથી આ ધન અપારજેવું જ છે. પરંતુ એ ધન જડેલું છે, આપણે પોતાના શ્રમથી મેળવેલું નથી, કે કાઈએ આપણને બક્ષિસ આપેલું નથી. તેથી ન્યાયદૃષ્ટિથી તો આ ધન આપણે જેનું તેને પાછું આપી દેવું યોગ્ય છે. એમાંના લેખોથી પુરુષનું નામ તથા, નગર નિકળી શકે એમ છે; તો હવે આપણે શો ઉપાય કરવો ? કાઈના પદાર્થ આપણને યોગ્ય વિધિવડે ન પ્રાપ્ત થયો હોય તો તે રાખવા યોગ્ય નથી. અન્યનો પદાર્થો માર્ગમાંથી મળ્યા છતાં આપણા અધિકારવિના આપણે ઓળવવો એ પણ એક પ્રકારની ચોરી છે. તે ધણીનો માલ તો ગયેમો જ, હતો, પણ આપણને જડ્યો છે તો તેને પાછો આપવો ઘટે છે આવો મૂલ્યવાન જડાર પાછો મળવાથી તેના ધણીને કેટલો હર્ષ થશે એ કળી રાકતું નથી. આપણને ઈશ્વરે જે જોઈએ તે આપ્યું છે, અને વળી જોઈશી તો આપશે, પણ સર્વ સંપત્તિ અને જન્મ-જન્મોત્તરમાં સુખ આપનાર કારણરૂપ આપણાં પુણ્યકર્મોના ક્ષય કરનાર આ પારકા પદાર્થને ઓળવવારૂપ અનાચાર કરવો એ અત્યંત અયોગ્ય છે. આ ધનાદિ પદાર્થ જે આપણને મળ્યા છે, એ આપણે હાલ તો સુખપૂર્વક ઓળવી શકીએ, પણ સર્વ જાણનાર અને સર્વને સર્વના કર્મનું સમયે-સમયે ફલ આપનાર સર્વપતિ ઈશ્વર આપણા આ દોષને જાણે છે, અને તે કદાચિત્ ક્ષમા આપે એમ નથી. પ્રિય ભાઈ ! આ સંસારમાં જે જે મનુષ્યને જે જે સમયે જે જે પદાર્થ અવશ્ય પ્રાપ્ત થનાર હોય છે તે તો પ્રિસિદ્ધ રીતે અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે; જેમ તમને આ રાજ્ય મળ્યું છે. આ પ્રકારના યોગ્ય નિયંત્રણમાં રચાયેલા આપણા અન્તઃકરણને આ પદાર્થલાલસાવડે દૂષિત કરવું એ યોગ્ય નથી, માટે આ માલે જેનો હોય તેને આપણે હાથે પાછો મળે એવો આપણે શો ઉપાય કરીએ ?”

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ.

“જીવન ધડો.”

નિત્યસન્દેશ.

ગુરુવાર, ત

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૬
સં. ૧૯૬૫, તથેષ ૬૫૫૦ ૩૦
શનિવાર
તા. ૧૦ : ૧ : ૧૯૬૬.

વચ્ચવદાર :
અવરયાપ, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લગભગ :—
દિનમાં : ૩.૪-૦-૦
દિનવાર : રસચિવિંચ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
વિવાર્ષીને લખ્યા મૂકવા-
યોગ્ય સંસ્થા.
દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
સદાચ કરવાયોગ્ય સંસ્થા.
વિવાર્ષીને સંસ્થા આપ-
નાર સંસ્થા.
વિવાર્ષીમાં ચારિત્ર્યમંદિર
મથળી સંસ્થા.

સ્વયં : વડોદરા.
આ પત્રથી લગભગ ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાજપુરા, બાગ
કાનેરી નદીમાં-વડોદરામાં
છાતાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી ભેરસાધકનું વડોદરા
પ્રકાશક :

આવિનિવાસ અં. ૦ ત્રિવેદી
માટે છાપું અને પ્રકાશક
શ્રી વિશ્વંવ-કલાન,
વડોદરા, એ રચયેલી પ્રસિદ્ધ
છે. તા. ૧૦ : ૧ : ૧૯૬૬

મનુષ્યમાનતા બીજાના ઉદાર્યમાં ધણું ધણું મદદવાળું રહ્યું છે. જેમ એક દાખામાં અનેક દાખા ઉપજાવવાનું બળ રહ્યું છે, તેમ આપણા પોતાનામાં અનેક બળ ઉત્તમ વસ્તુ પ્રકટાવવાનું બળ રહ્યું છે. આમણીનું બીજ, ફેરીનું બીજ કે બાગરીના બીજમાં પોતાની સમગ્રતીય એક જ પ્રકારની વસ્તુ, એટલે આમણીમાંથી આમણી, ફેરીમાંથી ફેરી અને બાગરીમાંથી બાગરી જ ઉત્પન્ન કરવાનું બળ રહ્યું છે. પરંતુ મનુષ્યના મૂળ બીજમાં અનેક પ્રકારનાં સામંત્ર્યો ઉપજાવવાનું બળ રહ્યું છે; અને તેથી મનુષ્ય ધારે તે પ્રકારની શક્તિ પોતાનામાં જાગી શકે છે—મનુષ્યના ઉદાર્યમાં ઉત્તમ સત્ય, ઉત્તમ જ્ઞાન, ઉત્તમ સદનશક્તિ, ઉત્તમ ભક્તિ, ઉત્તમ નીતિ, ઉત્તમ કર્તવ્યજન, ઉત્તમ મનોબળ, શરીરજન, આત્મજન અને એવું ધણું ધણું રહ્યું છે; આવા સર્વોત્તમનું જવાર પ્રકાશિત થયું તે ચારિત્ર્ય. કણમાંથી મધ્ય નિષ્પન્નવાની શક્તિ તે ચારિત્ર્ય. અશક્યને શક્ય કરનાર શક્તિ તે ચારિત્ર્ય. કશાથી ન હરતાં, પ્રતિબંધને ન ગણાવતાં તેને બેદીતે ધારેલા લક્ષ્યને ત્રિજ કરવાની શક્તિ તે ચારિત્ર્ય, વિપ્ને અમૃત ફરી ભેવાની શક્તિ તે ચારિત્ર્ય. મનમાંથી જીવનનત્વ જાગવવાની શક્તિ તે ચારિત્ર્ય. આપણા પોતાનામાં જે ધણું ધણું રહ્યું છે તેને અનેક માર્ગથી જવાર ખેંચી, લાવનાર વસ્તુ તે ચારિત્ર્ય. અને તેથી જ નારિત્ર્યનું અંતઃકારણ રહ્યું છે ચારિત્ર્યમાં અપૂર્વ શક્તિ છે; જ્યાંમાં ચારિત્ર્ય છે તે પોતાને ધારે તેવો ફેરી શકે છે. ચારિત્ર્યના જગતી મનુષ્ય કશાથી અકળાવે નથી, કશાથી લક્ષ્યનો નથી, કશાથી ખીની નથી કે ફેરી લાચાર બની જતો નથી. તે ખૂબ ઉત્સાહમાં, આનંદમાં, વેગમાં, શાંતિમાં, રહે છે. તે ધણું ધણું પ્રશ્નના પ્રવલ

કરતો હતો અંતઃસર્જનો રહેતો નથી. અસંતોષ સોડી દુઃખી થતો નથી, છતાં ધારણું ન મળતાં સુધી થતું તથાગતો નથી, નિરાશ બનતો નથી, અવિશ્વાસ ધરતો નથી. તેવું ચારિત્ર્યબદ્ધ તેની પાસે કદી પણ ન શકાય એવાં ઘણાં જ સમર્થ કાર્યો કરાવે છે. ચારિત્ર્યનું બદ્ધ તે છે જો વધારે વધારે ઉત્તમ કાર્યોમાં મનને દોરી તેને સિદ્ધ કરવા આગ્રહ ઉપજાવે છે. ચારિત્ર્ય દુઃખ કે ક્રોધને બુદ્ધાવી મનને જાલદી પ્રસન્નતામાં લાવે છે. ચારિત્ર્ય દ્વાર જોવા છતાં હિમત ગુમાવતું નથી પણ જીતનરફ જ મનુષ્યને વધારે જોરથી અને શ્રદ્ધાથી દોરી જાય છે. ચારિત્ર્ય મનુષ્યની પોતાની શક્તિને પ્રકટાવી અટકતું નથી, પણ દૈવી શક્તિ અને ઈર્ષ્વરી શક્તિને મનુષ્યમાં ઉપજાવવા થતું કરે છે. ચારિત્ર્ય સંઘર્ષમાંથી ઉત્તમ શોધવા મળે છે, અને તેને પોતાનામાં અનુભવવા આગ્રહ રાખે છે. ચારિત્ર્ય-મનુષ્યને ઉત્તમ આચાર અને વિચાર કરાવી તેની અખંડ આગળ અને આગળ ઉભા કર્યા કરે છે. 'ચારિત્ર્ય' મનુષ્ય મેળવી શકે છે, આપણે મનુષ્ય છીએ, શું મેળવીશું ?

શ્રીગુરુદેવ.

જાગવું અને ઉંઘવું.

જાગવું અને ઉંઘવું એ પ્રાણીમાત્રની નિરંતરની ક્રિયા છે. વિજ્ઞાનીઓ તો કહે છે કે વનસ્પતિ પણ ઉઘે છે, જાગે છે; અને તેથી આ ઉભય ક્રિયામાં બળ વા મુખ્ય છે, એ સદાજ નિશ્ચય થાય એવી વાત છે. જાગતું સર્જન થયું ત્યારથી આ ક્રિયા ચાલતી આવે છે.

દિવસભર વિવિધ પ્રવૃત્તિ કરીને મનુષ્ય નિદ્રા લે છે તો જ બીજા દિવસે પ્રાતઃકાલે તેના શરીરમાં, મનમાં કાર્ય કરવાનો ઉત્સાહ પ્રકટે છે. જેને પૂર્ણ નિદ્રા આવતી નથી એવા મનુષ્યનું મુખ જોઈશું તો તેના મુખઉપર અસ્વચ્છતા, વિપાદ, ક્રોધ વગેરેની છાયા જણાશે, કેવલ નિદ્રારહિત અતિ ઉન્માદી ધર્મ જાય છે. દિવસ અને રાત્રિએ નિદ્રા લેનાર નાનાં બાલક અધિક પુષ્ટ હોય છે. કુશલ માતા તેને સ્વમયસર નિદ્રાવશ કરે છે. રાત્રે અધિક જાગનારને ધરના જલ્દો કહે છે કે 'હવે સૂઈ જાઓ' તેથી ઉંઘવું એ ઉપયોગી છે. તેટલું જ જાગવું એ પણ આવશ્યક છે; કારણ કે જાગવામાં પ્રવૃત્તિમાત્રનું અસ્તિત્વ છે, પ્રાપ્ત વ્યવહારની સહજતા છે. દીર્ઘકાલ નિદ્રાવશ રહેનાર કુંભકર્ણ પોતાની ઇચ્છામિદ્ધિ ન કરી શક્યો, માટે અખંડ ઉંઘવું એ પણ નિરર્થક છે, તેમ અખંડ જાગવું એ પણ નિરર્થક છે. ઉભય ક્રિયાની આવશ્યકતામુચક દિવસ અને રાત્રિનું, પ્રકાશ અને અંધકારનું સર્જન થયું છે. ઉભય ક્રિયા જો નિયમપ્રમાણે થાય છે તો તે બળ નથી આરોગ્યને પ્રાપ્ત કરાવે છે.

જાગવું અને ઉંઘવું એ જ ક્રિયા સાધકને કરવાની છે. પણ તે પ્રવૃત્તિનું નિયમથી કંઈક બેધવાળી છે. ઉપરની ક્રિયા તો જાગતીમાં ધર્મ રહી છે પણ તેનાથી આત્માનું આયુ' બળ, આત્માનો જીવનતા પ્રકટતી નથી એ આપણે જોઈએ છીએ માટે સાચા સાધક કે જેમણે એ સામર્થ્ય પ્રાપ્ત

કંઈ' છે તેમનું જગત્તુ' અને ઉંઘતું કાઈ વિવક્ષણ પ્રકારનું હશે એવું અનુમાન નાંધે-છે, આ સંબંધી શ્રીકૃષ્ણ બગવાન શું વદે છે તે શ્રવણ કરવાની આતુરતા પ્રકટે છે ? શ્રવણ કરો.

યા નિશા મર્વે ભૂતાનાં તત્ત્વાં જાગર્તિ સંવત્તી ।

યત્ત્વાં જાગર્તિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ ॥

મનુષ્યો જે રાત્રિમાં ઉઘે છે એટલે અસાવધાન રહે છે તેમાં સંધર્મી યદ્ધતે જગવાનું અને જેમાં મનુષ્યો જાગતા રહે છે, સાવધાન રહે છે તેમાં નિદ્રા લેવી એવું સૂચવે છે, આ વચનો શ્રવણ કરી આપણને કાણુસર યશ કે આ વાન કેરી ! નિત્યના નિયમથી આ કર્તવ્ય વિરુદ્ધ છે પણ યથાર્થ રીતે એ જ વારતત્ત્વ કર્તવ્યરૂપ છે.

અમાની એમ જાણે છે કે આપણે જાગતા છીએ તેને જાની કહે છે કે 'તમે ઉઘો છો' આ પ્રકારે વારંવાર દર્શાવે છે તો તે સંબંધીના સત્યનો વિચાર કરવાની અગત્ય છે, અનુભવીના પ્રત્યેક શબ્દનું તત્ત્વપર્પ લક્ષમાં આણવાથી કેરી ક્રિયા હિતકર છે તેનું જ્ઞાન થાય છે,

જગત્ જગત્તુ જાણાય છે પણ વારતત્ત્વ વિચારથી તે ઉઘે છે, કેટલાક મનુષ્યો ઉંઘમાં ઉઘે છે, આગે છે, વિધિ ક્રિયા કરે છે છતાં તે જાગત નથી એ પણ સિદ્ધ છે, તે પ્રમાણે જીવમાત્ર વ્યવહાર અજ્ઞાથી રહ્યા છે પણ તેને તત્ત્વજ્ઞો જાગે છે એમ કહેતા નથી, કારણ કે તે અસાવધાન છે, આવહારિક પ્રવૃત્તિની સાવધાનતા જામતક્રિયા નથી, પરંતુ એ ઉંઘતા મનુષ્યની ક્રિયાજેવી ક્રિયા છે, એ શાથી થાય છે ? માયાની નિદ્રાથી, એ નિદ્રા એવી વિવક્ષણ છે કે જેનાથી સત્ય જ્ઞાન છૂપાઈ રહે છે, તે મિથ્યા જાગતપણાનું બાન રાખે છે.

નિદ્રામાં જેમ સ્વપ્નમાં બનતા પ્રસંગોથી મન સુખદુઃખનો અનુભવ કરે છે તેમ માયાથી ઉંઘમાં આવેલા-સ્વપ્નરૂપ સંસારમાં નિદ્રિત મનુષ્ય હું કર્તા, હું બોક્તા, એમ માની સુખદુઃખનો અનુભવ કરે છે; સાચી નિદ્રિતિ પામવાના કર્તવ્યમાં અસાવધાન રહેતો જાણાય છે. આ પ્રકારની ઉંઘથી જાગેલા અને સંસાર સ્વપ્નરૂપ છે એ અનુભવને પામેલા શ્રીમાન વિશ્વવંદ પણ નિદ્રિતને પ્રત્યેક કરે છે કે " જૂતો ઉઘે તેમાં સંધર્મી યદ્ધ જાગતો જ. " માયાઉંઘની પ્રવૃત્તિથી જે સુખ મજે છે તે વિનાશી અને ક્ષણિક છે, એ પ્રવૃત્તિની ઉંઘથી-અયોગ વરતુના ચમત્કારી-આત્માની રૂઝિ' પ્રકટે છે, સાચી નિદ્રિતિમાં જે જાગતો રહે છે તે ચિરસ્થાયી આનંદ, સુખ પ્રાપ્ત કરે છે,

આ વિચારો શ્રવણ કરતાં મનમાં પ્રજ્ઞ ઉદ્દશે કે સાધકને શું નિરંતર જાગતા રહેવું એમ કરે છે ? ના, એમ નથી. પૂર્ણ જાગતા રહેવાને એને પણ કેટલીક સૂક્ષ્મ વસ્તુમાં પ્રથમ નિદ્રા લાવવાની જરૂર છે.

મનુષ્ય સૂએ છે ત્યારે શું કરે છે? એકાંતમાં જાય છે, ગયનના સ્થાનરૂપ પથારીમાં સૂએ છે, શરીરને એક સ્થિતિમાં રાખે છે, આંખ મીષે છે. તેનું કર્તવ્ય આપણે પણ કરવાનું છે. ધાત્ર બેઠે એટલો જ કે અન્ય મનુષ્યોનાં કાઈ જુડી વસ્તુને ઉંઘાડવાની છે, આપણે જાગતા રહેવાનું છે. આ ક્રિયા સંધર્મથી સિદ્ધ થાય છે, તેથી જ શ્રી વિશ્વવંદ જણાવે છે કે, " સંધર્મી યદ્ધ જાગતો જ. "

નિદ્રા લેનાર જેમ એકાંતમાં જાય છે તેમ આપણે જવાનું છે. એ જેમ શરીરને એક સ્થિતિમાં રાખે છે તેમ સંયમના આરંભમાં કંઈ આસનયુક્ત શરીરને સ્થિર કરવાનું છે. એ જેમ આંખ માથે છે તેમ આપણે પણ મીચવાની છે. હવે આપણી અને તેમની ક્રિયામાં ભેદ પડે છે. સાધારણ નિદ્રામાં પ્રવૃત્ત થનારનાં નેત્ર બંધ થાય છે પણ તેના સંકલ્પ અટકના નથી. સ્વપ્નરૂપ સ્થિતિમાં મન અનેક સંકલ્પવિકલ્પ કરે છે. આપણે સંયમમાં સંકલ્પને મીચવાના છે. સંકલ્પ જેમ જેમ શમે છે તેમ તેમ અધિક જાગૃત થઈએ છીએ. નિદ્રામાં બહારથી શાંત જણાઈએ છતાં તેમાં આંતરૂની કામના શાંત થતી નથી, સંયમમાં એકાગ્ર યતાં કામના મીચાય છે. બહારની ઉંઘમાં બહારની સૃષ્ટિને જોતું મન તે જ પ્રકારની સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં લીન થાય છે. સંયમમાં બહારથી અંદર આવતું મન આરંભમાં કંઈ કંઈ અસૌકીક દર્શન કરે છે, પછી એ મન મીચાઈ જાય છે અર્થાત્ અમન થઈ રહે છે. સર્વ ઇન્દ્રિયોની ગતિ અટકા જાય છે. સાચી નિદ્રાતિની સ્થિતિ અધિક નિકટ જણાય છે. ગતિ કરાવનાર મન, ઇન્દ્રિયો ઉંઘી જાય અર્થાત્ શમી જાય ત્યારે ‘સંયમો યઈ જગતો જ’ એ શીરીતે બને એ વિચાર પ્રકટશે. પણ આ પ્રકારનું ન જનવું હોય તો આ સત્પુરુષ ‘સંયમી યઈ જગતો જ’ એ પ્રબોધ કરે જ નહિ. આપણામાં જે મારું મારું ભાવી રહ્યો છે તે અભિમાનીને જાગતા રહેવાનું સૂચવે છે. એ જ્યાંપર્ષિત હું દેહ, હું પ્રાણ, હું મન, એમ કલ્પે છે ત્યાંસુધી તે જગતો છે એમ કહી શકાય નહિ. મન, ઇન્દ્રિયોનું શમન થાય છતાં તેનાથી આગળનો અનુભવ જે કરે છે તે પણ એ જ અભિમાની છે.

પ્રિય બંધુઓ ! સંયમી પુરુષો જ ખરું જાગવું તથા ઉંઘવું એ કળાને સિદ્ધ કરે છે. આપણી બહારની જાગવાની ઉંઘવાની ક્રિયા અર્થ છે. કારણ બાહ્યનું જાગતપણું જાગતા સંસ્કારોને હલકામાં ભરે છે. બહિર મન ઉંઘે છે ત્યારે આંતર મન પ્રાપ્ત સંસ્કારની વૃદ્ધિ કરે છે. ધાતુમાં કોતરાયેલા અક્ષરોની હાપપ્રમાણે અનેક જ-મોર્ષિત એ સંસ્કારને કર્મકાશમાં દકાવે છે.

સંયમી એવા જાગે છે અને કંઈ વિષયમાં એવા ઉંઘે છે કે જેનાથી નિરંતર આત્મસામર્થ્ય પ્રકટનું રહે છે, અને તેથી જ સર્વોત્તમ સાધનરૂપે સંયમની આવશ્યકતા વર્ણવે છે.

સંયમથી સંકલ્પ, કામના, મન વગેરે મીચાઈ જાય છે એ આપણે રિચાણું તો હવે એ સંયમની કળાને સિદ્ધ કરવા બહારથી અંદર ઉતરવું જોઈએ. એ ક્યારે ઉતરાય છે કે જ્યારે બાહ્ય નિદ્રાથી સાવધાન થવાય છે ત્યારે. જાગત ભલે ઉંઘવું હોય, પણ આપણે માટે આ નિદ્રા અદિત કરનારી છે એ નિશ્ચયને અખંડ દ્રઢાવી આગળનાં પગલાં ભરવાં થરે છે.

પ્રથમ શરીરને સ્થિર કરવાને કંઈ પણ આસન સિદ્ધ કરીને, નેત્ર બંધ કરીને, ઇષ્ટમંત્રનો જપ કરતાં આપણે કંઈક શાંત થઈએ છીએ, પછી સજ્જતસિદ્ધ લક્ષણોને જોડતાં આપણા મંકલ્પોને નિદ્રા આવતાનો આરંભ થાય છે. કિલ્લ કામનાઓનું શમન થતું જાય છે, વૈષ્ણવી મધ્યમામાં મંત્રોદ્યાર યતાં બહારનું જાગતપણું કંઈક શિથિલ થાય છે, બાળક જેમ સંગીતથી સત્વર

નિદ્રાવશ થાય છે તેમ એક પછી એક મંત્રોચ્ચારથી મન નિદ્રાવશ વા શાંત થતું ગય છે. મંત્રના શબ્દસાથે તેના અર્થમાં આપણે સંપ્રત્ન થઈએ છીએ ત્યારે વેગથી મંત્રકંદ્યો મીચાતા ગય છે, મધ્યમાથી ઉઠે પર્યંતીમાં મંત્ર રૂપાય છે ત્યારે અંતરમાં અધિઃ જતીએ છીએ.

દેહ, મન અને પ્રાણરૂપે જોનાને કહ્યોતા અભિમાની એ બાન વીસરી ગય છે, આપણે આપણને કર્તાબોક્તારૂપે અનુભવીએ છીએ. ઉંડાણનું સર્વ ઉંચે છે પરંતુ સંયમની સાચી કળાથી મનનો અભિમાની પગમાં ઉતરે છે, ત્યાં મંત્રના દિવ્ય ધ્વનિમાં લીન થઈ આનંદનો અનુભવ કરે છે, અપૂર્વ વિશ્રાંતિને ભોગવે છે, છંદરે ક્ષણરૂપે આપણે અભિમાની પોતાને જોળાણે છે.

પ્રિય બંધુઓ ! શ્રીમાન વિશ્વવંશ મહાત્માએ જ્ઞાનપ્રાણીનું તે આ અનુભવઅર્થ જ્ઞાન સાચી જગત્ત દશા મુલ્યમથી મજે છે તેને સત્વર મુસદ્દા કરવાનો આપણે ઉદ્દેશ છે. મંથનનું અનુકૂલ સર્વ સામગ્રી પ્રાપ્ત છે. બહારની પ્રવૃત્તિમાં જગત્તું કે ખરી નિવૃત્તિમાં જગત્તું એ આપણા હાથની વાન છે. જેવા પ્રયત્ન કરીશું તેવી રીતિનિતિ અનુભવીશું.

જગત્તની પ્રવૃત્તિમાં નિદ્રાવશ રાખીને પરમ નિવૃત્તિનો પરમાન્મા અનુભવ કરાંવા એ પ્રાર્થના પૂર્વક વૈખરીનો વેગ શમે છે.

શ્રો જન્ દેવી.

શ્રીયોગસાર.

(અનુસંધાન ગતાંક ૪૫ ના પૃષ્ઠ ૩૫૭ થી.)

અત્યારમુખીના કર્માશયના ચિંતનમાં આપણે આ ભેદો જોયા : (૧) ધર્મ, (૨) અધર્મ, (૩) જનનિરૂપ વિષાકને આપનાર, (૪) આયુષ્યરૂપ વિષાકને આપનાર, (૫) ભોગરૂપ વિષાકને આપનાર (૬) વર્તમાન જન્મમાં ફલ આપનાર અને (૭) ઉત્તર જન્મમાં ફલ આપનાર. આમાં વર્તમાન જન્મમાં ફલ આપનાર નથા ઉત્તર જન્મમાં ફલ આપનાર એ પ્રત્યેક મુખ અને અમુખ એટલે ધર્મરૂપ અને અધર્મરૂપ હોય છે અને એ બંનેના ઉદ્ભવરૂપે ઉપર દર્શાવ્યામાં છે. તેથી કર્માંગય ચાર પ્રકારના થયા. હવે એ ચાર પ્રકારના કર્માશયમાં પ્રત્યેક, જનનિ (જન્મ), આયુષ્ય અને ભોગરૂપ ત્રણે ફલનું પ્રકારથી શકનાર છે કે શીરીને તે સંસૃપમાં પિચારીએ. ત્યાં પ્રત્યેક કર્મનું અને તેથી કર્માશયનું પાર્વન્તિક-પરિણામી ફલ મુખદુઃખનો ભોગ જ છે. જે મુખ દુઃખનો ભોગ આવી શકે તેમ નથી તે કર્માંગય જ નથી. પ્રત્યેક સાન્નિભજ કર્મનું અનુકૂળ જ કરવામાં આવે છે તેમાં પરિણામે મુખની પ્રાપ્તિ અને દુઃખનો ન્યાગ એ જ કલ્પ હોય છે. તેથી પ્રત્યેક કર્માશય ભોગરૂપ વિષાકને-ફલને આપનાર છે એ નિદ્ધ છે, મુખ અમુખ સર્વ કર્માશય એક નરખી રીતે ભોગને આપનાર છે. મરણ પામેલું બાક કોઈ કોઈ વાર જન્મે છે તેમાં કોઈને જાગશે કે જ્ઞ જન્મ આપનાર કર્માશયે શ્રી ભોગ આપેલો ફલો જ નહિ. પણ એ જૂવ છે. એમાં પણ જન્મમાં ફલેલા બાકકને મરમ ભોગ હોય જ છે, જે આમ નહિ હોય તો જ્ઞ પદાર્થની રીતિનિતિમાં જ્ઞાની મરનાર કર્માશય પનુ ભોગ આપનાર

નહિ કરે. પણ તેમ નથી. જડ પદાર્થને પણ લાગણી હોય છે એ પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્રે નિર્વિવાદપણે
 સિદ્ધ કર્યું છે. તેથી એ સ્થિતિમાં પણ બોમ્બની પ્રાપ્તિ થાય છે તો ગર્ભરથ આલકને થાય એમાં
 સંશયસરખું નથી. તેથી સર્વ કર્મોશય બોમ આપનાર છે એ સિદ્ધ છે. પણ સર્વ કર્મોશય જ્ઞાતિરૂપ
 વિષાકને, -જનમરૂપ કલને આપી શકે તેમ નથી. આપણે જોઈએ છીએ કે પ્રત્યેક જનમમાં અસંખ્ય
 કર્મો થાય છે અને તેથી અસંખ્ય કર્મોશય બધાય છે. મનુષ્યશરીર જ હાલ લઈએ તો મનુષ્ય-
 શરીરમાં ૨૫ એકા કરનાર શરીરી નાનાંચિં અનેક શુભાશુભ કર્મોને કહે છે. પ્રત્યેક દિવસમાં જ
 તે અનેક કર્મોને કરતા જણાય છે તો નેની પ્રગતિ પ્રતિભાસની, પ્રતિવર્ણની જોતાં આખા
 જનમમાં નેને કરેલાં કર્મોના પાર રહેતો નથી, અર્થાત્ એ કર્મો ઘણાં છે, અને તેથી એથી બધાતા
 કર્મોશય પણ સંખ્યામાં એટલા જ થશે તેથી તે પણ અગણિત છે. હવે જો પ્રત્યેક કર્મોશય જ્ઞાતિરૂપ વિષાક-
 ને-જનમરૂપ કલને ઉત્પન્ન કરે તો આ સર્વ કર્મોશયમાંથી પ્રત્યેક કર્મોશય જનમને આપનાર થયો.
 તેથી આ એક જનમમાં કરેલાં કર્મોનાં ફલરૂપે જ અગણિત જનમો થવાની આવશ્યકતા થઈ. વળી તે
 ધરાના જનમોમાં પુનઃ કર્મ થવા જ કરવાનાં અને તેથી નવીન કર્મોશય બધાયા જ કરવાનાં અને
 તેમાંના પ્રત્યેકના ફલરૂપે એક એક જનમ તો જોઈએમાં જોઈએ થવાનો જ. આથી એવો પરિણામ
 આવે છે કે કર્મોને ફલ આપવાનો અવકાશ જ રહે નહિ. એક જનમમાં કરેલાં કર્મોનાં ફલ મળી
 રહેલાં ધારે કે ૧૦,૦૦૦ જનમ થયા તો એ દશહજાર જનમમાં કરેલાં કર્મોનાં ફલ મળવાનો તો યોગ
 જ નહિ આવે અને કદાચ એ યોગ આવે તોપણ એ દશહજાર જનમોમાં કરેલાં કર્મોનાં ફલ મળ-
 વાનો યોગ નહિ આવે. તેથી આમ થવાથી પુરુષોને કર્મમાં પ્રગતિ કરતાં જ સંશય થશે. જ્યોતિષોમ-
 યાગ રવર્ચનું સાધન છે એ વદ જાણે કહે પણ તેટલાપરથી કોઈની એ યાગ કરવા પ્રગતિ નહિ થાય.
 કેમકે આજ એ યાગ કર્યો પણ તેનું ફલ ક્યારે મળશે, મળવાનો યોગ આવશે કે નહિ એ સર્વ
 સંશયપ્રસ્તુત થઈ રહે છે. તે જ પ્રમાણે નીતિને માર્ગે પણ પ્રગતિ કોઈની નહિ થાય. કેમકે એ માર્ગે
 પ્રગતિ થાય તોપણ નેના ફલમાં શંકા રહેવાની, તેથી સુખાર્થે એ માર્ગનું જ મારે સદા અવલંબન
 કરવું જોઈએ એવા નિર્ણય તે નહિ કરે. તેમ જ અનીતિને માર્ગે પ્રગતિ કરતાં પણ દુર્જન
 મનુષ્યોને આશંકા નહિ પડે. અસત્ય ભાષણનું ફલ તરત મળતું નથી, ચોરી કરી અને તે નિયમે
 કઠીને પકડાવી નથી-એટલાઉપરથી જ, કર્મ કરવામાં અને ફલ મળવામાં થોડા સમયનો જ અંતર
 રહે છે તો પણ એ અંતરને લીધે મનુષ્યો અથ જની જ્યારે અનીતિને માર્ગે વહેતા જણાય છે ત્યારે
 જો આજે અનીતિમાર્ગનું સેવન કર્યું અને તેનું ફલ દશહજાર કે લગ્ન જનમપડી મળે એમ છે
 એવું હોય તો એમની પ્રગતિ નિઃશંકપણે જ થશે. નાતપત્ર કે સર્વ નીતિનાં તથા ધર્મનાં બધેનો
 શિશિલ થઈ જશે અને શાસ્ત્રને નિરર્થકપણું જ જણાવવા પ્રાપ્ત થશે. તેથી પ્રત્યેક કર્મોશય જનમરૂપ
 કલને આપે એ માનવું શાસ્ત્રમર્્યાદાથી બહાર છે. વળી જો પ્રત્યેક કર્મોશય જનમરૂપ કલને આપનાર
 હોય તો એ કર્મોશય-ધર્મરૂપ, અર્થમરૂપ હોવા જોઈએ, અને તેમ હોતાં તેનાં ફલમાં કેવલ સુખ
 અથવા કેવલ દુઃખ મળતું જોઈએ પણ કોઈપણ જનમ એવા નથી કે જેમાં કેવલ સુખ અથવા કેવલ
 દુઃખ હોય. જનમાત્ર-સ્થિતિમાત્ર સુખદુઃખથી મિશ્રિત જ છે, જેમાં સુખની પ્રધાનતા હોય છે તે સુખરૂપ

નાય છે અને જેમાં દુઃખની પ્રધાનતા છે તે દુઃખરૂપ મનાય છે. સ્વર્ગ એ સુખપ્રધાન સ્થાન છે માટે એ દુઃખરૂપ કહેવાય છે અને નરક એ દુઃખપ્રધાન સ્થાનથી દુઃખરૂપ કહેવાય છે. પણ સર્વમાં પણ કાય, મતિશય આદિનાં દુઃખો છે અને નરકમાં પણ અનિચ્છાપણે સુખનો અંશ રહેલો છે કેવળ દુઃખ થયવા કેવળ સુખનો અનુભવ થતાં કોઈ શરીર રહી શકતું નથી પણ સર્વ શરીરો છૂટી જાય છે. રહી સર્વ રિચિત સુખપ્રધાન અને દુઃખપ્રધાન હોય છે. જે પ્રત્યેક કર્માશય જન્મનું કારણ હોય તે આ સંભવતું નથી કેમકે એ કર્માશય ધર્મરૂપ હોય તો કેવળ સુખરૂપ જન્મને પ્રાપ્ત કરે અને ધર્મરૂપ હોય તો કેવળ દુઃખરૂપ જન્મને પ્રાપ્ત કરે, પણ સર્વત્ર દેખાતી મિશ્ર ગિથિતિને પ્રાપ્ત કરી દિ નહિ. તેથી પ્રત્યેક કર્માશય જન્મને આપી શકે તેમ નથી. વળી જે વર્તમાન જન્મમાં જે ફળ માપનાર કર્માશય ઉપર વર્ણવ્યો છે અને જેનાં અનેક ઉદાહરણો શાસ્ત્રમાં દેખાય છે તે તો સ્વપ્નરૂપ જન્મને આપનાર નથી જ, જન્મને આપનાર હોય તો તે વર્તમાન જન્મમાં ફળ આપનાર જ હોવાય નહિ. તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે જાતિનો અર્થ જન્મ સહ્યે તો પ્રત્યેક કર્માશય એ ફલને આપતો નથી. આ કહેવાનો ભાવ એવો નથી કે કોઈ પણ કર્માશય જન્મને આપતો નથી. એ પણ એક ઉપદેશ પશ્ચાદ્દેશો જ સચુક્ર છે. જન્મ એટલે સ્થૂલ શરીરસાથેનો સંયોગ. સ્થૂલ શરીર એ મોહાપનન છે અને એના સંબંધવિના ચાર્મ ભોગ પ્રાપ્ત થયોજ નથી. તેથી કોઈ પણ કર્માશય જન્મને આપતો નથી. એમ માનનારે, દ્રોણપણ કર્માશય આયુષ્યને પણ આપતો નથી અને ભોગને પણ આપતો નથી એ અવસ્થ માનવું જોઈએ કેમકે જન્મરૂપ પાપાઉપર જ આયુષ્ય અને ભોગ રહેલા છે. તેથી કેટલાક કર્માશય જન્મને આપે છે એ તો સિદ્ધજ છે. એટલું જ નહિ પણ કોઈ કોઈ કર્માશય તો એવા છે કે તેનો વેગ અનેક જન્મખર્ચાંત ચાલે છે. તેના ફલરૂપે એક નહિ પણ અનેક જન્મોની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(અપૂર્ણ)

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય—(સં ૧૯૮૮)

સામુદાયિક વિભાગ:— (ઉત્તીર્ણ લેખો.)

ત્રેયસ્સાધક શ્રીએ પાતાની પુત્રીમાં ખાસ કરીને કયા કયા વિશેષ સરકાર પાડવાઉપર લક્ષ આપવું જોઈએ.

[લેખક: શ્રી જયન્તી દેવી.]

મનિમાં ઈશ્વરભુદિ.
પ્રતિષ્ઠાતામાં સદનરીક્ષણ.
મન્યાધનેમાં પ્રીતિ.
અતિપિત્તકારમાં પ્રીતિ.

વ્યવહાર પરમર્થરૂપ અને એવી પ્રત્યેક ક્રિયામાં સાવધાનતા.
આત્મકાને યોગ્ય મિત્રજી આપવાનો પ્રયત્ન.
વિવિધ કામ નાણાવાનો ઉત્સાદ નથા આશ્રદ.
સંસારના મુખ્ય-અમાં દુઃખરૂપે રહેવાનો અભ્યાસ.

આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરવાનું જાન
પરાર્થે કંઈ કંઈ કરવાની ગતિ.

મયાંદિન કવનંત્રના.
વરીયોપ્રતિ વિરક્ત્યુર્વર્તન.
કાયાક્રમણાપ્રતિ અભાવ
યોગ્ય કુરુકસર.

શુભના અધોનું નિત્યસાચન.
કામના પ્રતિ રોધ ન કરવાની ટેવ.

પ્રતિક્રમમાં અનુકૂળ ભુદિ ધરવાની ટેવ.
વરીયોપ્રતિ અંભાન તથા પૂજ્યા ભાવ.
મર્જના દોષપ્રતિ ઉપેક્ષાશુદ્ધિ.
જે સમયે જે મળે તેમાં સતોષ.
કુટુંબીજનોપ્રતિ પ્રેમભાવ.
જગતનું સ્વરૂપ સમજી તેમાંથી સારરૂપ ઈશ્વર જ સત્ય
છે એ જાણવાની શુદ્ધિ.
સામો, ગામો જવાની ટેવ એટલે પ્રત્યુત્તર ન આપવાપણું.

હૃદયની સરળતા તથા મનની નિરંખિમાનતા.
પતિ અનુકૂળ હોય તો નિત્ય શુદ્ધર્શન કરવાનો તથા ત્યાં થતી
અન્યેક ક્રિયામાં બળમાનો આશ્રય.
પ્રથમરોડિન પ્રાપ્ત વ્યવહારની કુશળતા.
સર્વપ્રાંથી શુભને આકર્ષવા પ્રયત્ન.
નીતિ, પ્રમાણિકતા, ઔદાર્ય, વગેરે કેળવવાપ્રતિ લક્ષ.
પતિ આશ્રિત ન હોય તો બહારથી તેને અનુકૂળ વર્તન તથા
હૃદયમાં ઈશ્વરનું સ્મરણચિંતન.
પતિને અનુકૂળ રહી તેનો પ્રેમ મેળવી ક્રમે ક્રમે પતિને પર્મપ્રતિ
વાળીવાનો યત્ન.
શુદ્ધચાત્રમ સેવના છતાં પણ તેમાં અત્યંત મોદથી. શુદ્ધ ન
રહેવાય એવી હૃદયની મિથિ.

[લેખક : પ્રમીલાબહેન.]

પતિમાં ઈશ્વરશુદ્ધિ.
તત્ત્વના તથા સદનરીક્ષતા.
વિવિધ કળા સીખવાનો ઉત્સાહ.
હૃદયની વિશાળતા.
પ્રસન્ન સ્વભાવ.

પરમેશ્વરપ્રતિ શ્રદ્ધાભક્તિ.
વિવેકમંદી સર્વ ક્રિયા.

નવીન આવૃત્તિ.

શ્રી યોગિનીકુમારી

દ્વિતીય વિમાળ.

મુદ્રક ૩. ૩-૪-૦

પાટણ: ૩.૦-૪-૦

સન્માન્ય—અવરજ્ઞાપક, આરિયમન્દિર,

શ્રી વિશ્વવંદ્ય-ઉદ્યાન.

વડોદરા.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

॥ ૐ શ્રી. ॥

નિત્યસન્દેશ.

શુક્રવાર, તા. ૧૪ : ૮ : ૧૯૩૧

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૭
સં. ૧૯૬૫, આવાદ શુકલ ૮
શનિવાર
તા. ૨૪ : ૧ : ૧૯૩૬.

પત્રવ્યવહાર :
અવરયાપક, ચારિત્ર્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક કલ્પાન્ત :—
દિન : ૩, ૪-૦-૦
દિન બદલ : દશ શિલિંગ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
વિદ્યાધીપે જીવતા મુલા-
યાગ્ય સંસ્થા.

દાન દેવાયાગ્ય સંસ્થા.
સદાપ કરવાયાગ્ય સંસ્થા.
વિદ્યાધીપે સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાધીપે ચારિત્ર્યમાટે
મથતી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
આ પત્ર મીલકેથી ઇલેક્ટ્રીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, આઠ
કાળેની મંદીમાં-વડોદરામાં
છાયાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગનારૂઢી
પ્રકાશક :

ગોવિન્દલાલ ગ્રંથ ત્રિવેદી-
મોટે છાપું અને પ્રકાશક
શ્રી વિષ્ણુચંદ્રલાલ,
વડોદરા, એ રમણેથી પ્રસિદ્ધ
૬૫. તા. ૧૭ : ૧ : ૧૯૩૬

આખોયે દેહ યજ્ઞો જ સુન્દર. સુવાવસ્થાવાળો અને બલવાન
હોય, જ્યાં એમાં પ્રાણ ન હોય તો એ દેહનો બાળવા કે દાદવાવિના
ખીલે કશો ઉપયોગ નથી. તેમ જોનામાં સાચું ચારિત્ર્ય નથી તે મનુષ્ય
બલે શરીરથી જીવનો ગણાય, પણ તેને જીવનથી જીવનો ન જાણે, જીવન
જીવન તે વસ્તુ છે જોનાથી મનુષ્ય ઉત્તમ સામર્થ્યો મેળવવામાટે અતિ
પ્રેમપૂર્વક પ્રયત્ન કરે છે, નાના બાલકને જુઓ. તે મોટું
થવાને ફેરફાર મંથન કરે છે ! એને પ્રાપ્ત શક્તિમાં
સતિયા નથી. તે શક્તિઓ. તેને મર્યાદિત-સાંકડી-માગે
છે. કેમ કરીને વધારે વધારે શક્તિ મેળવું એવું તેનામાં રહેલું કાંઈક
પુઠારી રહ્યું હોય છે. તે અમત અવસ્થાની થોડી કશું પણ કરવા
બાધારવિના પડ્યું રહેતું નથી. જેમ જેમ મોટું થતું જાય છે તેમ
તેમ ક્રિયા વેગવાળી અને બળવાળી કરે છે. પથારીમાં પડ્યું પડ્યું
લાલ લાલ કરે છે—આખોથી કંઈ કંઈ જુએ છે, કાનથી કંઈ કંઈ
સાંભળે છે અને એ દરેક કારથી વધારે અને વધારે મોટું થવા પ્રયત્ન
કરે છે. તે જરા મોટું થતાં તેને જાણીને બેસવાનું
કહેતાં જાણતું નથી પરંતુ એક નહિ તો બીજું કામ કર્યા જ કરે
છે. આ તેની ગડમથલ તેના બીતરમાં રહેલા જીવનનારવને બહાર
વિસ્તારવાની ક્રિયા છે. તેની રીતે મોટી વયના મનુષ્યમાં જે યથાથ
જીવનનારવ હોય છે તો તેને નિહાળી પેઢે એમ નેમ પડ્યું રહેવા દેતું
નથી એ કેઈ પણ રીતે પોતાનો વિશાસ કરવા મથતું જ
હોય છે. જે મનુષ્યમાં પોતાનો અનેક રીતે વિશાસ સાધવાનો અત્યંત
બલવાન વેગ નથી હકોતો અને તેને માટે જે નથી મથતો તે મનુષ્ય
જીવનપૂર્ણ નથી અને આવી રીતે થોડા માર્ગમાં વિરાસ પામતો એ
જ ચારિત્ર્ય છે. ચારિત્ર્યવાન નવીન ઉત્તમ અનુભવમાટે સદા મથતો

જા હોય છે. કેમ કરી 'વિકાસ પામું' આ તેના અંતરમાં અહોરાત્ર ઉદતો પ્રશ્ન છે. અને આ પ્રશ્ન ઉઠાડી ખેસી રહેતો નથી. પોતાના અણઅણમાં તે વધારે ઉત્તમતાને અનુભવવા યત્ન સેવે છે. આમ ઉત્તમ પ્રાર્થન્યમાંટે મનમાં તીવ્ર ઈચ્છા રહ્યા જ કરવી અને પ્રયત્નમાં ધૂરાતું એ ચારિત્ર્ય છે. ચારિત્ર્યવાન ઉત્તમ વસ્તુમાંટે કદી પાછી પાની કરતો નથી. ચારિત્ર્યવિનાનું જીવન એ હાલની ચાલતી મનુષ્યોની કબર છે—અગ્નિવચરની અને અતિમાન ચિતા છે. ચારિત્ર્યવાન યવું એટલે ઉત્તમોત્તમ સ્થિતિમાંટે જલંગા મારવી તે. ચારિત્ર્યવાન યવું એટલે ઉત્તમ થવામાંટે પોતાના સઘળાં સુખનો ભોગ આપવો પડે તો તે આપવાની શક્તિ. આવો ચારિત્ર્યવાન મનુષ્ય માત્ર ઉત્તમ રીતે જીવી જ ગણ્યો નથી, પણ ઉત્તમ જીવાડી પણ ગણ્યો છે. ચારિત્ર્યવાન મનુષ્ય સુખ ભોગવીને જ માત્ર શોખતો નથી, પરંતુ દુઃખ ભોગવીને પણ શોખે છે. ચારિત્ર્યવાનનું દુઃખ પણ શોભારૂપ બની જાય છે. ચારિત્ર્યવાન પોતે દુઃખ ભોગવવા છતાં બીજાનાં દુઃખ કાપે છે. અશાંતિની મધ્યમાં પણ શાંત વિકળતાની મધ્યમાં સ્થિર, કંઠેશની મધ્યમાં સુસ્મિત, બધની મધ્યમાં નિર્ભય, દાંડની મધ્યમાં ઉત્સાહી, નિરાશાની મધ્યમાં આશાવંત, નિરાધારતાની મધ્યમાં સમર્થ અને સુખદુઃખના ગમે તેવા વખતમાં પણ ઈન્ધરતરફ સ્થિર શ્રદ્ધાવાન તે ચારિત્ર્યવાન છે, આવું દિવ્ય ચારિત્ર્ય આપણે કેમ ન મેળવીએ ?

શ્રીગુરુદેવ.

શ્રીયોગસાર.

(અનુસંધાન મતાંક ૪૬ ના પૃષ્ઠ ૩૬૯ થી.)

શ્રી મનુસ્મૃતિમાં કહ્યું છે કે શ્વસુકસ્વરોચ્છાનાં મોજાવિમ્બપક્ષિનામ્ । ચન્દાલપુક્તનાનાં ચન્દ્રમ્બા યોનિમૃચ્છલિ ॥ ૧૨-૫૫ ॥ કૃત્તિકીવસ્ત્રજ્ઞાનાં વિદ્યુમુજાં ચૈવ પક્ષિનામ્ । હિસાળો ચૈવ સત્વાનાં સુરાપો પ્રાક્ષણો વ્રતેત્ ॥ ૧૨-૫૬ ॥ જે બ્રહ્મહત્યા કરનાર છે તેને એ બ્રહ્મહત્યાનાં ફલરૂપે શ્વાન, સુકર (દુકકર) ખર, ઉછેર, (ઉંટ) બળદ, બકરો, મેવ, પશ્તિ, ચણદાલ અને પુકકસ (નિપાદ અને શદ્ર સ્ત્રીના સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલી જ્ઞાતિ.) એટલા જન્મ પ્રાપ્ત થાય છે. જે બ્રહ્મણુ હોમને સુરાપાન કરે છે તેને એ સુરાપાનરૂપ કર્મથી રચાયેલા કર્મશય કૃમિ, કીટ, (કીડા) પનંગ, (પતંગિયુ,) પુરપભક્ષણુ કરનાર પશ્તિ તથા હિંસ્રપ્રાણીની યોનિને પમાડે છે. તેથી આવા પણ કર્મશય હોય છે કે જે અનેક જન્મોને આપે છે. અત્ર કહેવાનું માત્ર એટલું જ છે કે પ્રત્યેક કર્મશય આમ એક અથવા અનેક જન્મનું કારણ નથી. ક્યો કર્મશય જન્મ આપે છે અને ક્યો નથી આપતો એ શાસ્ત્રનો વિષય છે, એ વિચારકારા જણાય તેમ નથી તેથી એ માટે તે તે શાસ્ત્રને જોવું જોઈએ અથવા સંયમબલ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ કે જેથી આ સર્વ પદાર્થોનું સ્વપ્ત જ્ઞાન થઈ શકે છે. તેથી એ સિદ્ધ યવું કે પ્રત્યેક કર્મ અથવા કર્મશય એક જન્મને આપતો નથી, તેમ જ અનેક

જન્મને પણ આપતો નથી, પણ સિદ્ધાન્ત એ છે કે અનેક કર્મો મળી, અનેક કર્મશય એક જન્મને રચે છે, તે આ રીતે. અમર જે સિંગદેહનો પ્રવાસ અનાદિ કાળથી ચાલે છે તેથી આદિ એવું કંઈ નથી જ, છતાં આ કર્મપ્રક્રિયા ક્ષત્રમાં આવવા ગમે તે એક જન્મથી શરૂઆત કરીએ. સ્પષ્ટ હોવાથી મનુષ્યજન્મના પૂર્વજન્મથી શરૂઆત કરીએ. તો આ વર્તમાન મનુષ્યજન્મ દેવદત્તને થયો તે સમયે એણે પૂર્વ કરેલાં અનેક કર્મો કે ફલ આપવાને બાકી રહ્યાં છે તેમાંથી કેટલાંક ફલ આપવા તત્પર થઈ તેમણે આ દેવદત્તશરીર, દેવદત્તજન્મ રચ્યો છે. એ કર્મો તે દેવદત્તનાં પ્રારબ્ધ છે અને જે કર્મો બાકી રહ્યાં તે એનાં સંચિત કર્મો છે. પ્રારબ્ધ અને સંચિત એ બેને વારસામાં લઈ દેવદત્ત-શરીરમાં વિહાર કરનાર સિંગશરીર મનુષ્યજન્મમાં આવ્યું છે. એ જન્મમાં દેવદત્ત નાનાવિધ કર્મો કરે છે અને તે કર્મવડે એ નવા કર્મશયને બાંધે છે. આ કર્મો કરાતી વખતે ક્ષિપ્રાણુ કર્મો કહેવાય છે. એ કર્મો થઈ રહ્યાં એટલે એ પોતાનું ફલ પ્રકટાવવા તૈયાર થાય છે. પણ જે દેવદત્તશરીરમાં ભોગ આપનાર પ્રારબ્ધકર્મ તેના વિગ્રહી હોય છે તો એ કર્મો એ શરીરમાં ભોગ આપી શકતાં નથી પણ હાલ તરત સંચિતરૂપે પડી રહે છે એટલે કે એ કર્મજન્ય સંસ્કારો સંચિત કર્મકોષમાં જઈ રિથિત કરે છે. એ સંચિત કર્મકોષ તે કંઈસ્થાનઆગળ આવેલી અને કુંડલિનીશક્તિ શક્તિવડે બદ્ધમુખ થયેલી સુષુમ્નાનાડીના માર્ગમાં છે. સ્થૂલરૂપે કહીએ તો એ સંચિત કર્મકોષનું સ્થાન કંઈ નામનો ભાગ છે. એ ભાગમાં કર્મશય પડે છે. પણ તે સામાયે, શેને લીધે કે વર્તમાન શરીરના પ્રારબ્ધથી પ્રતિબંધને, પરાબવને એ પામ્યા છે તેથી. હવે જ્યારે દેવદત્તનું શરીર પડે છે એટલે કે દેવદત્તશરીરને ઉત્પન્ન કરનાર પ્રારબ્ધનો અંત આવી ગયેથી એ શરીરને નિભાવનાર કોઈ હેતુ રહેતો નથી, એ શરીરમાં ફલ આપનાર કોઈ કર્મશય રહેતો નથી ત્યારે દેવદત્તશરીરમાં આવનાપૂર્વે રહેલા સંચિત કર્મશયો તથા દેવદત્ત-શરીરમાં આવી કરેલાં કર્મથી થયેલા સંચિત કર્મશય, એ સર્વ સંચિત કર્મશય જાત્રત થાય છે, એ સર્વ ફલ આપવા ઉન્મુખ થાય છે. બલવાન શત્રુના ત્રાસથી ગુહામાં બરાઈ બેઠેલા પુરુષ જેમ તે શત્રુ જતો રહે છે એટલે બહાર નીકળ્યા આવે છે તેમ બલવાન પ્રારબ્ધરૂપ શત્રુથી પરાબવને પામેલા એ સંચિત કર્મો સંચિતકર્મકોષરૂપ ગુહામાં બરાઈ બેઠા હતા તે હવે એ પ્રારબ્ધરૂપ શત્રુનો નાશ થયો એટલે એ ગુહામાંથી બહાર નીકળવા તૈયાર થાય છે અર્થાત્ પોતાનું ફલ આપવા તૈયાર થાય છે. પણ એ સર્વ કર્મશય પણ એક પ્રકારના નથી, પરસ્પર ના મિત્રરૂપ નથી. એમાં ઘણા કર્મશય એવાં પણ હોય છે કે જે વિરોધી જન્મમાં જ ફલ આપી શકે. ધારો કે એ કર્મશયમાં બ્રહ્મહત્યાથી થયેલો એક કર્મશય છે અને બીજો જ્યોતિષ્ટોમયાગથી થયેલો કર્મશય છે. બ્રહ્મહત્યા નીચે યોનિમાં લઈ જનાર છે અને જ્યોતિષ્ટોમયાગ ઊર્ધ્વલોકમાં સર્જવનાર છે. આ બંને કર્મશય દેવદત્તનું શરીર પડવાથી તૈયાર તો થઈ ગયા પણ એ બંને એક શરીરમાં ફલ આપી શકે તેમ નથી, તેથી એ કર્મશય-થી જે બલવાન હોય તે જ પોતાનું ફલ પહેલું આપવા તૈયાર થાય છે, અર્થાત્ પોતે ફલ આપી શકે તેનું શરીર રચના પ્રવૃત્તિશીલ થાય છે અને જે ન્યૂન બલવાન છે તે આ બલવાન શત્રુથી અભિભવ પામી પુનઃ સંચિત કર્મકોષમાં પડી રહે છે, ધારો કે આ પ્રમાણે જ્યોતિષ્ટોમયાગથી બધાયેલો કર્મશય

અવવાન હોવાથી તે પ્રથમ ફક્ત આપવા તૈયાર થયો, અને તેથી એના વિરોધી જે બ્રહ્મહત્યાગનિત કર્મોશય તે સંચિત કર્મકાપમાં પાછો પડ્યો, પણ એ એ સિવાય બીજા જે કર્મોશય રહ્યા તેનું શું થાય છે? એ કર્મોશય પણ આ જ નિયમથી એ પ્રકારના છે: (૧) જન્મ આપવા તૈયાર થયેલા કર્મોશયના વિરોધી અને (૨) એના અવિરોધી, તેમાં જે વિરોધી છે તે તો બ્રહ્મહત્યાના કર્મોશયની માફક પરાબધ પામીને સંચિતકાપમાં આડ્યા ગય છે, પણ જે અવિરોધી છે તે અગર જે સંચિતકર્મકાપમાં જન્મ કર્મોશય કરતાં અવવાન નહિ હોય તો પણ પ્રધાનકર્મના અવિરોધી હોવાથી જ તે જે જન્મ રચે છે તેમાં પોતાનું ફક્ત આપી શકે તેમ છે, તેથી જ તે પણ ફક્ત આપવા તૈયાર થઈ ગય છે, અને આ સર્વ કર્મોશય મળીને એક શરીર રચે છે—જ્યોતિષોમયાગપ્રધાન કર્મ દ્વિગ્નતમાં સીધું છે તેથી—દિવ્ય શરીરને રચે છે, દિવ્ય ઇન્દ્રિયોની હવેને પ્રાપ્ત કરાવે છે, એ દિવ્ય દેહ તથા દિવ્ય ઇન્દ્રિયોવડે ભોગવાતા દિવ્ય વિષયોનો ભોગ કરાવે છે અને એની મર્્યાદારૂપ સમય એટલે આયુષ્યનો સ્થાપે છે. આ પ્રમાણે જ્યોતિષોમયાગ એ ત્રણે વિષાકને આપનાર છે અને એની સાથે એના અવિરોધને ઉન્મુખ થયેલાં કર્મો તે ભોગ તથા આયુષ્ય એ વિષાકને આપે છે. આ સર્વ પ્રારબ્ધરૂપ થયેલાં કર્મોનું ફક્ત નિષ્પત્તિ થયું છે, નિશ્ચય કરીને હવે મળનાર છે તેથી એ કર્મોને શાસ્ત્ર નિયતવિષાકકર્મોશય કહે છે અને એની અપેક્ષાએ, જે હવે સંચિતકાપમાં પડી રહેલાં કર્મો છે તેને અનિષ્પત્તિવિષાક કહેવામાં આવે છે. અનિષ્પત્તિવિષાકનો અર્થ એ છે કે જેનો વિષાક, જેનું ફક્ત કપારે મળશે તે નિર્ણય નથી તેવાં. આ સંચિતકાપમાં પડેલા કર્મોશયોનું ફક્ત કપારે મળશે, એમનો પાક કપારે થઈ એ ફળશે તે નિશ્ચય કરી શકાય તેમ નથી, કેમકે હાલ તરત તો એ સંચિતકાપમાં પડ્યા છે, હવે ધારા કે હાલની સ્થિતિમાં એ સર્વ કર્મોમાંથી એક અમુક કર્મોશય સૌથી બળવાન છે એમ જણાય છે, તોપણ એ કર્મોશય હવે દેવશરીરના અતે ફળ આપશે જ એમ કહી શકાય તેમ નથી, કારણકે એ જ શરીરી દેવશરીરમાં જઈને નહુપ રાગના જેવું કોઈ આચરણ કરે અથવા એ દેવજોડની મર્્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરે અથવા કોઈ પણ કર્મ તીવ્રવેગથી કરે તો તે કર્મ પ્રધાન થઈ ગય અને તે પણ પ્રથમ ફક્ત આપી ગય, એવું બને. આથી આ સંચિતકાપમાં પડેલા કર્મોનું ફળ કપારે મળશે તે નિર્ણયિત થઈ શકે તેમ નથી. એ કર્મોશયની ત્રણ ગતિ થાય છે : (૧) જપ, તપ, સંયમાદિના અનુષ્ઠાનથી અથવા શ્રીમદ્ગુરુ મહાત્માઆદિના આશિર્વાદથી તથા શાપથી, તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉદય થવાથી અથવા પ્રાપ્તિત કર્મોનું અનુષ્ઠાન કરવાથી એનો નાશ થાય છે એ પ્રથમ ગતિ છે. તેમાં જે પાપરૂપ કર્મો છે તેનો પ્રાપ્તિતથી નાશ થાય છે, સંપ્રાવર્તન, પ્રાણ્યાયામ અને સંયમ એ ત્રણથી પાપનો નાશ થાય છે તથા કામ્ય પુણ્ય કર્મોની શિથિલતા થાય છે એટલે એ નાશને ઉન્મુખ થાય છે અને તત્ત્વજ્ઞાનથી સર્વ સંચિત કર્મોશયનો દાહ થાય છે એટલે તે પોતાનું ફક્ત ન આપી શકે તેવી સ્થિતિ થાય છે અને જે ચિત્તમાં એ સર્વ રહે છે તે ચિત્તનો નાશ થઈ ગય છે તો પુણ્યપાપરૂપ સર્વનો નાશ થાય છે. આ નાશરૂપ ગતિનું પ્રતિપાદન કરતાં ઝુનિ જણાવે છે કે ક્વ દ્રે હ વં કર્મણી દંદિતવ્ય વાપકર્ત્વકી રાગિઃ પુણ્યકૃતોઽપહન્તિ—કર્મો એ પ્રકારનાં છે, પુણ્ય અને પાપ, તેમાં પુણ્યકર્મો પાપકર્મના સમૂહને નાશ કરે છે એવાદિ,

ખીજી ગતિ તે આ છે. જેમ જ્યોતિષ-પ્રધાનમાં કર્મોપદ પ્રધાન થઈ કલ્પ આપવા તૈયાર થયો ત્યારે તે જન્મમાં કલ્પ આપી શકે તેવાં સર્વ કર્મોપદ કલ્પ આપવા તૈયાર થઈ ગય છે તેમ આ સંચિતકર્મોમાંથી કોઈ પ્રધાનકર્મ કલ્પ આપવા પ્રધાનરૂપે જ્યારે થઈ રહે ત્યારે તેની સાથે તેને અનુકૂળ કર્મો પણ તૈયાર થઈ કલ્પ આપે. અર્થાત્ આમાંથી કોઈ કોઈ જોનાનું રચનપણે અથવા આ પ્રમાણે પ્રધાનતા અંગેરૂપે ગોઠવેરૂપે કલ્પ આપે એ ખીજી ગતિ છે.

ખીજી ગતિ તે નિરંતર સંચિતરૂપે જ પડી રહેતું તે છે. જેમ હાલ જેનું બલવાન પ્રારંભથી અભિભવ પામીને એ સંચિતરૂપે પડી રહ્યો તેમ જ ઉત્તર સમયે પણ હવે બલવાન પ્રારંભથી અભિભવ પામી પડી રહે. આ વાત ગતિને યોગગાત્રમાં અનુક્રમે નાશ, પ્રધાન કર્મમાં આપાપગમન, અને સંચિતરૂપે જ રહેતું એ નામો પણ આપવામાં આવે છે. આમ વાત ગતિ દ્વારાથી એની કંઈ ગતિ થશે એ નિશ્ચય થઈ ગયે તેમ નથી તેથી આ કર્મોપદને અનિયતવિધાક કહેવામાં આવે છે અને તેવા સંબંધમાં સાત્ર પણ જણાવે છે કે ગહના કર્મણો ગતિઃ—એ કર્મની ગતિ ગહન છે. કળી શકાય તેવી નથી.

(અર્થ)

ધુદ્રં હૃદયદૌર્વલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરંતપ ।

“દુર્બલ ન છવો” (શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી)

વિષમાં સર્વ પાપોમાં શ્રેષ્ઠમાં પાપ તે દુર્જનતા. દુર્જનતા તમોશુભનું પરિણામ, પરક્રોધ અને આ લોક ઉભયથી મુક્ત કરનાર પણ દુર્જનતા. દુર્જનતા મર્વ દુઃખ અને પાતકોની વાતની. દુર્જનતા અને પાપોનું કલ્પ. દુર્જનતા અવનતિનો સરળ માર્ગદર્શક. અદ્યપ્યં બુદ્ધાની છવ-ત્વની જાનિમાં પ્રમાણનાર પણ દુર્જનતા. જેમ કાલની કોઈ પણ વસ્તુમાં ઉપક્રમે પ્રવેશ થતાં તે વસ્તુનો નાશ થાય છે તે જ પ્રમાણે મનુષ્યમાં દુર્જનતાનો પ્રવેશ થતાં તેની અવનતિ થાય છે. ઉત્સાદ પ્રસન્નતા, આરાધા, ધૈર્ય, વિવેકાદિ મર્વ અસ્થાય.

ગરીરમાં દુર્જનતા આવતાં બલમત્ત પણ કંટાળારૂ. શુદ્ધકાર્ય. વ્યાપાર, નોકરી, મર્વ કાર્યોમાં શિથિલતા. જ્ઞાનજ્ઞાનંદ, વાર્તાનંદ, વિનોદાનંદ, મંત્રીનાનંદ, વ્યાયામાનંદ વગેરે મર્વ જ્ઞાનાનંદ પણ દુર્જનતા દર્શાવી રજાવતા થતાં અદ્યપ્યં. જોને દુર્જન થતાં આખા વિષયમાં દુર્જનતાનાં દર્શન થાય છે. મનમાં દુર્જનતાનાં પ્રવેશ થતાં આરાધને રથાને નિહારા. ધૈર્યને રથાને કાવરત. પ્રસન્નતાને રથાને ચિન્તા પ્રકરે છે અને વિષમાં ત્યાં ત્યાં દુઃખપર્વ આવે છે અને શુભમાં પણ અશુભનાં દર્શન થાય છે. મર્વ સંજગ વિચારો આકાશ જાય છે અને નિર્જળ-નિઃસરત્વ વિચારો ચિત્તમાં ઉભયાય છે. સુંદર પ્રાચિની કંપનાને રથાને દુઃખમય આચિની કંપનાઓ રજાય છે.

હશે એવો ભાવ પ્રકટ થો. રાત્રીએ તેને પ્રભાત કર્યા અને બેઠા અર્પણ કરી. યોગીશ્વર મર્મોપચિત્તો છે એમ મમણ રાત્રીએ તેને તે બ્રમરે નહિ જોડાવવા નિશ્ચય કર્યો અને પુનઃ એ જાગૃત થાય ત્યારે ત્યાં આવવા નિર્ણય કર્યો. આ પ્રસંગે પેલા માધ્વીમારને વિચાર થયો કે, માત્ર સાધુનો આરો દેવો કરવાથી રાત્રીએના મારા ચરણમાં પડવા ત્યારે જો સાચા સાધુ યવાય તો તેા કેવો મહાન લાભ પ્રાપ્ત થતો હશે. આ વિચારથી તેનામાં પૈરાય ઉદ્ભવ્યો અને ત્યાંથી સ્વસ્થાને જવાને બદલે મર્મ ત્યાગ કરી ચાલી નીકળ્યો. હંરકારજેવા ક્ષેત્રમાં તે ગયો, ત્યાં કોઈ ઉચ્ચ ગ્રાટિના મહાપુરુષનો સમાજન થયો અને તેમણે તેને દક્ષિણ આપી. છેવટે તે સાચો સંત બને છે અને પુનઃ હાંમે કાળે સ્વસ્થાનામાં ફરતો ફરતો આવે છે. તેની સાચી સાધુતાની સુગ્રાસ નગરમાં ફેલાય છે અને દર્શનનિમિત્ત સર્વ ગ્રજાઓને જાય છે. છેવટે રાત્રી પછી આવે છે અને સંતને મહેલમાં પધરાવે છે. એ સંતે આતુ ઉચ્ચપદ કરી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું તે વાર્તા શ્રવણ કરતાં સર્વ અકિત થાય છે, સ્મરી વસ્તુનો દંભ કરતાં આ પ્રમાણે બન્યું તો વચ્ચારી બાવના શું ન કરી શકે ? બધુઓ ! પૂજ્ય શ્રી વિશ્વવંદે તેમ જ પરમ સ્વાશુ શુરહેવ આ બાવનાનું સ્વરૂપ આપણને જણાવ્યું છે. તેદ્વારા આપણે આપણા અંતરના મામલ્યને બંધન દશામાં ધાવવાનું છે. ભારતવર્ષમાં નાનકડા બાલકને આનાઓ હિંદોસની તે પ્રમજ હાલસાથી પછી તેનામાં જ્ઞાન-બાવનાનું મંચાર ભરતી. મહાક્રમા ચોતાના ધાવણ બાલકને કર્યા તત્વજ્ઞાનપૂર્ણ હાલસાં, ગાતાં તે શ્રવણ કરો :

શુદ્ધોસિ શુદ્ધોસિ નિરંજનોસિ .

સંસારમયાપવિવિતોસિ ।

“ હે બાલ ! તું શુદ્ધ છે, તું જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, તું નિરંજન છે, તું માયાથી રહિત છે, ” જેની માતાએ ગળપૂરીમાં આવી બસિલ બાવનાનું પાન કરાવે તેનાં બાલક અદ્ભુત સામર્થ્યવાન, નિર્ભય અને તત્વજ્ઞાની થાય એમાં શું આશ્ચર્ય ? આપણા શુરહેવે પછી મનોહર અને ચેતન વાધીમાં શું ગાણું છે ?

હું છું નિત્ય નિરંજન

હું સ્વનંત્ર સ્વતમાનંદન

હું નિરુપદંત્ર, પરમાત્મ ચિદ્ધન ક્ષણે જ.

પ્રિય બધુઓ ! અલ્પજ્ઞાણમાં, રજોરમાં આ બાવના ભરેલ કુર્મલતાને દૂર કરો, અને શુરુદ્ધ વશ અને અતે શંકરની નીચે આપેલી પંક્તિઓસાથે સર મિલાવનાં ઉપેક્ષમધુરી જત્ય ગળાવના મિદ્ધપદે કરો,

“ ન મૃત્યુર્ન શંકા ન મે જાતિભંદ :

પિતા મૈત્ર મે નૈવ માતા ન જન્મ ।

ન વંધુર્ન મિત્ર ગુરુર્નૈવ શિષ્ય :

વિદાનંદરૂપઃ સિદ્ધોઽં સિદ્ધોઽં ” ॥

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ:

“ જીવન ધોડો. ”

॥ ૐ શ્રી. ॥

નિત્યસન્દેશ.

શુક્રવાર, તા. ૨૯ : ૭ : ૧૯૩૧

પૃષ્ઠ : ૪
 તા. ૧૯૩૧, આવાદે શુક્ર ૧૫
 શનિવાર
 તા. ૧ : ૭ : ૧૯૩૧.

પ્રત્યક્ષદર્શ :
 ચરણપાદ, આરિઘ્યમન્દિર
 વડોદરા.

વાર્ષિક લેવાનમ :—
 દિનમાં : ૧. ૪-૦-૦
 દિનબદલ : ૬૫ સિલિંગ.

શ્રી આરિઘ્યમન્દિર :
 વિવાહીને સુખવા મુખવા-
 યોગ્ય સંરેષા.
 દાન દેવાયોગ્ય સંરેષા.
 સદાચરણ યોગ્ય સંરેષા.
 વિવાહીને સંરેષા આપ-
 નાર સંરેષા.
 વિવાહીમાં આરિઘ્યમાટે
 મળતી સંરેષા.

રમણ : વડોદરા.
 આ પત્ર લેવાની ઉચ્છેદી
 પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, માડ
 કાનેત્રી જગીમાં-વડોદરામાં
 ઘોડાલાલ લાલભાઈ શરે, શ્રી
 એવરસાધકવર્ણવર્ણથી
 પ્રકાશક :
 પ્રોવિન્ટિયલ પ્રેસ ટ્રિબ્યુ-
 આરે ધાર્મ અને પ્રકાશક
 શ્રી વિષ્ણુ-વિવાન,
 વડોદરા, એ રમણે પ્રસિદ્ધ
 કર્યું. તા. ૧ : ૭ : ૧૯૩૧

આને શુભકર્મિમા. જુઓ તે કે જે લઘુને ગુરુ કરે. ગુરુ તે કે જે
 અપૂર્ણને પૂર્ણ કરે. ગુરુ તે કે જે અવ્યયને મદાન કરે. આમ શરીરોત્તે
 અને? વચનમાં મનુષ્ય એકાગ્રીમનું લક્ષણ ન વ્યવહાર મગાવી રહે
 છે તેમ કરેવાનો મનુષ્ય એકાગ્રીમનું લક્ષણ ન વાચન મનુષ્ય, દેવ
 અથવા પશુ કે રાક્ષસ અને છે. વચારે આપણે સારી વસ્તુમાંથી
 કાંઈ લઈએ છીએ ત્યારે આપણે સારા જનીએ છીએ. ગુરુ એ સારી-
 સર્વોત્તમ વસ્તુ છે; એમાંથી જે મળે છે તે સારું ન મળે છે, કારણ જે-
 નામાં ગાળું ન છે તે ન ગુરુ છે. અને તેથી ગુરુ દમેશાં સારું ન આપે
 છે. આથી મારી વસ્તુ પામવાથી આપણામાં જે લઘુના અથવા નાના-
 પક્ષે એટલે અપૂર્ણતા અથવા મહિનતા હોય છે તે ગુરુના સંબંધથી
 નથી રવી ત્યાં મુખ્યત્વે એટલે મોટાપણું. પૂર્ણતા અથવા નિર્મલતા
 ઉપર છે. ગુરુ એ ન કામ છે કે નાનાને મોટું કરવું. આપણે પૂર્ણ
 થવા ઇચ્છીએ? હાથ ધરા. જાની ધરા. મોટા ધરા. ઇચ્છીએ? તો આ-
 પણે ગુરુને મેળવવા બેઠાં. ગુરુ આપણામાં જે દલકાપણું છે તે ટાળી
 ઉચ્છેદણું આપે છે. દલકાપણું દુઃખ, ક્ષેષ, કષ્ટ અને એવું એવું
 ન મેળવવા જેવું આપણામાં પ્રકટાય છે; ઉચ્છેદણું આપણને કુખ,
 આનંદ, શાંતિ, ઉન્માદ, પેશ, વધારે અને વધારે ઉત્તમ વસ્તુ મેળ-
 વવાનું તમ આપે છે. જે પૂર્ણ છે, જે ગુરુ છે. જે મર્વન છે, સર્વ-
 સમિમાન છે તેના તરફ ઉચ્છેદણું આપણને લઈ જાય છે. ઉચ્છેદણું
 આપણને દેવ બનાવે છે. ઉચ્છેદણું આપણને ગુરુ આપે છે. આપણે
 પૂર્ણ નજન નિશ્ચય કર્યો છીએ, ચિંતાવાળા થઈએ છીએ. કોપ-
 વાળા, મેદવવાળા, થઈએ છીએ. આત્મ આત્મ આપણામાંથી જાય તો
 આપણે મનુષ્યમાંથી દેવ બનીએ. આપણી મહિનતામાન ટાળનાર

ગુરુ છે. ગુરુનો ઉપદેશ આપણે માનીએ, ગુરુનું જ્ઞાન આપણે લઈએ તો ગુરુનું ગુરુપણું આપણામાં આવે. આપણે ગુરુ બનીએ. ગુરુ બનવાનું સાધન ગુરુ કહે તેમ કરવું, એ જ છે.

શ્રીગુરુદેવ.

શ્રીપુરુષાર્થસિદ્ધિ.

(અનુસંધાન મતાંક ૪૨ ના પૃષ્ઠ ૩૩૫ થી.)

બ્રહ્માનંદરૂપ અખંડ સુખની અભિવ્યક્તિ જ્યાં પ્રકટ છે, ત્યાં કાઈપણ ઇચ્છાની જાગૃતિ ક્યાંથી થાય ? જેમ સમગ્ર સૃષ્ટિનો ક્રમ લય પામતાં આપ ચૈતન્યતત્ત્વરૂપે પ્રકાશી રહો છો, તેમ ઇચ્છાને પ્રકટાવનાર મન, બુદ્ધિ તેના મૂલ કારણમાં સમી બેધેજાં બાસે છે. ઇચ્છાનો કાઈ વિષય શેષ રહેલો જણાતો નથી. આપની આ ઉભય શક્તિની પ્રેરણાથી એક કાસે વિજ્યદંડ પ્રાપ્ત કરવો એવી ઇચ્છા ઉદ્ભવી હતી, તેમના જ અનુગ્રહથી એ ઇચ્છાનો લય થઈ ગયો છે. આપ ચૈતન્યતત્ત્વરૂપે નિરંતર પ્રકટ રહો એ જ યાચું છું.

વીરેન્દ્રનાં વચન શ્રવણ કરી દેવાધિદેવ આ પ્રકારનાં વચનો બોલ્યા, કે હું વીરેન્દ્ર ! અનેક વિકાસોનો જન્મ કરીને જે આ સ્થાનમાં આવે છે તેને જ વિજ્યદંડ પ્રાપ્ત થાય છે. આ દંડ લઈને તું હવે તારા મુદ્રપ્રતિ પાછો વળી જા. તારા પ્રવાસના અનુભવો યોગ્ય અધિકારીને કહેતાં તેને આ માર્ગે વાળવા એ જ હવે પંડીનું તારું કર્તવ્ય છે. ઇચ્છામાત્રના અવધિને પામેલા તારા સરખાને હવે વિશ્વમાં કંઈ પણ પ્રાપ્તવ્ય શેષ નથી. પરપ્રારબ્ધથી તારા સર્વ વ્યવહારે યશો તે સાધતાં પરિણામે તારી યાચનારૂપે તું ચૈતન્યતત્ત્વરૂપે થઈ રહીશ. મારી ઇચ્છાથી તું અમુક સ્થલે પહોંચી જઈશ.

વીરેન્દ્ર વૈખરીને ગતિ આપવા જાય છે ત્યાં તો આ સર્વ દર્શ્ય અળપાઈ ગયું. એના નેત્ર બંધ થયાં. પુનઃ નેત્ર ઉઘાડી જુએ છે તો પોતે અલકાપુરી નગરના દરવાજાસમીપ ઉભો રહેલો જણાયો. ધારીધારીને જોતાં નક્કી થયું કે આ તો અલકાપુરી જ છે. શરીરે આવ્યો ? ને જોયું તે સત્ય કે અસત્ય. વિજ્યદંડ હાથમાં જોતાં અનુભવેલો પ્રસંગ સાચો છે એમ નિર્ણય કર્યો, નહીંતો આ દંડ ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? આમ વિવિધ વિચારને સેવતા એક સ્થલે ખેસે છે.

હવે પ્રધોતનદેવને ત્યાં શું થઈ રહ્યું છે તેનું અવલોકન કરીએ. વીરેન્દ્રના ગયા પછી ઉત્તરોત્તર આ અલકાપુરીના મહારાજા પ્રધોતનદેવ કેવલ તટસ્થ ભાવથી વ્યવહાર સેવતા આ રાજ-પુત્રના આવવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એ સત્ત્વર નિર્વિઘ્ન કાર્ય સિદ્ધ કરીને આવે તત્ત્વિમિત્ત પોતાની કન્યાપાસે વિવિધ સત્કર્મ કરાવતા હતા, અને તેથી રાજકન્યાનું અંતર પણ દિવસે દિવસે શુદ્ધિને પામતું હતું. વીરેન્દ્રને યોગ્ય પોતાની કન્યા થતી જાય છે એ જોઈને મહારાજાને પ્રમનતા થતી હતી. સંબંધ પામનાર સ્ત્રી અને પુરુષ બે સર્વ રીતે અનુકૂલ હોય તો તેમનો મુદ્રસ્થાશ્રમ આદર્શ થાય છે.

રાજપુત્ર મળ્યો ત્યારે તથા આપણે ત્યારે કેવા ઉચ્ચ અધિકારનો હશે એ સમજનાર પિતા કન્યાને ગોચ શિક્ષણ આપી રહ્યા છે. એક દિવસ રાત્રિએ પ્રયોનતદેવને સ્વપ્ન આવ્યું અને તેમાં વિચિત્રદંડ લઈને વીરેન્દ્ર નગરમદાર આવ્યો છે, એવું જોયું. ગદગત થયા તો જણાવું કે સમય પ્રાત્ન-મુહૂર્તનો હતો. તેથી નિશ્ચય થયો કે જરૂર રાજપુત્ર આવી પહોંચ્યા હશે. પ્રાતઃકાલે સેવકોને ખબર આપાવી કે વીરેન્દ્રની તપાસ કરો. તપાસ કરતાં વીરેન્દ્રને બેઠેલો જોયો. સેવકોમાંના મુખ્ય પુરુષે નિકટ જઈને નમસ્કાર કરી કહ્યું કે મદારાગ્નની આગ છે કે આપ રાજમહેલમાં પધારો, વાહન તૈયાર છે. વીરેન્દ્ર કંઈ પણ ન બોલતાં તેમની સાથે ચાલ્યો. આ સમયે મહેલના દ્વારઆગળ મદારાગ્ન ઉભા હતા. વીરેન્દ્રે જઈને પ્રણામ કર્યાં. પ્રયોનતદેવ ગ્રેમથી તેના હાથ ખાલી અંદર લઈ ગયા. પરસ્પર કુશલતા પૂછી આનંદવાર્તા કરી. પછી સ્નાનબોજાનાદિ કાપ્યાંથી પરવારી પુનઃ એકાંતમાં ઉભય બેસા.

મદારાગ્નએ કહ્યું, કે રાજપુત્ર ! નમારું વર્ચસ જોતાં જણાય છે કે તમે પ્રવાસમાં ઉત્તમ અનુભવ કરીને આવ્યા છો. તમારી પૂર્વની અને આજની સર્વ એકાંતમાં મદાન પરિવર્તન થયેલું બામે છે જેથી જરૂર તમારું અંતર કાંઈ ઉગ્રી વસ્તુને સ્પર્શી રહ્યું છે. આ વિચિત્રદંડ તમારી પામે જોઈ ક્યું પણ તેના આનંદની ચતુર્ક્રિયા પશુ ધયા તમારા મુખઉપર પ્રગીત થતી નથી તેમ કાંઈ વિશાદ પણ દેખાતો નથી. સ્વપ્નમાં માત્ર દેહથી તમે વીરેન્દ્ર છો એમ ઓળખાઓ છો પણ તમે પૂર્વના વીરેન્દ્ર નથી એ તો નિશ્ચય થાય છે.

આપો વિચિત્ર કૈશોર સાથી થયો છે તથા પ્રવાસમાં શા શા અનુભવો થયા તે અડચણ ન હોય તો કહો.

વીરેન્દ્રે કહ્યું : મદારાગ્ન ! આપની શુભ દૃષ્ટિથી આમ જણાય છે. કંઈ પણ ફેર જણાતો હોય તો તેમાં નિમિત્તરૂપ આપનો આશીર્વાદ તથા દિવ્ય અંબલ છે એમ વડી પંડી સ્વપ્નમાં કહેવા ગોચ પ્રતાંન કદી મંબજાગ્યો.

પ્રયોનતદેવ શ્રવણ કરી આનંદ પામ્યા અને બોલ્યા કે તમારું અહોભાગ્ય કે આવા સમયે ગુરુ તમને મળી ગયા. મારી યુવાવસ્થામાં મને એ મદાપુરુષનો દર્શન થયાં હતાં. પંડી એમની ઘણી ગાંધ કરાવી પણ તેમનો પત્તો લાગ્યો નહોતો. આવા ગુરુ તમને મળી ગયા જાણી મને અતિ દર્પ થાય છે. તમે તમારું મામણ નથી દર્શાવતા પણ આ જહનનાં નયનો જોઈ સહે છે કે પ્રવાસમાં જઈને તમે હૃદયમુક્તપદને પ્રાપ્ત કરી નીધું છે. દરે સમય થયો પીની ગયો છે અને તમે શ્રમિત દશેા તેથી હાલન કરો એમ બોલતા પોતપોતાના રચાતમાં ઉભય ગયા.

પ્રાતઃકાલે નિત્યકર્મથી પરવારી મદારાગ્નપામે વીરેન્દ્ર મળ્યા. આનંદવાર્તા કરી છૂટા પડ્યા. આ પ્રસંગે આનંદમાં થોડા દિવસ ગ્વનીત થયા. પંડી એક દિવસે વીરેન્દ્રે કહ્યું કે દરે ગૃહપ્રતિ જવાની મને આજ્ઞા આપે એમ વડનાં અંબલની હામથી પ્રયોનતદેવના હાથમાં આપી.

મદારાગ્નએ કહ્યું : મારી કન્યાનાં લગ્ન કરી પંડી તમને મોહલવાનો તિશ્વય નેં કુશલેની આમળ કર્યો છે. તેથી એ વિધિ થયા પંડી કન્યાને લઈને ગયો. તમારા આવ્યા પંડી ભૂચેન્દ્ર

મહારાજને તમારા આગમનની અને લગ્નની વાત જાણવાની છે અને હું 'ધાર' છું કે પાંચસાત દિવસમાં સર્વ આવી પહોંચશે, માટે ત્યાંસુધી આનંદથી કાળ વીતાવો.

આ પછી કંઈ કંઈ વાતો કરી વીરેન્દ્ર ખોનાના નિવાસસ્થાને જઈ વિચારવા લાગ્યો કે, અહો ! પરચ્છને વણ વર્તીને મારે આ લગ્નઉપાધિમાં પડવાનું છે. સ્વતઃ ઇચ્છીને ઉદય મારામાં નથી તેમ કોઈ પણ પરિસ્થિતિપ્રતિ અભાવ નથી. જેમ ચક્રને ગતિ આપ્યા પછી ચક્ર ક્યાં કરે છે તેમ મારે પણ ઇષ્ટસત્તાથી વિચરવાનું છે, કારણ કે 'હું'પણું' રહ્યું નથી. તેથી હવે તો માત્ર "જે જે આવી મળે ભવમાં તે, સદા મારું સારું કહેયું," એ ગાન કરતાં મૂંડત રહેવાનું છે. વળી આ રાજકન્યાનો પ્રારબ્ધયોગ મારી સાથે સંબંધ પામવાનો હશે તો એ પણ મિથ્યા ધાય તેમ નથી, મિથ્યા કરવાની આવશ્યકતા પણ નથી, અદ્વૈતકર્મજલથી ભોક્તાભોજનો સંબંધ થાય છે, એ અનુભવનાર મારા જેવાને જેમ આય તેમ થવા દો એ વિચારથી વિરમનું થાય છે.

(અપૂર્ણ)

શ્રીયોગસાર.

[અનુસંધાન ચર્તાંક ૪૭ ના પૃષ્ઠ ૩૭૫થી.]

હવે આ અનિયત વિપાકરૂપ કર્માશયનો વિચાર અર્ધથી અટકાવી નિયતવિપાક-ફલ આપના તૈયાર થયેલાં અર્થાત્ પ્રારબ્ધરૂપ કર્મનો વિચાર કરીએ તો એમાં કેટલાક જાતિ, આયુષ્ અને ભોગ એ ત્રણે ફલને આપનાર હોવાથી ત્રિવિપાક કર્માશય છે, કેટલાંક એ જ ફલને આપે છે માટે દ્વિવિપાક છે અને કેટલાંક એક જ ફલને આપે છે, માટે એકવિપાક છે ઉપર દર્શાવેલાં જ્યોતિષોમયાગનો કર્માશય ત્રણ વિપાકને આપે છે; દિવ્ય દેહ, દિવ્ય વિષયભોગ અને આયુષ્ એ ત્રણેને આપે છે માટે એ ત્રિવિપાક છે, એની સાથે ઉદ્ભુત ચર્મગચ્છા કર્માશય એ જન્મ આપનાર નથી પણ માત્ર એ જન્મમાં ભોગ જ આપનાર છે અને આયુષ્ને રચે છે તેથી એ ભોગ અને આયુષ્, રૂપ એ વિપાકને આપનાર હોવાથી દ્વિવિપાક કર્માશય છે. એમાં પણ જે ભોગ માત્ર જ આપે તે એક ફલને આપનાર હોવાથી એકવિપાક છે.

આ પ્રમાણે ઉત્તરજન્મે ફલ આપનાર કર્માશયના સંબંધમાં આપણે જોયું તો એ ધર્મ અને અધર્મ બંને રૂપ હોય છે અને એ બંને પ્રકારનો કર્માશય જાતિ, આયુષ્ અને ભોગ એ ત્રણમાંથી એક, એ અથવા ત્રણે ફલને આપનાર ચર્મશક છે. દરે વર્તમાન જન્મમાં જ ફલ આપનાર દૃષ્ટાન્તમેદનીય કર્માશય-પ્રતિ જોઈએ. એ કર્માશય ઉપર કલ્પા પ્રમાણે ધર્મ અને અધર્મ એ બંને રૂપનો તો છે. પણ જે જાતિનો અર્થ જન્મ લઈએ તો એ કર્માશયમાંથી કોઈ પણ જન્મ આપનાર નથી, કારણકે એ વર્તમાન જન્મમાં જ ફલ આપનાર છે. તેવી એ કદાપિ ત્રિવિપાક-ત્રણે ફલને આપનાર હોઈ શકતો નથી. જાતિનો અર્થ તે તે સ્થિતિ લઈએ તો એ કર્માશય પણ ત્રિવિપાક ચર્મશક છે, ઉર્વશી લતારૂપાને પામી ત્યારે લતારૂપાને અને એવી બીજી સર્પત્વાદિ સ્થિતિને જાતિમાં ગણીએ તો આ કર્માશય પણ ત્રિવિપાક ચર્મશક છે, જન્મ અર્થ લઈએ તો દ્વિવિપાક

અને એકવિધ હોઈ શકે. શ્રી ચિન્મામિત્રને આલ્મશરીરમાં ઈર્ષ્યાયુગ્મ તથા ભોગ એ બેની તપશ્ચરણને લીધે પ્રાપ્તિ થઈ છે નથા શ્રી વાલ્મિકિને પણ એ બેની અગિશરીરમાં રામમંત્રપ્રભાવે પ્રાપ્તિ થઈ છે, તેથી એ દિવિયાક કર્માશય છે. નદુપને મર્ષશરીરની પ્રાપ્તિ થઈ તેમાં આયુષ્ય વધુ પડ્યું નહોતું અને ઉર્વશીને ક્ષતાશરીરની પ્રાપ્તિ થઈ તેમાં પણ આયુષ્યના ઉપર એ કર્માશયની અસર થઈ નહોતી પણ માત્ર તે તે દેહના ભોગની જ પ્રાપ્તિ થઈ છે તેથી એ વિષાક તે એકવિધ કર્માશય છે. આ રીતે વર્તમાન જન્મમાં ફક્ત આપનાર કર્માશયના સંજયમાં સિદ્ધાન્ત છે, અને ઉત્તરજન્મે ફક્ત આપનાર કર્માશયના સંજયમાં પ્રથમ જ કહેવાઈ ગયું છે.

આદિ વર્તમાન જન્મમાં જ ફક્ત આપનાર દુષ્ટજન્મવેદનીય કર્માશયનું પ્રતિપાદન કરી યોગસાક્ષ અને ખરું બેનાં સર્વ શાસ્ત્રો (કેમકે બીજા અંશમાં ગમે તે ભેદ હોય તોપણ આ કર્મપ્રક્રિયાનો મર્વ શાસ્ત્રે એકમુદ્રાથી રીતે સ્વીકાર કર્યો છે.) મૂલ્યે છે. કે વર્તમાન જન્મમાં નવાં કર્મ કરી શકાય છે. છત્રોની પ્રગતિ કેવલ પ્રારબ્ધને અધીન નથી જ, નથા એ કર્મો એટલા બહુવાન થઈ શકે છે કે ગમે તેવું પ્રારબ્ધ હોય તો તેને અન્યથા કરી શકે છે. આ સિદ્ધાન્ત વિચારથી પણ યુક્ત દેખાય છે. પ્રારબ્ધ એવી કંઈ વસ્તુ જ નથી એમ માનનાર કાર્યકારણના મૂલ્ય ધનું અજ્ઞાન જ સૂચવે છે. કાર્યનું કારણ નિયમન કરે છે એ નિયમ આખા વિશ્વમાં પ્રવર્તે છે અને તેનો અપવાદ મનુષ્યોમાં કે શરીરોમાં હોય એ માની શકાય તેમ નથી. જેઓ પ્રારબ્ધને માનતા નથી તેઓ સુખદુઃખની વિચિત્રતાની કાર્ણ પણ યુક્તિયુક્ત ઉપપત્તિ ગતાવી શકે તેમ નથી. આ જ પ્રમાણે જેઓ એમ માને છે કે વર્તમાન જન્મમાં જે થાય છે તે મર્વ પ્રારબ્ધના ફલરૂપ છે અને છત્રો નવાં કર્મો કરી શકતાં નથી તેઓ પણ પ્રારબ્ધના મહત્વથી અજ્ઞાનતા જ સૂચવે છે. બંને છત્રોમાં વર્તમાન જન્મમાં નવાં કર્મો કરવાનું સામર્થ્ય નહિ હોય તો આ જન્મમાં જે જે પ્રગતિ થાય છે જે જે કર્મો કરાય છે તે સર્વ પૂર્વજન્મનાં પ્રારબ્ધનાં ફલરૂપ સ્વીકારવાં જોઈએ. તેમ થતાં એ પ્રગતિ તો ફલરૂપ થઈ એટલે દાવે ઉત્તરજન્મે ફક્ત આપનાર કયું મધુ ? વર્તમાન જન્મમાં બ્યોનિષ્ક્રોમવાય કોઈએ કયો અને મતલબે અલબ્ધતા કરી તો એ બંને પુરુષને તેમ કરવાની મતિ પ્રારબ્ધે આપી અને તે પ્રમાણે એ બંને કર્મો થયાં, એ બંને પૂર્વના પ્રારબ્ધના ફલરૂપ થયાં તો એ બંને ફલરૂપ હોવાથી એનું દાવે નવું ફલ કેવી રીતે મળે ? નહિ જ મળવું જોઈએ, કેમકે એ તો કંઈ કર્મરૂપ નથી પણ ફલરૂપ છે. આ નિયમથી બેનાં પૂર્વજન્મમાં જે પ્રગતિ એ જીવતી થઈ દરે તે સર્વ પણ પૂર્વના પ્રારબ્ધનાં ફલરૂપ જ હોવી જોઈએ અને તે જન્મમાં એણે નહીં કર્મો કરવાં નહિ જોઈએ. તો પછી આ નિયમ ક્રમાડનાં કાર્ણ પણ જન્મમાં છત્રે કર્મો કર્યાં જ નથી એ સિદ્ધ થાય અને તેમ સિદ્ધ થતાં પ્રારબ્ધ એવું જ કંઈ રહેશે નહિ. તેથી પ્રારબ્ધની સિદ્ધિમારે જીવમાં કર્મ કરવાનું સામર્થ્ય સ્વીકારવું જોઈએ. અને તે જેમ પૂર્વજન્મમાં બેનામાં હતું તેમ જ આ જન્મમાં પણ છે. એ સામર્થ્યને જ અવગણના અથવા નોકમાં પુરુષાર્થ અથવા પુરુષપ્રવર્તન નામ આપવામાં આવે છે. તો જેમ પૂર્વજન્મમાં એ પુરુષાર્થના ખસે કર્મો કરાયાં તે જ પ્રમાણે વર્તમાન જન્મમાં પણ એ જ પુરુષાર્થના એ જ પુરુષપ્રવર્તનના ખસે નવાં કર્મો થઈ શકવાં જોઈએ. ખરું બેનાં તો વર્તમાન

જન્મમાં પ્રતિકર્મમાં નવીન કર્મો એ પુરુષપ્રયત્ન કરે છે અને પ્રારબ્ધના ફલમાં ફેરફાર કર્યા જ કરે છે. અને તે આ પ્રમાણે. પ્રારબ્ધ પોતાનું ફલ આ ત્રણ રીતે આપતું દેખાય છે : (૧) કોઈ પ્રારબ્ધ કર્મ આપણને સ્વાભાવિક રીતે, કંઈ પણ દૃષ્ટકારણ વિના ઉદ્ભવી અથવા આગંદ પ્રકારે છે. સર્વ મનુષ્યોને આ સ્થિતિતો અનુભવ થાય છે. સવારથી જ કોઈ દિવસે “આનંદનું” જ બાન થાય છે અને કોઈ દિવસ સવારથી જ એથી વિપરીત બાન થાય છે. તેમ જ દિવસના ભાગમાં કોઈ ઘણામાં મનમાં એમ ને એમ આનંદ સ્પુરતો રહે છે અને કોઈ ઘણામાં અંતર સંકોચ પામેલું પ્રતીત થાય છે. આ પ્રારબ્ધનું એક પ્રકારનું ફલ છે. એ ફલ તો જ્યારે પ્રતીત થાય છે ત્યારે જ આપણે જાણીએ છીએ અને તેથી એની પ્રતીતિ અથવા અનુભવ એ જ એ ફલનો ભોગ છે તેથી એ ભોગ તો યથા પછી જ આપણને તેનું જ્ઞાન થાય છે. (૨) શરીરમાં વ્યાધિઆદિ ઉત્પન્ન કરી તેદ્વારા પ્રારબ્ધ પોતાનું ફલ આપે છે, તે દ્વિતીય પ્રકારનું ફલ છે. આમાં તે તે વ્યાધિની પ્રતીતિ થાય છે ત્યારે જ આપણે તેને જાણીએ છીએ તેથી એમાં કંઈક અંશે પ્રારબ્ધના ફલનો ભોગ યથા પછી જ એનું જ્ઞાન આપણને થાય છે. આ જ પ્રમાણે અનાયાસે લોટરીમાંથી ધનની પ્રાપ્તિ થઈ જવી, કોઈ મનુષ્ય ધીસ કરે અને તેમાં મોટી રકમ અન્યને આપે તો તે અન્યને તે ધનની પ્રાપ્તિ થવી તેમાં પ્રયત્નની અપેક્ષા રહેતી નથી તેથી એ રીતે ધનની પ્રાપ્તિ થઈ જવી ઇત્યાદિ ફક્તની પ્રાપ્તિ આ પ્રકારમાં ગણાય છે. (૩) તૃતીય પ્રકારમાં જ પ્રારબ્ધ આપણને કંઈ કર્મ કરાવી, પ્રયત્નમાં પ્રેરી, પ્રયત્નમાં જોડી ફલ આપવા તૈયાર થાય છે, તે છે. આ પ્રારબ્ધ પરિપૂર્ણ પ્રારબ્ધ નથી પણ અપૂર્ણ પ્રારબ્ધ છે કેમકે એ પોતાના ફલની પ્રાપ્તિ કશવવામાટે જીવંતરથી પ્રયત્નની અપેક્ષા રાખે છે. હવે ધારો કે આપણે કોઈ પ્રારબ્ધ દેવદત્તને ફલ આપવા તૈયાર થયું છે અને તે એને પ્રેરણા કરે છે કે તું અમુકના અહમાંથી ચોરી કર. જેમ સંચિત કાળ કંદમાં રહે છે, તેમ પ્રારબ્ધકાળ હૃદયમાં રહે છે અને તેમાંથી આ એક સંસારરૂપ કર્મશય ઉડી મૂક્યામાં જઈ સ્થિત થાય છે અને ત્યાં રહી દેવદત્તને આ પ્રેરણા કરે છે.

(અપૂર્ણ.)

ખીલવું અને કરમાવું.

શ્રી ગુરુદેવનો નિત્યનો મંદેશ, નિત્યનો ઉડા અને સર્વોત્તમ ઉપદેશ, જનકડયાણુર્થે અપાયેલો આચારસિદ્ધ ઉપદેશ, અને તે કયો ઉપદેશ ! પ્રત્યેક અજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થતા ‘ ક્ષેત્રસાધક પત્ર ’ નો મુદ્રાલેખ ‘ જીવન ઘડો ’.

જીવન ઘડવામાટે જ વારંવાર આપણને બોધ મળ્યો છે. ઘડાયેલું જીવન એટલે જ ખીસેલું જીવન, પ્રયુક્ત જીવન—સર્વ રીતે મનની, જીવિની, ઇન્દ્રિયની, બાવનાની, વર્તનની, કંઈપણની, વિચારની, ક્રિયાની, મંકડપની ખિતવણી.

આવા પ્રકારની ખિતવણી જો જો કરી છે તેણે જ જીવન ઘડી નાખ્યું છે. આપણામાં રહેલી સર્વોત્તમતાની ખિતવણી થવી એ જ જીવનવિકાસ—જીવનનું ધડતર છે. જ્યારે જ્યારે

આપણામાં રહેલી શક્તિઓને કિલ્લવ વિચાર તથા રિયા કરી એ ખીણી ઉત્તી શક્તિઓને આપણમાં આવે છે ત્યાં જીવન નાશ પામે છે—જીવન કરમાઈ જાય છે.

કેઈ પાત્ર પ્રકારે જે જીવન ખીણી નથી તેવું જીવન જગતમાં નિરપેક્ષની દેવાઉપગત બીજાને પણ દાનિ કરનાર થઈ અધઃપતનને પામે છે.

આપણામાં અગ્રણી આમર્ષ દુષ્ટચેતુ છે તે આમર્ષને ખદાર આત્મવૃત્તિ, ખીણવૃત્તિ, પરિમત-પ્રસારક કરવું એમાં જ જીવનની મરણ છે—અસૌકિંચ છે.

આપણામાં રહેલા મર્યાદાત્મક તત્ત્વસાથે ઔદય સંધાય છે ત્યારે જ આપણી કપતા, વિચાર, ભાવના, રિયા-સર્વ ખીણી ઉડે છે. જે તત્ત્વમાં સર્વ કંઈ મર્યાદાત્મક રહ્યું છે તેનાથી મંલન થતાં આપણને જોઈતું કંઈ મળી રહેતાં આપણે ખીણી ઉડીએ છીએ. તેનાથી પૃથક્ પડતાં આપણે કરમાઈ જઈએ છીએ—દુઃખ અને જીએ.

જે જીવનમાં એ મર્યાદાત્મક તત્ત્વના અંશની વિશેષ વિશેષ મર્યાદા ને જીવન પ્રતિબંધ પૂર્ણ બનવું રહે છે.

નાનીનાની રિયામાં મેંચાની કાઈ જાનનાયે જીવન પેલા રિયા તત્ત્વસાથે અનુમંચાન પામવાની માંચનાવાળું જાની રહે છે, જીવનનો કમે કમે ઘટાડો થતો રહે છે, અને માની કુદરનાની અભિ-ભક્તિ થતી જાય છે.

વાસ્તવ ખીણવાપણ એ અંતરમાં રહેલા મર્યાદાત્મક આત્માની સાથે ચારવાર રૂપરૂપ પામ-વાથી થાય છે, જેમ જેમ જગતના વિચારો ન્યૂન થતા જાય છે તેમ તેમ એ આત્મતત્ત્વસાથે અધિક અધિક મંલન થતો રહે છે અને તેમ થતાં આત્મ ખીણવાપણ અનુમંચામાં આવે છે—જીવન નવ-પડાય અને છે.

જીવન ઘડવા કરનારે આવી કરીને એ મર્યાદાત્મક ચિંતનસાથે સંપર્ક પામવા નિરપેક્ષી ફરતોમાં ન ચરી જતાં ચારવાર જીવનવિકાસનો જે મન પંથ છે તે અનુકૂળ સર્વ અવધાર કરવા પડે છે. જીવન મૂલ કરનારને, નિગરા, અથદા, મિથ્યા અવધારના ચિંતન, પ્રતિફલનનું કરીરતીને ચિંતન, ગત, ફેલ, મર્યાદાનું મર્યાદા કરનારના અધિક દુર્ગતિ દાનિ કરનાર છે. આવાં આવાં ચિંતનો ઉડાવ કરે એ જ જીવનનું કરમાવું છે. મર્યાદાત્મક ચિંતનમાં જોઈતાં મર્યાદા આપોઆપ બમિ-માં પડતાં ખીણતી મર્યાદા ખીણવા માંડે, જ્યાંથી ખીણ પૂર્ણ રીતે વિકાસ પામ્યું નથી ત્યાંથી તેને જગત, ખાતર વગેરે આપણાં પડે છે તેમ મન જ્યાંથી ખીણી ન ઉડે ત્યાંથી તેને મર્વ પ્રતિફલ વાતોથી, પ્રતિફલ મંચથી, પ્રતિફલ વિચારોથી મર્યાદા ખીણતી મર્યાદા મંચાવતું જોઈએ.

ખીણવામાં મંચથી વિકાસ થતી નથી તથા જગતે જગત છે ત્યારે તે મર્યાદા આવે છે તેમ જ મન મંચથી ખીણી રહે છે ત્યારે જીવન ઉચ્ચ ઉચ્ચ મર્યાદાથી ચિંતિત થતી રહે છે, તેને પુનઃ કરમાવતો ખાતર રહેતો નથી.

ચૈતન્યમાથે મંગલ પામેલું આ જીવન શાંતિ, સુખ, ઉત્સાહ, પ્રસન્નતા અનુભવે છે. અન્યને અનુભવાયે છે. આ પ્રકારે થયું એ જ ખીલવાપાતું છે તે સિવાય તો કરભાવાપાતું છે. યગ્યેલું જીવન મર્વ કાંઈ સર્વોત્તમ છે તેનો અપૂર્વ આનંદ અનુભવે છે, મંસાર તેને સારરૂપ જણાય છે.

૫૦ બાહેન.

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય—(સં ૧૯૮૭) (ઉત્તીર્ણ લેખો.)

શ્રી વિભાગ—

૧. (લેખક : શ્રીમતી જયન્તીદેવી.)

છાપા.

માતી સ્ત્રી હું તો જ, શ્રેષ્ઠ સદ્ગુણી જો થાઉં;
સાચી સ્ત્રી હું તો જ, હૃદય પતિનું રિત્રાવું.
સાચી સ્ત્રી હું તો જ, બાલ ઉત્તમ પ્રકટાયું;
સાચી સ્ત્રી હું તો જ, વિરાગ રાગે સોદાઉં.
સર્વપ્રતિના ધર્મને, સાધી કમે સંમાર છ;
ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી તરું, તો હું સાચી નાર છ.

૨. (લેખક : મણિબાહેન.)

સાચી સ્ત્રી હું તો જ, સમય સમજ અનુસરતી;
માચી સ્ત્રી હું તો જ, દોષ દુર્ગુણથી ડરતી.
સાચી સ્ત્રી હું તો જ, કષ્ટમાં ધીરજ ધરતી;
સાચી સ્ત્રી હું તો જ, સતત હરિહરને સ્મરતી.
મેંથી જીવન નિજ નાથને, નિર્ભય જો નિત્યે રહું;
તો તો મુજને વિશ્વમાં, સાચી સ્ત્રી ઉરમાં લહું.

સુસા બાહેનને વિશિષ્ટિ.

જેમનું લવાજમ મોઢલવાનું બાકી રહ્યું છે તેમને પત્રથી જણાવ્યું છે. આત્રુ પાંના હવે ચાર અઢો પ્રસિદ્ધ કરવાના રહ્યા છે, માટે લવાજમ મત્તર મોઢલી આપવા કૃપા કરશે.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ:

“જીવન ઘડો.”

॥ ૐ શ્રીં. ॥

નિત્યસન્દેશ.

શનિવાર, તા. ૧૫ : ૮ : ૧૯૩૧

વર્ષ : ૫ અંક : ૪૯
 ઇ. ૧૯૩૧, આવાડ ૧૫૫૦ ૧
 શનિવાર
 તા. ૮ : ૭ : ૧૯૩૧.

પરમપદાર :
 અનરપાત્ર, ચારિત્ર્યમંદિર
 વડોદરા.

વાર્ષિક લલાજમ :—
 દિન-રખા : ૧. ૪-૦-૦
 દિન-જદાર : ૨૫ સિતિંગ.

શ્રી ચારિત્ર્યમંદિર :
 નિવાર્ષિને જળવા પ્રાપ્ત-
 યોગ્ય સંસ્થા.
 દાન દેવાયોગ્ય સંસ્થા.
 સદાચ દરવા યોગ્ય સંસ્થા.
 નિવાર્ષિને સંસ્કાર આપ-
 નાર સંસ્થા.
 નિવાર્ષિમાં ચારિત્ર્યમાર
 મળતી સંસ્થા.

સ્થલ : વડોદરા.
 આ પત્ર લેવાથી હરિદી-
 પ્રિ. પ્રેષ, રાજપુરા, આગ
 કાનેની થઈમાં-વડોદરામાં
 ઓડાલાલ લાલભાઈ પટેલ,
 શ્રી લેખકસાધાપત્રનારૂપી
 પ્રાણક :
 પ્રાનિતલાલ અં. ત્રિવેદી-
 મારે છાપું અને પ્રાણકે
 શ્રી વિષ્ણુ-વગવાન,
 વડોદરા, એ રજાની પ્રવિષ્ટ
 ૪૫. તા. ૮ : ૭ : ૧૯૩૧

મનુષ્ય પોતે જે સ્થિતિમાં હોય તે સ્થિતિમાં જીવન
 માગવાનું ત્યારે એને ગમતું નથી, અને એને એક જ જમવાનું-મને
 દોષ નેમાંની ક્ષેત્ર ઉડાડી મૂકે એવી વેગવાળી-દૃષ્ટિ રહે છે કે
 મારે વધારે સારા થવું છે-દુઃખું તેના કરતાં મારે વધિક ઉત્તમ
 જનવું છે-ત્યારે એ જીવનને સિદ્ધ કરવા માંડતાં તેને ચારિત્ર્યની
 જરૂર પડે છે, અને ત્યારે જ-પોતાનો જીવનપત્રકો કરવાનો પ્રયત્ન
 આવે છે ત્યારે જ-ચારિત્ર્ય એ શી વસ્તુ છે, ચારિત્ર્ય સામારે
 જરૂરનું છે તે તેને સમજાય છે. જેમજે પોતાના જીવનમાં કોઈ કોઈ
 પારેલી વસ્તુ સિદ્ધ કરી જ છે તેમને ચારિત્ર્યની અગત્ય પડે છે,
 અને તેવા મનુષ્યો જ ચારિત્ર્યનું માદાંત્ર્ય અને ચારિત્ર્યનું મૂલ્ય
 ગમજે છે. તાત્પર્ય કે જેમની નજર ઉત્તમ વસ્તુની સિદ્ધિનરૂઢ
 આપ્રદાનદિન વળી નથી તેમને ચારિત્ર્યની જરૂર નથી. જેમને
 ચારિત્ર્યનરૂઢ મોદ અને આપ્રદ નથી તેમને જીવનમાં કશું જ ઉચ્ચ
 નિદ્ધ કરવું નથી એમ ગમજી લેવું. ચારિત્ર્ય એ સાકડાં સીરવાનું
 કામ નથી પણ સાકડાંમાંની એક ઉત્તમ પ્રકારની મર્તિ ઉપજાવવા
 જેવું કામ છે. અજ્ઞાત કરીયર ને કરી શકનો નથી. જેજે પોતાના
 જીવનને સાકડાંમાં ફાડવાજેતું જનાવવું છે તે જાહે ચારિત્ર્યનરૂઢ
 નજર પણ ન કરે; પરંતુ જેમજે પોતાનું જીવન એક અન્યનું સુનર-
 મનોદારી-મર્તિ જેવું જનાવવું છે-જેમાં જોનારને પ્રમુખ વાત્સર્થ
 આવે એવું જનાવવું છે-તેમજે ચારિત્ર્યનરૂઢ કુર્તેસ-કધું નદિ
 પાસે. ચરિત્ર્ય એ એક જ વસ્તુ એવી છે જે જીવનને અન્યત
 અદમ્ય-અપૂર્વ-જેવું દૃષ્ટ્ય દોષ તેના કરતાં પણ ઉત્તમ-જનાવે છે.
 જે કેવલ કરીનો-દેખવા પડેનો-મનુષ્ય નથી પણ મનનો મનુષ્ય છે,

તેને વધારે ઉચ્ચ સ્થિતિએ સદ્યા વિના-આજ છે તેના કરતાં આવતી કાલ વધારે ઉત્તમ થયા વિના-
 એન પડતું નથી. તે પોતાના શરીરથી, મનથી તથા આત્માથી વધારે તેજસ્વી બનવા પ્રયત્ન જ કરે
 છે, અને એ તેજસ્વીતા તે આરિચ્ચવદે જ લાવી શકે છે, આરિચ્ચ 'તે વસ્તુ છે જે' મનુષ્યજીવનના
 તમામ કચરાને દાળી તેને સ્વચ્છ અને તેજસ્વી કરે છે. મનુષ્યમાં રહેલા અત્યંત મદત્તાનાળી શક્તિ-
 ઓ આ આરિચ્ચ જ જગાથી શકે છે. આરિચ્ચવાન મનુષ્ય પોતાના શરીર અને મનઉપર સત્તા
 ચલાવી તેમાંથી વધારેમાં વધારે લાભ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમને ઉત્તમ બનવાની ઇચ્છા છે, તેમણે
 આરિચ્ચની સિદ્ધિ કરી જોઈશિ. આરિચ્ચની શક્તિ એ એકમ પાછળનાં મોઝાં છે; તે જીવનના
 પ્રત્યેક વધારામાં જ કરે છે. આરિચ્ચ 'મેળવવામાટે મનુષ્યે પોતાની દરેક શક્તિને કસવી પડે છે, અને
 તેથી મનુષ્યની દરેક શક્તિ વિકાસ પામે છે. મનુષ્ય વધારે પોતાની 'શક્તિઓતો' શુદ્ધમાં શુદ્ધ
 ઉપયોગ કરે છે ત્યારે જ તેનામાં આરિચ્ચ પ્રકટે છે. અને આરિચ્ચ પ્રકટે છે ત્યારે દેવત્વ અને
 ધર્મસ્તવ પશુ તેનામાં આવે છે તો પછી બીજી સિદ્ધિ મળવામાં તો સવાલ જ શો? સર્વ વસ્તુ તેને
 સિદ્ધ છે, જેને આરિચ્ચ સિદ્ધ છે. આપણે માટીનું પૂતણું ન હોઈએ તો અવશ્ય આરિચ્ચ મેળવીએ.

શ્રીગુરુદેવ

ચાર.

૧ વેદ-	ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ.
૨ આશ્રમ-	બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ, સંન્યાસ.
૩ હેતુ-	સ્વૈચ્છ, સંક્રમ, કારણ, મહાકારણ.
૪ શરીરના પ્રકાર-	જરાયુજ, અંડજ, રેડેન્ડ, ઉદ્ભિજન.
૫ પ્રેક્ષના ભેદ-	સાલોક્ષ, સામીષ, સાંપ્ત, સાંયુક્ત.
૬ યુગ-	કૃત, ત્રેતા, દ્વાપર, કલિ.
૭ વર્ણ-	આલણ, સત્રિય, વૈષ્ય, શૂદ્ર.
૮ વાણીના પ્રકાર-	વૈખરી, મધ્યમા, પુરુષ-ત્તી, પરા.
૯ અનુબંધ-	અધિકારી, વિશ્વ, પ્રયોજન, સંબંધ.
૧૦ અનંતકરણના પ્રકાર-	મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, આદંકાર.
૧૧ દિશા-	પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ.
૧૨ કોણ-	દક્ષિણ, અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય.
૧૩ દસરથના પુત્રો-	રામ, લક્ષ્મણ, ભરત, શત્રુઘ્ન.
૧૪ વિષયના આયુષો-	શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મ.
૧૫ મુખ્ય પાત્ર-	બદરીનારાયણ, જગન્નાથપુરી, રામેશ્વર, દારિકા.
૧૬ હસ્ત-	દેવોના.

૧૭ મુખ-	અક્ષાન્તા.
૧૮ પુરુષાર્થ-	ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ.
૧૯ શંકરાચાર્યના મંત્ર-	સારદા, શૃંગેરી, ત્ર્યોનિરૂ, ગોવર્ધન.
૨૦ રાત્રીનીના ઉપાયો-	સામ, દામ, દંડ, ભેદ.
૨૧ પટ-	શૂન રમવાના.
૨૨ પેમા-	આનાના.
૨૩ પાપ્ત્રી-	રૂપિયાની.
૨૪ સ્ત્રીમાં મળાની ક્તતિ-	પદ્મિની, ચિત્રિણી, દરિનની, શંખિની.
૨૫ પનોતીના પાપા-	નુવર્ણના, રમતના, તામના, લોદના.
૨૬ અધિકારીના લક્ષણો-	વિવેક, વિરાગ, પદ્મસંપત્તિ, મુમુક્ષુત્વ.
૨૭ સમાધિમાં વિધો-	લય, વિશેષ કળાપ, રસારવાદ.
૨૮ બાવના-	મેત્રી, કરણા, મુદિતા, ઉપેક્ષ.
૨૯ પ્રમાણના ભેદ-	પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, સાધ, ઉપમાન.
૩૦ પાંખડી-	મજાધારની.
૩૧ કુંભમેશાના સ્થાનો-	દરિદાર, પ્રયાગ, ઉર્જિપિની, નાસિક.
૩૨ મંત્રજોરા-	લગ્નમાં કરવાના.
૩૩ અક્ષાન્તા પ્રયો-	સનક, સનંદ, સનાતન, સનતકુમાર.
૩૪ શોભના પ્રકાર-	દકગોળ, રાત્રયોગ, મંત્રયોગ, તપયોગ.
૩૫ શંકરાચાર્યના મુખ્ય શિષ્યો-	પદ્મપાદ, સુરેશ્વર, દરનામજક, તોટક.
૩૬ પ્રદર-	દિવળા.
૩૭ જાનના ભેદ-	ધ્રુવ, આત્મસ્થિત, કામ, નૈમિત્તિક.
૩૮ કોપના પ્રતિપક્ષ-	હાપ, પ્રેમ, ભય, નિર્વેદ.
૩૯ વિમુનિના પ્રકાર-	આગ્રેદ, પ્રભેદ, મમોદ, વૃકુંદ.
૪૦ કલમિદ્વિના હેતુઓ-	ફલજાન, ફલગ્રાધન, અધિકાર, મોક્ષક.
૪૧ અંગ-	બાળ યજના.
૪૨ પત્ર-	પટ્ટના.
૪૩ પાપા-	મિંદાસનન.
૪૪ આંચળ-	ગાયત્રી.
૪૫ પરિમાપ્ત-	ચારે બાજુ દમિયા.
૪૬ આંતર્યામ્બા-	દામ-પમની.
૪૭ કવચક-	દકેવેટના.
૪૮ શાકરાત્રી મંત્રન-	વૈદ્યસા, મહેસાણા, નવનારી, અમરેલી.

૪૯ સાંકળ-

૫૦ ધુન્ધના મુખ્ય શિષ્યો-

૫૧ વેળુવધર્મના સપ્રદાય-

૫૨ અપરવૈરાગ્યના વિભાગ-

૫૩ યુગ (બારહત્તર વર્ષનો) -

૫૪ ચંડાળ મોકડી-

૫૫ મુખ્ય આસનો-

૫૬ વ્યૂહના પ્રકાર-

૫૭ ધર્મવરને ભજનારા-

૫૮ બ્રહ્મચારીને ધારણ કરવાની વસ્તુ-મેખલા, દંડ, અગ્નિ, ઉપરીત,

૫૯ શાસ્ત્રના પ્રકાર-

૬૦ પ્રહર-

૬૧ ધ્યાનના પ્રકાર-

૬૨ ખાવાના પદાર્થો-

૬૩ અવસ્થાના પ્રકાર-

૬૪ મનુષ્યના ભેદ-

૬૫ ધનરાશિના અંશો-

૬૬ બ્રહ્મતત્ત્વ સ્વરૂપ-પ્રકાર-

૬૭ અંતરિન્દ્રિયના દેવો-

૬૮ વાનપ્રસ્થધર્મ-

૬૯ મીનરાશિના અંશો-

૭૦ પાપના પ્રકાર-

૭૧ દેવરૂપ મનાતા પાત્રો-

૭૨ શાસ્ત્રના પ્રકાર-

૭૩ આધ્યાત્મિક ત્રુટિના નામ-

૭૪ કેવલ દૂધની બનતી વસ્તુઓ-

૭૫ વૈશ્વદેવમાં બલિદાનના ભાગ-

૭૬ સામર્થ્યના પ્રકાર-

૭૭ ઉપવેદ-

૭૮ અંશવાડિયાં-

૭૯ પ્રસિદ્ધ અવનારજ્યંતી-

૮૦ મુક્તિમંદિરના દ્વારપાળ-

હોચકાની.

માધ્યમિક, યોગચાર, સૌનાન્તિક, વૈભાષિક.

માધ્વી, શ્રી, રત્ન, સનકાદિક.

યતમાન, એકેન્દ્રિય, અતિરેક, વશીકાર.

બ્રહ્માના એક દિવસના.

દુર્યોધન, કર્ણ, શકુનિ, દુઃશાસન.

સિદ્ધાસન, સિદ્ધાસન, પદ્માસન, ભદ્રાસન.

વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રહુમ્ન, અનિરુદ્ધ.

આર્ત, જિજ્ઞાસુ, અર્થાર્થી, જ્ઞાની.

પુરાણ, ન્યાય, મીમાંસા, ધર્મશાસ્ત્ર.

રાત્રિના.

પદ્મ, પિંડરૂપ, રૂપરૂપ, રૂપાતીત.

ખાદ્ય, પેય, યોગ્ય, લેહ.

મમત્વ, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, તુષ્ણી.

વિપરી, પામર, મુમુક્ષુ, મુક્ત.

ભ, ધ, ફ, ટ

ઈશ, દિરગ્ધર્મ, પુરુષ, પ્રાત.

ચંદ્ર, બ્રહ્મા, શંકર, વિષ્ણુ.

ઈન્દ્રિયજ્ઞપ, અગ્નિસેવન, વનવાસ, તત્ત્વચિંતન.

દ, ય, ઝ, થ.

કાષિક, વાચિક, માનસિક, સાંસર્ગિક.

માતા, પિતા, આચાર્ય, અતિથિ.

પાર્વણ, એકાદશી, નિલ્પાદ, સપિંડીકરણ.

પ્રતિતુષ્ટિ, ઉપાસનતુષ્ટિ, કાલતુષ્ટિ, ભાગ્યતુષ્ટિ.

બામુદી, માસ, આઠસક્રીમ, પૂરી.

ગાય, જ્વાન, કાક, કીડી.

શારીરિક, માનસિક, આધ્યાત્મિક, આર્થિક.

આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, ગૌર્વેદ, અર્ધવેદ.

મહિનાના.

રામજયંતી, કૃષ્ણજયંતી, નૃસિંહજયંતી; વામનજયંતી.

રામ, સતોષ વિચાર, સતસંગ.

- ૮૧ શૂદ્રસ્થાશ્રમીના મુખના સાધનો- આચેત્ય, સંપત્તિ, પ્રજ્ઞા, મુદ્ધીક સ્ત્રી.
 ૮૨ પેદના અવયવરૂપ મુખ્ય વિષયો-પિત્તાન, કર્મ, ઉપાસના, ગાન.
 ૮૩ વર્તમાન પ્રતિવૃત્તિના પ્રકાર- વિષયસંક્રિત, પ્રજાભાવ, કુતર્ક, વિષયવદુરામદ.
 ૮૪ તુલાવિધાના પ્રકાર- અનિત્યમાં નિત્યશુદ્ધિ, અશુભિમાં શુભિશુદ્ધિ, દુઃખમાં મુખ-
 શુદ્ધિ, અનાભાગમાં આત્મશુદ્ધિ.
 ૮૫ અભાવના પ્રકાર- પ્રાગભાવ, પ્રધ્વંસાભાવ, અત્યન્તાભાવ, અન્યોન્યાભાવ.
 ૮૬ અધિકારીના પ્રકાર- અનુપમ મુખ્ય અધિકારી, અનુપમ મુખ્ય અધિકારી, અનુપમ
 અમુખ્ય અધિકારી, અનુપમ અમુખ્ય અધિકારી.
 ૮૭ ઉપાસકને વિધાનાં કારણો- પ્રતિફલ શરીર, પ્રતિફલ મતિ, પ્રતિફલ સંગ, આસક્ત દંતિય.
 ૮૮ માનસિક તપના પ્રકાર- મનની પ્રવ્રજતા, શ્રેયજતા, મનોનિષ્ઠા, મૌન.
 ૮૯ જોદોની ભાવના- સર્વ શબ્દ છે; સર્વ દુઃખ છે; સર્વ સ્વતંત્ર્ય છે, સર્વ
 સત્ય છે.
 ૯૦ સંન્યાસીના પ્રકાર- કુટીચક, બાહક, દંસ, પરમદંસ.
 ૯૧ શ્રદ્ધાનની ભૂમિતિ- શ્રદ્ધાવિદ, શ્રદ્ધાવિદર, શ્રદ્ધાવિદીયાન, શ્રદ્ધાવિદરિષ્ટ.
 ૯૨ રામાનુજમનના અવબેદ- જદ, મુમુક્ષુ, મુક્ત, નિત્યમુક્ત.
 ૯૩ મહાવાક્યો- અહં બ્રહ્માસ્મિ, તત્ત્વમસિ, સવમામામકા, પ્રજ્ઞાનં પ્રજ્ઞ.
 ૯૪ ઉત્તરમાં દયા આવતાં મુખ્ય સ્થતો-કારમીર, નૈનિતાલ, ઘાટલિંગ, મમુરી.
 ૯૫ શર્મિંગ- રેતિના
 ૯૬ પાશોરા- શેરના
 ૯૭ રંગ- મોગદાના.
 ૯૮ ચરણ- છંદના
 ૯૯ શ્રેયમાધકર્ષણના મુખ્ય ઉત્સંતા-શ્રી નૃસિંહસ્વંતી, શ્રી ઉપેન્દ્રસ્વંતી, શ્રીમાધનસમારંભ,
 આપાદી પર્ણિયા.
 ૧૦૦ શ્રી યુરદેવે કરાવ્યાં પુરશરણ- ગાવંતીના.

શ્રી જ૦ દેવી.

અધિક્ષમાસ.

પૂર્વઘટકરૂપે મનાયેલો અધિક્ષમાસ નિકટ આવે છે. આવા મયે સંકાષ્ટની પ્રગતિ
 ત્યાંત્યાં અવિરોધ પ્રવર્તે છે. એ જ અધિક્ષમાસમાં શ્રીયુરદેવે આપણી પાસે વિવિધ પ્રકારના
 પુણ્યવિધિ કરાવ્યા હતા. એ જ વિધિનું અમરુ કરીને આવતા અધિક્ષમાસમાં આપણે
 એ વિધિ કરવાનો છે. શ્રીયુરદેવે એટલા અપા નાંત્યામ રચ્યાં છે કે તેથી હવે કંઈ નવીન

કરવાનું રહેતું નથી. એ જ ક્રમને પુનઃ પુનઃ આચારસિદ્ધ કરવાનો છે, અને તેવડે ઉચ્ચતમ સ્વરૂપનું ચિંતન કરવાનું છે.

પ્રિય શ્રેયસ્સાધક બંધુઓ ! ઇષ્ટશ્રીએ અનુગ્રહ કરીને જણાવ્યા છે એવા શારીરિક સત્કૃત્યો, આત્મિક સત્કૃત્યો, આર્થિક સત્કૃત્યો સાધવાને આ પુણ્યમાસમાં જગત થાયો. સદ્ગુરુએ જે સમ્પન્નની દિશા દર્શાવી છે તે સાધનો સાધવાં એ સાધકનું કર્તવ્ય છે.

સવિશેષ કર્તવ્ય

ગુરુ ॐ મંત્રના સવાસદ જાપ.

ધીરવેન્દ્રમગલસ્તોત્ર ના ૧૦૮ આવર્તન.

પરમપૂજ્ય આપજીશ્રીના મંથનું અડધો કલાક વાચન.

પ્રાતઃકાલે તથા સાયંકાલે ૧ કલાક ધ્યાનમાં ગાળવો.

એકાદશીએ સવિશેષ દિવસે ૧૦૮ ઇષ્ટમંત્રથી અભિયેક કરવો.

શ્રીમાન વિશ્વવંદરચિત સ્તુતિ "જેમાં જગ ઉપજી રહી પામે અન્ત વિરામ," પૂર્વના શ્રેયસ્સાધક અંકમાં (વર્ષ : ૩, અંક : ૨૭) ઇષ્ટશ્રીએ પ્રસિદ્ધ કરી છે તે સ્તુતિ બાવપૂર્વક પ્રાતઃકાલ તથા સાયંકાલે કરવી.

આ પ્રકારનો સાધનક્રમ સાધવાને ઉત્સાહી બનજો. દાન, ધ્યાન અને જ્ઞાન, સાધવાને અધિકમાસમાં તત્પર થવું એ કર્તવ્યરૂપ છે.

ઉપર દર્શાવેલા સાધનક્રમઉપરાંત અધિક સાધવાની ઇચ્છા થાય તો ઇષ્ટશ્રીએ જણાવેલા સંવત્સરસાધનક્રમનું અવલોકન કરી તેમાંથી ઇચ્છાનુસાર સાધજો.

ચોક્કસ કર્તવ્ય પણ સાધવાનતાથી, તેના અંગઉપાંગની ઝીણવટથી સધાશે તો અવરુદ્ધ અધિક-માસમાં આપણું શ્રેય સધાશે, આપણા પ્રતિ શ્રીગુરુદેવના સવિશેષ અનુગ્રહનું વર્ષણ થશે.

પરમાત્મા સર્વમાં સત્સાધન સાધવાનો વેગ પ્રકટાવે, એ જ શુભેચ્છા.

વિધિપ્રવર્તક

દષ્ટિના ઉપયોગ શામાં કરવો જોઈએ ?

પ્રત્યેક મનુષ્યમાં શુભ ગુણો જોવામાં.

પોતાના નાના અવગુણને શોધવામાં.

જ્ઞાત વાતાવરણવાળાં સ્થલો નીરખવામાં.

પરસ્પરીને માનવત્વ ભાળવામાં.

સર્વત્ર પ્રેમને રેલાવવામાં.

વાતસલ્યભાવ પ્રસારવામાં.

વિવેકથી સત્ય વસ્તુને સત્વર પરખવામાં.

આચારવ્રજને રનેદથી આકર્ષવામાં.
 ઉચ્ચ સરકારને જાગ્રત કરે એવાં દરજો અવલોકવામાં.
 સદ્ગુણો, મોતો, વગેરે પાંચવામાં.
 દેવની મર્તિ તથા શ્રી મદ્ગુરુભગવાનનાં દર્શન કરવામાં.
 સદ્ગુરુઅર્પિત ધ્યેયપ્રતિ પાટક કરવામાં.
 અન્યના શુભ આચાર વારંવાર જોઈને શીખવામાં.
 બ્રહ્મનિષ્ઠ પુરુષોની પ્રત્યેક મેષ્ટાને લીધારૂપે જોવામાં.
 શાંતિ, અક્રોધ, નિર્મલતા, નિર્ગોહતા વગેરે દર્શાવવામાં.
 વિશ્વને તટસ્થ બાવથી અવલોકવામાં.
 ઉચ્ચી ઉચ્ચી કળાને શીખવામાં.
 સુરમ્ય મિત્રો ચીતરવામાં.

શ્રી જન્મ દેવી.

જીવતું જીવન.

જીવતું જીવન એટલે ચેતનાશક્તિ. ચેતન્યનો સર્વોચ્ચ જ્યાં વિકસિત થાય છે, ચેતન્યાંશની જ્યાં પૂર્ણ અભિવ્યક્તિ થતી રહે છે તે; દેવ, ધર્મી આત્મા જ્યાં પ્રકટે છે તે.

મનુષ્યે જન્મીને સચેતન જીવન-જીવનું જીવન-જીવી જાણવું એમાં જ મહત્તા છે. જ્યાં સચેતનતા છે ત્યાં ક્રિયા છે, જ્યાં ક્રિયા છે ત્યાં ફલપ્રાપ્તિ છે, ત્યાં જ આવદરિક તથા આધ્યાત્મિક પ્રગતિ સરળતાથી થઈ શકે છે. જો જીવતું જીવન નથી તે દરજેનાં જૂનબાવિના ચિંતનમાં જ રહે છે અને તેથી તે કર્તવ્યશીલ રહેતું નથી; જ્યારે પેલું ચેતનયુક્ત જીવન પ્રતિક્રિયા વર્તમાનમાં જ જીવી જાણે છે અને અર્ખંડ નવજીવન અનુભવતું રહે છે. માનવજીવનનો મદદ મદિમા પણ એ જીવન જીવનાર જ માણી શકે છે. જ્યાં સચેતનતા છે ત્યાં ઉછળતા ઉદ્ઘાસપૂર્વક, આનંદપૂર્વક, ખર્તપૂર્વક, પાછા પડવાપાણું જણાતાં પણ પુંન: વેગથી કાર્ય કરેવાનું-જાગ્ર પ્રકટનું રહેવાથી ચોક્ક પ્રકારનાં આધતો સધાતાં જાય છે અને તેને પરિણામે તે નવપદ્ધતિન રહે છે. અને જ્યાં જીવનું જીવન નથી તે નિરુત્સાહ, નિરાશા, દુઃખ, કાપરતા, આક્રમ્યને લીધે કમેકમે શુદ્ધ જનનું જઈ છેવટે વિનાશને પામે છે, ત્યાં કદી પ્રગતિ થઈ શકતી નથી. જીવતા જીવનમાં વિચારપૂર્વકનો વિકાસ થતો જાય છે. કોઈ પણ કાર્યમાં નિષ્ફળતા તેને આધ કરી શકતી નથી. પ્રતિપજ તે પ્રગતિપથ. પર્યાસ પાડતું દોડતું જાય છે. સૃષ્ટિકર્તાના દિવ્ય ક્રમને અવલોકતાં, સર્વમાંથી કંઈને કંઈ શુભ પ્રદાન કરતાં, એ સર્વ કાલે સર્વ અવસ્થામાં ઊર્ધ્વગમન કરવારૂપ ચિંતન તથા ક્રિયાને મેલનાં, કંઈ, કંઈ જાત ને નૂતન સંભાળી કરે છે. આ પ્રકારની ક્રિયાવટ તે વારંવાર. આત્માસાથે સ્પર્શ પામે છે અને તેથી એ વિશુદ્ધ તત્ત્વથી અનુસંધાન પામનાં વિશુદ્ધ ને વિશુદ્ધ જનનું જાય છે.

ચેતનતત્ત્વસાથે જોમ જોમ વિશેષને વિશેષ સંબંધ બધાતો જાય છે તેમ તેમ જીવનમાં અધિક અધિક જાગૃતિ આવે છે.

ચેતનતત્ત્વનાં સંબંધી યર્ધ સર્વ કરજોને ચૈતન્યમય કરતાં જડત્વના ધર્મોનો નાશ કરવો એમાં જ પુરુષનું પુરુષત્વ છે. આણુઆણુથી દેવી જીવન જીવી જાણુનું તે સિવાયનું જીવનું એ તો મહાપાપરૂપ છે, પરમપુરુષની એથી અવગણના જ થાય છે.

સૃષ્ટિમાં સર્વ જીવે છે. પશુ, પક્ષી, વૃક્ષ, વેલી પણ જીવે છે. આ શું જીવતાં જીવન છે? મનુષ્યજીવન આ સર્વકરતાં વિશેષ વિકાસવાળું છે તે જાણી? ત્યાં તો આત્મા જાગૃત થાય છે, તેથી જ તે આત્મજ્ઞાનપૂર્વક જીવવું એ જ યોગ્ય છે.

આત્માના સત્, ચિદ, આનંદ ધર્મોને સર્વ અંશથી જાગૃત કરી તેને સર્વ સમયે આચાર-સિદ્ધ કરવાની શક્તિ માનવીમાં રચાપદ્ધમાં આવી છે, આવી અદ્ભુત શક્તિને ઠોણ વાસ્તવ પ્રગતિ ધરજનાર વિવેકી નક્ક કરવા ધરજે?

જીવતા જીવનમાં આત્માની જ્યોતિ જાગવાથી ત્યાં કદી પણ અજ્ઞાનનું તિગિર હોતું નથી. લાભ, હાનિ, હર્ષ, શોક, સુખ, દુઃખ, આદિ વિચારો આત્મજ્ઞાનસમેત જીવન જીવનારને વ્યામોહવશ બનાવી શકવા સમર્થ થતા નથી કારણકે તે તો અખંડ આત્માના આનંદનું આસ્વાદન કરવા અખંડ મંથન કરનાર હોય છે.

આત્મતત્ત્વસાથે સંબંધ પામવાનો વિશુદ્ધ પ્રયત્ન કરનાર એ વીર પુરુષ અંતઃકરણચતુષ્ક-ઉપર વિજય મેળવતો રહે છે.

યોગ્ય પ્રકારના પ્રયત્ન કરી તેનાં મન, ક્રુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર, આદિ વિપરીત પ્રસંગ કદીપણ કિલ્લ સંકલ્પો, હાનિકારક નિશ્ચયો, અશુભ ચિંતનો, મિથ્યા અહં ઉપજાવી શકવા સમર્થ યર્ધ શક્તિ નથી, જગતના વિષયમાત્રઉપર એ મોહજીત યર્ધ આગળને આગળ વધ્યા કરે છે. કોઈ પણ પ્રકારના પ્રલોભનોથી તે અટકતો નથી. અખંડ પોતાના જ વિચારોમાં તે નહીલીન રહે છે, કશાથી ક્રોધતો નથી, પાછો હસતો નથી. જીજ્ઞાસુ વિચારો તે કદાપિ કરતો નથી.

પોતાનું તથા પરનું હિત સાધવાપ્રતિ જ યત્નિને વેગ આપ્યા કરે છે તે અંતઃકરણ અખંડ પ્રસન્ન દહી અન્યને યસન રાખનાર હોય છે.

આવું જીવન જેને સ્પર્શે છે, જેના સંબંધમાં આવે છે તેને પણ સચેતન બતાવે છે, સ્પર્શમણિ લોહને સુવર્ણ કરે છે ત્યારે આ મનુષ્યને જ્ઞાનરૂપ કરે છે. જીવનું જીવન જીવતાં, અન્યમાં આત્મજ્ઞાન જાગૃત કરતાં, આનંદમાં વિહરતાં, જીવનની ઉચ્ચ ઉચ્ચ કક્ષાને પામતાં, પરિણામે સાક્ષીવત્ રહેવું એ જ જીવતા જીવનની પરાકાષ્ટ, એ જ અમરત્વ.

શ્રી પ્ર૦ બહેન.

સુજ્ઞ બ્રાહ્મકોને વિજ્ઞપ્તિ.

જોમનું લવાજમ મોકલવાનું બાકી રહ્યું છે તેમને પત્રથી જાણાવ્યું છે. આશુ વર્ષના હવે ત્રણ અંકો પ્રસિદ્ધ કરવાના રહ્યા છે, માટે લવાજમ સંતવર મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

શ્રેયસ્સાધક

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ :

“ જીવન ઘડો. ”

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

કપ : ૫ ઝાંઠ : ૫૦
સં. ૧૯૯૫, આવાઠ કૃષ્ણ ૧૩
શનિવાર
તા ૦ ૧૫ : ૭ : ૧૯૩૯.

પરમજીવદાર :
અવરપાપક, આરિત્યમંદિર
વડોદરા.

વાર્ષિક લેવાજમ :—
દિન્દમા : રૂ. ૪-૦-૦
દિન્દજીવદાર : દસ શિલિંગ.

શ્રી આરિત્યમંદિર :
વિદ્યાધીને જીવવા મૂકવા-
શાય સંસ્થા.
દાન દેવાશય સંસ્થા.
સદાય કરવા શાય સંસ્થા.
વિદ્યાધીને સંસ્કાર આપ-
નાર સંસ્થા.
વિદ્યાધીમાં આરિત્યમાટે
મળી સંસ્થા.

સ્થાલ : વડોદરા,
આ પત્ર શ્રી લક્ષ્મી હાલકીક
પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, બાઉ
કાળેની ગલીમાં-વડોદરામાં
છોટાલાલ લાલભાઈ ખેડે,
શ્રી શ્રેયસ્સાધકવર્ગતરફથી
પ્રકાશક :
જીવિન્દલાલ ચંદ્ર જિરેદી-
માટે છાપું અને પ્રકાશકે
શ્રી વિશ્વજીવ-ઉદ્યાન,
વડોદરા, એ રશ્મીથી પ્રસિદ્ધ
કપું, તા ૦ ૧૫ : ૭ : ૧૯૩૯

॥ ૐ શ્રી ॥

નિત્યસન્દેશ.

રવિવાર, તા ૦ ૧૬ : ૮ : ૧૯૩૯.

મનુષ્યમાં રાત્રિદિવસ એ જાતની ક્રિયા થયા કરે છે : એક
શક્તિ વધારવાની, બીજી શક્તિ ઘટાડવાની. મનુષ્યમાં અનેક પ્રકાર-
ની શક્તિઓ રહેલી હોય છે, એ શક્તિઓમાંથી કોઈને વધારવાની
તો કોઈને ઘટાડવાની ક્રિયા નિરંતર થયા કરે છે. મનુષ્યની પોતાની
જ ક્રિયા તંથા વિચાર તેની શક્તિનો વધારોઘટાડો કરે છે. મનુષ્ય
પોતે જ પોતાનો ઘડનાર અને પોતે જ પોતાનો ભાગનાર છે. તે
પોતે જ ને ક્રિયાઓ રાત્રિદિવસ કરે છે, તેનાથી તેની શક્તિઓ
કાં તો વધીને પામે છે-કાં તો ઘટીને પામે છે. આમાં જે ક્રિયાનો
વધારો થાય છે તે રૂપે મનુષ્યજીવનમાં મોટે ભાગે અનુભવ થાય છે.
આથી મનુષ્યથી એવી ક્રિયાઓ થાય જે તેની શક્તિઓનો વધારો
જ કર્યા કરે અને એવી ક્રિયાઓ ન થાય જે તેની શક્તિઓનો
ઘટાડો કરે. તો તેવો મનુષ્ય જીવનને સર્વોત્તમ કરી તેનું સંપૂર્ણ
સુખ અનુભવે છે. જામ થવામાં મનુષ્યને એક વસ્તુની ગરર પડે
છે. મનુષ્યને દાનિમાંથી હુમ્મારી લે અને લાભ વિશેષ રૂપમાં અપાવે
એવી એક વસ્તુ તે આરિત્ય છે. આરિત્ય એ એવું તત્ત્વ છે. જેથી
મનુષ્ય લાભ મેળવી શકે. અને નુકસાનથી દૂર રહે. આથી-આવિ
બને લાભ આપનાર એક તત્ત્વ જે આ આરિત્ય, તેને કેળવવામાટે
સમજી માણીએ ખુબ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હોય છે. જેનામાં આરિત્ય-
જળ છે તે ખોટી ક્રિયા-વિચાર કરતાં અટકે છે અને સાચી ક્રિયા-
વિચાર કરવામાં આગ્રહ અને મેમત્વ ધરે છે. આથી બને ક્રિયા જે
કરી શકે છે તે સચું આરિત્ય જાણવું. આપણામાંથી ખોટી વસ્તુ
દૂર કરવાની કે સારી વસ્તુ મેળવવા કે વધારવાની એમ બેમાંથી એક
અથવા બંનેની ઓછી શક્તિ જણાય તો જાણવું કે આપણામાં

એટલું ચારિત્ર્યબલ ઓછું છે. કેટલાક સારી વસ્તુ પોતાનામાં ઉપજાવી કે સાધી શકે છે, પણ પોતાનામાંની ખોટી વસ્તુનો નાશ-ત્યાગ-કરી શકતા નથી, અને કેટલાક એવી ઉધું કરી શકે છે- આ બંનેનું અપૂર્ણતાવાળું ચારિત્ર્ય છે-એ ચારિત્ર્ય સંપૂર્ણ નથી પણ અધૂરું છે. આપણે એનું ચારિત્ર્ય કેળવવું જોઈએ કે જે આપણામાંના ખરાબને દાળે અને વધારે સારાને આપણામાં સજે. આપણા પોતાના દોષો કે દુર્ગુણતાઓ સામે જે બળવો ઉઠાવે-હોઠારા કરી મૂકે એવા ચારિત્ર્યની આપણે જરૂર છે. આપણે આપણા દોષો દાળવા બમાંસુધી તત્પર નથી થતા ત્યાંસુધી બીજાનું કાર્ષ આવી આપણા દોષો દાળે એમ બનતું નથી. ચારિત્ર્ય દોષોને દાળી ગુણોને અપાવતું હોવાથી પ્રત્યેક મનુષ્યને તેની જરૂર છે. ચારિત્ર્ય મનુષ્યના પોતાના ઉપર પોતાનો જ અંકુશ રથપાવે છે, ચારિત્ર્ય મનુષ્યના પોતાનામાંથી જ એવી શક્તિ ઉપજાવે છે કે જેથી તે વધારે અને વધારે ઉચ્ચ પ્રકારનો થાય છે. ચારિત્ર્યબલ ગમે તેવા કસ્તિને પણ સાધી શકાય એવી સ્થિતિમાં લાવે છે. દીવાની જગત જેમ ઉચી અને ઉચી જ રહે છે, તેમ ચારિત્ર્યવાનનું મન સદા ઉંચી અને ઉંચી સ્થિતિતરફ જ વળ્યા કરતું હોય છે. ચારિત્ર્યવાનનું મન જેમાં તેમાંથી સારને ખેંચે છે. આમ યથાર્થ ચારિત્ર્ય મનુષ્યને નિર્દોષ અને સદ્ગુણી બનાવતું હોવાથી આપણે પણ તે જ મેળવીએ.

શ્રીગુરુદેવ.

સદ્ગોધસુધાસ્તવાણ.

(મં ૫૦ શેલતની નાંધપાઠી.)

માર્ગશીર્ષ શુક્લ પૂર્ણિમા, સં ૧૯૮૧

રાત્રિના સાઝાચાક વાગે બાળક દર્શનનિમિત્ત શ્રી ગુરુમંદિરે ગયો. પરમ કૃપાળુ ગુરુદેવ મેરુઆ રંગને મળતી બદામી રંગની ખાદીની પિંજોડી ઓઢી હિંડોલાપર બિરાજવા લાતા. સમીપમાં સાધકમંડળ એકું હતું અને નરેન્દ્ર, કેશવ વગેરે બાળકો “ હોને જગત્ પ્રતિફલ ” એ પદ ઉચ્ચ સ્વરથી લલકારી રહ્યા હતા. એત્રણ પદ ગવાયા પછાત્ પ્રસાદ પહેંચાયો. ત્યારપછી બાળકપાશે સ્વામીશ્રી બાગવતનાંદછતી કથામાં આનંદ જવણ કરેલા પ્રસંગો સાર કહેવડાવ્યો. તે પૂર્ણ થતાં સર્વ સાધકો ગુરુદેવને સાં ૩ પ્રણામ કરી સ્વસ્થાને ગયા.

સાધકો ગયા એટલે મહામાયારવશ પૂં દેવીશ્રી ગુરુદેવની સમીપમાં આવી બેઠાં. પરમ કૃપાળુ ગુરુદેવ પ્રસાદનિમિત્ત આવેલાં શિંગોડાંમાંથી એક શિંગોડું ખાતાં કહે: “ શિંગોડું મોળું લાગે એટલે તીથું બગિચું આવતું” મન થાય અને તીથું ખાઈએ એટલે કંઈ બગચું જોઈએ. એ કેવાં સંપીલાં છે ? એક બીજાને બોલાવે છે. તે જ પ્રમાણે પડરિપુ પણ સંપીલાં છે. કામ ક્રોધને બેલાવે, ક્રોધ મોહને બોલાવે અને મોહથી રમૂતિવિગ્રમ અને અતે વિનાશ. સંગાઃસંગાયતે કામઃ કામાક્રોધોઽભિજાયતે...(મીતા. અં ૨. શ્લોક. ૬૨). એક હોય તે બીજાને કહેશે કે ફિકર કરીશ નહિ, હું તારે માટે રથાન કરીશ. છોડે એવા નથી. એકપછી એક અધા દાખલ થાય. ”

બુદ્ધને અનેક વૈભવ, અત્યંત રૂપવાન અને ગુણવાન સ્ત્રી, દ્રુકામાં સુખનાં સર્વ સાધન હતાં છતાં સર્વનો ત્યાગ. ત્રણવાર પાછળ જોતાં સ્ત્રી તથા બાળકને જોયાં છતાં તે સર્વને છોડી ચાલ્યા જવું, એ સદસ વાન ! એવું નામ તે ત્યાગ. તે પ્રમાણે વિષયોની પ્રાપ્તિ કર્યા પછી ત્યાગ. મેળવ્યા વિના ત્યાગવાનું શું ? માટે પામર પછી વિષયી અને વિષયી થયા પછાત મુમુક્ષુના. તેમાં ઈશ્વરખાતર સર્વ છોડવાનું.

દેવીશ્રી—માસ્તરસાહેબ તો કહેના હતા કે વિષયો પણ ઉત્તમ હોવા જોઈએ. ત્યારે ત્યાગ કરવાનું શીખે ક્યારે ?

ગુરુદેવ—એમાં જ ત્યાગનું શિક્ષણ મળે. ધારે કે ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેરવા ઇચ્છા થાય. આવક પ્રમાણમાં ઓછી હોય. ત્યારે શું કરે ? ત્યાં રેલી વસ્તુને માટે અન્યનો ત્યાગ કરવો પડે. કરકસર વેંચી પડે. તેવિના અશ્વાસનું પડે. જો તેમ ન કરે તો પેલી ઇચ્છા સફળ ન થાય. આ પ્રમાણે ત્યાગનું શિક્ષણ મળે છે.

દેવીશ્રી—ત્યારે તો અત્યારે આ બધામાં મુમુક્ષુતાનો છાંટો પણ નહિ. આ પ્રમાણે તો કાંઈનામાં મુમુક્ષુતાનો અંશ પણ હોય એમ લાગતું નથી, આ—માં ઠણે ઠણે ક્રોધ. સ્વાદયતિ પણ તેની ને તેની.

ગુરુદેવ—છેક એમ નહિ. યથાર્થ સત્પુરુષનો સંગ થયો એટલે દૂધમાં મેળવણુ તો ખરું. ચોખ્ખું દૂધ તો નહિ જ. બસે, ચક્રતાં પાડી શકાય એવું ખરાબર જાગેરું નહિ. તેમ છતાં દૂધ નહિ. ક્રમે ક્રમે જાગવાનું અત્યારે દૂધમાં મેળવણુ પડેલા દૂધજેવી રીતિ. સાચા સત્પુરુષનો સંગ કેવળ નકામો તો જાય જ નહિ. •

બક્ષી—આપણો તો બસ એક જ નિશ્ચય. શુદ્ધપા મર્વ કરનાર છે.

દેવીશ્રી—પણ પ્રયત્નવિના શું કરે ? રકિંગણીના આપણશ્રીને કહે કે હવે સાગરમાં બૂડનાંને તાર્યાં વિના છૂટકો છે ? ત્યારે આપણશ્રીએ કહ્યું. • પણ તમે હાથ ઉંચો કરો ત્યારે ખરબર પડે ને કે તમે ક્યાં છો ? અને પછી હાથ પકડાય. માટે હાથ ઉંચો કરવા જોઈએ પણ પ્રયત્ન તો કરવો પડે ને ?

ગુરુદેવ—આપણ તો એમ પણ કહેતા કે પાવડે પડ્યાં તે હવે કેમ છોડાય ?

દેવીશ્રી—ત્યારે ખરું શું ?

ગુરુદેવ—એ પણ ખરું ને આ પણ ખરું. એ તો કંઈ કહેવાય નહિ. મોજ આવી તો સરસાટ ઉંચે ચડાવી દે. કંઈ કહેવાય નહિ. મોજાની વાન. કોઈ કપિએ કહ્યું છે કે નારા બકતો પગ પાપાને તારે છે તો પછી તારા તો નારવાનો હક છે.

બાળક—પ્રથમ વિષયોનો ત્યાગ કર્યા પછી ઈશ્વરનું જ્ઞાન થયું હશે કે ઈશ્વરનું જ્ઞાન થતાં ત્યાગનો ઉદ્ધય થયો હશે ?

સુરદેવ—કોઈ કામને પ્રથમ ત્યાગ અને પછી જ્ઞાન. કેટલાકને પ્રથમ જ્ઞાનનો ઉદય અને પછી ત્યાગ. આકર્ષણ થયું તેથી એ, તે થયા માંદગું એટલે મર્મ છે. સુરદાસ દેવા વિપત્તી ? પરંતુ આકર્ષણ એવું થયું કે વચ્ચે જે આંસ તે ઉડીને પડ્યો. આકર્ષણ એ અનુગ્રહની નિશાની છે. સાચા સત્પુરુષ પર સાચો પ્રેમ થયો તો એટલે પાર. પછી બહેને 'પરિત્યજેતુ' મહાન દુઃખ કે વિપત્તિ આવે, ગમે તેમ થાય છતાં કોઈ નહિ. કમ્પરિસર પ્રેમ રાખે તે માત્ર એમ સમજીને કે તું ઈશ્વર છું માટે પ્રેમ રાખું છું, નહિ કે તું સુખ-વૈભવ-આપું તે માટે. God for God's sake, નિઃસ્વાર્થ-નિષ્કામ પ્રેમ, કોઈ પણ પ્રકારના બદલાની ઇચ્છા વિનાનો. આપા પુરુષના શ્રેયમાં શું કહેતું ?

આ પ્રમાણે સદ્વાતાં કર્યા પછી જોને માગપર પંસારી અને આગકે પછી સદ્વાર્તાના મુદ્દાનું સમરણ કરતાં નિંદા લીધી.

શ્રીયોગસાર.

[અનુસંધાન મતાંક ૪૮ ના પૃષ્ઠ ૩૮૮થી.]

પણ આ પ્રેમજ્ઞા કેને કરે છે ? દેવદાસની જુદીને. જેમ જગદને પરાણી મારી પ્રેરવામાં આવે છે તેમ દેવદાસની જુદીને આ મંદેશર એક અનિની પરાણી મારી અમુક ક્રિયા કરવાનરૂં દોરે છે. એ જુદીમત્ત પ્રકૃતિનું કાર્ય દેવાયથી વિગુણાત્મક દ્રવ્ય છે અને તેથી એમાં એ જાણે સ્વભાવ રજા હોય છે. તેમાં જેની પ્રધાનતા હોય તે થયો પખત આદિર્ભાવને પામે છે, જેની મૌખતા હોય તે થોડો સમય ઉપર તરતો રહે છે. એ સુખપ્રધાન બાજ પોનાલ. નિયમાનુસાર થયા કરે છે, અમુક સમયે અમુક તરી આવે છે, અમુક સમયે જાગે તરી આવે છે. દરે જો જે રાજે આ ચોરી કરવાની પરાણી એને પ્રારબ્ધ સમાઈ છે તે રહે એ જુદીમાં જેમશુભ તરી આવેલો હોય છે તો એ જુદીમત્ત તરત જ એ પગેળીનો રજાશર કરે છે અને એ કાર્ય કરવાથી કંઈ દાનિ છે કે નહિ તેનો વિવેક નહિ કરી એ પ્રારબ્ધની સાથે બેઠાય છે અને તેથી એ કાર્ય દિગ્ગુણ વેચેથી થાય છે. આમ દિગ્ગુણ વેચે સવાથી પણ પ્રારબ્ધના કાર્યથી અધિક કેટ થાય છે કેમકે એકલા પ્રારબ્ધથી જે અને જેનું કર્મ થાય તે કરતાં આ પુરુષપ્રધાન, અપ્રારબ્ધતા-મગવાથી અધિક અને વધારે અર્થમંડુપ કર્મ થાય છે. તેથી પુરુષપ્રધાને અર્થ પ્રારબ્ધને માર કરી છે અને તેમ કરવામાં પોનાનું રજ આપું છે. માટે આ પ્રધાન પણ આ નીને દરજ્જામાં સર્વાત્ર કર્મોદયમાં અનુપ તેમ છે અને એનાથી પણ પ્રારબ્ધમાં કેશર થયો છે. દરે જો એ જુદી એક રાજે મત્તસ્ત્ર પ્રાદમાં પ્રવર્તની દોર છે તો એ મૌરિય કાર્ય કરતાં તેને આવડો પડે છે અને મારિયક પ્રવડ ને રજે ચાલેલો હોય છે તો એ જુદી એ પગેળીને વશ થતી નથી, જેમ અપ્રારબ્ધ દાંતર જગદને પરાણી મારી અમુકનરૂં વળગા પ્રધાન કરે પણ

તેતરફ મોટા ખાંડા બળદ બુએ છે તે તે પરીણાને વશ થતો નથી, પરીણાનો માર ખાય છે પણ તે દિશાતરફ ગતિ ન કરતાં બીજી દિશાતરફ જ ચાલે છે તે પ્રમાણે ચોરી કરવા પ્રેરનાર-આ અસાવધ હાંકનાર પ્રારબ્ધ-બુદ્ધિને હાનિના માર્ગમાં પ્રવર્તાવવા મહેનત કરે છે પણ સત્વની પ્રધાનતાવાળું યશસ્વિ અને તેથી વિવેક કરવાને સમર્થ એ બુદ્ધિ એમ કરવાથી થતી હાનિ બુએ છે અને તેથી પ્રારબ્ધની પ્રેરણાને સહન કરે છે પણ કોઈ રીતે તે દિશામાં ગતિ કરતી નથી, કોઈ રીતે ચોર્ય કરવા આદરતી નથી, આથી એ પ્રેરણા કરનાર પ્રારબ્ધ પ્રેરણા કરી જ અટકી જાય છે અને અને તેથી આગળ કૃત્ય કરાવી શકતું નથી, તેથી અહિં પ્રારબ્ધનું ફલ સ્પષ્ટ રીતે અન્યથા થઈ ગયું છે અને વર્તમાન જન્મમાં કરેલા કર્મથી બંધાયેલા કર્મશયે ચોર્ય ન કરવા રૂપ પોતાના ફલને તરત જ પ્રકટાવ્યું છે, તેથી અહિં પ્રારબ્ધના ફલમાં ફેરફાર સ્પષ્ટ થયો છે, આ પ્રમાણે આ તૃતીય પ્રકારનું જે ફલ છે તેમાં સામાન્ય બળવાળી સ્વભાવસત્તાવાળા પુરુષો પણ નિરંતર પોતાના અવતરથી ફેરફાર કરતા રહે જ છે, પ્રારબ્ધની સાથે બ્યારે સ્વભાવસત્તા મળી જાય છે ત્યારે જ આ તૃતીય પ્રકારનું ફલ પ્રારબ્ધ આપી શકે છે. જે પુરુષો દબ્બા થઈ રહે છે, તેમના સંબંધમાં આ પ્રારબ્ધ કેવલ હીનવીર્ય જ થઈ જાય છે અને તે સ્વભાવસત્તાના દાસરૂપ થઈ રહે છે. જે મહાત્માઓએ સંયમઆદિ સાધનોથી અથવા સદ્ગુણ અને સદાચારના નિત્યઆશ્રયથી પોતાની સ્વભાવસત્તાને બસવાન કરી છે તેમને પણ અનિષ્ટ કૃત્યોમાં પ્રેરનાર પ્રારબ્ધ હોય છે પણ તેમની તેવી કૃતિ તે કરાવી શકતું નથી, પણ જેમ દરિદ્રતા મનોરથો જેમ મનમાં જ શમે છે તેમ આ પ્રારબ્ધના વેગ અંતરમાં જ શમી જાય છે એટલું જ નહિ પણ જેમ સિંહની એકવારની ગર્જનાથી બકરીઓ સંતાઈ જ રહે છે અને બહાર ડોકું સરખું પણ કાઢી શકતી નથી તેમ અણ સ્વભાવસત્તા બધાં હોય છે ત્યાં પ્રારબ્ધ ઉંચું મુખ સરખું પણ કરી શકતું નથી-નિષિદ્ધ કર્મ કરવા પ્રેરણા સરખું પણ કરી શકતું નથી, તે આમ પ્રારબ્ધ અન્યથા થઈ શકે છે તેને લીધે જ, બ્યારે પુરુષો અસાવધાન થઈ રહે છે ત્યારે જ તે પ્રારબ્ધના દાસ થઈ જાય છે અને તેને જ પ્રારબ્ધ યથેષ્ટ રૂપ કરાવે છે, અસાવધ થયું એટલે પોતાની સ્વભાવસત્તાને ન વાપરવી, આ કામ પ્રારબ્ધનું નથી પણ તે તે છવનું છે તેથી કર્મો કરવા આ રીતે છવ સ્વનંત્ર છે અને તેથી એ સ્વભાવસત્તાના બળે જ નવીન કર્મો કરી શકે છે અને તેથી જ એ કર્મોમાટે એ જોખમદાર છે, એ કર્મોવડે એ નવા કર્મશય બાંધે છે અને તેનાં ફલ ભોગવે છે, આ પ્રમાણે આ તૃતીય પ્રકારનું પ્રારબ્ધ નવીન કર્મોદ્ધાર અન્યથા પ્રતિક્ષણે થતું રહે છે એ આપણે જ્ઞેયું, પણ પ્રથમ અને દ્વિતીય પ્રકારનાં ફલો પણ આ જ નિયમથી અન્યથા કરી શકાય છે, સ્વાભાવિક ઉત્ક્રાંતિ અને ખેદ તે પણ બુદ્ધિમાં જ થાય છે તેથી જ્ઞે એ બુદ્ધિની સ્વભાવસત્તા બસવાન કરી એને શુદ્ધ સાર્વિક કરવામાં આવી હોય છે તે પછી એ બુદ્ધિમાં નિરંતર આનંદની હેલી થતી રહે છે, નિરંતર ઉત્સવ જ રહે છે, અને ખેદ અથવા ઉદાસી આપનાર પ્રારબ્ધ નકામું જ થઈ રહે છે કેમકે જે ફલ આપવાનો એનો આશય છે તે એનાથી સાદું પ્રતિફલ થઈ ગયો છે, નવીન કર્મોદ્ધાર બધાંસુધી શરીરને વજૂવત ક્યું નથી ત્યાંસુધી શરીરમાં બ્યાધિ ઉપજતી તે દ્વારા ફલ આપનાર પ્રારબ્ધ સમર્થ રહે છે, પણ બ્યારે વિવિધ યોગસુક્રિતવડે, ઉપામનાવડે, અને રસાયનવડે-પાગે ખાઈને નહિ પણ સાચી રસાયનવિદ્યાના અમૃતવડે-વજૂવત દદ શરીરને કરાવું છે ત્યારે શરીરમાં બ્યાધિ આપનાર પ્રારબ્ધ વીરે મુએ પાછું હડે છે, તેથી આ ત્રણે પ્રકારે પ્રારબ્ધના

શ્રીઉપેન્દ્રજયન્તીમહોત્સવનું સાહિત્ય— (સં ૧૯૮૪) (દિતીબુ લેખો.)

સામાન્ય વિભાગ

“ પુરુષપ્રયાસ, પ્રભુકૃપા ”

૧ (લેખક: અંબાલાલ નં ત્રિવેદી.)

દેહાહુર.

પુરુષાર્થી પૂરો ખરો, પુણ્યવંત મદાભાગ,
રૂપ પ્રભુનું પામવા, વિધિવિધ શોધે લાગ,
પરિપુત્તા સંહારમાં, દેવા ભવરણ હાક,
પ્રબળ યોધસભ ગાજતો, ગણે જરા નવ થાક,
ચાગક ધર્મ નવ કાઈનો, માત્ર લાજ ભગવાન,
સદા એક રંગે રહે, ગાતાં ગુરુશુભાન,
પ્રભુરૂપ સદ્ગુરુ ભાગીતાં, સંશય ટાળી સર્વ,
ભૂલો પડી નવ ભટકશે, માયામાં, ધરી ગર્વ,
કૃપાવિન્તા સૌ શત્રુ છે, વળી ધરી એ વિશ્વાસ,
પાછો પડે ન પ્રયત્નમાં, તે નવ થાય નિરાસ.

૨ [લેખક: પ્રમીલાબહેન.]

પુરુષોત્તમપદ રચિત જે, પરમ પ્રસાંત જ હોય,
રૂપાતીત નિજ રૂપને, અનુભવથી તે જ્ઞેય,
પદપદવત ગુંજે હૃદય, પ્રભુવર્મન નિરાદિન,
પ્રભુદત્ત તત્ત્વવિચારમાં, યાગે ના કદી દીન,
વાવડજીવન તે ઉરે, ઉડે ન રાગ દોષ,
સમત્વ સંતન ચિત્તવું, પ્રકટે નહિ આવેશ,
અપ્રમયાન વિદ્યાતીને, રહેતો સ્વરૂપાભિન્ન,
ભૂલી મુખદુઃખભાવને, રાગે મત સ્વાધીન,
કર્મો સર્વ કર્યા કરે, સાક્ષીવત વ્યવહાર,
પામી તૃપ્તિ શાંતિને, મુખમય લહે સંમાર.

શ્રેયસ્સાધક

એટલે

માનવજીવનની સર્વોત્તમતા.

‘શ્રેયસ્સાધક’ નો નિત્યસન્દેશ:

“જીવન ધડો.”

॥ ૐ શ્રી ॥

નિત્યસન્દેશ.

મંગલવાર, તા. ૧૮ : ૮ : ૧૯૩૧

વર્ષ ૧૫ અંક : ૫૨
 ૩.૧૯૩૫, ૨૭ કાવલુ ૧૫૫૧૬
 શનિવાર
 તા. ૨૬ : ૮ : ૧૯૩૬.

પત્રપ્રવાહાર :
 અમરવાસ, આરિયમન્દિર
 પટોદરા.

વાર્ષિક લઘાજમ :—
 રૂ. ૪-૦-૦
 દિનજવાર : રૂ. ૪૫૦.

મી આરિયમન્દિર :
 વિદ્યાર્થીને જગ્યા મુલા-
 પામ્ય સંરવા.
 દાન દેવાપામ્ય સંરવા.
 સદાક કરવાપામ્ય સંરવા.
 વિદ્યાર્થીને સંરવા આપ-
 ના સંરવા.
 વિદ્યાર્થીમાં આરિયમન્દિર
 પવતી સંરવા.

સ્વતઃ પટોદરા.
 આ પત્ર પોતાની કલેક્ટરી
 પ્રિ. પ્રેસ, સાંપુરા, આજ
 સાંપેની મીમાં-પટોદરામાં
 મોમનલાલ મુનીલાલ પટેલ
 ને લેખરસાધક તરફથી
 પ્રાપ્ત :
 મોરિનલાલ અં. રિસેરી-
 માટે છાપું અને પ્રાપ્ત
 મી રિધવ-વગાન,
 પટોદરા, એ રસનેથી પ્રેસિડ
 થું. તા. ૧૬ : ૮ : ૧૯૩૬

સોનામાં સોનાતરીકેની, રેશમમાં રેશમતરીકેની કે ફળમાં ફળ-
 તરીકેની કીમત અથવા સોંપના નેથી દોતી નો તે ‘સોનું’, રેશમ કે
 ફળ નામાં છે-કહેવામાનનાં, છે. તેમ મનુષ્યમાં મનુષ્યતરીકેની
 કીમત કે યોગ્યતા નેથી દોતી નો તે ‘મનુષ્ય કહેવામાન’ ન મનુષ્ય છે.
 દેખવામાન ન મનુષ્ય છે. ઠાઈ પાનુ વરતું સાચું મનુષ્ય તેની
 અંદરની યોગ્યતાઉપર છે. મનુષ્યમાટે પણ તેમજ છે. મનુષ્યમાં
 મનુષ્યતરીકેનું મનુષ્ય અંકવનાર અથવા-મનુષ્યની મનુષ્યતરીકેની
 યોગ્યતા સાચીત કરનાર ‘વરતુ’ તે મનુષ્યમાં રહેલું આરિય છે,
 આરિયના જગ્યા પરિણામે મનુષ્ય, મનુષ્ય માટે મનુષ્ય મણાઈને ન
 અટકતો નથી. પણ તે સંત અથવા દેવ કહેવાય છે-ધર્મશરણ પણ
 કહેવાયું છે. મનુષ્યનું જ્યારે-દેવી આરિય થાય છે ત્યારે તે દેવ
 કહેવાય છે, મનુષ્યના આરિયમાં જ્યારે-ધર્મશરી ગુણો વા શક્તિનો
 પ્રકાશ અનુનાય છે ત્યારે તે ધર્મશર કહેવાય છે. મનુષ્યમાં રહેલી
 સમમ શક્તિએનો જ્યારે સંપૂર્ણ અને સર્વોત્તમ ઉપયોગ થવા માટે
 છે તેમતેમ તે સાચે મનુષ્ય થવા માટે છે. મનુષ્યમાં સર્વોત્તમ મનુષ્ય
 થવાની શક્તિ રહેલી છે. એ શક્તિ તે આનિયત છે. એને વિરુદ્ધ
 કરવાથી કહેજો-આનિયત-મનુષ્ય વાગ્યવ મનુષ્ય બની જાય છે. જેમ
 કુશલ વ્યાધરીને પૈસા ન દોષ અને તે ને આપણમાં આને નો ઉત્તમ
 અને લાભદાયી આપાર કરી શકે. તેમ મનુષ્યને મનુષ્ય થવાની મૂર્તિ ને
 મની જાયતે: તેનો મુદ્દ ઉપયોગ કરવાથી ને અવરુ ઉત્તમ મનુષ્ય બને,
 મનુષ્યને ઉત્તમ મનુષ્ય જનજમાટે મુજમતા એથી છે કે તેને ઉત્તમ
 બનાવવર ને મૂર્તિ કે પત તે તેને નિત્ય પ્રાપ્ત છે. માત્ર કુશલતાથી તેનો

ઉપયોગ કરનાર યથાર્થ મનુષ્ય બને છે. આપણે સાચા મનુષ્ય બનવાની હવેલા હોય-નીકરનો દેખવા-માત્રનો રૂપેયો નહિ પણ સાચો ચાંદનો રૂપેયો બનવું હોય-તો આપણામાં આપણે સર્વોત્તમ શક્તિઓને જગાવવી જોઈએ, શક્તિમાનવું બીજા આપણામાં છે, પણ બીજા એમને એમ હેમનું નથી, અનુકૂળ ખેડેલી બૂમ, સારું ખાતર જોઈતું પાણી, પ્રકાશ અને એનો નાશ કરનાર જંતુઓનું ન હોવાપણું : આપણું તેને આપવામાં આવે તો તે બીજા પોતાનામાં રહેલી જ શક્તિનો વિકાસ કરી શકે છે, ઝાડ બનવાની શક્તિ બીજી વસ્તુમાં નથી-તે તો બીજામાં જ છે-પણ બીજામાંથી ઝાડ ઉગાડવાની શક્તિ બીજા પાણી વગેરે સાધનમાં છે, તેમ સર્વોત્તમ મનુષ્ય થવાની મૂળ શક્તિ મનુષ્યના પોતાના અંતરમાં જ બીજારૂપે રહેલી છે, પણ તેના વિકાસમાટે બીજા સાધનોની જરૂર છે, મનુષ્ય ત્યારે યોગ્ય અથવા અનુકૂળ સંલેશમાં મૂકાય છે ત્યારે તે પોતાનામાં રહેલી શક્તિનો વધારે પૂર્ણ વિકાસ કરે છે, એ સાધનોનો વિચાર વખત આવ્યો કરીશું, આવના અન્દેશમાંથી આપણે એક કર્તવ્ય નિશ્ચય કરીએ કે આપણે યથાર્થ મનુષ્ય થવામાટે આપણામાં રહેલી બધી શક્તિનો સંપૂર્ણ અને સર્વોત્તમ ઉપયોગ કરવો, આ નિયમ પાળી-આપણે ચારિત્ર્યવાન થઈએ,

શ્રીગુરુદેવ.

શ્રીપુરુષાર્થસિદ્ધિ.

[અનુસંધાન ગતિક ૪૮ ના પૃષ્ઠ ૩૮૨થી.]

આ પ્રકારે વિચારો મેળીને પ્રાપ્ત વ્યવહાર કરતો વીરેન્દ્ર કાળ વીતાવે છે. પાંચ સાત દિવસ થઈ ગયા ત્યારે એક દિવસ પ્રાતઃકાંડે સંદેશો આવ્યો કે બૂપેન્દ્રસિંહ મદરાસનું નગરથી થોડે દૂર આવી પહોંચ્યા છે. આ સાંભળતાં પ્રયોત્નદેવે મોટી સવારી કાઢી તેડ્યા જવાની તૈયારી કરી અને રાજમેલકોને કહ્યું કે નગરબહાર આપણા મહેલમાં એમનો મુકામ કરાવવા વ્યવસ્થા કરાવો. તે પ્રમાણે યથાશ્રમ થતાં પ્રયોત્નદેવે આમા લેવા અથા, વીરેન્દ્ર પણ સાથે હતો. પ્રયોત્નદેવે અને બૂપેન્દ્રસિંહે ખરખર મળતાં નમસ્કાર કર્યા અને કુશલ સમાચાર પૂછ્યા, ગામચાર વગેરે પુત્રને મેળાથી જેમ ખોવાયેલો પુત્ર મળે તેવો આનંદ તેમને થયો. નેત્રમાંથી દર્શાશ્રુની ધારાઓ વધી રહી, પુત્રને પ્રેમથી હૃદયે ચાંપીને સુખઅમાગ્યાર પૂછ્યા, દરમસમાન વ્યવહાર સર્વ મિથ્યા છે એવા નિશ્ચયને સંવતાર વીરેન્દ્રને અંતરના ઉંઝાણથી દર્શના તરંગો ઉઠ્યા નહોતા, છતાં સાવધાનતાથી બહાદુરી ધરિત વ્યવહાર કરતાં આનંદ દર્શાવ્યો, પિતાને મળીને માતાસમીપ આવી તેમને પણ પ્રણામ કર્યા. પિતાથી પણ આધક આનંદ માતાના હૃદયમાં ઝલકાનો હતો, અન્ય વડીલજનોને નમસ્કાર કરી વીરેન્દ્ર બહાર આવ્યો, પત્ની ઉભય મહારામ્નમાંથે ગળગૂંદ થયા, વીરેન્દ્રને પણ એક દરનીઉપર એસાડયો, સ્ત્રીવર્ગમાટે પણ યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી સવારી ગામમહેલપ્રતિ ચાલી.

નગરની પ્રગ્ન પોતાના મહારામ્નના બાગ્યની સ્તુતિ કરતી સર્વને પુખ્તપી વધાવતી વંદન કરતી હતી, બૂપેન્દ્રસિંહ સર્વપ્રતિ દષ્ટિ કરી સર્વના વંદનને સ્વીકારતા હતા, સવારી મહેલઅંગીપ સ્તંભી, સર્વએ રાત્રમહેલમાં પ્રવેશ કર્યો.

પ્રયોનનદેવે સર્વ રીતે ઉત્તમ પ્રકારની વ્યવસ્થા કરાવી. ત્યાં લગ્નાનમિત્ર આવેલા સર્વને નિવાસ કર્યો. દેહદેશના અનેક નૃપતિઓને આમંત્રણ કર્યું હતું તેથી અનેક દેશના મહારાજાઓ પશુ આવી પહોંચ્યા હતા. નગરમાં મંચોત્સવ યજ્ઞ રહ્યો. પ્રયોનનદેવે પોતાની કન્યાનો લગ્નવિધિ આનંદથી પૂર્ણ કર્યો. સર્વનો પથાગોળ સત્કાર કરી વિદાય કર્યો.

જ્યોત્સિદ તેમના અતિ આગ્રહથી થોડા દિવસ ત્યાં રહ્યા. પછી શુભ દિવસે જવાનો નિર્ણય કર્યો. એક સમયે પ્રયોનનદેવે વીરેન્દ્રને જાણાવી આ પ્રકારના વચનો કર્યા :

• હે વીરેન્દ્રસિંહ ! મારી કન્યાનું પાણિપ્રદાન કરી તમે આ રાજ્યના નૃપતિ થયા છે. મારે તમને આ કાળે કંઈ પણ કહેવાનું નથી. કાલ તમારો રાજ્યાભિષેક થશે, પછી તમે તમારા રાજ્યમાં જશો ત્યાં થોડો સમય રાજી પુનઃ અગ્ર આવજો. આ રાજ્યભાર તમને સોંપીને હું એકાંત રથસમાં સ્વિશેષ આનંદને જાણવના રીતે આજુપડે ગાળીશ. વ્યવહાર તથા પરમાર્થમાં કુશલ તમારા જવાને કન્યા તથા રાજ્ય આપનાં મને પરમ સંતોષ પ્રકટે છે. પરમાત્મા તમારું કલ્યાણ કરે એમ વૃદ્ધી મૌન રહ્યા.

વીરેન્દ્રે કહ્યું : આપની ઉપાસનાનું ફલ પ્રાપ્ત થતું જોઈતે મને પણ આનંદ થાય છે. બે રાત્રીઓ ભાર મારા ચિરકિપર આવે છે. છતાં આપ તેથી ઇવન્દુસ્તિના શુખનો આનંદ લેશો અને તેમાં નિમિત્તરૂપ મારે યવાનું છે અશ્લી પરમ સંતોષ થાય છે. આપના આશીર્વાદથી મારા ધર્મ પાઠાર્થ રીતે પાલન થાય એ જ હવું હું. આપની આનામ્રમાણે હું આવીશ ત્યારપછી જેમ વૃદ્ધે તેમ વ્યવસ્થા કરજો. આ પ્રકારે પરસ્પર આનંદવાર્તા કરી પોતાના નિવાસસ્થાનમાં ગયા.

બીજો દિવસે વીરેન્દ્રનો રાજ્યાભિષેકવિધિ કર્યો. શુભ દિવસે પ્રયોનનદેવે પોતાની કન્યાને ગર, હપ, શસ્ત્રાસ્રીઓ, અમૂલ્ય અલંકારો વગેરે આપીને સર્વને પ્રસન્ન ચિત્તથી વિદાય કર્યો.

કેટલાક દિવસ પ્રવાસ કરી પોતાના નગરમાં જ્યોત્સિદ આવી પહોંચ્યા. અમરાવતીમાં પણ ઉત્સવ યજ્ઞ રહ્યો. ફલાચારપ્રમાણે સર્વ પ્રકારનો મંગલવિધિ કર્યો. આનંદમાં દિવસો વ્યતીત થવા લાગ્યા. જ્યોત્સિદે વીરેન્દ્રને રાજ્યાભિષેક કરી સર્વ વ્યવસ્થા તેના હાથમાં સોંપી.

વીરેન્દ્રે પિતાની હજીજાનું તથા પોતાને જે મોઝા લાગે તે તે કાપી પિતાની સંમતિથી કરનાં અમરાવતીની પ્રગ્ન પણ અન્યંત આનંદમાં રહેતી હતી.

એક સમયે જ્યોત્સિદે પુત્રને કહ્યું કે, વીરેન્દ્ર ! તમે રાજ્યના સર્વ વ્યવસ્થાથી કુશલ થયા છે એ જોઈને મને પરમ આનંદ તથા સંતોષ મારે છે અને તેથી જ હવે કાંઈ એકાંત રથસમાં નિવાસ કરવાની મને હઝ્યા છે. તેથી તમને અનુલ લાગે ને દિવસે હું તમારી માનાસહ પ્રયાણ કરું.

વીરેન્દ્રે કહ્યું : હે પિતા ! આપ એકાંતમાં રહેા કે અહીં રહેા તે આપને તો સમાન જ છે. તો હામાટે જેમ જમ પ્રકારનું કંઈ સેવનું પડે ?

જ્યોત્સિદે કહ્યું કે, તમારી યાન સહી છે. છતાં એકાંતમાં નિરુપાધિક આનંદ બોગવલો એ જ હું અમારું કર્તવ્ય છે. તમારે આ વ્યવસ્થામાં આ કાર્ય કરવું એ તમારું કર્તવ્ય છે. એ કરનાં પ્રવૃત્ત રહેવું. સર્વ વ્યવસ્થા મેવનાં તેના સુખદુઃખથી અજિણ રહીને કાર્ય કરવા પ્રવૃત્ત સેવો છે તેમ સેવજો. પરમાત્મા તમારૂં પર તિયંતર પ્રસન્ન રહેા. આ પ્રકારે વર્તીને મહારાજા મૌન રહ્યા.

વીરેન્દ્રે તેમનો આગ્રહ તથા ધ્વજા જોઈને પિતાની વાત સ્વીકારી. થોડા દિવસપછી બૂપેન્દ્રસિંહે પ્રયાણ કરી કોઈ એકાંત સ્થલમાં નિવાસ કર્યો.

અલકાપુરીમાં પણ તે જ પ્રમાણે વીરેન્દ્રને રાજ્યપર સ્થાપી પ્રયોતનદેવ મહારાજને પણ એકાંત વાસ કર્યો.

કાલ જતાં વીરેન્દ્રના માતાપિતા અને પ્રયોતનદેવ શ્રવ-મુક્તિનો આનંદ અનુભવતાં દેહના ત્યાગપૂર્વક પોતાના સ્વરૂપે સમાયાં.

વીરેન્દ્રે વિગ્રહદંડ પ્રાપ્ત કરતાં અશ્વિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી હતી છતાં અંતરેકો બહિરનાના એ ભાવથી ચિચરવામાં આ દંડનો ઉપયોગ કરતો હતો, એનાથી જ્ઞાનવોની ધેડે ત્રિભુવન શ્રુતવાનો મોહ રહ્યો નહોતો. માત્ર આવો દંડ પોતાની પ્રજા મેજરી શકે તેમાટે રાજ્યમાં અનેક પ્રકારની વ્યવસ્થા રચતો હતો. આ પ્રાપ્ત કરતાં કંઈ કંઈ વસ્તુની આવરણકતા છે એ એને અનુભવસિદ્ધ હતું. તેથી તદ્દથે અનેક સાધનો ઉપાનવતો. લૌકિક વિદ્યાઅર્થે રાજ્યમાં પાઠશાળાઓ સ્થાપી, વેદાંત શ્રવણ કરાવવા નિશ્ચાત વેદાંતને જોડાવી તેની આશ્ચરિકાની વ્યવસ્થા કરી વેદાંતવિદ્યાશ્રય સ્થાપ્યું.

યોગવિદ્યાથી સરીરની શુદ્ધિ તથા અનેક પ્રકારનું ભૂત મનુષ્યમાં પ્રાપ્ત થાય છે એ હેતુથી સમર્થ યોગીની તપાસ કરાવી એકાંત સ્થલમાં યોગાશ્રમ રચી આપ્યો. આ ઉપરાંત સર્વ કંઈ પાત્ર થાય છે પણ સ્વરૂપતાને પ્રકટાવ્યા વિના સર્વ અર્થ છે, એ વિચારથી બ્રહ્મનિષ્ઠ પુરોને જોડાવી શુરુઆશ્રમ સ્થાપ્યો. એક જ્ઞાનશુદ્ધ સ્થાપી ત્યાં બ્રાહ્મણ કે જે કોઈ આપે તેમની ધ્વજાનુસાર જ્ઞાન અપાવવાનું શખ્યું. શિવાસયમાં નિત્ય સ્વામિષેક વગેરે થાય એવી યોગના કરાવી બ્રાહ્મણોનું પોપણ થાય એવી વ્યવસ્થા રચી આપી.

શુદ્ધ કર્મની પણ શ્રવનમાં અગત્ય છે એ વિચારથી પવિત્ર કર્મકાંડીપાસે અનેક ઉપાસનાના વિધિ થાય એવાં રચાનો પણ રચ્યાં. આ ઉપરાંત રાજ્યમાં ઘટે તેવી સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થા તો હતી જ. કોઈ જનનો કદ પ્રજાપાસે લેવાતો નહિ. સ્વકષ્ટમાં સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન મળે તેવાં સાધનો રચી આપ્યાં હતાં. પ્રસંગે પ્રસંગે સર્વ રચાનોની તપાસ વીરેન્દ્ર કરતો હતો. ઉત્તમ વ્યવસ્થાથી 'યથા રાજ્ય તથા પ્રજા' એ નિયમપ્રમાણે પ્રજા પણ દિવ્યતાને ધારણ કરતી હતી. આ પ્રકારે સર્વને આનંદ આપતો જનકચિદેહીસ્રોત વીરેન્દ્ર કાલને વ્યતીત કરતો હતો અને વિચારતો કે હવે પુત્રો મોટા થયા છે. કાલને શરણુ થવાનો સમય સમીપ છે. પરમાનંદ છે. મૃત્યુ કે જ્ઞેના નામથી પ્રાણીગાન ભય. પામી રલાં છે પણ એ તો મોક્ષપ્રતિ જવાની રીડી છે, જર્જરિત સરીરમાંથી નવશ્રવનમાં જવાનો રમ્ય સેતુ ને મૃત્યુ છે. ત્રિવિધ કર્મોનું જ્ઞાન કરાવનાર પદાર્થ પાક છે, દેહનું રૂપાંતર કરનાર દિવ્ય રસ છે. સંસાર એ એક જૂતો કિનારો છે. સામી બાજુ શ્રવનકિનારો છે. વસ્તુરૂપ આત્મા તો એક જ છે. અહો! આનાથી વિચરના સર્વ કોઈ કંઈ રહે છે એ પણ માયાનો પ્રભાવ છે. આ રીતે વિચારતાં પરમ આનંદમાં ઉગ્ગા રહેતો વીરેન્દ્ર સમય આવતાં પુત્રોને સર્વ વ્યવહાર સોંપીને જેમ સર્વ કાંચળી ઉતારે છે તેમ રેવેન્દ્રાથી દેહરૂપ ઉપાધિને પરિત્યાગી ચૈતન્યરૂપે આ વિશ્વમાં પ્રસરી રહ્યો.

વર્તમાન વર્ષની સમાપ્તિ.

પરમાત્માના પરમ અનુગ્રહથી આ પત્રનું વર્તમાન વર્ષ પૂર્ણ થાય છે. 'શ્રેયસ્સાધક' ના ચતુર્થ વર્ષને અનેક અનિ દુઃખદ પ્રસંગોએ આગ્રહાદિત કર્યું હતું. આ વર્ષમાં પણ એક ઝગઝગી રાત્રિ-પ્રભાતે પ્રચારતી જ્યોતિ-શ્રી નર્મદાશંકરભાઈના દેહવિલયથી વર્ષને મહાન આધાત સહન કરવાનો પ્રમંગ પ્રાપ્ત થયો. શ્રી નૃસિંહઅદમાત્રિકાનો અદ અરત પામ્યો. આઠા પ્રકારને પાડના તારણસમા કરાંગીવારી શ્રી હીરણ્યભાઈ, શ્રી હનુમાન શુક્લ, નગોમંડળમાં છુપાયા, આરા વિષમ પ્રસંગોનો અનુભવ થયો, છતાં ઇશ્વરેચ્છાથી સર્વ કંઈ જતે છે એ વિચારથી સમાધાનને સેવનાં 'શ્રેયસ્સાધક' દ્વારા જંધુઓએ અને બહેનોએ મથાસક્તિ કંઈ કંઈ સદ્વિચારો પ્રસાર્યાં. વર્ષનર શ્રી ભગવાનશ્રીનું પુણ્ય રમરણ કર્યું અને કરાચ્યું.

છટ્થએ પ્રેરેલા સ્વચરંકારથી આ પત્રની શુભામાં ભાઈ રમણસાગર વગેરેએ રસપૂર્વક પોતાનો સમયઆપ્યો અને તેથી જ 'શ્રેયસ્સાધક' નિયમિત પ્રસિદ્ધ થયું એ સર્વ શ્રી શુરદેવની કૃપાનો પરિમા છે.

સદ્વિચારો દર્શાવ્યા અને શીલવા એ કર્તવ્ય મનુષ્યની પોતાની વિશુદ્ધિ સાધનાર છે એ વિચારથી લેખકે તથા વાચકે પોતાનું પ્રાપ્ત કર્તવ્ય સાધ્યું છે.

છટ્થસત્તાજયથી વિષ્ણુના સમગ્ર વ્યવહાર ચાલે છે. સર્વને તેમની સત્કિયાનું ફક્ત અર્પણ તે જ શતા સદા સમર્થ છે. તેથી આ વર્ષભરની સત્કિયાનું સન્દેશ છટ્થસત્તાને જનતા મુખર્ષે એ શુભેચ્છામદ આ વર્ષની સમાપ્તિએ તથા તથા.

—૦૦૦—

શ્રીયોગસાર.

[અનુચિતન ખતાંક પૃ ના ૪૪૪ ૪૧૦ થી]

શ્રીયોગસૂત્ર જ્ઞાને છે કે કર્માનુકૂળ્યં વૌગિત્વિકિષ્કિતિર્નિર્વાણ ॥ ૪-૦ ॥ યોગીનાં કર્મ અશુકલ અને અકુશ્લ છે અને બીજાં પ્રાણીમાનનાં પત્તર વળ પ્રકારનાં છે. તાલ આપણે જે કર્મોને વિચારે પ્રત્યુત છે તે યોગી પુરવનાં કર્મો જ છે કેમકે એ જ કર્મો કર્મોસખને રમે છે કે જે ઉત્તર જગ આદિ આપે છે. એ કર્મોમાં જે શુકલકર્મ છે તે સ્વર્ગાદિ દિવ્યલોકની પ્રાપ્તિ કરાવે છે અને ત્યાં ભોગની મંથિતિ કરાવે છે અને તેમણે દિવ્ય વાસનાઓ પ્રથમ ઉદય કરે છે. જે માનુષ વાસના દોષ તો દિવ્ય વિયોગી સુખ યવાનો ગોચ આવવો નથી. માનુષ શરીરમાં શિખંડ, કંપાક આદિ ખાવાની વાસના દોષ છે અને તેવા પદાર્થોની દેવલોકમાં પ્રાપ્તિ નથી. માનુષ વાસના ઉપવાની દોષ છે, દેવલોકમાં આંખ ઉઘાડી જ રહે છે. આથી જે દેવલોકની પ્રાપ્તિ થયેલાને માનુષ વાસના ઉદય થયેલી દોષ છે તો જેમ માણસને જાતની જાતર શરીરે અને ગુપ્તના મરેલા અને સામગ્રના રૂતા ગાદલાથી ભરેલા, મન્દરશનીઆદિ ઉપકરણો યુક્ત પદ્મવદ મુચાડીએ તોપાન તે સુખભોગને ન પામતાં તરશકિયાં મારું જ જણાય છે, જેમ ઘણ અને રોટલો ખાઈને ઉઘરેલા કુખગાના હાકારને સેવરનાં

કેસ કે હાડુસની કેરી આપવામાં આવે તો તે મહાવિપત્તિમાં આવી પડે છે તે જ પ્રમાણે આ માનુષ વાસનાવાળો જીવ સ્વર્ગમાં જાય તો ત્યાં મુખભોગ તો ક્યાં જતા રહે છે પણ તે પોતાને કારણદ્વારા જ દેસાચેસે સમજે છે. તેથી આ શુદ્ધકર્મ દેવલોકમાં લઈ જતા પૂર્વે દેવલોકની વાસનાનો ઉદય કરે છે. તે જ પ્રમાણે કુખ્યુકર્મ નરકાદિ અધોભૂતિને પમાડતાં પૂર્વે જ તે તે નારકી વાસનાને ઉદય કરે છે. શ્રી યોગસૂત્ર કહે છે કે સત્ત્વદ્વિપાકાનુગુણાનમેવામિચ્છિર્વાસનાનામ્ ॥ ૪-૮ ॥ એ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મોને લીધે (સત્ત્વ) એ કર્મોનાં જે ક્ષય (તદ્ વિપાક) તેને અતુસરતી ને વાસના તેનો જ ઉદય થાય છે. આ મુત્તરથી એ જાણવું કે જીવનું જન્મ-સંસારણ અસંખ્ય વર્ગોથી થતું આવે છે તેથી સર્વ યોનિમાં અનેક વાર એ ફરી વળે છે, અનેક શરીરો એણે ધારણ કર્યાં છે અને એ અનેક શરીરોના ભોગોને એણે ભોગ્યા છે અને એ ભોગના અનુભવથી એ સર્વ શરીરોના ભોગની વાસના એને બચાઈ છે. આથી જ્યારે શુદ્ધ, કુખ્યુ અથવા મિત્ર કર્મથી રચાયેલા કર્માશયને લીધે એને અમુક શરીર ધારણ કરવાનો યોગ આવે છે ત્યારે, યદ્યપિ અનંત જન્મોની વાસના એનામાં વિદ્યમાન છે, પ્રમુક્ત થઈ રહેલી છે તથાપિ તે અમુક શરીરની વાસનાનો પ્રથમ ઉદય છે અને પછી એ જીવ તે શરીરને ધારણ કરે છે.

આ પ્રસંગમાં કોઈને શંકા થશે કે આ કેવી રીતે થઈ શકે ? ધારો કે એક જીવે હનગર જન્મપૂર્વે દેવનું પદ ભોગવ્યું હોય અને હાલ તે મનુષ્યશરીરમાં છે. આથી હાલ એને માનુષ વાસના છે ધારો કે એણે સ્વર્ગપ્રાપ્ત કર્માશય રચ્યો છે અને તે એ માનુષ દેહ પડવાના સંધિમાં પરિપક્વ થયો છે, પ્રારબ્ધશય થયો છે તો એને તે કયો વાસનાનો ઉદય થાય ? એને એક ક્ષણપૂર્વે તો સર્વ માનુષ વાસનાનો ઉદય છે તો પછી હવે પણ તાજ જ માનુષ વાસના છે તે જ રહે કે હનગર જન્મપૂર્વે અનુભવેલા દેવદેહની વાસનાનો ઉદય થાય ? માનુષ વાસનાની અતુષ્ટિ રહે એ યોગ્ય દેખાય છે, આ પ્રકારની શંકા ને કાઢીને થાય તો તે અયોગ્ય નથી. પ્રથમ વિચારતાં એમ જ દેખાય છે પણ વિશેષ વિચારથી એ સત્ય નથી એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. જ્યાંસુધી જીવનું જીવપણું ગયું નથી ત્યાંસુધી તે ધણે અંશે પરત્ર છે. અસ્પષ્ટપણું અસ્પષ્ટક્રિતમત્તપણું અને પરત્રતા એ ધર્મો જીવનું લક્ષણ છે. જીવ જોટપે ચિત્તિશક્તિના પ્રતિબિંબવાળું શુદ્ધિસત્ત્વ એ પ્રકૃતિનું કાર્ય છે અને તેથી એનામાં સર્વત્રપણું, સર્વસક્તિમત્તપણું અને સ્વતંત્રતા યસની સંપૂર્ણ યોગ્યતા છે. પણ જ્યાંસુધી શુદ્ધિસત્ત્વમાં રાગ, મોહ અને તમસની સત્તા જાગેલી છે, ત્યાંસુધી શુદ્ધ સત્ત્વનું સાધ્વાન્ય નથી ત્યાંસુધી એ સર્વત્રતાદિ ધર્મોનો ઉદય થતો નથી અને ત્યાંસુધી જ એ જીવ છે. જ્યારે એ ધર્મોનો ઉદય થાય છે ત્યારે એ જીવ નથી પણ ઈશ છે અને જ્યારે એ સર્વ ધર્મોનો પોતામાં આરાપ થતો અટકી જાય છે ત્યારે એ શુદ્ધ નિત્ય, મુક્ત, શુદ્ધપુરુષ છે પણ જ્યાંસુધી એ તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉદય થયો નથી ત્યાંસુધી સ્વપ્રવૃત્ત વડે એ રિચિત્તિ જાગ્રત્ થઈ નથી ત્યાંસુધી જીવનું જીવત્વ અનુભવમાં છે અને ત્યાંસુધી પરત્રતા સંપૂર્ણ અંશે જીવને છોડી નથી, ત્યાંસુધી જીવ દત્તરને અધીન છે, પરાધીન છે. એ પરાધીનતા તે કર્મની છે, કર્માશયની છે. એ પરાધીનતાનો અગ્રત્, સ્વપ્નાદિ અવસ્થામાં સર્વને ન્યૂનાધિક અંશે અનુભવ થાય છે, પણ એની પરિણામ તે મરણસમયે છે અને એ

કાળથી આરંભી પુનઃ જન્મ થતા સુધી એ કાયમ રહે છે, વચ્ચેના સમયે એને વળગેલી રહે છે. માટે દાસની ગતિ દશામાં આપણને એમ જણાય છે કે આપણે મારીએ તો અમુક કરીએ અને મારીએ તો અમુક પરહરીએ, પણ એ સત્તા મરણસમયે રહેતી નથી. મરણસમયે તો કેવલ કર્મની પરવશતા જ રાજ્ય બોધે છે. સર્વ શાસ્ત્રો જણાવે છે કે મરણે શા મતિઃ સા રતિઃ—મરણસમયે જે મતિ હોય તેવી ગતિ થાય છે. 'ય' 'ય' વાડિય સ્મરન્ માનં ત્યજત્યન્તે કલેશમ્ । તં તમેવૈતિ કૌન્તેય રદા તદ્ભાવભાવિતઃ ॥ જે જે વસ્તુનું મરણ કરતાં શરીર છોડાય છે તે તે વસ્તુરૂપતાને હે અહ્યુન તે પુરુષ પામે છે કેમકે તેનું અંતર સદા તે વસ્તુની ભાવનાથી ઉપરક્ત થયેલું છે. તદેવ ચક્તઃ સદ્દર્શનૈતિ લિંગ મનો નિષ્ક્રમય જ્ઞાનં એનું મન ખરેખરું લાગેલું હોય છે ત્યાં એ કર્મસાથે જાય છે. આ સર્વ વ્યવસ્થા રચ્ય છે કે મરણસમયની ભાવના—વાસના તે, તે તે શરીરના ધારણ થવામાં નિયામક છે. હવે જે મરણસમયે જીવનું સ્વતંત્રપણું રહેતું હોત તે એનો માર્ગ ધણો સરળ હતો. આખો જન્મ વિવિધ ચિંતન કરતો રહે, મને તેવાં યથેષ્ટાચરણને સેવતો રહે અને મરણસમયે પોતે છુદ્ધિપૂર્વક પરમાત્મામાં મન જોડે તો એને અનાયાસે એક ક્ષણના પ્રયત્નથી પરમાત્મપદની જ પ્રાપ્તિ થઈ રહે. તો પછી શામાટે સદા તદ્ભાવભાવિતઃ—આદર અને નૈરન્તર્યવડે આખો જન્મ પરમાત્માની ભાવના કરવાનું શાસ્ત્ર વિધાન કરે ? તેથી શાસ્ત્ર એ જ કહે છે કે મરણસમયે સ્વતંત્ર સત્તા રહેતી નથી કે જેથી યથેષ્ટ ભાવનાનો તે સમયે ઉદય કરી શકાય, પણ કેવળ કર્મવશતા રહે છે માટે કર્મને જોટલાં બલવાન કરવાં કે જેથી તે, ઉદય કરે તે, શુભ વાસનાને જ ઉદય કરે. વિચારતાં પણ મરણસમયે પરતંત્રતા રચ્ય દેખાય છે. સ્વતંત્રતા હોત તો જીવો તે તે દેહને અને તેના સંબંધીને છોડત જ નહિ અને અધર કાયં મૂકત જ નહિ. તેથી મરણસમયે કર્મવશતા છે એ સિદ્ધ છે. આથી એ મનુષ્યશરીર બંને ઘોડા કાણપૂરે એને પ્રાપ્ત હોય, માનુષ વાસના બંને એક કાણપૂરે હોય, પણ હવે તે માનુષ શરીરનાં પ્રારબ્ધરૂપ રાજ્યનો અમલ નથી, એ રાજ્ય બદલાયું છે અને તેને બદલે દેવદેહનાં પ્રારબ્ધનું રાજ્ય રચાયું છે માટે એ દેવદેહનું પ્રારબ્ધ તે પોતાને અનુરૂપ રાજ્યતંત્ર રચે છે, પોતાને અનુરૂપ વાસનાનો ઉદય કરાવે છે, અને અવ્યવહિત પૂર્વ જ્ઞાન માનુષ વાસનાનો ઉદય થતો નથી. શ્રી પતંજલિ ભગવાન રચ્યપણે કહે છે કે જાતેદૈશકાલ્પવાહિતામલ્લાન્તર્ય સ્વૃતિસંસ્કારોરેકરૂપઃવાત ॥ ૪. ૧ ॥ આપણે જાણીએ છીએ કે હરનીનું દર્શન કરવા રૂપ અનુભવથી હરતીનો સંસ્કાર પડે છે અને જેવો સંસ્કાર તેની રમ્ભતિ થાય છે. હરનીનો સંસ્કાર તે હરતીની રમ્ભતિ કરાવે છે અને ગાય કે ઘોડાની રમ્ભતિ કરાવતી નથી. ગાય અથવા ઘોડાના અનુભવથી પડેલા સંસ્કારો ગાય અથવા ઘોડાની રમ્ભતિ કરાવે છે અને હરનીની રમ્ભતિ કરાવતા નથી. આથી અનુભવ, સંસ્કાર અને રમ્ભતિ એ ત્રણેનો વિષય એક જ હોય છે, એ ત્રણેમાં સમાનતા છે. જેનો અનુભવ તેનો સંસ્કાર અને જેનો સંસ્કાર તેની રમ્ભતિ. સંસ્કાર અને રમ્ભતિની વચ્ચે આ પ્રમાણે સાદૃશ્યનો સંબંધ છે પણ મર્વ સંસ્કાર સર્વ સમયે રમ્ભતિને ઉત્પન્ન કરતા નથી. ચિત્તમાં તો અસંખ્ય સંસ્કારો પડેલા હોય છે પણ તે સર્વ પોતપોતાની રમ્ભતિને સર્વ સમયે ઉત્પન્ન કરતા નથી. શાસ્ત્રાઓમાં ભણતા વિદ્યાર્થીનાં ચિત્તમાં ગણિતના; દત્તિદાસના, ભાષાઓનાં વગેરેનાં સંસ્કારો હોય છે. પણ જ્યારે ગણિતનો પાઠ ચાલે છે ત્યારે તેના ચિત્તમાં રવા જતાં

ધનિદાસના સંસ્કારો તેસાથે મનઘન થતા નથી પણ તે સમયે માત્ર ગણિતના સંસ્કારો જ જતો છે. એ સમય પૂરો થાય છે અને ધનિદાસનો સમય આવે છે ત્યારે, એ કામગીરી પૂર્વ-ગણિતની રમતિ સર્વ પ્રકારે હતી પણ એ એકદમ જતી રહે છે, સુત્ર યર્થ જાય છે અને આગલા દિવસે જે ધનિદાસના સંસ્કારો પડેલા છે તેને ગણિતના સંસ્કારો તામ હોવાથી એ સંસ્કારો કરનાં વધારે સમય યર્થ ગયો છે છતાં એકદમ એ ધનિદાસના સંસ્કારો ઉદય થાય છે. આ સર્વના અનુભવથી સુસિદ્ધ છે. સામાન્ય વ્યવહાર-પ્રતિ જોઈએ છીએ તો ત્યાં પણ આમ જ દેખાય છે. એક માણસ સવારમાં નિયમસર સંધ્યાવંદન કરે છે, પછી ઉપનિષદનો પાઠ કરે છે, પછી ખગોર થતાં જાય છે, પછી પ્રાણ વ્યવસા કર્યો કરે છે, સંધ્યાસમય થતાં સંધ્યાવંદન કરે છે વગેરે. તો એ માણસે મધ્યાહ્નભોજન આગળે દિવસે કર્યું છે પણ આજે બપોર થાય એટલે તેને ભોજનની રમતિ થાય છે અને એ સમયના પૂર્વકામમાં ઉપનિષદ-પાઠની રમતિ હતી પણ તે એને જતી થતી નથી. તેમ જ સાંજસમય થતાં એને વ્યવહારકાર્યોના સંસ્કારો પૂર્વ કામમાં હતા છતાં તે ઉદય થતા નથી પણ આજે દિવસે કરેલા સાંધ્યાના સંસ્કારો ફર છતાં જતી થાય છે.

અપૂર્ણ.

સમાચાર:—મંથિરાનુમદથી વિવિધ રચના સાધકબધુઓએ, બહેનોએ અધિકમાસનું પુણ્ય કર્તવ્ય ઉત્તમ પ્રકારે સાધ્યું છે. કપડવંચનડે નિત્ય છ કલાક સતિયતનમાં ગાળીને મંદિરમાં જપ, કીર્તન, સ્વાધ્યાય, પૂજન, આરતી વગેરે કામનું નિયમિત પાલન કરીને પુણ્યમાસના પ્રત્યેક દિવસ ઉત્સવરૂપે ઉજવ્યા છે. વિશેષ કર્તવ્યરૂપે કાઈ કાઈએ ચોરીસ કલાકનું જપાનુષ્ઠાન કર્યું છે તો પંદરેક મનુષ્યોએ તુલાવિધિ પણ કર્યો છે.

દશતુરાગી સાધકમંડળપ્રતિ નિરંતર ઇશ્વરીનું અનુમદવર્ણન હો.

આવળમાસનું કર્તવ્ય:—પ્રેસના અનિવાર્ય કારણને લઈને આ અંક મોટો પ્રસિદ્ધ થઈ શક્યો છે. તેથી વ્યારે અંક મળે ત્યારથી આવળમાસના કર્તવ્યનું પાલન કરવાનું છે.

જે કામ વા દિવસમાં દાન, ધ્યાન અને જાનનું સંગોપાંગ પાલન કરવા આવધાન રહેવાય એ પુણ્યકાલ છે અને એ સાધવામાં સાધકનો મહિમા છે.

કર્તવ્ય નીચે પ્રમાણે:—

“કૌં વિષ્ણવે નમઃ” મંત્રના સવાલકા જપ કરવા.

શ્રી સદ્ગુરોર્મહિમ્નઃ સ્તોત્રનું એક આવાર્તન નિત્ય પ્રાતઃકાલે કરવું.

પ્રત્યેક સોમવારે આ સ્તોત્રના પાઠથી ‘મંડળ’ પર સુગંધી બલ્લો અભિષેક કરવો. જેમની પામે ‘મંડળ’ ન હોય તેમણે સોપારી સ્થાપીને તેમાં ચુરતું આવાદન કરીને અભિષેક કરવો, જે આજમાધ ન વાંચી શકતા હોય તેમણે થોમડુપેન્ડમગસ્તોત્ર નો પાઠ કરવો.

ત્રિજો નિત્ય સ્તુતિનાં પાંચ કીર્તન બાવપૂર્વક ગાવાં.

શ્રી ચુરુદેવનું સુરમ્ય પુણ્ય મંદિર રચાય છે, તેપ્રતિ દરિયાળી તન્નિમિત્ત કંઈ કરવું એ પાણી આ માસનું સવિશેષ કર્તવ્ય છે.

પરમાત્માની કૃપાથી સર્વ સાચા મહિમાવાન જનો એ જ આ પુણ્યમાસમાં ચુગેચા.

સૂચના:—‘શ્રેયસ્સાધક’નું પંચમ વર્ષ આ અંકથી પૂર્ણ થાય છે તેથી જેમનું લવાન્તમ બાપી રહ્યું હોય તેમણે સન્દર મોડલી આપવા કૃપા કરવી.